

ლ. პ. მთავარიშვილის ამხანაგის გამოცემა.

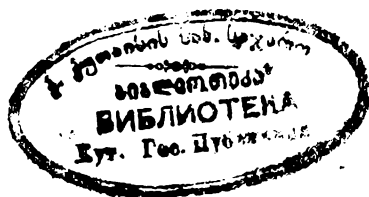
კავშირულსაბჭოელებზედითი ქრისტოშობა

ჩვენი მწერლობა

შედგენალო

ს. რ. გორგაძის მიერ.

წიგნი მეორე.

ქუთაისი.

ნ. ჟვრამის და აზნ. სტამბა.

1919

წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ე ა ო მ ა

ჩვენი ეროვნულ-მშობლიური ტიპების აღმოსაშენებლად არც ერთი სასკოლო საგანი არ დასტოვია ისე მძლავრად და ისე საკუთალოდ, როგორც ეროვნულ საგნებს და კერძოდ მშობლიურა ენას და სიტყვიერებას შესწავლას. სამინისტროს ახალი ზრუნავით, ქართული სიტყვიერების ისტორია ისწავლება განახლებულ საშუალო სკოლაში შემდეგი თანდათანობით: პირველ წელს (=უწინდელი გიმნაზიის V კლ.) - ხალხური სიტყვიერება. მეორე წელს (=უწინდ. გიმნაზ. VI კლ.) - ძველი მწერლობის მასშტაბადებული ხანა და კლასიკური ზეპირადი, მესამე წელს (=უწინდ. VII კლ.) - განახლების ხანა და ახალი მწერლობა მე-19-ე საუკუნის 80-იან წლებამდე, ე. ი. ილია ჭავჭავაძემდე, მეოთხე წელს (=VIII კლ.) - ილია ჭავჭავაძიდან ჩვენს დროამდე. ამ ახალ სასწავლო გეგმის შემუშავებასა და გამოქვეყნებას თან ახლდა სამინისტროს მიერ დარსებიულის საგანგებო კომისიის მუშაობა, რომელსაც დავალებული ჰქონდა არსებულ სასკოლმწავნელოთა გადასინჯვა და რომელშიაც არაერთგვარადაა გამოთქვა სურვილი, რომ თვითიველი კლასიკოსების გამოცემულ აქნას ეურსის შესაფერისი სახელმძღვანელო, რათა ერთსადაიმეოვე წიგნთან მოწავსკეს საქმე ექნეს არა უმეტეს ერთი წლისა.

ამ ახალი სასწავლო გეგმას და კომისიაში გამოთქმული სურვალების მიხედვით, ჩვენ ეძლეოდა ვახუშტი დღემდე გამოქვეყნებულს ჩვენს ქრისტიანობაში („ჩვენი ძველი მწერლობა და ხალხური ზოგბა“, „ჩვენი ახალი მწერლობა“ წიგნი I და II) მასალის ახალი შერჩევა და გადაჯგუფება მოკახდინით, ხოლო ეს უკანასკნელი იწვევს თვით სახელწოდების მდეროდენ შეცვლასაც და ტომების სხვაგვარს ნუძერადისა. ჩვენ ქრისტიანობის ეახლეთეს გამოცემაში ხალხური ზოგბა ცალკე წიგნად აქნება გამოკლავილია, ხოლო საკუთრად სამწერლობა მასალა წარმოდგენილი აქნება საერთო სათაურით „ჩვენი მწერლობა“ ოთხ წიგნად, რომელთაგან უკანასკნელი გასაღვსთ წიანადგებარე ტომბა. მინახისთ აიო წარმოდგენს საშუალო სკოლის მეოთხე წლის მეორე ნახევრის სასწავლო მასალას და ამავე დროს იმ მასალის ბუნებრივს კატრძელებასა და დამთავრებას, რომელიც წარმოდგენილია „ჩვენი ახალი მწერლობის“ მასწანად გამოხედას მეორე წიგნში.

ბეჭდვის უჩვეულო სიძვარე და ქაღალდის სიმცირე იძლეოდას გვეოფეს წინამდებარე წიგნში სამინისტროს ზრუნავის ფარგლებს არ გავსილდდო და ამ ფარგლებიდანაც მხოლოდ ას მინიმუმი შემოგატანათ, რის წაქითხვაც და ზედმაწკენათა ანაღაზა, ჩვენი ფიქრათ. აუღადებლად საჭიროა იმ ევალდუციას გასათვალისწინებლად, რომელიც განულო ჩვენმა ახალმა მწერლობამ გასული საუკუნის 80-იანისა და 90-იანის წლებში

ეგნატე ინგოროყვა

(ნინოშვილი)

1861 — 1894

ეგნატე ინგოროყვა ჩვენს მწერლობაში უფრო „ნინოშვილის“ პსევდონიმითაა ცნობილი. იგი დაიბადა 1861 წელს გურიაში, სოფ. ჩიქეთს. დედა ადრე გარდაეცვალა და მისი აღზრდა მამიდა მისმა იტერიოთ; მანვე ასწავლა წერა-კითხვაც. შემდეგ ცოტა ხანს მღვდელთან სწავლობდა და ბოლოს სოფლის-სასწავლებელში მიაბარეს, საიდანაც 1876 წელს მამა მისმა ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში გადაიყვანა. აქ პატარა ეგნატემ დიდი ნიჭი და მუყაითობა გამოიჩინა, მაგრამ 1878 წელს მოწაფეთა არეულობაში მიიღო მონაწილეობა და სასწავლებლიდან დაითხოვეს. აქედან იწყება მისი შრომითა და ბრძოლით აღსავსე ცხოვრება: ერთი წლის განმავლობაში იგი სამასწავლებლოდ ემზადებოდა და 1879 წ. კიდევაც ჩააბარა საკირო გამოცდები, მიიღო მასწავლებლობის მოწმობა და იმავე წელს დაინიშნა მასწავლებლად ჩოჩხათის სკოლაში. მაგრამ დიდხანს ვერ დარჩა ამ საქმეზე: ჯერ რკინის გზაში ტილეგრაფზე მომუშავედ შევიდა და შემდეგ თფილისში გადმოვიდა ასოთ-ამწეობად (1884 წელს); ორი წლის შემდეგ დაბრუნდა თავისავე სოფელში და სოფლის მწერლად დადგა: მისი განზრახვა იყო ფული შეეგროვებინა და სწავლა განეგრძო. ნაცნობ-მეგობრების რჩევითა და დაპირებით დაიმედებული იგი კიდევაც გაემგზავრა ევროპაში, მაგრამ მეგობრებმა დაპირება არ შეუსრულეს და იძულებული გახდა შინ დაბრუნებულიყო (1887 წ.). ორი წლის შემდეგ ბათუმში ჩავიდა და როტშილდის ნავთის ქარხანაში შევიდა უბრალო მუშად, მაგრამ ვერ აიტანა აქაური მძიმე მუშაობა (თიკრებისა და ნავთის ყუთების ზიდვა) და მიატოვა ბათუმი. 1890 წელს მიწვეულ იქნა ზესტაფონში შავი ქვის მრეწველის ნიკ. ლოლობერიძის კანტორის გამგედ. ორი წლის შემდეგ კვლავ თფილისს ეწვია და აქ ცხოვრობდა 1892—1893 წლებში; აქვე გამოაჩინა ქლექის ნიშნები, რომელმაც ერთი წლის შემდეგ მოაკვეთა მისი ცხოვრება (29 აპრილს 1894 წელს).

თავის ნამდვილ მოწოდებას ეგნატე ინგოროყვამ 1889 წელს მიაგნო, როცა დაწერილია მისი პირველი მოთხრობა „გოგია უიშვილი“. სწერდა მოთხრობებს უმთავრესად გურიის ცხოვრებიდან. მიმართულებით იგი ეკუთვნოდა გ. წერეთლის რეალისტურ სკოლას, რომელსაც შესძინა ცხოვრების გულიდან ამოღებული ტიპები: მოსე მწერლისა (შეადარეთ გ. წერეთლის „პირველი ნაბიჯიდან“ წუნკალა), ტარიელ მკლავაძისა (შეადარეთ იერემია წარბა „პირველი ნაბიჯიდან“), დავით დროშისა (შეადარეთ ბახტ ფულავა „პირველ ნაბიჯში“), სიმონა ძალაძისა, სპირიდონ მცირიშვილისა და სხვათა.

1. მოსე მწერალი

მოთხრობა

I

მინ მოსთელის, რამდენი ვაი-ვაგლახი და შავი ღლე გამოიარა უნათლო-შვილის ქვრივმა, ბაბალემ, მინამ თავის ორს ვაჟს, სოფონას და ოქრუას გამოზრდიდა. ჯერ კიდევ ოცდასამი წლის ჯანსაღი ქალი იყო ბაბალე, რომ დაქვრივდა; შეეძლო მეორეთაც გათხოვილიყო. ქვრივობლობის ვარაშ ასცდენოდა; ვინ იცის, იქნება, მეორე ქმრის ხელში კეთილი ცხოვრება ჰქონოდა, მაგრამ ყოველივე ეს უარჰყო ბაბალემ. სიღატაკე, ყანაში მუშაობა, მოხელეებისაგან სახელმწიფო და სხვა გადასახადებისათვის ლანძღვა-გინების ატანა არ-ჩია და თავის მკირეწლოვან ვაჟებს-კი არ მოშორდა. სამაგიეროთ დაუჯილდოებელიც არ დარჩა ბაბალეს ღვაწლი. სოფონა და ოქრუა ისეთი დარდიმანდი ბიჭები გამოვიდნენ, რომ იმ მუხტუროში იშვიათად მოიპოვებოდა მათი ბადალი. უფროსმა, სოფონამ, ცოლი შეირთო და აგერ სამი შვილის პატრონი კაცი გახდა. ბაბალეს ისე უყვარდა შვილის-შვილები, რომ თვალში ჩავარდნოდენ -- ხელს არ მოისვამდა. შვილები და რძალი ბაბალეს აღარა რჯიდენ. ახლა ბაბალე მხოლოდ იმ საქმეს აკეთებდა, რომლის გაკეთება თითონაც ეხალისებოდა და სიამოვნებას მოუპოვებდა, დანარჩენ დროს ბაღში ალერსში ატარებდა. მართალია, იმ აუარებელი შრომა-ტანჯვისაგან, რომელიც მას გადახედოდა თავის ობლების გამოზრდაზე, ბაბალე ცოტათი მოტყდა, მოიხარა, მაგრამ სულიერათ კმაყოფილი, ის არც კი ამჩნევდა ფიზიკურათ დასუსტებას, გული ისევ ყმაწვილი ქალივით მხნე და გაუტყებელი ჰქონდა.

— დეილოცა მისი დიდება! ღმერთმა არ დამიკარქა იმდენი ღვაწლი, დიდი ჭირი გადამხდა, ბევრი შავი ღლე გამევიარე, მარა სამაგიეროთ ბოლოს-კი შევიქენი ბედნიერი. ჩემი შვილები, მე კი არა, თავადის ქალს ეკადრება შვილებათ, გურიაში ყაბახის შვილი ჩემ შვილებს წინ ვერ დაუდგება! — ამბობდა სიხარულით ბაბალე.

მაგრამ აგერ გაჩნდა ოჯახობის აწერა, გაისმა ხმა: „საღდათობა იწყება ჩვენს ქვეყანაშიცო“ და შემუფოთდა ბაბალე.

— ნეტაი არ მომეწია ამ ღლემდი! თლათ ჩვენი მუხტური რომ დატიონ. თვალს რომ შეავლებენ ჩემ შვილებს — აღარ შემარჩენენ! სხვაი რომ არა, მარ-

ტო თვალტანადობის გულიზა წეიყვანენ სალდათათ. ჩემდა საუბედუროთ გამოვლენ ჩენი შვილები იმისთანა კაი! — წუწუნებდა შიშისაგან თავზარდაცემული ბაბაღე: — დავმალო, სად დავმალო! მტერი ჩაასმენს, თვითან რომ ვერ შეიტყონ. უმტერო ვინ არი ქვეყანაზე! რა მიწაში ჩავიდე. რა ვქნა! ორივეს თუ არა, ერთს მაინც წამართმევენ! რა უკირდა იმ დალოცვილს ღმერთს აქამდი არ მოვეტანე!

ასეთი თეიქრებით ატარებდა ბაბაღე ღლე და ლამეებს მას შემდეგ, რაც საოჯახო სიების შემდგენელმა სხვათა შორის დაიბარა ბაბაღე და მისი შვილები სოფლის „კანცლარიაზე“ და ჩასწერა ვეებერთელა რეველში.

შემდეგ, როცა უმაწვილკაცობა მიიწვიეს სამხედრო ბეგრისთვის, ბაბაღეს ერთი ციებ-ცხელება აუტყდა: ღლეს არა, ხვალ ჩემ შვილებსაც წაიყვანენო; ამიტომ ხან მამასახლისთან დარბოდა და ეხვეწებოდა — მიშველეთ რამეო, ხან მწერალთან, ხან მღვდელთან და ვინ მოთვლის, ვისთან არა. ყველა იმედებდა ბაბაღეს:

— ნუ გეშინია, ლფროსს შვილს არ წაიყვანენ ერთი ამიტომ, რომ უფროსია, მეორე, წლოვანებითაც წაყვანის ვადა გასული აქვს; უმცროსი-კი ჯერ არ არის იმდენი წლისა, რომ წაიყვანონ. სინამ წლოვანი გახდება, ბარე ორისამი წელი გაივლის და მაშინ კიდევ ვინ იცის, შეხვდება თუ არა ბეგარა, რადგან ლატარიით არის შეხედერა და არა შეხვედრა. ბაბაღე კი მაინც ვერ ნუგეშობდა — დღით თვალი ქისკრისკენ ეკირა: მოვლენ და წაიყვანენ ჩემს სოვონას, ანუ ოქრუასაო.

მაგრამ გათავდა ეს პირველი დაბარებაც სამხედრო ბეგრისთვის და ბაბაღემ თავისუფლად ამოისუნთქა და, ცოტა არ იყოს, ყველრებაც დაუწყო თავის თავს:

— რა ეფიქრე მე, სულელმა! მე, ქერივსა და ოხერს, შვილებს აბა ვინ წამართმევდა! რაც იმათ გაზდაზე შავი ღლეები მინახავს, ქვეყანაზე სამართალი აღარ იქნებოდა, თუ იმათ წამართმევდენ!

ახლა ბაბაღე შოლოდ სხვის უბედურობაზე წუწუნებდა: თურმე საცოდავებს პატლიანი შავი პურით და აყროლებული ნახარჩით არჩენენ! ზოგს პირიდან აღებინებს თურმე, ზოგს მუცელი ეშლება, ზოგს კიდევ რა ვიცი; ავიკიდევ რაა, ისე სცემენ თურმე, რავარც მეყანე ძროხას! საცოდავი გულქანის ბიჭმა ვედარ გაუძლო თურმე და, თქვენს მტერსა და ავს იმისთანაი, საცხა ლაზარეს სადგომია, იქინეი დალია სული თავისიანების უნახავათ! პეტრივის ბიჭს ერთი ყური გუუფუქდა ნაცემო. ივანეს ბიჭი სამ თვეზე მეტს ვერ იცოცხლებს, ისე ახველებსო. ზოგს როზგიც დაჰკრეს თურმე! როზგი რომ კაცს

დაეკრება, მისი სიცოცხლე რაღა სიცოცხლეა! დეილოცა იგი ღმერთი. რაც ღმერთმა ჩემი შვილები აბატია! კი იცოდა დიდებულმა ჩემი საცოდაობის ამბავი. რაღა გადვირეოდი, იქნე რომ შვილი მყავდეს!

როცა შეხედებოდა ბაბალე სოფლათ მოსულ ჯარის კაცს, დიდის ურადლებით ეკითხებოდა იქალაქ ამბებს და შემდეგ იცემდა გულში ხელს: „შვილებო, შვილებო, რა დღეში ყოფილობათ“. „რაფერ ვიყავი ასე ბედნიერი, რომ ჩემი შვილები გადარჩა იქნეი ყოფნას! მარა ღმერთი სამართლიანიაო, იტყვიან“, — იმეორებდა ბაბალე.

ასე გავიდა ბაბალესთვის პირველი და მეორე წელი. მაგრამ მესამე წელს სწორეთ იმ დროს, როცა ბაბალე სრულიათ დარწმუნებული იყო, რომ მის შვილებს აღარ წაიყვანდნენ, გაიგო ბაბალემ მამასახლისისაგან, რომ სამხედრო ბეგრისთვის მიწვეულ ყმაწვილ კაცების სიაში ბაბალეს ვაჟი, ოქრუაყ, არის მოხსენებული. ბაბალეს ამის გაგონებაზე კინაღამ გული წაუვიდა. ერთხანს ელდანაცემმა ენის დაძვრა ვერ მოახერხა. შემდეგ კი, როცა გონს მოვიდა, დაუწყაო ზვეწნა მამასახლისს: „მიშველე რამე“-ო, მაგრამ მამასახლისმა მტკიცე უარი უთხრა: „ამ საქმეში ვერას გიშველი“-ო. ის ღამე ტირილით გაატარა ბაბალემ, დილა ადრიან კი წამოდგა და გასწია მოსე მწერლისაკენ.

II

მოსე გულფუქადეს, ანუ როგორც ეძახდნენ. მოსე მწერალს, დიდი სწავლული კაცის სახელი. ჰქონდა სოფელში. მოსე იყო სოფლის სკოლაში ნახაყალი გლეხკაცის შვილი. მამა მისს, როგორც ღარიბ გლეხს, არ შეეძლო მიეტა საშუალება თავის შვილისთვის, რომ მას სოფლის სკოლის შემდეგაც განეგრძო სწავლა, მაგრამ არც ეს უნდოდა, რომ სკოლაში ნაწყოფი შვილისთვის თოხი მიეტა ხელში. თავის მხრივ მოსეც ძალიან ცდილობდა ვაენთავისუფლებოდა თავი თოხისგან. მან გამოცდილებით კარგათ იცოდა, თუ რა ნიშნე და მომქანცველია ეს სამუშაო იარაღი. მოსეს მამას უნდოდა დუქანში მიეზარებოდა შვილი, მაგრამ ამ დროს შემთხვევით მამასახლისისაგან შეიტყუა, რომ ერთს პოლიციის ბოქალს ოჯახში ხელზე მოსამსახურე ეჭირვებოდა. — დუქანი ჯერ ვერსად ამიჩენია იმისთანაი, — იფიქრა მამამ, რომ შვილის მიზარება ღირდეს, მოდი იმ პრისტავს მივებარებ ჩემს შვილს; ჯამაგირი ჯამაგირათ ექნება. ამას გარდა ერთი რამ საქირდება რომ შემექნას, პრისტავი მწყალობელი მყოლობა, ამასთან კიდევ პრისტავის ოჯახში ჩემი შვილი ბევრ რამეს ისწავ-

ლის“-ო. მამამ მისცა ბოქაულის თავისი შვილი მოჯამაგირეთ. ბოქაულმა ნახა, რომ მოსეს რუსულ წერაში საკმაო კარგი ხელი ჰქონდა და იმიტომ ხშირათ აძლევდა მას გადასაწერათ შავათ დაწერილ საქმის ქაღალდებს. ასე ამ რიგათ მოსე ბოქაულისთვის ხელზე მოსამსახურეთაც გამოდგა და ქაღალდების გადამწერათაც. რამდენიმე ხნის ვარჯიშობით მოსემ ისე გაიმართა რუსულ წერაში ხელი, რომ პატარა საქმეების მიწერ-მოწერაზე შვიიც აღარ სჭირდებოდა, ისე სიტყვიერათ ეტყუოდა ბოქაული და მერე მოსე თვითონ შეადგენდა. მართალია, მოსეს რუსული მართლწერა არ შეეძლო და რუსული ლაპარაკიც ძლიერ ცუდათ იცოდა, მაგრამ სამაგიეროთ ქაღალდების ფორმები სულ გაზეპირებული ჰქონდა და ეს ძლიერ შეეგლოდა წერის დროს. როცა მოსეს მამამ შეიტყო, ჩემმა შვილმა ქაღალდების შედგენა ისწავლაო, დაუწყო ბოქაულს ძღვენის ზიდვა და ხეყწა — ჩვენი სოფლის კანცელარიაში დააყენე ჩემი შვილი მწერლათაო. ბოქაულმა, როცა კარგათ გაიძლო მუცელი ძღვენით, მოსე სოფლის სამმართველოში გამწესა მწერლათ იმ პირობით კი, რომ ერთი მეოთხედი თავის ჯამაგირისა ბოქაულისთვის ეძლია. თავდაპირველათ მოსეს არა თუ რიდი და პატივისცემა ჰქონდა გლეხებისა, არამედ ეშინოდა კიდევ მათი. როცა გლეხები შევიდოდნენ სოფლის სამმართველოში, მოსე ფეხზე წამოუდგებოდა და მორიდებით ეკითხებოდა: „რა გნებავთ“-ო. მაგრამ გავიდა ხანი. მოსე გამოიცადა, შეისწავლა, თუ როგორ ეპყრობიან უფროსები გლეხებს და თითონაც გათამამდა. ბოლოს და ბოლოს იკამდე გათამამდა, რომ მოსეს ბუზებათაც აღარ მიაჩნდა გლეხები. ამასთან მოსე შეეჩვია ქრთამების აღებას და ყალბი ქაღალდების შედგენას. მამასახლისს და სოფლის მსაჯულებს როგორც უნდოდა, ისე ატრიალებდა, რაც თითონ სურდა, იმას აკეთებინებდა. როცა თვალსაჩინოთ გამოაშკარავდა მოსეს სიყალბე და ცუდი საქციელი, გლეხებმა მოინდომეს მისი გაძევება. ჯერ თვითონ განუცხადეს მოციქულის პირით — აღარ გვინდობარ და მოგვმოვრიდო, მაგრამ, როგორც იტყვიან, მოსემ ბრე გადააყარა გლეხების მოციქულს თავზე — ასე უთხარი: „თქვენთვის არც მოსელა მიკითხავს და არც წასვლას გკითხავთ“-ო. გაჯავრებულმა გლეხებმა დაუწყეს მოსეს საჩივარი, მაგრამ აბა რას გახდებოდნენ გლეხები თავიანთი საჩივრით, როცა იმათი საჩივარის სიმართლე თუ სიმრუდე იმ ბოქაულს ჰქონდა მინდობილი სამიხებათ, რომელსაც მოსე თავის ჯამაგირიდან მეოთხედ ნაწილს აძლევდა. გლეხებისაგან არზის მისართმევით ამორჩეული პირები კინალამ სატრუსალოში არ ჩასვა ბოქაულმა; ტუქსვა და ლანძღვა ხომ აუარებელი მიიღეს მისგან. მოსე, რა თქმა უნდა, ისევ მწერლათ დარჩა სოფელ-

ში. გლეხებმა ერთი კიდეც სცადეს და გუბერნატორს მიაართვეს მოსეზე საჩივარი, მაგრამ აქედამაც არაფერი გამოვიდა. გამარჯვებული მოსე მწერალი ახლა გადაემტერა იმ გლეხებს, რომლებიც საჩივრის მოთავენი იყვნენ და საცა კი იმათი საქმე ჩაუფარდებოდა ხელში, უკუღმა წაიყვანდა ხოლმე, რაც უნდა მართალი საქმე ყოფილიყო.

კარგა ხანს იყო მოსე ამ სოფელში მწერლათ, შემდეგ კი თავის სურვილით გადავიდა სხვა სოფლის სამმართველოში. აქაც აწეწ-დაწეწა საქმე. ააყაყანა გლეხები, აქაც გაჩნდა გლეხებსა და მის შორის საჩივარი, მაგრამ მოსე აქაც გამარჯვებული დარჩა. რამდენიმე ხნის შემდეგ მოსე აქედანაც გადავიდა მესამე სოფლის სამმართველოში, მესამედან—მეოთხეში და ასე ამ რიგით, რამდენიმე წლის განმავლობაში თითქმის მთელი მაზრის სოფლის სამმართველოებში დაჰყო. ამ გვარ ლოლვას სოფლიდან სოფელში პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს სოფლის მწერლებისათვის: იმათ ეშინიათ, რომ მათგან თავ-მობეჭრებულს გლეხებში ისეთები არ გამოჩნდნენ, რომ მათ იდუმალათ აეჩინონ რამე, რაკი საჩივრით ვერაფერს გახდებოდა; ამიტომაც სოფლის მწერლები დიდხანს არ რჩებოან ერთსადაიმავ სოფელში. ისინი ჯერ ერთმანეთში მორიგდებოან ადგილის გაცვლაზე და შემდეგ ბოქაულის ნებართვას იღებენ. კარგათ იციან, რომ სოფლიდან სოფელში ველარავენ გავლენება სამტრიათ. ბოლოს მოსე ისე გამოიქნა გაიძვერაობაში, რომ ძლიერ გამჭირაბი თვალი უნდოდა, რომ ის სიყალბეში დაეჭირათ, თუმცა-კი დღე იშვიათად გავიდოდა, რომ რამე ყალბი ქალაქი არ შეედგინა და ქრთამი არ აეღო. ასეთი სიყალბე გაიძვერაობით მოსემ შეიძინა, სოფლის კვალობაზე, საქმით სიმდიდრე: გამოჰიბა კობტა სახლი, შეირთო აზნაურის ლაშაში ქალი და ცხოვრობდა თავისთვის ლაზათიანათ. ამასთან მაზრის სამმართველოში მოსამსახურე ერთი გავლენიანი პირი მეტათ პატივისცემილი იყო მოსეს მეუღლისა, რომლის წყალობითაც მოსეს პირველი ადგილი ეკირა სოფლის მწერლებში, სანდო და კეთილ-საიმედო პირათ იყო ცნობილი მაზრის სამმართველოში. ამის შემდეგ რაღა გასაკვირველია, რომ გლეხებს მოსე დიდი სწავლული კაცი ეგონათ და ამბობდნენ იმაზე: „სტავლას ძმავ, მოხმარება უნდა, რამდენია იგი რაცხა უნივერსია, თუ სემელარია, იქიდან გამოსული, მარა ნახე თუ ჯენი მოსე მწერლის მეათედი საქმე შეეძლოს!“

აი ეს მოსე მწერალი იყო, რომლისგანაც ბაბაღე მოელოდა შევლას.

III

მართ მომადლო, ვაკე ადგილზედ იდგა ორი შენობა, — ერთი პატარა, ძველი, ორ-ოთახიანი და მეორე საკმაოდ მოზდილი, ხუთ-ოთახიანი, თეთრათ შელებილის კედლებით და ლამაზი ფანჯრებით. პირველი იყო სოფლის სკოლა, მეორე, — სოფლის სამმართველო. თუმცა მოსე მწერალს ცოლი მშობლებთან ჰყავდა და იქ საზოგადოების ცხენით დადიოდა, მაგრამ ორი ოთახი მაინც თავისთვის ეჭირა, მარტო იმისთვის, რომ კვირაში ერთი, ან ორი ღამე გაეთია იქ, როცა საწერი შეუგროვებოდა და ან ვინმე უფროსს მოელოდა.

მზეს ჯერ კიდევ არ ამოეყო თავი, რომ ბაბაღე მივიდა სამმართველოში და იკითხა:

— მწერალი სად ბრძანდება?

— მწერალი წუხელ შინ წაბრძანდა და დღეს მოვა, — უპასუხა მოსამსახურე ბიჭმა, რომელსაც „სტოროკის“ ეძახდნენ. შე დალოცვილო, ამ ცის იალღონზე რომ ჩამოგირბენია, მწერალი თუნდა აქანაი ბრძანებულებიყო, ჯერ კი არა — სადილობამდე არ გაიღვიძებდა.

— გასაჭირი მადგია, შეილო, გასაჭირი! უპასუხა ბაბაღემ და დაჯდა მწერლის ოთახის წინ, რომლის ფანჯრებსაც იის-ფერი ფარდები ჰქონდა ჩამოფარებული.

ერთი ორი საათის განმავლობაში სამმართველოს წინ თითო-ორჯოლობით შეიკრიბა ათიოდე გლეხი, რომელნიც ზოგი მამასახლისისაგან იყო დაბარებული და ზოგი-კი თავის საქმის გამო მოსულიყო მოსე მწერალთან.

— ეი, აქანაი არ იქნება ჯდომა, მწერალი გაჯავრდება, იმ კუთხეში დაჯედი! უთხრა „სტოროკმა“ ბაბაღესა და გლეხებს, როცა დაინახა მწერლის ოთახის წინ დამსხდარნი.

— დიდება შენდა, ღმერთო! ტყავი გაგვაძრეს ამ სახლის ფასში და ახლა კარებთან ჯდომის ნებაც არ გაქვანო, გვიჩივიან, ჩაილაპარაკებომა გლეხმა. ბაბაღე და გლეხები გადავიდნენ „სტოროკისგან“ ნაჩვენებ კუთხეში. მზე საშუაღლეოზე ავიდა და მწერალი მაინც არ სჩანდა.

— ნამეტარი აგვიგდო ჩვენმა მწერალმა, დავვიბარებს — დილას ჩამოდიო, შენ ხარ ჩემი ბატონი, ჩამოხვალ და იგი შინ წასულა. მოდგე და უნდა უყუცულო საღაოზდე. ერთი ვინმემ იკითხოს, რას გავს ჩვენი საქმე? — სთქვა ერთმა გლეხმა.

ჩვენი ბრალია, ძნავ, რეიზა ვიყენებთ მწერლათ იმისთანა კაცებს? ჩვენ რომ გვაშოს, იმისთანაი დევიყენოთ და ქე იქნება, -- სთქვა მეორემ.

მერე ვინ გვკითხავს ჩვენ ან დაყენებას და ან გადაყენებას? თითონ აყენებენ და შენ მეტი რა გზაი ვაქ, უნდა მიიღო, - სთქვა მესამემ.

— უწინ ესე გამოგვიცხადეს, მწერალიც და უჩიტელიც სოფლის საქმეაო, სთქვა მოხუცმა გლეხმა.

— უწინ მართალია, ისე გამოგვიცხადეს სოფლის საქმეაო, მარა ახლა გამოგვიცხადეს — აღარ არის სოფლის საქმეო. ახლა რას იზამ? სამართალში ხომ ვერ გეიწოვ ამიზა! მათი ნება არ არის, უნდა ასე გამოგვიცხადებენ და უნდა ისე, — სთქვა იმ გლეხმა, რომელიც მოხუცზე წინათ ლაპარაკობდა.

— ბიჭო, მამასახლისის ამორჩევა არ წავგვართვან და ძხვას ნუ ჩივი, — სთქვა იმ გლეხმა, რომელმაც პირველათ აღძრა ლაპარაკი.

— მართლა ჩივიან, ამასაც არ გვაუფლებენო, გლეხის ყრილობას მეველის და იასაულის მეტი, სხვა მოხელეების ამორჩევის ნება არ ექნებაო.

— შენი კუთით, ახლა ვითამ და კი გვაქ უფლება? მობრძანდება პრისტავი და ვინც თითონ სურს, იმას გვაჩეჩებს მამასახლისათ ხელში. თუ დევიჩემთ და მინცადამინც ჩვენი სურვილით ამევიჩიჩეთ, მეორე დღესვე გამოაბუნძულდებენ — არ ვარგა, არ შეუძლია მამასახლისობაო, ჩვენ კი გვგონია, ჩვენ ვაყენებთ მამასახლისს.

— აი რაც არის, მაგრამ წვიმა რომ აღარ მოვიდა, აგი რაღაის ბრალია; ბეწვზა, აგერ დამებოცება ბაღნები უფქვილობით. ესე გახმა ჩემი წისქვილის ბორბალი, რომ ნაპერწყალი დიეცეს, დეიწობა. — გამოაყრა ლაპარაკში ერთმა გლეხმა.

— იმის ბრალია, რომ უქმეებს აღარ ეონახათ, აღარ ემარხულობთ, ღმერთს აღარ ელოცულობთ და რა ვიცი, გეირყენა ქვეყანა! — სთქვა მოხუცმა გლეხმა.

— უი, მოგცლია, ბიძიავ, შენ! მუდამ რომ ემუშაობ, მაშინაც ვერ გავუძებს ოჯახს და ათას გადასახადს. შენ კიდევ უქმეები გახსოვს, — უპასუხა ერთმა მოხუცს.

— იგია, ხო, იმიზა არ ვაქ ხეირი, უქმს რომ ტეხ. უქმი დღეს ნამუშეირს რა ხვავი და ბარაქა ექნება! — შენიშნა დაციწვის კილოთი მოხუცმა.

— მერე შენ რომ არ ტეხ უქმეებს, ნეტაი შენ რაღა როშოდდი ხარ ჩემზე! შარშან არ იყო, რომ ფოშტის ფულში შენი რძლის ნამგჯითვი ზანდუკი წავართვეს, — უპასუხა მობაასეს.

ამ პასუხზე გლეხებმა დაიწყეს სიცილი; მოხუცი გლეხი, ცოტა არ იყოს, შეურაცყოფილი დარჩა ამ პასუხით. ის ვაწითლდა, ჩაღუნა თავი, მაგრამ კი არა სთქვა-რა.

შემდეგ კიდევ ბევრი იბაძეს გლეხებმა სხვადასხვა საგანზე. ბაბალესაც ჰკითხეს — “შენ რაღაზე ჩამოსულხარო და, როცა ბაბალემ თავისი გასაქირი უამბო, უთხრეს: „ტყუილია, კენჭში თუ ამოვიდა შენი შვილი, ველარაფერი ველარ დააბრუნებს“; მხოლოდ ერთმა ორმა კი დააიმედა: „ჩვენმა მწერალმა თუ მოინდომა და ქაღალდი გაგიკეთა, უეჭველად გასჭრის, იმის გაკეთებული ქაღალდი არ დაცდება“. ბოლოს ამ აზრს დანარჩენი გლეხებიც დაეთანხმენ. ამასობაში გამოჩნდა მამასახლისიც.

— ჩვენს მამასახლისის წითელი ჩოხა შეუტყვავს, სთქვა ერთმა.

— რაც ეს ქთამებს იღებს, წითელსაც შეიკვრავს და ყვითელსაც, — უთხრა მეორემ.

— სუ, კაცო, გეიგონებს, — უთხრა მესამემ. — გეიგონებს, თვარა ხახვი არ დამაქრას თავზე! ერთი ტყავი მაქ, იმას მაინც ქე მაძრობენ და სხვას რაღას მიზამენ? — ხუმრობის კილოთი და დაბალი ხმით სთქვა ისევ მეორე გლეხმა.

— გასაკვირველია, ღმერთს გეფიცები! ხომ ჩვენისთანაი ყაძახია. ჩვენივე ამორჩეული, მაშ რაღაიზა გვეშინია მისი? — სთქვა პირველმა.

— მამასახლისი კანონის ძალით არის და იმიზა გვეშინია. კანონის ძალით რომ არ იყოს, ესე რეიზა შეგვეშინდებოდა, ჩვენისთანა ყაძახია, — უბასუხა მოხუცმა გლეხმა.

— ქთამებს რომ იღებს და ყალბ ქაღალდებზე ბეჭედს ასვამს, იგიც კანონის ძალით არის? — ჰკითხა მოხუცს დაცინვის კილოთი იმ გლეხმა, რომელიც წუღან უქმეების გამო ებაძებოდა. ამ კითხვაზე გლეხებმა დაბალი ხმით გაიცინეს.

მამასახლისი ჩამოსტა ცხენიდან და, ცოტა არ იყო, ბარბაცით წაიდა სამმართველოსკენ. გლეხები წამოუდგნენ ფეხზე და მოკრძალებით სალაშო მისცეს.

„ჰმ... ი — ცო — ცხელი“! — უბასუხა ენის ჟეჟნით მამასახლისმა გლეხებს, შევიდა ოთახში, გაიშოტა და ამოუშვა ხერხვა.

— აგი ესე გახეთქილა ღღეს საცხა, რომ ვინმე ალაღ-მართალს კი გადაუბიძგებდა წყალში, სთქვა ერთმა.

— კალონის ძალით, უბასუხა იმ გლეხმა, რომლის ხუმრობა ისე აცინებდა დანარჩენ გლეხებს.

სამხრობის დროს მოაწია მწერალმაც, გლეხები წამოცვიდნენ ფეხზე და

მისცეს სალამი. მწერალმა პაღლობის ნიშნით მოკეცილი მათრახი მიიღო ქუდის კიზიროკზე და შევიდა თავის ოთახში. ჯერ კარგა მოისვენა. შემდეგ მოდგა კარებზე და უთხრა გლეხებს.

— ვინც დღეისთვის იყავით დაბარებული, ეხლა წადით და ხეალ დილას მოდით.

დღეილუბეთ, ბატონო, მუშა კაციზა აგი დღეები ძვირათ ღირს. თუ შეიძლება გაგვანთავისუფლეთ, — აყაყანდენ გლეხები.

— მერე თქვენ რომ სულელურათ აქ დაცვინდეთ, ჩემი ბრალია? ხომ დაინახეთ დამაგვიანდა, რატომ არ წადით სახლში?

— რა ვიცი, თქვე დალოცვილო, ხან იმას გვიჩივი — რავე გაბედეთ უკითხავდ წასვლა, სალამომდინ უნდა მოგეცადათო, ხან რეიზა არ წადითო, რა გვევგოთ ამისაგან? უთხრა ერთმა გლეხმა.

— შენთან სალაყბო თავი არ მაქვს, მოსვენება მესაქიროება. გეუბნებით, ხეალ მოდით, თუ არა და წადით და თქვენებურათ დამიწყეთ საჩივარი.

გლეხები წავიდენ. მხოლოდ სამიოდე გლეხი, რომელსაც საკუთარი სათხოვარი ჰქონდათ მწერალთან, დაჩინენ, რომ ცოტა ხნის შემდეგ, როცა მწერალი კაი გუნებაზე იქნებოდა, მოეხსენებიათ თავიანთი სათხოვარი.

— შენი მუხლები კირიმე ნუ გამიწყრები, — დაედრიჯა ბაბაღე მწერალს.

— რა გინდა, რა საქმე გაქვს? თქვი, თორემ მოსვენება მესაქიროება, — უთხრა რბილათ მწერალმა.

— ჩემი ოქრუაი სალდათათ დაუწერიათ.

— მერე?

— გვიშველე რამე, ერთი შენ ხელს რომ ეკადრებოდეს, იმისთანა ქალღი გამიკეთე.

— ამ შემთხვევაში შველა არ შეიძლება: ხელმწიფის გადაწყვეტილია, ვისაც შეხვდება, უნდა წავიდეს.

— წეილე, რაც გვაბადია და გვიშველე რამე.

მოსე დაფიქრდა ბაბაღეს სიტყვებზე და შემდეგ უთხრა:

— არ შეიძლება, გეუბნები. შემოდი ოთახში და გეტყვი, თუ რისთვის აქ შეიძლება.

ბაბაღე შეჰყვა მოსეს ოთახში. მოსემ დაუდგა სკამი, „დაბრძანდით“ — ო — უთხრა და თითონაც დაჯდა და განაგრძო ლაპარაკი.

— სალდითობის საქმე ყველა საქმეზე უმძიმესია. სხვაი საქმე რომ იყოს, ადვილად გიშველით. ეგ კი, როგორც ვთქვი, მეტად ძნელია. მაგრამ ვთქვათ მოვახერხე და გიშველეთ, რას მოგვცემთ გასამრჯელოს?

გვიქენი მოწყალება, გვიშველე რამე და თლათ ჩვენი ოჯახი რომ წეილო, გულს არ დაგვაკლდება, — უბასუხა ბაბალები.

— არც ოჯახს წევილებ და არც ოჯახის მესაედს, ისე თუ მოგიხეზო და გავათავისუფლო ოქრუა, ხუთი თუმანი მომეცით.

— ხუთი თუმანი რამდენი მანათია?

— ხუთი თუმანი ორმოცდაათი მანათია. რა? გეძვირა? არ გიღირს ოქრუა ხუთ ათუმნათ?

— ვაი შენ ჩემო თავო! რა მიბძანეთ აგი. ოქრუაი არ მიღირს ორმოცდაათ მანათათ! იმაზე დავფიქრდი ბედშავი — გავახერხებთ თუ ვერა ამდონს მეთქი.

— რაი, ხუთ თუმანს ვერ გაახერხებენ შენი შვილები?! ხუთ თუმანს კი არა, ხუთი ათას მანათსაც გაახერხებენ, მე კარგათ ვიცნობ სოფონას და ოქრუას. შე ჯერ სიტყვას ვერ მოგციმ, — შიმიძლია გიშველოთ, თუ არა. თუ კი შეველა შვიძლება, ხუთი თუმნის ვადახთაც ნუ დაგეზარებათ. ოქრუა ხუთ თუმანზე მეტი ღირს.

— არა, შენი ჰირიმე, თლათ გავეყიდოთ საცხოვრებელს და შვილს ვერ გვევიმეტებთ.

— მაშ ახლა წადი, მოელაპარაკე შვილებს, თუ ისინიც დაგეთანხმონ, ცხენი გამოგიგზავნეთ და ზვალ საღამოს ამოვალ თქვენსა.

ბაბალები მოკრძალებით მადლი გადაუხადა მწერალს და დაბრუნდა შინისკენ ძლიერ დაიმედებული, მაგრამ ამ ღიდ იმედთან ერთი გარემოება ძლიერ აღონებდა: სად უნდა ეშოვნათ ასე ხელათ ხუთი თუმანი? მართალია, უნათლო შვილები არ იყვნენ ღატაკები: არ აკლდათ მკაღი და ღომი, მისაჟამადი, გლეხის პირობაზე საცმელ-საშოსელი. თავის ღროზე იხილდენ სახელმწიფო და საზოგადო გადასახადებს. ასეის გლეხს მდიდარს ეძახიან და უნათლო შვილებიც მდიდრებათ ირიცხებოდნენ, მაგრამ ხუთი თუმნის გდახდა, და ისიც ასე მოკლე ღროს განმავლობაში, მეტად საძნელო იყო ამათვის. აი ეს აღონებდა ბაბალებს. „სად უნდა გავახერხოთ ორმოცდაათი მანათი?“ — ეკითხებოდა გზადაგზა თავის თავს.

IV

მეორე ღღეს სოფონა ღარბოდა მეზობლობაში — „ხარებს ვყიდოთ ურმიანათ, ვის გინდათ, იყიდო“. ყველას უყვირდა! „რა გასაჰირი დასდგომიათ უნათლო შვილებს ისეთი, რომ ხარებს და ურემს ყიღიანო“. უნათლო შვილე-

ბის ხარები და ურემი განთქმული იყო მთელ იმ მუხუროში. პევრჯერ სოფონას და ოქრუას სიყვარულით მიუკრავთ გულზე თაკიანთი შანგულა ს და ბუღიას (ხარების სახელია) დუნჯი. ბაბალე, როცა მარილს აჰყევდა ხარებს, ეტყოდა: „თქვენი ჰირიმე, ჩვენი მარჩენალო“. ახლა კი მეზობლები ხედავდნენ, რომ უნათლოშვილები იმეტებდნენ იმ „მარჩენალს“ და დაეცებდნენ მუშტარს. მეზობლების კითხვაზე: „ასე უცბათ რა გასაჟირი დაგდგომიათ, ხარებს რომ ყლით“-ო, სოფონა ეუბნებოდა პასუხად: „ერაი იპისთანა საქმე მაქ, თლათ ჩემი ოჯახი რომ მოუნდეს, დღეს ხუთი თუმანი უნდა ვიშოვნო“-ო. ოქრუა კი არ იყო თანხმა ხარების გაყიდვაზე.

— ოჯახს ნუ დაღუპავ ჩემი გულჩინა, ნუ გეშინია, მე ივინს თავს არ მიეცემ გასაროზგავათ. ჩვენს ტყეში ათასი ფირალი დევიშალვის და მე რა ღმერთი გამიწყრება, ვერ დევიშალო, — ამბობდა ოქრუა.

მაგრამ დედა და ძმა არ უჯერებდნენ ოქრუას: — ცეცხლიდან გაქცეული წყალში დაიხრჩობო, რომ იტყვიან, სტორეთ ესე იქნება აგი საქმე: გაფილადები და მგელსავით დაგიწყებენ დევნას, სოფელს სოფლათ შეაწუხებენ და შენ საცხა ცოფიანივით ჩაგკოვენ. კაია მერე ავი?!" — ეუბნებოდა ძმას სოფონა. ბაბალე ხომ ყოველივეს გაიმეტებდა ოქრუას დახსნისათვის. იმან და მისმა უფროსმა შვილმა წინა ღამითვე გადასწყვიტეს ხარების გაყიდვა, რადგანაც უამისოთ არას გზით არ შეეძლოთ ხუთი თუმნის შოვნა, რომელიც მწერალი-ნათვის უნდა მიეცათ ოქრუას განთავისუფლებისთვის.

მთელი ღდის განმავლობაში ეძებდა სოფონა ხარების მუშტარს. „რომ იტყვიან, შეძლოელი პური ძაღლმა არ ჰამაო, სტორეთ აგია, აქამდინ კარს არ მიცივებდნენ, შენი ხარები მომყიდეო, ათი თუმანი რომ მეთქვა, დამითვლიდნენ და ახლა კაცს აღარ უნდა, ხუთ თუმანსაც არ მაძლევენ"!.. ამბობდა სოფონა სასოწარკვეთილებით. უნდოდათ, ბევრს ძლიერაც ეხარებოდა მეზობელ გლეხებში უნათლოშვილის ხარები, მაგრამ სად იყო ფული? როგორც უნათლოშვილის ზანდუქში არ იყო ჩაყვლილი თუმნები, ისე არც მისი მეზობელ გლეხების ზანდუქში. უკანასკნელ, ერთმა მედუქნემ, რომელიც სიმინდითაც ვაჭრობდა, მის კ სოფონას ხარებსა და ურემში ექვსი თუმანი, რადგანაც დარწმუნებული იყო, რომ სანამ საქრო იქნებოდა სიმინდს აზიდენებდა ხარებს და შემთავის თუმანთ გაჰყიდდა

სოფონამ ნაქირავეები ცხენით მოიყვანა შინ მოსე მწერალი.

— იცით რა, მგონია, ამაოთ ჩაგვივლის თათბირი. ბევრი ვიფიქრე, მაგრამ არა უხერხდება-რა, — უთხრა უნათლოშვილებს მწერალმა, რომელმაც ჩვეულებრივად ფეხის თამაშით გაიარა-გამოიარა უნათლოშვილების პატარა, მაგრამ სუფთა და მწვანე ეზოში.

ბაბაღეს და მის შვილებს ელდა ეცა: ხარები და ურემი არაფრათ გაყიდეს ამ საქმისთვის და ახლა კი ეუბნებიან — „აღარ შეიძლება“-ო! მერე ვინ? ის, ვინც, თუ მოინდომა, ამათი ფიქრით, დაღმა მიმავალ მდინარეს აღმა დააწყებინებს დენას.

— შენს ხელს კაცის მკვლელობა კი დუღუბრუნებია სიმბილიდან და მერა უბედური შევიქენი იმისთანაი, რომ ჩემს საქმეს არაფერი უხერხდება! — უთხრა ბაბაღემ მორიდებით მწერალს.

მოსეს, რა თქმა უნდა, მოუხერხებლათ არ მიაჩნდა ეს საქმე. იმას იმ თავითვე დაწყობილი ჰქონდა პლანი ამ საქმის შესახებ, როცა ბაბაღეს დაჰპირდა ცხენი გამოჰიგზავნე და მოვალე. მაგრამ ახლა იმიტომ სთქვა „ამ საქმეს არა უხერხდება-რა“-ო, რომ შეეშინებია უნათლოშვილები და შემდეგ უცბათ გამოეცხადებია — „ნუ გეშინიათ, შესაძლებელია თქვენი დახსნა“-ო. ეს ხერხი იმიტომ იხმარა მოსემ, რომ სასოწარკვეთილებიდან უცბათ გამოყვანილი უნათლოშვილები ყოველ იმის პირობებზე დათანხმებულიყვნენ. ამისთანებში გამოცდილი კაცი იყო მოსე.

— იცით, ერთი აზრი მომივიდა... არა, მგონია, მოვახერხო... მოხერხდება კი, სთქვა მოსემ ვითომ-და დიდი დაფიქრების შემდეგ. გაფრინდით ეხლავე ორივენი და ერთმა ათანასე ღვდელი მომგვარეთ, მეორემ მამასახლისის თანაშემწე და კეთილსინდისიერი მოწამე. სინდისიერ მოწამეს და თანაშემწეს ჩემს მაგიერ ეტყვი — მწერალი გიბარებს თქვა, ათანასე ღვდელს თქვენ შეეხვეწეთ — საქმე გვაქვს და დავგვეწარი-თქვა. არა, მოხერხდება.. მოხერხდება, მოვახერხებ, როგორც იქნება.

— შენ თუ წყალობას გვიზამ, ჩვენი საქმე წაღმა წავა; შენი ხელით გაკეთებული საქმე სხომის როის დამტარა, ახლა როგორ დაცეთეს, შენისთანა სტაგლული... ერთხმად უთხრეს სიხარულით აღტაცებულებმა ბაბაღემ და სოფონამ.

— ღვდელი რაზე გვჭირია? — ჰკითხა ოქრუამ მწერალს.

— აი რისთვის გვინდა ღვდელი: უნდა გვაკეთოთ მოწმობა, ვითომც სოფონა გერია ბაბაღესი და არა მისი ნაშობი, რომ ბაბაღეს მარტო შენ ჰყავხარ, ერთად ერთი შვილი და შენს გარდა სხვა მარჩენალი არ მოეპოება ამ სი-

ბერის დროს. ასეთ მოწმობას რომ წარადგენ, გაგათავისუფლებენ,—მიუგო მწერალმა.

— ვაიმე, რა ბძანეთ აი სსშინელი!.. უფროსი შვილი გერათ რავა დავიწერო! — სთქვა შემინებულმა ბაბალემ.

— მერე ეგ რომ ტყუილი იქნება? უთხრა ოქრუამ მწერალს; სოფონასაც უნდა ეთქვა რაღაც, ის იყო დაალო პირი სალაპარაკოთ, მაგრამ მწერალმა დაასწრო ლაპარაკი და სოფონას სიტყვა ენაზე დარჩა.

— თქვე დალოცვილო, თქვენ თუ იცოდით კანონები, მე რაღათ მომიყვანეთ? გააკეთეთ ისე, როგორც გნებავთ, და თუ მე მკითხავთ, კიდევ უნდა დამიჯეროთ. განა თქვენ უნდა მისწავლოთ კანონები, ან როგორ უნდა საქშეს გაკეთება? გაჯავრებით სთქვა მოსემ და შემდგ დუშმატს.

— თუ საქმე გაგიკეთო ისე, რომ სალდათობა აგცდეს, ეს არის, თუ არა და თქვენი ფული ხელში გაქვთ. მე გროშსაც არ წავიღებ ოქრუას განთავისუფლებაზე. ოღონდ ეს არის თქვენ არ დამიწყით აგი და იგიო: მე თქვენზე კარგათ ვიცი კანონები.

როცა კანონების ცოდნაზე მიდგა საქმე, აბა რაღა ეთქმოდათ მოსესთან ბაბალეს და მის შვილებს!.. მართალია, ისინი გრძნობდნენ, რომ აქ რაღაც დიდი ყალბი საქმე ხერხდებოდა, მაგრამ კანონების მცოდნე მოსე მწერალს აბა როგორ რამის თქმას გაუბედავდნენ.

ათანასე მღვდელი რომ არ დაგვიკრავს ბეკედს გერობაზე?.. იგი იმისთანა პირმართალი ღვდელია, რომ არაფრის გულიზა არ იზამს მაგისტანობას, — სთქვა სოფონამ.

— ათანასე მაღლიანი კაცია, არ იტყვის უარს. ან რატომ უნდა სთქვას? მას არაფერი დაუშავდება და თქვენთვის კი დიდი შემწეობა იქნება; ან მაინც დამაინც რა საჭიროა გაუმხედოთ ათანასეს, რომ სოფონა გერათ არის დაწერილი. ათანასემ ხომ ხელნაწერის კითხვა არ იცის... ერთი სიტყვით, შენ იმაზე მეტს ნურას ეტყვი: საქმეზე მწერალი მოვიყვანეთ და დაგვესწარი-თქვა. ერთი აქ კი მოიყვანეთ და მერე მე ვიცი. სწორეთ ეგრე: მომგვარეთ ათანასე, სინდისიერი მოწამე და თანაშემწე მამასახლისისა. თუ გკითხონ — რაზე გესაქიროებითო, თქვენ ასე უთხარით: მწერალი გვიკეთებს ქაღალდს და იმან გვითხრა საჭირო არიან, სხვა არ ვიცი-თქვა. მერე ჩემი საქმეა.

— შენი კირიმე, ისეთი საქმე არ გააკეთო, რომ ჩემი გულიზა სხვაი ჩავარდეს ხლათორთში. გნებავს გამიწყელი, ამას სიკვტილი მიჩაქენია, — უთხრა ოქრუამ მწერალს.

ბაბაღე და სოფონა კი სრულიად დაენდვენ მწერალს და არც არას ამბობდნენ.

აბა მითხარი, ჩემი გაცემებული საქმე როდის გამომდგარა ურიგო? — თავმოწონებით მიუგო მწერალმა ოქრუას.

რა თქმა უნდა, მოსე მწერალი იმიტომ არ იმტერევდა თავს, რომ ოქრუასათვის სალდათობა აეცდინა. მოსეს მხოლოდ ხუთი თუმნის ხელში მოგდება უნდოდა. და სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ ცდილობდა როგორმე ეს საქმე მოხერხებულიყო. როცა უნათლოშვილები დაითანხმა, მოსემ დასწერა შავათ ორი მოწმობა: ერთი იმაზე, ვითომც სოფონა გერი ყოფილიყოს ბაბაღესი და მეორე — ვითომც სოფონა ცალკე მოსახლეთ მდგარიყოს, და მისცა სოფონას.

— აბა მზათ არის, გადასწერე.

— ამას რას მიბძანებ! შენს დაწერილს კიდევ გადაწერა უნდა? ჰკითხა მწერალს გაკვირვებულმა სოფონამ.

— ჰო, გადაწერა უნდა; თუ არ უნდოდეს, არც გეტყვოდი.

--- მეგრე ქართული ვარგა?

შენ გადაწერე და სხვაი მე ვიცი. ჯვარს მაცვით ერთი სიტყვით! კაცო, მე უფრო არ ვიცი, რაც უნდა და რაც ვარგა? — თითქმის გაჯავრებით უთხრა მწერალმა.

სოფონას ხმა აღარ ამოუღია, ისე გადასწერა მოწმობები, საკმაო სუფთათა და ლაპაზათ და შემდეგ ღელლის მოსაყვანათ წავიდა. ოქრუა კიდევ კეთილსინდისიერის მოწამის და მამასახლისის თანაშემწის მოსაყვანათ გაგზავნა მოსემ. ბაბაღე და მისი რძალი ვახშმის მზადებას შეუდგნენ და ცდილობდნენ კარგი ვახშამი გაეკეთებიათ, რომ სირცხვილეული არ დარჩენილიყვნენ ისეთ საპატიო სტუმართან, როგორიც მოსე მწერალი იყო მათთვის. მოსე მწერალმა კი ჩაიწყო ჯიბეში ხელები, დადიოდა უნათლოშვილების პატარა სახლის წინ და ფიქრობდა: „კარგა მოვიდა ვე საქმე: ორი კალმის მოსმით ხუთი თუმანი ჩავიდე ჯიბეში! ოქრუას როგორც კი გამოუცხადებენ თავისუფალი ხარო, მისეღლისთანავე უნდა დამითვალოს ხუთი თუმანი. როგორ მომიწონებს კატო (მოსეს მეუღლეს კატო ერქვა სახელათ), როცა ვეტყვი ამ ამბავს. როცა ასე ბლომათ ფულებს მიუღუტან და ვეტყვი „ეს ჯამაგირის გარეშე-მეთქი, ყელზე მომახტება და მეტყვის: „შენი მარჯვენის ქირიმე, შენიო“ და მეგრე — აბა ახლა ესა და ეს მიყიდო“.

მღვდელი ათანასე სამოცის თუ სამოცდახუთი წლის კაცი იყო. გარდა ხუცური კითხვისა, იმან არც წერა იცოდა, არც მხედრულის კითხვა. წირვა-ლოცვის წესრიგი გაზეპირებული ჰქონდა, მაგრამ აზრი კი ძლიერ ცოტა ესმოდა მისი, თუმცა, აგერ ორმოც წელზე მეტი იყო რაც, თითქმის ყოველდღე იმეორებდა. ის აკურთხეს იმ დროს, როცა ღვლათ კურთხევისთვის საკმარისი იყო ცოტათ თუ ბევრათ ხუცურის კითხვა, რამდენიმე ლოცვის გაზეპირება და რამდენიმე მანათი ჯიბეში „კურთხევის ხარჯათ“. პირველათ ათანასე ერთ შტატს გარეშე ეკლესიაში დანიშნეს ღვლათ, შემდეგ კი ჩააბარეს ერთი მცირე მრევლიანი შტატის ეკლესია. ათანასე მეტად გულუკეთილი და პატიოსანი კაცი იყო: ჯვარის დაწერისთვის, მკვდრის დამარხვისთვის, ნათვლისთვის და სხვა იმისთანებზე ის თავის ღლეში არ იტყოდა: ამდენი და ამდენი მერგებო. მისცემდნენ რასმეს მალღობელი იყო, არა და ხმას არ ამოიღებდა. თუ მასპინძელი ღატაკი იყო, ის სულაც არ აიღებდა ფულსა, თუნდა კიდევ შეეძლიათ. ასეთი უანგარობისა და სხვა კიდევ ბევრი კარგი თვისების გამო მრევლმა ძლიერ შეიყვარა ათანასე. ისე მოხუცდა ათანასე, რომ ერთხელაც არ ჩამოვარდნილა უცმაყოფილება მასა და მრევლსა შორის. ბოლოს სასულიერო მთავრობამ ათანასე მოხუცებულათ იცნო, დაუჩემა „თხოვნა შემოიტანე და გაგანთავისუფლებთ“-ო. ათანასეს აღგილზე ერთი სემინარიაში ნასწავლი დიაკვანი უნდა ეკურთხებიათ და უფრო ამიტომ უნდოდათ ათანასეს დათხოვნა. მაგრამ გაიგო თუ არა ათანასეს მრევლმა — „ჩვენს ათანასეს სამსახურიდან ითხოვენ“-ო, დაუყონებლივ თხოვნა მიარეუა სადაც რიგი იყო: „სანამ ათანასე ცოცხალია, ჩვენ სხვა მღვდელი არ გვინდა და არც მივიღებთო“. მრევლის თხოვნა შეწყყარებულ იქნა და ათანასე ისევ დასტოვეს. მრევლს ძლიერ უხაროდა ეს გამარჯვება — „რას ჩივი, ძმავ, ამბობდნენ ათანასეს მრევლში, — ათანასე ღვდელი ესეა ჩვენთან, რავარც კაი მამა შეილებთან. ღვდლის ფულს რომ გვახთიებენ, იგი რა მისი ბრალია, ზაზინამ უბრძანა ესე. სხვაფერ ათანასეს მკადის ყუა რომ წუთუტებოთ, დავკჯერდება, არ გვექნება და დავკჯერებს. იგი სემელარისტია თუ ვინცა, ხუცობა რომ უნდა, შემდგარა პოლსაპოშეკებზე, ატლასის კაბა ჩოუცვამს, თავზე თუმნიანი ქუდი დაუხურავს და პარპაშობს. არა, ძმავ, იგი ჩვენი საქმე არ არის, იმას იმიზე უნდა ხუცობა. რომ ჩვენს ზურგზე ბატონსავით იცხოვროს. თუ არა რა ეხუცება ერთი მითხარი, კაცს ღმერთი არა სწამს და ხატი; არა, ძმავ, ჩვენი ათანასე ათასჯერ

გვიჩვენა, ვინცა, იმ თვალბაქს სემელარისტს. ათანასეს ღმერთიც სწამს და რჯულიც და იმიზა ეკურთხა ხუცათ. იმ სემელარისტს იმიზა უნდა კურთხევა, რომ ფაშვი გეიფსოს“. მრევლს კარგათ ესმოდა, რომ ათანასე თითქმის მათსავით უსწავლელი კაცი იყო. ზოგიერთი ზუმარა ყმაწვილები დასცინოდნენ კიდევ ხანდახან ათანასეს.

ბევრს ზუმრობდნენ ყმაწვილები ათანასეზე, მაგრამ იგი მაინც უყვარდა მრევლს და პატივს სცემდა. მრევლი კარგათ ატყობდა, რომ ათანასე, რაც კი გაეგებოდა, სათნოების მსახური იყო და არა ჯამაგირისთვის მოსამსახურე მოხელე.

ეკლესიის მახლობლათ, მომადლო ადგილას, ედგა ათანასეს პატარა ფიცრული სახლი, რომელშიაც ცხოვრობდნენ ისა და მისი მოხუცი მეუღლე. სანამ ათანასეს ქალიშვილებს ქმრები წაიყვანდნენ (ვათი არ ჰყავდა ათანასეს), ეს პატარა სახლი სიცოცხლით სავსე იყო: ათანასეს ლამაზი, ცქრილა ქალიშვილების ხელსაქმობა, სიცილ-კისკისი, ჩანგურის დაკვრა და გალობა აცოცხლებდა იმ მიდამოს. მაგრამ მას შემდეგ კი, რაც ათანასეს ქალები ქმრებმა წაიყვანეს, ათანასეს სახლი ნაღვლით მოცულს სენაკს მოგავგონებდა. საქმი დღეობით ათანასე იქვე ახლომახლო ყანაში ან ბაღში მუშაობდა, უქმედდეს კი წირვა-ლოცვას უნდებოდა. სიმდიდრე ათანასეს და მის მეუღლეს არა მოეპოვებოდათ—რა, თუ რამ გააჩნდათ, ისიც თავის ქალებს მისცეს მზითვით.

სოფონა-მივიდა, გაჩერდა ათანასეს სახლის კარებთან და დაიძახა: „ათანასე, ბრძანდები შინ?“. *

— შემოდი, შვილო, სახლში, — გამოსძახა ათანასემ, რომელიც იმ დღეს ცოტა შეუძლოთ იყო და ლოგინში იწვა.

ათანასეს მეუღლემ გაუღო სტუმარს კარები და შეიწვია სახლში, რომელშიაც მქალაქთ ანათებდა პატარა თუნუქის ლამპა.

— სოფონავ, შენ?! რა მოგიყვანა, ბიჭო, ხომ არაფერი გიკირს? — თავისებური თანაგრძნობით ჰკითხა ათანასემ.

— თქვენს მტერს გოუჭირდეს ესე! ოქრუას მართმევენ სალდათათ, — უთხრა სოფონამ.

— ვაი. საწყალო! შენ კიდევ რა გიკირს, ვაჟკაცი ხარ; საცოდავი ახლა ბაბალეა. სალდათობა არა, ჩემი ქალიშვილები რომ ქმრებმა წაიყვანეს, თითოზე თითო წელიწადს ვტიროდი, — სთქვა ათანასეს მეუღლემ.

— იქნება თხოვნა მიეწყობოდეს, ვინ იცის, იქნება მთავრობამ შეიწყნაროს ბაბალეს სისაწყლე. ვეცადოთ რამე, — სთქვა ათანასემ.

თავათ იმაზე გიახელი, მამაო: მწერალი მევიყვანეთ და გვიჩივა: არ-
ძას გაგიკეთებ და აღარ წევიყვანენო. მწერალმა შენც გთხოვა დასწრობა. მარა
ახლა თქვენ შეუძლოთ ბრძანებულხარ და რა მეშველება, აღარ ვიცი.

— მთხოვა და წამოვალ. არც ესე ვარ, რომ შენსას ამოსვლა ვერ შე-
ვიძლო პაწია სურდო შემხვდა, მარა რა უჭირს. ამ სიტყვებით ათანასემ ჩა-
იკვა ტანს, დაიკავა ხელში თავისი ყავარჯენი, დაუბარა თავის მეუღლეს „ად-
რე მოვალ“-ო და გაჰყვა სოფონას.

ხელში ყავარჯენით, თოვლივით თეთრი გრძელი წვერით და სათნოიანი
სახის მეტყველებით ათანასე მოგაგონებდათ ძველი დროის პატრიარქს.

— ამ საწყალი კაცის გულისთვის შეგაწუხეთ, მამაო ათანასე, იქნება რა-
მე ეშველოს-მეთქი, — უთხრა მოსე მწერალმა მღვდელს დანახვისათნავე.

— კარ დაგემაბრათოს, კარ საქმე იქნება, თუ რამეს უშველით. მოგეხსე-
ნება, საწყალი კაცებია, — უპასუხა ათანასემ გულწრფელათ

— ვფიქრობ, თქვენ და ამათ, — მიიშვირა მოსემ ხელი მამასახლისის თა-
ნაშემწეზე და სინიდიისიერ მოწმეზე, რომლებიც მღვდლის შემოსვლის დროს
ადგენ, ემთხვეიან მღვდელს ხელზე და ისევ დასხდენ, — რომ მოწმობა მისცეთ
ბაბალეს დიდი სისაწყლედ და შრომა გადახდა ობლების გამოზდაზო, გაათა-
ვისუფლებენ ოქრუას. მე კიდევ დავწერე მოწმობები, ინებეთ წაკითხვა. მწე-
რალმა მიაწოდა მღვდელს დაწერილი მოწმობები, რადგანაც კარგად იცოდა,
რომ წაკითხვა არ შეეძლო.

— სტავლული კაცი თქვენა ხართ და კანონები თქვენ ხელთ არის, თუ
ეშველება რამე და უშველით, ღმერთი გადაგიხდის სამაგიეროს. მე ერთი უს-
ტავლელი სოფლის ღვდელი ვარ, ამისთანა საქმის აბა რა გამეგება. სისაწყლედ
და საცოდაობა ბაბალესოდენა ვის გამოუვლია! ამის მოწმობაზე ვინ იტყვის
უარს, — სთქვა ათანასემ და დადო იქვე მწერლისაგან მიწოდებული ქაღალდები.

— იმედია, გეშველებათ, რადგან ღვდელმა მოწმობის მოცემა ინება, —
უთხრა მოსემ სოფონას და ოქრუას, რომლებიც იქვე იდგენ გაჩუმებული.

შემდეგ მწერალი ისევ ათანასეს მიუბრუნდა:

— აბა, მამაო, რადგან სიკეთე უყავით ამ საწყალ ხალხს, ინებეთ ქაღალ-
დების შემოწმება, ბარემ მოვრჩით ამ საქმეს და შემდეგ, იმედია, ვახშამს გვაქ-
მევინ.

ათანასემ ამოიღო საეკლესიო ბეჭედი, გადასცა მწერალს და უთხრა:

— კანონების მცოდნე თქვენა ხართ და ჩემგან რაღა გაფრთხილება გქი-
რია; იმედია, არც შეცდებით და არც შემაძღნით.

— რა ბრძანებაა, მამაო, ინებეთ წაკითხვა, თუ არა თვითონ მე წავიკითხავ.

ამ სიტყვებით მოსემ გასწია მღვდლისაკენ პატარა ლამაზი, მოიტანა მოწმობები და დაუწყო კითხვა ისე, რომ მღვდელსაც შეეძლო კითხვის დროს თვალი ედევნებია. მოსემ წაკითხა მოწმობებში ის, რაც სრულიად არ ეწერა შიგ.

— აგი ქვეყანამ იცის, რომ ასე იყო, — სთქვა მღვდელმა.

— აბა ინებეთ ხელის მოწერა.

ათანასეს დიაკვნობის დროს დაესწავლა ქაღალდზე თავისი სახელისა და გვარის გამოყვანა და მას შემდეგ აწერდა ხელს მეტრიკულ მოწმობებზე და სხვა საეკლესიო დოკუმენტებზე, რომელთაც ერთი დიაკვანი ეწერდა. როცა ათანასემ მოწმობაზე ხელის კანკალით თავისი სახელი და გვარი მოაწერა, მწერალმა დაასვა საეკლესიო ბეჭედი, შემდეგ მოსთხოვა ბეჭდები მამასახლისის თანაშემწესა და კეთილსინდისიერ მოწამეს; ამათაც დაუყონებლივ მიაწოდეს. ეს უკანასკნელი ორი ბეჭედი მოსემ დაასვა იმ მოწმობას, რომელშიაც ეწერა — სოფონა ცალკე სახლობს, ხოლო ბაბაღესთან ერთად-ერთი შვილი, ოქრუა, ცხოვრობსო. როცა ამას მორჩა, მოსემ მოსთხოვა მასპინძელს ოთხი მანათი; იმათაც უარის უთქმელათ მოურბენის ფული, რომელიც მოსემ გაჰყო: ორი მანეთი მღვდელს მიაწოდა ამ სიტყვებით: „საწყალი კაცებია და ამიტომ გიბედვენ ასე მკირესა“-ო, და თითო მანეთიც მამასახლისის თანაშემწესა და სინდისიერ მოწამეს.

— რაი, მე ბეჭედის დასმისთვის ფული წვეილო და იგიც ამ ოჯახიდან! ამის თქმაი რეიზა იკადრე ამ სტაელულმა კაცმა! უთხრა ათანასემ მწერალს და მერე მიუბრუნდა ოქრუას: — თუ არ გეზარება, შინ წამყევი, თვალს მაკლია და ამ ბნელაში გზას ვერ გევიგნებ.

მამასახლისის თანაშემწემ და სინდისიერმა მოწამემ ცოტა უარის შემდეგ მიიღეს ფული; ათანასემ არც ფული წაიღო და არც ვახშამს მოუტადა.

— ფულს არ ევიღებ და ესე შეუძლოთ რომ არ ვიყო, ვახშამთ კი შევიცდიდი. ამ ოჯახში ამაზე რა პატივი მინდა, ჩვენ ერთმანეთისას სადილ-ვახშამი კი გვიკამია და ახლაც ვკამდი, მარა შეუძლოთა ვარ და რაღაი, — სთქვა ათანასემ, უთხრა მასპინძელს აშენება, მწერალს მადლობა გადაუხადა, „ამ საწყალ კაცებს რომ ამისთანა კაი საქმე მოუხერხე“-ო, შემდეგ წაიყოლა ოქრუა და წავიდა შინ.

მწერალი, თანაშემწე მამასახლისისა და სინდისიერი მოწამე-კი დარჩენ და კარგათაც ჩათვრენ. იმ ღამეს უნათლოშვილებისას იყო ერთი სადღეგრძელო!

სმა, ლოცავდენ ხან ერთმანეთს და ხან მასპანძელს. მოსე იმდენათ შეხურდა ღვინით, რომ მუქარით სთქვა: „მე რომ მოვიწოდო, მთელ სოფელს ცინბირში გავაგზავნიებ“-ო. ამ სიტყვებზე ისე მძლავრად დაჰკრა სტოლს ხელი, რომ ჭურჭელი კინალამ დაიმტერა. უნათლოშვილის საქმეზე კი ამბობდა: „მაშ რა გეგონათ! მოსემ მოინდომოს და ვერ მოახერხოს! ეგ რა საფიქრებელია! რომ მოვიწოდო, ციმბირს გაგზავნილ კაცს გზიდან დავაბრუნებ. ჩემს კატოს რომ დაინახავს ვასილ ივანიჩი, ფეხზე წამოდგება... ერთი რომ ასე ანიშნოს კატომ (მოსემ თითი აიშვირა), მეტი არ უნდა, შედგენილ საქმეს დაახვევებს... ვასილ ივანიჩი. ჰმ! რა გგონიათ თქვენ!.. კატოს უურმოჭრილ ყმასავით ჰყავს იმ სისხო დიდი კაცი... ჩემი კატო თქვენ რა გგონიათ!.. იმისთანა ჭკუიანი გუბერნატორის ცოლიც ვერ იქნება... იმას კი ენაცვალოს მოსე!..“

დილას ლაზათიანი საუზმის შემდეგ, რომელზედაც კიდევ საკმაო ღვინო შეისვა, მოსემ გაიხმო ცალკე ბაბაღე და მისი შვილები, გადასცა მოწმობები და უთხრა:

— აჰა, ბაბაღე, წაიღე ესენი, მიდი იქ, ხომ იცი, ახალ მიწვეულ ჯარისკაცებს რომ იღებენ, მონახე ვინმე მწერალი, იქ ისინი ძაღლებივით ყრიან და ვინც მივა, თვალეში უყურებენ, იქნება რამე დავაწყვიროსო, — აჩვენე ეს მოწმობები და უთხარი: ესენი რუსულათ გადამითარგმნე და მერე ამაზე არაა გამიკეთე-თქვა, სულ გამოგართმევენ სამ მანეთს.

— ბარეღამ რომ შენ გექნა სიკეთე და დაგეწერა, კაი იყო, — უთხრა მწერალს სოფონამ.

— არა, საქმე ხომ ხედავთ, გაკეთებულია. ეს წერიმალეები-ღა დარჩა. ეს იქ რომ გააკეთებოთ, ჯობია. მე რომ გითხრა, დამიჯერეთ, რიხიანათ უთხრა მოსემ.

— შენ თუ არ დაგიჯერებთ, აბა ვილას დაუჯეროთ, სთქვა ბაბაღემ.

— ასე რაღაც გითხარი: ესენი გადაათარგმნეთ, გააკეთებრეთ არა, თითონ გასწავლიან, სადაც უნდა მირთმევა და მიართვი. ვინცობაა, გკითხოს ვინმემ — ვინ შეგიღვინა მოწმობებიო, ღვდელმა-თქვა, უთხარი, თუ გკითხონ შენ, ბაბაღე, ვაჟი არ გყავსო, არა-თქვა, უთხარი. შენ თუ გკითხონ, ოქრუა, ძმა გყავს თუ არაო, არა-თქვა. ხომ გაიგეთ, რასაც გეუბნებით. ასე, როცა გაათავისუფლონ და შინ მოხვიდეთ, ჩემი ხუთი თუმანი მომიტანეთ, არ გაბარიყდეთ, უარი არ სთქვათ მერე, თორემ საციმბიროთ გაგხდით ყველას, იცოდეთ.

— ვაიმე, რა ბძანეთ აგი! დასტურ, ასე აბღლები გგონივართ, რომ აგი ვიფიქროთ! ზანტუკში მაქ ეგერ შენი ფული, იმ დღესვე მოგიბრენიებ ჩემი ხელით, უთხრა სოფონამ.

მწერალმა ხელახლა დაარიგა ბაბაღე და მისი შვილები, როგორ უნდა ეწარმოებიათ საქმე, გააფრთხილა კიდევ „ფულის მოტანა არ დამიყოვნოთ“—ო და წავიდა სრულიად დარწმუნებული, რომ ოქრუას განთავისუფლების შემდეგ ფულზე უარს არ ეტყოდნენ და რაც შეეხება ოქრუას განთავისუფლებას, ეს ხომ ცხადი იყო ათანასეს მოწმობის შემდეგ.

VI

— ჟოველიფერში რავა უნდა მომთაონ უნათლოშვილებმა! — დაღონებული ეუბნებოდა თავის ცოლსა და შვილებს ბაგრატ ქერაძე, — ჩემი ბიჭის გულიზა იმდონი ვიტანტალე, იმდონი არაა მივართვი, იმდონი ფული დავხარჯე, მარა მაინც წვიყვანეს სალდათად, მაინც! უნათლოშვილის ოქრუაი ერთი არძის მირთმევით ქე გუუნთავისუფლებიათ და ჩამოჰყვა დედა მის. მაინც იმ დასაქცევი მოსე მწერალის დაწერილი არაა რომ არ ვარდება! უკუღმა წვიყვანს ღმერთი! მირჩიეს — საცხა სალდათებს ღებულობენ, იქინეთა კაი მწერლები, იგინს დააწერიო. მეც გავბრიყვდი, ტყუილია ფული გადავყარე და ბოლოს მაინც წამართვეს შვილი. მოსე მწერალს რომ ჩემი არაა დაეწერა, შვილი შინ მეყალბოდა. ყოლიფერში რომ მაჯობეს უნათლოშვილებმა, ერთი აგი კი უნდა შევიტყო, რა ზაფუთით. გაათავისუფლეს?

— შენ მაინც ესე უკუღმა უნდა ქნა ყოლიფერი! ქვეყანა ჩივა მოსე — მწერლისთანაი სტავლოლი კანკასიაში არ არისო და შენ მაინც წადი ცხრაფთას იქით და ვინცხა მუნდრეკს დააჯღაბნიე. მოსე მწერალს რომ დაეწერა, ვილა წამართმევდა შვილს! ოქრუაი შინ უნდა იყოს და ჩემი შვილი სალდათათ! ამფერუმ შენ კკუას. — მწარე საყვედურით უთხრა ბაგრატას ცოლმა.

— ბაბამ ესე იცოდა ყოველთვის: ფულს გადაყრიდა უთავბოლოთ, საქმე გაკეთებული გვეგონებოდა და ბოლოს გვეხედავდი, ჩიჩი თვალებში, მოცტყუებულვართ! — სიკვამლე ბაგრატას უფროსმა შვილმა.

— მე რომ შამომესევიტ ყველაი და დამიწყებთ ბრალეხას, თუ უკეთესათ იცოდით, რეიზა არ ქენით! არ ხედავთ, დავებრდი! — გაჯავრდა ბაგრატა.

— აგი ხომ შენ არ შეგიძლია, სხვას არ დაანებებ და ქე ილუბება ჩვენი საქმე ყოველთვის და უნათლოშვილები გვაყრიან თავზე ბრეს, — კიდევ საყვედურით უთხრა შვილმა.

— ნუ იგდებ თავს. გაჩუმდი თვარა! დაუყვირა შვილს გაცეცხლებულ-
მა ბაგრატამ, მერე გაღისა ულვაშებზე ხელი და ჩაიღაპარა თავისთვის: რა
უნდა დამეხარჯოს, ერთი აგი უნდა შევიტყო, რა ზაბუთით არის“-ო და გა-
ჩერდა.

უნათლოშვილები და ქერაძენი ახლო მეზობლები იყვენ ერთმანეთი-
სა; მაგრამ მეზობლობის მაგიერ მუდმივი მტრობა ჰქონდათ ერთმანეთშორის.
ჯერ ბაბაღეს ქმრის სიცოცხლეშივე ატყდა ამათში დავა-საჩივარი ერთ ნაქერ
მიწაზე, რომელიც მათი ეზოების შუაზე მდებარეობდა. ვინ მოსთვლის რა სა-
შუალებას არ მიმართეს თავის დროს! ქრთამებს აძლევდენ, ერთმანეთს თავს
ესხმოდენ, თავპირს ამტკრევდენ, ქორებს უგონებდენ, ხალხში ლანძღავდენ
ერთმანეთს და სხვა. ბოლოს სამსჯავრომ სადაო მიწა არგუნა უნათლოშვილს.
მაგრამ სამსჯავროში საქმის დაბოლოებით მტრობა არა თუ არ დაცხრა მათშო-
რის, უფროც გამწვავდა. ქერაძე დაწმუნებული იყო, რომ უნათლოშვილმა
ქრთამით გაიმარჯვა, თორემ სადაო მიწა მე მეკუთვნებოდა. როცა ბაბაღეს
მეუღლე მოკვდა, ბაგრატ ქერაძემ ხელახლა მოინდომა უნათლოშვილების მი-
წის მითვისება; დაუწყა კიდევ, საყანეთ ღობეა, მაგრამ ბაბაღემ გამოუცხადა
ადგილობრივ პოლიციას — ძალათ მართვეს საჩივრით მოგებული ადგილსაო.
პოლიციამ გამოიკვლია საქმის გარემოება და აღუქრძალა ბაგრატას უნათლო-
შვილის ადგილში მუშაობა. ხელახლა დამარცხებით გაბრაზებული ბაგრატა
ახლა მხოლოდ შემთხვევას უცდიდა: ვუშონი ყელს, რომ ჯავრი ამოვიყა-
როო. მართლაც რომ შემთხვევამ არ დაიგვიანა: ბაბაღეს ძროხა შესულიყო
ბაგრატას ღობეში, დილიდან საღამომდე ზოგი ექამა და ზოგიც ფეხით გაეფუ-
ჭებია. ბაგრატამ რომ ეგ ნახა, გაცეცხლებული მივარდა და ბაბაღეს ძროხას
თავი გაადებია. ბევრი ცრემლი დაიღვარა უნათლოშვილის ქერივ-ობლები-
სა ამ ძროხის გამო. ეს ძროხა იყო იმათი მარჩენელი, ობლებისათვის ეს მეო-
რე ღედა იყო და კიდევ „ღედას“ ეძახდენ. ძროხის დაკვლის შემდეგ კარგა
ხანს პატარა ოქრუა გაიგონებდა თუ არა სადმე ბღაივლს, სიხარულით მირ-
ბოდა ღედასთან — „ჩენი ღედანაი ბღავა“-ო. — საღაა, შვილო, ღედანაი, ესე
ბაგრატამ ნახა ცოლ-შვილი, რაღაც აწი ჩვენ ღედანაი ვნახოთ!“ — ტირილით ეტ-
ყოდა ბაბაღე შვილს. წყევლაზე მეტს ბაბაღე ვერაფერს ახერხებდა. მართა-
ლია, მამასახლისის შეეხვეწა, მაგრამ მამასახლისი ბაგრატამ როგორღაც მიიბი-
რა. — „საქონელი რომ სხვის ყანაში ჩავა — მოკლავენ, კანოლი ესეა, და მე
რა ვქნა“-ო, — ეუბნებოდა მამასახლისი ბაბაღეს. ბაგრატა და მისი ცოლ-შვი-
ლი სიხარულით ცას ეწეოდენ, როცა უნათლოშვილის ქერივ-ობლებს მტირალს

ხედავდნენ. „არ იცოდა, ეუშონიდი ყელს! ქთამით რომ გეიმარჯვა და მიწა წა-
მართო! მაქალოს პაწაი, კიდე უარესსაც ვუწამ! -- ამბობდა ბაგრატა. მაგრამ
აგერ ვილსაც ურჩია ბაბალეს: „მამასახლისს რომ ჩასციებხარ, სულში უჩივ-
ლე, ძროხასაც ამოიგებ და ნატურსაც“-ო. ბაბალემ მართლაც დაუწყო ბაგ-
რატას საჩივარი სამსჯავროში. აქ ვეჭილიც გამოუჩნდა ბაბალეს, რომელმაც
მიიწოდო თავის თავზე საქმის წარმოება. მოსდგენ საწყალ ბაგრატა ქერაძეს და
ბარე ცხრა თუმანი წაართვის ძროხის ფასში, ძროხის მოკელის გამო მომხდარ
ზიანში. საბრალო ბაგრატას კინალამ კერა გაუცივდა, იმდენათ გააღატაკა ამ
ფულის გადახდამ. ამის შემდეგ გული არ მოუშლიდა ბაგრატას, რომ უნათ-
ლოშვილის ქერიგ-ობოლნი დაეკლა, ან ამათი სახლისთვის ცეცხლი მოედო,
კარები დაეკეტა და ისე ცოცხლად დაეწვა. მაგრამ სასჯელისა ეშინოდა და
სწორეთ ეს იყო მიზეზი, რომ ვერ მიმართა ასეთ საშუალებას. როცა უნათ-
ლოშვილის ობლები, სოფონა და ოქრუა, წამოიზარდნენ, ერთხელ კიდეც მოხ-
და ამით და ქერაძეს შორის შეტაკება. ეს უკანასკნელი შეტაკება გამოიწვია
შემდეგმა გარემოებამ: უნათლოშვილებისას მისასვლელი საურმე გზა ბაგრატა
ქერაძის ეზოს გვერდით მიდიოდა. ერთი მხრით ამ გზას რუ ჰქონდა საზღე-
რათ, მეორე მხრით — ქერაძის ეზოს ღობე. რუ ცოტა ცოტაობით ხრამავდა მი-
წას და ამიტომ გზა თანდათან ვიწროვდებოდა. ერთხელ წყალდიდობის დროს
რუმ იმდენზე მოანზღვლია მიწა, რომ უნათლოშვილებს საცალფეხო გზა ძლივს-
და დარჩათ. ამ გარემოებამ მეტათ შეაწუხა უნათლოშვილები. გლეხაკების-
თვის საურმე გზა მიუცილებელი საჭიროებაა. სხვა რაღა უნდა ექნათ, მოიხა-
რეს თავი სოფონამ და ოქრუამ და გაუგზავნეს მოციქული ბაგრატას: „ან
ფულზე მოგვყიდე ურმის გზათ. რომ გვეყოფა იმოდენა მიწა და ან სამაგიე-
რო მიწაზე გავცივალეო. სადაც შენ ამოირჩევ ჩვენს ადგილებში, იმას მო-
გართმევთ სამაგიეროთ“-ო.

— ათასი მანათი რომ მომცეთ, არც ფულზე მოგყიდით და არც სამა-
გიეროზე გაგიცვლითო, — შემოუთვალა ბაგრატამ პასუხათ. „კაი მოყვრებია იგი-
ნი ჩემი, რომ ეზო გავარდევო იგინის გულიზა! ჯერ სადაა, მეიცადონ პაწაი,
უუტირდება დედა!“ — ამბობდა დონჯ-შემოყრილი ბაგრატა. შინაურულად
რომ ვერ მორიდდნენ ქერაძესთან, უნათლოშვილებმა ახლი მამასახლისს მიმარ-
თეს თხოვნით. მოაცემიეთ საურმე გზისთვის მიწა ბაგრატასაო. მაგრამ ბაგ-
რატას მამასახლისი ამისთანებში როგორღაც ყოველთვის გადაბირებული ჰყავდა.

— „რა ექნა, ნებით არ გაძლევს და ძალით ეზოს ვერ გავარდევ“-ო, —
ეუბნებოდა მამასახლისი უნათლოშვილებს. მეთისმეტად რომ გაუქირდათ უგზო.

ობა, უნათლოშვილებმა მიმართეს ძალმომრეობას: ერთ დილას, როცა ბაგრა-ტა და მისი ვაჟები სხვაგან იყვნენ, სოფონამ და ოქრუამ გაარღვიეს ბაგრატას ღობე და გაიარეს ეზოზე ხარით და ურმით ბაგრატას ცოლი და ქალიშვილი წივილ-კივილით დაუხვდნენ წინ უნათლოშვილებს, მაგრამ ქალებს როგორ შე-უშინდებოდა ორი ვაჟი! წივილ-კივილით და ლანძღვა-გინებით რომ ვერას გახდნენ ბაგრატას ცოლი და ქალი, გაიქცნენ ბაგრატასთან. ბაგრატა და მისი ორი ვაჟი მეტად ააღელვა უნათლოშვილების მოქმედებამ. ისინი საჩქაროთ მოვარდნენ შინ კეტებით და დაღწყეს ლოდინი უნათლოშვილებს, რომ თავი-რი დაემტვრიათ მათთვის, თუ კიდევ გაბედავენ ეზოში გავლას. საღამოს სო-ფონამ და ოქრუამ მოაქრიალეს დატყირთული ურემი და ის იყო შევიდნენ თუ არა ქერაძის ეზოში, ბაგრატა და მისი შვილები მიუვარდნენ კეტებით და და-უშინეს ხარსა და კაცს, გაურჩევლათ. უნათლოშვილებმა წინდაწინვე იცოდნენ, რომ ბაგრატა უჩხუბრათ არ გაუშვებდა მათ ეზოში და თითონაც მომზადდუ-ლი იყვნენ კეტებით. ისეთი გამეტებით სცემდნენ ერთმანეთს, რომ გეგონებო-დათ ესეს არის დახოცეს ერთმანეთით. ჩხუბში ბაბაღე და ბაგრატას ცოლიც მივიდნენ და ეცნენ ერთანეთს თმაში, ამასობაში მოჰსწრეს მეზობლებმა და მაჩხუბრები გააშველეს, მაგრამ გაშველებამდე ორივე მხარეც საკმაოდ ეე-ყეს ერთმანეთი: ბაგრატას თავი ჰქონდა გატეხილი და ქალარა თმა სისხლით შეღებილი; სოფონასთვის შუბლში დაეკრათ კეტი და ღვრათ ჩამოსდიოდა სისხლი; ბაგრატას უფროსს ვაჟს ერთი მხარი ჰქონდა დაშავებული; ბაგრატას ცოლს და ბაბაღეს საშინლათ დაეკაწრათ ერთმანეთისთვის სახე. ოქრუასათვი-საც დაეკრათ თავში, მაგრამ მაინცადამაინც არა ჰქონდა დაშავებული. საბრა-ლო ხარებსაც ხომ ბევრი მოხვდა, მაგრამ კი ვერა მოეტეხათ-რა, თუმცა ბაგ-რატას ძლიერ უნდოდა ორივე ხარებისთვის თეძოები დაემტვრია. მხოლოდ ბაგრატას უმცროსი ვაჟი გადარჩენილიყო უვნებლათ, რადგანაც შეშინებოდა და ჩხუბში არ გარეულოყო. ის მხოლოდ შორიასლოს დარბოდა და ყვიროდა: „მომეხმარეთ, მოკლეს ბაბაიო“.

ამ ჩხუბის გამო სოფონა და ოქრუა რამდენსამე თვეს ჩასვეს სატუსალო-ში, რადგანაც დამტკიცდა მოწმეების ჩვენებით, რომ ძალათ გაერღვიათ ქე-რაძის ეზო, ჩხუბიც პირველათ იმათ აეტეხათ და ბაგრატასთვისაც კეტი პირ-ველათ იმათ დაეკრათ. ბაგრატა სრული კმაყოფილი იყო სამართლის განაჩე-ნისა და უხაროდა, რომ მისი მტრები საპატიმროში ისხდნენ, მაგრამ, როცა სო-ფონა და ოქრუა სატუსალოდან გამოვიდნენ, დაიწყეს გზის შესახებ საჩივარი. მსაჯულმა თითონ თავისი თავალით ნახა, რომ უნათლოშვილები უგზოობთბი მე-

ტად შევიწროებული იყვენ და ამიტომ მიუსაჯა: „ბაგრატა ქერაქემ მისცეს უნათლოშვილებს საურამე გზისთვის მიწა თავის ეზოში, ხოლო უნათლოშვილებმა მიუზღონ ბაგრატას მიწის ფასათ შვიდი მანათიო“. ამ განაჩენით ბაგრატა ხელახლა დამარცხდა უნათლოშვილებისაგან.

— უნათლოშვილებიზა ყოფილვარ გაჩენილი, ყოლიფერში მაჯობეს და რალა უნდა ექნაო. — ჩოლდა გულდათუთქული ბაგრატა და თან ეხვეწებოდა ღმერთს: „ერთი, ერთი იგინის საწყენი საქმე შექმძლებიეო“.

ოქრუას აამხედრო ბეგრიდან განთავისუფლება რომ შეიტყო ბაგრატამ, მეტად აუღრინდა გული: „ყოლიფერში მომთავეს უნათლოშვილებმა“-ო, იძახდა და თან იმეორებდა: „არა, რა საბუთით გაანთავისუფლეს, ერთი აგი კი უნდა შევიტყო, რათაც უნდა დამიჯდეს: თუ რამე ნაეშმაკეცია, ვაცხონებ აამასაო...“

VII

მართ სადამოს მოსე მწერალი მეტად დაღონებული დადიოდა სოფლის საპართელოს წინ. აღარც სიხარულის დროს ფეხის თამაში ემჩნეოდა და აღარც უღვაშებს ქვეშ ადრინდებული ღიმილა. ღრმით დაფიქრებული, იკენე-ტავდა უღვაშებს და საქმისთვის მისულ გლეხებს თითო-ოროლა სიტყვით იშორებდა. თუ ვინმე ლაპარაკს გააბამდა და ჩქარა არ მოშორდებოდა, მოსე ღანჯლავდა და ისე აგდებდა. „ღმერთო, რა ხალხია! თუნდა სული გხდებოდეს, მაინც არ მოგეშეებიან!“ — იძახოდა ხანდახან გაბრაზებული. „ამ ჩვენს მწერალს რაცბა ფარსავი არ დამართა!“ ამბობდენ იქ მყოფი გლეხები. „აი ღმერთო, თუ ეკითხოს ძველისა და ახალის ცრდვა!“ — უმატებდენ ჩუმთ ზოგიერთები.

— ბიჭო, წადი უნათლოშვილებისას და უთხარი, რომ ბაბაღე და სოფონაი ამელამვე ჩამოვიდენ ჩემთან, — უთხრა კარგახნის ფიქრის შემდეგ მოსემ „სტოროკეს“.

— ამ ღამეს ჩამოვიდენ, ბატონო? — ჰკითხა ბიჭმა.

— ღამე ჰო, ტურები ხომ არ დაქამენ, სულელო! შენ რასაც გეუბნებიან, ის აასრულე. უთხარი — ძალიანი ღიდი საქმე აქვს, უეჭველათ ამაღამ ჩამოდით-თქვა.

ბიჭს ხმა აღარ დაუძრავს, ისე გაუღდა გზას; ის იყო დაბნეულა, როცა „სტოროკე“ უნათლოშვილებისას მივიდა. მისგან მიტანილმა ამბავმა შიშის ზარი დასცა უნათლოშვილებს.

-- რეიზა ჩამოდი ამ ღამე, რა აშკარაა? — ძლივს მოიბრუნა ენა ოქრუამ.

— რა ვიცი, ასე მითხრა — დიდი აშკარა და უსათუოდ ჩამოვიდნო, — სთქვა ბიკმა.

სოფონას და ოქრუას იმ წელს ხარები არ ჰყავდათ. ცდილობდნენ უხარობა არ დაემჩნიათ და ვადამეტებული მუშაობით ისე იღლებოდნენ, რომ მეტი არ შეიძლება. იმ საღამოსაც ძლიერ იყვნენ მოქანცული, მაგრამ ახლა ვინღა მიხედავდა მოქანცულობას. ბაბალე და სოფონა ისე ეახშამ-უქმელი წაყვენ „სტოროჟს“. რადგანაც მოღრუბლული, უმთავრო ღამე იყო და ძლიერ ბნელოდა, თვალნაკლული ბაბალე გზადაგზა ყოველ საფრთხილო ალაგას ზურგით გადაჰყავდა სოფონას. სწორედ ადგილას ბაბალეს დასუსტებულ თვალებს აშირათ ორმოები ეჩვენებოდა და იძახოდა: „შვილო, სოფონაჲ, აქნაი ნოყოა, მგონია!“ -- „საოდაო ნენაჲ, თლათ დაბერდი! ხელის გულსავით გატკეცილ გზაზე ნოყოები გეჩვენება!“ -- უთხრა დედას სოფონამ. -- „დავბერდი, შვილო, ჰო. იგი არა, გასაკვირალია, ცოცხალი რეზა ვარ, რაც მე ჯაფა და ვაივაგლახი მინახავს!“ -- მიუგო ბაბალემ შვილს.

სოფელი დაძინებული იყო, როცა ბაბალე და სოფონა მივიდნენ სოფლის ამაღრმელოში. არ ეძინა მხოლოდ მწერალს. მას შემდეგ, რაც საშხედრო გამოძახებელას უწყება მოუვიდა, რომლითაც იგი იბარებდა მას (მოსეს), ბაბალესა და მის შვილებს, ათანასე მღვდელს, სინილისიერ მოწამესა და მამასახლისის თანაშემწეს. მოსე ძლიერ ცუდ გუნებაზე იყო — არც ძილი ახსოვდა, არც საკმელი და არც სასმელი. სადილზე ხელიც არ დაუყვია, იმ ღამეს მხოლოდ ერთი ჭიკა ჩაი დალია, ვახშამი არ უქამია. როცა უნათლო შვილებისათვის მოსე მოწმობებს ადგენდა, ყოველივე ზომა მიიღო, რომ, თუ ვინც ცოცხალია, ეს საკმე გამოაშქარავებულიყო, მას არაფერი დაშავებოდა. რიცხვიც ისე დააწერა მოწმობებს, როგორც მისთვის იყო სამჯობინარო. ამასთან უნდა შეგნიშნოთ, რომ მისგან ყალბათ შემდგარ საკმეზე ბევრჯერ ატეხილა ძიება, მაგრამ ის ყოველთვის უვნებლად გამოიმძვრა ასეთი საკმეებიდან. ამ ახალი საკმიდან კი მოსე ადვილათ ვერ გამოიძვრებდა თავს. იმან კარგათ იცოდა, რომ ამ საკმეს სასტიკათ გამოიძიებდნენ. ყალბი მოწმობები მოსემ უფრო იმ იმედით შეადგინა, რომ ვერაფერს გაიგებს ამ საკმეს და, თუნდა კდევც გაიგოს, ვინმე „ეახახი“ როგორ გაბედავს ჩემს დაბეჭდვასო. მაგრამ ეს მოსაზრება გაუცრუვდა მოსეს: ხედავდა ვილაყამ დაბეჭდა ისე, რომ ვერც კი გაიგო — ვინ უნდა ყოფილიყო დამბეჭდებელი. მოსეს მეტადრე იმისი ეშინოდა, რომ მღვდელ-

მა და უნათლოშვილებმა პირი არ შეკრან და მე არ გამცნო. ამიტომაც უნდოდა უნათლოშვილები დაერიგებია—თავის დაღუპვა თუ არ გინდათ, ესე და ესე თქვით მაძიებელთანო. რაც შეეხებოდა სინიდისიერ მოწამესა და მამასახლისის თანაშემწეს, იმათი მოსეს სრულიადაც არ ეშინოდა: ამათ რასაც უნდოდა. იმას ათქმევინებდა.

— იცით რა? — უთხრა ბაბალეს და სოფონას მოსემ, როცა ბიჭი გარეგავიდა და კარები ჩაკეტა, თქვენ დაბარებული ხართ „ვენის სლედოვატლისაგან“ იმ მოწამოების გამო, რომლებითაც ოქრუა გაანთავისუფლეს. სალდოთობიდან. საშიშო-კი არაფერია. მაძიებელი გკითხავს—ვინ მოგცა ეგ მოწამოებები? თქვენ უპასუხეთ—ლედელმა მოგცა-თქვა ვინ შეადგინაო, თუ გკითხოს — ლედელმა შეადგინა და მე გადამაწერია-თქვა; ასე უთხარი შენ, სოფონას, გესმის?

გერი ხარ თუ არაო, რომ მკითხონ, ბატონო, მაშინ რაფერ ვთქვ? — ჰკითხა სოფონამ.

აქ მოსე დაფიქრდა. ამ საგნის შესახებ აქამომდეც ბევრი ფიქრა მოსეს. მარა ვერ მოიფიქრა-რა. თუ ერჩია ამათთვის გერობაზე უარი ეთქვათ, — მაშინ უნათლოშვილები მიხედვებოდნენ, რომ საქმე კუდათ არისო და თითონ მოსე ვარდებოდა საშიშროებაში, არა და ილუპებოდა ერთი ოჯახი მთლად და, რაც უნდა გულქვა ყოფილიყო მოსე, მაინც ებრალებოდა ეს უდანაშაულო ხალხი ბევრი ფიქრა მოსემ და ზოლოს გადასწყვეტა: „თავისი თავის საშიშროებაში მიცემას, ისევ სხვა გავიმეტო სჯობია“-ო და ღურჩია სოფონას:

— თუ ეგ გკითხონ, უთხარი ეგრე არის, გერი ვარ, ამას ლედლის მოწამოზე ამტკიცებს-თქვა. შენც, ბაბალე, აწუნენ — გერი არის ჩემი-თქვა.

— კვი დაგემართოს, ესე მოვახსენებთ, ბატონო, სთქვა სოფონამ.

— ლედელსაც უთხარით, რომ იმნაც ისე უთხრას გამომძიებელს, რომ მოწამოები ჩემი მიცემული არის თქვა.

— ლედელი, ბატონო, იმნაირი კაცია, რომ თავის სინდისს თუ არ დაეკითხა, ესე სხვისი ჩრჩევით არ იტყვის.

— მაშ კარგი, თუ ასეა, სულაც ნულარაფერს ეტყეოთ. თქვენ-კი ისე უთხარით, რომ ლედელმა შეადგინა მოწამოები და მოგცა-თქვა. ჩემი სახელი არ გააცხადოთ; ჩვენ სოფლის პოლიციის მწერალი ვართ და ლედელთან ხელ არ გვაქვს. ისე-კი იმ დღეს მეც დაგესწრებით იქ.

ის კი აღარ უთხრა მწერალმა, რომ თითონაც დაბარებული იყო გამომძიებელთან.

— ესე იყო, ამიტომ დაგიბარეთ, ახლა წადით და, როცა კითხვის დრო მოვიდეს, ისე მოიქცეთ, როგორც დაგარიგეთ, უფხრა მწერალმა ბაბალესა და აოფონას და გამოისტუმრა შინ.

— ამის შემდეგ მოსეს კიდევ კარგა ხანს არ დაეძინა. იმას სტანჯავდა აინიდისი, ხედავდა, რომ იღუპებოდა მისი მიზეზით ამოდენა ხალხი. სწოროთ ეს იყო მიზეზი, რომ ბაბალესა და სოფონას იმის მეთაფი დარიგებაც ვერ მისცა, რაც განზრახული ჰქონდა. ლაპარაკის დროს ენა არ ემოჩნებოდა. ღიახ, იტანჯებოდა მოსე, ძლიერ იტანჯებოდა, მაგრამ ისეთი ვაჟკაციც არ ჰყო, რომ მისულიყო და გამომძიებელისთვის უთქვა; „ეს ხალხი უდანაშაულოა, მე მოვახერხე ყოველივე ესე, მე შევადგინე ეს ყალბი მოწმობები“-ო. ამის მაგიერათ მოსე თავისთვის შველას ფიქრობდა.

— რა ამბავია? — ჰკითხა ოქრუამ ძმას, დიანახა თუ არა მოსული.

— იმ მოწმობის საქმეზე გვიბარებს „ვანია“ გამომძიებელი.

— ვაი ჩემო დღეო! ტყუილია დავლუპეთ ოჯახი! შემოიკრა ოქრუამ თავში ხელები. — იმაზე თუ გვიბარებენ, კაი აღარაფერია ჩვენს თავზე!

— მწერალმა გვითხრა, რამ საშიში არაფერიაო. — უთხრა სოფონამ.

— თქვენ იგი მწერალი ანგელოზი გგონიათ! აბა ნახეთ, თუ კაი რამე იქნება! — სთქვა ოქრუამ, რომელსაც სოფონას მოსვლამდისაც გული თითქოს უბნებოდა, რომ „იმ მოწმობის საქმეზე იქნება რამე“-ო.

— კაცო, საშიში რომ ყოფილიყო, რეიზა დაგვიმაღავდა?

— რა ვიცი, ღვთის პირიდან გადაფარდნილი რეიზა დაგვიმაღავდა! გევეწე, ნუ დაღუპავთ ოჯახს, მე რაც მომივა, მომივიდეს-მეთქი და არ დამიჯერეთ. მარჩენალი ხარები გავეცით და ახლა კიდევ სახლადფოროთათა საქმე!

— არც სახლადფოროთთ არის და არცა რაი, — გაიმაგრა გული სოფონამ.

— ნუ გეშინია, იმისთანაი კაი სიზმარი მაქ, რომ... წუხელის ვითამჩევ-გი გაყიდული ხარები მოსულიყვენ შინ და მარილს ვაქმევდი. პირუტყვი რომ ესე კარქა გესიზმრება, კაცის შვილობა იცის, — სთქვა ბაბალემ იმედინათ.

ალიონი მოახლოებული იყო, უნათლო შვილები რომ დაწვევენ დასაძინებლათ, მაგრამ ოქრუსს ძილი არ მიჰკარებია. — „სულ მტკიოდა გული, ესე ეშუაკურათ მოხერხებული იყო აგი საქმე, — ებასებოდა იგი თავის თავს. მეიგო-ეს აგი გერიაო, აგი დედინაცვალიაო და რა ვიცი მათი ეშმაკი! ასე მოტუებით და სიყალბით საქმე რავე გაკეთდება. ხუთი თუმანი აგვაფუტქვნა და აღეს კიდევ სახიფათოთ არის საქმე! მარა ჩვენისთანა უსტაველელ და ბნელი

ქკუის ხალხს ყოლი კაცი მოატყუებს! მოსე მწერალმა კანოლები იცისო, და-
მიჩემეს! კაცო, ღრიანკელში გვეკრიან, კისერს გეტეხენ და კანოლი, კანოლიო,
ჩაგეძახიან!.. ჩვენი სიბნელეა, მეტი რაი!..“

VIII

ღადგა შემოდგომა. ჰირნახული დამწიფდა. გლეხკაცობა, როგორც იტყვიან,
ღამეს ღღებე ართავდა, რომ მოესწრო მოსავლის აღება, მინამ აფდრები და-
იწყებოდა, და სარჩო-საკვები შეენახა. ქალი და კაცი, მოხუცი და ყმაწვილი
ხალისიანათ მიეშურებოდნენ ყანებსა და ვენახებში. ისინი მკიდნენ ნაყოფს
თავიანთი წლიური შრომისას; ჰირნახულით დატვირთული ჟრემების ჭრიალი
და „ხელხეავი“ აღვიძებდა შემოდგომის მღუმარე ჰაერს. აი ასეთ დროს უნა-
თლოშვილების კარმიდამო და ყანებ-ვენახებში ხმაურობა არ ისმოდა; იქ აღარ
იძროდა მუშაკთა ხელი; აღარ ისმოდა მუშაკთა სიმღერა. გულის დამაღონებელ
მყუდროებით მოცულ ეზოში მხოლოდ ხანდახან გამოჩნდებოდა ორი პაწია
ბავში – სოფონა უნათლოშვილის შვილები, რომელთა დაჩაგრული, ნაღვლით
მოცული სახე ამტკიცებდა, რომ რაღაც დიდი უბედურება უნდა მომხდარიყო
ამათ თავზე. ეს ბავშვები იმიტომ კი არ გამოდიოდნენ ეზოში, რომ ეთამაშნათ:
არა, ამათ მხოლოდ შეჰქონდათ სახლში ან ფიჩხი და ან წყალი ავათმყოფი
დედისა და პატარა ძმისთვის, რომლებიც დიდი ხანია იწვენ ლოგინში გაცხე-
ლებული და წამდაუწუმ იძახოდნენ „წყალი“-ო. დანარჩენ დროს ეს ბავშვები,
შინით გულგახეთქილები, ისხდნენ სახლში და შეჰყურებდნენ ავათმყოფთ, რომ-
ლებიც, ვინ იცის, რას არ ბოდავდნენ სიცხისაგან! ხანდახან შემოდრიოდა ამათ-
თან ერთი მეზობლის მოხუცი დედაკაცი, დაიწყებდა ნუგეშისცემას: „ნუ გეშინ-
იათ, შვილებო, ღმერთი მოწყალეა, ნენას და ძამიას მოგირჩენს; ბებიას, ბაბას
და ბიძიას მშვიდობით მოგვრის შინ“-ო; ამასთან ასწავლიდა: ეს ასე ქენით,
ეს ისე ქენითო; ბავშვებიც, სანამ მოხუცი მათთან იყო, მოცოცხლდებოდნენ,
გამხნევდებოდნენ, იმედი მიეცემოდათ. მაგრამ მოხუცს იმდენი თავისუფალი
დროც არ ჰქონდა, რომ ამათთან დიდხანს დარჩენილიყო. იმას თავის ოჯახის
საქმეებიც ბევრი ჰქონდა, ამიტომაც ერთი-ორი საათის შემდეგ მოხუცი სტო-
ვებდა უნათლოშვილის ბავშვებს და ეს უკანასკნელნი ისევ ისე შიშსა და სა-
სოწარკვეთილებას ეძლეოდნენ.

სად იყვენ ბაბაღე, სოფონა და ოქრუა? ესენი კარგა ხანია საპატიმროში
ისხდნენ. საპატიმროში ისხდნენ აგრეთვე მათი საქმის გამო: მღვდელი ათანასე,

კეთილსინდისიერი მოწამე და მანასახლისის თანაშემწე. ამათ შესახებ გამოცემა კიდევ გათავდა. როცა სამხედრო გამომძიებელმა აჩვენა ათანასეს ორი მოწმობა, რომლებიც ათანასეს ვითომ და მიეცეს უნათლოშვილებისთვის, — პირველი იმაზე, რომ სოფონა გერია ბაბალესი და არა შვილიო, და მეორე — სოფონა ცალკე სახლობს, მღვდელმა ათანასემ უპასუხა მაძიებელს:

— არა მე და ჩემმა ღმერთმა, მე არ მიმეცეს ეს მოწმობები და არც რამე ვიცოდე ამისი.

— აი თქვენი ბეჭედი, აი თქვენი ხელმოწერილი, რას იტყვით ამაზე? — ჰკითხა გამომძიებელმა.

ათანასემ გაიმეორა თავისი პატიოსანი სიტყვა:

— გეფიცები ღმერთსა და სარწმუნოებას, არ ვიცოდი — რანაირათ მოხერხდა აგი საქმე.

დიახ, ათანასემ არ იცოდა რა ნაირათ იყო მოხერხებული ეს საქმე. მართალია, მას ახსოვდა, რომ მისცა მოწმობა უნათლოშვილის ქერიეს იმაზე, რომ მას დიდი სისაწყული და ვარამი გადახდია ობლების გამოზდაშიო. — ეს ორი სიმართლეც იყო. მაგრამ, სოფონა გერია ბაბალესიო და ცალკე სახლობსო, ამის მოწმობა!.. „ღმერთო, თურმე ყოლიფერი მოხერხდება კვეყანაზე“! ჰკვირობდა ათანასე.

ბაბალე სრულიად დაიბნა ჩვენების მიცემის დროს: მას უნდოდა ისე ეთქვა ყოველივე, როგორც მოსე მწერალმა დაარიგა. მაგრამ გულმართალ ბაბალეს არ ეხერხებოდა ტყუილების ლაპარაკი. მართალია, პირველათ სთქვა გამომძიებელთან — სოფონა გერია ჩემიო, მაგრამ საქაროთ გაასწორა თავისი ნათქვამი: — „სულს ვერ წივიწყმენდ, გერი არა, სოფონაი უფროსი ვაჟიშვილია ჩემი“ — ო.

— თუ კი შვილია და არა გერი, მაშ როგორღა განაცხადე თხოვნაში — გერიაო? როგორღა წარადგინე მოწმობები ამის დასამტკიცებლათ? — ჰკითხა გამომძიებელმა.

ამ კითხვაზე ბაბალემ პასუხის მაგივრათ ტირილი დაიწყო — „ერთი საწყალი ქალი ვარ... საცოდავმა გაქირვებით შვილები გამოვზარდე... მეტი რა დამიზავებია!.. რას მერჩიან, ღმერთო!..“ კვითინებდა ის.

სოფონამ კი სწორეთ ისე აჩვენა გამომძიებელს საქმის გარემოება, როგორც მოსე მწერალმა დაარიგა. როცა მას წაუყენა პირში გამომძიებელმა ათანასე და ჰკითხა: — ამ ათანასე მღვდელმა მოგცა ეგ მოწმობებო? — სოფონას მართალია, ძლიერ გაუჭირდა „ჰო“-ს თქმა, მეტადრე ათანასეს თეთრ წვერს

და მშვიდ სახეს რომ შეხედა, მაგრამ აქ სოფონას წარმოუდგა ციმბირი, რომელიც, მოსე მწერალის სიტყვით (მოსემ იმ დილას კიდევ დაარიგა სოფონა, თუ როგორი ჩვენება უნდა მიეცა გამომძიებლისთვის), მოელოდა მას, თუ რომ არ აჩვენებდა გამომძიებელს საქმის გარემოებას, როგორც მოსემ დაარიგა: წარმოუდგა დალუპვა ცოლშვილისა, დედისა, ძმისა, ერთი სიტყვით, მთელი ოჯახობისა... „მაშინ ყველა დიდილუპვის!“ — გაურბინა თავში ამ ფიქრმა სოფონას, იმან ჩაღუნა თავი და ისე ჩაილულულა: „ჰო, ამ ათანასემ მოგვცა“... „შეგინდოს, შვილო, ღმერთმა!...“ უთხრა ათანასემ თავისებური სიმშვიდით.

ოქრუამ კი ამთავითვე, როგორც კი გამომძიებლის უწყება მიიღო, გადასწყვიტა — ყოველივე სიმართლით ელიარებია და აღიარა კიდევ.

— სულ, სულ, ბატონო, ყოლიფერი მოსე მწერლის ბრალია; იმან დაგვლუპა, იმან გაგვაქრდია უღელი ხარი! შეაცდინა ღვდელი, სინდისიერი მოწამე, მამასახლისის პოპოშნიკი და ყველაყაი! იმან, იმ ღვთის პირიდან გადადარდნილმა, ჩეიქტია ჩვენი სისხლი! — დაბოლოვა ოქრუამ თავისი ჩვენება.

პირველში, ცოტა არ იყო, ყურადღება მიაპყრო გამომძიებელმა ოქრუას სიტყვებს და უნდოდა მწერალ მოსე გულფუტქაძისთვის მაგრათ მოეკიდა ხელი, მაგრამ ოქრუას შემდეგ კეთილსინდისიერმა მოწამემ და მამასახლისის თანაშემწემ, რომლებიც მოსე მწერლისაგან იყვნენ დარიგებულნი, სრულიად გააქარწყლეს თავიანთი სიტყვებით ოქრუას ნაღაპარაკევი. აი როგორ ახსნეს ამით საქმის გარემოება: „მოწმობები თითონ ათანასე ღვდელმა შეადგინა სიტყვიერათ და მერე სოფონას დააწერია. მოსე მწერალი სულაც არ ყოფილა ამ დროს ჩვენთან და არც რამე გაუგია ამ საქმისა; ჩვენ ღვდლის ბეჭედი რომ დავინახეთ მოწმობებზე, ჩვენი ბეჭედიც იმიტომ დავასვითო“. გამომძიებელს ამის შემდეგ ეკვი შეუვიდა ოქრუას შესახებ: — ალბათ მღვდელს იმიტომ დააფარა ხელი ოქრუა უნათლოშვილმა, რომ რამე ხათრი და კავშირი არის მათ შორისო და ამიტომაც ცდილობს ყალბი მოწმობის მიმცემი მღვდელი წყლიდან მშრალი გამოიყვანოს, ალალ-მართალი კაცი მოსე გულფუტქაძე კი გააბას მახეში მისი გულისთვის“-ო; მეტადრე მის შემდეგ, რაც მოსე მწერალმა წარუდგინა გამომძიებელს მაზრის სამართველოდან მოწმობა, რომ იმ რიცხვს, რომელიც აღნიშნულია ყალბ მოწმობაზე, მოსე იმყოფებოდა მაზრის სამართველოში და არ შეეძლო მონაწილეობის მიღება მოწმობების შედგენაშიო, რომ იგი პატრიოსანი კაცია და თავის დღეშიაც არ რეულა კულ საქმეში, ყოლიფრით კეთილ-საიმედო პირიაო და სხვა, — გამომძიებელი სრულიად დარწმუნდა მოსე გულფუტქაძის სიმართლეში და განათავისუფლა კიდევ გამომძიებლისაგან.

ამრიგათ გათავდა გამოძიება. ბრალდებულებს, ზართალია, მისცეს ნება წარედგინათ თავებმა და გასამართლების დღემდე თავისუფალი ყოფილიყვნენ, მაგრამ სამაგიეროთ ისე დიდძალი ფული უნდა წარედგინა თავებს თვითოეულ ბრალდებულისათვის, რომ ველარაგინ იკისრა ამითი თავლებობა, — რისთვისაც ბრალდებულნი გაისტუმრეს საპატიმროში.

დარჩა უნათლოშვილის ოჯახი უპატრონოთ, სოფონას ცოლის ამარა. ამა ერთი გამოუცდელი ქალი, ისიც ჯავრისაგან წელმოწვეტილი და გულდაბნეული რა პატრონობას გაუწევდა ოჯახს? არ გასულა ნახევარი თვე, რომ ხბოინი ძროხა მოჰპარეს! უნათლოშვილის ყანები გაუმარგლობისაგან სულ ერთიანად გაფუტდა. მართალია, თითო-ორორი დღით მოყვრები მიეშველენ ყანებში, მაგრამ ამით რა შორს წავიდოდა! ბოლოს სოფონას ცოლსა დამის ბავშს ციებ-ცხელება დააწყებია და დარჩენ უპატრონოთ.

მღვდელი ათანასეს მეუღლე, ეს ღრმა მოხუცი ადამიანი, ერთ ხანს ლოცვით უვლიდა ეკლესიას გარშემო და ევედრებოდა — იჩინე შენი სასწაულოთ-მოქმედება, ნუ დაუკარგავ ჩემს ათანასეს სიმართლესო. დაიმედებულიც იყო — აგერ, აი აგერ დავინახავ ჩემი ათანასეს თეთრ წვერსაო. მაგრამ ამაოთ! ველარ მოესწრა საბრალო მოხუცი თავისი საყვარელი მეუღლის ნახვას! ერთ საღამოს ათანასეს მეუღლე გაცივდა და სამიოდე დღის ავთმყოფობის შემდეგ სამუდამოთ განისვენა.

დიდ გაჭირვებაში ჩაყვინდენ სინდისიერი მოწამისა და მამასახლისის თანაშემწის ოჯახებიც. ისინი სწყველიდენ, ლანძღავდენ, ცეცხლით ამობუგვას უქალოდენ უნათლოშვილის სახლობას.

მეზობლები აფურთხებდენ პირში ბაგრატა ქერაძეს, როდესაც გაიგეს, რომ მისი დაბეზღებით მოხდა ამდენი საცოდაობა, — „შენ! ამდონი სული კაცმა რავე უნდა მიეძღლოს თავის ქვარტლიანი გულის მოსაფხანათ! შენც კაცი ხარ და ადამიანის გული გაქვს!“ მაგრამ ბაგრატა არა თუ ნანობდა თავის საქციელს, პირიქით ემუქრებოდა კიდევ მეზობლებს: — ვაჟო, გაჩუმიდით, გიჯობს, თვარა თქვენც მიგაყოლებენ ზეთ! რას მიქვია, ჩემს მოსისხლე მტერს უნდა შერჩენოდა, ზეღმწიფეს რომ სალდათი მოჰპარა! ყოველთვის უკანოლობით გეიტანდენ, ეგონათ, საქმეს!“ მეზობლებისა კი არა და მოსე მწერლისა კი ძლიერ ეშინოდა ბაგრატას. „დამაქცევს, ვიცი, თუ რაცხა წამალი არ წავაყარე თავს“, — ფიქრობდა იგი.

დადგა გასამართლების დღე, ბაბაღე, სოფონა, სინდისიერი მოწამე და მამასახლისის თანაშემწე ისხდენ სამსჯავროში ბრალდებულის სკამებზე ისე უძ-

რავათ და უსიცოცხლოთ, თითქო მიცვალებულნი იყვნო, დამჯდარნი, დაუ-
ჯერულებულნი, ჩათეთქილი ტუჩებით და ჩამქრალი თვალებით. ისინი გულის
შემაძაწუნებელ შთაბეჭდილებას ახდენდნ მკაყრებლებზე. ოარი ბრალდებული
— მღვდელი ათანასე და ოქრუა უნათლო შვილი — აღარ სჩანდნ მათ რიცხვში.
ათანასემ ვერ აიტანა საპატიმროში ყოფნა, იქაური სასტიკი წესები და აღრე
გადიცვალა; ოქრუამ გაქცევა დააპირა საპატიმროდან; როგორც იყო, გაძვრა
კიდევ, მაგრამ საპატიმროს ეზოდან გადასვლის დროს გაუფეს დარაჯებმა, დაუ-
შინეს თოფები და მოჰკლეს.

ბრალდებულთ დამცველი არა ჰყავდათ, — ფული ვერ გაიღეს დამცველის-
თვის და უფულოთ არავენ მოჰკიდა ხელი. როცა სამსჯავროს თავმჯდომარე
შეეკითხა: — ესა და ეს. ბრალი გედებათ და რას იტყვით ამაზეო, ბაბალემ ტი-
რილი დაიწყო. — „რა დანაშაული მაქს .. ქერივმა, ოხერმა, ობლები გამოე-
ზარდე, მეტი ვის რა დაეუშავე!.. რეზა მომიკალით ჩემი ოქრუა, ჩემი თვალის
სინათლე, ოქრუა... ამბობდა ის ტირილით. სოფონამ და მამასახლისის თა-
ნაშემწემ ხვეწნა დაუწყეს მსაჯულებს: — შეეცდით, უსტავლელი, ბნელი კაცე-
ბი ვართ, გვაპატიეთ, შეიბრალებთ ჩვენი ცოლი და შვილები“-ო. კეთილ-სინ-
დისიერმა მოწამემ კი თავის მხრივ მხოლოდ ეს უპასუხა თავმჯდომარეს: „თქვენ
და თქვენი ღმერთი, სხვა რა უნდა ვთქვა“-ო. ბრალმდებელის სიტყვის შემ-
დეგ მსაჯულნი გავიდნ ცალკე ოთახში და ერთი-ორი საათის შემდეგ გამოი-
ტანეს განაჩენი, რომლითაც ოთხივე ბრალდებული გაიგზავნა ციმბირში, თი-
თოეული მათგანი სხვადასხვა ვადით.

როცა დადგა ამათი გაგზავნის დღე, სოფონა დიდსა და პატარას ეხვეწე-
ბოდა: „ქენით მადლი, ერთი თვალთ დამანახვეთ ჩემი ცოლი და შვილები:
სამუდამოთ ვშორდები და ერთს ამ ბოლოს გულში ჩავიძარხავ იგინის სახეს“-ო,
მაგრამ სოფონას ცოლი ამ დროს ლოგინში იწვა ავადმყოფი, იმიტომაც ვერ
აუსრულდა სოფონას წადილი, ვერ შეაფლო უკანასკნელ ჟამს თავის ცოლსა
და შვილებს თვალი, თუმცა-დასხვა მისი ამხანაგები კი ნახეს გაგზავნის ჟამს
ცოლებმა და შვილებმა. ბაბალე უკანასკნელ დროს მხოლოდ ამ სიტყვებს იმე-
ორებდა: „ჩემი ოქრუა გამიცოცხლონ, თორემ საშინელ საქმეს ვიზამ!“ საბ-
რალოს ეტყობოდა, რომ ჰკუდიან იყო შეშლილი, თუმცა-კი ეს არავის შე-
უნიშნავს, და ისიც სხვებივით გაგზავნეს ციმბირში.

ერთხანს მოსდიოდა სოფონას მეუღლეს ციმბირიდან კმრის წერილი. ერ-
თი-ორი წერილი მამასახლისის თანაშემწემაც მიაწვდინა თავისიანებს. როგორც
სოფონას წერილიდან სჩანდა, მოხუცი სინდისიერი მოწამე გზაშივე გადაც-

ლილიყო, ვერ მიეწია ციმბირამდი. — „უბედური ნენაი გაღირა, — იწერებოდა ერთ წერილში სოფონა — ამიტომ გზიდან მოგვაცილეს და მას მოღმა რა უყვეს, ვერ შევიტყე“-ო. ყველა წერილში თავისიანებსა და მეზობლებს ამას ეხვეწებოდა: „ქენით ქრისტიანობა, ნუ დახოცავთ უპატრონოთ დაყრილ ჩემს ცოლსა და შვილს შიმშილითა და სიცივით. მე ველარ გადაგიხდი სამაგიეროს, მარა ღმერთი გადაგიხდის“-ო. ბოლოს ერთი წერილი მიიღო სოფონას მეუღლემ, რომლითაც კმარი ანუგეშებდა: „ღვთის მოწყალებით, მგონია, აღრე გნახოთ; ესეა ჩემი საქმე“-ო. ამავე წერილში ეწერა: „ჩვენი პოპოშნიკი (მამასახლისის თანაშემწე) კაი ხანია მომაშორეს და მას აქეთ აღარაფერი გამიგია მისი, მოკვდა თუ მორჩა“-ო. ეს იყო და ეს, ამის შემდეგ სოფონას წერილი აღარ მოსულა... ვინ იცის, იქნება, სოფონას სხეული დიდი ხანია დადნა ციმბირის ცივ მიწაში.

2. ს ი მ ო ნ ა

I

სოფელ „წაბლისერში“ გლეხის ძალადის ოჯახი ერთ ღროს ძლიერ ქე-
ბული და მძლავრი ოჯახი იყო. „გაბილა ძალადეს ხმამალა ვერავინ ჩასძახებს
ოჯახში, ბატონსაც-კი ეშინია მისი“-ო, ამბობდა ძალადის მეზობლობა იმ ღროს,
როცა ბატონყმობა ჯერ კიდევ შეურყეველი იყო ჩვენში. - როცა ბატონი, ან
მისი მოურავი გაბრიელას, სხვა შინაყმებით, დაჩაგვრას მოუწოდებდა, გაბ-
რიელა თოფით უხვდებოდა წინ. — „გიჯობს შენს ტყავში დაეთიო! გეყოფა იგიც,
რომ შენ ბატონი ხარ და მე ყმაი, კვირაში ოთხ დღეს შენთვის ვმუშაობ და
ორს ჩემთვის. თლათ შესაქმელად ნუ მომინდომებ, თუარა, ერთი თუ თავზე
ხელი ევილე, შევ დღეს დაგაყენებ, ოხრათ მოგიგცევ იმ საწყალ ყაზახების ოფ-
ლით აგებულ სასახლეს“-ო.

გაბრიელას ბატონი, თავადი თხლეძირაძე, მუდამ უჩიოდა ამ თავზე ხელ-
აღებულ შინაყმას: „აბა რა უნდა ვუყო ამ ბიქს? ნებით გემოიანათ არ გემსა-
ხურება; ძალა ვინმარო, კიდევ უარესია. კაცმა თუ თავზე ხელი ეილო, იმაზე
საშიში რალა ქვეყანაზე! გაბილას ხომ ბევრი აღარ უკლია თავზე ხელის აღე-
ბას! ყველა ყაძახი რომ გაბილას ნაირი ყოფილიყო, შენი მტერია, ბატონ-
ყმობა დიდი ხნიდან მოისპობოდა!“ ასე ამბობდა; მაგრამ ეშმაკი ბატონი, სა-
დაც ძალა არ სჭრიდა, იქ თავის ხრიკიან ენას აქრევინებდა: კვირაში ოთხ
დღეს მაინცდამაინც „საბატონო ოჩეში“, ანუ ყანაში მუშაობდა გაბრიელა,
ეს ვითომ-და ბატონის ურგები შინაყმა.

მაგრამ გაბრიელას ერთადერთი შვილი, საყვარელა, არ გავდა მამას; ვერ
იყო გაბრიელასავეთ ამაყი და გულდაუდრეკელი. საყვარელას თავისი მორჩი-
ლებით და თავდაბლობით უნდოდა ამ ქვეყნათ თავისი გატანა. ცხვირი რომ
გაეტეხათ მისთვის, ხელს არ შეუბრუნებდა. რაკი ასეთ დაბალ ღობეთ მიიჩ-
ნის საყვარელა, ბატონიც და მეზობლებიც, ყველა ქელავდა და თავში ურ-
ახუნებდა. საყვარელას მეუღლე, ქეთევანი, რომელიც გაბრიელამ თავისი ნებით
შერთო შვილს, ყოჩალი და გაბედული დედაკაცი იყო, მაგრამ იმისთანა ღვთის-
მონას ქმრის ხელში რა სიყოჩაღე გამოადგებოდა? მეტადრე ბატონყმობის ღროს,
როცა მკლავის ღონესა და ძალმომკრობაზე იყო ყოველივე დამყარებული. ამი-
ტომაც ქეთევანი მუდამ ჩიოდა: „ჩემი ქმარისთანა შვილის დარჩენას დაურჩენ-
ლობა სჯობია. ქვეყნის სათრევი და საცემარი! მერე რა მამის შვილი! ცხო-

ნებულ ჩემს მამამთილს ვინ გაუბედავდა იმას, რასაც ახლა ჩვენს ოჯახს უბედავენ! სულ უწყებოდა ცხონებული: „შენ თუ ამაზე მეტათ თვალი არ გაახილე, ცოცხლათ შეგკამენ“-ო. ქმარის ჯაბან ხასიათს უნდა მიეწეროს ისიც, რომ ქეთევანზე ცუდი ხმები დადიოდა მეზობლებში: „ქმარს არ სჯერდება, თვალი ვაგაკებისავენ უჭირავს, ამას და ამას ყვარობს“-ო. ამ ხმებში ცოტაოდენი მართალიც ერია: ლამაზი, მოყვანილი და ჯანიანი ქეთევანი, ეკვი არ არის, თავის შესაფერს მონახავდა და თუ ფორმალურათ ვერა, საიდუმლოთ მაინც გულს იმას შეუჟავშირებდა.

ბატონყმობის დარღვევა მოახლოებული იყო, რომ საყვარელამ ბატონს მასახლეში ბეგრის ღვინო წაუღო; გზაზე ცუდი ტაროსი შეხვდა, გაცივდა და ერთი კვირის ავთმყოფობის შემდეგ ჩააბარა თავისი საცოდავი სიცოცხლე იმას, ვინც მიანიჭა. დარჩენ ობლათ საყვარელას შვილები, ვაჟები: გიგორია—თუთხმეტი წლის და სიმონა—სამის წლისა, ქალი, მაგდანა—შვიდი წლის. ორი ქალი კი სიცოცხლეში გამოაცალეს საყვარელას ხელიდან: ერთი ბატონმა მოსტაცა და გაუყიდა და მეორე ყაჩაღებმა. თუმცა საყვარელა უფოლადო, უფხო კაცი იყო, როგორც იტყვიან, მაგრამ მაინც ოჯახის თავი იყო; თავისი შრომით, ავით თუ კარგათ, ოჯახს არჩენდა. მის სიკვდილს შემდეგ-კი ღიდი ჯაფა დაწვა ქეთევანსაც და გიგორიასაც, —სიმონას-კი ჯერ ქამის გარდა, არაფრის ვაკეთება არ შეეძლო. მეტადრე პირველი ორი სამი წლის განმავლობაში ძლიერ გაუჭირდათ საქმე, რადგანაც ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ გამოუცდელმა ქეთევანმა, რაც-კი რამ მიწა დარჩენოდა მათ მამა-პაპას, სულ თავისი შვილების სახელზე „სანადელოთ“ დააწერია, — „რავა დაუკარქავ შვილებს მამა-პაპის დატიებულ მიწა-წყალს“-ო. ამ ბევრ „სანადელო“ მიწებს მოჰყვა ღიდი გადასახადი, რომელიც ქვრივ-ობოლს-კი არა, მოწიფულ ვაჟკაცსაც გატებდა წელში. დიახ, პირველში ძლიერ გაუჭირვა საქმე ამ გარემოებამ; მაგრამ გავიდა ხანი, აგერ გოგია დავაჟკაცდა, ქეთევანიც გამოიცადა ქვრიობაში და ერთ ვაჟკაცს არც ის ჩამოურჩებოდა საოჯახო საქმის ვაკეთებაში. ბოლოსდაბოლოს ამ მოუსვენარ შრომით ისე კარგათ წაიყვანა საქმე, რომ „ნადელო“-ის მიწების შეყიდვასაც აპირებდნენ ნაბატონარ თხლეძირაძისაგან. „ქალი კი არა“, ეგშაპია, ხედავ, რავა წამოაყენა ფეხზე ოჯახი და გამოზარდა შვილები! ქვრიობა კიდევ მოუხთა“-ო, ამბობდნენ ქეთევანის შესახებ მისი მეზობლები.

ასე კარგათ მიდიოდა საყვარელა ძალაძის ობლების საქმე, რომ ოხერი ფათერაკი არ გამოსტყვრომოდათ. ერთ დღეს, —სიმონა მაშინ შვიდი წლის

იყო, — გიგოიამ ხარები შეება და ყანიდან ურმით სიმინდი უნდა მოეტანა. დეკემბერი იყო, მაგრამ კარგი დარი იდგა. რადგანაც ხარები კარგათ გამოქნილი ჰყავდა, წინამძღოლათ აღარავინ მიჰყავდა. — „ფრთხილათ, დედაშვილობას, ცუდი გზები... დაბაბა კეთევანმა შეიღს. — „ახლა ერთი შენებურა ჰო!.. ვითამდა პირველათ მივიდოდე, იმ გზაზე არ დავებდრი“!.. უპასუხა გიგოიამ დედას და გადაჰკრა ხარებს შოლტი. მსუქანი, ზორბა ხარები დაინძრენ და მსუბუქათ გააქანეს ურემი. — „ღმერთო, შენ მომიმართე ხელი!“ გადაიწერა პირჯვარი გიგოიამ და გაჰყვა ხარებს. — „ღმერთო; შენ შეეწიე, შენ დღიფარე და მოუმართე მარჯვენი!“ ილოცებოდა კეთევანი დიდხანს. სიმონა, რადგანაც ძმამ აღარ წაიტანა, გახარებული გაიქცა თავის ტოლ ბიჭებთან სათამაშოთ.

შუალღე გადავიდა. კეთევანი კარებს აღარ შორდებოდა: — „რა ექნა, რაზე დეიგვიანა, რომ არ ვიცი! წავალ, შევეგებები, მარა, ღმერთო, შეიღობა მიეცი, გაწყლობა იცის: „ვითამდა ბაღანაი ვიყო, ისე უკან დამდეგ ამ მოწიფულ კაცსაო“, ამბობდა შეშინებული კეთევანი. — „სიმონავ, სიმონავ!“ მოისმა ხმა. კეთევანი ფერდაკარგული გავარდა კარში და „ეინ ბრძანებ“-ო გასძახა. „გიგოიას ურემი გადავარდნია, მოგვეხმარე ჩქარა, ჩქარა!“ მოესმა კეთევანს პასუხათ. — „ვაიმე, შეიღო!“ ერთი შეჰკივლა კეთევანმა და მოუსვენარი სირბილით გაიქცა გიგოიასკენ, ისე რომ სახლის კარები არც-კი გაუხურავს. როცა მიღწია იმ ადგილს, სადაც ურემი გადაბრუნებულიყო, მწარე სანახავი წარმოუდგა კეთევანს: იმ კლდის ძირში, რომლის თავზეც გზა მიდიოდა, კისერმოგრებილი, დამტვრეული ურემზე იქით-აქეთ გადახლანჯულ-გადმოხლანჯულნი იგდენ ხარები, ერთი ორივე რქით, მიწაში დაფლული და მეორე რქებდამტვრეული. ორივე ხარი მკვდარი იყო, მაგრამ ერთ ხარს, რომელსაც ენა გარეთ ჰქონდა გადმოგდებული, გვეგონებოდა სიცოცხლე შერჩენილი, რადგანაც სიკვდილის დროს თვალები ღია დარჩენოდა. სიმინდი ჩაცვინულიყო პატარა მდინარეში და თითო ტაროობით მიჰქონდა მოჩანჩქარე წყალს. მეზობლებს, რომლებიც ამ დროს აქ შეხვედრიოდნენ, გაეყვანათ გიგოია, მდინარის პირზე დაეწვინათ და სისხლი მოგბანათ, მაგრამ რაღაი, რომ სიცოცხლე აღარ ეტყობოდა! ფერი წასვლოდა, ბაგე ჩასთეთრებოდა. და ოდნავდა სუნთქავდა.

გიგოიას დაეტყვრათა ურემი სიმინდით და წამოსულიყო შინისკენ; კლდის პირას, გზაზე ფრემს ქვეშედან მიწა მოზღვაებოდა, წასულიყო კლდის ძირს და ურემი, ხარები და გიგოიაც თან ჩაეტანა. თუმცა იმ დროს, როცა ორივე ხარი მომკვდარიყო კლდიდან გადავარდნის გამო, გიგოიას, ვინ იცის, რის მოწყალებით, კიდევ შერჩენოდა სული, მაგრამ ისე იყო დათეთქილი ტანში,

რომ მუშა კაცთ თავის ღლეშო ველარ გამოდგებოდა. ქეთევანმა რომ ამ მღვთმარებაში დაინახა თავისი შვილი, ისეთი საზარელი კივილით მივარდა და ჩაეკლა ვულში, რომ იქ მყოფი ხალხი შიშმა აიტანა, თავს მოიკლავსო. გამწარებული დედა დიდხანს იკაწრავდა ლოყას, ძუძუს. მკერდს და გამწარებული იგლეჯდა თმას. გიგოია სულ სისხლს მოესვარა. ხალხი ეხვეოდა, მაგრამ ვერას გახდა. ბოლოს ქეთევანს გული წაუვიდა და ძლივს მოაბრუნეს წყალის ჰკურებით. გიგოია დიდხანს იწვა გაუნძრევლათ, ბოლოს მოიბრუნა სული და ძლივს გასაგონათ წამოიძახა: — „ნენავ, მომეხმარე!“ — „შვილო, გიგო, აგერ აგდია ძაღლის შესაქმელი დედაშენი, გაახილე თვალი, კიდევ მითხარი რამე!“ ჩასძახოდა ქეთევანი. ხალხიც შემოეხვია და უძახოდა: — „გიგო, გიგო, აბა გამეიადე, არ გეცოდება დედაშენი, თავს რომ იკლავს!“ — „ო, მაგრამ გიგოიამ დახუჭა თვალები და კრინტსაც ველარ ძრავდა. დაუწყეს კიდევ წყლის ჰკურება. რამდენსამე წამის შემდეგ გიგოიამ კიდევ გამოახილა თვალები, „მომეხმარეთ!“ — „ო! დაიძახა და გულიდან ამონახეთქი სისხლი პირიდან წამოუვიდა. ხალხმა საჩქაროთ გააკეთა „ჯალამბერი“ დაღვეს ზედ გიგოია და მიიტანეს შინ.

II

ზიგოიამ ქრისტეშობის ღლესასწაულებამდი იცოცხლა. ქეთევანი ერთ წამს ვერა შორდებოდა ავათყოფ შვილს; უჯდა სასთუმალთან, თან უვლიდა და თანაც სტიროდა. უპატრონობით ოჯახის საქმე, რა თქმა უნდა, უკუღმა მიდიოდა: „ნალია“, რომელიც შორეულ ყანაში იდგა და რომლიდანაც გიგოიას სიმინდი შინ უნდა მოეტანა, ქურდმა გასტეხა და გასცალა სიმინდისაგან; კარგი მაკე ძროხა ღამით გარეთ დარჩა, რადგანაც მომნახველი არავინ იყო და მგელმა შეკამა; ღორები თითო-ორორაობით სულ დაიკარგა ზოგი მგელმა შეკამა და ზოგიც — ქურდმა. ქათმები და სხვა შინაური ფრინველები, რომლებიც ქეთევანს დიდძალი ჰყავდა, ზოგი ძერას და ქორს მიჰქონდა და ზოგიც ავათყოფის სანახავათ მოსულ სტუმრებს უნდებოდა სადილ-ვახშმით — „ვაი, ოჯახო, ვაი, ნაოფლარო! ჩემი თვლით სიკვდილის წინ არ დამენახა მაინც შენი დაღუპვა!“ წამოიძახებდა ხანდახან მწარეთ გიგოია. ვინლა მოუვლიდა ოჯახს? ქეთევანი იყო და თვითონ გიგოიას ვერ შორდებოდა; მაგდანა, ქეთევანის ქალიშვილი, ამ დროს გათხოვილი იყო და, რადგანაც მის ქმარს ერთ-ჯელ ჩხუბი მოსვლოდა თავის ცოლის ძმა, გიგოიასთან, ამიტომ, არა თუ შობლების ოჯახის მისახედავთ, მომაცვდავის ძმის სანახავათაც არ უშვებდა ქმარი; შეიდი წლის ბიჭს, სიმონას, აბა რა ოჯახის მოვლა შეეძლო.

შობის წინა დღე იყო. გიგოია უკანასკნელ დღეებში თანდათან დასუსტდა; მეტადრე იმ დღეს ძლიერ იცვალა პირი მისმა ავთომყოფობამ. შფოთავდა, რაღაც ერთგვარი მახვილი კენესა ამოჰკიდა, თვალები ჩაულრმავდა, ცხვირის ნესტოები გაუთხელდა; უკანასკნელათ ნათესავეებისა და მეზობლების ცნობაც დაკარგა. ქეთევანი მწარეთ იცემდა ხელებს გულში და იგლეჯდა ძუძუებს, მაგრამ ხმის ამოღებას-კი არ ანებებდენ ავთომყოფის მნახავეები. — „ამაზე უარესიც გვინახავს მორჩენილი, არ დაუბედო ტირილი“-ო. შუალამე მოახლოებული იყო, რომ გიგოიამ, კენესის მაგიერ, ხრიალი დაიწყო. ახლა ყველა ხედავდა, რომ გიგოია რამდენისამე საათის განმავლობაში დაღევდა სულს. ქეთევანმა მორთო ტირილი და იგლეჯდა გულმკერდს. გამწარებული დედა მოაშორა ხალხმა მომაკედავს; ქეთევანი გაიყვანეს გარეთ და წამდაუწუმ იმას ჩასძახოდნენ: „ქრისტიანო, ცოცხალი ადამიანის ტირილი გაგიგონია! მეიცადე ერთიცახე!“ ბოლოს ხრიალიც მიუსუსტდა გიგოიას და ერთმა მნახველმა, რომელიც თავით უჯდა ავთომყოფს, დაიძახა: — „რაღა მეიცადე, კაცი გაცივდა“-ო. ხალხი მიცივიდა. დაუწყვეს მიცვალებულს ჯვარის სახეთ ხელები, გაუსწორეს ფეხები და მოჰყვენ მღალაი ხმით ტირილს. ქეთევანი შემოვარდა სახლში, მივარდა გიგოიას, მერე ეცა კედელს და ისე მძლავრათ აჯეხებდა ზედ თავს, რომ, თუ ღროზე არ დაეკირათ, თავს გაიჩეჩქდა.

ბოლოს ხალხი დაწყნარდა; ქეთევანს ძალა გამოეღია, ხმა ჩაუწყდა, დაცა მიწაზე და შესაზარი ხმით გმინავდა. გიგოიას გვამს ხალხმა აუნთო „წმიდა თაფლის სანთელი“, რომელმაც მოყვითლო სუსტი სინათლე მოჰფინა სახლს და უცნაური საიდუმლო ფერი დასდო იქაურობას. ამ სუსტ სინათლეზე ისე მოჩანდა მკედრის სახე, რომ გეგონებოდა: აი, ეს არის ახლა გაინძრევა და დაიწყებს ლაპარაკსო. როცა ხალხმა „ყოველივე წესი“ დასრულა, წავიდა თავიანთ სახლში, — დღესასწაული თენდებოდა, რომელსაც სხვისი გულისთვის არ ჩამწარებს სოფლელი. თუნდ ნახევარი დაიხოცოს, დანარჩენი მაინც ღვინით ეგებება დღესასწაულს, — „რა ვქნა მამე, დღეს იგი არ არის, ასე ჰქვია, ხვალ მე აღარ ვიქნები“-ო. ქეთევანთან დარჩა მხოლოდ ერთი ქვრივი დედაბერი, რომელსაც ჩვეულებათ ჰქონდა: მოკედებოდა ვინმე თუ არა, დამარხვამდე აღარ გაეყრებოდა.

შობა-ახალწელ-შუა დღეებში მოამზადეს გიგოიას სატირელი პურ-ღვინო, რომელიც, რასაკვირველია, საგრძნობელ ხარჯათ დაუჯდა უიმისოდაც დაზა-
რალეზულ ოჯახს; გამართეს ტირილი, დასრულეს „რაც წესი იყო“ და დამარხეს მიცვალებული. სიმონა ყოველსავე ამ საქმეში იმოდენ მონაწილეობას

იღებდა, რამოდენი მონაწილეობის მიღებაც შეუძლია მისი წლოვანების ბავშს, ესე იგი ხან უაზროთ სტიროდა დედასთან ერთად და ხან ბელელთან მიირბენდა, ნაყიდ პურს გამოართმევდა „მეპურეს“ და მადიანათ ილუკებოდა.

III

ღარჩა ქეთევანი თავისი შვიდი წლის სიმონათი. იგი იძულებული შეიქნა ხელახლა ყანაში ემუშავნა მოხუცებულობის დროს და „ფუტი“ არ გაეციებია ობლისთვის. ეს, რასაკვირველია, ადვილი არ არის, მაგრამ ქეთევანი მამაკათ ებრძოდა გაკივრებას; დილას ჩიტის წამოფრენამდი, როგორც იტყვიან; ქეთევანი ამდგარი იყო, ცული ან თოხი ეკირა ხელში და საქმეზე მიდიოდა; დაღამებამდი ვაჟკაცივით მუშაობდა ყანაში, ან ტყეში. როცა დაბრუნდებოდა (ხანდახან ვახშობისას ბრუნდებოდა), დაათვალიერებდა საქონელს და თუ ძროხა ან ღორი აკლდა, გასწევდა საძებრათ და, სანამ არ მონახავდა, ღამე დაეხეტებოდა ტყეში. ვაი მისი ბრალი, ვინც რაიმე უსამართლობას მოუწოდებდა: ბევრჯერ მომხთარა, რომ ქეთევანს თოფისთვის წამოველოს ხელი და ვაჟკაცი ფერინოს. მართალია, ამნაირი ქცევისთვის ბევრი ლანძღვა-კიცხვა დაატყდა თავზე ქეთევანს თავის მეზობლებისაგან: — „ქალი-კი არა, ქაჯია, შენი ქირიმე, ვაჟკაცებს აშინებს“-ო, ამბობდნენ მეზობლები. ბოლოს კუღიანობაც დასწამა ცრუმორწმუნე ხალხმა ქეთევანს. მაგრამ მეზობლებს რაც უნდა ელაყბნათ, ქეთევანი თავის საქმეს აკეთებდა, — ობლის კვერს აცხობდა. უსაფუძელო ლანძღვა-კიცხვაზე და მოგონილ ხმებზე სამართლიანი წყევალ-კრულვით აძლევდა ქეთევანი პასუხს. თავის ქმარს-კი ძვირათ ახსენებდა და მამამთილის ხელობა-კი ხშირად იცოდა: „ნეტაი რა ეგონენ! გაბრიელის დატიებული უნჯი ოჯახი ასე ადვილათ გაიციდებო! ვერ მივართვი, გეიზარდოს აგერ ჩემი სიმონი, მტერს დაუდგება თვალები! მას ენაცვალოს დედა, თლათ ბაბუა მისია თვალტანათაც და საქციელითაც!“

გავიდა დრო. ქეთევანი მოუსვენარი შრომით ცოტა წელში მოიხარა, თვლებიც წინანდებურათ აღარ უჭრიდა; ერთ დროს ლამაზი პირისახე საკმაოთ მოემანჭა; ღამღამობით ხშირად ახველებდა, ხშირად ავათაც ხდებოდა მართალია, მოხუცებას თავს არ უდებდა, ოჯახზე წინანდებურათ ეკირა თვალი, მაგრამ, როცა ლაპარაკი მოიტანდა, მაშინ-კი ამბობდა: „დავებრდი“-ო, ან თუ რომელიმე მეზობელი ეხუმრებოდა: — „ქეთევან, გაგვიტყდი — ხომ კიდევ გაყავს საყვარელი“-ო, ქეთევანი ხუმრობითვე, მაგრამ ნალვლიანათ უპასუხებდა: ...

— „რალაი, ბიკო, მოტყდა გული, დავბერდი, თვარა სიყვარულის ცალი სხვაი რალაა ქვეყანაზე“-ო. დიახ, დაბერდა ქეთევანი, მაგრამ წაქცეული ოჯახი-კი ორჯერ წამოაყენა ფეხზე, ორჯერ გამოზარდა ობლები, -- ერთხელ უფროსი შვილი, გიგოია, რომელიც ფათერაკმა ისე უღროთ გამოაცალა ხელიდან და ახლა უმცროსი, სიმონა, რომელიც აგერ თვრამეტ -- ცხრამეტი წლის კაცი გახდა და ობლობა თითქმის არ შეუტყვია, ფჩხილი ერთხელაც არ დასწვია. ასრულდა დედის ნატვრა: სიმონა ახლა მტერს მტრობას გაუწევდა და მოყვარეს მოყვრობას. აი ეს იყო ქეთევანისთვის ისეთი ჯილდო, რომელიც გადახდილ ტანჯვას და ჯაფას ავიწყებდა. ცისა და ქვეყნის ნეტარება თითქო ქეთევანის ხელით იყო, როცა თავის თვალ-ტანად, მხარ-ბეჭვანიერს, ვაჟკაცურ - ლამაზ პირისახეზე ულვაშ ახლათ ამოხვითქულ შვილს უყურებდა. -- „მოგვებატოს დედის დღე -- აწი რალა მიჭირს, რაც დედას შენისთანა შვილი მყავს!“, ჩაილაპარაკებდა ქეთევანი თავისთვის, სიმონას რომ შეხედავდა. მხოლოდ ერთი რამღა აკლდა ახლა ქეთევანს: სიმონას დაცოლ-შვილება. ბევრი შუამავალი მოსდიოდა, კარგი „მგვზითის და გვარის“ ქალებს ურიგებდნენ სიმონასთვის, მაგრამ სიმონა სულ უარზე იყო, -- მაცა, ჯერ ერთი წელში გავიმართო, ქვეყანაზე თვალი გავახილო, ცოლ-შვილს მერეც მოვესწრებიო. ამის შემდეგ დედაც ძალას ვერ ატანდა -- „ოღონდ ცოცხალი მყავდეს და ვუმზირო, ბედნიერებათ ისიც მეყოფა“-ო, ფიქრობდა ქეთევანი.

ის მეზობლები, რომლებიც უწინ ისე ჰკიცხავდნენ ქეთევანს, ერთი იმათებური ანდაზისა არ იყოს, იქცეოდნენ, შეესიე, შენდებოდნენ, შეეწიე“-ო -- ახლა ქებით იხსენიებდნენ: „დეილოცა შენი დედაკაცობა, რაც შენ ორჯერ წაქცეული ოჯახი ორჯერვე ფეხზე დააყენე და აღმასივით შვილი გამოზარდე“-ო. ყველა მეზობელი სიხარულით ეხმარებოდა და იხმარიებდა სიმონას ყანაშიც და სხვა საქმეშიაც; სიხარულით პატივობდნენ ქორწილში, ნათვლაში, გასაქირსა და დასალხინში. ან ეინ დაიწუნებდა მეზობლათ მუშაობაში მარჯვეს, ლხინში კარგ მოსიმღერე და მოთამაშე სიმონას!

IV

ძალადის მეზობლათ ესახლა ერთი, მთელ სოფელში დიდათ გავლენიანი და მდიდარი, მძლავრი კაცი, დავით ღროიძე. დავითი მალაღლი, რიხიანი შეჩხედულობის კაცი იყო, კარგი მოლაპარაკე, ენამეტყველო, თან ხუმარაც. წლოვანებით დავითი ორმოცდაათი წლისაზე მეტის ხნისა იყო, მაგრამ სა-

ხესა და ჯანზე-კი ორმოცი წლის კვალიც არ აჩნდა. შთაბოძავლობით დროიძე გლეხი იყო, ერთი აზნაურის „ნაკაცვარი“. უმაწვრობისას დავითი ვიღაც ნიგვზის ხეებით მოვაჭრე ბერძენთან იღვა, ჯერ მოჯამაგირეთ და მერე „პრიკაშნიკით“. შემდეგ, როცა ბერძენი თავის ქვეყანაში წავადა, დავითმა თვითონ დაიწყო ნიგვზის ხის ყიდვა-გაყიდვა. ამბობდნენ, ვითიამც ბერძენმა ფული დაუტოვა დავითს — ხეები იყიდე ჩემს მოსელამდი და დამახვედრეო; რადგან ბერძენი თავის ქვეყანაშივე მოკვდა, ბერძნის ფულები დავითს შერჩა და იმით გამდიდრდაო. მართალი იყო ესა, თუ არა, ამისი რა მოგახსენოთ. მართალია, ბერძენს დავითი სანდო კაცათ მიაჩნდა და აძლევდა ფულს ხეების საყიდლოთ; ხშირად დავითს ათას მანეთობით ჰქონია ჯიბეში ბერძნის ფული და უყიდნია ბერძნისთვის ხეები სხვადასხვა სოფელში. ამას გარდა, როცა ბერძენი თავის ქვეყანაში წავიდა, დავითი ერთ ხანს კიდევ ბერძნის სახელით ყიდულობდა ხეებს. მხოლოდ რამდენსამე ხნის შემდეგ გაამხილა, რომ ბერძენი აღარ დაბრუნდება, ყოველივე ანგარიში გაასწორა და ისე წავიდა, ხეებს საკუთრათ ჩემთვის ვყიდულობო. ამას შემდეგ, რასაკვირველია, ხალხს საუთი ჰქონდა ეტყა: — დავითს ბერძნის ფული შერჩაო; მაგრამ ისიც შესაძლებელია, რომ დავითს თავისი ჯამაგირიდან შეენახოს ფული და იმითი დაეწყო ხეების ვაჭრობა, რომელშიაც ძლიერ გამოცდილი იყო. ასე იყო, თუ ისე, დავითს თავისი საქმე კარგათ მიჰყავდა. რამდენისამე ხნის შემდეგ, როცა ნიგვზის ხეები სოფლებში გაძვირდა, დავითმა დაანება თავი ხის ვაჭრობას და სიმინდის ვაჭრობას მიჰყო ხელი. ამ ვაჭრობამაც კარგა ბლომით შესძინა დავითს ფული. ამას დავითი თვითონაც აღვიაგრებდა ხანდახან — „ძან სარგებელი ვნახე იმ სიმინდის ვაჭრობაში“ —ო. უკანასკნელად დავითი მობრუნდა სოფელში, შეიკიდა თავის მებატონისაგან „ნადელ-ის“ მიწები, გაიკეთა კარგი „ოდა“ და გაიჩინა ცოლ-შვილი. თუ რამ „საფოდრათო“ საქმე გამოჩნდებოდა ახლომახლო და სარგებლიანობა ეტყობოდა საქმეს, დავითი თავისი ხელიდან არ გაუშვებდა; თუ არა და, — ცხოვრობდა თავისი ფულების „პრაყენით“; — ფულებს მეზობლობაში ასესხებდა და დარწმუნებულიც იყო, რომ არ დაეკარგებოდა. ბოლოს, როცა დავითის უფროსი ვაჟი წამოიზარდა, დავითმა გააკეთა თავის სოფელშივე დუქანი, დააწყო შიგ გასაყიდათ ისეთი რამეები, რაც სოფლისთვის მიუცილებელ საჭიროებს შეადგენს, მაგალითად: ხმელი თევზი, მარილი, ნავთი, სპაონი, სანთელი და სხვა ამგვარი და დააყენა დახლში თავისი უფროსი ვაჟი. დუქანს კარგი შემოსავალი ჰქონდა. ამასობაში გამოიზარდნენ დავითის უმცროსი ვაჟებიც. ახლა დროიძის ოჯახმა განზე გაშალა ფრთები: უფროსმა ვაჟმა და-

ანდა სოფლის „ღუქნის“ თავი და ერის მახლობელ ქალაქში ახლა „მანუ-
ვატურა“ ვაჭრობდა: იმისი ორი შმა შამის ზელობას დაადგა — სიზინდა და
ნოკვის ზეგს ყიდულობდნენ და ყიდდნენ. ორი უმცროსი შვილი დავითმა სკო-
ლაში გახარდა: ერთი იმათგანი პოლიციაში იყო სეკრეტარად, მეორე, სულ
ყველაზე უმცროსი, ონკრის სკოლაში ჰყავდა და იმედი ჰქონდა, რომ მალე
„ფურცობას“ მიიღებდა. თვითონ დავითი კი ოჯახში იყო. რომ იმ ვადას-
ხადებისგან გაინთავისუფლებოდა თავი, რომელიც გლეხს აწევს კისერზე, და-
ვითმა თავის დროზე დახარჯა ფული და სასულიერო წოდების კაცთა ჩვენება,
თუმცა კი არავის ასმოდეს, რომ დავითის მამა-პაპათაგან ენაზე სასულიერო წო-
დების ყოფილობის, გარდა დავითის პაპის ერთი ძმისა, რომელიც ლაყვნათ
ყოფილიყო. ესეც რომ არ მოეცებებოდა დავითს. ის საუაქრო მოწმობანი, რომ-
ლებიც დავითის შვილები იღებდნენ, ყოველ წელიწად განათავისუფ-
ლებდა დავითს გლეხკაცის მოვალეობისაგან. ამიტომაც წამლისძირში დავითის
ოჯახს „მანათრის ოჯახს“ ეძახდნენ, თუმცა ბევრს კარგად ასმოედა, რომ რა-
ღაც ოცნა თუ ოცდაათი წლის წინათ დავითი ეროვნულ-კლამბოჭი
აზნაულის შინაგან იყო. მიწა-ადგილებს დავითი თანდათან იძენდა, ასე რომ
პოლო დროს კარგი მამულის პატრონი თავადისთვის შეეძლო ზღოს გაყვანა.

მკობრელი ადვოკატი მხედრება, რომ დავით დრომდე თავის სოფელში
პატარა ძეგზე იყო! სიზინდა და საზოგადოთი ძალადის ოჯახი თავიდანვე ათ-
ვალწუნებული ჰყავდა დავითს. — რაგარი კაცის ჩამომავლობაა, რომ იმისაგან
კარგზე გამოვიდეს: ვაძლია ძალაძემ უღრთოდ დააბერა დავითს, ბატონი“ო,
ამბობდა ძალაძისებზე. „თი ბიჭი სათავე იქნება, სულ მამულის მოყვანი-
ლობა და თვალები აქ!“ იტყოდა დავითი, როცა ნახავდა პატარა სიზინას,
რომელიც, თუმცა პატარაობიდანვე გახდული ბავშვი იყო, მაგრამ დავითის
რძთან მზის, ღირსი წარბებს და შერბობაზე თვალებს ისე შეეშინებოდა, რომ
პატარაობისას ძლიერ ერიდებოდა დავითს შეხედვას. ბევრჯერ ყოფილა,
რომ დედის სიზინა საჩქვზე გაუღმენია, სიზინას გზაზე დავითი დუნებას და
შინ დაბრუნებულია შეშინებული. — „უბო, ბატონო, რა ნაირად ეშინია იმ
ჩემ ბიჭს შინა“ო, უბნა ერთხელ ქეთევანმა დავითს. — „ყოველ აესელს ეშ-
ინა სხვისი“, უბნებდა დავითმა ამათი.

— გენაცულოს ქეთევანი, იმას რა აესულობა შეეძლოა, ჯერ ნაცუპის
არ მოშრებოდა! მოკრძალებით შეუბრუნა სკუყა ქეთევანმა.

— ჯერ მო, არ შეუძლია, მარა გვიხდება და მამის შეიძლება; ვაძლია-
ის შეიძლოს შეიძლოს არ არის! უბნებდა დავითმა თავისებური ხეშობის კოლოთი.

დავითის ადგილას რომ სხვა ვინმე ყოფილიყო, ამ სიტყვებისათვის ქართვენი ერთს ვაყვავლებს დაწყევლა. მაგრამ დავითს, პატრიარქულ დავითს, ვერც ამ ვაბუდებულმა ქათვემანა გაუბედა აქ სიტყვის შეპირებება, რადგანაც იყოფა. რომ დავითი, ათე მოინდომებდა. კოლოსავით გაძრვებდა ამ საკრძოლვე ქართველობას.

ვანსავეთრებული მტრობა-ი, უნდა ესაქუათ, არ ჰქონია ბაღათის იჯახთან დავითს. თავისი შვირით. სანამ სოცხალი იყო გიგონა და შერე ქათვემანა, ღილი მოძირდებოდა ვაბუდებულ ქათვემანა და პის ჯალამს. ასე ვაძინჯეთ, ერთი დავითის-ერთმა შეიღობა ორი ღობი ერთად მოეკლა ქათვემანს შოლოდ მისთვის, რომ ვისში შემოვიდაო. სხვა შემოებულს რომ ეს ვაბუდებდა ქათვემანისთვის, ქათვემანი თოფით მოესტეპოდა იჯახში, მაგრამ დავითთან პირიქით სიღიშოც მოიბადა.

— რა ვქნა, ქართველური ვარ. პირუტყვის მოვლა ვერ შევიძლეო და შეცანებეთო. ამ სიტყვებით გულმორბილებულმა დავითმა მოკლეოთ ღობეები დაუბრუნა ქათვემანს და თან ერთი საყაბე ჩითიც აჩუქა.

მითა საფხულს, — მაშინ ხიზონა ოლთხმეტი წლისა იქნებოდა. — სიბონას ქათვემანის „ნალოა“ გაუტყეს და სიბონდი მოჰპარეს. ამ საქმის გაშრობის განცდილობასთან შეიჭრება და მოახდინეს რჩევა. თუ როგორ მოგონო ქათვემანს. დავითი, რადგანაც მამასაბოისთან მედამ ჰქონდა საქმე. განცდილობაში პირათ დადიოდა. იმ დღესაც, როცა ბაღათს ქათვემანს მონახუზე ჰქონდა რჩევა, იქ იყო. როცა სოფლის უბილიობას დაეწივებოდა დავითი, თათქა ესეც ხატვის მადელი გოგონაო, ისეთ მანაწილეობას იღებდა რჩევაში. რა თქმა უნდა, რომ ვის მარტყაც დავითი დაიქურდა. საქმე იქით გადახატებოდა. იმ დღეს დავითი, ვერც ღინჯათ, დაბაბისლობით, ფეხი ფეხზე შემოებებით, გველ-ღობიანი კალოონით სწევდა თუთუქს და ისე უყურებდა ბაღათს ხიზონას, ვერც ისეც ღინჯადეც „დაჩუქა“ ჩიზუბი, წამოღვა საყაბდან, მოწინა ბაღათსეც და დაიწყო.

— ბაღათ პეჭრი ღამათა-ი უნდა, ზეგნი სოფელი იყო. სხვა სოფლიდან ათ ვინმე შემოგვეპაროდა. თუგრა შოთ ქათვემან არ გვეყოლია. ამ ბოლოს-ი ჩიზათა, მან იმპრა წყრილობას ქათვემანს. გუმონდამ ბაღათ ვამოკალეს უბილი-

დან. ხილს აბა ვინ დაგიყენებს! მართალია, ჯერ დიდიხა ვერ შეუბღდავს, ვინცხაა, მარა, რომ გამოიტემა, იმაბაც არ დააყლებს ხელს.

აქ დავითმა სიტყვა შესწყვიტა, ცოტა ჩაფიქრდა და შემდეგ ისევ განაგრძო:

— იქნება, არაფერ შუაშია და ტყულა წვეიწყვინდო სული... ჩემი თვალით არაფერი მინახავს მის ხელში... კიდევ ვიტყვი ობოლი კაცია და, თუ დანაშაული არ არის, დიდ ცოდვას ეიღებ კისერზე, მარა...

აქ კიდევ შეყუყმანდა და შემდეგ დადიქრებით წარმოსთქვა:

— მარა, ჩემი ფიქრით, იი ობოლი ბიჭი, სიმონაი, უნდა შობოდეს ამ წვრილალ ქურდოვას, სხვაზე მე, ჩემი კკულთ, გუმანი ვერ ზიმიტანია და აწი თქვენ იკით.

ხალხი გაჩერდა და ჯერ არას ამბობდა. შესაძლებელია, ამ შემთხვევაში მარტო სიტყვიერ შენიშვნათ მიეღო ხალხს დავითის სიტყვა და სხვა შედეგი არა მოჰყოლოდა—რა, მით უმეტეს, რომ დავითი მაინცადამაინც დაჟინებით არ ეუბნებოდა ხალხს, ჩემი სიტყვით გაათავეთ საქმეო. არა, დავითმა თავისი აზრი სთქვა და ჰერე ისევ ხალხს შეანება საქმის გათავება. აბა, ამისთანა წვრილალეზე დავითი ხომ თავს არ გამოიდებდა. მაგრამ სიმონა, რომელიც ამ დროს იქ იყო და დავითის სიტყვები გარკვევით გაიგონა, ჯერ თავზარდაცემულივით გაშეშდა; მაგრამ საჩქაროთ გამოერკვა, წამოდგა წინ და თვალეზე სიბრაზის ცრემლმოდენილმა უთხრა დავითს:

— დავით, რა დავიშავე; რომ პაწაიბიდან შემიძულე! ისე შენმა ცოლ-შვილმა ნახოს ხეირი, რავაც მე შენი ან ყურძენი, ან ხილი, ან იი დათიკაის სიმიინდი მევიპარე! აა, შენ წაწყენდილო, ქვეყნის მულაპაო, რას მერჩი, რას!

ხალხი მიცვინდა სიმონას და მიათარა პირზე ხელი:

— ბიჭო, ხომ არ გადირიე, თავადიშვილი ვერ გაუბღდავს ამას მაგისთანა სიტყვებს! შენი ტოლი, ხომ არ გგონია! გაჩუმდი, გაჩუმდი!

მაგრამ სიმონა ისე იყო აღელვებული, რომ თავი აღარ ახსოვდა.

— შენ რომ კვიანი იყო, გაჩვენებ სეირს. მარა სულელს რა უნდა გითხრა, დამშვიდებით უთხრა დავითმა, რომელსაც ცოტადანთ კიდევ ებრალებოდა სიმონა: ობოლი კაციაო.

შენ—რომ ბერძენს ფულები მოპარე და იმით გაკეთდი, ისე გგონია სხვიც! მიიძახა გაცხარებულმა სიმონამ დავითს. პირში.

აქ კი ველარ მოითმინა დავითმა. — „მამასახლისო, მომავორე აი ყაზილარი, თვარა... გულმოსულმა დაუყვირა მამასახლისს, რომელმაც იმ წამსვე უბძანა სიმონას დაქერა. მიცვინდენ სიმონას „ყარაულები“ და „ხევისთავი“. თუმცა

სიმონა ძალიან დატრიალდა და შემოიფანტა ხალხი. მაგრამ ბოლოს მაინც დაიმორჩილეს და წაიყვანეს „ნაობაში“.

— თუ გამოვედი აქედან, გიჩვენებ შენს სეირს! — გამოსძახა სიმონამ დავითს.

— ოჲო, იი ქვრივი დედაბერი არ მეცოდებოდეს... შე შენ შევაყოლებ ზეით, ციმბირისკენ, იგია შენი ადგილი! მარა, რომ მეცოდება, ახლა რა უნდა გეყო! დაილაპარაკა დავიომ წარბების შეკრუხვებით.

— ნუ იკადრებ, ბატონო, უკუთუა და ჭყამალეხს, მეთი შენი წყენა რა უნდა შეეძლოს იმას! უთხრა ვილაცამ მორიდებით დავითს.

— ჩემო ძმო, ამისთანას უფრო შეუძლია წყენა და ვნება: მოგეპარება ერთ ღამეს, წაგიკიდებს ცეცხლს და გამოგზუგავს შით, ჩაგიჯდება გზაში. გკრავს თოფს და გაგაგორებს! მერე მიდი და უყარე კაკალი! უპასუხა დავითმა თავისებური მოსწრებული სიტყვებით.

უკანასკნელ დავითმა იხმარა სულგძელობა: საღამოს გამოაშვებია „ნაობაშიდან“ სიმონა და სიმინდის მოპარვის საქმეც „სამეზობლო სამართალით“ გაზთავებია ხალხს, ესთიგი მეზობლობას უნდა დაეფუცა ხატზე, რომ სიმინდი არც თვითონ მოეპაროს და არც ქურდი იცოდეს. ვინც ფიცზე უარს იტყოდა, ქურდობაც იმას დაატყდებოდა.

როცა სიმონა „ნაობაშიდან“ გამოიყვანეს, შეხტდა დავითს, „დამაცა“-ო, ჩაილაპარაკა და გულში ჩაიკრა ხელი.

— ვაჟო, აგი აღარ ხუმრობს, მგონია! სთქვა დავითმა.

— არათერია, შენი ჭირიმე, გამოუტყელია და ხომ მოგეხსენება, გამოუტყელი კაცის ამბავი, ხვალ კიდევ შენი მორჩილი მონა და მოსამსახურე იქნება, — დამშვიდა ხალხმა დავითი.

მაგრამ ხალხის სიტყვა არ გამართლდა: იმ დღიდან დაწყებული სიმონა დავითს აღარც საღამს აძლევდა და თან, საღაც შეხედებოდა, ისეთი თვლით კი შეზახედადა, რომ დავითი იძულებული იყო, თვალი აერიდებია. მართალია, ქეთევანი მუდამ ეჩიჩინებოდა შვილს: — შვილო, ნეფის ტოლი კაცია, ჩვენისთანა მწერს, ნეკი რომ გაანძრიოს, იმით გასრესს, შეურჩედი, საღამი მიეცი, ბოდიში მოიხადეო, მაგრამ სიმონა თავისას არ იშლიდა. ქეთევანი კი თავის მხრით ხშირათ იხდიდა დავითის წინაშე ბოდიშს: — „პატიე, ბატონო, ბაღანაია, უკუთუა“-ო.

— „შენ მებრალედი, თვარა იმას ქუეას ასტჳელიან, იმისთანა ადგილზე ჩაეაყენ“-ო, უპასუხებდა დავითი მოკლეთ.

VI

სიმიინდის თესვის დრო იყო. სიმონას ჩვეულებათ ჰქონდა: დილას, კარგა ზღის ამოსვლამდე ეზოს მახლობელს ყანაში იმუშავებდა; შემდეგ ისადილებდა კვერითა და ყველით და წავიდოდა შორეულ ყანაში. ამ ჩვეულებას იმიტომ უფრო ადგა სიმონა, რომ თავისი მოხუცი დედა არ გაეტანჯა. ყანაში სადილის ზიდვით. მართალია, ქეთევანი არწმუნებდა: „არ მიჰიკრს სადილის ზიდვა, კიდევ მიხარია შენთან ყანაში სიარული“-ო, მაგრამ სიმონამ კარგათ იცოდა, ამას დედა იმიტომ ეუბნებოდა, რომ ეშინოდა—ჩემს სიმონას არ მოშიგდეს ყანაშიო. დიახ, იცოდა დედის გულშემატკივრობის ამბავი და ამიტომ თავისას არ იშლოდა—შინა სკამდა საჭმელს და ამით დედას ათავისუფლებდა ყანაში ორევისაგან. იმ დღესაც ცოტა ხანს შინ იმუშავა, სადილი ჭამა და მერე წავიდა ყანაში. სიმონას ხშირათ სჭირდა: ერთი რამ უბრალო შემთხვევა მოაგონებოდა, ერთი რამე ობლობის დროისა, ამ ერთს მოჰყვებოდა მეორე, მეორეს მესამე და ამ რიგათ გადაეშლებოდა მთელი ისტორია ობლობის დროინდელი გაჭირვებისა. როცა ამგვარ ფიქრებსა და მოგონებაში იყო გართული, მაშინ გზაზე ნელნელა მიდიოდა. იმ დღესაც რაღაცაზე მოაგონდა თავისი ძმის სიკვდილი, მერე ობლობა, დედა მისის ტანჯვა-წვლება; ამას შემდეგ ის გარემოება, დავითმა რომ „ნაობახში“ დაამწყვდედინა: თუმცა ამ უკანასკნელი ამბის შემდეგ აგერ სამი წელი გასულიყო, მაგრამ სიმონას ისე ნათლად ახსოვდა ეს გარემოება, თითქო გუშინ მოხდაო. ამ მოგონების სურათებმა სიმონას ნაღვლით გაუფსო გული, ტანში დაამძიმა და ამიტომ ზღაზნითა და ტაბტით მიდოდა გზაზე. ამ სახით მიუახლოვდა იმ ბილიკს, რომელიც ბუჩქებითა და ტყით იყო გარე შემოზღუდული და თან ისეთი მყუდრო, რომ სიმონა აგჭე კაი ხნის ბიკი სანამ არ გახდა, იქ გაეღისა ეშინოდა, დაღამებას არ აცლიდა, ისე მზიურათ დაანებებდა ყანას თავს და მორბოდა შინისკენ. ხშირათ აქ სიმონას თვალ-წინ გაუბრენია მეგლს, ხან ტურას. ხსენებულ დღესაც, მიაწია თუ არა სიმონამ ბილიკს, მისმა ძაღლმა, თოლიამ, რაღაც სუნის იკრა, ყუფით გადავარდა ტყეში და კარგა ხანს დასდევდა რაღაცას თავგანწირული ყუფით. თითქმის ნახევარი კიდევ გაიარა სიმონამ ამ მიჯრუებული ბილიკისა, რომ შემოესმა ყმაწვილი ქალის ხმა: „ღმერთო, რა ექნა, რა მეშველება, აწი“-ო. რადგანაც ამ სიტყვებში ტირილის კილო ისმოდა და თან ნაცნობ ხმით ეჩვენა, სიმონა მაშინვე გადახტა იქით, საიდანაც ხმა შემოესმა. რა ცოტაოდენი მოშორდა გზის პირს, დაინახა თავისი მეზობლის ქალი —დარია,

რომელსაც ერთი ხარი მიემა ბუჩქზე და მეორე ხარს, რომელსაც ბაწარი წა-
ედრო რქიდან, დასდევდა დასაჰერათ, მაგრამ დარიას მიახლოვებაზე ხარი დაი-
ფრუტუნებდა, დაეშუქებოდა ქალს რქებით და გაიქცეოდა.

— მაცა, დარიკო, მე დავიჭირავ, — მიამახა სიმონამ შორიდან.

— მიშველე, შენი ჭირიმე, ჩემი ძამიეი! შეეხვეწა ქალი.

სიმონასთვის თხოვნა აღარ იყო საჭირო: მალე მივიდა ხართან, „მოომ!“
უთხრა; ხარი წამსვე გაჩერდა და სიმონამ მოახა რქებზე ბაწარი.

— შენს მარჯვენას ვენაცვალე! დილას აქეთ ამას დავდევდი და არ იქნა.
არ მიმიკარა. ნეტა მაინც ჩვენი იყოს! ნაჭირაფებია, ჩემმა ძმამ იჭირაფა მიხმა-
რებაზე. რავა დევდილუბოლდით, გავციტებოდა, შენ რომ არ შემბთენოდი,
რა ჭირისაგან დამიხსენი, ვენაცვალე იმ შენს მარჯვენას! გაიმეორა დარიამ
და ისეთი მადლობის თვალთა შეხედდა, რომ სიმონას თავის დღეში არ ენახა
ასეთი აღერსიანი თვალები.

დარიას ძმისა და სიმონას ყანები ახლოახლო იყო ერთმანეთთან. ამიტომ
გზა კარგა მანძილზე ერთად ჰქონდათ გასაღვლელი სიმონასა და დარიკოს. „ვო,
რა მხსნელ ანგელოზსავით შემხთი შენ დღეს!“ უთხრა კიდევ დარიამ სიმონას
გზაზე და კიდევ აღერსიანათ მიჰაჰყო თავისი დიდრონი შავშავი თვალები.
ამ მეორე შეხედვის დროს სიმონას ძარღვებში რაღაც ერთგვარმა სიტკო-
ვამმა გაურბინა: დარიას თვალებისთანა მშვენიერი და აღერსიანი თვალები
თავის დღეში არ შეხედვდნო მის თვალებს. გზადაგზა რამდენსაც მეტს უშვებ-
და დარიას, იმდენზე კიდევ უფრო მეტი უნდოდა ემზირა. როცა დარიას თვა-
ლებს შეხედებოდა მისი თვალები, ტკბილი ჟრუანტელი დაურბენდა ძარღვებში.

დარია იყო თექვსმეტ-ჩვიდმეტი წლის ქალი. იმისი დიდრონი შავი თვა-
ლები, სწორი, ლამაზი, ცოტათი მოშავგრემანო პირისახე, კარგი მოყვანილი,
საშვალოზე ცოტა მაღალი ტანი, ხშირი, წელამდე შავი თმა მეტად მშვენიერ
ქმნილებათ ხდიდა ამ ქალს. დარია რომ თავადისა ან აზნაურის ქალი ყოფი-
ლიყო, მისი ქება შორს იქნებოდა გავარდნილი.

ტანზე დარიას ყოველთვის ღარიბათ ეცვა, უმეტეს ნაწილათ ძველი კაბა
და ძველი „ცახოკი“ იყო იმის ტანის სამკაული. დარიას ერთადერთი ძმა,
პავლია, ჯაბანი კაცი იყო და ამიტომ დარია, როგორც ვაჟკაცი, ისე ეხმარე-
ბოდა ძმას „სამუშეირში“.

როცა გადასახვევს გზას მიაწიეს, დარიამ კიდევ გადაუხადა მაღლი სიმონას
და წავიდა თავისთვის. სიმონა კი კარგა ხანს გაჩერებული იყო ერთ ადგილას
და უშვებდა მიმავალ დარიას. — „ამას გარდა, სხვაი ქალი მე ცოლათ არ მინდა.

დღეს იმ სვალზე შევხვით, რომ ჩვენ ერთმანეთის ვართ“-ო, გადაწყვეტა სიმონამ თავის გულში და წაიღა ყანაში.

საღამოს სიმონა ადრე დაბრუნდა ყანიდან; უნდოდა დედისთვის გაემხილა თავისი გადაწყვეტილება — დარია ცოლათ უნდა შევირთოო. დედაც კი გუნებაზე დახედა, მაგრამ მაინც ვერ გაბედა იმის თქმა, რაც სათქმელი ჰქონდა. გული ისე უღელავდა, რომ ვახშამი სრულიად ვეღარ ჰამა.

-- რა დაგეგმართა, შეილო, ავით ხომ არა ხარ? ჰკითხა დედამ.

— არა, ისე ტყულა, სხვანაირ ქეიფზე ვარ, უპასუხა სიმონამ და ამასთან უნდოდა მოეყოლებოდა დარიას ამბავიც, მაგრამ არ იქნა, ვერ დასძრა ენა, თითქოს მთელი ქვეყნის მთა და ლოდი აწვა ზემოდან იმ სათქმელ სიტყვებს, დილას ადრე წამოდგა სიმონა, მაგრამ ყანაში წასვლას კი აგვიანებდა.

— შეილო, წუხელს აქვთ გეტყობა, რომ სხვანაირ გუნებაზე ხარ, რეიზა არ მეტყვი, რა ამბავია? — უთხრა დედამ.

ამ სიტყვებმა გამოიყვანეს სიმონა გაჭიერებიდან. თავი იქით მიიბრუნა, რომ დედას არ შეეხედა თვალებში და ისე უთხრა:

-- ნენა, თუ ჩემთვის ცოლს ფიქრობ, მე დარიკო რომაა, პავლიეის დაი; იგი მინდა ცოლათ, სხვა ქალს მე არ შევირთავ... ამის თქმაზე სირცხვილით გაწითლებული სიმონა, დედისთვის არც კი შეუხედავს, ისე ადგა და წაიღა ყანაში.

VII

მეთევანს უნდოდა თავის სიმონასთვის, თუ აზნაურისა არა, ერთი „შეძლებული“ გლეხის კარგი მზითვიანი ქალი მოეყვანა ცოლათ და ამიტომ დააპირა — დარიას შერთვის ფიქრს მიეატოვებებო. მაგრამ სიმონას გადაწყვეტილებამ — „თუ დარია არ შევირთე, თავის დღეში უცოლოთ დავრჩები, სხვაი ქალი არ მინდა“-ო — პირით მეთევანს დაატოვებია თავისი განზრახვა. მეტი რა ღონე იყო, მეთევანმა თავისითვე გაურიგა შვილს დარიას მშობელთან საქმე. სიმონაზე და დარიკოს ჯგერის წერა და ქორწილი, როგორც ჩვეულება აქვთ სოფელში, შემოდგომაზე, ყანების „დალაგების“ შემდეგ უნდა მოეხდინა, თუმცა ასეთი გძელი ვადა მწელი ასატანი იყო შეყვარებულ სიმონასათვის, მით უმეტეს, რომ ზოგიერთ სოფელში ახირებული ჩვეულება აქვთ: როცა ქალი და კაცი ერთმანეთზე საცოლქპროთ დაინიშნებიან, თითქო მომღერავეები არიანო, ისე უნდა გრიდებოდნენ ჯვრის დაწერამდე ერთმანეთის დაახლოებას.

მაგრამ სხვა რა გზა იყო, სიმონაც უნდა დამორჩილებოდა ამ შემთხვევაში ჩვეულებას. გულს იმით იფხანდა, რომ თავისი ცოლის ძმას დამოყვრებას შემდეგ ყანები გაუზიარა და ამ ღონისძიებით დარიას ყოველ დღეს ზედავდა.

ერთ დღეს სიმონამ თავისი ცოლის ძმისას გაიარა, — ყანაში უნდა წაეყვანა პავლია. სახლში მარტო დარია დაუხვდა, სხვები სადღაც წასულიყვნენ. ქალს შერცხვა საქმროს დანახვაზე; გაწითლდა და ხმას ვერ იღებდა.

— რა არის, დარიკო, ხომ არ მემღური, ხმას რომ არ მცემ? მორცხვობით უთხრა სიმონამ.

— რას გემართლები სანდურავს? უპასუხა ქალმა მორცხვით.

— მითხარი, დარიკო, რავეც შე შენ, ისე გიყვარვარ?

დარია გაწითლდა პირისახეზე ერთიანად და ისე უპასუხა: — იმ დღეს მერე, იმ ხარი რომ დეიჭირე... ველარ დააბოლოვა მორცხვობის გამო ქალმა სიტყვა.

— აბა, დარიკო, ჩვენ ძაან ვიცხოვრებთ ერთად!

— შენთან ვინ ვერ იცხოვრებს! ბედნიერი ვარ, სიმონ, თუ ღმერთმა დაგვაძალა! მე ჩემს დღეში ვერ ვიფიქრებდი, თუ ასე ბედნიერი ვიქნებოდი! რა დღე იყო ის დღე...

— ბედნიერი დღე იყო, ბედნიერი, ჩემო დარიკო! გვიყვარდეს ერთმანეთი, ვირჩინოთ ჩვენი თავი ჩვენი შრომით და ვიყოთ. ნურავის ვაწყენთ და ჩვენც არავინ გვაწყენს. ასე, ჩემო დარიკო, ტყბილათ ვიცხოვროთ. — სიმონა ცოტა ხანს შეჩერდა და შემდეგ დაიწყო:

— იცი, დარიკო? შენ ძაან ლამაზი ხარ... არა, მჯერა, შენ თავის დღეში არ მიღალატებ!

— ვის ეუღალატებ, შენ? პაი, პაი, აბა ვერ გიცნია დარიას გული! აგი რა იფიქრე, მე შენ გიღალატებო! კმ!..

აი ამ ლაპარაკით გათავდა დარიკოსა და სიმონს შორის სიყვარულის გამოცხადებაც და ფიციც.

VIII

შემოდგომაზე მიწის მუშა გლეხს დიდი ჯაფა აწევს: მთელი წლის ნამუშევარს, მთელი წლის სარჩოს ამ დროს უნდა მოუყაროს თავი და შეინახოს. ამ დროს ქალი, კაცი, დიდი, პატარა, ყველა მოუსვენებლათ მუშაობს. სოფლებში თითქმის სახლის მკველიც აღარ რჩება, — ყველა ყანაში მიდის.

რადგანაც სიმონა და მისი კოლის ძმას ზეგრი ყანა ჰქონდათ, ხან ნადით და ხან თავისით ცდილობდნენ რამე გეარათ მოესწროთ და შემოდგომის აედრების დაწყებამდე „დაეღაგებიათ“. დარიაც ვაჟკაცურათ ეხმარებოდა მუშაობაში ძმასა და საქმროს. დარიას სიახლოვეს ყოფნით, სიმონა, რა თქამ უნდა, ნეტარების მორევში ცურავდა; სიმონას თვალში ამ დროს ცასაც სხვა ფერი ღოი, მაწასაც, დღესაც და ღამესაც: ასე ეგონა, — ფრინველებიც ჩემს სიყვარულს მღერიანო.

საღამოობით დარია, დედა მისი და ქეთევანი შინ მოდიოდნენ ღამის გასათევით; სიმონა და პავლია კი ყანაში რჩებოდნენ, რომ ღამითაც ემუშავნათ რამდენსამე საათს.

ერთ დღეს, სადილოთ რომ ისხდნენ, სიმონას სიდელრმა გაიხსენა ერთი ახალი ამბავი:

— უი, მართლა, თქვენს ხუმრობას გული გადაეყარე და ქე დამავიწყდა; წუხელის ერთი ამბავი მოხთა ჩვენს სოფელში: დავითის თავლა გასტეხეს და მისი ლურჯი ბედაური შეიპარეს. ქურდებს დავითის მოჯამაგირისთვის გარედამ კარები დევეჯარგა, დავითის ღიდი მურაც დევეჩო. შიელი სოფელი შემტრულია ამ ამბით. დავითი ამ დილასვე კანცელარიაზე გეიქცა თურმე.

ამ ამბავმა ქეთევანს ლუკმა გაუჩერა ხელში, სიყვდილის ფერი დავდო. გაურბინა ფიქრათ: „დავითი ჩემს შეილს დასწამებს ამასა“-ო. ერთხელ, ახლოდა ქეთევანს, დავითმა უთხრა: — „იმ შენ ბიჭს ჰკუა ასტეღლე, ისე მტერსავით რომ მიუტრებს. აფერი იფიქროს ჩემი ოჯახის წყენა, თვარა დაგაჩობიებ, იცოდე“. კოტა არ იყოს, ერთხანს სიმონაც ჩაფიქრდა ახალ ამბის გავონებაზე, მაგრამ შემდეგ კი მოჰყვა ხუმრობას:

— მურას რას აჩოზდნენ იი ოჯახდაქცეულები! კაი იგი იქნებოდა თითონ დავით დევეჩოთ.

— შეილო, ნუ შეთქინ, ნუ იტყვი ამისთანას. შეილო, ჩვენ ობოლი ვართ და იგი ნეტესტოლი კაცი! რომ შეინდომოს ერთი სიტყვის თქმით დავდუპავს, — უთხრა ქეთევანმა შეილს.

დამლუპავს და დიელუპავ! ვაჟო, სვინდისზე ხელი ნუ უუღია, ნუ გიმაძლიებს, თვარა გემოს არც იმას ვაჩვენებ! თავის დაქნევით სთქვა სიმონამ. ნასადილეც ყველას დაავიწყდა, გარდა ქეთევანისა, ახალი ამბავი. ქეთევანი კი ხმა ამოუღებლივ, მწარეთ ჩაფიქრებული იყო.

გათენდა დილა თუ არა, სიმონასთან მივიდა „ხევისთავი“ თავისი ყარაულებით და გამოუცხადა — „კანცელარიაზე გიბარებენ“-ო. სიმონამ დააპირა უთხრის

თქმა — არ წავალო, მაგრამ ყველა გაუპირდა: — „წისვლი ჯოჯა, შენი სიმაართე უთხარი, ქვეყანამ იცის, რომ ყინაში ხარ და არა საქურღალს“-ო.

— იცით, მერე რაი! ჩვენი მამასახლისი დავითის ხელშია: რასაც დავითი უბრძანებს, იმას იზამს! — სიტყვა სიმონამ უკმაყოფილოთ, ჩაიცვა ჩოხა და გაჰყვა „ხვევისთავს“.

კანცელარიაში სიმონას მისვლამდე „მოეშაადებინათ ყოველივე — „პროტოკოლიც“ და „რაპორტიც“. დავით დროიძე იქ იყო და ზშირათ ამბობდა: — „არა, ამას რომ წაუუცრაო, ზედი ცეცხლს მომიცილებს და გამოშვავსო“. როცა სიმონა დაინახა, უთხრა:

— რა ქენი, ბიჭო, ამისრულე, გულზე ხელს რომ იცემდი — გაწყენო? რადამც ასე ყოფილა, კაი, ენახათ — შენ, თუ ვჲ ღპერთმა იცის, დედაშენის სიბრალოლუთი ბევრ რამეს გითმენდი. მარა აღარ გამივიდა; აწი ნახე ერთი, თუ შეგერჩება ჩემი ოჯახის გატეხა.

დავითი ისე დარწმუნებული იყო — ჩემი ცხენი სიმონამ მოიპარაო, თითქო^ა თავისი თვალით ენახოს. მეტადრე დავითი იმან უფრო დააწმუნა, რომ ერთი მისი მოჯამავირე, რომლისთვისაც ჭურღებს კარი დაეცეტათ გარედან და სახლში დაეშვებოდათ, ამბობდა: — „გავიგონე, ერთმა ჭურღმა დაუძახა მერორეს“ — აქეთ „სიმონო“.

სიმონას დავითის სიტყვებზე პასუხი არ მოუცია, ისე გაუარა გვერდი, მივიდა მამასახლისთან და თავისებური გაბედულობით ჰკითხა:

— რაზე მიბარებთ, მამასახლისო?

— რაზეც გიბარებთ, თავის ადგილზე რომ მიხვალ, მაშინ შეიტკობ, უპასუხა მამასახლისმა, მერე ჩააბარა კონვერტი ერთ „ყარაულს“, მოუმატა ოთხი სხვა „ყარაული“ და უთხრა — „აბა, წეიყვანეთ.“

სიმონამ გაბრაზიანებული თვალებით შეხედა დავითს და უთხრა: — დავით, ნუ მღუპავ ამ მართალ ადამიანს, თუ-არა ერთ დღეს მოკითხავს ღმერთი ჩემს ცოდვას! ხომ იცი, რა დროა ახლი მუშა კაცისათვის, ღმერთს ენდევ არაფერი დანაშაული მაქ. მართალი ვარ!

— მართალი თუ ხარ, რაღა გიჭირს? სასამართლოები იმიზაა. რომ მართალი და მტყუანი გაარჩიონ, — მწარე ღიმილით უპასუხა დავითმა.

სიმონამ დააპირა გაძლიანება — „ნებით არ წავალ და ენახათ, ძლით რას გახდებინა“-ო, მაგრამ მერე გადიფიქრა: „— გაძლიება უარესია, წივალ, ჩემს სიმაართეს ღმერთი არ დამიკარგავს“-ო და გაჰყვა „ყარაულებს“.

როცა მაზრის უფროსთან მიიყვანეს, ჩვენებური დარაჯები ჩამოეცალა, ხიშტიანი რუსები შემოადგა იქით-აქეთ. მაზრის უფროსმა პროტოკოლის წაკითხვის შემდეგ რაღაც რუსულათ დაუწყო წყრომა და ფეხების ბარტყუნი და შემდეგ წაიყვანეს სატუსალოში.

IX

თებერვლის საღამო იყო. წვიმაში ხანდახან თოვლქყავს ურევდა; ქვენა ქარს ზუზუნით აჰქონდა წვიმა სახლის კედლებზე; ზოგიერთი სახლი სახურავამდე დაესველებია. ქეთევანი, ძალადის ქვრივი, იჯდა კერასთან და ნაღვლიანათ ჩაჰყურებდა ცეცხლს. მისი სახე და ხელების კანკალი ამტკიცებდა, რომ ამ მოხუცს ადამიანს მძლავრი ავადმყოფობა გამოველო, და ახლა, თუ ვინმე ხელს არ მოჰკიდებდა, ისე ზეზე წამოდგომა აღარც-კი შეეძლო. ქეთევანის გვერდით იჯდა ერთი ხუთი-ექვსი წლის ფეხშიშველა, დაფლეთილ-პერანგიანი ქალი — ქეთევანის ახლო ნათესავი, უღედ-მამო ობოლი. ცეცხლის მეორე პირას იჯდა დარია, ესეც ძველისა და დაფლეთილი ტანსაცმელით. დარიას ერთი ხელი თავზე ჰქონდა შემოდგმული და ნაღვლიანი სახით მისჩერებოდა ერთ ქელს, რომელზედაც ქარი მოუსვენებლათ არხედა ხეებს. პატარა ქალი ხანდახან გადააძრობდა „ნატეხარს“ ლობიოთი სავსე ქოთანს, რომელიც ცეცხლი-პირას დლდა, დახედავდა და, თუ წყალი აკლდა, უმატებდა პირმოტეხილი დოქით. ცეცხლზე ნელლი შეშა ეყარა და ამიტომ მწარე კომლი იდგა სახლში; ხეირიანი სიტბოც არა ჰქონდა, რადგანაც ნელნელა და შიშინით იწოდა. დარია ხანდახან მობრუნდებოდა, შეუკეთებდა ცეცხლს და შემდეგ ისევ მიაშტერებდა თვალებს სერისკენ. ვინ იცის, იქნება ეს სერი აგონებდა ამ ქალს იმ დროს, როცა ის და მისი საქმრო, სიმონა, პატარები იყვნენ და დარბოდნენ ამ სერზე შემოდგომობით, ზენაქობის დროს წაბლის ასაკრეფად. ეს რამდენიმე თვე იყო, რაც ქეთევანი ავად შეიქნა. მას შემდეგ დარიაც აღარ მოშორებია სადედამთილოს. ერთი შეშის ნახეთქიდან, თითქო ბაწრათ იგრძნებოდა, ამოძვრა კომლი და დაუწყო პატარა ქალს, ქეთევანის ნათესავს, ცემა თვალებში. ქალმა ხან იქით მიიბრუნა პირი და ხან აქეთ და, რომ ვერ მოახერხა მორიდება, ატირებით წამოიძახა: — „ღმერთო, რა ეწყუა აწი!“

— სხვაგან დაჯედი, შვილო, სხვაგან, ნელლი შეშა და ფუტს არ გა-
მეიწყევტს. ხმელის მომტანი ვინ მოგვცა! აი, ღმერთო, სასტარ-მართალო,
ღმერთო, შენ ატირე და აწაფე, ვინც მე ჩემი სიმონაი ამდონი ხანია სანახავათ

დანიკარქა! უსამართლოთ თუ კი დეეტანჯოს, ტანჯვას ნუ გამოუწყვეტ მის ოჯახს; გამოვზარდე, გავკეთილი, მოწიფული შეილი მომესწრა - მეთქი და... ქეთევანმა მეტის თქმა ველარ შეიძლო, - სისხლგამოლეულ; თეთრათ ზომან-ქულ ლოყების დასერილ კანზე ცრემლები ჩამოცვინდა.

დარიამ მოიბრუნა პირი, შეხედა ქეთევანს და თვითონაც ცრემლებით აევსო თვალები, მაგრამ თავი შეიმაგრა და ასე უთხრა ქეთევანს: — ნუ, ბატონო, ღმერთის წყალობით აწი ადრე მოგვივა, დროც მოაწია.

— რეთი ხანია ასე ვიძახით—მოგვივა, მოგვივაო, სადაა შერე! იი ურჯულოები, იგინმა ღმერთი იცინა? სამართალია აქ!... რალა მოგვივა, რომ დააღვს ტყვეობით! იქნება აღარც!... აქ ქეთევანმა მოუმატა ტირილს. დარია ანუგეშებდა, მაგრამ ამოდ—მოხუცი გულამოსკენით ტირიდა და იწყევლებოდა.

დადამდა. ქარი და თოვლქყაპი თანდათან მატულობდა.

— ქარი მოუგდე, ღამე იმზირება სახლში და არ ვარგა, უთხრა ქეთევანმა პატარა ქალს; რომელმაც ამ სიტყვებზე საჩქაროთ მოხურა კარები.

კარგა ხანი იყო, რაც ქეთევანს მშიშარაობა დასჩემდა. მეტადრე ღამით ყოველივესი ეშინოდა. როცა მძლავრი ქარი კრიალკრიალს დააწყებებდა სახლს და ზუზუნით გაიგრილებდა კედლებზე, ქეთევანი ისე შეკრთებოდა, რომ სკამიდან გადმოვარდნას ცოტა-ღა უკლდებოდა ხოლმე.

დარიკომ ჩამოიტანა „სხვენიდან“ ნიგოზი, დასტება და დაუწყო ნაყვა ლობიოს შესაკაზმათ. პატარა ქალი მიუჯდა დარიას, ეძებდა მიწაზე კაკლის გულის ნაფინჩხარს და სკამდა. ქეთევანი ხან სთვლემდა და ხან შეშინებული თვლით შეხედავდა კარებს, რომელსაც ქარი არახუნებდა საკარეზე. ამ დროს მოისმა გარედან თოლიას ყეფა.

— ვინცა მოვიდა, სთქვა დარიამ. ქეთევანს ხელები უფრო აუკანკალდა შიშისაგან.— ვინ იქნება ახლა? იკითხა შეშინებით.

პატარა ქალმა გააღო კარი და გასძახა: „მობძანდი!“

— რალა მობძანდი, ვინცა არის, ძაღლი შინაურსავით ეფერება! სთქვა გაკვირვებით დარიამ.

მართლა, თოლიამ შესწყვტა ყეფა და წკმუტუნით ეაღერებოდა ახალ-მოსულს. დარია მიუახლოვდა კარებს და შეშინებით სთქვა: — „ბატონო, ვინცა ჩამოსულა ეზოში, ნელწელა ათვალიერებს ეზოს და მუა აქეთ, თოლიეი ეზო-ვა და ეფერება. იმისთანა ბნელია კარში, რომ ვერ ვიციანი—ვინ არის.“

— ვინაა ნეტი? ვინ ბძანდებოთ-ქვა, ღუჟუძახე, — ხმის კანკალით სიტყვა ქეთევანმა.

ღარიამ ვერ მოასწრო დამახება, რადგანაც ახალმოსული ამ დროს მოადგა კარებს. „სიმონ!“ სიხარულით დაიძახა ღარიამ.

— ვინ სიმონ!... ჩემი სიმონ... ჩემი... სადა... ბოდვის მსგავსად წამო-მოიძახა ქეთევანმა და, თითქო აწლა ავით აღარ არისო, წამოვარდა ზეზე.

დედა და შვილი მოეხვიენ ერთმანეთს, თან კოცნიდნენ და თან სტიროდნენ. ტირილი ასეთ შემთხვევაში ისტორიაა ყველა იმ სევდა-ნალევლისა, რომელიც ნათესავებს, ან შეყვარებულებს ერთმანეთთან დაშორებით გადაჰხედიათ.

— შვილო, დარიკო, არ აკოცებ შენს სიმონს, არ მოეხვევი! ბევრი ცრემლი დაღვარე შენც ამის გულისთვის. შენი დაფარული ტირილი უფრო მიკლავდა გულს, — უთხრა ქეთევანმა დარიკოს, რომელიც მორცხვობის გამო ვერ ბედავდა სიმონასთან ახლო მისვლას.

— რა ქენი, დარიკო, აღარ დაგავიწყდი ამღონ ხანს? უთხრა სიმონამ, რომელიც ამ დროს მივიდა დარიკასთან, და ქეთევანის სიტყვებით გათამამებული — დარიაც მოეხვია საკმროს.

სამი წლინახევრის განმავლობაში სიმონამ პირველათ შემოდგა ფეხი თავის სახლში. რადგანაც გამოუცდელი იყო და სამსჯავროში თავის სიმართლე ვერ ახსნა, ამიტომ სამსჯავრომ გადაუწყვიტა სიმონას სამ წელნახევარს ციხეში ჯდომა და ცხენის გადახდა. ტყუილათ ჩაიარა, რა თქმა უნდა, საქმის გადაწყვეტის შემდეგ, ქეთევანის არზებით ხელში გუბერნატორთან და სხვებთან სირბილმა, ტყუილათ ჩაუარა ქეთევანს დავითის წინაშე ხვეწნა-ვედრებამაც. დავითი დარწმუნებული იყო, ცხენი სიმონამ მოიპარაო და სრულიადაც არ უნდოდა სიმონას სასჯელი შემსუბუქებოდა. — „თუ მართალია-და, ეე სამართალი და გამართლოს, ჩემი რა საქმეა“-ო, ეუბნებოდა დავითი ქეთევანს. ახლა, ეს იყო, სიმონას შეესრულებია პატიმრობის ვადა და გამოეშვათ შინ. სიმონა დაჯდა „ჯორკოზე“, მოეფარა ქალს, თავის ღედის ნათესავს, და შემდეგ იკითხა:

— ნენავ, ჩენი დიდი სახლი?

— გაგვიყიდეს, შვილო, გადასახადში! ტირილით უპასუხა დედამ.

— ხარები?

— ხარებიც.

— ახლა რაღა სიცოცხლეა, ჩემი სიცოცხლე! ბარემ ჩამეტარვიყავი იმ ციხეში! მითხარით, ახლა არ ვემართლები იმას, ვინც ასე უსამართლოთ დამ-
ოხდა იმ რომ თანდათან!

— შეილო, შეილო, ღმერთს ნუ სცოდავ, რა თქვი აი საშინელი! კაცის დაკვლა რაფა იქნება! შენ ცოცხალი იყავი და ყოლისფერს იშოვნე. შეილო, ჩემი დღეი შეგემატოს, დავითის საყვედურს ნურავის გაავგონებ! ხომ იცი, შეილო, მდიდარი კაცია და მდიდარს ყოველთვის უჭირს ხმალი ღარიბზე! ნუ, გენაცვალოს დედა, დავითის ძვირს ნუ იტყვი; გვაწყინა უდანაშაულოს და, თუ მოინდომა, კიდევ გვაწყენს.

— ჰმ! საყვედურიც აღარ ეთქვა, კაცმა უსამართლოთ დამაქცია და საყვედურიც ველარ გუუბედო! აგიც სიცოცხლე! მწარე ხმით სთქვა სიმონამ და მიიწია ცეცხლისკენ, რადგანაც ტანში არაჩვეულებრივი სიცივე იგრძნო.

X

სიმინდის ყანების თითქმის უმეტესი ნაწილი დათესილი იყო სოფელ ჟაბლისერში, რომ სიმონა ძლივძლივობით წანოუდგა ავთმყოფობას, რომელიც დაიწყო იმ ღამიდან, რა ღამესაც საპატიმროდან შინ მოვიდა. თურმე კზაზე გაციებულიყო. როცა ფეხი „დაიდგა“, დაიწყო მუშაობა თავისებური უყაითობით. მაგრამ ძნელი წამოსაყენებელი იყო ფეხზე ეს მესამეჯერ დაცემული ოჯახი! რადგანაც ქეთევანი ხშირათ ავთმყოფობდა და სიმონას საქმელის გამკეთებელი აღარავინ ჰყავდა, აღარ მოუცადა შემოდგომამდე დარიაზე ჯვარის დაწერას; ქორწილი არ უძებნია, ისე ერთბაშათ საღამოს დასწერა მღვდელმა სიმონს და დაროს ჯვარი. ამას შემდეგ დარია მოუსვენრათ მუშაობდა თავისი ქმრის სახლში.

— ნუ შეგეშინდება, დარიკო, ჯერ კიდევ ყმაწვილები ვართ, მოვესწრებით, კარგათ მოვაწყობთ ჩვენს ცხოვრებას! ანუგეშებდა სიმონა თავის ცოლს.

ჯერ სამი თვე არც კი გასულიყო, რაც სიმონამ დარიაზე ჯვარი დაიწერა, მაგრამ ოჯახს მაინც კი სიცოცხლე და ფერი დაეტყო ამ მამაცი ყმაწვილი ქალის ხელში. დარია მ გაიჩინა ბოსტანი, შინაური ფრინველები, ღორები, ასე რომ ცოტა ხანს შემდეგ მისაქამადი, ან როგორც სოფელში იტყვიან „პირის გემო“. აღარ მოაკლდებოდა სიმონას ოჯახს. ქეთევანმა, მართალია, აქამდისაც იცოდა დარიას გამრჩელობა, მაგრამ ის კი აღარ ეგონა, თუ ყმაწვილი ქალი ამდენ გამოცდილებასა და ოჯახობის უნარს გამოიჩენდა. ამიტომ გამოუთქმელ სიხარულში იყო.

— იმისთანა რძალი შემხვდა, რომ ცივ ქვაზე დასახლებს კაცსაო, იტყოდა ხოლმე ქეთევანი.

— ნამუშიერს რომ დაეღაგებ, მერე სადმე საქირაოზე წავალ და გადასახლებს გავუსწორდებიო, — ფიქრობდა იმედმოცემული და გამხნეებული სიმონა.

ერთ საღამოს სოფელ წაბლისერში ჩამოირბინა „ნაცვალმა“ და გამოუცხადა ხალხს: — ხალხ ლუბერნატორი მობრძანდება, არ დააქლდეთ ყრილობას, თვარა დიდი შტაფიაო.

— რაზე მობრძანდება ნეტაი? — კითხულობდა ხალხი.

— რა ვიცი, იი ფოშტას რომ დახთენ და გაზვარცეს, მგონია, იმაზე, — პასუხობდა ნაცვალი.

მეორე დღეს სოფლის კანცელარიის დიდი ეზო გაიქედა ხალხით. ჯერ გუბერნატორი არ მოსულიყო, ხალხი თავისებურათ ეჩინებდა. ივლისის დღე იყო და ძლიერ ცხელიდა: კარგა ხანს უცხუნა ხალხს ცხვირ-პირში მწველმა მზე? და ბოლოს მოასმა ცხენების დგრიალი.

მოვიდა გუბერნატორი თავისი ამალით. ხალხმა შესწყვიტა ეჩინი და ისე განაბული იდგა, გეგანებოდათ, გაქეფებულაო. გუბერნატორმა ჯერ მიიხმო მამასახლისი და ერთი ვაივაგლაზი დააყენა — გზები არ ვარგა შენს საზოგადოებაშიო. შემდეგ გამოაცხადა, ავკაცობა გახშირდა, აგერ ფოსტა გაძარცვეს და დაკარგული თქვენ, სოფლის ხალხს, გაწვებათ კისერზეო. ამიტომ საქირაო მავნე და შენიშნული კაცები თავიდან მოიშორეთ, „პრიგოვორი“ შეუდგინეთ საზოგადოებამ და დასაჯოთო. საქმის სისრულეში მოსაყვანათ თუთხმეტი დღის ვადა მისცა გუბერნატორმა, — თუთხმეტი დღის განმავლობაში უნდა წარედგინათ „პრიგოვორი“ და შიგ მოხსენებული დასასჯელი მავნე კაცი. ხალხს, რა თქმა უნდა, სიტყვა არ შეუბრუნებია გუბერნატორისთვის, ისე მიიღო გამოცხადება და შეუდგა საქმეს. იმ დღესვე ამოირჩიეს „დეპუტატები“ და მიანდვეს საქმე, რომ სოფლის მაგიერ მოენახათ საეჭვო და მავნე კაცები, შეედგინათ განაჩენი და მისაჯათ სასჯელი. პირველ დეპუტატთა დავით დროიძე ამოირჩიეს. დავითმა სიამოვნებით მიიღო ამოჩვენა, თუმცა — და შეეძლო არ მიეღო.

როცა „დეპუტატები“ საქმის გარჩევას შეუდგნენ და საეჭვო და მავნე კაცები ჩამოსთვალეს, დავითმა დაასახელა სხვათა შორის სიმონა ძალაძეც. რაც სიმონა საპატიმროდონ დაბრუნდა, მას შემდეგ დავითს ტკბილათ აღარ სძინებია.

— „იმისთანა თვალით მიყურებს, კარგს არ მიზამს, რამე უნდა მოუხერხოვო, ფიქრობდა და ეს იყო, ახლა შემთხვევა მიეცა სიმონას თავიდან მო-

შორებისა. ღავეთისთვის წინააღმდეგობა აღარავის გაუწევია ამ შემთხვევაში; არ გაუწევიათ ერთი იმიტომ, რომ ეხატებოდნენ და წყენებას ვერ უბედავდნენ და მეორეც იმიტომ, რომ მას შემდეგაც, რაც ერთხელ სიმონდის მოპარვის გამო და მეორე-ხელ ღავეთის ცხენის მოპარვის მიზეზით სიმონა საპატიმროში იყო, დიახ ამ ორ შემთხვევას შემდეგ, მეზობლებს-სიმონა მართლაც საეჭვო აღამიანათ მიაჩნდათ. ხალხმა რა იცოდა, თუ სიმონა ორსავე შემთხვევაში ცაჲ-დი მართალი იყო. ხალხი უმეტეს შემთხვევაში ქვევარივით არის: რასაც ჩას-ძახებენ, იმასვე ამოიძახებს. გავლენიანმა ღავეთმა ჩასძახა: — სიმონა მავნებელია, და ხალხიც იმეორებდა — მავნებელიაო.

დადგა ხალხის განაჩენის სისრულეში მოყვანის ვადაც. დაატოვებოდა სი-ჰონას — სიმონასთანას, რასაკერველია, ბევრს კიდევ სხვას, — ავათმყოფი დედა, ორსული ცოლი, გაუთოხნავი ყანა და „პრიგოვარის“ ძალით, ორი წლის ვა-დით უკრეს თავი საპატიმროში. ამ დღიდან დაწყებული თავის დღეში ტან-ჯულ ქეთევანს, როცა ავათმყოფობას წამოუდგებოდა, მიჰქონდა არზა ხან სოფლის ყრილობასთან, ხან მაზრის უფროსთან, ხან გუბერნატორთან; ხან ახორულობდა, ხან იწყევლებოდა, მაგრამ არა-რა გაუხდა, — ვადამდი, რაც გინ-და ქენი, მაინც არ განთავისუფლდება სიმონაო, ესმოდა ყოველგან.

XI

მცადა სამი აპრილი სოფელ წაბლისერში დიდი დღესასწაულია — „გი-ორგობა“. აუარებელი ქალი და კაცი მოიყრის თავს გიორგობის წინდამით წმინდა გიორგის ეკლესიაზე „ღამის სათევით“; დილაში იმისი სიმღერა, დე-ლი, დაირა, ცეკვა, თამაში. რაც გინდა ღარიბი იყოს წაბლისერელი კაცი, გიორგობას მაინც „დაუთრობელს“ არ გაუშვებს თავის სტუმრებს. სადილი-დან დაწყებული მეორე დილაში იმისი წაბლისერში თითქმის ყველა მოსახ-ლისას „უამიერუმ“ და „დალიე-დამილიე“.

ღავეთ ღროიძისას, რა თქმა უნდა, დიდი ლხინი იმართებოდა ყოველ გიორგობას. ხარის დაუცველათ არც ერთ გიორგობას არ გაუშვებდნენ. ღა-ვეთის ყველა შვილები საგიორგობოთ შინ იყრიდნენ თავს. იმ წელსაც, რო-მელზედაც მე ლაპარაკი მაქვს, საგიორგობოთ ღავეთის შვილები ყველანი შინ იყვნენ მოსული. ღარიბი მეზობლები მიდიოდნენ ღავეთისას და სიხარულით ეგ-ზაუნებოდნენ ღავეთს და მის შვილებს — ვინ პურისთვის, ვინ ღვინისთვის, და ვინ სად დასკირდებოდათ. ისინი შესტრფოდნენ ღავეთის გაეებს, რომლებიც

ძვირფასი ტანსაცმელებით იყვენ მორთული: მეტადრე დიდი ყურადღება მიიქცია სოფელ წაბლისერში დავითის ერთმა ვაჟმა, ტიტუკომ, რომელსაც „პრაპორშჩიკის“ „პაგონები“ ეკერა მხრებზე. წაბლისერში თავის დღეში არ ყოფილა აფიცერი. მართალია, უნახავათ-კი სამხედრო კაცები ქალაქში და სოფლის კანცელარიაზე, მაგრამ ეგ სხვაა და თვითონ სოფელში რომ ეყოლებათ თავისისავე სოფლის შეილის შეილი, ის კიდევ სხვაა. ამასთან ტიტუკო ლამაზი ყმაწვილიც იყო. ნამეტურ ქალები საიდან სად არ მოდიოდნენ ტიტუკოს სანახავათ. ამ „სანახავათ“ მოსვლამ ბევრ მანდილოსანს ცული ხმაც დაუგდო, მაგრამ ამისი დარდი აღარავის ჰქონდა. იმ ხანათ, რაც ბავში დაიბადა წაბლისერში, ვაჟებს ყველას ტიტუკო დაარქვეს მშობლებმა. საღამოობით ტიტუკო შეჯდებოდა თავის ოქროსფერ ბედაურზე და წავიდოდა სასეირნოთ. ამ გვარი სეირნობაც პირველათ ნახეს წაბლისერელებმა და ამას შემდეგ ბევრმა აქაურმა აზნაურის ოჯახმა შემოიღო საღამოობით ცხენით სეირნობა.

— დედავ, დედავ, რა ლამაზია, *какая красавица!* სანებებზე ვარდი ამოვაო, რომ იტყვიან, აბა ეს არის, *Я братъ, очарованъ! Это сельская Венера!* აღტაცებით შეილაპარაკა ერთ საღამოს სეირნობიდან დაბრუნებულმა ტიტუკომ თავის ოთახში, სადაც ერთი თავისი ძმათაგანი დაუხვდა.

— რა იქნა, რა ნახე ასეთი? სიცილით ჰკითხა ძმამ.

— აი ის ძალადისა, ჩვენი მეზობელი გლეხის ცოლი, — უპასუხა აღტაცებულმა ტიტუკომ.

— ვერ გავიგე, ვინ ძალადისა?

— აი, მამა რომ ამბობდა გლეხს ძალადეს, მაშენიკი იყო, შემეშინდა, ჩვენც არა გვავენოს რაო და *„тириша“* — ში ჩავსამევიწიეო, იმისი ცოლი.

— ჰოო, მივხთი, ქეთევანას რძალი, დარიკო. იმის გულისთვის სხვებსაც ბევრს ადგება ყელზე ნერწყვი. მეც ბევრი ვსდიე, მარა არ იქნა, ვერას გავხთი. იმისთანა მიუკარებელი, ჯიუტი და გულგაუხსნელი არ მინახავს ჩემს დღეში!

— *Что ты говоришь?* რას ვერ გავხთიო! ქალი მოვიწოდმო და ვერას გავხთე! გინდა ჩვენს თავადებში საუკეთესო ქალი შევაცთინო, თორემ ეს ვინ არის. ერთი ღატაკი გლეხის ცოლი! ნებით არ იზამს, ძალა აქნევიანებს. *Нѣтъ, братъ,* ჩვენ აფიცრებს ასე არ გვიწერია კანონში: მოგვეწონა ქალი, *кончено дѣло,* ჩვენია!

— იქაურის რა მოგახსენო, არ ვიცი და აქ, ქეთევანას რძალთან, ნებით

კაცებს და აშინებდა? მართალია, მოუკლდა ღონეს, მაგრამ ამისთანაობით მაინც ვერაფერს შეებდავს. იცი, მამა ჩვენს ეშინია ქეთევანასი, — სიმონას საქმეში მე ბრალი არა მაქო, ფეიცება, როცა ნახავს.

— Каким чорту, ქეთევანამ უნდა შემაშინოს! Вотъ скандаль, ამდენი კაცი ერთ დედაბერს შეუშინებია! კაცო, ძალა თქვენ გაქვს, ფული თქვენ გაქვს და მაინც კი ერთი დასწულელებული დედაბრის უნდა გეშინოდეთ და ცრუობა უნდა იფიცოთ მისი შიშით! Вотъ неоправданный народъ! არ გვსმით ცხოვრება; რა ოხრათ გინდავთ ის შეძლება და ფულები, თუ-კი დედაბერიც თქვენ შეგაშინებთ! ის-კი არა, კრინტის დაძვრას ვერ უნდა გიბედავდნენ შეზობლები, მაგრამ რომ არაფერი გესმით!

— შე დალოცვილო, არ გვესმის, არ გვესმის! კარგი, დაგიჯეროთ. მაგრამ ეს ყველამ უნდა იცოდეს, კაცს რომ გააძაღლებ, გიკბენს. ვინ იცის, ჩვენი ცხენის ქურდობაში დანაშაული იყო, თუ არა, მაგრამ ჩვენ მაინცაღამაინც დანაშაულობა დავატყებთ; დავატყებთ, იმიტომ რომ შეგვეძლო საქმე კარგით წაგვეყვანა. მას აღვოკატე არ ჰყოლია სიღარიბის გამო. ვინ იცის მეთქი, ვამბობ, ეგება ალაღმართალი კაცი სამ წელზე მეტს ტყუილა დავალკეთ სატუსაღოში; ახლა იყო და მამა-ჩვენმა — ცუდი თვალით გვიყურებს, დაგვწავსო, აიყვანა და ქურდობის „პრიგოვორში“ ჩააწერია, დღესაც სატუსაღოში ზის. ამასაც აღარ დავაჯეროთ, შინ მივუხტეთ და ცოლი ძალით გაუშატიუროთ? მან რომ ველარაფერი გვაწყნოს, ქვეყანაა, ღმერთია; კაცმა რომ შეგვარჩინოს, ღმერთი არ შეგვარჩენს. მერე კიდევ იი ბიჭი, სიმონაი, იმისთანა შავი ჯამი ყაძახია, რომ ერთი თუ თავზე ხელი ეიღო, ჩვენს ოჯახს დაუქცევდნენ არ მოარჩენს...

— იცი, ლევან: — გააწყვეტია მძას სიტყვა ტიტკომ — სიმდიდრე და ძალა იმითია კარგი, რომ ყველა შენს წადილებს აისრულებ. თუ ჩემი წადილები არ ამისრულდება, ხალხი, დედაბერი, ვიღაც ბიჭი და ყველაი მე შემაშინებს, მაშინ რა ჯანაბათ ეპქნევ სიმდიდრეს! თუ-კი ის ბიჭი, სიმონაია, თუ ვინცა, ჩვენი ენება შეუძლია, მოიშორეთ თავიდან — ან სულ დააკარგვინეთ და ან მოაკლევინეთ. მაშ რათ გინდათ ის ფულები, თუ ეგც არ შეეძლოა?

— შე კაი კაცო, დღეს ერთი ამისთანა სიმონაი, ხეალ ოოა იქნება, ზევ სამი და რა ვიცი, რამდენი დააკარგვინოთ, ან მოაკლევინოთ!

— რამდენი? რამდენიც საჭირო იყოს, იმდენი. არ იცი, რომ სიცოცხლე ბრძოლაა? ბურთი და მოეჯანი იმას რჩება, ვინც მძლავრია. სიმძლავრე, არა...

ძალა ეხლანდელ დროში ფულია. ეს ფული თქვენ საკმაოდ გაქვთ აიღეთ და მოიხმარეთ. რის გეშინიათ! მაგრამ ამას ახლა თავი დაეწებოთ, ერთი ეს მითხარ, ნუ თუ ის ქალი უარს მეტყვის, ნუ თუ არ გაუხარდება, მე რომ ის მომეწონა? მერე კიდევ აგერ ერთ წელზე მეტია თურმე, რომ ქმარი შინ არ ჰყოლია — *Нѣтъ, не повѣрю*, არ მეტყვის უარს, გაუხარდება კიდევ, ღმერთს მაღლობასაც შესწირავს, რომ მე ის მომეწონა.

— გეტყობა, ძალიან დაწვრილებით გამოგიკითხავს იმ ქალის ამბავი. საღ ნახე, ან ვინ გითხრა ის არისო და მერე კიდევ მისი ამბავი?

— გზის პირში რომ წყაროა, იქ ვნახე. მერე ჩვენს ფეფიკოს გამოგიკითხე — ფეფიკო იქ იყო — და იმან მითხრა ყველაფერი.

— ჩემი ფიქრით, ნებით არ იზამს და ძალით არ ღირს. ისევ შენ იცი. შინჯე, თუ გინდა. ისევ იგივე ფეფიკო მოგიხერხებს, თუ რამ მოხერხდება, მაგრამ კიდევ ვიტყვი, არა მგონია.

— ის მე ვიცი. ერთი ფეფიკო დავიბარო. ამ სიტყვებით გამოვიდა და დაუძახა მოჯამაგირეს — ფეფიკო მომგვარეო.

ცოტა ხანს შემდეგ მოვიდა ფეფიკოც, ქვრივი ერთი გლეხისა, რომელიც დროიძის სიახლოვეს ესახლა. ფეფიკო იყო შუა ხნის ქალი. ყმაწვილობისას, რადგანაც მშობლები ღარიბი ჰყავდა, სხვადასხვა ღიდაკის ოჯახში ემსახურებოდა მოახლეთ. მერე ქმარი შეირთო. მაგრამ ქმარი აღრე მოუკედა და დარჩა ფეფიკო ქვრივად, ერთ მცირეწლოვან ქალიშვილის ამარა ისეთ სიღარიბეში, რომ ზოგიერთი ადამიანი, შესაძლებელია, ფეფიკოს ადგილას მათხოვრობასაც დაიწყებდა. მაგრამ ფეფიკო მოხერხებული დედაკაცი იყო: კიდევ ღიდაკობაში დადიოდა, სძღვნობდა და იმათგან საჩუქარს, წყალობას იღებდა; ხან საცოლო ყმაწვილი კაცის და გასათხოვარი ქალის შუამავალი იყო და აქაც გასამრჯელოს იღებდა; ხან ვისმე ავთამყოფს დაუწყებდა სამსახურს და მოკვდებოდა, თუ მორჩებოდა ეს ავთამყოფი, ფეფიკო თავის ნამსახურს მაინც ართმევდა. ამასთან „ხელობაც“ — ჭრა-კერვა იცოდა და ცოტაოდენს იმითაც სარგებლობდა. ამ გვარი ცოდვილობით გამოხარდა თავისი ქალიშვილი, მოიყვანა ვიღაც უსახლკარო ბიჭი, შერთო და ჩაისახლა სიძე შინ. ფეფიკოს მეზობლებში ზოგიერთნი ამბობდნენ: „ფეფიკოს თავის დროზე საყვარლები ჰყავდა; ფეფიკო თავის ქალიშვილს ქმრის შერთვამდისაც ურიგებდა ვიღაც-ვიღაცებს და ქმარი რომ შერთო, მერეც ურიგებსო, მაგრამ ამასთან ამასაც ამბობდნენ: — ფეფიკო ღიდაკობაში გამოზდილია, სიტყვა-პასუხი და ზდილობაც იცის“ —ო. ამ ზრდილობისთვის მეზობლები პატივს სცემდნენ ფეფიკოს.

ტიტიკომ გაიყვანა ფეფიკო ცალკე და უთხრა: იცი, ფეფიკო, რისთვის დაგიბარე? ერთი საქმე უნდა შემიხრულო.

— თქვენ ბატონი და მე თქვენი მოახლე. ბედნიერი იქნება ფეფიკი, თუ-კი რამე თქვენი სასიამოვნო შეიძლოს, — უპასუხა ფეფიკომ სიტყვა-მარჯვით.

დღეს რომ ქალი ენახეთ, აი წყაროზე, შენ რომ მითხარი, ესა და ეს არისო, ის ქალი უნდა გამიბრიგო, უეჭველათ... არა, უარი არ შეიძლება!.

— ვიცი, ბატონო, თქვენ უარი არ მოგეხსნება, შარა, ვაი, ძალღმა შეჭამა ფეფიკი, უნდა მოგახსენოთ, რომ შეუძლებელია ქეიშის „საბელი“ რომ მიბძანოთ, შევიძლება, მგონია, და იმის შემძლე არ ვარ. ცოდვა გამჟღავნებული ჯობს, საჭეღლ მივადექი იმ ერთ გლეხის გოგოს, გაუთხოვარი რომ იყო, მაშინაც, მერეც, მაგრამ არაფერი გამიხთა. იმ მზაკვამა ქეთევანამ მაინც სულ თავის კეულზე გამოზარდა! თქვენ რომ მიბძანოთ, ზღვაში გადევჭრები და იმ ქალთან ვერაფრის თქმას გავებდავ ამისთანაობაზე, დათხოვნილი ვყავარ.

— მაშე ეს არის, უარს მეუბნები, კარგი, გამაწბილე, თუ აღარ გინდა ჩემში ოჯახი!

— ვაიმე, დაღუპულს! რა ვქნა, რომ შეუძლებელი მიბძანეთ! მარა, გნებავთ, ენა მიმაჭერი, უნდა გითხრა: რა თქვენი საკადრისია მუნიანი ყაბახის ცოლი! სხვაი ვინმე, თქვენ რომ შეგეფერებოდით, იმისთანაი მიბძანეთ და, თუ ქალი ვარ, აგისრულებთ.

— არა, ახლა სხვაი არ მინდა, ის რალაც ჟინათ მაქვს ჩაჭრილი გულში. ან რა არის აქ შეუძლებელი? ჩემთვის უნდა ხელმეიუწდომელი შეიქნეს ერთი ღატაკი გლეხის ცოლი! ჩემს მაგიერ სიტყვას მიუტან და ის უარს იტყვის! არა, ამას ვერ დავიჯერებ!

— გლეხის რომ არის და გაუნათლებელი, იმიზა იტყვის უარს. აბა განათლებული თუ იყოს, ნეფის ქალიც ღვთის მოწყალებათ ჩასთვლის თქვენისთანა ანგელოზს.

— რაეც გინდა, ისე თქვი, ისე ამიღელდა სისხლი, რომ ის ქალი უნდა დამწებდეს, ის ქალი, სხვაი-კი არა, ის! ძალით, თუ ნებით, უნდა მოახერხო, თუ ჩემი თავი გინდა, უნდა მოახერხო.

ფეფიკო დაფიქრდა და შემდეგ უთხრა: კაი, ბატონო, თავს გადაედობ და ან ნებით, ან ძალით რამეს გავხთები.

— ასე, ჩემო ფეფიკო, და მე ვიცი შენი პატივცემა.

— ვეცთები, — უთხრა ფეფიკომ და წავიდა შინ.

XII

— რაღა იქნება ღამე არ უთიო, შვილო, სალოცავია ჩვენი. რამდონი ოჯახი ამოუხოცია ხატის ბრალს! ჯერ ცოცხალი მაინც ვართ და ერთი ოჯახიდან არ ვეიდეს კაცი, ასე სალოცავის დავიწყება რაღა იქნება! უნდა წახვიდე, შვილო. და ღამე უთიო.

— რა ვქნა, ბატონო, აქეთ შენ ავით ხარ, აგერ ბალანაი ძუძუზე მყავს. დეილოცა მისი დიდება, იცის ჩვენი საცოდაობა და არ გვიწყენს.

— რა ვუყოთ, შვილო, მერე რომ ავით ვარ! ხატს თავისი უნდა. ბალანაი ჩვენს მარიამს ღუფტიე დილამდი; მარიამი არ წავა, ახალწლოვინეცა. ასე, ბალანაი დილამდი მარიამს ღუფტიე; დილას მოხვალ, ბალანას დააძუტურებ და, რომ დარეკენ, ისევ წახვალ.

— შენი ნებაა, ბატონო, შენ უფრო იცი, მარა ისე რიგი და წესი არ არის—ჩემი ქმარი ნაობაზში ღებოდეს და მე ღამის თევაში ქეიფს და თამაშს ვუყურო. თუ ღმერთი მაღირსებდა მის მოსვლას, მაშინ ღამის სათევშიც წევიდოდით და სალოცავსაც ვილოცავდით. თუ არა და არამც მიცოცხლია უიმი-სოთ ერთი წამი!

— შვილო, იმიზა უნდა კიდევ ღმერთს და ხატს ხსენება, რომ შინ არ გვყავს. ეგებ გადმოხედოს ჩვენს საცოდავობას და არ დაგვიკარქოს ჩვენი მაცოცხლებელი. ვაი—ვინცხამ მე იგი ამღონ ხანს სანახავათ დამიკარქა, იმას ღუფუარქე სააქაოც და საიქაოც! თუ უდანაშაულოთ კი დევეწვა, წმინდაო გიორგი, შენ დაწვი და ღუფუდაგე საცხოვრებელი! წადი, შვილო, წადი და შეეხვეწე შენს სალოცავს, უცოდველი ადამიანი ხარ, შენსას გეიგონებს.

— ბატონო, შენს საწყენს ვერ ვიზამ, თუ არა ჩემს ნებაზე რომ ყოფილიყო, არაფერამდი არ წავიდოდი. რაღამც შენი ნებაა, წავალ.

ასეთ ლაპარაკში იყვენ გიორგობის წინა დღით ავათმყოფი ქეთევანი და მისი რძალი დარიკო. პირველის შვილი და მეორეს ქმარი, სიმონა-კი, ამ დროს საპატიმროში იჯდა; იმის განთავისუფლების ვადას ჯერ კიდევ ბევრი უკლდა.

დარია სიმონამ ორსული დასტოვა. რამდენსამე თვის შემდეგ სიმონას დაპატიმრებიდან დარია „დალოგინდა“ და მიეცა ვაჟი, რომელსაც ნათლობაში უწოდეს გაბრიელი, ბაბუას სახელი. სიმონას ჯერ არ ენახა თავისი პატარა გაბრიელი. მართალია, ქეთევანმა და დარიამ მოინდომეს ბავშვის წაყვანა საპატიმროში, —ვაჩვენებთო, მაგრამ, როცა უნდა წასულიყვენ, იმის წინაკვირით

სიმონას შემონათვალი სიტყვა მოუვიდა — „თუ ჩემი წყენება არ გინდებინ, ჩემთან სანახავათ ნუ მოხვალთ; მე არ მინდა, ჩემს ცოლს აქანაი ვიგინდარებმა დაუწყონ ჩქმეტა“-ო. ამას შემდეგ დარია, რა თქმა უნდა, აღარ წავიღოდა.

ქეშმარიტებაა, რომ ჯავრი და ნაღველი ადამიანს აკნობს, აკლექებს, მაგრამ დარიას შესახებ არ გამართლდა ეს ქეშმარიტება: თუმცაღა ამ ქალს თვალები ეწოდა კმრის მოშორების დარდით ტირილის გამო, მაგრამ ლოგინობის შემდეგ მაინც ისე „გაიხვითქა“, ისე გაივსო მისი ტანი, რომ ტყავში აღარ ეტეოდა, სილამაზეც ერთი ორათ მოემატა. — „აი ძაღლის საქმელი, აი! ამას კეუა აქ! მე ასე გავსუქთი და ჩემი სიმონი კი ნაობახში დნება!“ ბევრჯერ მწარეთ მოუჩქმეტია დარიას ამ სიტყვებით თავისი ხორცი.

— ნუ, შვილო, ნუ, თავს ნუ შეიძულებ, ღმერთი არ გვიზამს, რომ ხორცის საგლეჯათ გაგვიხადოს საქმე! რა ექნათ, ცოტა კიდევ გვეციკვროთ და ღმერთი გვადირსებს, შენ ყოლიფერს მოესწრები, ბალანაი ხარ. მე რას მიყურებ, მიწაში მიმავალს! რა კეუაა. შენევე ხორცი შეგიძულებია და ძაღლსავით გლეჯ! მოგემატა! რა უყოთ, დამოწიფუღდი და ტანი მოგემატა, ეტყოდა რძალს ქეთევანი, როცა შეამჩნევდა, რომ თავის ხორცს თითონვე იგლეჯს და იჩქმეტსო.

— პირი დეიბანე, შვილო, ტანზე ჩეიცვი, ქალსავით წადი, ასე რაღა იქნება! — უთხრა ქეთევანმა რძალს, როცა ლამისათევში წასვლაზე დაიყოლია.

— არა, ბატონო, ამას ვეღარ დაგიჯერებ, არც პირს დევიბან და არც ძველს გვევიძრობ, ასე რომ ვარ, ასე — ამგვარათ წავალ.

— რას ჩივი, შვილო, გლახასავით წასვლა შენი ოჯახის და ქმარის შერცხენაა!

— ბატონო, შენი ჰირიმე, დამეთხუე, არ მინდა და რა ექნა!

— არ ვარგა მეთქინ, არა!

როგორც იყო ქეთევანმა დაიყოლია რძალი ახალი კაბის ჩაცმაზე, მაგრამ პირი კი ვერაფრის გულისათვის ვერ დააბანია.

ქეთევანი და მისი რძალი რომ ამ ლაპარაკში იყვნენ, ამ დროს ვიღაცა ქალმა დიძახა გარეთ. — „მობძანდი!“ გასძახა დარიკომ. — „აქა მშვიდობა და ყოლიფერი კაი!“ შემოილაპარაკა სახლში და შემოვიდა ფეფიკო.

— რაღა ხარ, ქეთევან? საცოდავო, არ მეიკეთე ცოტა მაინც? ჰკითხა გულმტკივნეულობით ფეფიკომ ქეთევანს.

— ისე ჩემი შვილის დამღუპელმა მეიკეთოს! ლოგინიდან ცეცხლის პირში ძვილაი ჩამუღალ, უბასუხა ქეთევანმა.

— უი, საცოდაო, რაც შენ წვალება გამოსწე, ასეც რავა ხარ. ნუგე-
შინია, ღმერთი მოწყალეა, ცოტა კიდევ მეთომინე და მოგევა შენი სიმონი!
გუშინდამ ოსიკელაი ლაპარაკობდა — მერცხალსავით არის, ყველაზე უფრო ფერ-
ხორცზეაო.

— შენი ჭირიმე, ფეფიკო, ამბავი შეიტყვე? კარგათ არისო? ერთხმად
ჰკითხეს რძალმა და დედამთილმა.

— არ ვითხარი, მერცხალსავით არისო. რა უჭირს იმისთანა ვაჟეცს! სიმო-
ნასთანა დევს კი არა, საცოდავებს და ავთმყოფებს აეჩენენ ნაობახში ოთხ და
ხუთ წელიწადს და იგინი იტანენ. ბეჩა, თქვენ ტყუილა დეიხოცეთ ჯავრით
თავი! ასე არ ვარგა, გამოუტდელობაა.

— შენ პირს შეპარი, ჩემო ფეფიკო, — ლოცავდენ კარგი ახალი ამბის
მოტანისათვის ქეთევანი და დარია.

— ქალო, რას შრობი, ხომ მიხვალ ამელამ ღამის სათევში? — ჰკითხა ბო-
ლოს ფეფიკომ.

— ჩემმა დედამთილმა არ დამაყენა, თვარა არ მინდოდა. მივალ, უპასუ-
ხა დარია.

— რა ვუყო, ფეფე, სალოცავია ჩენი, — სთქვა ქეთევანმა.

— რა ბანებაა, წავა, აბა რას იქს. ხატის და ჯვარის გახსენება და ხვეწ-
ნა ახლა უფრო გინდებიან, — დაემოწმა ფეფიკო ქეთევანს.

— მერე ამას რა ვუყო, ვის ვანდო? — აჩენა დარიამ თავისი ჩვილი ბავ-
ში, რომელიც მადიანათ სწოვდა რძეს დარიას საესე ძუძუდან.

— ჯვარი გიწერია ჩემი თვალისაგან. რა ანგელოზია! თლათ მამაა გამო-
სახული, სთქვა ფეფიკომ, როცა დახედა ბავშვს და მერე დაატანა: — ბეჩა, რა
დიდი საქმეა ერთ ღამეს ვინმემ ბოვში შეგინახოს მეზობლობაში! შენც მაგი-
ერს გადუხთი.

— ბატონო, აბა, რაღამც საშველი არაა, ასე ვიზამ. შვალამმდი ვათევ,
შვალამეზე ჩამოვალ შინ და ხვალ წირვაზე წავალ, — დაეკითხა დარია დედამ-
თილს; მერე მიუბრუნდა ფეფიკოს: — შენ რას იზამ, შენ არ წამოხვალ ნაშვა-
ლამევს, ფეფიკო?

— მე? რა ვიცი, ეგება მეც ქე წამოვიდე. თუ არა და რა გიჭირს ამ
ერთ წუთა გზაზე, მერე კიდევ მთვარით გადაკიანთებული იქნება ცა და მიწა
ახლა. ქალო, ძველი ღროი ხომ აღარ არის, აღამიანს რომ უილდენ. ახლა გინდა
დღეი იარე, გინდა ღამე, ფიქრი ნუ გაქ, — უთხრა ფეფიკომ.

— ვაჟო, მაინც ვთქვი თუ არა, რამდენი მიაჩნია ღამე ძროხის საძებნელათ ტყეში? — იმედინათ სთქვა დარიამ.

— აკი არ თქვი! დაუდასტურასიტყვა ფეფიკომ, წამოდგა — „აგიშენოს“ დაუტოვა მასპინძელს, მერე კიდევ დაეკიფხა დარიას, — „აბა ნამდვილ წამოხვალ ხომე, გამოგიარო“-ო? — და წავიდა შინ.

— აბა ასე ქენი, რავაც თქვი: ნაშვალამევეს დაბრუნდი და ხვალ წირვაზე წადი, — უთხრა კიდევ რძალს ქეთევანმა, როცა ფეფე წავიდა.

რომ მოსალაშურდა, დარიამ ერთი კიდევ კარგათ გააძლო თავისი გაბრიელა რძით, მერე დახედა: „დედაო, შვალამემდი ვინ მოსცილდება ამ ანგელოზსა“-ო, სთქვა, ჩაცოცნა ბავში და წაიყვანა მეზობლისას.

როცა დაბრუნდა, გადაიცვა ახალი კაბა, რომელიც, რაც სიმონა და აპატიმრეს, მერე ზანდუკში ჰქონდა შენახული და ერთხელაც არ ჩაეცო, და დაუწყო ცდა ფეფიკოს. ცოტა ხანს შემდეგ ფეფიკომაც გამოიარა და ერთად წავიდნენ ეკლესიაზე.

2

XIII

წაბლისერის წმინდა გიორგის ეკლესია დგას ერთს ვაკე-ზურგიან გორაკზე. უწინ აქ პატარა ქვის შენობა იყო ეკლესიით, ხალხის სიტყვით, ვითომდა თამარ მეფის დროს აშენებული. მერე ამ ეკლესიის მრევლთაგან ზოგიერთმა მდიდარმა კაცმა პატარა ძველი ქვის ეკლესიას წუნი დასდო — „არ გვეკადრება, ეკლესია-კი-არა, კარავია“-ო და „გამოიწყეს“ ახალი ეკლესია ერთი დიდი ქვის შენობა. მაგრამ ხალხს შეექნა საეკლესიო ადგილზე ცილობა: ზოგს უნდოდა, ეკლესია შუა ადგილას აშენებულიყო; ზოგი — სადაც ძველი ეკლესია იდგა, ახალიც იქ უნდა აშენდესო, ამბობდა. დავით დროიძე იმ მხარეს იყო, რომელსაც ახალი ეკლესიის აშენება ძველ ნაეკლესიარ ადგილზე უნდოდა. ამ დავის გამო ბევრი „რევიზორი“ და „კომისია“ გამოგზავნა სასულიერო მთავრობამ. მოგახსენებენ, ბევრი მათგანი ფულით ჯიბეგატენილი დაბრუნდაო. უკანასკნელათ საქმე იქამდე მივიდა, რომ ერთი მხარე — ხალხის მოთავე მოწინააღმდეგეებმა საიქიოს გაისტუმრეს, — ღამე დახედნენ ჩუმათ გზაში და მოკლეს. კარგა ხნის დავიდარაბისა და დიდის ხარჯის შემდეგ დამტკიცდა ახალი ეკლესიის ასაშენებლათ ისევ ის ადგილი, სადაც ძველი ეკლესია იდგა. ახლა შეუდგენ აშენებას. ამოირჩიეს „დეპუტატები“, რომელნიც მოაკვეთ და ასას მანეთობით შეაწერეს ღატაკს გლეხებს ეკლესიის ასაშენებელი ფული. გეგონებოდაო,

ჩინგის ყაენის მებარკენი მოსულან, ისეთნაირად ბრუნადენ სოფელში ამ ფულის გადახდის დროს „დეპუტატები“, მამასახლისი; „ხევისთავები“ და „ყარაულები“. ვის ძროხას უყიდდენ, ვის - ხარს, ვის - სარჩო-სიმიდს და ვის რას, ვინ მოსთვლის! ბევრი ლატაკი გლეხი კიდევ უფრო გააღატაკა ამ ეკლესიის აგების ხარჯმა. ბოლოს, ეშველა, აშენდა და, უნდა მოგახსენოთ, კარგი ეკლესიაც არის. ბევრ პატარა ქალაქშიაც ვერ ნახავთ ასეთ კარგ ეკლესიას.

ეკლესიას ერთი მხრით ტყე აკრავს; ეზო დაჩრდილულია ნაძვისა, ურთხელისა და ბზის ხეებით. აქ ხეებს ქვეშ მშენებელი დაცემული მინდორია. ერთ მხარეს აშენებულია „საყარაულო“ და სენაკები - პატარაპატარა ქოხები. სამრეკლოც მშენებელია ამ ეკლესიაზე. მაინცადამაინც იაფად არც ეს სამრეკლო და ახალი ზარი დასჯდომია ხალხს. რასაკვირველია, ძვირფასი ზარი მდიდრების ჟინიანობით იქმნა. შეძენილი, თორემ ძველსაც არა უშავდა-რა.

აი ამ ეკლესიის ეზოში. იყრის თავს ხალხი „გივრგობის“ წინა-ღამით. დიდძალი ხალხი მოდის და დიდი თამაშიც იმართება „ღამისთვის“ ღამეს. მოგახსენებენ, - დიდ სამსახურს უწყევს ზოგიერთს ამ დროს, ეკლესიის ეზოს რომ ტყე აკრავს, ისაო. თურმე, როცა ყმაწვილ ქალს და კაცს ერთმანეთის მხერით გული გაუზურდებათ, გასაგრილებლად ამ ტყეს აფარებენ თავს.

როცა ფეფიკო და დარია ავიდნენ ეკლესიაზე, ხალხი საკმაოდ შეგროვილიყო და რამდენსამე ადგილს გაემართათ ცეკვა, სიმღერა და დარია. დავით დროიძეც აქ იყო თავისი ჯალაბით. ტიტკო ხან ერთ მოთამაშე გუნდს დახედავდა, ხან ჰეორეს და ხან მესამეს. რასაკვირველია, სადაც-კი მიიტანდა თავის ბრჭყვიალა „პაგონებს“ და სამხედრო ტანსაცმელს, ქალებს ნერწყვი აღეგბოდათ ყელზე. როცა ფეფიკო დაინახა ტიტკომ, გასწია მისკენ. დარიამ მოარიდა თავი, გასწია და შევიდა ერთ სენაკში მონახვებთან. ფეფიკო გაჰყვა ტიტკოს იქით, რაღაც უთხრა, ისევ დაბრუნდა დარიასთან და შემდეგ დარიას შინ წამოსვლამდე აღარ მოშორებია, თითქო კაი დედააო, ისე ატარებდა იქით და აქეთ. ცოტა ხანს შემდეგ ტიტკო და მისი მოჯამაგირე დათიკაი წავიდნენ შინ. ერთ ადგილას დარიამ გული გადააყოლა ცეკვა-სიმღერას; მერე უცბად შემობრუნდა და სთქვა - ვაიმე მგონია, დევაგვიანე! შეღამეზე ბეჯითად მოვალ-მეთქი, მარიამს დავპირდი. შენ არ წამოხვალ, ფეფიკო?

— მე ველარ წამოვალ, ჩემი ქალიშვილი არ მიშობს. ან-კი რათ გინდებარ? დღეი და ღამე ერთია, — უთხრა ფეფიკომ.

დარიამ შეუშინველათ გადაიარა ეკლესიის ეზოდან, გამოაძრო ერთი მსხვილი წიწნელი ლობეში და ჩქარი ნაბიჯით გასწია შინისკენ. როცა იმ ადგილს

მიუახლოვდა, სადაც გზა ტყით იყო დაჩრდილული, დარისა ცოტა არ იყო, შეეშინდა და თანდათან მოუმატა ნაბიჯს. გული საშინლად უცემდა. ჯერ ნახევარიც არ გაეწეო ქალს ეს ჩრდილი, რომ ვიღაცამ უკანოდან მაგრათ მოუჭირა მხრებში. დარისა შიშისაგან სისხლი აუფარდა თავში, ისე რომ ვერც ხმა ამოიღო და ვერც ხელი გაანძრია. ამასობაში მძლავრმა კაცმა მოხვია მკლავები დარიკოს, თითქო მგელმა ბატყანო, ისე წაიღო ტყეში.

XIV

-- „ძალის კჭუა! ჯერ თავი დეილა არ წავალო და ახლა უყურე, თუ დილამდი არ დარჩეს ღამის თევაში? ან რა გასაკვირალია, ბალანაი ქალია, ჯავრიან გულს გადააყოლებს. საცოდავი, ამდონი ხანია ტირილიდან არ მუუსვენია მის თვალებს! დღეს ერთს მაინც გეიხედ-გამოიხედავს, თვალს წყალს დააღვინებს; რომ არ დამეჩემებია, არც ქე აპირობდა წასვლას!“ — აგრე ლაპარაკობდა თავის გულში ქეთევანი, როცა შუალამისას გამოიღვიძა და ჯერ კიდევ დარია არ მოსულიყო.

გათენდა. ხალხი დაბრუნდა თავიანთ სახლებში; მაგრამ დარია არსად სჩანდა. — „რა ქნა, ნეტაი, გადირია იი ქალი! ახლა რაღა უნდა საყტარზე! 'რა ვქნა, რა დიემართა, რომ არ ვიცი!'“ დაიწყო შფოთვა ქეთევანმა. მზე ამოვიდა და დარია-კი არა ჩანდა. ქეთევანმა აფრინა პატარა ობოლი ქალი, რომელსაც თვითონ ზრდიდა, ფეფიკოსთან. ფეფიკომ — „მე არ ვიციო, ჩემთან აღარ ყოფილა მერე“ — „ო, — მოუტანა ქალმა ამბავი. — „აბა, იქნება მარიამთან გაათია ღამე: ბალანაი იქინეი ყავდა დატიებული“ — „ო, — იფიქრა ქეთევანმა და იქაც გაგზავნა პატარა ქალი, მაგრამ „აქანაი არ მოსულა და ბალანაი ძალიან ტირის“ — „ო, — მოუვიდა პასუხათ. შიში მაჩვენე, მუხლს გაჩვენებო, ამ ანდაზისა არ იყოს, ქეთევანს დააეწყა თავისი ავანთყოფობა, ადგა, დაიბიჯა ჯოხი და გაჰყვა ამბის გასაგებათ მეზობლებში. მაგრამ ზოგი ეუბნებოდა — „არ გვინახავს“ — „ო, ზოგი „ერთხანს-კი იყო საყტარზე და მერე არ ვიცი“ — „ო. საწყალი ავანთყოფი მოხუცი დიდხანს დადიოდა თავისი დასუსტებული ფეხებით იქით-აქეთ, პევრგან მუხლებმა უმტყუნა, საკვალეში ჩაეკეცა და ძლივს წამოდგა, მაგრამ მაინც ვერაფერს გახდა, ვერაფერი გაიგო რძლის შესახებ. — „ფარცავი აღარ არის ჩემ თავზე! მარა რაი, რომ არ ვიცი! ძველი დროი რომ ყოფილიყო, ტყვის ყიდვა. ვიფიქრებდი, ფირალებმა დეიქირეს მეთქინ. ახლა ტყვის ყიდვა აღარ არის. ლუჩკულზე ხელი ეიღო და თავი შეიქცვინა, შინ მუუსვლელობა რაღა მაინც!

თუ ვინმემ გაგვაბაზა და თავს ლაფი დავეცახა, ამდონს ხანს მაინც რაა!.. ვერაფერი გამოვიღა, გული მისკტება!“.. ლაპარაკობდა ქეთევანი. გაგიჟებულსავით.

მზემ წამოიწია. გაისმა არემარეში დაწყნარებულ დილას ზუზუნზუზუნით დიდი ზარის ხმა. ქეთევანმა უაზროთ გადაიწერა პირჯვარი და სთქვა: — კიდეც დარეკეს! ფარცავი აღარ არის!“ ის ახლა ხან ზედა კარს მივარდებოდა და იზირებოდა გარედ, ხან ქვედას. პატარა ქალი შეშინებული და თვალმბრუნებული უყურებდა თავის „პეზიას“, როგორც ის ეძახდა. უკანასკნელად ქეთევანმა აიღო ჯოხი და აპირებდა კიდეც სადმე წასვლას, მაგრამ ვერ გადაეწყვიტა საით და ამიტომ გაჩერდა ჯოხით კართან. ამ დროს ვილადამ ცოფიანსავით შემოაღო ქვედა კარი; ქეთევანი საჩქაროთ მობრუნდა და დაინახა დარია. მაგრამ ვაი იმისთანა დანახვას! დარიას ადამიანის ფერი აღარ ედო. თმა გაწეწილი, კაბა გასვრილი და დახეულ-დაქმუქებული; ტუჩები ჩაღურჯებოდა, ლოყები, თითქო სისხლი აღარა აქვს შიგაო, განაცრისფერებოდა, თვალები გიჟურათ უტრიალებდა, სულს ძლივს იბრუნებდა მოქანცულობისაგან. — „ქალო, გადირიე, თუ რას გავხარ!“ — შეჰკივლა ზარდაცემულმა ქეთევანმა.

— იმას ვგავარ, ჩემო დედამთილო, რომ თავიც დალუპე და მეც დამლუპე შენი წუზანდელი დაჟინებული რჩევით! დამიჩემე ხატი და ღმერთიო. ჩვენისთანა უბედურისთვის არც ხატია და არც ღმერთი! თუ იყოს, არც ასე იქნებოდა, მგელსავით რომ შემეპნეს! არ დამეჯერებია, ცოცხალი გეყოლებოდი. აწი რაღაი, გათავდა! მარა შენი რა ბრალია. ან შენ რა იცოდი, თუ კაცი და მგელი ერთი იყო! არ იცოდი და აგია! დედამთილო, ამას გთხოვ: სიმონი რომ მოვიდეს, უთხარი — შენი დამლუპველის შვილმა, ტიტკომ, ძალით მომერია და გაძღა ჩემი ხორცი — თქვა, ჰო, გაძღა! ჩემი არც ხალა გვევდა, არც ხეწნა, არც ტირილი! მგელსავით წამათრიეს ტყეში! ტყეში, გზაზე რომ ტყეია! სანამ ჩემი ხორცით არ გაძღენ, არ გამიშვებს! ორი კაცი იყო, მომერია! რა უკირს, იცის, მე აწი ივინს საწყენად ვერ მივსტობი! ვაი, ერთი დანა მქონებოდა! მარა, რომ გპირია, მაშინ ვინ მოგცემს! სიმონს უთხარი: „არ გიღალატებ“ რომ გითხარო, ტუფილი დარჩა, ქვეყანაში თავი მოგჭრა შენმა ცოლმა, ერთ ღამეს სხვის ხელში იყო — თქვა; მართალია, ნებით არა, მარა სულ ერთია, ქვეყანა მაინც იტყვის, გასცინებს „ასეთ-ისეთის ქმარი ხარ“ — ო. მარა არ შეგარცხვენ, მე აწი კაცი ვეღარ მნახავს — თქვა. სიმონს არ ეკადრება შერცხვენა, კაი ვაჟკაცია. იმედით მიჰყობა, რომ ჩემს წვალებას არ შეარჩენს ტიტკოს. დედამთილო, იი ჩემი პაწია გაბრიელაი შენ იცი; შენ მიჩოვილი ხარ ობლების დაზდას. ნეტაი ერთი მანახვა! მარა არ იქნება, გვიან არის! ამ ჩემი

შერცხენილი თვალებით რაღა შეეხედება იმ ანგელოზს! ჩემი წაპილწული ბაგე არ მიეკარება! ველარ ვნახავ! გათავდა, ველარ ვნახავ! მშვიდობით ოჯახო, მშვიდობით, სახლო, კარო! მშვიდობით, მშვიდობით, მშვიდობით, სიმონ, ერთი ამ ბოლოს შენი თვალები დამენახა სადმეიდან ჩუმით! ერთს შეგხედავდი ამ ბოლოს, მეტს ვერ გავხედავდი! გაბრიელავ, ჩემო პაწა გაბრიელავ! ვის ხელში იქნები, ვინ იცის, აგატირებენ უჩემოთ! გათავდა მშვიდობით! „აქ ერთი დაიხარა დარია და აკოცა საკარულს. ის ისე ცოფიანსავით ამბობდა ზემოხსენებულ სიტყვებს, რომ ქეთევანს ვერ მოეხერხებია თავისი სიტყვის ჩარევა, თუმცაღა-კი მიხვდა, რაც მოსვლოდა დარიას და „ვაი, შერცხენილს“, „ვაი, თავმოჭრილს“, „ვაი, გაბახულს! აგი გვაკლდა!“ წამოიძახებდა ის დარიას სიტყვებზე და ჩაიციმდა მკერდში გაცოფებულსავით ხელს. ამაზე მიტი ან რა ეთქვა, ან რა ექნა: ენუგეშებია რძალი, თუ გასწყრომოდა, ჯერ ვერ გამოეცვია, რადგანაც ეს მისთვის თავზარ-დამცემი ახალი ამბავი ქარიშხალსავით უტრიალებდა გონებაში. დარიამ აკოცა თუ არა საკარულს, ისე გამოვარდა გარეთ და გაქრა სადღაც, რომ ქეთევანს თვალის მოკვრაც არ მოუხსწრია. — „ქალო, რას მიშობი, სად მიხვალ! ვის უტიებ ამ ბალანას“-ო, — დაედევნა ქეთევანი უკან, მაგრამ დარია-კი არსად სჩანდა.

როცა სიმონას სახლში ზემოაღწერილი სცენა მოხდა, დავით დროიძის დიდი „ოდის“ ერთ ოთახში ქვემო მოყვანილი ლაპარაკი ჰქონდა ტიტყოს და მის ძმას ლევანს:

- აიღეს ის შენი აუღებელი ცახისძირი, — უთხრა ტიტყომ ლევანს.
- - არა თუ! მართლა, შენ რაღაც ამბებში ხარ; გვიანაც დაბრუნდი. რა ქენი, გაარიგე რამე? ჰკითხა ლევანმა.
- რა ვქენი და, რაც დავიჭირე, გავქენი.
- თუ-კი დაიჭირე, გაქნიდი, რა თქმა უნდა. არა, მართლა?
- რა მართლა? დიდი საქმეა ღატაკი გლეხის ცოლი თუ...
- ძალით, თუ ნებით?
- ძალით. სასაცილოა, ჩიტი მაინცამაინც იქ დაჯდება, სადაც მახე უგია! თურმე რაღაც ბავში ყოლია, ასწია და შუალამეზე არ წამოვიდა შინ იმის გულისთვის! ჩვენ ეს წინდაწინ ვიცოდით ფეფიკოს სიტყვებისაგან. დავხოთო მე და ჩემი დათო გზაზე; დათომ მოხვია თავის მძლავრი მკლავები და, თითქო მგელმა თიკანო, იფრინა ტყისაკენ. ქალი ჯერ შეშინდა და ხმა ვერ ამოიღო. მერე, როცა კივილი დააპირა, დათიკომ მისცა პირში ჩემი აბრეშუმის პლატოკი. მაგრამ დიდხანს-კი გვაწვალა, კაცო, Чиртъ ее понери, კინაღამ ხე-

ლი არ ავიღე და არ წამოველ შინ ხელცარიელი. მაგრამ დათო, დათო! ლომია! ისე მოღალა, ისე მოქანცა, რომ ბოლოს აღარც-კი განძრეულა...

დაიმორჩილე?

— დაიმორჩილეთ. მაგრამ, უნდა გითხრათ, это прелесть! Я такой не видел! აგერ დარეის ღრმადი მყავდა. იცი, კაცო, ფული ვაჩუქე და როდი წაიღო! ალბათ, ეშინია, შინ რომ შეუტყონ, სცემენ.

— ნეტაი, ტიტკო, ეს საქმე შენ არ გექნა! ჯერე, რომ ქვეყანა შეიტყობს და სირცხვილია; მერე იი ბიჭი, სიმონაი, ხომ გითხარი ისეთი ჟამი ყაზახია, რომ ცუდ რამეს იზამს, თუ შეიტყო. დიდი ხანი აღარ აკლია იმის გამოშობას, — უთხრა უკაყოფილოდ ძმას ლევანმა.

— ქვეყანა საიდან შეიტყობს? მე არ ვიტყვი და შენ. მერე, თუ უნდა შეიტყოს, დიდი საქმეა, ქეთევანას რძალს შეეხენ! იმ ყაზახმა არაფერი გაბედოს, თორემ სულს ამოვართმევ! იცოდეს, რომ მე აფიცარი ვარ.

ძმამ აღარა უთხრა-რა ტიტკოს, რომელიც გაცხარებული დადიოდა ოთახში. უკანასკნელად ტიტკო დამშვიდდა და დაიძინა.

XV

ქეთევანმა ბევრი უძახა დარის, მაგრამ სამაგიერო არსაიდან ესმოდა ბოლოს ერთ მეზობელს შეეხვეწა, გაგზავნა დარის მშობლებთან — „მოდიო“. თვითონ-კი დადიოდა ახლომახლო და ეძებდა. როცა დარის დედა და ძმა მოვიდნენ, ქეთევანი შინ არ დახვდათ. — „დარიე გეიქცა, ბებიე იმის მოსანახავათ არის და თქვენც წამოდით“-ო, — დაახვედრა ამათ პატარა ქალმა ამბავი. ამ ამბავმა თავხარი დასცა დარის დედასა და ძმას, მეტადრე საწყალს დედას ენა ჩაუვარდა ჯავრით; გამოვიდნენ გარეთ, მაგრამ არ იცოდნენ, საით წასულიყვენ მოსანახავათ, ვერც ის გაიგეს, რა ამბავი იყო, რისთვის გაიქცა. ცოტა რომ მოშორდნენ ეზოს. გაიგონეს ქეთევანის ძახილი: „დარია“-ო. საჩქაროდ გასწიეს ქეთევანისკენ და გაიგეს ყოველივე. დარის დედას აქ სულ სიკვდილისფერი დაედო ჯავრისაგან. პავლია გაიქცა მამისახლისთან. დარის „ვაქცევა“ გაიგეს მეზობლებმაც. ზოგიერთი მათვანი —მათში ერია ფეფიკოც — გამოვიდნენ.

ქეთევანის მისახმარებლათ, დადიოდნენ ვინ იქით, ვინ აქეთ, მაგრამ ვერა გაიგეს-რა. მნახველი კაციც არ ჩანდა.

— ქალი რომ გასუქდება, ძმავ, იი პერე ავი სამწყესავია; ქალაქში წვილიოდა, წვესევიან რომე!.. ამბობდა ერთი მეზობელი.

— შე დალოცვილო, ადამიანია იგიც. მისმა ქმარმა აღარ მისცენა ავკაცობისაგან და აღარც ნაობახიდან გამაყაფინეს თავი. ველარ მოითმინა დედაცაჲ და აგია, — პასუხობდა მეორე მეზობელი.

— ნამუსიანია, ნამუსიანია, კაცი ვერ მიეკარებაო, ღეიჩემებს. ესეც თქვენი მიუკარებელი! თავის სოფელს აღარ დასჯერდა და ვინ ურჯულოებს ჩაუვარდება ახლა ხელში, ვინ იცის! ეუბნებოდა ერთი მეზობლის ქალი მეორეს.

— მეხი-კი დავაყარე მის თავს! თლათ წმინდათ რომ თავს ვერ შეინახავდა, აგი ვინ არ იცის; მარა ასე გაქრა გაგონილა! პასუხობდა მეორე ქალი.

— ვერ ზედავდით, ბატონო, რა თვალები ჰქონდა! იმ თვალის ქალი არ იქნება პატიოსნების გზას არ გადასცდეს, — უმატებდა მესამე.

მზე ჩავიდა და მშვენიერი წყნარი და გრილი საღამო ჩამოდგა წაბლისერის მწვანე არეშარეში. რამდენიმე ქალი და კაცი, დარიას მძებნელი, აბრუნებულიყო და სიმონას სახლის წინ ჩოჩქოლებდა. ქეთევანი დაგდებულიყო მიწაზე და მოთქმა-ტირილით იწყევლებოდა და ილანძლებოდა. მარიამს მოეყვანა ჩვილი გაბრიელა (სიმონას ვაჟი) და ამბობდა: — „იმ უსირცხვილომ ვინცხა ეშმაკს რომ წასდია, აგი ვის ღუღუტია! მე ჩემისთვის ვერ მომივლია“-ო. ბავში საშინლათ ჩხაოდა — ამბობდენ მუცელი სტიკვაო. მართალია, ქეთევანი ამბობდა: დავითის ოჯახმა დამლუბა, ტიტყომ მომჭრა თავი, გამიბახა რძალი“-ო, მაგრამ მეზობლები კიდევ იმ აზრისა იყვნენ, რომ დარია ღამის თევაში შეხვდა ვისმე და გაჰყვაო. თუმცაღა მზე ჩავიდა, მაგრამ ჯერ დღის სინათლე საკმაო იყო დედამიწაზე, რომ სიმონას სახლის უკან, ცოტა მოშორებით, გაისმა საშინელი ცივი კივილი. ხალხი გაიქცა ამ კივილზე და ნახა, რომ სწორეთ იმ ადგილას მდინარეში (ძალადის ეზოის სიახლოვეს ერთი პატარა მდინარე მოდიოდა), რომელსაც წაბლისერელები „ტბა“-ს უწოდებდნენ, დარიას დედა ჩამდგარიყო და კიოდა.

— რა ამბავია, რაი! შეჰყვირა ხალხმა.

-- აგერ არის, აგერ! მომეხმარეთ, მომეხმარეთ, კიოდა საწყალი დედა და აჩვენებდა ხალხს ხელით ერთ ადგილს, სადაც თუმცაღა წყალი საკმაოდ ღრმა იყო, მაგრამ წმინდა კაშკაშა წყალში მაინც ჩანდა წყლის ფსკერზე რაღაც შავი საგანი.

— აი ცახოცი მისია, აქანაი ენახე წყალში! მომეხმარეთ ქრისტიანებო, ეგება ცოცხალი იყოს ჯერ კიდევ, ტარილით აჩვენა დარიას დედამ ხალხს „ცახოცი“, რომელიც წყალში ეპოვნა.

ბავშვმა თვალის დახამხამებით გამოხატა გრძელი სიკეთე, ერთი მოწიფული ბიჭი შევიდა უკანაში წყალში, მოხდო სიკეთე და გამოიტანა წყლის ფეხი. ზღაპრულად ნაძირზე მდგომი საგანი; ეს იყო დარბაზის კედელი — თქმულა ბავშვი ბავშვს ეკადრ, მან თავ დარბაზი დაქურდა, მან ფეხის გულში სცდია, მან მონაწილის პირის მიმართ — დამტყდომის სული ჯერ კიდევ ამ იქნება და აქვს მუდმივობა, — ზეგანად დარბაზი არ დაქურდა. ამასობაში მოვიდა მამასხლისი, ქეთევანმა და დარბაზი ეშპოვნება ვანკარდებს მისცეს — ტიტოვო დროითი მამასხლისი და თავი იმდენად დარბაზი. ზეგანად მამასხლისი, როგორც ერთი დარბაზი სიმონამ ხატა, დარბაზი დროითი ბავშვი ზეგანად: არა თუ არ მოიხილ ქეთევანის ვანკარდებს, პირიქით მარბაზი კინორად არ სცდია ხატული ქეთევანს: — „შენ, შენი ღვამბაზი თავი მოახდელ, დარბაზი და ახლა გინდა მარბაზიან იქნება ხატის მიხედვით“ — ამ დარბაზი მამასხლისი დარბაზი დროითი მამასხლისი, ამას ზეგანად როგორც წარუყვანდა ხატეს: — „ამდენი მამასხლისი გამოიყვანეთ, რომ იქნება კარბაზი და ცუდმა მამასხლისობამ ქალი ქეთევან შეშალა და წყალში თავი დარბაზი“, იყო დარბაზი შეგანად მოხსენიებული მამასხლისი „მარბაზიკორში“.

XVI

როგორ სიმონამ მარბაზიობის ვარა ვაუთარდა და მან დარბაზი, დედამ ზეგანად დარბაზი დარბაზი, ზეგანად სიმონამ ერთი ცუდი ქეთევან არ ვარბაზი — უკვეთილად მამასხლისი ზეგანად ერთი თავის მუდმივობა. სიმონამ მარბაზი გამოიყვანა ერთი „მარბაზიან ქალს“ ზეგანად ვანკარდული აუყვანო. სიმონამ არც ამ ჯერ მარბაზი უნაბე შვილის ნაბე მოიწიფინა. დედის სიტყვებზე „ნაბე შვილი, შენი ვაგი, რა ანგელოზია“ — ზეგანად უნაბე: — „და მარბაზი თავი, რა ნაბე უნდა“ — მან მოხდომის ზეგანად დედის სიმონა წავი და „ნაბეობის“, სარდაც მარბაზიანად თვეს დარბაზი. როგორ მან დარბაზი, მონაწილად წავილი იველიდესი, ხატული და „მარბაზიან“ თავი. დედის მარბაზიკორიკორად ამ წარბაზი მარბაზი სიტყვითი თავი შვილის. „ვანკარდულითი აუკარბაზიან, რა დარბაზი ამანებს კიდევ იყო“ — თქმობდა ის, მარბაზი სიმონამ თველიდესი მარბაზი სიტყვითი ვარდა და გამოიწიფილი დარბაზი. მარბაზიან მან დარბაზი. — სიმონა ისე გამოიწიფილდა, ახლავე ცუდის ითხოვა. — მარბაზი ქეთევანიკორი, როგორ უნაბედაც კარბაზი მარბაზი შვილის სიტყვითი, თველიდესი მარბაზი შეგანად: — „რა ვენა, რა მარბაზი ზეგანად,

მღერნი მანა ზნ ანს და ერთი სანჯეღი ბელი არ მალეყთა! წყა, იმ ზნ ნა-
ქოდ სიბრძნის მოაფუტოვებს. მღერანს და დაადებს. თუ გამოეყობს, ზეჟანს,
თუ არა და იმისა ანადურს იტყოს ერთი ღირი ზნ ზარზე არ დამინანებს.
ზუღამ იმე აქ წარსება მოვილო. რამე სნის აქში ვერ განიბნადეს. მინდა
ფიქრთა — ბელი განბრძო, იჯანს ნუ დაეცე, ზეილი ვახდებს, ზენს ვერ მო-
წოდელი მარ, კიდევ მოვბრძობი იჯანს მოწოდეს-მეთქი: ზარა ვერ ვუბნადე.
იმაჟ ძლიერ რამე მოხვედრელი არ აქ! ათას ჩახსენი მოდებს — აი თვარი გა-
ბრძობა, აი დადებს, აი მოკლეს! გეზინდამ სმინჯელი ზემი ჩილის სხე-
ლიც გაფრია. მან იმ ზენი იჯანს ზეჟანჯელის სხეულისა იმის ძლიერ —
ტრეკო, დავით, ლევან და სხვებს. ზეზინა, ჭელსე არ ზეიყეს! ვუცი, განა-
ტრიალას — იმღანი ფიქრით აღბრძანს ტენი ვაროს თუ? მანდამ იმე კო-
ფრანსელი მოეცევა სხე და თვარობი, რამე ზიზი თვარობი მოხვდეს; რაც
დღე მია. თვარობი ზენს, თვარობი ვადიქს! რა ენა თვარობი;
რამ ზეჟანობს, სხეჟ მარბილით წვეილი. ზარა რამე არა ზეჟანობა!..
ახლა კიდევ მე ამოიბნეს და არ ზეჟანებს — წელი სენაქე და წელი. რამ ზენ-
ის. რამ ზეჟანობი ზემი დანბნა! იმეიანს იცის, სანამ ზეჟანობი, ზენი ქლო-
ბა და ჯანი იმის გამოიბნეს გადაეტანე, ახლა სხეულები მაგდებს, სხე
ინდა წვეილე აი თვარობი სნეული! იმეიანს, ზენ მოუბნე, ვინ ზენი
იჯანი ასე მოეცევა, იმეიანს, კიანს დავითს!... ჭილენი აქ მოეცევიდა
ტრეკობს.

მოაწია იტყობს ამოიბნეს — ეთიკობამ. დავით დარიბანს დიდ მხ-
დებსი იჯენ, რადენაჟ ტრეკობს იმე თვარობი ამბანაჟ აფიქრთი მოიყენა
სეჟანობი. კარგი დარი იჯენ და დიდ ხალხსა მოვლოდეს წამლისეჟანობი
„რამიბიჯანობი“. რაცა მოხალხობი. სიმინამ გამოიბნეს თვარობი მარსე და ვა-
წა ეკოვსობი; დღეს უნდა აფიქრთობს. რაც დარი მანა ვადიქსელი
ქენდა, — უნდა მოვლო ტრეკო და ერთი კიდევ დავითს რამეიბიჯანობი.
— აქიანს სეჟანობი ვერ მოიბნეს ზენს ვადიქს-ა. — ამოიბნეს ვადიქს სიმინამ.
რაცა კოტა ვაიანს, იჯენა: „თვარობს დამინანებს, იჯენს ექვი აილან და
ვერს მოვანობი: ჯიბა. ენაჟ ჩეჟდესი, სწორე იქნა, სხეჟ ზენი და-
რა იმე გამოიბნესიბი და გამოიბნეს სეჟანობი. ზეჟ, ზენი დარიკო,
ვადიქსი ზენს ზეჟანობის! გეზინდამ სიმინამ ენაჟ. დარიკო არ მოეცე-
რა, ვეჟენ!.. რა მისი ძალიან, ძლიერი დეჟანობს და აწილეს! მაჟილან.
ვადიქსი:“ ამ ფიქრით მოაწია სიმინამ იქ, სხეჟ ენაჟ ექვი აილან. ვად-
არა ენაჟ ვადიქს და დამილან ექვი. კარგი აილანობი, დარიკო.

გაუწყებულათ მიდიოდა ხალხი ეკლესიისაკენ. მხოლოდ დავით დროიძე და მისი ჯალაბი-კი ჯერ არსად სჩანდა. უკანასკნელად გამოჩნდა დავითიც, მაგრამ, გარდა უფროსის ვაჟისა და ქალებისა, შეილები არ ახლდნენ. რადგანაც იმ დღეს დამთვრალიყვენ და ვეღარ შეეძლოთ ეკლესიაზე წასვლა — „დავითს არ მოვკლავ, ეგდოს, გაშწარდეს შეილების სიკვტილით, ეს უკეთესი, სასჯელი იქნება,“ სთქვა სიმონამ თავისთვის. „დღეს არ გამოიარეს, ხვალ გამოიარს, არ გამოიარს, შინ მივუბრუნდები“-ო, — სთქვა თავის გულში და წამოწვა ერთი ხის ძირში.

მშვენიერი ღამე იყო ხალხში რწმუნება, რომ გიორგობას ქარებს ბრძოლა აქვთო: რომელიც მოერევა სხეებს, იმ წელს ის ქარი იქროლებსო. მაგრამ იმ ღამეს სიოც-კი არ დაძრულა. მხოლოდ ალიონზე, თითქო ქვეყანამ ამოისუნთქაო, ერთი გაინძრა ხის წვერები და ისევ დადუმდა. სიმონას მთელ ღამეს არ სძინებია: ხან ადგებოდა, ხან დაჯდებოდა, ხან დაწევებოდა. გათენდა, მაგრამ ისეთი სიციცხლიანი, საამური დილა იყო, რომ გული ნეტარებას გრძნობდა.

წაბლისერი მეტად ღამაში და შეშინებული მწვანე სოფელია. სიმონას ერთ დროს ძლიერ უყვარდა თავისი სოფელი, სხვა სოფელში დიდხანს გაძლება არ შეეძლო. მაგრამ ახლა-კი მის თვალში ფასი აღარ ედო არც ამ მშვენიერ დილას და არც მის ღამაზე სამშობლო სოფელს. ის ახლა არეშარეს აღარ უმზერდა, მისი თვალი გზისკენ იყო მიპყრობილი, იმ გზისკენ, სადაც ტიტუკოს უნდა გაეფლო. მხოლოდ ერთხელ გადახედა სიმონამ სოფელს და სთქვა: — „რა გიშავდა, დავით, ამ ღვთის გაჩენილ ქვეყანაში მეც მეცხოვრა და შენც! ორივე ღვევტევოდით. ჩემი გასრესა რომ მოინდოამე, არ იცოდი, მეც სამავიეროს გადაგიხდიდი! ახლა მოაგონდა სიმონას ერთი პატიმარის ნათქვამი; სიმონამ ჰკითხა: — „სულის წაწყმედის არ გეშინია, ადამიანს რომ კლავ“-ო; პატიმარმა თურპე უპასუხა:

— „ჩემთვის ეს ქვეყანა ჯოჯოხეთად გადააქციეს და ჯოჯოხეთში სულზე არავინ ფიქრობს“-ო. „დიახ, დავითმა ეს ქვეყანა ჯოჯოხეთად ვადამიქცია. დავითი და მისი შეილები ჩემზე გამოცდილებიც არიან, ნასტავლიც არიან, იგინი არ უფროხილდებიან სულს და მე რა ვარ, რომ მოვუფროხილდე! ჩემთვის არც სტავლა მოუტია ვინმეს და არცა რაი! ერთი პუშა კაცი ვიყავი, გასაქცელათ მომინდომეს, თავზე ხელი ამაღლებეს და ეს არის, ნახონ, თუ კაია თავზე ხელაღებული კაცი!“ — ელაპარაკებოდა სიმონა თავის თავს

მზემ წამოიწია. გაისმა წაბლისერში ზარის ხმა; სიმონას აქ უფრო მოუ-
სვენრობა დაეტყო: ტუჩებს იკვნეტავდა, ცხვირის ნესტოები ებერებოდა, თოფს
ძაღვით უჭერდა ხელებს. ხალხი გაუწყვეტლად მიდიოდა ეკლესიისკენ. ცოტა
ხანს შემდეგ გაისმა მათრახის გატლაშუნება, — ტიტოკო მოათამაშებდა თავის
ოქროსფერ პედაურს. ყველაზე წინ ის მოდიოდა — და ხანდახან მობრუნდებო-
და ძმებისა და რძლებისაკენ. ერთი ლამაზი, კოპწია რძალი და ტიტოკი ძლიერ
საეჭვო თვალით უყურებდნენ ერთმანეთს, — ეტყობოდათ, ნახშირკმული იყვნენ,
როგორც ამბობდნენ ასეთ შემთხვევაში. დავითი იჯდა ერთ მსუქანს ცხენზე და
ასეთი მზიარული სახე ჰქონდა, რომ იტყოდით: ცისა და ქვეყნის ნეტარება
აქნს ხელთ არისო. დავითი რაღაცას ხელების ქნევით ებასებოდა თავის სტუ-
მარ აფიცრებს. სიმონა გამოძვრა ხეებში, მოვიდა გზის პირას და თოფმოპარ-
თული ამოეფარა ერთ ხეს. ტიტოკომ შეაჩერა ერთ ადგილას ცხენი, დაუძახა
თავის ძმას ლევანს და უთხრა:

— აი აქ იყო, ე მანდ რომ მოაწია, დათომ მოხვია ხელი და გადაიტანა
ქვეშ. ნეტა რას ამბობს ის გლეხი, ხომ არაფერი გაუბედავს?

— არაფერი გამიგონია. ახლა ამბობენ, ცოლს თხოულობსო, უპასუხა ძმამ.

— აკი გითხარი, რა უნდა გაბედოს! უკეთესია, მოვიდეს და ფულს მიე-
ცემ, ვაგლობია, ასეთია, ისეთიაო. **Какой чортъ**, როგორ შეუძლია გაბედოს!
სულს ამოვადრობ პირში!

„ვენახოთ, ვინ ვის ამოადრობსო“, ჩაილაპარაკა სიმონამ და მოადო თოფი
ხეს. როცა ტიტოკი დაუპირდაპირდა ამ ხეს, თოფმა დაიჭექა და იგი უსულოდ
დაეცა მიწაზე. მშობლები, რძლები და ძმები წივილ-კივილით მიცვინდნენ ტი-
ტოკოს. არაფერ იცოდა, საიდან გამოვარდა თოფი. ამ დროს გავარდა მეორეთ
თოფი და ტყვიამ გააგორა დავითის მეორე ვაფი, ლევანიც. „ჯერ აგიც კმა-
რა, სხვამ მერე“ო, დაილაპარაკა სიმონამ და მისცა ტყეს თავი.

დავითი ივლეჯდა წვერსა და ულვაშს, ცოფიანსავით ღარბოდა აქეთი-
იქით, მაგრამ მკვლელი ვერ იპოვნა.

XVII

ღკეკმებრი იყო. ძველს, თუთხმეტი დღის წინად მოსულ თოვლს ნელ-
ნელა ემატებოდა კიდევ ზემოდან. ხანდახან დაუბერავდა ქარი და ათამაშებდა
ჰაერში თოვლის ნაფერთლებს, „ფანტელას“. სოფელს წაბლისერში რამდენ-

სამე მოსახლე კაცისა იდგენ ყაზახები თავისი ცხენებით. მასპინძლები შეკუნ-
ჭულიყვენ პატარა სახლებში, „ოდას“ დაპატრონებოდენ ეს მოუწყვეარი სტუმ-
რები და თავისებურათ მოეწყათ. ისეთი პალოები და ლურსმები კი დაეკრათ
სუფთა ხის კედლებში უნაგირებისა და სხვა რამეების დასაკიდათ, ისე დაეხეთ-
ქათ კედლის ფიკრები, რომ მნახველს გული მოუკვდებოდა. მათი შიშით
ქალები გარეთ ფეხს ვეღარ ადგამდენ. ამბობდენ, სახლებშია ცილია და ური-
გოთ ეპყრობიან მანდილოსნებსაო. გლეხობაში დათარეშობდენ მამასახლისი
და მისი ხელქვეითი „ეკუციის“ ხარჯისათვის. ამ „ეკუციის“ ხარჯს თავისი
ჯიბისთვისაც ბევრი გამოაყოლეს და აყოლებდენ კიდეც. ხალხს წელში
სწყევტდა ეს ხარჯი. ფული რომ აღარ აუთავდათ, სარჩოს — სიმინდს, ღომს
და საქონელს აძლევდენ, მაგრამ არ იქნა, მაინც ვერ აუვიდენ. თუ ცოტა
დაუგვიანდებოდათ ხარჯი, ეპტეკუციის ხალხი სადაც წაახელებდენ ხარს, ძო-
ხას, ღორს, კლადენ და მიჰქონდათ. თუ პატრონი გამოცხადდებოდა და და-
ვას დაუწყებდა — ჩემიაო, მათრახი და მისი ჯანი, ასეთს აყოლებდენ ზურგზე,
ცოლშვილი რომ დაეკლათ ამას შემდეგ, ხმას ვერ ამოიღებდა. „ვაი ჩვენს
გაჩენას, ამოგვართვეს პიაში სული!“ გმინავდა ხალხი და ცდილობდა ერთს
მეორე აეფარებია წინ, ესე იგი, თავის თავი გამოეტანა და მძიმე ტვირთი
მომძესთვის დაეტოვებია. როცა ერთ ივანიკას ადგებოდენ კარზე ხარჯისთვის,
ის მეორე ივანიკასკენ იშვერდა ხელს — იმას გადაახლევიეთ, მე არაფერი მა-
ქესო; მაგრამ ვერც ერთი თავს ვერ იფარავდა — ყველას ახლევიებდენ.

ყაზახები ჩაეყენებიათ წაბლისერში, იმიტომ რომ აგერ სამ წელზე მეტი
იყო, რაც სიმონა ძალაძე „ფირალათ“ გაეარდა და შიშის ზარსა სცემდა თავის
მტრებს. კარგი ხანი იყო მას შემდეგ, რაც დავით დროიძის დიდი „ოდა“
ცეცხლს მისცა. ამას გარდა, სიმონას აბრალელებდენ მაზრის უფროსის დაქრას,
„პრისტაის“ მოკვლას, ფოშტის გაცარცვას და ბევრ ამგვარს რამეს; ყველა
ეს დანაშაულობა მოხდა სიმონას გაყაჩაღების შემდეგ. გაზეთები უიმისოდ არ
მოიხსენებდენ ყაჩაღ ძალაძის სახელს, რომ არ დაემატებიათ სიტყვა „ლევენ-
დური“. ხალხში ხმა იყო გავარდნილი, რომ სიმონას ტყვია ვერას ავნებსო.
სიმონა ხან მარტო იყო და ხან მთელი ბრბო ახლდა. პოლიცია რამდენჯერმე
დაეცა თავს, ორი-სამი ამხანაგიც მოუკლა, მაგრამ სიმონა გადარჩა და გაიქცა.
დავით დროიძე მწარეთ დაღონებული დადიოდა და შესჩიოდა ქვეყანას — „არ
გრცხვენიათ, ერთმა ბიჭმა რომ აგვიკლო“ — ა. ახლა აგონდებოდა დავითს, სი-
მონამ რომ უთხრა — აბა შენ და აბა მეო, ახლა მიხვდა, რომ ბედნიერება უსა-
მართლოა ძლიერებასა, ფულებსა და სხვის დაჩაგვრაში არ ყოფილა, ახლა მი-

ხედა, რომ თავზე ხელაღებული ადამიანი საშიშარი ყოფილა, დიახ, ახლა, როცა მისგან გაბოროტებულმა სიმონამ ორი შვილი თვალ-წინ მოუყლა, საცხოვრებელი ცეცხლით გადაუბუბა და კიდეც, ვინ იცის, რას დამართებდა.

იმ დროს, როცა სოფელ წაბლისერში ყაზახები იდგენ, ამ სოფლის ერთ კუთხეში, ერთ პატარა, ნახევრათ სახურავდარღვეულ სახლში ცხოვრობდა ორი საბრალო არსება — ერთი დაუძლურებული დედაბერი და ერთი მცირეწლოვანი პატარა ქალი: ერთი იყო სიმონა ძალადის დედა და მეორე ამის ნათესავი ოპოლი ქალი. ორივეს ისეთი დაფლეთილი ტანსაცმელი ეცვათ, რომ ხეულს ქლივს უფარავდათ. ამათ ლოგინს შეადგენდა ერთი ქუჩიანი, დაკონკალი თხელი საბანი და ერთი ძველი ქილოფი. შეშა ამათ არ მოეპოვებოდათ, ვარდა იმისა, რომ ფეხშიშველა პატარა ქალს შემოჰქონდა ხანდახან მის მიერ ხეებს ქვეშ ანაკრეფი პიწკები და ან ქეთევანი მუხლების კანკალით გავიღოდა გარეთ, ხის ტოტს ან კუნძს მოიძევდა და შემოტანდა. კიდეც კარგი რომ პავლია, სიმონას ცოლიძმა, რომელიც ახლა დაქერილი იყო, ყაჩაღებს მაღალესო აბრალედნენ. სიმინდს აძლევდა ამ საცოდავებს, თორემ შიმშილით დაიხოცებოდნენ. ან ვინ უპატრონებლა? ხალხი, რომელიც იმდენ ვიავავლაში ჩავარდა სიმონას ყაჩაღობის გამო, ლანძღვით იხსენებდა ქეთევანს: „სულ-ძალიანი, გამოზარდა ვეშაპმა ქვეყნის სიავაკე და ახლა სულს გვხთიან მისი გულისათვის“-ო, დამწვარზე მდულარე გადაასხესო, რომ იტყვიან, იმისი არ იყოს, აქეთ სიმონა ყაჩაღათ იყო გავარდნილი და იქით კიდეც ქალიშვილი, მაგდანა, რომელიც ქმართან უკმაყოფილოთ ცხოვრობდა, საღდაც გაიქცა, დაიკარგა. ზოგი ამბობდა, ვილაც რუსს წაჰყავო. იმასაც ლაპარაკობდნენ, რომ ქმარმა მოკლა ჩუმათაო. ამ გარემოებაშიც ბევრი სალაპარაკო მისცა ხალხს ქეთევანის შესახებ - „ბატონო, თვითონაც უნამუსო იყო, მისი შვილებიც იმისთანა გამოვიდნენ“-ო. მთავრობასთანაც ცუდით დაბეჭდებული იყო ხალხისაგან, შეტადრე დავითისაგან, ქეთევანი, - „დედის ბრალია სიმონას გაფირალება“-ო. ანტირეჟიმული იყო, რომ მაზრის უფროსმა სოფლის კანცელარიაში დააბარებია ქეთევანი და მათარხით აცემია — „წააზრიეთ სატუსაღოში ეს ქოფაკი ესა“, დაიყვირა, როცა ქეთევანი ცემისაგან წაიქცა. რამდენიმე დღე და ღამე ვაი-იყვიეს ქეთევანს მაზრის უფროსის ბრძანებით სოფლის საპატიმროში, მერე ისიც ზამთარში. ასე მიდიოდა ქეთევანის ცხოვრება, ქეთევანისა, რომელსაც ზედრმა აძლენი მწარე ნაღველი დააღვია.

— ბებია, სიმონ ბიძიეი რომ მუა შინ, დიდ ცეცხლს დაგვინთებს, შენც და მეც პერანგს გვიყიდის, — დაუწყებდა ტიტინს პატარა ქალი.

— კი, შვილო, კი, ეტყოდა ქეთევანი და მოჰყვებოდა ტირილს და წყევლას — ვინც ჩემი შვილი დამიკარქა, ასე და ისე მოუვიდესო. ქეთევანს ახსოვდა, რომ გიორგობის წინა დღე იყო, როცა მისი სიმონი შინიდან გავიდა. იმ დღიდან დაწყებული თვალი აღარ მოუყრავს სიმონასთვის. მის ეზოს, მის სახლს, მის კარს — ყოველივეს დარაჯი ადგა დავით ღრობის საჩივრის გამო. ერთხელ ქეთევანს ვიღაც სანდო კაცის ხელით სიმონასაგან გამოგზავნილი ფული მოუვიდა, მაგრამ ქეთევანმა არ მიიღო — „მე მისი ნახვა მენატრება, თვარა აგი რათ მინდა, ამ სიკვდილის ქამს ნაქურდალის კამას ხომ არ დავიწყებ“-ო.

XVIII

ბავიდა რამდენიმე წელიწადი. ქეთევანი დიდი ხანი იყო, რაც სამარეში იწვა. მის საფლავზე ისეთი ბალახი ამოსულიყო, რომ ვერც კი შეატყობდით — აქ ერთ დროს ადამიანი დაუმარხავთო. ძაღლის მიდამო „გაპარტახდა“, „შაღდამათ“ გადაიქცა: პატარა სახლი, საძროხე, საღორე და „ფაცხა“ დაღვა და ჩინგრა, სახლის კედლები ჯერ კიდევ იდგა, მაგრამ ისე, რომ მის დანახვაზე საშინელი სევდა მოგაწვებოდათ გულზე. მეზობლის ქალები და ბავშვები, როცა გაივლიდნენ ამ „ყრუ“ მიდამოს სიახლოვეს, „წმიდა გიორგი დამიფარე“-ო, გადაიწერდნენ პირჯვარს და გადააფურთხებდნენ სახლისკენ.

წაბლისერის გლეხ-კაცობას ბევრი რამ გადახდა თავს ამ დროის განმავლობაში. ბევრი „ეკუცია“, „პრიგავორობა“ და სხვა ამ გვარი გამოსცადა. ხალხის რიცხვმაც მოიმატა. მაგრამ სამაგიეროთ უყმა იკლო, ტყე ახლო-მახლო გაიკოფა, შეშამ იძვირა, ტყეში ნადირი (გარდა მგლებისა და ტურებისა) და წყალში თევზი გაძვირდა. მამულის პატრონებმა „ლაღასა“ და „ბაჟს“ მოუმატეს. გლეხობას შრომა, სიღატაკე და გადასახადი დღითიდღე ემატებოდა. უსწავლელობა და სიღატაკე ბადებდა ხალხში შურს, მტრობას, გაუტანლობას, სიმხდალეს, გარყენილებას და ათას სხვა კუდს ზნე-ჩვეულებას. „ფირალს“ სიმონა ძალაძეს ჯერ კიდევ შიშსა და ძრწოლაში ჰყავდა თავისი მტრები. ორჯერ დაიქორეს, მაგრამ ორჯერვე გაიქცა. დასქრეს, მაგრამ მორჩა. სიმონა ხან გაქრებოდა, გადაიკარგებოდა სადმე, ხან ისევ გამოჩნდებოდა და მაშინ ისევ ყაზახ-რუსებო და სოფელი წაბლისერი, ისევ „ეკუცია“ და მისი ხარჯი. სიმონს გარდა, კიდევ გაყაჩაღდა რამდენიმე სხვა კაცი, რომელთა სახელიც ისე გაჟარდა, რომ,

კოტა უკლდა, პირველობა არ ჩამოართვეს სიმონას „ფირალობაში“. მთავრობა ხმარობდა „ზომებს“ ავანზაობის მოსასპობათ, მაგრამ ეს „ზომები“ ხალხს უფრო უარეს შავ დღეს აყენებდა, ვიდრე თვითონ ყაჩაღები და მათი მოქმედება.

დავით დროიძე? დავითის საქმე უკულმა დატრიალდა: ის შვილი, რომელიც პოლიციაში ჰყავდა „სეკრეტად“, რაღაც ყალბი ქაღალდის შედგენისთვის ციმბირს გაგზავნეს; მეორე შვილი მოუყვდა; უფროსი შვილი, რომელიც „მანუფაქტურით“ ვაჭრობდა და რომელმაც ჯერ კარგ სიმაღლემდი აიწია ამ ვაჭრობაში, ბოლოს გაკოტრდა და ყოველივე, რაც-კი რამ ებადა, ვალში გაუყიდეს. ამას შემდეგ ჯავრისაგან ლოთობას მიჰყო ხელი და საშინელ მდგომარეობაში მიიღწია; ამის ლამაზი ცოლი კი გაიქცა და ვიღაც ერთ ყმაწვილ ვაჭარ კაცთან ცხოვრობდა უგვირგვინოთ. თვითონ დავითი დაბერდა, წელში მოიხარა, ჩამოქნა. თავის დღეში „უმუშეირი“, ის ახლა მოხუცებლობისა და უძლურების დროს თავისი შრომით და თოხით ცხოვრობდა, ხენგმა-ოხერაში ატარებდა სიცოცხლეს. ხალხმაც დაკარგა დავითისადმი პატივისცემა. — ..ძმავ, უსამართლო სიმდიდრეს ბოლო მწარე ექნებოდა, არ იცოდა! თუ უსამართლო არ იყო, საიდან გამდიდრდა? ხელზე ტყავი არ მაქ ნამუშეირი და მაინც თავი ვერ ამიწევია, მას ერთი ოფლი არ გადმოსდენია და სასახლე გამოჰქონა! ღარიბი მწერათ აღარ მიაჩთა! იმ ბიჭს, სიმონას, მისმა საქმობამ გააყივებია ოჯახი და დააწყებია ფირალობა! ამბობდენ მეზობლები ახლა დავითის შესახებ. თავს აღარავინ უკრავდა. ახლა სხვა დავითები და სიმონები გამოვიდნენ სცენაზე.

ერთ ზაფხულის დილას წაბლისერში გაისმა „მოკლეს“-ო. ხალხი მიეჩქარებოდა მოკლულის სანახავათ და უერთდებოდა ერთ ადგილას შეჯგუფულ ქალებსა და კაცებს. ხილისთავში, გზის პირას, იღო ერთი ვაჟკაციური სახისა და ტანის გვამი, რომელსაც შავ წვერ-ულვაშში და ლომის ფაფარსავით გადაყრილ თმაში აგერ-ეგერ თეთრი ბალანი გამოჩნდებოდა. მიცვალებულს ეტყობოდა, რომ მიმზიდველი შეხედულობის კაცი უნდა ყოფილიყო სიცოცხლეში. ისე ორი — სამი დღის მკვდარი უნდა იყოსო, იფიქრებდა ამ გვამის მნახველი, მაგრამ კრილობა და შიგ ახალი სისხლი ამტკიცებდა, რომ აი ამ საათში მოუკლავთო. კრილობა ჰქონდა როგორც ტყვიისა, ისე ხმლისაც. ეს გვამი გახლდათ სიმონა ძალაძისა, რომელიც ერთ დროს სამაგალითო მუშა გლეხი იყო და შემდეგ განთქმული ყაჩაღი. სიმონა მოეკლა თვითონ პოლიციის „პრისტავს“ თავის საკუთარი ხელით, — როგორც თვითონ

„პრისტავი“ ამბობდა, რომელიც ახლა აქ ბრძანდებოდა და ოქმსა სწყრდა ამ საქმის შესახებ. როცა „პრისტავმა“ ოქმის წერა გაათავა, მიუბრუნდა ხალხს და დაუწყო ლანძღვა: „თითონ თქვენც ასეთი „რაზმონიკები“ ხარო ავ კაცს ინახავთ! მე რომ გადამაყოლეთ ამის სიკვდილს, განა თითონ არ შეგეძლოთ? ორი დღე შინ აღარ გამოთევია, ტყეში ვდარაჯობდი და დღეს ძლივ მოვეულე ბოლოო. ხალხი მღუმარებდა, ბევრს ტირილიც მოსდიოდა, რომ გაახსენდა „იი კაი მარჯვე მუშა ბიჭი, სიმონა“, მაგრამ ეშინოდა, თავს იმაგრებდა. ბოლოს ხალხმა წაიღო გვამი და დამარხა, მგონია „დაუეკურთხებელი მიწაში“.

კარგი ხნის შემდეგ, როცა „პრისტავმა“ ყაჩაღი ძალადის სიკვდილის გამო „ორდენი“ მიიღო, სოფელ წაბლისერში ყველამ იცოდა, რომ სიმონა არავის არ მოუკლავს, თვითონ მომკვდარიყო ავადმყოფობით; მამასახლისის და „პრისტავს“ მოეხერხებიათ, ეშოვნათ მოცვალებულის გვამი, დაეკრათ და ქროლბაში ქათმის სისხლი ჩაესხათ და ამ გვარათ ახალ მოკლულათ გაესაღებიათ ერთი აზნაური დიდხანს ამბობდა: „კაი ასი მანათი ჩამითვალეს ჯრბეში, ა გაგვაზიხოლო.“

სიმონას ობოლი, გაბრიელა, ახლა, კარგა ხნის ბიჭია, მოჯამაგრობიც ცხიერობს. მამას ვერ იცნობდა. როცა უთხრეს — „მამა მოგიკლესო“, მხოლოდ მაშინ მოაგონდა, რომ ერთხელ, მაშინ გაბრიელა ექვსი წლისა იქნებოდა, შულამისას გააღვიძა ძიძამ და უთხრა: — „მამა შენი მოვიდაო“, — გაბრიელამ გაახილა თვალი და დაინახა ერთი შეთოფ-იარაღებული კაცი, რომელიც საკონკრეტო ნელათ მოვიდა მასთან, მაგრამ გაბრიელა ატირდა და კოცნის ნება არ მისცა „აი სწორეთ ის კაცი მოუკლავთო“, გაიფიქრა გაბრიელამ და დაეწყება მის ცა ეს ამბავი.

3. ჩვენი ძველის რაინდი.

I

რაინის გზის სადგურ №-ზე, საღამოს ეამს, აუარებელი ხალხი უსდიდა მატარებელს. თუმცა-ღა მარტი ილეოდა, მაგრამ საღამოს მაინც კიდე სიცივე მოატანა, რადგანაც ხანგრძლივი წვიმის შემდეგ მხოლოდ წინა ღამით დამდარიყო დარი. მატარებლის მომლოდინე ხალხმა, სიცივე იგრძნო თუ არა, დაანება „პლატფორმაზე“ სეირნობას თავი და იკრიბებოდა სადგურის ზალა-ში. მცირეოდენი ხნის განმავლობაში ისე გაიქედა ხალხით სადგურის დიდი ზალა, რომ ერთი კუთხიდან მეორემდი ძლივს მიატანდით. ქალების ჭკრეტას დაჩვეული ყმაწვილი კაცებიც-კი არ ერიდებოდენ ამ დაბრკოლებას და დაუ-ალობდენ ყველა კუთხეში. მეტადრე ვილაც ორი ზარბოში ყმაწვილი მოუსვენ-რათ დაეხეტებოდა აქეთ-იქით და მოუერიდებლათ სჭკრეტდა მანდილოსნებს, რომლებიც კი თვალში მოეწონებოდათ. ერთი ამ ყმაწვილთაგანი შესანიშნავი რამ იყო თავისი ვაჟკაცური თვალტანადობით: მაღალი ტანი, სქელი, განიე-რი ბეჭები, მსხვილმსხვილი მკლავები, ცოტათ ფერნაკლული, სავსე, ღამაში პირისახე, მელანიეით შავი პატარა წვერი, სწორეთ გითხრათ, ძველებურ რა-ინდს წარმოგიდგენდათ. ეს ყმაწვილი, რა თქმა უნდა, ქალებსაც არ დარჩათ შეუნიშნავი: ბევრგან იკითხეს ჩუმჩუმათ — „ვინ არის“—ო; ერთს ღაზათიანი გულ-მკერდის ყმაწვილ ქალს თვალეზე წყალი მოსდენოდა ახოვანი ქაჯკის ჭკრეტით. ერთმა კნენამ ჰკითხა ნაცნობ მედუქნეს: — ვინ არის ეს ყმაწვილი კაცი?

— ეს, კნენა, ზემოური გახლავთ, ტარიელ მკლავადე. ცოტა ქეიფის მოყვარული კაცია და ხშირათ ჩამოდის აქ „სტანციაზე“ დროის გასატარებლათ, უბასუხა მედუქნემ.

— მაღლობა ღმერთს, რომ ჩვენს მამულს კიდე ებადებოდა ამისთანა მო-ყვანილი ვაჟკაცები! — სთქვა კნენამ და გაატანა თვალი ყმაწვილ კაცს, რომე-ლიც ამ დროს ვილაც ქალს ჩასჩერებოდა თვალეში.

— ძლიერ დიდი ვაჟკაცი გახლავთ. ოღონდ ეს არის, როგორც მოგა-სენეთ, ქეიფის მოყვარულია და, სოფლის ამბავი ხომ მოგეხსენებათ, სოფელს ეჯავრება.

— მერე რა ეუყოთ, რომ ქეიფის მოყვარულია? შნოც აქვს ქეიფისა. ასეთი სრული ქმნილება!... კნეინამ დაუწყო მზერა ყმაწვილ კაცს, მაგრამ ისე გონიერულათ, რომ ვერც კი შეამჩნევდით—უმზერსო.

ხალხი თანდათან ემატებოდა. ახალ მოსულები კითხულობდნენ: „პოეზდ-მა ხომ არ გაგვასწორო?“—ო, და როცა გაიგებდნენ, ჯერ კიდევ ადრეა მატარებლის მოსვლამდით, გულდამშვიდებულნი, ვინ ნაცნობს ნახავდა და დაუწყებდა ბაასს, ვინ ხალხს სკვრეტდა და ვინ კიდევ სხვა რასმე აყოლებდა გულს მატარებლის მოსვლამდით.

მოვიდა ორი ცხენოსანი, ერთი ქალი და ერთი კაცი. ამათაც იკითხეს მატარებლის მოსვლა, შემდეგ გაისტუმრეს ცხენები, შეიტანეს სადგურში თავისი მსუბუქი ჩემოდანი და პატარა აბა, დადგეს კედელთან და მატარებლის მოლოდინში მიეყუდნენ კედელს, რადგანაც თავისუფალი სკამი აღარ მოიპოვებოდა. კაცი, ასე ოცდახუთი თუ ოცდარვა წლისა იქნებოდა; ხმელ-ხმელი, ჩია ტანის, ბეჭებში ცოტა მოხრილი, გამხდარი, ავთმყოფი პირისახისა, გახუნებული პალტოთი და შლიაპით. რა თქმა უნდა, ასეთ ადამიანს ამოდენა ხალხში, ნაცნობს გარდა, არავინ შენიშნავდა და არც არავინ იკითხავდა მის ვინაობას, რომ ამ კაცის თანამგზავრ ქალს არ მიეპყრო ყურადღება. ეს იყო თვრამეტი, თუ ცხრამეტი წლის ყმაწვილი ქალი; ლამაზათ მოყვანილი, საშვალოზე ცოტა მომაღლო ტანი, ცოტათი ფერნაკლული, სწორი პირისახე, დიდრონი შავი თვალები, მსხვილათ დაწნული წელამდო წაბლის ფერი თმა, რაღაც ისეთი, როგორც იტყვიან, სანდომით იყო შემკობილი, რომ თვალის მოშორება გაგიძნელებოდათ. ძლიერ შეენოდა გაბედული მეტყველება და თავისუფალი მიხვრა-მოხვრა. ტანზე ღარიბულათ ეცვა, — გახუნებული ტალმა და ჩაღის ფერი თივთიკის ყაბალახი შეადგენდა მის ტანსაცმელს.

მკლავაქმე და მისმა ამხანაგმა, დაინახეს თუ არა ლამაზი ყმაწვილი ქალი, დაიწყეს მის ახლო სიარული და ისეთნაირათ უჭვრეტდნენ, თითქოს ეს ქალი კი არა, გასაყიდი საქონელია და ხელიდან არ უნდათ გაუშვანო. რადგანაც ზალაში ხალხის სიმრავლის გამო სითფო იყო, ქალმა გაიხადა ტალმა და ახლა ჩითის კაბაში ნაკეთათ მოყვანილი ტანი ლამაზათ იხატებოდა. ტარიელმა ვეღარ მოაშორა თვალი ამ ქალის საეხე გულ-მკერდს. ქალი და მისი ამხანაგი კაცი რაღაც საუბარში იყვნენ და ამიტომ ვერ ამჩნევდნენ ტარიელისა და მისი ამხანაგის უსირცხვილო ჭკერტას:

— ერთი ამის გულ-მკერდში ჩაკონება მთელ სოფლად ღირს! შენ რას იტყვი, ტარიელ? — ჰკითხა ამხანაგმა.

ტარიელის სახეზე მოუთმენლობა გამოიხატა.

— ერთი გავიცნოთ მინც, ვინ არის, უთხრა პასუხათ ამხანაგს და ბოლოს ღიმილით დაატანა: -- ეს ვინღა არის, რომ ახლავს მცველი? უშოვნია რალა კავალერი! მთელ ჯარს მოშლის სწორეთ!

ტარიელის ამხანაგმა ჯერ ერთი რიგიანათ გადინახარა და მერე სთქვა: — ნათესავი იქნება და ძალაუნებურათ აედევნებოდა, -- დავიცავ, არავენ გაუარ-შეცდესო.

— მერე ამის შეეშინდებათ და ველარავინ გაუბედავს გაარშეყებას? მოგკედეს ტარიელ, რომ ამისთანა კაცუნების მთელი რაზმი დამიხვდეს შეიარაღებული, მე გზა გავიმრუდო! პერანგის ამარა რომ ვიყო და ეს ზარბაზნით დამხვდეს, ვერას დამაკლავს. იმისთანა კაცუნასთვის ხელს კი არ ვიხმარ, არა, ერთ წკიპარტს ვკრავ და გათავდა, მწერივით წაუფა სული. მე რომ ის ქალი ვიყო, თუნდა ძმა იყოს, თუნდა მამა, იმას ჩემს გვერდით არ გავატარებდი.

— არა, სასაცილოო ის იქნება, თუ ნათესავიც არ არის და მხოლოდ იმიტომ დასდევს, იქნება შემეყვაროსო.

ამ ხუმრობაზე ტარიელსა და მის ამხანაგს სიცილი წასკდათ.

— ვითომ და რა გგონია შენ? ამისთანა ჩანჩურ ივანიჩები ხშირად ჩაღიან ასეთ სასაცილო საქმეს! მიუგო ტარიელმა ამხანაგს, როცა სიცილს მორჩენ.

— მოდი ერთი, გავეცნობი, - უთხრა ტარიელს ამხანაგმა.

— აბა პა, დათიკო, შენ ხომ ამისთანობა ძლიერ გეხერხება, -- სიცილით უბასუხა ტარიელმა.

— ასეა, ერთისათვის ხერხი მიუცია ღმერთს, მეორესთვის ღონიერი მკლავი. შენთვის -- მკლავი, ჩემთვის -- ხერხი.

— კარგი, ახლა ტრახახობას თავი დაანებე. თუ შეგიძლია, წადი და გაცანი, სიცილით უთხრა ტარიელმა.

— დიახა გავიცნობ, შენ-კი აქ მომიცადე, ეს შენი კამეჩისოდენა ბეჭები არ დაანახვო, თორემ იმ საწყალ კაცს, ქალს რომ ახლავს, შიშით გული წაუფა.

ამ სიტყვებით ამხანაგი მოშორდა ტარიელს, მივიდა ლამაზ ქალთან, მიესალმა და მოურიდებლად ჰკითხა: -- საიდან მობძანდებით?

— სოფლიდან, -- უბასუხა ქალმა.

— რომელი სოფლიდან? ვინ ბრძანდებით?

— რათ გესაქიროებათ ამის გაგება? თუ საქმე გაქვთ ჩვენთან, გვიბრძანეთ.

— არა, ისე.

— ი-ს-ე? ი-ს-ე საკირო არ არის, — ცოტა არ იყოს, გესლიანათ უპასუხა ქალმა.

— რატომ, ერთმანეთის გაცნობა რას დაგვიშავებს?

— თუ ამაზე მეტი საქმე არა გაქვთ, გთხოვთ, მიბრძანდეთ, უთხრა ქალმა, რომელსაც ისეთი მრისხანება გამოეხატა სახეზე ამ დროს, რომ მოსაუბრე ყმაწვილი კაცი იძულებული შეიქნა მოშორებოდა.

— რა არის, დესპინე, რისთვის მოეპყარი იმ კაცს ასე სასტიკათ? ჩვენს გაცნობა უნდოდა, სხვა ხომ არა დაუშავებია? რა? ტყბილათ შენიშნა ქალს მისმა თანამგზავრმა კაცმა.

— იმისთვის, რომ ურავო საქციელი შეეპოვნე. იფიქრე, თან მესაუბრება და თან თვალებით კიდევ თითქოს რაღაცას მანიშნებსო, — სთქვა ქალმა.

— ყოველ შემთხვევაში ტყბილი სიტყვა-პასუხი სჯობია.

— იმასთან რომ ტყბილათ დაწეწყო საუბარი, მერე თავიდან ვეღარ მოვიშორებდით, დაუდგოდა და დაიწყებდა ჰაიზუნობას. იმისთანა კაცის მოშორება პირველადანვე სჯობია.

— ემაიმუნებია, მერე რა გენაღვლებოდა?

— მეჯავრება, როცა აღამოანი მაიმუნობს.

მით გაათავეს ამათ ამ საგანზე ლაპარაკი...

— რა ქენი? ვერ იხერხა, მგონია, შენმა ხერხმა? ჰკითხა ტარიელმა სიცილით ამხანაგს.

— მოუკარებელი ვინმე ყოფილა! ისე მოხარა წარბები, რომ ჩხუბს მიპირებს-მეთქი, ეფიქრე, ორი სიტყვის თქმაც არ დამაცალა, ისე შემომიტია — მიბრძანდიო და მომიშორა, — უპასუხა გულნატკენათ დათიკომ.

— მაშ ასე, აღარც ხერხო და აღარც ღონე! ღმერთს არც ერთი მოუტია შენთვის და არც მეორე, — სიცილით შენიშნა ამხანაგს ტარიელმა, — შემდეგ დაატანა:

— მაშ გაგვიფრინდა ხელიდან! ცოტა აკლია, პოეზდიც ჩამოივლის და მშვიდობით!

— შე, დალოცვილო, ვინც კი მოგეწონება, ყველამ შენს ხელში გაიაროს, ის გინდა? აქ რკინის გზაა, მთელი მიწისთვის ხალხი მიდი-მოდის, იმათში რაშენი ლაშაზი ქალი გამოერევა, ყველას შენ ვინ მოგცემს გასათელათ! შენიშნა ხუმრობის კილოთი ტარიელს დათიკომ.

— ერიპა, მოჰყევი შენებურათ რახუნს! ვინ ამბობს, ყველაიო! მაგრამ თუ კი ძვირფასი ლაღი იყო ფასათ იშოვება და მაინც კი ვერ ახერხებ ხელში ჩაგდებას, გული დაგწყდება. მიხვდი? ამისთანა ლამაზი ქალი მოდის სოფლიდან, მცველათ ახლავს ერთი კოლო, რომელსაც, ერთი მძლავრათ ამოისუნთქო, ჰაერში გააფრენ; აი, ასეთ შემთხვევაში რომ ვერას გახდები, საწყენათ დაგჩეხა; თორემ იმ ქალს რომ ერთი დარდიმანდი შეიარაღებული ყმაწვილი კაცი იახლოს, მაშინ გულიც ასე არ შემეკნებოდა მაზე, — სთქვა ტარიელმა და განაგრძო ამხანაგითურთ ლამაზი ქალის სიახლოვეს სეირნობა. ის ისე უმზერდა ამ ქალს, როგორც მგელი ბატყანს. ქალმა შეამჩნია ეს მუყაითი მზერა და მოარბია პირი. ქალის თანამგზავრი კაცი კი ამ დროს ვიღაც ნაცნობს ელაპარაკებოდა და ამიტომ არც კი დაუნახავს მის წინ მოსეირნე ყმაწვილი კაცები, რომლებიც ისე ოხუნჯობდნენ მაზე.

ამ დროს მივიდა ლამაზ ქალთან და მის თანამგზავრ კაცთან მათი ნაცნობი მელუქნე და მიესალმა მათ. ამ მელუქნეს ტარიელი და დათიკოც კარგა იცნობდნენ. როცა მელუქნე ნაცნობ მგზავრს მოშორდა, ტარიელმა წაატანა მას მკლავზე ხელი:

— ვინ არის ის ქალი, ანლა რომ ელაპარაკებოდი?

— უჩიტლის ცოლი გახლავთ, — უპასუხა მელუქნემ.

— ის კაცი ვიღაა, რომ ახლავს?

— ქმარია მისი, სოფლის უჩიტელი.

— ქმარი! ის მათხოვარი არის იმ ქალის ქმარი! რას ამბობ, რას! გაყვირებული ეკითხებოდა ტარიელი მელუქნეს.

— სწორეთ ის გახლავთ, უპასუხა კიდევ მელუქნემ.

— ეს რა მესმის! ბრმა ხომ არ იყო ე ოჯახდაცეული, რომ იმას წაყვა ცოლათ! კარგი, თვითონ, ესთქვათ, მოტყუვდა, მაგრამ ქალის ქირსეუფალი რაღამ დააბრმავა?!

— ეჲ იცის! იქნება სულაც მშობლების ბრალია, ძალათ მიათხოყეს. ცოტა არის ჩვენში ისეთი შემთხვევა? სთქვა დათიკომ.

— მერე რა მოეწონათ მისი, რომ ძალათ მიათხოვეს ამისთანა ქალი?

— ფული შეატდენდა.

— ძალიან არ ეტყობა ფულიანობა! გაიცინა და ისე სთქვა ტარიელმა.

— ანლა არ ეტყობა, მაგრამ მაშინ, იქნება, კიდევ ჰქონდა და კიდევ ეტყუბოდა. ვინ იცის, იქნება, სულაც იმიტომ გაღარბდა, რომ, რაც კი ებოდა, სულ ქალის მშობლებს მისცა ქრთამათ, — უპასუხა ტარიელს ამხანაგმა.

— არა, მოგახსენებენ ქალი თავის სურვილით წაჰყვა, რადგანაც უყვარდაო, — უთხრა მელუქნემ.

— აა, მიგხვდი ახლა, როგორც იქნებოდა საქმე: ქალს ჯერ ვინმე შეატენდა, — ამისთანა ლამაზი ქალები წმინდათ თავის დღეში ვერ შეინახვენ თავს, — თვითონ შემცდნენ აღარ შეურთავს, — ვინ იცის ეგება ცოლიანი იყო, — ამიტომ გამოაშკარავებამდი, ესე იგი, სანამ უგვირგვინოთ შეილი დაეზებოდა, მოუხწრია და ამ საწყალი კაცისთვის ჩაუჩეჩებია თავი ხელში. რა ენაღვლება ქალს, სახელათ ამისი იქნება და სახრავათ სხვისი, — სთქვა დათიკომ.

— შეიძლება, მაგრამ ვინც დაახლოებით იცნობს, ისინი კი, როგორც მოგახსენეთ, ისე ამბობენ, სიყვარულით შეირთეს ერთმანეთიო. შეილიო, რომ ბრძანებთ, შეილი კი არ ჰყავს, ეს თვითონ ვიცი, სთქვა მელუქნემ.

— უეჭველია, რამე ეშმაკობა იქნება, თორემ ისე ეს ანგელოზი ამ მათხოვარს ცოლათ არ წაჰყვებოდა, სთქვა ტარიელმა და შემდეგ მიუბრუნდა მელუქნეს კითხვით: — საიდან მოდიან?

მელუქნემ დაუსახელა სოფელი.

— სად მიდიან? განაგრძო კითხვა ტარიელმა.

— მოგახსენებენ, უჩიტელს დედა ჰყავს თავის სოფელში და იმასთან დადის ყოველ დღესასწაულებზეო. ახლა, რადგან აღდგომის დღესასწაულები იწყება, ეს არის, გამგზავრებული თავის სოფლისკენ.

— შორეულია?

— შორეული გახლავთ.

— ვინმე გლახთაგანი უნდა იყოს! კეთილშობილობის არა სცხია რა.

— დიაღ, მოგახსენებენ, გლახ-კაცის შეილია, გვარათ მკირიშვილი.

— რათ გინდა, რომ შეუდექი კითხვას გამომძიებელივით? ახლავე ჩამოივლის პოეზი და გათავდა, გაგეცევა ხელიდან! სიცილით უთხრა ტარიელს ამხანაგმა.

ტარიელმა შეხედა ქალს და გაიქნია თავი: — ეს იმის ცოლი იყოს!

მელუქნე წავიდა თავისთვის. ტარიელმა და მისმა ამხანაგმა კი განაგრძეს ქალის სიახლოვეს სეირნობა და ჰერეტა. მეტადრე ტარიელი ისეთი თვალთი უყურებდა ქალს, თითქოს უნდა ეცეს და გაიტაცოსო.

მოაწია მატარებლის მოსვლის დრომაც. მგზავრებმა, ვისაც რამე კი გააჩნდა, ბარგი, მოიშადეს, რომ, როცა მატარებელი მოვიდოდა, დაუყონებლივ

შესულიყვენ ვაგონში. იცოდენ, რომ ვინც ბოლოს შედის, ის ხშირათ უსკამოთ რჩება.

ლამაზმა ქალმა და მისმა თანამგზავრმა კაცმაც შეხედეს სადგურის საათს და მოიმარჯვეს თავისი ნივთები, რომ მატარებლის მოსვლისათნავე დაუყონებლივ წამოეფლოთ ხელი. რამდენიმე წამი კიდევ და მატარებელიც უნდა მოსდგომოდა სადგურს.

— На линии заваль. Поѣздъ опаздываетъ, — გამოაცხადა სადგურის უფროსმა.

— რამდენ ხანს დაიგვიანებს? ჰკითხეს მგზავრებმა.

— ვინ იცის, ერთი დღე მაინც მოუნდება გზის გაწმენდას, — უპასუხა უფროსმა.

ამ ამბავმა ამგზავრებულ ხალხზე ძლიერ უსიამოვნო შთაბეჭდილება მოახდინა. გაისმოდა აქა-იქ საყვედური: „ამ დასაქცევზე სულ ზვავი და ჯანაბაა“.

— „რა ენაღვლებათ ინტიროლებს, ფულებს ჩაიჯიბავენ და მერე იმას კი არ კითხულობენ, გზაი როგორია!“

ხალხი გაიფანტა: ზოგი დუქანში მიდიოდა ღამის გასათევათ. ვინც ახლო სოფლიდან იყვენ, ისინი შინ დაბრუნდენ.

II

შადგილო არ იქნება, მკითხველო, რომ უფრო დაახლოებით გაგაცნოთ ტარიელ მკლავაძე და მისი ცხოვრება.

— ბედნიერი ხარ, ბედნიერი! რა ანგელოზი ვაჟი დაგებადა! მიულოცა აზნაურს ერეკლე მკლავაძეს ბებია ქალმა, სუსანამ, როცა ტარიელი დაიბადა. გახარებულმა მამამ უბძანა ბიჭებს: „აბა, თოფები“-ო; თვითონ კი გამოიტანა თავისი დიდი, მოვერცხლილი დამბაჩა და ასეთი შედღუპი გამართა, რომ გეგონებოდათ, სოფელს მტრები დასხმიათ და ერთი გაცხარებული ბრძოლა აქვთო. შემდეგ, როცა თვითონ დახედა მამამ ახალდაბადებულ ვაჟს, სიხარულით წამოიძახა: „გენაცვალე, ღმერთო! ტარიელი დამბადებია! დაილოცოს ჩვენი გვარი! გამოსულა ჩვენს გვარში ლომკაცები და ეს არის, კიდევ გამოვიდა!“ ერეკლე არ სტყუოდა; მართლაც აზნაურ მკლავაძეების გვარში ხშირათ გამოერეოდა არაჩვეულებრივი ხელღონიერი ჰაბუკები. ამბობენ, რომ ძველ დროში დიდი სამსახური გაუწევია მამულისათვის მკლავაძეების ჰაბუკებს, მედგრაო ებრძოდენ მამულზე მოსულ მტრებსაო. რა მოგახსენოთ, იქნება მართალიც იყოს, რომ მკლავაძეების წინაპრებს მტრებთან ბრძოლაში დიდი ვაჟაკოზა

გამოვიჩინოთ, მაგრამ უფრო ნამდვილათ კი ის ახსოვს ხალხს, რომ მკლავა-
ძეების რაინდები სუსტებს და ხელქვეითებს ანადგურებდნენ, აწიოკებდნენ. უკა-
ნასკნელად, როცა საქართველოში სოფლებისა და ოჯახების ერთმანეთზე თავ-
დასხმის და მიხტომ-მოხტომის ხანა შესწყდა და ეს ქვეყანა ასე, თუ ისე, ერთ-
გვარ ცხოვრების კალაპოტში ჩადგა, მკლავაძეების ძალმომრეობასაც, რასა-
კვირველია, შეეცვლა ფრთა. ახლა მკლავაძეთა რაინდებს ძლიერ შევიწროე-
ბული დაურჩათ სამოქმედო ასპარეზი. ზოგმა მათგანმა ბილო დროთა აღლო
და სხვა, უფრო პრაქტიკულ საქმეზე გასცვალა რაინდობა, მაგალითად, ვაჭ-
რობაზე, მამულის მოშენებაზე. ბევრ ქალაქებშიაც ნახავდით „ლაქიებათ“, ან
„პოვრებათ“. ერთი-ორი უმაღლეს სასწავლებელშიაც მოხვდა და შემდეგ „ჩი-
ნოვნიკებათ“ გამოვიდნენ. მაგრამ მაინც კიდევ დარჩენ ისეთები, რომლებიც
თვალშიც ძველებურ რაინდობას, ესე იგი, ძალმომრეობას ჯერ კიდევ შერჩე-
ნოდა გვირგვინი, რომლებისთვისაც ჯერ კიდევ იდეალი იყო ძველებური რაინ-
დობა. ერთი ამ უკანასკნელთაგანი იყო ერეკლე მკლავაძეც. მართალია, თეი-
თონ ერეკლე ვერ დაიკვებდა მკლავდონიერობას, ის ამ მხრივ საშუალო ზო-
მაზე დაბლა იდგა კიდევ, მაგრამ მაინც კი აღტაცებაში მოდიოდა, როცა მი-
სი გვარის რაინდი სხვა გვარის კაცს მიბეგვავდა. მართალია, ხანდახან თეი-
თონ ერეკლესაც მოხედებოდა ასეთი რაინდებისაგან: ხან საზიარო მამული-
დან იფრენდა ერეკლეს რომელიმე რაინდი გვარის-კაცი, ხან სხვა გვარ შევი-
წროებას მიაყენებდა. ასეთი შემთხვევების დროს სიბრაზით აღივსებოდა ერეკ-
ლეს გული, დანით დაეკლა რაინდი გვარის კაცი — გული არ მოუშლიდა, მაგ-
რამ ეს იყო ერეკლეს მხრით დროებითი მტრობა პირადობისადმი; თვითონ
ძალმომრეობას კი არ უჩიოდა. წინააღმდეგ ერეკლე ნაზობდა რატომ მე არ
ფარ ხელხონიერი, რომ შიშის ზარი დავცე ყველასაო. ამას შემდეგ გასაკვირ-
ვალაოც არ არის, რომ ერეკლეს სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა, როცა ნა-
ხა ახლდაბადებული მისი ვაჟი, რომელიც ჩვილის პირობაზე, ზორბათ იწვა
აკნანებდა, როცა ტირილს დაიწყებდა, მძლავრ ხმაზე ეტყობოდა, დიდი ღო-
ნის პატრონი უნდა გამოვიდესო.

როცა მოწათლეს ერეკლეს ვაჟიშვილი, მღვდელმა ტიმოთე უწოდა სა-
ხელათ, მაგრამ მშობლებმა საჩქაროთ გამოუყვალეს ეს სახელი: „ტიმოთე ნე-
ტა რა ვაჯაკის სახელია! ბერათ ზომ არ ეზრდით, რომ ტიმოთე დავარქვათ
სახელადო“. ტიმოთეს მაგივრათ თავის ვაჟს ტარიელი უწოდეს.

ჯერ კიდევ ექვსი წლის ბავშვი იყო ტარიელი, რომ მშობლებმა ხანჯლის
ტარება დააწყებინეს. სამაგალითოდ შვეწოდა ჩერქეზული ტანისამოსით გამოწ-

ყობილ ტარიელს ეს იარაღი. ბავშვის პირობაზე, ბეჭებგანიერი, მეტად საღი, თვალტანადი ტარიელი, ხანჯლით წელზე, იმ თავითვე ძველებურ რაინდს მოგავონებდათ. ნათესავებიც ნაცნობები იმ თავითვე დიდი პატივისცემით ეპყრობოდნენ მას. თვალტანადობას გარდა, საყურადღებო იყო ტარიელის გულადობა: შუალამისას რომ ყრუ ტყეში მარტოთმარტო დაგეტოვებია, წარბს არ შედრეკდა შიშით. ერთხელ მეზობლის ძაღლები დაესიენ ტარიელს. ეს ძაღლები ბევრ ვაჟკაცსაც აშინებდნენ. პატარა ტარიელი კი ისე დაერია ჯოხით ძაღლებს და მოიგერა, რომ მეზობელს დიდხანს ჰქონდა ეს ამბავი სალაპარაკოთ. ყველა ამასთან ბავშობისას კიდევ ერთი კარგი თვისება ჰქონდა ტარიელს: ის არ იყო ჭირვეული და ბოროტი; იშვიათად წაეჩხუბებოდა თავის ტოლ-ამხანაგებს, თუმცა-ღა კი გრძნობდა უპირატესობას მათზე თავისი ფიზიკური ღონით. თუ მაინცდამაინც გააჯავრებდა ვინმე, მაშინ კი დათვივით დატოვებდა ტარიელი, თუნდა გამჯავრებული ორი-სამი წლით უფროსი ყოფილიყო მან. „მართლა რომ ტარიელი ხარ, ტარიელი“, ეტყოდნენ მაშინ აღტაცებაში მოსული მისი მშობლები და ჩაკოცნიდნენ ტარიელს. მართალია, ბევრ ღირსებასთან ერთი დიდი ნაკლულევენებაც გამოაჩნდა ტარიელს: სრულიად სუსტი იყო სწავლაში, ასე რომ მისი მშობლები იძულებული შეიქმნენ გამოეყვანათ ის შკოლიდან, სადაც ის რამდენიმე წლის წინეთ დიდი იმედით შიებარეს. იმდენ ხანს შკოლაში ყოფნით ქართული კითხვაც კი ვერ შეისწავლა ტარიელმა; მაგრამ ამის გამო სრულიადაც არ მოუყლიათ მისთვის პატივისცემა მშობლებსა და ნათესავებს. „ჩემი ვაჟი, ტარიელი, ვაჟკაცი იქნება, და ვაჟკაცისთვის სწავლა არაფერი დიდი ბედანაა“-ო, ამბობდა ერეკლე. ეს აზრი მას შემდეგ უფრო გაუმტკიცდათ ტარიელის მშობლებს, რაც ერთი პატივცემული ქართველი თავადის სასახლეში ტარიელის შესახებ გამოსთქვეს აზრი: „ეს რაინდათ დაუბადია ბუნებას. ცოდვაც იქნება, რომ სწავლის გულისთვის ამან თავისი საღი აგებულობა დაასუსტოს. სწავლა საზოგადოთ ასუსტებს ადამიანის სხეულს“-ო.

თუმცა-ღა ყოველი ფეხის ნაბიჯზე ქება-დიდებას ასხამდნენ ტარიელს, მაგრამ ბავშობისას არავითარი ცუდი გავლენა არ ჰქონდა ტარიელის ხასიათზე ამ გარემოებას. მხოლოდ, როცა წამოიზარდა ტარიელი, მიაქცია ყურადღება ამ ქება-დიდებას: „ალბათ არის ჩემში მეტათ ძვირფასი რაზე, რომ ყველა ნაქებს და პატივს მცემს“-ო, —ფიქრა მან და თანდათან გამედიდურდა, თანდათან დაეკარგა მის თვალში ფასი სხვის პირადობას, რომლებიც არ იყვენ ბუნებისაგან დაჯილდოებული მისთანა თვალტანადობით და მკლავღონიერობით,

ერთი სიტყვით, იმ ღირსებით. რომლისთვისაც მას ყველა პატივსა სცემდა და ქებას ასხამდა. ასე გასინჯეთ, ერთი პატივცემული პატრიოტიკი კი, რომელსაც უმაღლეს სასწავლებელში ჰქონდა სწავლა დამთავრებული და ძლიერ ჰქონდა კაცთა ითვისებოდა, როცა ნახავდა ტარიელს, ყოველთვის იტყოდა: „ჩვენს ქვეყანას, რომელსაც ასეთი შვილები ებადება, მწამს, რომ დიდი სახელოვანი მომავალი ექნება“-ო; ნაცნობი თავადების სასახლეებში ხომ რა, აღმერთებდნენ ტარიელს. — „უშენოთ შნო არა გვაქვს, უშენოთ ჩვენი ღმერთი უფერულია“-ო, ეუბნებოდნენ მას ნაცნობი თავადები და მეტადრე თავადების ქალები, თუმცა-ღა კი, ჩვენთვის რომ ვსთქვათ, ტარიელი მაინცაღა მაინც ვერაფერი მოიღებინა იყო, — არც სიმღერა იცოდა ხერხიანი და არ ცეკვა, მაგრამ საზავიეროთ მისი თვალ-ტანადობა ავსებდა ამ ნაკლს ის რომ ყელს მოიდერებდა სიმღერაში და ბანის მთქმელებს ჩაერეოდა (სხვა მეზანეებს თუ მიჰყვებოდა თავის ბოხ ხმას, თორემ მარტო არც ბანის თქმა შეეძლო, რადგანაც არ იცოდა, სად ავსებოდა ხმა და სად დაეშვა), იფიქრებდით — სწორეთ, მარტო ის ამ ბოხს სიმღერასო. ახსოვდა ტარიელს, რომ ერთმა ლამაზმა კნენამ უთხრა მათ შორის მომხდარ შემთხვევის გამო: „Это всегда так: прекраснѣшая принадлежность храбрѣйшему“ და, რადგან ტარიელმა რუსული არ იცოდა, კნენამ მერე ქართულათ გადმოუთარგმნა: „უმშვენიერესი ამ ქვეყნათ უმამაცეს ეკუთვნის“-ო. ამგვარათ ტარიელი ნელნელა შეეჩვია იმ აზრს, რომ მას, როგორც საუკეთესო ქმნილებას, საუკეთესო ადამიანს, სრული უფლება აქვს დასტკეს ამ ქვეყნათ. იგემოს ეს ქვეყანა, თუნდა ამ დატკობას სხვების სიციცხლეც და ბედნიერებაც მოუზღეს მსხვერპლათო. ლტოლვილება დატკობისა ტარიელისთვის გამოიკცა. ორ საგანში: ქალებსა და ღვინოში. ეს ორი საგანი შეიქნა ტარიელისთვის სიციცხლის მიზნათ. ჰქონდა ტარიელს მესამე ლტოლვილება. ეს მესამე ლტოლვილება იმაში მდგომარეობდა, რომ ტარიელი ეძებდა შემთხვევას გმირული რამ საქმე ჩადინა. ის ეტრფიალებოდა რუსთველის „ვეფხისტყაოსნის“ იმ ადგილებს, სადაც მოთხრობილია: „ტარიელმა კაცს თავი მათრახით გადაუფერიწა, კაცი კაცსა შამოსტყორცნა“... „თავი სვეტსა შევატაცე“... და სხვა ამგვარი გმირული ამბების ტრფიალს ბევრ შობიდანვე შეეჩვია ტარიელი, რადგანაც მშობლები მუდამ იმისთანა ამბებით უქედავდნენ ყურებს. ტარიელი ეძებდა შემთხვევას, რომ თვითონაც ჩადინა „ვეფხისტყაოსნის“ აწერილი რაინდებისებური გმირობა ერთხელ მოქიფე ყმაწვილებში ტარიელიც ერია და ჩხუბი მოუვიდათ. ტარიელმა აიღო და ერთი მომცრო კაცი შემოსტყორცნა მოწინააღმდეგეს; მომცრო კაცს მიწაზე

დაცემის დროს კისერი ეტრძო და ტარიელს საჩივარი დაუწყო ამ საჩივარმა იქამდე მიიღწია, ნაცნობი დიდკაცობა რომ არ მიშველებოდა, ტარიელს დიდი ხნის ვადით სატუსაღოში ჩასვამდნენ. მეორეჯერ ერთმა უმაწვილმა კაცმა ტარიელს გული მოაყვანია. ცხენზე მჯდარმა ტარიელმა თავისი მსხვილი მათრახი დაჭრა უმაწვილს და თავი მართლაც რომ „გადაუფრინა“. მაგრამ აქაც იგივე საჩივარი, ვაივაგლახი აუტყდა, როგორც კაცის შემოტყორცნის გამო. მართალია, ეს საჩივრები ვერ აშინებდა ტარიელს, რადგანაც ნაცნობი დიდკაცობის შემწეობით ის ყოველთვის გამარჯვებული გამოდიოდა სამსჯავროდან, მაგრამ აჯავრებდა კი ძლიერ. რაინდი კაცი და საჩივრები! რა მოწყობილია!

უნდა ვსთქვა, რომ ბუნებით ტარიელი არ იყო სისხლის მოყვარე კაცი, ძლიერ ეჯავრებოდა ადამიანის დაჭრა და ძლიერ იშვიათად ხმარობდა ადამიანზე იარაღს. მაგრამ სამაგიეროთ, როცა ხელით მიბეგვავდა ვისმე, მაშინ კი რაღაც ერთგვარ კმაყოფილებას იგრძნობდა. ისე შეაჩვია ხელი სხვის მიბეგვას, რომ, როცა დაუგვიანდებოდა, წყურვილათ მოედებოდა გულზე: როგორც ღომი კლანჭებს, ისე ჰიშვავდა თავის დიდრონ მკლავებს. დიხ, როგორც ვსთქვით, ტარიელი არ იყო სისხლის მოყვარე კაცი, იარაღსაც იშვიათად ხმარობდა ადამიანზე, მაგრამ სამაგიეროთ მაინცადამაინც არც ის მიბეგვავ იყო უვნებელი, რომელიც ტარიელს, ისე უყვარდა, ასე რომ ტარიელისაგან მიბეგველი ერთი გლეხი მესამე დღესვე გარდაიცვალა. მართალია, ეს შემთხვევა ტარიელის მშობლებმა შინაურულათ ჩააფუჩჩეს ისე, როგორც აფუჩჩებდნენ ტარიელისაგან ჩადენილს სხვადასხვა დანაშაულობას, მაგრამ ტარიელისაგან მოკლული გლეხკაცის ცოლშვილი კი უპატრონოთ დაცვინდა.

ერთხელ კი მოთმინებიდან გამოსულმა გლეხ-კაცობამ შეუღდინა ტარიელს განჩინება (приговоръ сельскаго ехода) და წარადგინა, სადაც ჯერ იყო. ამ განჩინებით ვითომდა სოფლის გლეხობას სურდა ტარიელის თავიდან მოშორება. მაგრამ ეს განჩინი გლეხებს უკანვე დაუბრუნეს შემდეგი წარწერით: „სოფლის ყრილობას, რომელიც შესდგება მხოლოდ გლეხ-კაცობისაგან. არა აქვს უფლება თავისი განჩინით აზნაური გადასახლოს სოფლიდან“.-ო.

ერთხელ კიდევ ერთმა გლეხმა, რომელიც მძიმე შეურაცხყოფილათ სთვლიდა თავის თავს ტარიელისაგან, თოფი ესროლა ტარიელს, მაგრამ ტყვია ასცდა მიზანს. გლეხი კი ამ დანაშაულობისათვის სისხლის სამართალში პასუხს და ოლქის სამსჯავრომ ციმბირის მდნებში (კატორგაში) გაგზავნა.

კოტა არ იყო, მშობლებსაც მოაძულა თავი ტარიელის ცუდმა საქციელმა; მაგრამ რა უნდა ექნათ: შვილს ხომ ვერ მოიძულებდნენ? მერე კიდევ ისეთი შვილს, რომლის მარტო ერთი თვალტანადობა, მათი ფიქრით, მაელ ქვეყნათ ღირდა, რომელსაც მათი ნაცნობი დიდკაცობა ერთობ აღმერთებდა.

ტარიელი ხშირად დადიოდა საქეიფოდ ქალაქებშიაც, სადაც გაცნობილი ჰყავდა მთელი გუნდი მოქეიფე ყმაწვილებისა. მაგრამ უფრო კი მისი ასპარეზი სოფელი იყო, სოფელი, სადაც მას უზრუნველათ ინახავდა მშობლების მდიდარი ოჯახი და მის თავგასულობას წინ ვერაფერ ელობებოდა.

სხვა გზა აღარ გვაქვს, ამდამ დუქანში უნდა გავათიოთ ღამე, — უთხრა მასწავლებელმა მცირეშვილმა თავის მეუღლეს, როცა გაიგო, მატარებელი დილაში არ მოვაო:

— როგორ შევცდით, რომ ცხენები მაშინვე გავაბრუნეთ უკან! ახლა რომ ცხენები აქ გვეყოლოდა, გავაბრუნებოდით შინ. დუქანში რა გავაძლენ ბიებს! სთქვა დაღონებით ქალმა.

— თუნდა ცხენები აქ გვეყოლოდა კიდევ, შინისაკენ გააბრუნებას მაინც ვეღარ მოვასწრებდით. ხედავ, დაღამდა კიდევ. არა უშავს რა. დუქანში ერთ ოთახს ჩვენთვის დავიკერ საკუთრად.

სპირიდონმა (სპირიდონი ერქვა მასწავლებელს სახელათ) და მისმა მეუღლემ დაიკავეს ხელში, — პირველმა ჩემოდანი, მეორემ აბა და წავიდნენ ნაცნობ მე-დუქნესთან.

დუქნისკენ მიმავალ მასწავლებელს და მის მეუღლეს ყურადღებით გაატანეს თვალი ტარიელმა და მისმა ამხანაგმა, რომელნიც აქამომდე შორიახლო უთვალთვალებდნენ ამათ და ყურს უგდებდნენ მათ ლაპარაკს.

— კარგა მოეწყო საქმე! — აღტაცებით უთხრა ტარიელმა ამხანაგს.

— ეტყობა, ღმერთი ხელს გვიწყობს, — უპასუხა ამხანაგმა.

ამ ლაპარაკს შემდეგ ტარიელი და მისი ამხანაგი წავიდნენ იმ დუქნისკენ, სადაც იყვენ ჩამომხტარი.

ჯერ კიდევ კარგათ არ დაღამებულიყო, რომ ტარიელმა, დათიკომ და ვილაც კიდევ სამმა ყმაწვილმა კაცმა გაისეირნეს იმ დუქნის წინ, სადაც მცირეშვილი და მისი მეუღლე იყვენ მისული ღამის გასათევათ. ამ დროს მასწავლებელი მცირეშვილი და მისი მეუღლე ბალკონზე იხსდნენ. მცირეშვილს მოეწონა ტარიელის თვალტანადობა და ჰკითხა მედუქნეს:

— ვინ არის ეს ყმაწვილი, ძველებური რაინდი რომ მომაგონა?

— მკლავად გახლავთ, აზნაური, — უპასუხა მედუქნემ.

— სწორეთ შეეფერება ე' გვარი, მკლავაძე, — სიქე მასწავლებელმა და შემდეგ უთხრა თავის მეუღლეს: — აი, დესპინე, მხოლოდ ჩენს პამულს, საქართველოს, შეუძლია ასეთი შვილის შობა. სხვაგან კი ვეღარ შეხვდება კაცი ამ დროში ასეთ რაინდს. აბა, კარგათ შეხედე. „ვეფხისტყაოსნის“ გმირს ტარიელს არ მოგაგონებს? ზოგიერთებს რომ ჰკითხო, ტარიელი ზღაპრული პირია, ნამდვილ ცხოვრებაში ტარიელისთანები არ მოიპოვება, გეტყვიან. თუ კი ჩენს დროში, როცა ფიზიკურ განვითარებას ყურადღებას აღარ აქცევენ, გამოერევა ასეთი, როგორც ეს მკლავაძე არის, ძველ დროში, როცა ფიზიკურ განვითარებას პირველი ადგილი ეჭირა, როცა მუდამ მხედრულ მდგომარეობაში იყო ადამიანი, ბურთი და მოედანი იმას რჩებოდა; ვინც უფრო ხელღანიერი იყო; განა არ გამოერეოდა „ვეფხისტყაოსანში“ დახატული გმირებისთანა, მაგალითად — როგორც ტარიელი და აფთანდილი არიან გმირები?

— ეს ყველა კარგი, მაგრამ ახლა ეს ვიკითხოთ, ძველ დროში კიდეც ჰო, ეგება ჰქონდა კიდეც ასეთ რაინდებს მნიშვნელობა. მაგრამ ახლა რა მნიშვნელობა აქვთ ასეთ რაინდებს კაცობრიობის წარმატებაში, ანუ როგორც ეძახიან, პროგრესში? ჰკითხა პოლემიკური კილოთი დესპინემ ქმარს.

— რას ამბობ, დესპინე! ნუ თუ თავი არ უნდა მოსწონდეს იმ ქვეყანას, რომელსაც შეუძლია აღზარდოს ასეთი შვილები? საქართველოს შემონატრიან, იმიტომ რომ მხოლოდ ჩენი ქვეყნის ბუნებას შეუძლია შვას და აღზარდოს ასეთი სალი შვილეზი, როგორც, მაგალითად, აი მკლავაძეა.

— მე მაყვდარი ხანდახან, ახირებული აზრი გაგიტაცებსო, მაგრამ შენც არ ხარ სულ თავისუფალი ამ ნაკლულეფანებისაგან. იფიქრე, მუდამ იმას ვიძახით, რომ ის ადამიანია პატივსაცემი, რომელსაც ხალხის ცხოვრება თავისი ღვაწლით გაუმჯობესებია, ყოველ შემთხვევაში უღვაწია მაინც ხალხის მდგომარეობის გაუმჯობესობისათვისო. ახლა კი ალტაცებაში მოდიხარ და ქვეყნის თვალათ სთვლი ისეთ ადამიანს; რომლის შესახებაც არაფერი არ იცი, თუ რა სულია; ქვეყნის თვალათ სთვლი, იმიტომ რომ ბევრი ხორცი აქვს ტანზე, — ტკბილათ შენიშნა დესპინემ ქმარს

— ეეთანხმები შენს კრიტიკას, მხოლოდ იმ შენიშვნით, რომ ადამიანის ფიზიკური განვითარება დიდი თავდება მისი გონებრივი განვითარებისთვის. ჰოტენტოტი ძლიერ ცოტა ნიკს იჩენს გონებრივ განვითარებაში. სხვა პირობებს გარდა, ერთი უმთავრესი მიზეზი ამისა ის არის, რომ ჰოტენტოტს თავის ქალა, ტეინი, საზოგადოთ ორგანიზმი განუვითარებელი აქვს.

პოტენტიტის რა მოგახსენო და ჩვენში კი ხშირია იმის მაგალითი, რომ გარეგნობით საღი შეხედულობის ჰავეში უნიკო გამომდგარიყოს და არა საღი შეხედულობისა-კი ნიჭიერი.

— მართალია, არის კი ასეთი შემთხვევები, მაგრამ ეს კანონათ არ შეიძლება აღვიაროთ.

როცა მასწავლებელი და მისი მეუღლე ამგვარ მსჯელობაში იყვნენ, ტარიელმა და მისმა ამხანაგებმა რამდენჯერმე გაისეირნ-გამოისეირნეს მათ წინ.

დალამდა, თან სიცივე უფრო მოატანა. სპირიდონ და მისი მეუღლე შევიდნენ იმ ოთახში, რომელიც მედუქნეს დაეთმო საკუთრათ მათთვის. სპირიდონი ცდილობდა, რომ დუქანში ღამის გათევას არ შეეწუხებია დესპინე; ამიტომ მოიგონა ერთი საშვალეობა, რომელიც, იცოდა, ძლიერ გაართობდა დესპინეს.

— მართლა, დესპინე, გახსოვს, იმ დღეს რომ დაგპირდი — იმ მოღვაწეების ცხოვრებას გაიშობო, რომლებმაც ისე მამაკურათ შესწირეს სეცოცხლე უსამართლობასთან ბრძოლას ხალხის ცხოვრების გაუმჯობესობისათვის-მეთქი, — უთხრა მან თავის მეუღლეს.

დესპინე მიხვდა, რომელ მოღვაწეებზედაც ელაპარაკებოდა ქმარი და სთხოვა — დაწერილებით მიაშვე, არა გამოსტოვო-რაო.

სპირიდონი მოუყვა და მოუთხრო დაპირებული ამბავი. ლაპარაკის დროს სპირიდონს ეტყობოდა გატაცება. საზოგადოდ ის გრძნობა-ქარბი კაცი იყო, ამიტომ თავის დღეში არ შეეძლო გულგრილათ ეამბნა, ან მოესმინა ვისმესაგან მწვავე კითხვების შესახებ ლაპარაკი. ქმრის გატაცებას ლაპარაკის დროს გაჟღენთა ჰქონდა დესპინეზედაც. ხშირად თავდავიწყებამდი გაიტაცებდა ზოგიერთი ამბავი, რომელშიც კეთილის საქმისთვის თავგანწირვა იყო გამოხატული. ერთხელ ერთი ამბით გატაცებული დესპინე მოეხვია ქმარს ყელზე და აღტაცებით თვალზე ცრემლმოდენილი ეხვეწებოდა: სპირიდონ, წავიდეთ ჩვენც, ჩვენც ისე შევეწიროთ თავი ხალხის წარმატებისათვის ბრძოლას!

— ეს რომ არ მოგგონებოდა, არ ვიცი, როგორ გავძლებდი ამაღამ ამ დუქანში! ახლა კი თითქმის სხვა ქვეყანას ჯამაფრინა შენმა მოთხრობამ, სულ გადაძვიწყა აქაური გარემოება, — უთხრა ქმარს დესპინემ.

— მაშ რაღად იძახი, ჩვენც ქვეყნის სამსახურს შევსწიროთ თავი, უსამართლობასთან ბრძოლაში დავლიოთ სიკოცხლეო, თუ კი დუქანში ღამის გათევასაც ვერ შეიძლება? მერე კიდევ აქ, სადაც ორი საკუთარი ოთახი გვაქვს. იმ ხალხს, რომლის წამებული ცხოვრება შენ ისე გიტაცებს, ვერ აშინებს: ვერც

შომშლილი, ვერც სიცივე, ვერც საპყრობილე, ვერც დაკარგვა, ვერც მარტოობა და ვერც სახზოებლა.

— როცა კაცი აღიჭურვება და ბრძოლის ველზე გაევა, მაშინ სულ სხვაა, მაშინ იცის, რომ ბრძოლის ველზეა და არც ერიდება ბრძოლას. მაგრამ, როცა იარაღ-ჩამოხსნილი თავის ოჯახში კერასთან ზის, მაშინ მცირე ზრამ საშუაროებაც კი შეაშფოთებს და შეაკრთობს მის გულს, — უპასუხა დესპინემ.

— ისეთი მოღვაწეობისათვის, რომელსაც ჩვენ საჭიროთ ვსთვლით, ყოველგან ბრძოლის ველია, სთქვა სპირიდონმა და განაგრძო თავისი მოთხრობა.

სანამ სპირიდონი თავის მოთხრობას დაასრულებდეს, მე გიამბობ, მკითხველო, თუ როგორ მოხდა სპირიდონსა და დესპინეს შორის ცოლქმრობა.

IV

როცა სპირიდონ მცირიშვილმა საოსტატო სემინარიაში სწავლა დაასრულა, ის გაამწესეს ერთ შორეულ მივარდნილ სოფელში სოფლის შკოლის მასწავლებლად. სპირიდონი მივიდა დანიშნულ სოფელში და ნახა, რომ ერთ მხარეს კარგა მოზდილი სუფთა ნაშენი ზის სახლი დგას სოფლის სამართველოსთვის, მეორე მხარეს კი უხეირო ნაშენი, პატარა ძველი სახლი, რომლის იატაკი თითქმის დაშალა. ფანჯრებში მინების უმეტესი ნაწილი დამტეხილია და, რაც დარჩენილა, ისეა გატალახიანებული, რომ ძლივს გაარჩევ, მინაა, თუ ფიცარიო. ჰერი ბევრგან გაშავებულია, რაიცა ამტკიცებდა, რომ სახლში წვიმის წყალი ჩამოდის. ეს იყო შკოლა. ამ შკოლაში შემდეგი სამკაული ელაგა: ოციოდე მირცეულ-მორცეული სკამი შეგირდებისათვის, ერთი პატარა ძველი სტოლი და ფეხებმირცეული სკამი მასწავლებლისათვის და შეუღლებავი ზის დაფა. ამას გარდა, არც სასწავლო ნივთები და არც ოთახი მასწავლებლისათვის შკოლას არ მოეპოვებოდა. ხალხი გულგრილათ უყურებდა შკოლის საქმეს. ბევრი მათში იმასაც იძახოდა — სულაც არ არის ჩვენთვის საჭირო. შკოლაო. მასწავლებელს მცარცვავად რაცხდენ. ეს იყო მიზეზი, რომ ერთ წელზე მეტს იშვიათად დარჩებოდა მასწავლებელი აქ და ხშირად შკოლა უმასწავლებლოთ რჩებოდა.

— რა ექნა, სად უნდა გავათიო დამე? დაეკითხა სპირიდონი მამასახლისს, როცა ნახა, რომ მასწავლებლისთვის ოთახი არსად იყო.

მამასახლისმა ჩეყულებრივით შეიფხანა თავი, პერე მიუბრუნდა გლეხებს, რომლებიც შეკრებილიყვენ სოფლის სამართველოს წინ და უთხრა:

— ბაღბო, ვინზე თქვენგანმა მიუცით ბინა ე უზიტკოს; ბუქთად კი არა, ჭრას მოგცემს.

— არ გვაქვს ისეთი ბინა, რომ უცხო კაცი მივიღოთ, — უბასუხეს გლუჩებმა, რომელთაგან ბევრმა უსიამოვნოთ გადახედა ახალ მოსულ მსწავლეებს, თითქო გულში ამბობსო — მოსულხარ, რომ ფულუები ავაცინკლო, მეტს, ნუ გეშინია, არას შეგეძენო.

— ისევ როგორმე კლასში უნდა მოეწყოთ და ამისობაში, ეგება, გიშოვნოთ ბინა სადმე, — უთხრა მამასახლისმა სპირიდონს.

მეტე რაღა ეზო იყო. სპირიდონი დამბინავდა შკოლაში. ლაპით ეძინა ოღო-ოღოლო იატაკზე, დღით კი მაღაგებდა თავის ლოვინს და ნოეთებს ერთ კუთხეში, რომ მოსწავლე ბავშვებს არ გაეთელათ ფეხით. ასე გაატარა სპირიდონმა ორი თვე — სექტემბერი და ოქტომბერი; მაგრამ ნოემბერში ლამდამობით ისეთი სიცხე იყო, რომ ფარდალალა კედლებთან შკოლაში შეუძლებელი იყო გაძლება. სპირიდონი იძულებული შეიქნა, როგორმე სადმე სხვაგან ეჩინა ბინა. სპირიდონმა მიმართა ოთახისთვის ერთი ახალ გაცნობილ მღვდელს, რომელიც იქვე, შკოლის სიახლოვეს ცხოვრობდა და კარგი ხუთ-ოთახიანი ზღს სახლი ედგა. მღვდელმა უარი არ უთხრა სპირიდონს ოთახის ქირაობაზე, რადგან თავისი პატარა ვაჟი სასულიერო სასწავლებელში მისაღებათ უნდა მოემზადებინა და სპირიდონი ამ შემთხვევაში გამაადგებოდა.

სპირიდონი გადავიდა მღვდლის სახლში. მას მოუწინეს ერთი პატარა ოთახი. როგორც უცხო, მღვდლის ოჯახში, გარდა თვითონ მღვდლისა, მას კვლავ თავს არიდებდა. ხანდახან მღვდელი თუ შევიდოდა მასთან სალაპარაკოთ და მღვდლის ათი წლის ვაჟი ვაკეთილებსთვის, თორემ სხვა არავინ ეკარებოდა. მღვდლის უფროსს ქალს, დესპინეს, რომელიც ამ დროს ცამეტის წლის იყო, კიდევ ეჯავრებოდა სპირიდონის ავთამყოფური, გამბდარი, მღუპარი სახის დანახვა.

სპირიდონის აღზრდას რომ თვალი გადაევიდოთ, მკითხველო, აღარ გევიკვარდება, თუ რაათ ედო მამუკის ბეჭედი მის სახე-აგებულობას ემსწოლობის დროს, რისთვისაც ეჯავრებოდა ის პირველ გაცნობისას ლამაზს და ზიტყვით ცქრალო დესპინეს. სპირიდონი იყო გლეხკაცის შვილი. ჯანის სისუსტე ბავშობიდანვე ეშინოდა. ვინ იცის, ჯან სალი და ძაღვები რომ ყოფილიყო სპირიდონი, ნამას, ეგება, არც კი გაემეტებია ის შკოლაში აღსაზრდელათ, — იმის შკოლა ყანაო, ეთქვა, როგორც ამბობს საზოგადოთ გლეხკაცობა, მაგრამ ნამა ხედავდა, რომ ჯანსუსტი სპირიდონი თავისი ბუშაობით

მინკადაშინც ვერ შეუძლებუქებდა შრომის აღდგომა. ამასთან, სხვა გლეხებთან შედარებით, სპირიდონის მამა შეძლებული იყო იყო და ამიტომ მისცა შვილი სოფლის შკოლაში იმ განზრახვით, რომ, როცა ცოტაოდენ წერა-კითხვის და ანგარიშს ისწავლის, საღმრთო დუქანში დაეყენებ მოჯამეირეთო. მაგრამ, რაკი ერთხელ თავი შეეცა სპირიდონმა სოფლის შკოლაში, დასასრულმადლი აღარ მოშორებია მის და შემდეგ, დაასრულა თუ არა სოფლის შკოლაში სწავლა, აუტყდა მამას — ქალაქის შკოლაში წამოყვანეთ სოფლის მასწავლებელიც ხომ საშვალის არ აძლევდა სპირიდონის მამას — ნიკიფრი ბავშვი, შენი შვილი, ნუ დაიღებ მის ცოდვას, წამოყვანე ქალაქის შკოლაში. აქეთ ზოგიერთ მოკეთებაც ურჩია — ნუღარ მიატებ ჩხირს, რადგან კი ნიკი აქვს, პარემ ქალაქის შკოლაშიაც დაასრულებიე სწავლა, მერე საღმრთო მწერალთა შევა, შენც გამოვაღებ და თავსაცო. ამ რიცაით შეაყდინეს სპირიდონის მამა (ის მაინც ასე ამბობდა, შემეცდინესო) და წამოყვანიეს შვილი ქალაქის სასწავლებელში. ამას შემდეგ, როგორც იყო, მამა აძლევდა სპირიდონს სწავლის და წიგნების ფულს. ხარჯი — ფუქილი, ყველი და ღობიო — თავის ზურგით მიჰქონდა სპირიდონს შინიდან ყოველ კვირა-დღეობით ოცი ვერსის მანძილზე. ის იდგა ქალაქის განაძირას, მიწით შეღვსილ ქაზში, რომელიც ქარით მიცემული ჰქონდა თვეში ოთხ ამაზათ მისთვის ერთ ამაღლ დასახლებულ რუსის „მეციკს“. ყოველ საღამოს პრიტანდა სპირიდონი მახლობელ ტყიდან თითო ტვირთ ფიჩხს. როცა დაღამდებოდა, სანთლის მაგივრათ დაანთებდა ცეცხლს და მის სინათლეზე სწავლობდა გაეცევილებს. საქმელს თავისი წელით იკეთებდა. ტანისამოსი მუდამ აკლდა. ორი ზამთარი „პარუსინის ბლუზის“ და შალვარის ამბრა გაატარა. ასეთი ცხოვრებით დაასრულა სპირიდონმა სასწავლებელი. საოსტატო სემინარიაში, რომელშიც შესვლის ნება სპირიდონმა თითქმის ძალით გამოგლიჯა მამის ხელიდან, მისი ცხოვრება გაუმჯობესდა, რადგანაც სახელმწიფო ხარჯზე მიიღეს, მაგრამ საიმოსო პირობები აქაც არ იყო, რომ სპირიდონის დასუსტებული ჯანი გაუმჯობესებია. მერე კიდევ სწავლაშიც სპირიდონი გლეხურ მუყაითობას იჩენდა, მუდამ კითხულობდა წიგნებს, შეუესვენებლათ მეცადინეობდა თავის განვითარებისთვის და ესეც, ცოტა არ იყოს, ასუსტებდა მის ფიზიკურათ. როცა საოსტატო სემინარია დაამთავრა, სპირიდონი ოცი წლის იყო, მაგრამ რონ შეხედადი კი გვერანებოდა — ოცდაათის, თუ ოცდათუთმეტი წლის ბრისო.

მაგრამ შრომაზე კი სპირიდონი მერტათ მხნე იყო: თავდადებით მეცადინობდა შკოლაში. როცა მოარჩებოდა და შევირდებს გაუშვებდა, მივიდოდა

მღვდლისას, დაუძახებდა მღვდლის პატარა ვაჟს, აუხსნიდა გაცვეთილს, მერე სკამდა სადილს და შემდეგ შუალამემდი კითხულობდა წიგნებს.

ერთ დღეს სპირიდონი ჩვეულებრივით თავის ოთახში იჯდა და წიგნი ეკირა ხელში. სახლის წინ, ბალკონზე, დესპინეს და მის პატარა ძმას, რომელსაც სპირიდონი ასწავლიდა, გამოეტანათ უშინსკის „Родное слово“ და პირველი სწავლობდა უკანასკნელის ხელმძღვანელობით რუსულ კითხვას. მაგრამ რადგანაც დესპინეს ძმას ახალ დაწყებული ჰქონდა რუსული წერა-კითხვის სწავლა, ხშირად ცდებოდა რუსული სიტყვების ამოკითხვაში. სპირიდონმა გაიგონა ეს, გამოვიდა გარეთ და ასწავლა თავის შეგირდს, თუ როგორ უნდა წაეკითხა. დესპინეს არ ესაიშვნა სპირიდონის დანახვა, — ვინ ეხევებოდა ნეტი, რომ მოვიდა და გვასწავლისო, გაწყრა თავის გულში და დააპირა წასვლა, მაგრამ ზდილობიანი ქალი იყო და ვეღარ ჩაიღინა ასეთი უზღელი საქციელი. ის დარჩა და დაუგდო ყური სპირიდონს. ბოლოს, როცა სპირიდონი საქმეს მორჩა და თავის ოთახისკენ გაბრუნდა, დესპინემ გააყოლა უკან დამცინავი თვალები და დაცინვის ღიმილი გამოიხატა მის ლამაზ ტუჩებზე. „თუშკა-ლა სასაცილოა, მაგრამ სწავლება კი კარგი სკოდნია“-ო, — სთქვა ბოლოს მან. ის რუსული სიტყვებიც კარგათ დაამხსოვრდა დესპინეს, რომლებიც სპირიდონმა დაასწავლა მას და მის ძმას. შემდეგ დღეებში ორ-სამჯერ კიდევ განმეორდა ეს შემთხვევა.

ერთ დღეს დესპინეს ძმა დედამ საღლაც გაიყულა. მიუხედავად ამისა, დესპინემ დანიშნულ დროს ჩვეულებრივით გამოიტანა „Родное слово“ და ახლა მარტო დაუწყო კითხვა. დესპინე კითხულობდა წყნარი, ნაზი ხმით. რადგანაც სპირიდონის ოთახი ამ დროს ღია იყო, სპირიდონს გარკვევით ესმოდა დესპინეს კითხვა და ის შეცდომებიც, რომელიც ყმაწვილ ქალს მოსდიოდა კითხვაში. სპირიდონს ბევრობიდანვე თან დაყოლილი ჰქონდა ერთი ჩვეულება. როცა ხედავდა, აღაპიანი რამეში ცდებოდა, არ შეეძლო მოეთმინა და არ შეენიშნა ეს შეცდომა. ახლაც, გაიგონა, თუ არა, რომ დესპინე რუსულ სიტყვებს დამახინჯებულათ კითხულობსო, აღარ მოუთმინა გულმა, გამოვიდა გარეთ, მივიდა ყმაწვილ ქალთან და უთხრა: „ეგრე კი არა, აი ასე უნდა წაიკითხოთ“-ო. დესპინე არ მოელოდა ამას. — „ჩემს ძმას გაუსწორა შეცდომები, თვარა ჩემთან რა ხელი აქვსო“, — ფიქრობდა ის. სკოდნოდა, რომ სპირიდონი მასაც დაუწავდა შეცდომების გასწორებას, მაშინ მძის დაბრუნებამდი სულაც არ აიღებდა წიგნს ხელში, მაგრამ, ახლა რაკი ეგრე მოვიდა საქმე, რაღა უნდა ექნა. ყური დაუგდო სპირიდონს. ამასთან თავმოყვარეობაც ეუბნებოდა

ყმაწვილ ქალს არ შერცხვე, უნიკობა არ გამოიჩინო ამ უცხო კაცთანო. ის მუყაითად უსმენდა სპირიდონს და, როცა რომელსაშიე სიტყვას მაშინათვე ისე ვერ წაიკითხავდა, როგორც სპირიდონი ასწავლიდა, სირცხვილით წითლდებოდა. კარგა ნახევარ საათზე მეტს მოუწდა სპირიდონი დესპინეს სწავლებას. დესპინე ახლა ძლიერ კმაყოფილი დარჩა სპირიდონის სწავლებით, რადგანაც სპირიდონმა ბევრი რუსული სიტყვის მართლათ წაკითხვა ასწავლა და თან ქართულათაც დაასწავლა იმ სიტყვების მნიშვნელობა. „ეს რა ყოფილა, რა კარგი სწავლება სკოდნიაო!“ — კმაყოფილებით ეუბნებოდა დესპინე თავის თავს და თან თხზავდა ფრაზებს იმ რუსული სიტყვებიდან, რომლებიც სპირიდონმა დაასწავლა მას. ძლიერაც უხაროდა, რომ საკმაოდ ბევრი ფრაზა შეთხზა რუსულათ. „ყოველ დღეს რომ ამდენი მასწავლოს, რა ადრე დავისწავლი რუსულ წერა-კითხვას და ლაპარაკს!“ — გაურბინა მას ფიქრებში, „მაგრამ მე ვერ ვეტყვი, მასწავლე — მეთქი და ისე რისთვის უნდა მასწავლოს!“ — სიტყვა ნაღვლიანათ, მაგრამ საჩქაროდ იმედიანათ დაატანა: „დღედას ვათხოვინებ და ის ასეთი კაი კაცია, რომ უარს არ იტყვის“. საღამოს, როცა დესპინეს დედა დაბრუნდა შინ, დესპინე მივიდა მასთან და გაბედულათ უთხრა:

— დედა, მეც მიინდა რუსული წიგნის სწავლა! სთხოვეთ უჩიტელს, რომ მასწავლოს.

— რა ქალის საქმეა რუსული! პირველათ გაუმტყუნა თავის ქალს დედა. მაგრამ მოაგონდა, რომ ახლანდელ დროში ქალებს შეკლავდათ კი ზრდიან ზოგიერთი შეძლებული მშობლებიო და უთხრა თავის ქალს:

— თუ კი გასწავლის, კარგი, ისწავლე.

— მე ვერ ვეტყვი. ან შენ სთხოვე და ან მამამ. „უჩიტელი“ ისეთი კეთილი კაცია, ისე უყვარს სხვისი სწავლება, რომ უარს არ იტყვის, ოღონდ აქვენ კი უთხარით.

— ერიპა, მგონია, შენ კიდევ შეგეყვარებია. გავხუმრა დედა თავის ქალს.

უმანკო გულის პატრონ დესპინეს დედის ხუმრობაზე შერცხვა. გაწითლდა და გულმოსულად უპასუხა დედას:

— აბა, შემყვარებია! კეთილი კაცია-მეთქი, ესთქვი, მერე რაი! კეთილია!

არა, შენ გენაცვალოს დედა, ჩემო ლამაზო! გეხუმრე. უთხრა დედა დესპინეს, მიიკრა გულზე და დაუწყო კოცნა.

იმ საღამოს დესპინეს მამა შევიდა სპირიდონთან და უთხრა:

— ჩემს ქალსაც უნდა რუსული სწავლა, ნუ დაიხარებთ, თქვენი ჭირიმე, ასწავლეთ.

— დიდის კმაყოფილებით, უპასუხა სპირიდონმა, რომელიც მართლა და კმაყოფილებას გრძნობდა, როცა სხვას ასწავლიდა.

იმ დღიდან მოწყებული, დღეში საათნახევარი შესწირა სპირიდონმა ღვთის სწავლებას.

გავიდა ოთხი წელი. ამ დროს განმავლობაში სპირიდონი მუყაითად შრომობდა, როგორც შკოლაში, შეგირდებთან, ისე თვითონ შკოლის გაუმჯობესობისთვისაც. ხალხს, რომელიც პირველად ისე აღმაცრევ იქვიანი თვალით უყურებდა მას, ახლა ძლიერ შეუყვარდა სპირიდონი, რადგანაც დაინახა, რომ სპირიდონი არ სჯერდებოდა მხოლოდ ფორმალურათ ბავშვების სწავლებას, ის ხალხის მასწავლებელიც იყო, ხალხს ესარჩლებოდა, იღწოდა მათი წარმატებისთვის, არ ერიდებოდა ისეთ მოღვაწეობასაც კი, რომელიც პირადად მისთვის ძლიერ საშიში იყო. მისმა მოღვაწეობამ ისე წაახალისა ხალხი, რომ თავისი სურვილით ააშენეს შკოლისთვის საკმაოდ კარგი სახლი. სპირიდონი ახლა იმის მეცადინეობაში იყო, რომ როგორმე ბიბლიოთეკა დაეარსებია შკოლისთვის, საჭირო წიგნები და ფული შეეგროვა, მაგრამ არ იქნა, მთავრობამ ნება არ დართო ჯერჯერობით.

ღვთისმეტყველების განმავლობაში მუყაითი შეგირდი იყო სპირიდონისა. მართალია. მეოთხე წელს სპირიდონი მღვდლის სახლიდან ახალ აგებული შკოლის ოთახში გადავიდა, მაგრამ საღილისთვის ისევ მღვდლისას დადიოდა და ღვთისმეტყველებას ისევ ისე განაგრძობდა სწავლას მისი ხელმძღვანელობით. ყმაწვილი ქალი იმდენად განვითარდა ამ ოთხ წელს, რომ ბევრ საგანში არც კი ჩამოუვარდებოდა თავის მასწავლებელს. სპირიდონის წიგნები (სპირიდონს, ღარიბი კაცის პირობაზე; კი შინაური ბიბლიოთეკა ჰქონდა) თითქმის სულ წაიკითხა. შრომები უწყრებოდენ: - ვის გაუგონია ქალისაგან ამდენი წიგნის კითხვა! თვალებს გაგიფუჭებს. მერე კიდევ ახლა მოწიფული ქალი ხარ. მართალია, მასწავლებელი ამდენი ხანია ჩვენს ოჯახშია, პატრონის კაცს არის, მაგრამ რაც უნდა იყოს, მაინც უცხო კაცი ჰქვია. აწი საჭიროა მისგან თავი შორს დაიჭირო, თვარა ქვეყანა სხვაფერ იტყვის. მაგრამ ოთხი წლის განმავლობაში სპირიდონის ქადაგებამ და წიგნების კითხვამ საკმაოდ მტკიცე ნიადაგზე დააყენა ღვთისმეტყველების ხასიათი. — რა გინდათ, მე მწამს, რომ სწავლა საჭიროა ადამიანისთვის და ესწავლობ. მე მწამს, რომ სპირიდონი სინდისიერი მასწავლებელია და სათაკილოთაც არ მიმაჩნია, რომ მე მისი ხელმძღვანელობით

სწავლობდე, — ეუბნებოდა დესპინე მშობლებს პასუხათ. როგორც ზევით მო-
იხსენიეთ, თავდაპირველათ დესპინე დასცინოდა სპირიდონს: შემდეგ, როცა
პირიდონმა სწავლება დაუწყო, დესპინემ შესცვალა სპირიდონზე თავისი აზრი:
„სპირიდონი მეტათ კარგი მასწავლებელი ყოფილა, ვცდებოდი, რომ დავცი-
ნოდიო“ — ეუბნებოდა თავის აავს. შემდეგ, როცა კარგათ დაუვირდა სპი-
რიდონის ხასიათს, მსჯელობასა და მოქმედობას, დესპინემ აღიარა თაიის ფიქ-
რებში: „სპირიდონი არა თუ კარგი მასწავლებელია, ის ნამდვილი კაცია, რომ-
ლისთან ჩემს ნაცნობებში არც კი ურვეიაო.“ რაც უფრო ახლო გაიცნო
დესპინემ სპირიდონი, მით უფროდაუფრო სთხოვა ყმაწვილ ქალს გულმა სპი-
რიდონის სიახლოვეს ყოფნა. მეორე და მესამე წელს დესპინემ ცხადათ იგრძნო,
რომ მას აღარ შეუძლია უსპირიდონოთ გაძლება. საშინელი მოწყენილობა
მოიცავდა მის გულს, როცა სპირიდონი დროებით სხვაგან წავიდოდა. მეოთხე
წელს, როცა სპირიდონი ახალაგებულ შკოლის ოთახში დაბინავედა, დესპინემ
მთელი ღამე ჩუმი ტირილით გაატარა, მაგრამ მეორე დღეს სპირიდონი სა-
დილისთვის ისევ მღვდლისას მივიდა და დესპინემაც გული გაიმავრა — სპირი-
დონი ისევ ივლის ჩვენსაო. ოღონდ მის სიახლოვეს კი ყოფილიყო და მეტს
ჯერჯერობით დესპინეს გული არას თხოულობდა.

ერთი მოულოდნელი შემთხვევის გამო მეოთხე წლის დამლევს სპირი-
დონი იძულებული შეიქნა დაეტოვებია ის შკოლა. რომელსაც მან იმდენი
ღვაწილი დასდო და გადასულიყო სხვა სოფელში მასწავლებლათ. ძლიერ ატკინა
გული სპირიდონს ამ გარემოებამ, რადგანაც კიდევ ბევრი რამ განძრახვა რჩე-
ბოდა სისრულეში მოუყვანელი. ვინ იცის, ახლა ახალი მასწავლებელი განა-
გრძობდა, თუ არა, მისგან დაწყებულ საქმეს. ეცდებოდა, თუ არა, სპირიდო-
ნის მეცადინეობით ფეხზე დაყენებული შკოლის საქმე რივიანათ წაეყვანა?
გული სწყდებოდა სპირიდონს, მაგრამ რა ექნა? გარემოება ისეთი იყო, რომ
დაუმორჩილებლობა ამ შემთხვევაში ცუდ შედეგს გამოიწვევდა. სადილისთვის
რომ მივიდა, სპირიდონმა გააგებია მღვდლის ოჯახს, რომ ზეალ მიედივარო.
ნასადილევს მოინდომა, დესპინეს უკანასკნელ გაკვეთილს აეუხსნია, მაგრამ
დესპინე ჯერ სხვაგან წასულიყო. ცოტა არ იყოს, სპირიდონს ეწყინა ეს: „რა-
ტომ, ახლა, გამომშვიდობების დროს, უკანასკნელი გაკვეთილი მიატოვა და
სხვაგან წავიდა! ნუ თუ, არ არის ჩემგან კმაყოფილი და ამით უნდა დამიშ-
ტეცოს თავისი უმადურობა? ოთხი წლის განმავლობაში სრულიად უსასყიდ-
ლოთ ვასწავლიდი და ახლა, გამოთხოვების დროს, უბრალო, სიტყვიერი მა-
ღლობაც კი არ უნდა მიოხრას?! აკი, აქამომდე ამას მეუბნებოდა, რომ ჩემი

მეცადინეობით შეიქნა ის ადამიანი, ჩემი მეცადინეობით აეხილა გონების თვალი? განა წაღლობა რა საჭიროა? მაგრამ ასეთი უმადურობაც კი ვერ ამი-ხსნია, რას უნდა შეიწყეროს?“ — ამბობდა დაღონებული სპირიდონი. დაბრუნდა მღვდლის სახლიდან და მოადგა თავის ოთახს, რომლის დაკეტვაც სხვაგან წასვლის დროს ჩვეულებათ არ ჰქონდა. შეაღო კარები, დაინახა რომ მის ლო-გინზე ზის დესპინე.

— გაგიკვირდა, რომ შენ იქ დატოვე და მე შენს ოთახში წამოველ? ჰკითხა დესპინემ დაღონებული ხმით.

— არ გამეკვრებია, მაგრამ არ ვიცი კი, რას მოასწავებს, — უპასუხა სპი-რიდონმა.

— არა, ჯერ ეს მითხარი, მიღიხარ სამუდამოთ?

— რა ვუყო, ეგრე მოეწყო გარემოება და მივიღვარ.

— მეტი არაფერი?

— მეტი რა? მეც მწყინს შეჩვეულ ადგილს, კარგ ნაცნობს რომ ვსტო-ვებ, მაგრამ საკმე ასე თხოულობს და უნდა დავემორჩილო.

— მე მტოვებ? ხომ გითხარი, უშენოთ გაძლება აწი აღარ შემიძლია-მე-თქი? აგრე კარგათ გაიგე ჩემი სიტყვა?! დესპინეს თვალზე მოადგა ცრემლები, მაგრამ ძალათ შეიმაგრა თავი ტირილისაგან.

სპირიდონმა გრძნობიარეთ, მაგრამ თან გაკვირვებულმა შეხედა დესპინეს. დიდი ხანია სპირიდონის გულმა იგრძნო დესპინეს სიყვარული, ბევრი ღამეები გაათენებია მას უძილოთ ამ სიყვარულმა, მაგრამ გამხელა ამ გრძნობისა ერთ-ხელაც კი არ განუზრახავს, ერთი იმიტომ, რომ არ იცოდა, თუ დესპინესაც უყვარდა ის. მართალია, ახსოვდა, რომ დესპინემ უთხრა: „უშენოთ გაძლება აწი აღარ შემიძლია“. ამასთან ამხნევდა, რომ დესპინე რაღაც თანაგრძნობით ექცეოდა, მაგრამ ყოველივე ეს სპირიდონს უბრალო მეგობრობა ეგონა. მაგ-რამ, „კიდევ რომ ვუყვარდე, — ფიქრობდა სპირიდონი—საშინელი თავმო-ყვარება იქნება ჩემი მხრით, რომ მე, ავთამყოფმა კაცმა, თან ღატაკმა, შე-ვირთო ასეთი სრული ქმნილება ცოლათ და გავუნაწილო ის ტანჯვა და ნა-კლულევანება, რომელიც მე მომელის ცხოვრებაში. დესპინე უნაკლულო ქმნი-ლებათ, შეხედება ვისმე მისებრ საღს ემაწვილ კაცს, შეიყვარებს და ბედნიერი შეიქნება. რისთვის უნდა მოვეუსპო ეგ ბედნიერება!“ მაგრამ ახლა კი, როცა თვითონ დესპინე ეკითხებოდა: „მტოვებ?“ აკი გითხარი აწი უშენოთ გაძლე-ბა აღარ შემიძლია-მეთქი!“ — სპირიდონმა აღარ იცოდა, რა ეთქვა, ან რა ექნა.

— რა არის, რომ გაჩუმდი, რატომ არ მძღლევ პასუხს? — დაეკითხა დესპინე.

— დესპინე, გაგიტყდები და გეტყვი, რომ, — დაიწყო მძიმეთ და დაფიქრებულათ სპირიდონმა — დიდი ხანია ჩემმა გულმა იგრძნო შენი სიყვარული, იგრძნო ისე მძლავრათ, რომ მთელ ღამეებს უძილოთ მატარებებზე და მატარებებზე, მაგრამ გადავწყვიტე, რომ ეგ სიყვარული ჩემსავე გულში ჩავიკლა. გადავწყვიტე, იმიტომ რომ არ მეგონა, თუ შენც გიყვარდი. მაგრამ, თუნდა ეგეც მცოდნოდა, მე მაინც ამ გადაწყვეტილებას დავადგებოდი, რადგანაც არ მინდა ჩემი ცხოვრების ვარაში შენ გაგინაწილო, არ მინდა გაგხადო იმ ტანჯვის მონაწილეთ, რომელიც მე შემხედება ცხოვრებაში. მე შენ მიყვარხარ, და იმიტომ მსურს, რომ შენ ბედნიერი იყო და არა უბედური.

— მე უშენოთ. სიცოცხლე არ შემძლია, და აწი, როგორც გინდა, ისე გადაწყვიტე, — მოუჭრა სიტყვა დესპინემ.

— არც ის გაშინებს, რომ მე ავთამყოფი ვარ, არც ის, რომ მუდამ სილატაკეში იქნები? არ მოსტყუვდე, არ შეგაცდინოს პირველმა გრძნობამ.

— ეგენი, რაც შენ ჩამოთვალე, ანგარიშებია, რომლებსაც სიყვარულთან არავითარი მნიშვნელობა და ძალა არა აქვს.

— მაგრამ არც სიყვარულს უნდა დაემონოს ადამიანი განუსჯელათ. სიყვარული გრძნობა არის და გრძნობის ხელმძღვანელი ყოველ შემთხვევაში გონება უნდა იყოს.

— სიყვარულს, ანუ, როგორც შენ ეძახი, გრძნობას უფრო უნდა ჰქონდეს ადამიანმა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იმ გრძნობის დაკმაყოფილებას ზნეობის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩადენა მოჰყვება. სხვა შემთხვევაში წერილობითი ანგარიშები სიყვარულთან მოსახსენებელი არ არის.

— დანაშაული არ იქნება, რომ იმ არსებას, რომელიც ისე ძლიერ მიყვარს, ჩემი ტანჯვა-ვარაში გავუწიწილო, სილატაკეში მშვიერ-მწყურვალს გავატარებო სიცოცხლეთ?

— თუ კი მაინც შენთან ცხოვრება ურჩევნია, ყოველივე ამას მოუხედავათ? თუ კი შენთან სიკვდილი ურჩევნია სხვასთან სიცოცხლეს?

— კარგა დაუფიქრდი, დესპინე!

— მეჩვიდმეტე წელში გადავდი. მგონია, შემძლია გავარკვიო, რა მინდა და რა არა.

— მაშ გადაწყვიტე?

— დიდი ხანია გადაწყვეტილი მაქვს.

კიდე გაფრთხილებ, კარგა დაუფიქრდი.

— დაუფიქრდი და კიდეც ვითხარი, რასაც მეუწეება ჩემი გული და გონება. აწი შენ იცი, გინდა დამიჯერე და გინდა არა. ამას კიდევ გაგიმეორებ — უშენოთ სიცოცხლე არ შემიძლია. აწი, გინდა მაცოცხლე და გინდა მომიძულე და მომკალი!

სპირიდონი კარგა ხანს ჩაფიქრებული იყო. მერე აიღო თავი, სიყვარულით მიაპყრო დესპინეს თავისი მშვიდი თვალები და უთხრა:

— დესპინე, ვერ წარმოიდგენ, რა ბედნიერი ვარ! ჩემი სიცოცხლე განახლდა, ნეტარების შუქით შეიმოსა. დღეიდან დაწყებული ახალი ცხოვრება იწყება ჩემთვის. მაგრამ მეშინია, რომ ჩემმა სიყვარულმა არ დაგტანჯოს, მეშინია, რომ ვერ შესძლო იმ გზაზე სვლა, რომელიც მე ცხოვრებაში ამომიჩვენია. ჩვენი ცხოვრების გზა მეტათ ეკლიანი და ძნელი სავალი იქნება.

— შენთან ჯოჯოხეთიც ვერ შემაშინებს. ოღონდ შენთან ვიყო და ყოველსავე ავიტან, ყოველსავე, — აღტაცებით უთხრა დესპინემ, რომელსაც სიყვარულის ცრემლები მოედინა თვალებზე.

— მოზობლებმა რომ არ მოგვცენ ნება? ჰკითხა სპირიდონმა.

— იმათ კარგათ იციან ჩემი ხასიათი, ვერ მეტყვიან უარს. მაგრამ თუნდაც არ გახდენ თანახმა, სულ ერთია, მე მაინც წამოვალ შენთან, შენ ხომ არ გეშინია იმათი უარის?

სპირიდონს გაეცინა ამ კითხვაზე.

— არა, ეს რა სულელური კითხვა იყო! განა არ ვიცი, რომ შენ ამის თანაების არ გეშინია. მაშ გათავდა, აწი ერთად ვიცხოვრებთ, ჩვენთვის, საკუთრათ! დესპინე მოეხვია სპირიდონს და ტბილით კოცნამ დაუტკბო ორივეს ტუჩები.

არ გასულა მას შემდეგ დიდი ხანი, რომ სოფელ X-ში სალაპარაკო საგნათ გახდა ახალმოსული მასწავლებელი და მისი მეუღლე: „კაი ამხანაგები რომ გინახავს, ისე ეხმარებიან ერთმანეთს საქმეში, ორივე ისე ზრუნავს შკოლისთვის, როგორც კიი დედ-მამა შეილის აღზრდაზე“, — ამბობდა ხალხი. ეს მასწავლებელი გახლდათ, მკითხველო, სპირიდონ მცირიშვილი, რომელმაც დაიწერა ჯვარი დესპინეზე და ახლა დესპინე და ის ცხოვრობდნენ სოფელ X-ში, სადაც სპირიდონი გაამწესა მასწავლებლათ სახალხო შკოლების დირექტორმა. ცოლი და ქმარი მოთავსდნენ ერთ პატარა ოთახში, რომელიც შკოლაზე იყო მიბმული. რაც შეგირდების სწავლაზე დრო მოუტრეზოდნენ, წიგნების კითხვაში ატარებდნენ. ამათ შეგნებული ჰქონდათ ის ქეშპარიტება, რომ ადამიანს.

რომელსაც სურს ხალხის წარმარებისთვის ცოტათ თუ ბევრათ იმოღვაწოს, კიდევ უნდა ესმოდეს, რაში მდგომარეობს ეს წარმატება, რომ მოღვაწე თანამედროვე სწავლა-მეცნიერებით უნდა ინათებდეს ვხას. იცოდენ, რომ დიდი ნაკლი ჰქონდათ ამ მხრივ და უნდოდათ, რაც შეიძლებოდა, შეემცირებიათ ეს ნაკლი. ამიტომაც მეცადინებდნენ ისე მუყაითად, თითქოს კარგი შეგირდი გაკვეთილის სწავლას შესდგომიაო. სპირიდონის ენერგიას ერთი ორათ მოემატა დესპინეს შერთვის შემდეგ. ჯანზედაც კი გაუმჯობესობა დაეტყო.

სპირიდონს ჰყავდა თავის სამშობლო სოფელში დედა, რომელიც ქმრის სჩვედლის შემდეგ მარტო დარჩა ოჯახში. თავისი მცირე ჯამაგირიდან სპირიდონი ერთ ნაწილს უგზავნიდა მას და ყოველ დღესასწაულზე მიდიოდა მასთან.

V

ახლა ვიამბობთ, მკითხველო, თუ რაგორ გაატარეს ღამე დესპინემ და სპირიდონმა დუქანში, სადაც დარჩენ ისინი მატარებლის დაგვიანების გამო.

როცა სპირიდონმა თავისი ამბის მოთხრობა დაასრულა, შუალამე იყო.

დაწვეთ ახლა, თორემ ხვალ დილას დალილივმა რომ დროზე ვერ გავიღვიძოთ და მატარებელს ვერ მოვასწროთ, ცუდათ იქნება ჩვენი საქმე, — მაშინ ხვალ საღამომდი კიდევ უნდა დავერჩეთ აქ, — უთხრა სპირიდონმა თავის მეუღლეს.

რადგანაც დუქნის ლოგინი მეტათ ქუჩუიანი იყო, დესპინემ ამოიღო ჩემოდნიდან ზეწარი, საზაფხულო საბანი, დააგო ოღრო-ჩოღრო ტახტზე და ცოლ-ქმარი დაწვენ დასაძინებლათ. საემაოთ ციოდა. დესპინეს და სპირიდონს ლოგინში კიდევ კარგა ხანს ეღვიძათ. ამის მიზეზი ერთი სიცოცხე იყო და მეორეც ისა, რომ დესპინე გაეტაცებია სოფიას (გმირი ქალი იმ ამბისა, რომელიც ქმარმა გააცნო). „ქალღი ვარო, იმას ეთქმოდა!.. იმისთანა უნდა!“... იმეორებდა თავის გულში. სპირიდონს კი ესწრაფებოდა საყვარელი დედის ნახვა და ჯადარი მოსდიოდა — მატარებელმა რაღა მაინცაღამაინც დღეს მოიტეხა ფეხიო. არ გაუვლია დიდხანს ამას შემდეგ, რომ ცოლ-ქმარს ღრმათ ჩაეძინა.

ტარიელი და მისი ამხანაგები კიდევ კარგა ხანს ქეიფობდნენ. უკანასკნელად ერთმა მათგანმა დახედა საათს და სთქვა:

— აბა, ყმაწვილებო, თუ რამეს აპირებთ, დროც არის, მაგრამ ფრთხილათ, ფრთხილათ!

ამ სიტყვებზე წამოდგა სამი ყმაწვილი და გამოვიდა გარეთ. ტარიელმა მოინდომა წაყოლა, მაგრამ ყმაწვილები მოუბრუნდნენ და უთხრეს:

-- თუ შენ წამოდი, საციმბიროთ გახდება ჩვენი საქმე. შენ შენებურათ მკლავის ღონით მოინდომებ საქმის გატანას. აქ კი ამოდენა ხალხია ამაღამ, დაგვეხვევიან და დაგვიტყერნ!

დიდხანს იწეოდა ტარიელ წასასვლელათ, მაგრამ, ბოლოს, როგორც იყო, ამხანაგების რჩევამ დააბრუნა უკან. დანარჩენი სამი კაცი კი აჩრდილივით გაცურდა ღამის წყვდიაღში და კატასავით ჩუმი ნაბიჯით მიიპარა იმ დუქნის წინ, რომელშააც ეძინათ სპირილონს და მის მეუღლეს. ცოტა ხანს სამივე სულგაკმედით იდგნენ აქ და რაღაცას უყურებდნენ. ამათ რიცხვში ერია დათიკოც, ტარიელის საუკეთესო მეგობარი. ცოტა მომთმინეთ, უთხრა ჩუმათ დათიკომ ამხანაგებს. ამოიღო გრძელი, წვეტიანი დანა და დაუწყო კარს ღება. ამასთან ცდილობდა, რაც შეიძლება, უხმაუროთ მოეხდინა ეს საქმე. ორი მისი ამხანაგი კი ამ დროს კიპესთან იდგა და ყურადღებით უცქერდნენ მესამეს, რომელიც ღიანივით ჩანდა კარებთან. ჭუჭრუტანებიანმა კარებმა დიდი წინააღმდეგობა ვერ გაუწია. იმის შიგნითა გადარაზი ადვილათ გადაადგო დანის წვერმა. ამას შემდეგ დათიკომ დანა შეინახა და ისე მოხერხებულათ გააღო კარი, რომ ერთი კრიალიც კი არ გასმულა, თუმცა-ღა კი სხვა დროს, როცა გააღებდნენ, მუდამ კრიალბდა. კარის გაღების შემდეგ ის ჩამოვიდა ბალკონიდან, მივიდა ოთახის გვერდში, მიადო კედელს ყური და დაუწყო ყურება. სახლში ბაიბური არ ისმოდა. უკანასკნელად ამხანაგებმა მოიყარეს თავი და გამართეს ფუჩუნით თათბირი.

-- სამივე შევიდეთ შავ. მე ქმარს ყელზე ხანჯალს დავაბჯენ და ხმას გავაკმედივ, თქვენ კი ქალა გაიტაცეთ, - სთქვა ერთმა.

-- შენც ახლა ერთი ტარიელი ვაჰიხნდი, შენიშნა დათიკომ და შემდეგ განაგრძო: „კაცო, ძალით კი არა, ჭურდულათ უნდა მოვახერხოთ ეს საქმე. სამივე რომ იმ უჯრის ოდენა ოთახში შევიდეთ ერთმანეთს ხელს შეუშლით, მეტს ვერას გვაკეთებთ. ისევ სჯობია, თქვენ გარეთ, კარებთან, გაჩერდით, მე შევალ შიგ და კარებთან ისე მოვიზებნივით, რომ კრინტის დაძვრა ვერ მოასწროს. მერე თქვენც მომეშველეთ. მართლა, კი არ დაგვაფიწყდეთ, პირში პლატოკი უნდა ჩაუდოთ, თორემ როცა გონს მოვა, კივილს გააბამს და ქვეყანას დაგვახვევს. მერე, როცა სამშვიდობოს გავალი... ასე უნდა საქმე. არ გაგიგონიათ ჩვენებური ანდაზა: კატა ისე უნდა დაიპირო, რომ ბრკალი არ გაგკარასო! -- აგრე, აგრე, ერთი აუსრულოთ წადილი იმ ჩვენს გიჟს. ხომ გახ-

სპირიდონმა დაუძახა: „რა ამბავია. რა ამბავია, რომ არ დამაძინებ“-ო და და-
ღწყო საშინლათ ლანძღვა. ერთხანს მოუთმინა ტარიელმა, მაგრამ რომ არ და-
დუმდა სპირიდონი ლანძღვისაგან, ტარიელი მივიდა პასუხის გასაცემათ; სპი-
რიდონმა ჩაიკეტა კარები და ისე დაუწყო მუქარა. როცა ტარიელი წაიყვანეს
მოსაშველლებმა, სპირიდონმა მიიძახა თურმე: „ამაღამ კარგი, იყოს და ზეალ
გაყურებივმ შენ სეირს“-ო. გათენდა თუ არა, გაუგზავნა თურმე ტარიელს წე-
რელი — დუელში განამყევიო. ტარიელმა უარი სთქვა: „რა მედუელემა! დუ-
ხუბი უნდა, გამოვიდეს და ვეჩხუბებო“. სპირიდონმა რომ შეიტყო, ტარიე-
ლი დუელში არ გამოდისო, იფიქრა, ვერ ყოფილა ვაჟყაცო და აიღევ რა-
ღაც უბედური სიტყვები გააგონა. აქ კი ტარიელმა ველარ მობითმინა და მო-
ცაყრო სპირიდონს ისე, როგორც ეკადრებოდა“-ო.

ეს მოგონილი ამბები მიდიოდა სპირიდონის ყურამდი და ასხამდა შხამს
მის დატანჯულ გულში.

დესანის მშობლებიც ხომ წყევა-კრულვით იხსენიებდნენ სპირიდონს: „თა-
ვისი უსჯულო ქადაგებით გადაგვირია შვილი, მოგვტაცა და მოგვიკლავა“.

გავიდა რამდენიმე წელი. სპირიდონი სულ მთლად დაიჯაბნა სევდამ და
ავათმყოფობამ: საცოდავთ წელში მოხრილი, თვალებჩაცვინილი, ძვალტყა-
ვთ ქცეული, ის სამ თვეში ერთხელ ძლივს აუღვებოდა ავათმყოფობას, ერთ-
ორ კვირას, როგორც იყო, დადიოდა ფეხზე და შემდეგ ისევ ჩაწვენდა საბ-
რალოს ავათმყოფობა ლოგინში. მარჯვენა მხარი, რომლითაც ის ტარიელმა
მიწაზე დასცა, ბოლოს სულ გაუფუქდა, ასე რომ ახლა მარჯვენა ხელიც ხმა-
რება მღარ შეეძლო, ეგდო მამისაგან დატოვებულ სახლში მარტომმარტო და
პოელოდებოდა — აი, აი, მოვა სიკვდილი და მომისპობს ამ უსიხარულო სი-
ცხელესო სპირიდონის დედამ ველარ აიტანა ოჯახის ვარამი, შვილის გაუ-
ბედურება და რძალს შემდეგ ისიც გარდაიცვალა. ჰანდახან, როცა უსაზღე-
რით მზაძულებდა მარტო გდება თავს, თუ სიარული შეეძლო, სპირიდონი
ერთი-ორი კვირის ვადით წაედიოდა რომელსამე ძველ წაწნობთან, სადმე ქა-
ლაქში, ან სოფელში, ვითომდა მგზავრობას ცოტა მაინც გადაეცოლებ ჯავ-
რან გულსაო, მაგრამ ეს მხოლოდ თავის მოტყუება იყო. მას გულს ახლა
ველარაფერი გაართობდა

VIII

მართლაც სპირიდონი თბილისში მიდიოდა. როცა მატარებელი იმ სადგურთან გაჩერდა, სადაც სპირიდონს ტარიელმა შეურაცხყოფა მიაყენა, სპირიდონმა პირი მოიბრუნა და ისე დაჯდა ვაგონში, რომ ვეღარ შეეხებოდა იქაურობისთვის, რადგანაც იმ მიდამოს დანახვა მწარე ნაღველს აუშლიდა. მაგრამ მას თვალი მოჰკრა ერთმა ნაცნობმა და საშველი აღარ მისცა — გამოდი, ბუფეტში ლიბონადი დავლიოთო. სხვათაგან რომ ვერ მოიშორა სპირიდონმა ეს ახირებული ნაცნობი, იფიქრა, — რა ვუყო, ვავალ, ლიბონადს დავლევ და ხელახლა ჩქარა შემოვალ ვაგონშიო. მაგრამ ნაცნობი გაუმასპინძლდა სპირიდონს ლიბონადით თუ არა, გამოსდო მკლავში ხელი და დაიწყო სეირნობა. სპირიდონი თითქმის უნებლიედ დადიოდა მასთან. თუმცა-ღა მაისის საღამო იყო, მაგრამ ცოტაოდნით მაინც გრილოდა. სპირიდონის ფილტვებმა იგრძნეს ეს სივრცე და აუტყდა საშინელი ხველა.

— არ გიკვირს, ეს სიკვდილი რომ ამდენი ხანია მარჩობს და აქაპომდე ვერ მორჩა ამ საქმეს? — უთხრა სპირიდონმა ნაცნობს.

ნაცნობმა, როგორც საზოგადოთ ჩვეულებათ აქვთ ბევრს, დაანუგეშა სპირიდონი: „არაფერია, გაივლის. მორჩები“, თუმცა-ღა კი დარწმუნებული იყო, როგორც მიცვალბებული ვერ ადგება სამარიდან, არც სპირიდონი მორჩებაო.

ამასობაში სპირიდონმა და მისმა ნაცნობმა მიაწიეს „პლატფორმის“ თავს და დაბრუნდნენ უკან. ამ დროს „პლატფორმის“ მეორე თავიდან წამოვიდა ამათგან ერთი ლამაზათ იარაღში ჩამჯდარი, ახოვანი ვაჟკაცი, რომელსაც ერთ მხარეს ვიღაც ლამაზი ყმაწვილი ქალი მოჰყვებოდა და მეორე მხარეს — ვიღაც ყმაწვილი კაცი.

— ვინ არის ის? — ჰკითხა სპირიდონმა თავის ნაცნობს.

— ვერ იცან? ტარიელ მკლავადე — უპასუხა ნაცნობმა.

ამ სახელის გაგონებაზე სპირიდონს საშინელმა ჟრუანტელმა დაუარა ტანში, რადაც ისეთი აღმთური დაუტრიალდა გულზე, თითქოს ცოფდებოაო. დეს პინეს სიკვდილს შემდეგ, მართლა ბევრჯერ მოსვლია სპირიდონს ცეცხლი გულზე და უთქვამს: „წავალ, მოვნახავ და მოვსთხოვ, პასუხს ჩემს დაძლუპველისო“ მაგრამ ბოლოს მაინც იმორჩილებდა სპირიდონის გონება შურის საძიებლად აზვირთებულ გრძნობას. მაგრამ ახლა მას თვალ-წინ ედგა ის ადამიანი, რომ

მელსაც ის აბრალედა—მე და ჩემს მეუღლეს უღროოდ მოგვისპო სიცოცხლო, ახლა გრძნობა აღარ ემორჩილებოდა გონებას; სპირიტონმა ახლა უნებლიეთ გახელა იმ ადგილს, სადაც მას ამ რამდენისაზე ხნის წინეთ ისე მხეცურათ დაეტაკა ტარიელი. დაინახა ის ბოძიც, რომელზედაც ტარიელი იყო იმ დროს მიყრდნობილი და ივარცხნიდა წვერს; აი ის კვალიც, სადაც ტარიელმა ისე ჩააჯახა; ისე წამოუდგა თვალწინ მაშინდელი შემთხვევა, თითქოს რამდენისაზე წლის წინედ კი არა, აი ახლა, ამ წამში შემთხვაო. მოაგონდა ისიც, თუ როგორი ალტაცებით ისმენდა დესპინე იმ ამბავს, რომელიც მან უამბო იმ ღამეს, იმ მათთვის უბედურ ღამეს, როცა ისინი დუქანში ღამის გასათევით დარჩენ. ამას მოჰყვა სხვა მოგონებანიც. ელვასაებრ გაუბრინა სპირიტონს ხსოვნაში ყოველივემ, რაც კი მის ცხოვრებაში ღირს-შესანიშნავი მომხდარიყო,— თავისი ბავშობა, ის დრო, როცა ქალაქის სკოლაში იყო და ვიჩხის სინათლეზე სწავლობდა გაკვეთილებს, საოსტატო სემინარია, სადაც ის ისე მუყაითად მეცადინეობდა, რომ, რაც შეიძლება, კარგათ აღტურვილი გამოსულიყო სამოსწავლო ასპარეზზე და სოფლის მასწავლებლის პირობაზე, ღირსეული სამსახური გაეწია ქვეყნისთვის. მერე სოფლის მასწავლებლობა, იქაური ცხოვრება, იატაკზე რომ წვებოდა დასაძინებლათ, დესპინეს გაცნობა, პირველათ რომ გაკვეთილი წააკითხა, მისი სიყვარული, იმედებით სავსე ცხოვრება დესპინეს შერთვის შემდეგ. აი, აი თითქოს ახლაც თვალწინ უდგას დესპინეს ღიბრონი, სიყვარულით სავსე თვალები, თითქოს, აი, ახლაც ესმოდა დესპინეს ლაპარაკი.

— ჩვენი ძლიერე ქვეყნის სამსახურს შევსწიროთ, ეს არის ადამიანისთვის ნეტარებაო. „ახლა? ახლა ყველა გათავებულია, ყველა მოგვისპო იმ ადამიანმა!.. თვითონ კი ცხოვრობს განცხრომით! საზოგადოებაც შესტრფის და ტაშს უკრავს!“ აქ კი გული ყელზე შიდადა სპირიტონს და თითქოს უნებლიეთ მოუქირა ხელი რევოლვერს, რომელსაც უკანასკნელ დროს ჯიბით ატარებდა. ეს რევოლვერი სპირიტონმა იყიდა იმ დროს, როცა საოსტატო სემინარიაში სწავლა დაასრულა და სოფელში უნდა წამოსულიყო. იყიდა სრულიად შემთხვევით, ან უკეთ რომ ვსთქვათ, ამხანაგების მიბაძვით. ეს იყო პატარა, საჯიბე რევოლვერი, სმიტის სისტემისა. თავდაპირველათ სპირიტონი იშვიათად ატარებდა ამ რევოლვერს თან, მაგრამ ერთმა გარემოებამ შეაყვარა ის და შემდეგ აღრ მოუშორებია. აი, რა შემთხვევა იყო ისა: ერთ ზაფხულის დღეს სპირიტონი შინიდან ერთი ამხანაგისას მიდიოდა. წასვლის დროს რევოლვერიც ჩაიღო ჯიბეში, რადგანაც მისი ამხანაგი და ის ხშირად ერთო-

ბოდენ ნიშანში რევოლვერის სროლით. როცა ერთი ნაწილი გაიარა, სპირიდონს შემოესმა ყვირილი: „ცოფიანი, ცოფიანი!“ სპირიდონმა გაიხედა და დაინახა, რომ გზაზე შორბის ერთი დიდი ქოფაკი ძაღლი. ძაღლი ჯერ შორს იყო, სპირიდონს შეეძლო იქვე გზის პირში ხეს ამოფარებოდა და თავისუფლათ ესროლა ცოფიანი ძაღლისთვის რევოლვერი. მაგრამ სპირიდონის წინ რამდენიმე ნაბიჯზე, გზის პირას, თამაშობდნენ ბავშვები, რომლებშიც ერთი წლინახევრის, თუ ორი წლის ბავში. როცა ბავშვებმა გაიგონეს ყვირილი და დაინახეს, ძაღლი შორბისო, მიატოვეს პაწია ამხანაგი და გაიქცნენ დასამალავათ. პაწია ბლანამ, ჯერ ამხანაგების გაქცევის გამო და მერე ძაღლის დანახვით შეშინებულმა, იწივლა და დააპირა გაქცევა. მაგრამ გაქცევის მაგივრათ გადაებოძო იქვე რალაცას და წაიქცა მიწაზე. სპირიდონმა რომ ეს დაინახა, გაიქცა ბავშვსკენ, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. ის იყო ერთი წამით მისწრო სპირიდონმა და მოვარდა მეორე მხრიდან პირდაღებული ქოფაკი. სპირიდონმა ესროლა რევოლვერი ძაღლსა და მოარტყა მკერდში. ძაღლი ერთი წაიქცა, მაგრამ ისევ სწრაფად წამოვარდა და გაექანა სპირიდონისკენ, სპირიდონმა მიაგება მეორე ტყვია, მიაყოლა მესამეც და მოუღო ბოლო. აი, იმ დღიდან დაწყებული, შეუყვარდა სპირიდონს თავისი რევოლვერი და აღარ იშორებდა. მართალია, ტარიელმა რომ ჩხუბი უქნა, მაშინ არ გამოადგა სპირიდონს თავისი რევოლვერი, ამიტომ იმ დროებით ერთ-ორ თვეს მიატოვა რევოლვერის ტარება. მაგრამ შემდეგ ხელახლა მოუბრუნდა — „ეგდოს ჯიბეში მაინც“-ო.

სპირიდონი და მისი ნაცნობი დაუპირდაპირდნენ ტარიელს. ტარიელი კიდევ უფრო გამშვენიერებულყო, თითქოს მზე ამოდის ზედაო, ისე ანათებდა მისი პირისახე, მისი ზორბა ბეჭები და მკერდი ლაზათიანად მოჩანდა მიხაკისფერ, ჩერქეზულ თივთიკის ჩოხაში.

— „...იმ ოჯახს მე პატივს ვსცემ და არც მინდოდა, დავარწმუნებო, იმ ოჯახში იმ საქმის ჩადენა, — განავრძობდა ტარიელი რალაც ამბავს — მაგრამ მოთმინებიდან გამოვედი და მერე კი ვკარი ფეხი; მგონია, სამ საყენზე კი გავისროლე!“.

— „ახ, რა შეუბრალებელი ხარო?“ შეჰკივლა ნახათ ამ დროს ტარიელთან მოსეირნე ყმაწვილმა ქალმა. ტარიელმა ღინჯათ გაიცინა და აღტაცებით შეხედა თვალელებში ლამაზ ყმაწვილ ქალს, რომელიც თავის მხრივ სეირნობის დროს ისე უმზერდა ტარიელს, თითქო თვალში უნდა ჩაიძვრიხოს ამოდენა კაციო.

სპირიდონმა გარკვევით გაიგონა ტარიელის სიტყვები და ისევ რაღაც საშინელი ალბური მოედო მცელ სხეულში. „კიდევ ვიღაცას დაჩაგრება და გაქლევა! თითქოს ამისთვის არის დაბადებული, რომ ყველა გაქელოს და შეურაცხყოს! თავი მოსწონს კიდევ ამით!“ გაუბრძნა ელვასებრ სპირიდონს ფიქრებში და შეძლევ მტკიცე ვადაწყვეტით დაუმატა: „მოვთხოვ პასუხს! ორი ადამიანის სიცოცხლე ღირს იმათ, რომ მის დაძლუვებულს პასუხი მოეთხოვოს! ორის და იქნება მეტისაც!“ ამ დროს, ის იყო ტარიელმა კიდევ ჩაუარა გვერდით სპირიდონს.

— ტარიელ მკლავაძვე, თქვენთან სიტყვა მაქვს, — დაუძახა სპირიდონმა და წავიდა ტარიელისკენ ისე სწრაფად, რომ მისნა ნაცნობმა, რომელიც ამ დროს, მასთან სეირნობდა, ვერც კი მოასწრო რაღაც ეთქვა მისთვის.

ტარიელი ღიჯათ მობრუნდა უკან, გაკვირვებულმა შეხედა სპირიდონს და ჰკითხა:

— რა გნებავთ?

— ვერ მიცანით? ჰკითხა სპირიდონმა თავის მხრივ და ჩააჩერდა თვალებში.

— ვერა, — უპასუხა ტარიელმა, რომელსაც ღიმილი გამოეხატა სახეზე, როცა სპირიდონის მოკუნტულ ტანს აველ-ჩაველო თვალი, თითქოს ეს კაცი უნახავსო, მაგრამ ვერ მოიგონა, სად და როდის?

— მე სპირიდონ მცირიშვილი ვარ. არ გახსოვთ, ისე უდანაშაულოდ რომ დაგვეხიოთ თავს? აბა, კარგა გაიხსენეთ! აი, ის ადგილი, სადაც თქვენ დაგვიხვდით — სპირიდონმა გაიშვირა ხელი იქით, სადაც ის გალახა ტარიელმა.

ტარიელს, აბა, ყველა როგორ დაამახსოვრებოდა; ვინ სად გაუღახავს! მაგრამ სპირიდონის გალახვა მისგან რაღაც ისეთი ტიპიური იყო, რომ, ახლა სპირიდონის სიტყვებს შემდეგ, ადვილად გაიხსენა და იცნო კიდევ სპირიდონი.

— მერე რა გინდა, ახლა? მედიდურათ და თითქმის დაცინვით ჰკითხა მან სპირიდონს.

— მინდა, პასუხი მომცეთ, რას გვემართლებოდით, რომ ორ უდანაშაულო ადამიანს სიცოცხლე მოგვისპეთ?

— წადი, დაიკარგე აქედან! ხედავ, თურმე რისთვის შეძახოდა ეს ბალნინჯო! — შესძახა ტარიელმა და დააპირა წასვლა.

— ვერ წაბმანდებო, სანამ არ დამაკმაყოფილებთ ჩემს კითხვებში, რაღაც საშინელი მტკიცე ხმით უთხრა სპირიდონმა.

— ვინ? მე, მე ვერ წაგბანდები? თან წყრომით და თან გაკვირვებით ჰკითხა ტარიელმა.

— დიახ, თქვენ! სანამ არ დამაკმაყოფილებთ ჩემს კითხვებში, ერთ ბიჯსაც ვერ გადასდგამთ.

— მაშ დავგიწყებია ჩემი ხელი! უთხრა ტარიელმა რაღაც დამცინავი წყრომით და გაეჭანა სპირიდონისკენ, რომ დახტომოდა და კარგა მანძილზე გაესროლა, ვითარცა ნაფოტი.

მაგრამ, სანამ ტარიელი თავის მძლავრ ხელებში მოიგდებდა სპირიდონს უკანასკნელმა დასცა მას გულში რევოლვერი. ტარიელი ერთი შეტოტმანდა, გადიბორძიკა ერთ მხარეს და დაეცა მიწაზე. „ვისი ხელით ვკვ...ღე...ბ...ი...“ რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ სიტყვის დასრულების მაგივრათ მძლავრათ გაუსვა ცალი ფეხი მიწაზე და განუტევა სული.

თვალის დახამამებამდი იმ ადგილის გარშემო, სადაც ტარიელი ეგდო, გაიქედა ხალხით. ვიღამაც გაუხსნა მოკლულს გულზე ჩოხა და ახალუხი. განიერ მკერდზე, ძუძუს სიახლოვეს გვამს ჰქონდა პატარა კრილობა, რომლიდანაც მოთქერავდა მოშაო სისხლი.

— რა პატარა ტყვიას მოუტლავს ეს ლომივით კაცი! — სთქვა ვიღაცამ.

— Кто убил? — იკითხა სადგურზე მოსამსახურე ჟანდარმმა.

— Я убил. — უპასუხა საჩქაროთ სპირიდონმა, რომელსაც რევოლვერი ჯერ კიდევ ხელში ეჭირა.

ჟანდარმმა დაატყვევა სპირიდონი, შეადგინა პროტოკოლი და წარადგინა სპირიდონითურთ, სადაც ჯერ იყო.

— —

სამსჯავროში სპირიდონი სრულიადაც არ ცდილობდა, რომ გამართლებულიყო. მან მხოლოდ უამბო მსაჯულებს თავიდანვე საქმის გარემოება. ოლქის სასამართლომ გადაუწყვიტა სპირიდონს ციმბირს გაგზავნა და იქ მდნებში მუშაობა. მაგრამ მდნებამდი აღარ მიუწყევია სპირიდონს — გზაში გადაიცვალა.

— არ გრცხენია, ეკვიანობ! უსაყვედურა იასინმა.

უკანასკნელად კიდევ მხურვალეთ გადაკოცნეს ერთმანეთი და შემდეგ მოჩვენებასავე გაქრნენ ერთი — ერთ მხარეს და მეორე — მეორეს.

II

სოფელ ნიგეზიანში ბეჟან უქმაძე კარგი მამულის პატრონი და მდიდარი აზნაური იყო. რადგანაც ბეჟანს, იასონს გარდა, ვაჟიშვილი არ ჰყავდა, იასონი პატარაობიდანვე ფუფუნებასა და ნებიერობას იყო მიჩვეული. რაც უნდა ახირებული რამ დაეჩინებია ბავშვს, დედ-მამაც და დებიც იმის ამსრულებელი იყვნენ. მოაწია ღრო და ბეჟანმა თავისი ვაჟი ერთ მახლობელ ქალაქის სასწავლებელში მისცა. იასონი სწავლაში ძლიერ კარგ ნიჭს იჩენდა, მაგრამ სა-მაგიეროთ, მშობლების სახლში ლაღათ და ნებიერთ აღზრდილს არაფრით ებიტნავებოდა სასწავლებლის გადაქარბებული „დისციპლინა“. მასწავლებლები მუდამ უჩივოდნენ იასონს უმორჩილობასა და სიცელქეს. მაგრამ ბეჟანის ხათრისთვის ვერ გამოეგდოთ სასწავლებლიდან. ამგვარათ, გადმოვიდა ის მესამე კლასში. აქ-კი ერთმა მეტიჩარა მასწავლებელმა თავისი უსაზღვრო წყრამითა და ტუქსვით იქამდი მიიყვანა იასონი, რომ მეტიჩარა მასწავლებელს სილა გააწნა. ამას შემდეგ, რა თქმა უნდა, იასონი დაითხოვეს სასწავლებლიდან. ბეჟანის ადგილას რომ ცოტაოდენათ განათლებული კაცი ყოფილიყო, რასაკვირველია, ეცდებოდა და თავის შვილს სადმე, სხვა სასწავლებელში წაიყვანდა. მაგრამ გაუნათლებელ ბეჟანს საკმარისად მიაჩნდა, რომ მისმა იასონმა რუსული ლაპარაკი და წერაკითხვა იცოდა. „ფილოსოფოსათ ხომ არ მინდა და სამსახურისთვის ესეც კი ეყოფა“-ო, ამბობდა ბეჟანი. ნაცნობების შემწეობით ბეჟანმა იასონი მიაღებია მწერლათ მაზრის სამართველოში. მაგრამ დიდხანს არც იქ დაუყვია იასონს: ერთ დღეს დედის შეგინებისათვის იმან კარგა ლაზათიანათ მიბეგვა კანცელარიის ერთი ტუზი და შემდეგ აიღო, ანუ უკეთ ესთქვათ, ააღებინეს სამსახურზე ხელი. მას შემდეგ იასონ აღარ მოშორებია მშობლების სახლს. ან რა გასაკირი ადგა, რომ მაინცადამაინც სამსახურის გულისთვის თავი შეეცქიეებია? სასმელი არ აკლდა და საკმელი, საკმელი და სახურავი მაგრამ ამ უზრუნველ ცხოვრებაშიაც ერთი-ორი თვის შემდეგ მოწყენილობამ მოიცვა იასონის სული და გული. წამოდგებოდა დილას, ისაუბრებდა, შემდეგ სადილი, ვახშამი და ძილი. მიდიოდა ამ ერთგვარობაში დღეები, კვირები, თვეები. იასონი იმტვრევდა თითებს მოწყენილობისაგან, ამოქ-

ნარეიდა, იზმორებოდა; მისი სიკოცბლათი სავსე ჰქონდა თხოულობდა სხვა-გვარ ქაოყრებას. მაგრამ რა უნდა ექნა? მუ ჰაობა და შეტადრე მწის მუშაობა დიდი სათაქილო საქმეა სოფელელ ხალხის აფაღაში. აბა ამ სათაქილო საქმეს ხომ არ მოჰკიდებდა ხელს ღიღარო აზნაურის ერთად-ერთი ვაჟი. ისეთ გარემოებასა და ხალხში თავის დღეში არა ეოფილა იასონი, რომ წიგნის კითხვის სურვილი ჩაენერტა ეანმეს ამ ყმაწვილი კაცის გულში. წყაღდებოდა არა-რაობაში, იასონის ძალა, სული და გული. გულის გაღასაყოლებელი და შესაქცევი რომ სხვა აღაზა ღარჩა-რა, იასონმა დააწყო მეზობლობაში სიარული. დღეს ერთისას აღამეზდა, ხვალ მეორისას, ზეგ მესამისას; აზნაური იქნებოდა მისი მასპინძელი, მღედელი, თუ გლეხი, ეგ სულ ერთი იყო მისთვის; ეველას შეიფერებდა და დიახლოვებდა. ამ ხეტიალში გაიცნო ქაღებიკ. ამას შემდეგ მის მოწყენილობასაც მოეღო ბოლო, დაიწყო მის ცხოვრებაში ახალი ხანა; ისე გაუტება სოფელში ცხოვრება, რომ, მგონია, თვით სამოთხეზედაც არ გასცლიდა. ახლა იშვიათი ღამე იქნებოდა, რომ იასონს შინ დაეძინა. ვინ იცის სად დაეხეტებოდა და სად არა მთელი ღამის განმავლობაში! ბეჟანი და მისი მეუღლე შიშით აღარ იყვენ — მოგვციაღვს ვინმეო. მაგრამ იასონს, არა თუ დედ-მამის დარიგება, მგონია, ჯაჰვი რომ მოგებათ, ისიც ვერ დაამაგრებდა ღამდამობათ შინ. სოფელ ნიგვზიანში ბევრ ტკბილ ცოლქმრობას გადაესხა მწარე ნაღველი იასონის წყალობით, ბევრი ოჯახის ტკბილი ცხოვრება შეირყა და გამწარდა, ბევრ გასათხოვარ ქალს მოეხადა ღეჩაქი. ნახავდა იასონი სადმე, მაგალითად, ან ეკლესიაზე, ან „ლაშის-სათევში“, ან სხვა რომელსაღე შეკრებულობაში ღამაზ ქალს, გაუჩნდებოდა გულში ვარამი აფათმოფობასავით ამ ქალის ხელში მოგდებისა და, სანამ თავის წადილს არ შეისრულებდა, ვერ მოისვენებდა. ამასთან უნდა მოგახსენიოთ, რომ საძნელოც არ იყო იასონისთვის ამ შემთხვევაში თავის საწადელის შესრულება: იასონი იყო ღამაში ყმაწვილი კაცი, კარგი მოლოზარაე, ხუმარა; ისეთი სიმღერა და ჩანგურის დაკრა იცოდა, რომ ტკბილი ჟრუნტელი დაუვლიდა ადამიანს მის გაგონებაზე; ამასთან მუდამ კობტა, „ჩაქურ“ ტანისამოსში გამოწყობილი (ვეროპიული ტანსაცმელი ღიბიხანია უარ-ქყო), მუდამ მოცლილი და თავისუფალი.

ბეჟან უქმადის მეზობლათ იდგა ერთი გლეხი, დათია ხელმოკლიძე. თუმცა-ღა მდიდარი, მამულის პატრონი აზნაური ბეჟან და ღატაქი გლეხი დათია ვერაფერი ტოლფარდები იყვენ ერთმანეთისა, მაგრამ მეზობლობა-კი მაინც ტკბილი ჰქონდათ ერთმანეთში, დათია ყანაში ეხმარებოდა ბეჟანს, კვირა-

უქმე დღეს, თუ ბეგანს სტუმრები ჰყავდა, ხელს უწყობდა და ემსახურებოდა, ვინაჲსა და ზეხილის გაშენებაში შველოდა და სხვა; სანაჯიერათ ბეგანი შეს, წენელს, საბალახოს, ხან საკანე მიწასაც აძლევდა დათიას.

დათიას უფროსი ქალიშვილი, ქრისტინე, ერთი იმ მმეცნიერ ქმნილებათაგანი იყო, რომლის მზგავსი ერთ სოფელში ერთი გამოერევა, ან ორი. დათიეის ქრისტინე ჩვენი სოფლის თვალია, თვალი“-ო! ამბობდნენ მეზობლები. რა თქმა უნდა, დათიასა და მის მეუღლეს მარიკასაც თავი მოსწონდათ ქრისტინეთი.

— დედაცაო, დეინახე, დღეს სულ ჩვენი ქრისტინესკენ ქონდნენ თვალი და კითხულობდნენ, ვინ არის იგი ლამაზი ქალი. —სინარულით ეუბნებოდა ეკლესიიდან, ან სხვა შეკრებულობიდან დაბრუნებული დათია თავის მეუღლეს.

— შენ იმ დღეს უნდა გეყურებია, იმ დღეს! „ქალი დევიზადე ამას ქვიაო“, ყველა ამას ჩიოდა, ეუბნებოდა ქმარს პასუხათ თავის ქალიშვილის ქებით აღტაცებული მარიკაი.

სილამაზეს-გარდა, ქრისტინე ისეთი ღეთისნიერი, ისეთი რლბილი ხასიათისა და ტკბილის ენის პატრონი იყო, რომ მშობლებს, დებს, ძმებს, მთელ ჯალალობას განსხვავებით უყვარდათ, ოჯახის სულათ და გულათ მიაჩნდათ.

იასონს კარგა ხანია უცემდა გული ამ ლამაზი მეზობლისთვის, უნდოდა, როგორც თვითონ ეძახოდა ამ საქმეს, „ერთი ხელში მოგდება“, მაგრამ ესეც გამოცდილებით იცოდა იასონმა, რომ სოფლელი გლეხის ქალი, ზოგი უწინაღმდეგოთ დანებდება კაცს, მაგრამ უმეტესობა კი არაფრის გულისთვის არ უღალატებს თავის უმანკობას და ნამუსს. ქრისტინე ერთი ამ უკანასკნელთაგანი იყო, —დიდ განძათ მიაჩნდა თავისი ნამუსი და ქალწულობა.

იასონმა დაიწყო დათიასს ხშირხშირათ სიარული. ხანდახან მთელ დღეს აღამებდა იქ. დათია და მისი მეუღლე კუდს არას ხედავდნენ ამ სტუმრობაში და ამიტომ სასიამოვნოდაც მიაჩნდათ, თუ კი ერთი ძვირფასი მეზობელი, როგორც, მათის ფიქრით, იასონი იყო, ამათ ოჯახში მისვლას იკადრებდა. ამასთან კიდევ იასონი მარიკაის „ძუძუ ნაქამი“ იყო. მართალია, იასონს ეს „ძუძუ ნაქამობა“ არც კი ახსოვდა, თითო-ორჯერ ბევრ მეზობლის ქალს უქმევია თავისი ძუძუ ამ პატივცემულ აზნაურის შვილისთვის; დედაც ხუმრობით ხანდახან ჩამოუთვლიდა იასონს გლეხის დედაცაცების სახელს — „ესენი არიან შენი დედები, შენთვის ძუძუ უქმევია“-ო. იასონსაც ბევრი უცინია ამ ხუმრობაზე — „უფ, უფ, რამდენი დედები მყოლია“-ო. მაგრამ ამათ აშპარტავანი აზნაური-

შეილი მართლა ნათესავათ და თავისიანათ ხომ არ ჩასთვლიდა ვილაც გლეხის დედაკაცებს? ამგვარ „ნათესაობას“ მხოლოდ გულუბრყვილო გლეხის დედაკაც მარიკასთვის ჰქონდა მნიშვნელობა, — „შენი საკადრისი არ არის, მარადედა-შვილობით გაგიბედავ“-ო, ამ სიტყვებით ხშირათ მიუერთმეფია მარიკას იასონისთვის კაი უურძენი, მსხალი, ვაშლი, ხან ცხელცხელი ხაჭაპურიც. დიდხანს დადიოდა ამგვარათ იასონი დათიასას. მაგრამ არ იქნა, ჯერ ვერას გახდა ქრისტიანთან. მორცხვი ქრისტინე უფროთხოდა იასონთან მარტო დარჩენას და ლაპარაკს. მართალია, მის შემდეგ, რაც იასონმა დათიასას სიარული დაიწყო, ქრისტიანს გულშიაც დაიბადა რაღაც ერთგვარი თბილი გრძნობა, გული სთხოვდა სადამდე ჩუმათ მანც ემზირა, ემზირა იასონისთვის, მაგრამ ასეთი საიდუმლო-საქვრეტი თილისმა არსად იყო, ისე-კი ცხადათ ყმაწვილის კაცის ჰერეტა და დაახლოვება ქრისტიანს ჰკუთნო. „არ იყო კაი საქმე“ და ამიტომაც თავს შირს იქერდა ამგვარ საქმისაგან. მაგრამ, რამდენათაც ქრისტინე შორს გაურბოდა, იასონს იმდენათ უფროდაუფრო უძლიერდებოდა ნდობა ქრისტინეს „ხელში მოგდებისა“.

ერთ დღეს ქრისტინე მარტო დარჩა შინ, — სხვები საღაც წასულიყვნენ. ყმაწვილი ქალი ნელნელა კერავდა რაღაცას და თან ოცნებაში გართულიდაბალის ხმით ლილინებდა:

„დედაც მიყვარს, მამაც მიყვარს,

მშვიდი ყველას მირჩენია,

ერთი ვინმე სხვისი. შეილი

თლად ქვეყანას მირჩენია“.

— ვინა, ქრისტინე, ვინ არის იგი ბედნიერი? — სიცილით შეილაპარაკა კარებში ამ დროს იასონმა და შევიდა ქრისტიანთან.

ამ მოულოდნელი სტუმრობით ქალი დაიბნა, გაწითლებული წამოხტა ზეზე თავის საკერაზე ანათ, ერთი თითქო გაქცევაც დააპირა, მაგრამ მოაგონდა, რომ მის მეტი შინ არავინ იყო მასპინძელი, და სტუმრის მარტო მიტოვება ურიგობა იქნებოდა. თავჩაღუნული, გაწითლებული გაჩერდა ფეხზე, მაგრამ სტუმრის მიპატიჟებას, ან ხმის ვაცემას-კი ვერ ბედავდა.

— რა არის, ქრისტინე, ასე გეშინია ჩემი, ვითომ და კაცის მკამელი ვიყო! არ ვიცი, რა მიწყენინებია შენთვის, რომ ხოხობსავით მემალვი? — უთხრა თავისებური მომსყიდველი ტკბილი კილოთი იასონმა.

— რა ექნა, რას მიკვებ? — მორცხვით ჩაილაპარაკა ქრისტინემ და კიდევ უფრო გაწითლდა.

— რას უნდა გიკვებდე? შენს მეტს, ყველას უხარია ჩემი აქანაი მოსვლა. შენ გეტყობა, გწყენს. სულ მონღღურავსავით ხარ ჩემთან: რა არის, ჩვენც ვავეცეთ ერთმანეთს ხმაი: ენახოთ, იქნება, კაი მეგობრები შევიქნეთ ბოლოს.

— რა მეგობრები? თითქო უტბათ წამოსცდა, თორემ არ უნდოდა კითხვაო, ისე უხერხულათ და თავაუღებულათ ჰკითხა ქრისტიანებ.

ქრისტიანეს უხერხულმა კითხვამ კარგი შემთხვევა მისცა იასონს იმ საგანზე გადაეტანა ლაპარაკი, რომელიც დიდი ხანია სწყუროდა.

— რა მეგობრები? როგორც შეფერის ჩვენი სიანა ახალგაზდებს. წელან ქე არ მღეროდი, ერთი ვინმე სხვისი შვილი თლად ქვეყანას მიჩვენიაო, ნეტა არ იქნება, გამაბედნიერო და მე ვიყო იგი სხვისი შვილი? სთქვი ქრისტიანე, სთქვი, გენაცვალე მაგ ლამაზ პირში—ალტაცებით დაატანა იასონმა. რომელიც ისე უმზერდა ამ დროს ქრისტიანეს, რომ იფიქრებდით, ესეც არის, ავალში უნდა ჩაიძვრინოსო.

ქრისტიანე ისევ ისე თავაღუნული იდგა და ხმას არ იღებდა. მხოლოდ ისი მძლავრი სუნთქვა ამტკიცებდა, რომ გული ძლიერ უღელავდა.

— მითხარი-მეთქი, ქრისტიანე, მითხარი!

— რა გითხრა? თუ იკადრებ, შენ ძამიეი ხარ ჩემი, ნენაის ძუძუ ნაჭაპი,—მღელვარების ხმით უთხრა ქრისტიანემ.

— ძამიეი—დაიეი რათ მინდა მე? სხვაი მითხარი რამე, იმ ლამაზ გულ-ქერდში გენაცვალოს იასონი! მითხარი, ვისთვის გინდა ამ სილამაზე პირი? მოკვდეს იასონი, შენი თავი თუ სხვა ვისმეს დაანებოს!.. ეხოში ყვავილი ქონდეს კაცს და სხვამ მოუწყვიტოს! აბა მე სისხლი არ მქონია! მითხარი, სხვისი ხარ, რა ჩემი?—უფროდაუფრო გატაცებით ეკითხებოდა იასონი.

— ჩემი შეტენა, მე რომ, კაი, შევცუთე, შენ არ უნდა იკადრო და სხვაი, მე რა ვიცი, რა მოხერხდება ჩვენში?.. კიდევ რაღაც უნდა ეთქვა ქრისტიანეს, მაგრამ ვეღარ მოახერხა.

— რა მოხერხდება?.. იასონი ერთ წამს დაფიქრდა და შემდეგ სთქვა: —რა მოხერხდება და ცოლ-ქმრობა. ახლა! ახლა რას იტყვი?..

„ცოლ-ქმრობის“ გაგონებაზე, ქრისტიანე შეკრთა, თითქო გულში ნატკენი ადგილი ჰქონდა და იქ გაჰკრა რაღაცამო, სახზე აღმური აუვიდა, თავლები რაღაც იმედით გაუბრწყინდა და ერთი ისე ტკბილათ შეხედა იასონს, თითქო, ესეც არის, ენა—უთქმელად ხელში ჩაუვარდებოა. მაგრამ საჩქაროთ შეეცვალა ეს იმედიანი სახის მეტყველება უიმედობით, წარბები მოხარა გაჯავ-

შეილი მართლა ნათესავთ და თავისიანთ ხომ არ ჩასთვლიდა ვილაც გლეხის დედაკაცებს? ამგვარ „ნათესაობას“ მხოლოდ გულუბრყვილო გლეხის დედაკაც მარიკასთვის ჰქონდა მნიშვნელობა, — „შენი საკადრისი არ არის, მარადედა-შვილობით გაგიბედავ“-ო, ამ სიტყვებით ხშირათ მიუთრთმევია მარიკას იასონისთვის კაი ყურძენი, მსხალი, ვაშლი, ხან ცხელცხელი ხაჭაპურიც. დიდხანს დადიოდა ამგვარათ იასონი დათიასას. მაგრამ არ იქნა, ჯერ ვერას გახდა ქრისტინესთან. მორცხვი ქრისტინე უფროთხოდა იასონთან მარტო დარჩენას და ლაპარაკს. მართალია, მის შემდეგ, რაც იასონმა დათიასას სიარული დაიწყო, ქრისტინეს გულშიაც დაიბადა რაღაც ერთგვარი თბილი გრძნობა, გული სთხოვდა სადამდე ჩუმათ მაინც ემზირა, ემზირა იასონისათვის, მაგრამ ასეთი საიდუმლო-საქვრეტი თილისმა ზრსად იყო, ისე-კი ცხადათ ყმაწვილის კაცის ქვერტა და დაახლოვება ქრისტინეს ჰკუთნო. „არ იყო კაი საქმე“ და ამიტომაც თავს შორს იკერდა ამგვარ საქმისაგან. მაგრამ, რამდენათაც ქრისტინე შორს გაურბოდა, იასონს იმდენათ უფროდაუფრო უძლიერდებოდა ნდობა ქრისტინეს „ხელში მოგდებისა“.

ერთ დღეს ქრისტინე მარტო დარჩა შინ, — სხვები საღაც წასულიყვნენ. ყმაწვილი ქალი ნელნელა კერავდა რაღაცას და თან ოცნებაში გართულიდა-ბალის ხმით ღიღინებდა:

„დედაც მიყვარს, მამაც მიყვარს,

ძმები ყველას მიჩვენია,

ერთი ვინმე სხვისი. შეილი

თლად ქვეყანას მიჩვენია“.

— ვინა, ქრისტინე, ვინ არის იგი ბედნიერი? — სიცილით შეილაპარაკა კარებში ამ დროს იასონმა და შევიდა ქრისტინესთან.

ამ მოულოდნელი სტუმრობით ქალი დაიბნა, გაწითლებული წამოხტა ზე-ზე თავის საკერავ ანთ, ერთი თითქო გაქცევაც დააპირა, მაგრამ მოაგონდა, რომ მის მეტი შინ არავინ იყო მასპინძელი, და სტუმრის მარტო მიტოვება ურიგობა იქნებოდა. თავჩალუნული, გაწითლებული გაჩერდა ფეხზე, მაგრამ სტუმრის მიპატიუებას, ან ხმის გაცემას-კი ვერ ბედავდა.

— რა არის, ქრისტინე, ასე გეშინია ჩემი, ვითომ და კაცის მკამელი ვიყო! არ ვიცი, რა მიყვებიან შენთვის, რომ ხოხობსავით მემაღვი? — უთხრა თავისებური მომსყიდველი ტყბილი კილოთი იასონმა.

— რა ექნა, რას მიკვეთ? — მორცხვით ჩაილაპარაკა ქრისტინემ და კიდევ უფრო გაწითლდა.

— რას უნდა გიკვთოდეს? შენს მეტს, ყველას უხარია ჩემი აქანაი მოსვლა. შენ გეტყობა, გწყენს. სულ მონღურავსავით ხარ ჩემთან: რა არის, ჩვენც გავცეთ ერთმანეთს ხმაი: ენახოთ, იქნება, კაი მეგობრები შევიქნეთ ბოლოს.

— რა მეგობრები? თითქო უცბათ წამოსცდა, თორემ არ უნდოდა კითხვაო, ისე უხერხულათ და თავფულეზულათ ჰკითხა ქრისტიანებ.

ქრისტიანს უხერხულმა კითხვამ კარგი შემთხვევა მისცა იასონს იმ საგანზე გადაეტანა ლაპარაკი, რომელიც დიდი ხანია სწყუროდა.

— რა მეგობრები? როგორც შეფერის ჩვენისთანა ახალგაზდებს. წელან ქე არ მღეროდი, ერთი ვინმე სხვისი შვილი თლად ქვეყანას მიჩრევნიაო, ნეტა არ იქნება, გამაბედნიერო და მე ვიყო იგი სხვისი შვილი? სთქვი ქრისტინე, სთქვი, გენაცვალე მაგ ლამაზ პირში — აღტაცებით დაატანა იასონმა. რომელიც ისე უმზერდა ამ დროს ქრისტიანს, რომ იფიქრებდით, ესეც არის, ავალში უნდა ჩაიდგრინოსო.

ქრისტიანე ისევ ისე თავჩაღუნული იდგა და ხმას არ იღებდა. მხოლოდ მისი მძლავრი სუნთქვა ამტკიცებდა, რომ გული ძლიერ უღელავდა.

— მითხარი-მეთქი, ქრისტინე, მითხარი!

— რა გითხრა? თუ იკადრებ, შენ ძამიეი ხარ ჩემი, ნენაის ძუძუ ნაქაში, — მღელვარების ხმით უთხრა ქრისტიანებ.

— ძამიეი — დაიეი რათ მინდა მე? სხვაი მითხარი რამე, იმ ლამაზ გულ-მკერდში გენაცვალოს იასონი! მითხარი, ვისთვის გინდა ამ სილამაზე პირი? ბოკვდეს იასონი, შენი თავი თუ სხვა ვისმეს დაანებოს!.. ეზოში ყვავილი ქონდეს კაცს და სხვამ მოუწყვიტოს! აბა მე სისხლი არ მქონია! მითხარი, სხვისი ხარ, თუ ჩემი? — უფროდაუფრო გატაცებით ეკითხებოდა იასონი.

— ჩემი შეცთენა, მე რომ, კაი, შევეცთე, შენ არ უნდა იკადრო და სხვაი, მე რა ვიცი, რა მოხერხდება ჩვენში?.. კიდევ რაღაც უნდა ეთქვა ქრისტიანს, მაგრამ ვეღარ მოახერხა.

— რა მოხერხდება?.. იასონი ერთ წამს დაფიქრდა და შემდეგ სთქვა: — რა მოხერხდება და ცოლ-ქმრობა. ახლა! ახლა რას იტყვი?..

„ცოლ-ქმრობის“ გაგონებაზე, ქრისტიანე შეკრთა, თითქო გულში ნატყენი ადგილი ჰქონდა და იქ გაჰკრა რალაცამაო, სახეზე აღმზურ აუვიდა, თვალები რალაც იმედით გაუბრწყინდა და ერთი ისე ტკბილათ შეხედდა იასონს, თითქო, ესეც არის, ენა — უთქმელად ხელში ჩაუვარდებოდა. მაგრამ საჩქაროთ შეეცვალა ეს იმედიანი სახის მეტყველება უიმედობით, წარბები მოხარა გაჯავ-

რებით და თვალეში დაეტყო, რომ თავის დაცვის ძლიერი ინსტიქტი ვაეღვი-
და ყმაწვილ ქალს.

— ცრუობაა, ცრუობა! მატყუებ! არ ვიცი, გონია, რომ მატყუებ! გაბე-
დულათ და მქისედ უთხრა მან ისონს.

— რა ცხარი ყოფილხარ! რომ დაგიფიცო მაინც იფიქრებ, მატყუებსო?
სანდო, დამარწმუნებელი კილოთი ჰკითხა ისონმა.

— არა, ტყულა ნუ ფიცულობ, არ მინდა ფიცი, ვიცი არ მოხერხდება,
რა საფიქრებელია! ვინ მე! და ვინ შენ!

— მითხარი, აბა, რეზა არ მოხერხდება? რა არის მოუხერხებელი?

— რა არის? რა ვიცი, ათასი! შენ ამისთანაი კაი ხარ, აზნაურის შვილი,
ნასჯელი, მე ერთი საცოდავი ყმახის ქალი, ერთი ანბანიც არ ვიცი!.. არა,
რა საფიქრებელია?.. შერე კიდევ წენაის ძუძუ ნაქამი! არა, არ იქნება-მეთქი!

ქრისტინე რომ ამ ლაპარაკში იყო, ისონმა ამოიღო უბიდან წითელ ხა-
ვერდში გამოკრული პატარა საჯიბე ხატი, რომელიც მამამ აჩუქა ისონს და
რომელსაც ისონი მუდამ ატარებდა ვერცხლის ძეწკვით საათთან ერთად, მო-
ხალა პირი, დაიწერა პირჯვარი და დაიწყო:

— ვიფიცავ ამ ნაწილიან ღვთისმშობლის ხატს, რომ მე შენს გარდა
სხვაი ქალი არ შევიროთო. ამის მადლი გაუწყრეს შენს მოღალატეს! აჰა, გჯე-
რა, თუ არა?

ქრისტინე პირველათ ისე გააკვირვა ისონის ამგვარმა საქციელმა, რომ
სიტყვის თქმაც ვერ მოახერხა იმ წამს. შემდეგ-კი რაღაც გაკვირვებულ აღტა-
ცებული ხმით წამოიძახა: — რა — ქენი, ისონ, აგი, მე რა შენი შესაფერი ვარ,
ღმერთო!..

— ის მე ვიცი, რაც შესაფერი ხარ. ამ სიტყვებით მივიდა ის ქრისტი-
ნესთან, ქალმაც უწინაღმდეგოთ გადაუწია თავი და ორთავეს ჩაუტეზო ტუ-
ჩები მხურვალე და ტკბილმა კოცნამ.

— იცი, ქრისტინე, ხვალ ქედის-ყურაში რომ დიდი წიფელაა, ხომ იცი,
დიდ შხუნას იქით, წყლის პირში, იქინეი მოდი.

— დედავ, დედავ, მეშინია! იქინეი საშინელი ყრუი ადგილია! მართლა
და რაღაც შიშის გამომხატველი ღიმილით სთქვა ქრისტინემ.

— მაინც გეშინია? აბა ჩემი ფიცი აღარაფერი ყოფილა! — უსაყვედურა
ისონმა.

— არა, არ მეშინია. მარა გაფიცებ იმ ღვთისმშობლის ხატს, ჯვარის, და-
წერამდი და-ძმასავით უნდა ვიყოთ, გეყურება, ისონ, და — ძმასავით-მეთქი!

— რაღაც კაი და ძმაი, ოღონდა იმ ქუეყნა თვალეზში გიყურო და სხვას ჰერეც მოვესწრობი, — უთხრა იასონმა და აკოცა თვალეზში.

ის იყო, იმ დღიდან დაწყებული ქრისტინე და იასონი დადიოდნენ ერთმანეთთან პაემანზე დიდი წიფლის ძირში. მართალია, მათი პირობა ჯვარის დაწერამდე და-ძმურათ ყოფნის შესახებ საზღვარს გადასცილდა, მაგრამ რა უშავდა? იასონის ლაპარაკი ამტკიცებდა, რომ ჯვარის წერაც შორს აღარ იყო.

III

მრთი წელი გასულიყო მას შემდეგ, რაც იასონმა ქრისტინეს ფიცი მისცა — ცოლად შევირთა. ნაღვლიანი სახით იჯდა ქრისტინე კერასთან. ერთი ხელი თავზე ჰქონდა შემოდგმული და მეორეთი არწევდა აკვანს. სახეზე ძლიერ გამზდარიყო; თვალეზში, რომლებიც თითქო უფრო დადიდრონებოდნენ, რაღაც ნალგელი და უიმედობა ეხატებოდა. ჩვილი, თოვლივით თეთრი ბავში, რომელსაც პირშიშვლათ ეძინა ღარიბ ძველსაგებიან აკვანში, ხანდახან შეამაცუნებდა ტუჩებს, თითქო ძილშივე დედის ძუძუს სწოვსო. ნაღვლიან მღუპარებაში ქრისტინეს ნელნელა გაეცსო თვალები ცრემლით, და ბოლოს სხვილ-სხვილ ცვარებათ გადმოუგორდა გამზდარ ლოყებზე.

— ათასჯელ გაგათხილე, დედა-შვილობას, ყოველ წუთში ტირილს ნუ მაყურებთ! გვეყოფა დედ-მამა შენს, რაც გეპირს! მაინც დაბნელებულია და კიდევ უფრო ბნელდება ჩემი საძაღლე გული, შენ რომ ასე მტირალს გხედავ! ტირი და ტირი! ნუ გეშინია, შენა ოჯახას მეტს, არა კაცს არ აწუხებს შენი ტირილი! მწარე სიყვარულით უთხრა დედამ ქრისტინეს.

დედის საყვედურმა, დამშვიდების პ გიერ, კიდევ უფრო მოუმატა ქრისტინეს ცრემლები, რომლებსაც ჯერ პირის მორიდებით ფარავდა, მაგრამ ბოლოს-კი წასკდა ისეთი მძლავრი ტირილი, რომ გული ამოეგლიჯებო, გეგონებოდა. ტიროდა გულზე სევდის მომდები, გაგძელებულ-კვნესარე ხმით ქრისტინეს ცრემლები ჩაეწვეთა მძინარე ბავშვს აკვანში, გამოაღვიძა და ახლა იმისი ჩხაილი და ტირილიც უერთდებოდა ქრისტინეს ტირილს.

— მადლობა ღმერთს, რომ მამაშენი არ შეგხთა ამ ტირილზე! ათასჯელ კი გითხრა: მეყოფა, რაც მჭირს, ტირილი აღარ გამაგონოვო! უთხრა მარიამ ქალიშვილს წყრომით.

— რა გინდებია? აა, თუ ვაკეთდებით, მოძკალით! ვინ გიშლის, მოძკალით! მე კიდევ მიჩნევიან, თუ მომკლავთ! ტირილით ამბობდა ქრისტიანე

— ღმერთო, რა დღეი მოჰასწარი აგი, მწუხარებია წაპოძახა მარიკა ერთი მწარეთ ჩააკრა გულში ხელი. მერე გადაიარა ქრისტიანესკენ, ამოიყვან ბავში და დაუწყო ფერება. ბავში დაეთხოვა ტირილს, ცმუკავდა და უცაქუნებდა მარიკას პირზე თავის პაწია ხელებს. „ღმერთო, რა ანგელოზია!“ ჩემ მათ ჩაილაპარაკა მარიკამ, დაკოცნა ბავში და შემდეგ კიდევ ჩაილაპარაკა თავისთვის. „ნეტაი, ერთი დღეი არ აცოცხლა მარიკაი და აგი კანონიერი შვილი იყოს!“

ამასობაში ქრისტიანემაც მოიჯგერა გული ტირილით, მოიწმინდა ცრემლი საგან დაწითლებული თვალები, შემდეგ გამოართვა ბავში მარიკას და ჩაუღძუტა პირში. ბავში რამდენისამე წამის განმავლობაში ხარბათ ეწაფებოდა ძუძუს, მაგრამ აღრე მოიჯგერა გული და მოჰყვა ქრისტიანეს კალთაში ცელქობას. ქრისტიანეს აღარ მოუთმინა გულმა, ისევარულით საესე თვალები დააშტერა ბავშს და ჩუმად ჩააკოცა.

ეს ჩვილი ბავში ქრისტიანეს შვილი იყო, როგორც ამ მოთხრობის თავში მოვიხსენიე, ფიცის დადების შემდეგ ქრისტიანე და იასონი ხშირად ნახულობდნენ ერთმანეთს, ერთხელ აჩენილს წიფლის ძირში და ხან სხვაგანაც. ქრისტიანე სრულიად მიენდო იასონს, რომელიც ამედებდა — აი დღეს, აი ხვალ დაეწერათ ჯვარსო. გადიოდა ამ ტბილ იმედში დრო. უკანასკნელ ქრისტიანეს დაეტყო ორსულობა. მართალია, ამას ჯერ, თვითონ ქრისტიანეს და იასონს გარდა, ვერავინ აზრნევდა, მაგრამ შემდეგ, თუ ჯვარის დაწერას დროიანათ ვერ მოასწრებდნენ, რა თქმა უნდა, ხალხი გაიგებდა ქრისტიანეს ორსულობას, ამიტომაც იყო, რომ ქრისტიანეს შიშის ჟრუანტელი უვლიდა ტანში და აჩქარებდა იასონს.

— თუ გიყვარდეს, იასონ, სანამ ქვეყნის უბაასალები გახთებოდეს ჩვენი საქმე, მოვასწოთ ჯვარის დაწერა. მართალია, შენ ჩივი — რის გეშინია, რაც უნდა იქნას, მაინც ჩემი ხარო. მეც ვიცი შენი ვარ, მარა ქვეყნის ამბავი ხომ იცი, თუ ჯვარდაუწერელს შემიტყვეს ორსულობა, იმისთანაგებს-კი იტყვიან, რომ მე ველარ გავუძლებ იმას; მერე შენთვისაც ხომ საწყენი იქნება. მე რომ ლანძღვას დამიწყებენ. სხვაი-სხვაია დედ-მამასაც ვერ დავაჯერებ — იასონი შენ რავე წაგიყვანს ცოლათო, შეტყვიან და შავს დღეს დამაყენებენ. იასონ, რაც ღმერთი კია მალლა, ესე ვიცი, შენ არ მიღალატებ, მარა, ნუ გეწყინება ამის თქმით, გული მაინც რაცხა შიშით მიკანკალებს. ამ ბოლოს სულ იმის

ფიქრში ვარ იასონსაც უყვარვარ, არც მიღალატებს, მარა აი საქმე მაინც არ იქნება-მეთქი. ათას გვარი სიზმრები-კი მესიზმრება ღამე: ხან ვითამ ჯვარდაწერილ, ვართ, შენსას ჩაქ ბინ, მარა დედ-მამა შენი მაწყურებიან, საშინელი იუალით მიყურებენ და სახლიდან გაგდებას მიპირობენ. სან ვითამ საყტარში ვართ. მარა ღვდელი უარს ჩივა—ჯვარს არ დავწერო. ხან ვითამ ან წიფლის ძირში გიცთი, გიყურებ, გული ბრნდება, მარა შენ არ ჩანხარ. გუშლამ მესიზმრა: ვითამ ამ წიფლის ძირში გიცთი. ვაიმე, ქედიდან ჩამეირბინა უშველებელ-მა ცოფიანმა მგელმა, მომაშურა, და რომ უნდა დამგლიჯოს, ამასობაში მომისწარი შენ, ჰკარი მგელს თოფი და გააგორე. რა ვიცი, რა არ მესიზმება, ხან კაი და ხან ავი! მარა სიზმრებს ახლა თავი დავანებოთ, შენ ჩივი თუ ამ კვირეს არა, მეორე კვირეს მაინც დაგიწერ ჯვარსო?

— ასე მაქ გადაწყვეტილი, ვერც რამე დამიშლის, მგონია, უპასუხა იასონმა.

— ჯვარის დაწერამდი ხომ კიდევ ენახავთ ერთმანეთს?

— ჯვარის დაწერამდი?... კი, რაფა არა!

— სად, აქანაი ხომე?

— აქანაი.

— როის მოვიდე?

— როის?... პარასკევს.

— ასე გვიან?

— კაი, თუ გინდა სამშაფათს იყოს.

— მაშეინ ნამდვილ ამბავს მეიტან—ამ კვირას იქნება, თუ იმ კვირას?

— მევიტან, რა თქმა უნდა.

— ადრე მევიდე ხომე ნასადილევს?

— ისე, რაფაც მოახერხო.

ამ ლაპარაკით და მხურვალე კოცნით დაშორდნ ერთმანეთს ქრისტინე და იასონი—უკანასკნელ დროს.

დანიშნულ დღეს ქრისტინე მივიდა პაემანზე. მაგრამ იასონი ჯერ არ მოსულიყო, რომ იმის მოსვლამდი გული გადაეყოლებია, ქრისტინე დაჯდა მდინარის პირას და დაუწყო ყურება წყალს, რომელიც საიდუმლო ღუდუნით მიჰთამაშობდა წყლის ღუდუნს ქრისტინემაც ააყოლა ხმა და ნაღვლიანაა, ძლივს გასაგონი ხმით ღიღინებდა:

„ვინ იფიქრებს ქვეყნის გადაბრუნებას,

ვინ შეუტკლის ჩემ საყვარელს გუნებას“.

დღე იყო ყუჩი, ღრუბლიანი. არემარეს გულის დამამძიმებელი, რაღაც მუღდრო-მოწყენილი სახე ედო. დიდხანს უყურა ქრისტიანემ, მაგრამ იასონი არ გამოჩნდა. ქრისტიანე მოიცვა შიშმა და მღელვარებამ. „რა დიემართა ნეტაი, რეიზა დეიგვიანა?“ ათასჯერ იმეორებდა გულში. ცას უფროდაუფრო გადაეკრა ბნელი ფერი. უკანასკნელ გაისმა ჰაერში ქუხილი და ღაჟალუპით წამოვიდა გაზაფხულის სხვილი წვიმა. ქრისტიანე ერთ ხანს შეეფარა წიფლის ძირს და იასონის მოსვლამდი არ აპარებდა შინ წასვლას, მაგრამ წვიმა თანდათან გაძლიერდა, ასე რომ ცოტა ხნის განმავლობაში ტალახის ფერათ აქცია მღინარის ანკარა წყალი, თან ღამდებოდა. მეტი გზა არ იყო, ქრისტიანე გაიქცა შინისკენ, მაგრამ გულრ-კი საშინლათ ჯავრიანი მიყვებოდა. როცა სახლს მიადგა, ერთიანად დასველებული იყო. დედ-მამამ დაუწყაო წყრომა — სად იყავი ამ საშინელ დარში და ამდონხანსო, მაგრამ ქრისტიანემ მეზობლისას ყოფნა მოიგონა, და საქმე მშვიდობიანათ დაბოლოვდა.

იმ ღამეს ქრისტიანეს ძილი არ მიკარებია, — სულ იმაზე ფიქრობდა. რისთვის ვერ მოვიდა იასონი ჰაემანზეო. „წვიმას რომ არ მოესწრო, უეჭველათ მოვიდოდა, იქნება კიდევ მოვიდა, მე რომ წამოვედი, მერე“-ო, თითონვე აიმედებდა თავისთავს, მაგრამ შემდეგ მინც კიდევ იმავე საგანს უბრუნდებოდა: „ნეტაი რა დიემართა, რეიზა ვერ მოვიდაო“. მეორე დღეს განუწყვეტლათ მოვიდა წვიმა. ქრისტიანეს თვალი ჰიშკრისკენ ექირა — აი, აი გაიღება, და შემოვა იასონიო. მაგრამ დაღამდა, და იასონი არ მოდიოდა დათიასას. ახლა-კი შიშმა სულ მთლად აიტანა ქრისტიანე — „ან ავით გახთა, ან ფართაკი არ დამართია“-ო, გულის კანკალით ეუბნებოდა თავის თავს. გათენდა თუ არა, ქრისტიანემ მოიგონა რაღაც მიზეზი, აიღო დედისაგან ნება და გასწია უქმადისას. — „იასონი ვინცა თავადიშვილისას წვევიდა სტუმრათ და ორ კვირას არ დაბრუნდება იქიდანო“, უთხრა უქმადის გოგომ ქრისტიანეს. საბრალო ქალს, თითქო გული მოსწყდა ამის გაგონებაზე, მკედრის ფერი ედო, როცა შინ დაბრუნდა. — „ვაიმე, შვილო, რა ფერი ჩადლობია, ავთი ხარ?“ ჰკითხა შეშინებული დედა. — „ხო, ავთ ვარ“, უპასუხა ქრისტიანემ და ჩაწვა ლოგინში. მთელი ერთი კვირე ისე გაატარა ქრისტიანემ, რომ საქმელი ორჯერ არ უქმია.

გავიდა ამის შემდეგ ერთი თვე. ქრისტიანეს თვალები გამოუღამდა, ილეოდა, იტანჯებოდა, ტიროდა ჩუმთ, მაგრამ იასონი-კი არსად სჩანდა. ის თითქო თავის მამის სახლშიაც აღარ მოდიოდა იმ ხანად. ერთი რომ თვალი ვეღარ შეეღო და სალაპარაკოთ ვეღარ ნახა ქრისტიანემ იასონი; ერთ ნაცნობ ქალს გაენდო, დააწერია ბარათი (ქრისტიანემ წერაკითხვა არ იცოდა) და შე-

ეხვეწა უქმადის გოგოს: „ჩუშთ მიეცი იასონსო“. ეს დიდი გაბედულობა იყო ქრისტინეს მხრით, — უქმადის გოგოს შეედლო გამოეაშკარავებია ეს ამბავი, მაგრამ რა ექნა, სხვა ღონე აღარ ღარჩენოდა.

„იასონ! — სწერდა ქრისტინე — რა მიქენი, მილაღატე? მერე ჩემი ხომ არ გეშინია, რომ მემალევი? გეხვეწები, იასონ, ერთი მაჩვენე შენი თავი, ერთი გამაძღე შენი მზერით და მერე თუნდა მომკალი, აღარ ვინანებ. თუ არ გინდებვარ, მითხარი, რის გეშინია ვაჟკაცს! არა, მე, ბრიყვს, კიდეც არ მგონია, თუ შენ შემოძულე. გეხვეწები, გეხვეწები, იასონ, ერთი კიდეც დამანახვე შენი თავი, რომ იცოდე, რაფერ მენატრება შენი ნახვა! შენი ქრისტინე“.

ვინ იცის, იმ დროს, როცა ფიცი მისცა, მართლა გადაწყვეტილი ჰქონდა თავის გულში იასონს ქრისტინეს შერთვა, თუ არა. საუკუნოები გავიდა მას შემდეგ, რაც დიდმა შექსპირმა სთქვა: „როცა სისხლი ღელავს, ენა ფიცით არ იღლებოა“. ამასთან ესეც უნდა ვსთქვათ, რომ ამპარტავანი აზნაური ბეჟანი უმღლ სასიკვდილოთ გაიმეტებდა თავის იასონს, მინამ ღატაკ გლეხის ქალის შერთვის ნებას მისცემდა: ასე იყო, თუ ისე, იასონისაგან ეს წერილი მოუვიდა ქრისტინეს: „რა ექნა: შენ შერთვას მშობლები არ მანებებენ. ისე ტყულა ჩემი ნახვა რათ გინდა? ისე ჯობია, დამივიწყო“. როცა ქრისტინემ ეს სიტყვები მოისმინა, არ ატირებულა, მხოლოდ ისე, მწარეთ წარმოსთქვა: „იმ ფიცის და იმდონი იმედიანი სიტყვის მერე ამის თქმაიც შეიძლება? თურმე ყველაი ტყუილი ყოფილა კვყყანაზე“!

ძნელი წარმოსადგენია, რა ვაი-ვაგლახი დატრიალდა დათიას ოჯახში, როცა ქრისტინეს ორსულობა გაიგეს. დათია თავის მოკვლას აპირებდა; მარიკა მთელი დღის განმავლობაში ტიროდა და იკაწრავდა ლოყებს; რომ მომკვდარიყო ქრისტინე, მგონია მაშინაც არ გადაეხადათ იმდენი ტირილი — ყივილი. ქრისტინეს პატარა დები და ძმებიც-კი, რომლებსაც არც-კი გაეგებოდათ კარგა, რა იყო ეს „ორსულობა“, ტირილით ისივებდნენ თვალებს, თუმცა აქამდე მშობლებს სიტყვითაც-კი იშვიათად უთქვამთ საყვედური თავის საქებურ, საყვარელ ქალიშვილისთვის: რაც შეიძლება გლეხის ოჯახში, ფუფუნებით გაზდილი ყავდათ, მაგრამ ახლა, ახლა-კი გაცეცხლებულმა დათიამ სტაცა თმაში ხელი და, თითქო უნდა მოკლასო, ისე გამეტებით სცემა. მარიკაი ხელით არ ეხებოდა ქრისტინეს, მაგრამ ისე-კი გამეტებით წყევლიდა და ღმერთს ეხვეწებოდა: — „მომიკალი ჩემი ქრისტინაი და შავი ჩამაცმევით მაზე“-ო.

იმ დღიდან დაწყებული შეგვცალა ქრისტინეს მდგომარეობა მშობლების სახლში: დედა, მამა, დები, ძმები, დიდი და პატარა, ყველა მოვალედ სთვლი-

და თავისთავს, რომ მუდამ ეტუქსათ ქრისტიანე, როგორც არა წმინდა საქმის მომქმედნი. გაქრა ქრისტიანეს მზიარულკნა და სიცილ-კასკასი. ის ახლა სტერო-და ზუმათ, თუ ცხადათ: თუ არა შერცხეენილი. დანაგრული შავ ფიქრებს ეძ-ლოდა.

დათიამ ერთხანს უგზავნა ბეგან უქმამეს და მის შვილს მოციქულები, მაგ-რამ ვერაფერი ემაყოფილება გამოიტანა აქედან. ბოლოს უჩივლა კიდევ, მავ-რამ აქაც ვერას გახდა: ერთმა გაქნილმა ადვოკატმა, რომელიც უქმამის ვექი-ლათ იყო, ამ საქმის გარჩევის დრო პირველი სიტყვის წარმოთქმითვე დაანტ-კიცა დათიას საჩივრის უსაფუძვლობა და დათია პირში ჩალაგამოვლებული გამოისტუმრა სასამართლოდან.

მოაწია დრო და ქრისტიანეს ეკოლა ვაფიშვილი, რომელსაც ის ახლა თან სირცხვილით და თან დედობრივი სიყვარულით აღსაყვებელ შეყურებდა და აწო-ვებდა ძუძუს. ბავში შერთათ კარგი და სალი იყო.

IV

მიდიოდა დრო, მაგრამ ქრისტიანისთვის სევდა-ნაღველს გარდა, სამზიარუ-ლოს არას სტოვებდა; შრომები თანდათან უფროდაუფრო სასტიკათ ეყარო-ბოდნენ საბრალო ქალს; დათია ხშირად სკემდა, ან რა მოარბილებდათ? იმ ხა-ნად ერთი მაღალი სიტყვა რომ ეთქვა დათიას, ან მარიკას რომელსამე მეზობ-ლისთვის, გაჯავრებული მეზობელი მაშინვე ამას წამოსძახებდა; „თქვენ თუ სვინდისი გქონდეს, ბუშინი ქალი არ გეყოლებოდათ ოჯახშიო“-ო. „ახლა სიკვტილი არა სჯობს ჩემ სიკოცბლეს!“ გულში ხელჩაკრით იტყოდა მეზობ-ლის სიტყვებით გაბრაზებული დათია. მეზობლის ქალებს ხომ, ქრისტიანეს გარ-და, სალაპარაკო აღარა ჰქონდათ-რა, — „ახია მარიკაზე, რაც დიემართა! აი საყ-ტარზე-კი მიყავდა, აი იქით და აი აქეთ, უფეთქებდა ქვეყანას, ვითამდა ჰა, რა ქალიშვილი მყავსო! ახლა იგია, ბუშინი უგდია სახლში!“ ნიშის მოგებით ამბობდნენ ზოგიერთები. „უიმი, თურმე რევი წლის რომ იყო, მას აქეთ და-უწყია იმ ურცხვს, და ჩვენ ყური სად გვქონდა!“ აზვიადებდნენ მეორეები. ვინ იცის კიდევ, რამდენი სხვა ასეთი მომწამელები ხემა გაავონეს ქრისტიანეს. მართალია, ქრისტიანე პირველი მფალითი არ იყო, მსხვერპლიც უნაბავთ მისი მსგავ-სი, მაგრამ სხვები დამველებოდათ, ქრისტიანეს ეშაქებოდა სიკოცბლე, ნატ-რულობდა სიკვდილს, მაგრამ თავისი ხელით ვერ გაიმეტა თავი სასიკვდილოთ, და ისე-კი სიკვდილი მისი თხოვნით არ მოდიოდა. „ნეტაი დაკარქით მაინც

დამკარჯ სადმე, რომ ვეღარ გვეგონო იი ზენი სოფლის გველი ენა! აბოზდა ზმირად ფიქრებში წასული ქრისტინე. ეკლესიაზე, ან სხვა შეკრებოლბაში. წასულა-მოსულა, რაც დიდ გასართობ საგანს შეადგენს სოფელელ ყმაწვილ ქალისათვის, ქრისტინეს სირცხვილის გამო აღარ შეეძლო. მეზობლებში გავლა-გამოვლისაჲ-კი სცხვენოდა, არა თუ სხვაგან წასულ-წამოსულობო. თუ წავიდოდა სერში შეშის მოსატანათ, თუ არა, იჯდა სახლში, არწევდა აკვანს და ეძლეოდა გულის მომკვლელ მწუხარებას. როცა ნაღველი მოაწვებოდა გულზე, ან კიდევ დედ-მამა გააჯავრებდა, გაიყვანდა თავის გოგის გარეთ, მიუჯდებოდა სახლის უკანა ღოჯეს და ტიროდა. ჰოლოდ დათიას-კი ვერ დაანახებდა ცრემლებს. „არ გამაგონო ტირილი ამ ჯავრიან გულზე, თუ არა. ღმერთს გეფიცები, მოგკლავ“-ო, დაუყვირებდა დათია, როგორც-კი ცრემლებს დაუნახებდა ქრისტინეს. „მარინე ჩემისთანა უბედური სხვაი კიდევ იქნება ქვეყანაზე! ტირილსაც არ მანებებენ! რაქნა, რომ მეტირება!“. ეუბნებოდა ზმირად ქრისტინე ერთ სანდო ყმაწვილ მეზობლის ქალს. მარინეს ძლიერ ეპრალბოდა ქრისტინე, მაგრამ რა უნდა ექნა, რა ნუგეშის მიცემა შეეძლო იმაზე მეტი, რომ ეტყოდა: „რა ვუყოთ ქრისტინე, ღმერთია მოწყალეო“.

ერთ დღეს ქრისტინე ჩვეულებრივით იჯდა აბეშებულ ღოჯესთან; მისი მოღორბელოლი სახე ამტკიცებდა, რომ ამ წამსაც არ ასვენებდა შავი ფიქრები.

— რა არის, ქრისტინე, სულ ზიზარ და ზიზარ აქნაი ცეტრის ჰირისუფალსავით მგლოვიარით! მოკტები, ქალო, ასე! ერთი წარბი გახსენი, — მიილაზარა ქრისტინესთან მარინემ და მთუჯდა გვერდში.

— თუ მოეცტებოდე, კაია, მარა სიკვტილსაც აღარ უნდებარ! უთხრა ქრისტინემ.

— იცი ქრისტინე, რეზა მოველი? — დაიწყო მარინემ ნმა-დადაბლებით; — გუშინ ჩემი ბიძისას ვიყავი, დედიდან ზიდა რომ მყავს: იქინეი სონაი ვნახე, იცი სონაი შენ? ქმარს რომ გაეცქა?

— არ ვიცი, უპასუხა ქრისტინემ.

— სონაი ზიდა ჩემი სახლის ცაცის ქალიშვილია. ჰო, იმას ვჩიოდი, სონაი მოსულა შინ პაწა ხანს ძმების სანახავათ, შერე ქე მივა, საცხა თფილის ქალაქიაო, შორ, იქინეი. შერე რომ ვნახე, სიტყვაზე შენი ამბავი ვუთხარი: სონაი ჩემი ნათესავია, — ჰო, ვუთხარი ასე და ასეა მეთქინ. რა აბრწყვეტსო, მითხრა სონამ, თავის მოკლას, და დაქლექებას იგი არ ჯობს, მიატოვოს იი დედ-მამა, წვედიდეს სადმე და იცხოვროსო. შენთან რომ წამოვიდეს, წეიტან მეთქინ? გკითხე, და რეზა არ წვეიტანო, თუ ასეა მისი საქმე, ჯობს, უთხარი,

წამოვიდესო... უჰ, რომ იცოდე, ქრისტინე, რაღა დიდი კაცის ქალსავით არის სონაი გამოწყობილი! იმისთანაი კაბა, შლაპა და პოლსაპოშკი აქ, იმისთანაი რომე!..

ქრისტინე დაფიქრდა და მერე უთხრა მარინეს:—წამიტანე ერთი მე იმ სონასთან.

— თუ გინდა, ხვალ წავიდეთ. ჩემი ბიძის ზეთ კარზე დგას სონაის ძმე-ბი. ჯერე ბიძიებისას მივალთ და თუ იქინეი არ იქნა სონაი, მერე მისას წვევით დეთ; გითხარი, სონაი ჩემი ნათესავია, უპასუხა მარინემ.

მეორე დღეს ქრისტინემ მოიგონა „მარჩიელთან (მკითხავთან) მივალო“ და წაყვა მარინეს. როცა შინ დაბრუნდა, ძლიერ დაფიქრებული იყო, მაგრამ ეს ფიქრი სულ სხეანაირი ფიქრი იყო და არა წინანდებური ნაღვლიანობა.

იმ დღიდან დაწყებული ქრისტინეს დაეტყო ცვლილება: ძლიერ იშვიათად სტეროდა; უფრო ხშირად რაღაც თვალეზ-გაშტერებული იჯდა და სახის მეტყველებაზე ეტყობოდა, რომ მისთვის მძიმე გადასწყვეტ საქმეს ფიქრობდა. მშობლების წყრომა-დარიგებას ძლიერ გულგრილათ უხედებოდა, თითქმის ყურადღებასაც არ აქცევდა. ეს საქციელი თავგასულ უმორჩილობათ მიიღო დათიამ და ამით კიდევ უფრო გაჯავრებული იყო თავის ქალიშვილზე, უფრო მოუხშირა წყრომასა და ცემას. ქრისტინემ-კი თავის მხრივ მოუხშირა ვითომდა მარჩიელთან“ სიარულს. აქ დათიამ და მისმა მეუღლემ ეკვი აიღეს — ისონის ჯავრის ამოსაყრელ რამეს თუ ასწავლის მარჩიელიო. ამის წინააღმდეგ არც დათია და არც მისი მეუღლე იყვნენ და ამიტომ არ უშლიდენ ქრისტინეს „მარჩიელთან“ სიარულს. მართლა და მეტათ ქრისტიანი უნდა ყოფილიყო ქრისტინე, რომ ისონზე, შური არ ეძიებია: იმ დროს, როცა ისონის ღალატით ქრისტინეს სიცოცხლე იწამლებოდა და იშსამებოდა, თვითონ ისონმა-კი დაიწერა ჯვარი ერთ მდიდარ აზნაურის ქალზე და ტკბილათ ატარებდა დროს თავის ყმაწვილ ცოლთან. მისგან დაღუპული ქრისტინე-კი ერთხელაც არ გაიხსენა. ერთი სიტყვითაც არ ანუგეშა. ერთ დღეს უცბათ შეხვდა ქრისტინე ისონს და მის ცოლს, მხარდამხარ მიდიოდნენ საღლაც ცხენით. ისონმა ქრისტინე რომ დაინახა, პირი მოარიდა. ქრისტინეს აღარ მოუთმინა გულმა და შეიძახა: „ისონ, მოლაღატევე, ფიცის გაშტეხო! სანდურავს რაღას მემართლები! ერთი ხმა გამე!“ ისონი გაწითლდა და აირია — ალბათ ცოლისა შერცხვა — და გაჯავრებულმა უპასუხა ქრისტინეს:

— ნეტა რა უნდა ჩემგან ამ უნამუსო დედაკაცს! მომშორდი, თორემ?!.. „წამო, გენაცვალე, რა შენი საქმეა სოფლის დედაკაცთან ჩხუბი!“ დაამშვიდა

კოლმა ისონი და ორივემ გააჩქარეს ცხენები. ამის შემდეგ რა გასაკვირველი იყო, რომ ქრისტინეს ისონის საწებლათ რამე გაეზრახა. მაგრამ ქრისტინეს ფიქრადაც არ მოსვლია ისონის შურისძიება. ან რა შურისძიება შეეძლო ისეთ სუსტს და გულკეთილ არსებას, როგორიც ქრისტინე იყო!

ერთ დილას ძლიერ ადრე წავიდნენ ქრისტინე და მარინე, როგორც მარიკას უთხრეს, „მარჩიელთან“, და ჩვეულებრივზე უფრო გვიან დაბრუნდნენ შინ. ქრისტინეს სახეზე ეტყობოდა, რომ რაღაც დიდი პრძოლისა და მღელვარების ქარიშხალი ტრიალებდა მის სულსა და გულში. ის თითქო გამბდარიყო ამ ერთი დღის განმავლობაში. დედამ შეამჩნია ესა და უთხრა:

— რეიზა არ იტყვი, რას გიჩივა იგი ეშმაკის წაღებული მარჩიელი, რომ ადამიანის კეუ და სახე აღარ გაქ, იქიდან რომ დაბრუნდები!

— იმას მიჩივა, რაც შენ და ბაბას გინდა, მოკტებო, — უპასუხა დედას ქრისტინემ საშინელი, გულმოშველი საყვედურის კილოთი.

მარიკას სახე გაუფითრა ამ მწარე პასუხმა და თვალეზზე ცრემლოდენით ჰკითხა ქალიშვილს: — მე მინდა შენი სიკვტილი, მე?!

— რა ვიცი, სულ იმას მიჩივით — აქამდი მომეტარიყავი, უკეთესი იქნებოდა ჩვენთვისო. ცემა არ დავიკლიან და ტყეზა, წყევლა და გინება. თუ სასიკვტილოთ არ მიმეტებდით, რა იყო აგი! ახლა რაღა გატირებს! მე ვიცი, თუ მომეტარიყავი, უკეთესი იქნებოდა! მარა რომ არ იქნება! •

— მე მინდა შენი სიკვტილი, მე!.. თუ გიწყლებით მე და მამაშენი, ისევ შენი გულიზა, თავი რეზა წეიხთინეო. ახლა ამას მწამობენ, ჩემი სიკვტილი გინდათ, უსაყვედურა მარიკამ, რომელსაც რამდენიმე ცვარი ცრემლი გადმოედინა თვალეზზე, სახე აუთრთოლდა სატირლათ, მაგრამ თავს იმაგრებდა.

— დამეთხოვე, ჩემო ნენა! ჩემი გულიზა იყო, თუ თქვენი გულიზა, შენ და ბაბამ სიცოცხლე-კი შემაძულეთ, ჩემი გული კი მოხარჩეთ და მეტი რა-ვიცი იგია, თუ მოკტები ჩემთვისაც უკეთესია და თქვენთვისაც.

— მოკტები, არა იგი! გინდა ახლა ერთი შეგვაშინო. აბა ერთი მე ენახო იი მარჩიელი, შევიტყობ რასაც გიჩივა, — კიდევ, საყვედურით უთხრა დედამ, რომელმაც იქვი აიღო ქრისტინეს ჩვენი მოტყუება უნდა, „მოკვტებიო“, გეაშინებს, რომ ამითი წყრომა აიშოროს.

ჰო და, კი ახლა რაღა გინდა! თუ არ მოკვტები, ქე გეყოლებით და მკამეთ შენ და ბაბამ, — უთხრა ქრისტინემ, გაიყვანა ბავშვი კარში და დაჯდა აჩემებულ ღოჯესთან.

ბავში ჯერ მადიანათ ზიადლა ძუძუს და მერე მოჰყვა ცელქობას. ცმუკავ-
და დედის მკერდზე, თან უმზერდა დედის თვალებში, უცნოდ და მოუსვენ-
რათ ელაპარაკებოდა რაღაცას თავის ბავშურ-გაუგებარ ენაზე. ქრისტინემ უმ-
ზირა, უმზირა ბავშვს, მერე დაკონა, ჩაიკრა გულში და დაიწყო ტირილი.
იკრავდა ბავშვს გულში და ტირიდა; როცა ტირილით გული მოსჯერა, წაი-
ყვანა ბავში და გასულელებულივით დადიოდა აქეთ-იქით ეზოში. იმ დღეს
მარტო ქრისტინე და დადამისი იყვნენ შინ. — დანარჩენები ყანაში ღომის „სა-
კრეფად“ წასულიყვნენ. როცა მოსალამურდა, დედამ ჰკითხა ქრისტინეს:

— შეზიზა შენ წახვალ, თუ მე წვეიდე?

— დღეს, ნენა, შენ წადი, მე რაცხა შეუძლოთ ვარ.

მარიკა წავიდა ჰედში შეშისთვის. ქრისტინე იჯდა სახლში და რაღაცა-
ზე ასევ-ისე ღრმად დაღონებული ფიქრობდა და ფიქრობდა. ის მხოლოდ მა-
შინ გამოფხიზლდა ფიქრისაგან, როცა ბავშვა ძილისთვის ტირილი დაიწყო.
ქრისტინემ დააწვნა ბავში და გაძლო ძუძუთი. დედის რძით გამაძლარმა ბავშ-
მა დაძინების წინ ჩვეულებრივ დაუწყო დედას თვალებში მზერა და სიცილი.

— რა გინდა, ჩემო უბედურო გოგო? რას იცინი! შენ ჯერ არ იცი, რომ
წაწყმედილი დედა შენი გლალატობს! დღეს იქით შენ ვეღარ ჰამ დედის ძუ-
ძუს, რჩები უდედ-მამო, ობლით! დღეს ჩვენ ორი საუკუნოთ ვცილდებით ერთ-
მანეთს! ჩემო გოგო, ჩემო გოგო!.. აქ-კი ტირილმა მოუსწრო ქრისტინეს. გაა-
ბა მისებური. გულის მომკვლეელი მკენესარი ტირილი და ვეღარ ჩერდებოდა.
ჩვილ გოგის-კი არ გაეგებოდა არც დედის სიტყვები და არც მისი ტირილი;
ის ჯერ კიდევ მადიანათ იცინოდა და კიკიკობდა აკვანში. მერე ძილმა მო-
უსწრო და ტკბილათ ჩაიძინა. ძილში ხანდახან გააცმაცუნებდა ტუჩებს, თით-
ქო ძუძუს სკამსო.

დღხანს სტეროდა ქრისტინე. მერე დაწყნარდა, მონახა რაც ტანისამო-
სი ებადა, გამოკრა „სახოცში“ და დაიღო თავსთუმალთან, ბალიშქვეშ.

ერთი საათი, თუ ცოტა მეტი ეძინა ბავშვს. შემდეგ გამოახილა თვალები
თუ არა ქრისტინემ საჩქაროთ ამოიყვანა აკვნიდან, თუმცა-კი ეტყობოდა, რომ
ბავშვს ძილი აკლდა. ცოტა ხანს შემდეგ, რა რომ ძილდაკლებულმა ბავშვმა ტი-
რილი და ქირვეულობა დაიწყო, დედამ უთხრა ქრისტინეს: „ცოცავ, ქრისტი-
ნავ, არ ხედე, იმ ბლანას, რომ ძილი აკლია? დააწვინე“. — „რა დააკლებდა
ძილს, აგერ ნახევარი დღეიო სძინავს!“ უპასუხა ქრისტინემ, რომელსაც ეტყო-
ბოდა, რომ განზრახ არ აძინებდა ბავშვს. დადამდა. დათიამ მოაპრილა ღომით
დატვირთული ურემი. ცოტა ხანს შემდეგ დათიას დიდი ჯალობობა მოუჯდა

ვახშანს—მჰადს, ყველს და მაჰარს. (ახალ ღვინოს). ყველა მადიანათ შეეკეთოდა, გარდა ქრისტიანისი. ქრისტიანს-კი ხელიც არ უხლია საკმელოსთვის. პაწია გოგი ისევ ისე ტიროდა და ჭირვეულობდა. „ადამიანო, ეძინება, დააწვინე ბალანაი!“ — გუმეორა ქრისტიანს დედამ; — „გაყვირებაზე იყო ჩქარი და მარჯვე, თვარა მოვლა თუ უნდა ბალანას, იი აღარ იცის! ახლა რომ აკეივლებ იმ ბალანას და ერთი წუთი აღარ მომასვენენ აი მოლაღული კაცი, სვინდისი გაქ შენ! რეიზა არ აწვევენ იმ ბალანას, თუ იცი! გაუჯავრლა ქრისტიანს დათია.

ვახშამს ვკბ და დავაწვენ, ცივთ უპასუხა ქრისტიანებ.

გათავდა ვახშამი და პატარა ხანს უკან დათიას ჯალაბობა დაღივდა დასაძინებლათ. ქრისტიანც დაწვა, მაგრამ მაინც-კი ცდილობდა ბავში არ დაეძინებია; ხან ხელში აიყვანდა, ხან ძუძუს უდებდა პირში და ხან კიდევ კოცნიდა ჩუმათ. ბავში უფროდაუფრო ჭირვეულობდა და ტიროდა. „ქრისტიანე, რა შენი სიკვდილი ღიემართა ამელამ იმ ბალანას! რაცხა მუუხერხე და დაძინე, თვარა, ღმერთს გეფიცები, ისე გამაცეცხლებით, რომ შენიან-მისიანთ კარში გაგავდებ ამელამ! აღარ იქნა, აღარ დამაძინა აი მოლაღული კაცი!“ — დაუყვირა დათიამ ლოგინიდან. ახლა-კი საჩქაროთ ჩააწვინა ქრისტიანმ ბავში აკვანში. არ გასულია ორი წამი, რომ ბავშმა შეწყვიტა ტირილი და ტკბილათ ჩაიძინა. ყველას ეძინა, ქრისტიანს გარდა. ფიჩხის ცეცხლი ჩაქრა და სახლში დამყარდა საშინელი სიბნელე. ცოტა ხანს შემდეგ ქრისტიანე ჩუმათ წამოდგა ლოგინიდან. ჩუმათ ჩაიკვა ტანთ და ჩამოჯდა ტახტის კიდზე. სახლში ისმოდა მძინარეთა სუნთქვა. ქრისტიანე რამდენსამე წამს სულგანბული უგდებდა ყურს მძინარეს. მერე კატასავით ჩუმათ გადმოიარა ლოგინიდან და დახედა აკვანს, რომელშიაც ტკბილათ მძინარე ბავში ძლივს გასაგონათ სუნთქავდა. რამდენსამე წამს ისე უყურებდა ქრისტიანე, თითქო უნდა საუკუნოთ ხსოვნაში შთაიბეკდოს ეს ბავშვის სუნთქვაო; მერე ჩუმათ, ხმის კანკალით ჩასჩურჩულა: „მშვიდობით, ჩემო გოგო! გათავდა ყოლიფერი, გათავდა!“... მერე წაიწვდინა ტუჩები, მაგრამ ბავშს-კი არა, აკვანს აკოცა სამჯერ; შემდეგ ნელა ადგა და წყნარათ მივიდა კარებთან. გული ისე მძლავრათ უცემდა, რომ სახლის მეორე კუთხეში გაიგონებდით; თავბრუ ეხვეოდა, წელი და მუხლები ეკეთებოდა. რამდენსამე წამს კარებთან იყო გაჩერებული. „აწი ველარ გნახავ, ოჯახო!“ დაიჩურჩულა; კიდევ უნდოდა, ჰგონია, რაღაცას თქმა, მაგრამ ტირილმა მოუსწრო, სწრაფად, მაგრამ წყნარათ, გააღო კარები, გავიდა გარეთ და შთანთქა ღამის წყვილიაღში.

შუა ღამისას მარიკას მოესმა ბავშვის გაცხარებული ტირილი.

— ქრისტიანე, ქრისტიანე! არ გეყურება ბალანაი ტირის, ძუძუ აქამე, დაუძახა მარიკამ ქალიშვილს, მაგრამ სამაგიერო ხმა არ ისმოდა. ბავშვი ისევ ისე ჩხაოდა და სტიროდა. „რა დიემართა, ნეტაი, ასე რომ დასძინებია!“, სთქვა მარიკამ, საჩქაროთ წამოხტა და მივიდა ქრისტიანეს ლოგინთან, რომ გააღვიძოს, მაგრამ ლოგინი ცარიელი დაუხვდა. „კარში წასულა“, იფიქრა, ჩამოჯდა ლოგინზე და დაუწყო აკვანს რწევა, მაგრამ გავიდა კარგა ხანი და ქრისტიანე არ მოდიოდა. „გადირია“, დაილაპარაკა მარიკამ, გააღო კარები და დაუწყო ძახილი. ქრისტიანეს ბაიბურიც კი აღარსად ისმოდა. მარიკას ძახილზე გამოიღვიძა დათიამაც. რამდენსამე წამის განმავლობაში დათიას ჯალაობა სულ ფეხზე დადგა; უძახდენ, ეძებდენ, მაგრამ ქრისტიანე არსად ჩანდა.

გათენდა. მთელი სოფელი მიისწრაფოდა მწიფე ყანებისკენ. დათიასას-კი გაისმოდა ტირილისა და გოდების ხმა. დათიამ მამასახლისის განუცხადა ეს ამბავი. ყველა თავის მოკეთენი და ნათესავები დაიარა, — იქნება იქ იყოსო, მაგრამ ქრისტიანე ცამ ჩაყლაპა, თუ მიწამ, ამის-კი ვერაფერი გაიგო.

V

ბათუმიდან თფილისის მიმავალ მატარებლის ვაგონში, „III კლასში“, იჯდა ორი უმაწილი ქალი. ერთი ამთვანი, რომელსაც ტანისამოსი უმტკიცებდა, რომ სოფლელი გლეხის ქალი უნდა ყოფილიყო, „სახოცი თავპირზე ხვეული“, ხალხს თავს არიდებდა. ამის ამხანაგი, მეორე ქალი სულ სხვა იყო, ის ყველას მოუბრუნებდათ უყურებდა თვალებში და ვისაც წაახელებდა, იმასთან მასლაათობდა. ეტყობოდა, მატარებლის „კონდუქტორებიც“, არ იყვნენ მისი უცნობნი. ხან ისეთ რამეს იკითხავდა და დაიწყებდა ლაპარაკს, რაც ცოტათი — ენა დატყვევებული ადამიანისათვის სალაპარაკოთაც არ ღირდა. ხნით ეს ქალი, ასე ოცდახუთის, თუ ოცდაათი წლის იქნებოდა; სწორი, ცოტათი გამზდარი პირისახე, რომელზედაც თავაშეებულება ეტყობოდა, პუდრით ჰქონდა მოთხუპნული, იმისი ღიდრონი, შავშავი თვალები მეტად ეშხიანი იქნებოდნენ. მაგრამ რაღაც ერთგვარი თვდაუქცეული მეტყველება აფუქებდა ამ ეშხს. შლია-პაზე და მოდურ მოართულობაზე ჰირველსავე შეხედვითვე შეატყობდით, რომ ეს ქალი ქალაქის უცნობი არ უნდა ყოფილიყო. ამ ქალების სიახლოვეს მსხდომნი უმაწილნი კაცნი, მეტადრე ვაგონებში მოხეტიალე „კონდუქტორები“, დიდის ცნობისმოყვარეობით უზმერდენ თავპირშეხვეულ ქალს, მაგრამ ეს ქალი ისე მღუმარეთ და მიუკარებლათ იჯდა, რომ გამოსაუბრებლად ვერც ერთი

მათგანი ვერ უბედავდა. მხოლოდ ერთმა „კონდუქტორმა“, რომელსაც რუსული ლაპარაკის კილოზე ეტყობოდა, ქართველი უნდა ყოფილიყო, ველარ მოითმინა და რუსულათ ჰკითხა შლიაპიან ქალს.

— ვინ არის ეს შენი ამხანაგი, გაჯავრებულ ანგელოზს რომ ჰგავს?

— აგერ ჩვენი ქვეყნის ქალია, თფილისში ძმა ჰყავს სამსახურში და მასთან მიდის, — უპასუხა შლიაპიანმა ქალმა.

ამ პასუხის შემდეგ, მგონია, სიტყვა „სამსახურის“ პატივისცემით, ყბედმა „კონდუქტორმა“ მოზრიდებული სახე მიიღო და გაშორდა.

„სახოცით“ თავპირშეხვეული ქალი გახლდათ, ჩემო მკითხველო, ჩვენი ნაცნობი ქრისტიანე, დათია ხელმოკლიძის ქალიშვილი. ამის ამხანაგ ქალს-კი სონას ეძახდნენ.

სონაც სოფელელი გლეხის ქალი იყო, სოფელში დაბადებული და გაზდილი. სონა ათი, თუ თორმეტი წლისა იქნებოდა, როცა დიდი წვრილშვილის პატრონმა, ლატაკმა მისმა მშობლებმა მისცეს მოჯამაგირეთ, ანუ, როგორც სოფელში ეძახიან, ნაბარებათ, წლიურ ჯამაგირ თუთხმეტ მანეთად თავადის ძველისენიძის ოჯახს; მაშინ ამ ქალს სოფიო ერქვა სახელათ. საწყალი პატარა ქალი კაკალისოდენა ცრემლებს აგორებდა თვალთაგან, როცა მშობლებმა თავადის ოჯახში წასაყვანათ მოამზადეს; გული უკვდებოდა მშობელთ სახლკარის, ტოლ-ბავშვებისა და შეჩვეულ მინდორ-ველის მოშორებით. მართალია, იქ ბევრი შიმშილი, ბევრი სიცივე და ბევრი უსამოვნება გამოცადა, აგერ ამოდენა ქალი იყო და ჯერ მის ტანს, პერანგის გარდა, ტანსაცმელი არ ენახა, მაგრამ მაინც ისე უყვარდა მშობელთ სახლ-კარი, რომ სხვაგან სიცოცხლეს აქ სიკვდილი ერჩია. ბავშვის გულს მარტო ის უღირდა ცისა და ქვეყნის ნეტარებათ, რომ, როცა მოუწოდებოდა, თავისუფლათ პარპარებდა და თამაშობდა თავის ტოლ-ამხანაგებში, ხან მწვანე მინდორზე; ხან ქალა ბუჩქებში, ჩიტების დასაქერათ, და სადაც მისი ბავშური გული მოითხოვდა, ახლა ყოველსავე ამას ატოვებინებდნენ. რა თქმა უნდა, რომ ადვილათ ვერ შეურიგდებოდა ბედს და ტირილით აცხადებდა უარს თავადის ოჯახში დადგომაზე. უნდა ესთქვათ, არც სოფიოს მშობლები იყვნენ უგულონი, ძლიერ უყვარდათ თავიანთი „სოფიკო“. სიკვდილათ მიაჩნდათ იმისი სხვის ხელში ჩაგდება, მაგრამ რა ექნათ! სილატაკე სულს უზუთავდა. იმათთვის თუთხმეტა მანათი დიდი ფული იყო. „ნადელის“ ფულს, ან სახელმწიფო ბეგარას გაუსტუმრებდა. ამასთან სოფიო შინ ნახევრათ მშვიდი და შიშველ-ტიტველი ჰყავდათ; თავადისას კი მათ ქალიშვილს ტანისამოსიც ექნებოდა და სასმელ-საქველიც. ამიტომაც

იყო, რომ სოფიოს ტირილი და უარი არ გაუვიდა, — თითქმის ძალათ წაიყვანეს მშობლებმა თავად ძველისენიძისას.

თავად ძველისენიძის ოჯახში, სადაც სოფიო შეიპყრეს, იყო სამი ადამიანი: „კნიაზი“ ლევან, ამისი უმცროსი და ინსტიტუტში გაზდილი „კნიაზა“ პეშო, (ლევანს სხვა დებიცა და ძმებიცა ჰყავდა, მაგრამ ისინი ცალკე ცხოვრობდნენ) და ამათი დედა, „კნენა“ რუსუდან, — ქერიუ თავად იოთამ ძველისენიძის. ლევან იყო ოცი ოცდახუთი წლის კაცი, მხარბეკ — განიერი, კარგი შესახედავი, ღვინისა, ქვიფისა და ჩხუბის მოყვარე. რაც გიმნაზიის მეოთხე კლასიდან გამოირიცხეს, მას შემდეგ ოჯახს აღარ მოშორებია. ერთი ორი კვირის ვადით თუ წავიდოდა სადმე ქალაქში დროს „გასატარებლათ, თორემ დანარჩენ დროს სულ სოფელში იყო. ხან თვითონ ისტუმრებდა მისებრ მოქვიფე კნიაზებს და შინ ქვიფობდა; ხან-კი იმათ ესტუმრებოდა და კიდევ ღვინის სმა — ქვიფი. გიმნაზიაში ნასწავლი, გარდა რუსული ლაპარაკისა ისიც კარგათ არა და ქართულ-რუსულა წერა-კითხვის (წერა გრამატიკის მხრივ ორივე ენაზე უმართლოთ), აღარა ახსოვდა-რა. წიგნების კითხვა არ უყვარდა, გარდა იმისა, რომ ხანდახან, „ვეფხვის ტყაოსანს“ ჩაველებდა თვალს. ამ მის მიერ წაკითხვის ღირსათ აღიარებულ ერთადერთ წიგნზედაც თავისებური შეხედულობა ჰქონდა და თავისებურათ ესმოდა მისი შინაარსი. ყველაზე უფრო ამ თხზულებაში ის ადგილები უყვარდა, სადაც სწერია: „ღმერთმა ერთი ვით აცხონოს, თუ მეორე არ წასწყვიდოს“. და „სმა, ჰამა, ღიდათ შესარგი“... ეს სიტყვები ზეპირათ ახსოვდა და ხშირად ხმარობდა ლაპარაკში ზოგიერთი თავის აზრის დასამტკიცებლათ. — „ძალიან არ უთქვამს ეს რუსთველს“-ო! დაატანდა ხოლმე თავის მხრით.

— სწორეთ, რომ ახალ-დროების ლუარსამ თათქარიმე ხარ! — ხუმრობით ეტყოდა ძმას მაშო.

— შენ კიდევ ახალ დროების დარეჯანი ხარ! — ხარხარით უპასუხებდა დას ლევანი.

ოჯახში ყოველივე საქმის თადარიგს კნენა რუსუდანი აძლევდა, რადგანაც ამ კნენის ფიქრით ლევანი ჯერ კიდევ „ბავში“ იყო. ლევანი ძლიერ მადლიერი რჩებოდა დედისა, რადგანაც მისი წყალობით არ აწუხებდა ოჯახზე ზრუნვა. ყოველივე მზამზარეულათ მოერთმეოდა და სარგებლობდა უსაზღვრო თავისუფლებით. მართალია, მას შემდეგ, რაც ლევანმა უზომოთ დაიწყო ფლანგვა ფულისა და ამით ცოტა არ იყო, დაადარიბა ოჯახი, ლევანსა და დედა მის შორის ხანდახან ჩამოვარდებოდა უკმაყოფილება, მაგალითად, დედა ფულს არ

მისცემდა, ლევანი დაემუქრებოდა — „აწი აღარ გაბატონებ მამა ჩემის დატრე-
ბულ ოჯახზე. მე ვარ შემკვიდრი, ჩემია ოჯახიც და მამულიცაო“, მაგრამ, რად-
განაც კნია ლევანს ოჯახის წარსულს არ ეხერხებოდა და კნენია რუსუდანს
ოჯახში უფროსობაზე ხელის აღება არ უნდოდა, ადვილათ რიგდებოდნენ ერთ-
მანეთში ეს დედა-შვილი, და აქვე ისევ — ისე წინანდებურათ მიდიოდა, ესე
იგი რუსუდანი უფროსობდა ოჯახში და ლევანი უზრუნველათ ატარებდა დროს.

მეზობლებში ძლიერ ცუდი ხმა ჰქონდა ლევანს, აქ რომ იშვიათად გაი-
მეტებდა რომელიმე გლეხი თავის შვილს, ქალი კოფილიყო თუნდა ვაჟი, ძვე-
ლისენიძის ოჯახში სამოჯამაგიროთ. ამიტომაც იყო, რომ კნენია რუსუდანს
მუდამ ესაქიროებოდა ბიჭი და გოგო და ხშირად ძალად ატანდა თავის „მო-
ნადელე“ გლეხებს, — შენი შვილი მოჯამაგირეთ დამიყენეო. ის გლეხები, რომ-
ლებსაც იმედი ჰქონდათ, მიწის ბეგარას თავის დროზე მივსცეშთ ნაბატონარ-
სო, უარს ეუბნებოდნენ კნენიას, — „არ გვყავს გასაცემი შვილი“-ო; შეხედებო-
და ისეთი, რომ უარის თქმას ვერ გაუბედავდა. — „რა გქნა მისი მიწაწყლის
იქით ფეხის გადასადგამი გზაი არ მაქ, უარი რომ უთხრა, ჩამიდგება ჟინში და
გამთლის. სხვაი სხვაია, და მარტო „ნადელის“ ფულისთვის მომთხრისო“-ო.
ესეც რომ არ იყოს, ღარიბ-ღატაკ გლეხისთვის დიდი შეღავათია, რომ შვი-
ლის ჯამაგირით ერთ-ერთ გადასახადს გაისტუმრებს. აი, რამ აძულა მამა, რომ
თავისი სოფიო მიაბარა ისეთ საეჭვო ოჯახში, როგორც ძველისენიძის ოჯახი
იყო.

სოფიოს გარდა, იყვნენ მოჯამაგირებთ თავადი ძველისენიძისას ერთი ცალ-
თვალა მოწითული გოგო და ორი თუთხმეტ-თექვსმეტი წლის ბიჭი. აგრეთვე
ბატონყმობის დროიდან დაჩენილიყო ძველისენიძის სასახლეში ერთი, ნახევ-
რათ ილიოტი, მახინჯი მოაზლე და ერთი კოჭლი შინაყმა. — ორივე უჭირი-
სუფლო და უსახლკარო. ესენი უჯამაგიროთ ემსახურებოდნენ ძველისენიძის
ოჯახს, რადგანაც მეტი თავშესაფარი არსად მოეპოვებოდათ, მხოლოდ ეს კია
რომ ეს ორი ნაშთი ჟამთა სვლას ახლა მოეხუცებია და ამიტომ დიდ სამსა-
ხურს ვეღარ უწევდნენ ბატონის ოჯახს. კნენია რუსუდანი არ სტოვებდა ამას
შეუნიშნავათ: „აბა ესე მოწყალეა დიდი კაცის ოჯახი. სხვაგან ვინ შეინახავ-
და ამ ორ მუქთა მკამელს!“ ამბობდა ხშირათ.

— ფიქრი ნუ გაქვს, შენს ქალს თუ ჩვენ სასახლეში რამე გაუჭირდეს,
პასუხის გებას ჩვენ ვკისრულობთ — დაამშვიდეს კნენია რუსუდანმა და კნიაჟნა
მამომ სოფიოს დედა; როცა ჩააბარა თავისი ქალი. უთხრა: „თქვენი დიდკა-
კობისთვის მომინდვია“ ო.

იმ დროს, როცა რუსულანმა სოფიო გოგოთ დაიჭირა, ლევანი არ იყო შინ; როცა მოვიდა და სოფიოს თვალი შეაფლო, რაღაც მხეცურმა სიხარულმა გადაურბინა სახეზე.

— ვინ არის ეს პატარა ქალი? — ჰკითხა მან დედას.

ჩემი ნაყმევი ესიკაის ქალიშვილია: გოგოთ ევიყვანე; — უპასუხა დედამ.

— ნაყმევის! ჰო... — სთქვა ლევანმა და კიდევ გადახედა გოგოს.

— ლეო! გაბრთხილებთ, ეს ქალი მე მამარია, მე მივეცი სიტყვა ამ ქალის დედას, — რუსულათ უთხრა ძმას მამომ.

— მე რე გებაროს, ხომ არ ვკამ! — სიცილით უპასუხა ლევანმა.

კნიაჟნა მამომ დააწყებია სოფიოს წერა-კითხვის სწავლება. მორჩებოდა თუ არა სოფიო საქმეს, შევიდოდა მაშოსთან და ჩაუჯდებოდა წიგნს, რომლის სწავლაში მან საკმაო ნიჭი და სურვილი გამოიჩინა. მაშოც პირველათ დიდი ხალისით ეკიდებოდა საქმეს, მაგრამ ერთ-ორი კვირის შემდეგ, კნიაჟნას მობეზრდა შრომა და თავი მიანება სოფიოს სწავლებას. მაშოს სიბრალული სოფიოსადმი ახლა მხოლოდ იმით იხატებოდა, რომ აძლევდა სოფიოს გამოწკვალ ტანსაცმელს და თავის კერძიდან სთავაზობდა საქმელს. სოფიოსაც თავის მხრით ისე შეუყვარდა მამო, რომ ცეცხლში ჩაეარდებოდა იმის გულისთვის, რომ საჭირო ყოფილიყო. თუმცა კნეინა რუსულანი გოგოს წამსაც არ ასვენებდა, მუდამ საქმეს უჩენდა; მაგრამ კარგმა საქმელმა და ჩაცმა-დახურვამ, მაინც გააკეთა სოფიო, მისმა სილამაზემ ერთი-ორათ იმატა.

— აბა ასე იცის დიდკაცის ოჯახმა, ხომ გაკეთებულა თქვენი ქალი! ამაღლიდა კნეინა სოფიოს მშობლებს, როცა ნახავდა.

ლევანი-კი ისე უყურებდა სოფიოს, როგორც მგელი ბატკანს, მაგრამ სოფიოსაც ისე ეშინოდა ლევანისა, როგორც ბატკანს მგლისა. შიშის ჟრუანტელი დაურბენდა ქალს ტანში, როცა ლევანი თავისი ცეცხლივით ბრიალა თვალეებს შეაჰყებდა. მეტადრე ძლიერ ეშინოდა სოფიოს მას შემდეგ, რაც ერთხელ დამთვრალმა ლევანმა ამ ქალს თავის ოთახში დამწყდევად დაუპირა. ამასთან მაშოსაც გაფრთხილებული ყავდა სოფიო — „ჩემს ძმას ნუ წაელეწები თავზე, მოერიდეთ“.

ერთ საღამოს ლევანმა დიდხანს უმზირა სოფიოს; მე რე მოიხმო პირიმზისაი (ის გოგო, რომელიც ბატონყმობის დროიდან დარჩა ძველისენიძისას) და დიდხანს ელაპარაკა რაღაც ჩუქათ. დაღამდა. გამოიტანეს ვახშამი. ლევანი თავისებურათ გაიყენა ლეინი; — მე რე წამოდგა და დიდხანს დადიოდა თავის ოთახში გაცხარებული. მოაწია ძილის დროც; ჯერ ბატონები დააწვენეს და მე რე

გოგოები და ბიჭებიც დალაგდნენ. — ბიჭები საშაჩეულო სახლში, ცალთვალა გოგო რუსუდანის ოთახში (რუსუდანს რალაც შიში დასჩემდა და მარტო ვერ წევბოდა), პირიმზისა და სოფიო-კი სამოახლოში. ჯერ კარგა დაძინება ვერც კი მოესწრო სოფიოს. რომ ვილაცამოხვია ხელები. „ვაი!.. პირიმზისავ!“ შეკრულა შიშით გულგატეტილმა სოფიომ. პირიმზისას ზმა არ ისმოდა, მის მაგიერათ „ნუ გეშინია, მე ვარ“-ო! შემოესმა ბოხი ხმა სოფიოს და მძლავრმა ხელებმა ისე ჩაიბჭყვრა ყმაწვილი ქალი, რომ კანადამ ძელები არ დაემტკრა საბრალოს. „ვაი, ვაი“-ო, კიდევ შეცივლა სოფიომ რამდენჯერმე, მაგრამ მშველელი არსიდან ჩანდა. პირიმზისა თითქო სახლში აღარ იყო.

მეორე დღეს დღლა-ადრიან პირიმზისამ შეიბრინა რუსუდანთან და უთხრა:

— ქალბატონო, გოგო სოფიო აღარ დგება. ბიჭები ძლიერია აკალებენ.

— გაგიუდა; აუ რა დაემართა, გოგოვ? ჰკითხა კნენიამ.

— რა ვიცი, ქალბატონო, ტირის, ტირის, მეტი არაფერი თქვა. კნენიამ ჩაიკვა ტანზე და შევიდა სამოახლოში, სადაც ერთ ბიჭს დაეჭირა სოფიო და ეუბნებოდა: — ბატონების გაღვიძებამდ არ გაგიშობ. ბატონები რომ შეიტყობენ, მერე წადიო.

— გოგო, გაგიუდი, თუ რა შენი ეშმაკი დაგემართა? — წყრომით ჰკითხა კნენიამ, მაგრამ სოფიო სტიროდა და „გამიშვით, გამიშვით“-ო, იძახდა. კნენიამ მეტი ვერა გაიგო-რა მისგან. მხოლოდ, როცა კარგა დაუკვირდა, დაინახა, რომ სოფიოს სახე მიწასავით ჰქონდა გადაქცეული. აქ კნენიან მიხვდა, რომ სოფიოს თავზე წუხელი რალაც მომხდარაო. დაუწყო გამოკითხვა ხან წყრომით, მაგრამ სოფიო ტირილისა და „გამიშვით, გამიშვით“-ს მეტს არაან ამბობდა. ამასობაში გამოიღვიძა მაშომაც და გაიგო ეს ამბავი. თუმცა ნაშოს გამოღვიძების შემდეგ, ლოგინში ოცნებობა უყვარდა, მაგრამ ახლა-კი, გაიგო თუ არა დედისაგან სოფიოს ამბავი, თან სოფიოს სიბრაღეულმა და თან ცნობის მოყვარეობამ დააფიქრა ეს ჩვეულება. ის საჩქაროთ ადგა, ჩაიკვა ტანსა და გასწია სამოახლოსკენ. სოფიომ დაინახა მაშო თუ არა, ჩაუვარდა კალთაში, სტიროდა და ეხვეწებოდა „გამიშვი“-ო.

— რა დაგემართა, ჩემო სოფიო, რაი? — თავისებური ტკბილი ხმით ჰკითხა მაშომ, მაგრამ რა შეატყო, რომ სოფიო სხვებთან მალავს, რაც შემთხვევითაო, გაიხმო ცალკე.

— Это скотство со стороны моего брата! — გაჯავრებით წამოილაპარაკა მაშომ, როცა სოფიოს გამოკითხვა ვაათავა, მერე გაიყვანა დედა გარეთ და უთხრა:

— თუმცა ლევანზე ახია, რაც მოუწევს, მაგრამ ნათქვამია, „ძალი ძალ-
ლის ძვალს არ გატეხავს“, და მეც ვერ მომიძულებია ძმა: იცი, სოფიო რომ
ახლა შინ წავიდეს და მამა მისმა ამ საქმეს კუდი გამოაბას, მაშინ ლევანს ციმ-
ბირი არ ასცდება. აქ რაღაც საიდუმლო უამბო დედას მაშომ. ამას შემდეგ
დედა და შვილი ისევ შებრუნდენ სამოახლოში. საიდგანაც ერთი ბიჭი კნეი-
ნას ბძანებით არ უშვებდა სოფიოს. დაუწყეს მტირალს ქალს ალერსი და ფე-
რება; ხან დედა იკრავდა გულში და ხან შვილი. სოფიო დიდხანს არ წყნარ-
დებოდა. მაგრამ შემდეგ, როგორც იქნა, დააწყნარეს, მეტადრე მაშომ, რო-
მელსაც სოფიოს ისე ეხატებოდა. კნენამ საჩქაროთ ამოიღო თავის ზანდუკი-
დან ჩითი და მისცა პირიგზისას — „ჩვენს სოფიოს ახალი კაბა შეუკერეო“.

ლევანს, თითქო აქ არაფერიო; შუადღის პირველ საათამდე არხენათ
ეძინა. მერე ადგა, საუზმეზე კარგა გაიყენა ღვინით, შეაკაზმია ბიქს ცხენი
და გასწია სადღაც, საიდგანაც ერთ კვირეს არ დაბრუნებულა.

ის დღე იყო და ის. მას შემდეგ სოფიოს ტირილი და საჩივარი არავის
გაუგონია. სოფიო აღარ შორდებოდა ამ თავადის ოჯახს მას შემდეგაც-კი, რაც
მისი კეთილის მყოფელი და მწყალობელი მაშო გაათხოვეს. ის ახლა გაიზარ-
და, ახოვანი ლამაზი ქალი შეიქნა. მშობლებმა დააპირეს მისი შინ წაყვანა,
მაგრამ მან უარი განაცხადა. კიდევ დიდხანს დარჩებოდა სოფიო ძველისენი-
ძის ოჯახში, რომ ლევანს ცოლი არ შეერთო, მაგრამ ლევანის ცოლმა აღარ
დააყენა თავისი ქმრის ოჯახში ეს მისი მეტოქე ლამაზი გოგო.

სოფიო დაბრუნდა თავის მშობელთან, მაგრამ მეტათ ეძნელებოდა მშობ-
ლების ღატაკ ოჯახში ცხოვრება. დედ-მამა ახლა ცდილობდა მის გათხოვებას,
მაგრამ ჯერ რომ მზითვის მიცემა არ შეეძლოთ, უმზითვო ქალს ძნელათ თუ
ვინმე შეირთავდა, და მერე კიდევ მეზობლებში სოფიოზე ძლიერ ცუდი ხმები
დადიოდა, მას შემდეგაც-კი როცა ძველისენიძის ოჯახს მოშორდა. უკანასკ-
ნელ, როგორც იქნა, ერთმა ღატაკმა გლეხმა შეირთო სოფიო ცოლათ, მაგ-
რამ ძლიერ ხანმოკლე იყო მათი ცოლ-ქმრობა: ქმარი იქვიანობდა — სოფიო
მღალატობს, სხვაზე მცელისო; სოფიო თავის მხრით, არ იყო კმაყოფილი ქმრის
ღატაკი ოჯახით. ეს იწვევდა ამ ცოლ-ქმარს შორის დაუსრულებელ ჩხუბსა და
უსიამოვნებას. საქმე იმითი დაბოლოვდა, რომ ერთ დღეს, როცა მისი ქმარი
შინ არ იყო, სოფიომ მიატოვა ქმრის სახლი და ამოჰყო თავი ერთ მახლო-
ბელ ქალაქში. ამის შემდეგ ის რამდენჯერმე მოაყვანია მამასახლისმა თავის მი-
წერილობით და ჩააბარა ქმარს. ქმარიც უქაღიდა, თუ არ დაგიშლია და კი-
დევ გაიქეცი, უუპკველად მოგკლავო; ისიც გაგონილი ჰქონდა, რომ ერთმა

გლებმა შუა ბაზარში ზოგა თავისი გაქცეული ცოლი, მაგრამ სოფიო მაინც არ ღებოდა ქმართან. ღღეს მოიყვანდა მამასახლისი, ჩააბარებდა ქმარს, ხვალ გაიხედავდით, კიდევ, გაქცეულა. სატუსაღოშიაც დაამწყვდიეს; გაწყველასაც უქადოდენ, მაგრამ სოფიო მაინც არ ღებოდა ქმართან და არა. უკანასკნელ, მოგებრდათ თავი ქმარსაც და სხვასაც და ჩამოეთხოვენ. ამას შემდეგ სოფიო ერთხანს ვიღაც ერთ ყმაწვილ ეჭართაც ცხოვრობდა ხასად. მერე, როცა ვაქარმა ცოლი შეირთო, წავიდა თფილისს და მას შემდეგ აღარ მოშორებია ამ ქალაქს: მის სოფელში არაფერ იცოდა, სოფიო სად, ან რით ცხოვრობდა. მართალია, დადიოდა მის მეზობლობაში სხვადასხვანაირი ხმა: „თურმე სოფიო ვიღაც დიდკაცს შეურთავს ცოლათო“; „სოფიო თურმე საროსკიპოშიაო“. ხანდახან სონა ქმარს რომ მოშორდა, მერე სონა დაირქვა სახელათ, მოჩვენებასავით მოვიდოდა თავის ძმებისას, დარჩებოდა ერთ-ორ კვირას და ისევ გაქრებოდა, მაგრამ ისე რომ საიდან მოვიდა, საით წავიდა, არაფერ იცოდა. ამბობდენ, ძმებს ყოველ მოსვლის დროს ფულს უტოვებდნენ, ამბობდენ იმასაც, „სონამ სოფელში ორ-სამ ყმაწვილ კაცს ავამოყვებოდა გადაახვიო“.

აი, ეს სონა იყო, მარინემ რომ გააცნო ქრისტინეს ქრისტინე იმ ღამეს, როცა მშობლების სახლიდან გაიპარა, მივიდა სონასთან. იმ ღამეს მასთან დარჩა. მეორე ღღეს სონამ იქირავა ორი ცხენი, შესხდენ ზედ ისა და ქრისტინე და გასწიეს რკინის გზის სადგურისკენ. ქრისტინეს იმ სოფელში, სადაც სონას ძმები ცხოვრობდენ, ვერაფერ იცნობდა და ამიტომ გამომჟღავნების შიში არ ჰქონდა; მაინც-კი ისე დაიბურა „სახოცით“ თავ-პირი, რომ თვალებს გარდა არა უჩანდა რა. რკინის გზის სადგურზე ეფიქრებოდა, — მამა არ დამიხედესო, მაგრამ აქაც-კი მშვიდობიანათ გათავდა საქმე — არც მამა და არც სხვა ნაცნობი არ. შეხვედრია, ისე ჩასხდენ მატარებელში სონა და ქრისტინე და, ის იყო, მიდიოდენ თფილისს.

VI

როცა ქრისტინემ მშობლების სახლიდან თფილისს გაპარვა გადასწყვიტა, აზრადაც არ მოსვლია, დაფიქრებულიყო მის შესახებ, თუ რით, ან როგორ იცხოვრებდა ამ ქალაქში. მაშინ მხოლოდ იმ აზრით იყო შთანთქმული, რომ გადაარგულიყო შორს, სადაც ვეღარ დაინახავდენ ვერც ნათესავები, ვერც მეზობლები და ვერც ნაცნობები. ამას შემდეგ რა მოუვიდოდა გამოუტყდელ ქრისტინეს — ერთხელაც არ უკითხავს თავისი თავისთვის. სონას ხომ აზრადაც

არ მოსვლია ეკითხა, რა საშვადღობით და პირობით აპირებდა ქრისტიანე ოფილისში ცხოვრებას. „რომ მოდის, ალბათ კიდევ იცის“-ო, -- ფიქრობდა სონა. როცა მატარებელი ოფილისის სადგურს მიუახლოვდა, სონამ ჰკითხა ქრისტიანეს:

— შენ ზომ აქ ნაცნობი არაფერს გყავს, ჩემთან წამოხვეალ, არა?

— ვაიმე, შენს იქით რა გზაი მაქ! — უპასუხა ქრისტიანემ, რომელიც ისე გაბრუებული იყო რაღაც ფიქრებით, რომ მთელის გზის განმავლობაში ორჯერაც არ დაუძრავს ენა.

— აბა წავიდეთ, -- უთხრა სონამ, როცა მატარებელი გაჩერდა სადგურთან.

— მივაწვიეთ თუ? — იკითხა ქრისტიანემ ისე, თითქო არ სურს მიწვევა იქ, სადაც მიდისო.

— ჰო, ეს არის, მივედით; რა დავმართია, რაღაც შეშინებული სახე გაქვს?

ქრისტიანეს არც-კი ვაუგია, რა ჰკითხეს: ის გაყვა სონას ხმა-ამოუღებლად. სახეზე გამოუთქმელი შიში და მწუხარება ეტყობოდა. ერთი პირი გზა „კონკით“ გაიარეს. შემდეგ სონამ „ფაეტონი“ დაიჭირა და, რამდენისამე წამის შემდეგ, ერთ შორეულს, ვიწრო და უსუფთაო ქუჩაში ჩამოხტენ პატარა, ძველ ერთ-სართულიან შენობის წინ.

— აჰ, სონა, სონა! — მოეგება ამათ წინ-ორი ქალი, -- ერთი მოხუცი და მეორე ყმაწვილი.

— ეს ვინ-ღა არის? -- ჰკითხა მოხუცმა სონას და აღტაცებული თვალით გადახედა ქრისტიანეს.

— ეს ჩვენი მეზობლის ქალია, ცოტა ხნის ვადით სტუმრათ წამოხვეა, -- უპასუხა სონამ.

— კარგი სტუმარი მოგიყვანია! რა ლამაზები არიან ეს იმერელი ქალები, რა ლამაზები! — სთქვა დედაბერმა და მუშტრის თვალით დაუწყყო ქრისტიანეს ყურება.

ჯერ ათი წამიც არ გასულიყო სონას და ქრისტიანეს მისვლის შემდეგ, რომ ვიღაც ერთი კაცი დაუკითხავათ ესტუმრა მათ მასპინძელ ქალებს. სტუმარი ისეთიარაო ეტყეოდა სონას და მეორე ყმაწვილ ქალს, რომ ქრისტიანეს სირცხვილით სახე გაუწითლდა. სტუმარმა დააპირა ქრისტიანესთანაც მისვლა, მაგრამ აქ ქალმა ისეთი თვალით შეხედა, რომ კაცს გაბედულობამ უღალატა. აქ სონამ კიდევ რაღაც უთხრა რუსულად. „თუ ისეთი არ არის, მაშ რა უნდოდა აქაო“, -- ჩაილაპარაკა კაცმა და შეაქცია ქრისტიანეს ზურგი. უკა-

ნასკნელ სტუმარი კაცი და მასპინძელი ემაწვილა ქალი, გავიდნ ცალკე ოთახში. ქრისტინე საშინლათ გაკვირებული, თვალგაშტერებული უყურებდა ყოველსავე ამას. ამ ქალის გრძნობა-ფაქრებში ისე არეული იყო ახალი შთაბეჭდილებანი, განცდიერება, შიში, თავის მდგომარეობის გამოურკვევლობა, რომ კოტა-ლა უკლდა გაგვიებას.

— სასტუმრო რომ არ იყოს, იმისთანა კონახი არ გაქვან? — ჰკითხა მან სონას.

— რა კონახი, გულო! ფაცხა? ფაცხა აქ არ არის. — გაეხუმრა ჯერ სონა და მერე ჰკითხა:

— რა არის, ძილი გინდა თუ?

— ჰო, რაცხა თავბრუი მეზვევა.

— აი ჩემი ლოგინი, დაწევი, შვილო, — უთხრა ქრისტინეს დედაბერმა.

— დაწევი, რა გიშავს, — ურჩია სონამ.

— არა, სონა, თუნდა საღორე იყოს, ოღონთ სტუმარი არ შემოვიდეს, რაცხა იმითანა კონახში შემიყვანე, — შეეხვეწა ქრისტინე.

დედაბერმა და სონამ რაღაც მოილაპარაკეს თავისთვის და მერე სონამ უთხრა ქრისტინეს:

— არის ერთი პატარა ოთახი, მაგრამ მარტოს რა გაგაძლებინებს?

— კი გავძლებ, კი, მარტო მირჩევნია, ხან ხომ შენც მოხვალ; ოღონდ სტუმარი ნუ შემოვა და მეტი არაფერი მინდა, — უპასუხა ქრისტინემ.

— დედაბერმა წაიყვანა ქრისტინე ერთ პაწაწინა, ნოტიო ოთახში, რომელშიაც მტვერზე და სინესტის სუნზე ეტყობოდა, რომ დიდი ხანია, შიგ არავინ მდგარიყო.

— აი, შვილო, თვეში ხუთი მანათი ღირს მარტო ეს ოთახი. ხარჯი თუ ჩვენთან გექნება, ის კიდევ სხვაა, მაგრამ არა უშავს-რა, იოლათ წავაღო. აი სონაც ჩემთან არის, ის მეორე ქალიცა, მაგრამ კი არა აკლიათ-რა. სხვებიც ბევრი ყოფილა ჩემ ხელში, მაგრამ სულ ჩემ მზეს ლოცულობდნენ. შენთვისაც არ ვიქნები ზრიგო. ამ სიტყვებით დედაბერმა ჩააბარა ოთახის გასაღები. მერე „პური ხომ არ გშიან? თუ გინდა მოვატანიებ. — დაეკითხა ქრისტინეს და რა ქრისტინემ უარი სთქვა, — არ მინდა საკმელიო, „ძილი ნებისაო“, დააბარა დედაბერმა და წავიდა თავისთვის.

ეს სახლის პატრონი დედაბერი, სახელათ ნატალია, ერთი უთვისტომო ადამიანი იყო, არც შვილი ჰყავდა და არც ნათესავი. ახსოვდა მხოლოდ, რომ ჰყავდა დედა. რომელიც თავის სიცოცხლეს სხვის კარზე წაწაღსა და მოჟა-

მაგირეობაში ატარებდა და ამ საშუალებით პოულობდა თავისა და თავის ქალისათვის ერთს ლუკმა პურს. მამის შესახებ ღედას ნატალიასთვის თავის დღეში არა უთქვამს-რა, თითქო ეს ქალი უმამოდ გაჩენილაო. როცა ნატალია შვიდი თუ რვა წლისა იყო, ღედა მოუყვდა. ამ დღიდან დაწყებული ღეთის ანაბარა დარჩენილი ნატალია უპატრონო ძაღლივით წაწალვებდა; სადაც ლუკმა-პურს აქმევდენ, იქ ეგდო და ემსახურებოდა. ამ წაწალში და სხვის სამსახურში დაქალდა ნატალია. თუმცა ახლაც მოჯამაგირეობით უნდა ეცხოვრა ნატალიას, მაგრამ ბავშობიდანვე თავის დარჩენისთვის ფიქრმა და ზრუნვამ იმდენი გამოცდილება, ხერხი და ეშმაკობა შესძინა, რომ ახლა სრულიადაც შიში აღარა ჰქონდა — შიმშილით მოგვცდებიო, თუმცა ბავშობისას-კი ხშირად მოსვლია ასეთი განწირული ფიქრი. ახლა ჯამაგირის გარდაც შოულობდა ფულს: წმინდისა, თუ არა წმინდის გზით, ამისი-კი რა მოგახსენოთ. ოცდაათის წლის ქალი იყო, რომ ერთს ვილაც თერძს შეუჩნდა და შეართვევინა თავი ცოლათ. მართალია, ნატალიას ბებერი, ქვრივი თერძი სრულიადაც არ მოსწონდა, მაგრამ რა ექნა? მოსწყინდა მუდამ სხვის კარზე მოჯამაგირეთ გდება, უნდოდა სადმე საკუთარი ბინა ჰქონოდა და ის იყო იპოვა კიდევ საქმრო, რომელსაც თფილისის ერთ მივარდნილ ქუჩაზე თავისი საკუთარი სამოთახიანი, პატარა, ქოხის მსგავსი, სახლი ჰქონდა. ნატალიას სილამაზით არ აუბამს თერძისთვის თვალი. ამ მხრივ ეს ქალი ბუნებას არ დაეჯილდოებია, თუმცა არც ისე მახინჯი იყო როგორც იტყვიან, „ძაღლი არ ჰამს“-ო, არა, თავისი ხერხიანობით ჩაიგდო ხელში უშვილო ქვრივი, რომელსაც უნდოდა ერთი მემკვიდრე მინც დარჩენოდა სიკვდილის შემდეგ, რომ მის ნემს-მაკრატელს დაპატრონებოდა. გავიდა რამოდენიმე წელი ამათი მეუღლეობის შემდეგ, მაგრამ მემკვიდრე არ ჩნდებოდა, ნატალია არ ორსულდებოდა. ერთ დღეს, თითქო ამოდენა ლოდინით თავი მოაბზრდაო, თერძმა თქვენი კირი წაიღო. დაქვრივდა ნატალია, დარჩა მარტო-მარტო ისე, როგორც ღედის სიკვდილის შემდეგ, მხოლოდ ახლა-კი სხვაგვარ ვითარებაში იყო. მართალია, ქმარს ფული არ დაუტოვებია მისთვის, რადგან ისე მკირე-შემოსავალი ჰქონდა თავის ხელობიდან, რომ დღიურ ხარჯათ და საცმელ-სახურავათ ძლივს ყოფნიდათ ცოლ-ქმარს, ნატალიასაც თუ ორიოდ გროში ებადა, ისიც დაიხარჯა უკანასკნელ დროს, როცა მისი ქმარი ხშირად შეუძლოთ იყო და მუშაობა აღარ შეეძლო, მაგრამ სამაგიეროთ ნატალიას ახლა საკუთარი ბინა და თავისი გამოცდილება ჰქონდა. მოკვდა თუ არა მისი ქმარი, მან იპოვა ვილაც ორი მოსარეცხე დედაკაცი და მიაქირავა ქმრის დანაშთენი სახლიდან ორი ოთახი, თითონ-კი

ერთ ოთახში ცხოვრობდა. ნატალიას მდგურმა ქალებმა, რომ თავიანთი ხელობით (მოსარეცხობით), თავი ველარ ირჩინეს, ნატალია ჩაერია საქმეში, რადგანაც, ეშინოდა, ეს ქალები არ წავიდნენ, სახლი გაუქირავებელი არ დარჩეს და შიმშილით არ მოგვედო. ის ჭკვევდა თავის მდგურებს თავის სარჩენს გზას, თუმცა-ღა-კი ეს გზა ზნეობის მხრივ ძლიერ ცუდი გზა იყო. „რა ვუყოთ, ასე რომ არ მოვიქცეთ, უარესია, შიმშილით მოგვეცდებით და თქვენს გვამს მიწაში უმადურათ დასკამს კია“-ო, — ეუბნებოდა ნატალია ქალებს. იმ დღიდან დაწყებული, ნატალიას სახლში საეჭვო ქალები აღარ გამოლეულან. ერთნი წავიდოდნენ, სხვები მოდიოდნენ. უკანასკნელ, ნატალიამ სასარგებლოთ დაინახა სულ თავად ეკისრნა თავისი მდგმური ქალების პატრონობა! ახლა ის ზრუნავდა იმათ სასმელ-საჭმელისა, ჩაცმა-დახურვისა და სხვა საჭიროებისთვის. გაჭირებულთა დახმარებაც იცოდა ნატალიამ; უპასპორტოდ გაქცეული ქალები, უსახლ-კარონი, ავის სენით დაუძლეურებულნი ხშირად პოულობდნენ მასთან თავშესაფარს. ახლა სამი ოთახი აღარ ყოფნიდა ნატალიას და ამიტომ ორი პატარა ოთახი კიდევ მიადგა თავის სახლს.

ქრისტინე სრულიადაც ვერ მიხვდა, რას ნიშნავდა დედაბრის სიტყვები — „თვეში ხუთი მანეთი“, „იოლათ წასვლა“ და სხვა, „მე სონასთან ვარ, სონასთან, და ეს დედაბერი რის ჩარაა!“ — ევირობდა ქრისტინე თავის გულში.

— აქნაი ხომ სტუმარი არ შამუა? — ჰკითხა ქრისტინემ სონას, როცა მან შეუტანა ლოვინი.

სონას გაეცინა და ასე უპასუხა: — შენ თუ ასე ერიდე იმ სტუმრებს!... ყოველ შემთხვევაში კარები დაუკეტელი არ დატოვო, რაღაც ასე გეშინიან.

სონა გავიდა. ქრისტინემ საჩქაროთ დაკეტა კარები, ისე, როგორც სონამ ასწავლა. საღამო მოახლოებული იყო და ვიწრო ფანჯრიანს, უმისრდაც ბნელ ოთახში სიბნელე ჩამოვარდა. ქრისტინეს ლოყებზე ისე ეცებოდა ოთახის მძიმე, ნოტიო ჰაერი, თითქო ვიღაცა ცივ ხელებს უსვამსო. ეს ქალი თავის დღეში ერთხელაც არ ყოფილა ასეთ დახუთულის და ნესტიან სახლში. ქრისტინე გაიზარდა შშობლების ფიცრულ სახლში, რომელშიაც მუდამ ცეცხლი ენთო კერასთან და ჭუჭუტანებიდან სინათლე და ქარი შედიოდა, რის გამოც ჰაერი მუდამ წმინდა იდგა შიგ. მართალია, უნახავს თავის მეზობლობაში „ოღაც“ (კარგი სახლი), მაგრამ სოფელში ისეთ პაწაწინა ოთახებს არ უკეთებენ „ოღებს“, როგორც ზოგიერთ სახლებს აქვს ქალაქში; ამასთან მუდამ ხალხი ცხოვრობს სოფელ „ოღებში“, ცეცხლს ანთებენ შიგ, ჰგვიან და ამიტომ ჰაერიც წმინდაა იქ. კარების დაკეტის შემდეგ ქრისტინემ საჩქაროთ გაიხადა ტანისამოსი

და ჩაწვა ლოგინში. ტანში საშინელ მოთეთქილობას გრძობდა, თავი უხურდა, ყურები თითქმის ზარებს რეკავენ შიგნით. ისე უფეროდა და უბუზუნებდა, ძილი-კი არ ეკარებოდა. გაახსენდა თავისი გოგო. რომელიც იმ წინა დღით ის უბზერდა თვალებში და ჩიტივით ექუჩიკებოდა. „ახლა? ახლა შინა, ტირის, მეძებს, მეძებს და ველარ მხედავს! არა, მე გული ძაქ, ადამიანი ვარ. ქრისტიანი ვარ, რა გულზე შემიძლო იმის დატეხვა?“ — უტრიალებდა ქრისტინეს ფიქრებში. წარმოიდგინა თავისი მშობლები, რომლებიც ახლა იმან სამუდამო მოიძულა და მიატოვა. წარმოიდგინა ტოლ-ნაცნობნი, წარმოიდგინა თავისი სახლ-კარი, მიდამო, სოფელი, შერეული ტყე-ველი, მინდორი, ქედი, წყარო, მდინარე, რომლებსაც აწი აღარ მოელოდა, რომ როდესმე ენახა; გრძობდა, რომ ამათი დაკარგვით. მის სიცოცხლეს რაღაც ნაწილები მოაყლდა და დი-კარგა. ბოლოს წარმოიდგინა ახლანდელი თავისი მდგომარეობა; სად იყო? ვინ ყოფდა აქ იმას ნათესავი, ან პატრონი, ან ნაცნობი? სონა? რომელსაც ის ჯერ ვერც კი იცნობდა კარგათ, რა სული იყო? ქრისტინეს გაახსენდა, თუ როგორ გულგრილათ ჰკითხა მას სონან, როცა თფილისის მიუახლოვდნენ: „ჩემ-თან წამოხვეალ“-ო? „არა, რეიზა მკითხა ისე უგულოთ! მის გარდა, სხვავან სად უნდა წავსულიყავი! რა მეშველება, სონამ რომ აღარ დამაყენოს მასთან!“ ეკითხებოდა თავის თავს. თფილისმა თავისი მრავალ-ფეროვნებით ისე მრავალ-გვარათ იმოქმედა ქალაქის უნახავ ქრისტინეზე, ისე დომხალივით არეულიყო ერთმანეთში ეს ურიცხვი ახალი შთაბეჭდილებანი, რომ ანგარიში ვერ მიეცა თავის თავისთვის. — ის რაც ნახა, ზღვა იყო, თუ ხმელეთი, რომ გეკითხა — მითხარ აბა რა ნახე თფილისშიო, ის ამ დროს ვერც ერთ საგანს ვერ დაგი-სახელებდა. მხოლოდ ორი შემთხვევა-კი შთაბეჭდილიყო მის ხსოვნაში ისე მძლავრათ, რომ მის დღეში ახარ ამოფხეკილა მისი ხსოვნიდან. ეს ორი უბრა-ლო შემთხვევა, თუმცა-კი შემდეგ ათასი ამაზე უარესი ნახა, გამოსცადა და დაივიწყა კიდევ. აი რა შემთხვევა, რომელიც ისე ჩარჩა ქრისტინეს ხსოვნა-ში: როცა ისა და სონა ჩამოხტნენ თფილისის სადგურზე, ერთმა კინტომ ურც-ხვათ შეხვდა ქრისტინეს და დაიძახა: „მოსულა, მოსულა!“ — „ეა, მუდრეკ, რა გაღრიალებს! მოსულა, ხომ არ წასულა! ჩვენ ხელთ არ არის!“ — უბასუხა მეო-რე კინტომ. ეს ხომ უბრალო კინტოური ოხუნჯობა იყო, მაგრამ ქრისტინე კი ისე შეაშინა ამ სიტყვებმა და კინტოს უსირცხვილო თვლებმა, რომ თით-ქო, რაღაც ჯადო-ქარის ძალით, მართლაც იმათ ხელში უნდა ჩავარდესო. მეორე — ნატალიას სახლში ის უცნობი კაცი; მოხვედნას რომ უპირებდა. „ღმერ-თო, ეს რა ადამიანები ყოფილა! კაცის მჭამლები! სონა! შერ უღმერთოვ,

რეზა არ მითხარ, თუ ასე იყო! ან შენ რა სცნობდა მოგცა აღნაი ყოფნა! —
ლაპარაკობდა ქრისტინე გულში. ოთახში დაბნეულა. ქრისტინეს მოაგონდა
სონას სიტყვები: „კარგი დაკეტე“-ო. „ეტყობა ძალიან საშიში ყოფილა!“ —
გაიფიქრა ქრისტინემ და შიშით თავზე წაიხურა საბანი. ამ დროს ვიღაცა
რეზზე დაუყაუნა. ქრისტინეს თმები აებუძა და ცოტა აკლდა გიანების და-
კარგვას, რომ ნაცნობის ხმა არ გაეგონა:

— ქრისტინე, გძინავს? — დაუძახა სონამ.

სონაი ხარ? სხვაი მეგონე და შიშით მოვკტი!

— არ გცხენიან, შიშით მოვკტი! ბავში ხომ არ ხარ! ადე, ჩაი დალიე.
ქრისტინემ უარი სთქვა, — არ შემოძლია არც ჰამა. არც სმაო. სონას შეებრა-
ლა ემაწვილი ქალი და ანუგეზა: „კი არ შეგეშინდეს, ქალო, ჩვენ აგერ ვართ,
შენ გვერდით. ან რა არის საშიში! დაიძინე და ხვალ კაი გუნებაზე ადგები“. —
ამ სიტყვებმა ცოტათი დაამშვიდა ქრისტინე და, ბოლოს ყოველ ვერათ მო-
ქანცულს ღრმად ჩაეძინა.

ჯერ დილის სინათლეს კარგა არც-კი გაენათებია ოთახი, რომ ნახევრათ
გამოღვიძებულმა ქრისტინემ წამოიძახა: „აძუძუ“-ო, და გადაჰყო ხელი ლოგინი-
დან. ქრისტინეს ასე ეგონა — შინ ვწევარო; ძილში ბავშვის ტირილი მოეღან-
და და, ის იყო, ძუძუს ქმევას უპირებდა, რომ ხელით აკვანი ველარ ნახა,
„ვაიმე!“ შეჰყვილა მან, წამოვარდა ლოგინიდან ცოფიანსავეთ, მაგრამ საჩქა-
როთ გონს მოვიდა და გაახსენდა სადაც იყო. მუხლებ მოკვეთილი დაეცა ლო-
გინზე და წასკდა ტირილი: „ჩემი გოგი, ჩემი გოგი!“ — იძახოდა ქრისტინე და
ღეროდა ცრემლებს.

VII

მთელი ერთი კვირის განმავლობაში ეგდო ქრისტინე იმ ოთახში, რო-
მელიც ნატალიამ მისცა; ხან სტიროდა და ფიქრობდა რაღაცას თვალ-გაშტე-
რებული. სონას შეჰქონდა ჩაი და სადილ-ვახშამი, მაგრამ ქრისტინეს ჰამის მალა
არ ჰქონდა. ჩაის-კი შეეჩვია და, მისი ფიქრით, ძალიან შესაფერი იყო ეს სას-
მელი იმის ჯავრიანი გულისათვის. ნატალიასთან და სონასთან ქრისტინე არ
შედიოდა, რადგანაც ხედავდა, რომ „სტუმრები“ ხშირად დადიოდნენ აქ. ზო-
გიერთი ამ სტუმართაგან, განზრახ გაივლიდა ფანჯარასთან და დაუწყებდა ქრის-
ტინეს ჰერეტას. ამ ჰერეტისა ძლიერ ეშინოდა ქრისტინეს, ხანდახან შედიო-
და მასთან ნატალია და დაუწყებდა მასლაათს: — რა ქენი, ქალო, კიდევ „სკლ-

ნათ“ ხარ? ეე, რა ამბავია, შენ გაზდას! როგორ იქნება! რა ჭკუაა, შეილო, რომ ამ ანგელოზის თვალებს ცრემლითა სწევს! სულ რომ ეგრე იცით ამ ყმა-წვილმა ქალებმა, პირველათ ჯავრიანობთ! მერე-კი, როცა შეეჩვევიან, ცა ქუდათ არ მიაჩნიათ და დედამიწა — ქალამნათ... რამდენი მინახავს ეგრე, შენ-სავეთ, პირველათ სულ „სკუჩხანობდა“, სტიროდა, მაგრამ, როცა გაიცნო ქა-ლაქი, მერე-კი!... ქალაქი სხვა რამეა, აქ თუ ყმაწვილმა ქალმა ფეხი შემოდ-გა, მერე ქალაქისაა, ვეღარსად წაუფა!

ქრისტინეს ძლიერ ეჯავრებოდა ნატალიას გაზვიადებული ლაპარაკი და ეშმაკური თვალების მეტყველება. ძალაუნებურათ უგდებდა ყურს მის ლაპა-რაკს და მხოლოდ მაშინ ამოისუნთქავდა თავისუფლათ, როცა დედაბერი გა-ვიდოდა იმის ოთახიდან. სონას დანახვა-კი დიდი ნუგეშო იყო მისთვის. მხო-ლოდ ერთ სონასთან შეეძლო ყოველივე თავის დარღების გამეფალება. უყვარ-და მისი ტკბილი ლაპარაკი. სონაც თავის მხრივ ცდილობდა, სხვა თუ არა, სანუგეშო სიტყვა მაინც ეთქვა ქრისტინესთვის.

— იცი, სონა, შინ დაბრუნებას ვფიქრავ, მარა რა ვქნა, რომ ბაბას ვერ დავენახებო, მომკლავს. ნენას, კიდევ რაევაც იქნება, შევირიგებ, მარა ბაბაი... მომკლავს! შენ რას მიჩივებ? — ჰკითხა ერთ ღლეს ქრისტინემ სონას.

— შინ დაბრუნება? არ გირჩევ. უამისოთაც შეე ღლეს გაყენებდნ და ახლა, ამდონ ხანს ქალაქს ნამყოფი რომ შინ დაბრუნდე, იფიქრე, რაღას გი-ზამენ! შინაური და გარეული, ყველა შენ აგიღებს ყბათ, — ურჩია სონამ.

— აგია, ხო, აგი მაშინებს მეც. ღმერთო, ღმერთო! რეიზა გამაჩინე ასე უბედური! რომ იცოდე, სონა, რაფერ მენატრება ჩემი გოგის ნახვა! ისე ღამე არ გავა, რომ სიზმარში არ ვნახო. ხან ვითამ ტირის, ტირის! ხან მისებურა მიმზერს თვალებში, წუხელი ცხადი მეგონა, ისე ჩავაწვინე აკვანში და ძუძუს ვაძლევდი. ნეტაი მომკლა და ერთი დამანახავ!..

ამ ლაპარაკის დროს ქრისტინე ჩვეულებრივად არ ტიროდა, მაგრამ მის ხმაში და სახეზე გამოუთქმელი სევდა-ნალღველი იხატებოდა.

— ეგ რომ მცოდნოდა, ამისთანა ნალღვლიანი გულის იყავი, არაფლის გუ-ლისთვის არ წამოგიტანდი. ახლა რაღა დროსია! — უთხრა სონამ.

— არ წამომიტანდი? მაშინ თუნდა გეთქვა ჩემთვის — რაევაც მიხვალ, ცოცხ-ლათ შეგჰპაენო, მაინც წამოგიდოდი, ისე მოძულეებული მქონდა თავი. ღმერთს გეფიცები, სამჯერ მივედი ჩვენი წისქვილის სათავანთან რომ ტაბაი, იქინეი, ჩავარდები-მეთქი, მარა ოხერი სული მწარე ყოფილა! ვერ გაგებდე და დაე-ბრუნდი.

- მერე, შე სულელო, ცოდვა არ იყო, ამისთანა ეუფუნა თვალებს რომ დასარჩობათ იმეტებდი! თავს როგორ დაეირჩობ! თავს მარტო გიყვები ირჩობენ, — ხუმრობის კილოთი უთხრა სონამ. სონასაც ბევრი ჯავრი და ნალევლი გამოეცადა, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, გარეგნობით მაინც პულამ კმაყოფილი და მზიარული იყო; მხოლოდ როცა მარტო დარჩებოდა, მწარეთ დაფიქრდებოდა: „რა სიცოცხლეა, ჩემი სიცოცხლე! ჯერ, სანამ ეგ სახე შემრჩენია, ვილაც ათას ოხერის სათამაშოთ და გახურებული გულის გასაგრილებლათ უნდა ვეგდო, ისიც ლუკმა პურის და ტანისამოსი ჭინჭისათვის! მერე, როცა მოვხუცდები, რა მომელის! ვინ იცის, მოხუცებამდინაც რომელი სენი და საღ მაღობოს!“ ასეთი უნუგეშო, სასოწარკვეთილის თვლით უყურებდა სონა თავის ცხოვრებას, მაგრამ რა ექნა? გარემოების წყალობით ერთხელ ჩავარდნილი იმგვარ ცხოვრების მორევში, ველარ ხედავდა ამისაგალ გზას და მიცურავდა მის ტალღებში.

სონას ამხანაგი ყმაწვილი ქალიც შედიოდა ქრისტიანთან, მაგრამ ქრისტინე ამ ქალთან უცხოდ გრძნობდა თავს; მერე კიდევ ისიც ახსოვდა. თუ როგორ ურცხვათ გაჰყავდა ის ქალი ოთახში იმ ვილაც კაცს. ამიტომ მღვმარებით მიიღებდა და ისტუმრებდა ხოლმე ქრისტინე ამ ქალს, თუმცა ეს უკანასკნელი ცდილობდა ქრისტიანს დაახლოვებას და იმის გულის მოგებას.

ეს მესამე ყმაწვილი ქალი თფილისელი იყო. ამის მამა ერთ კანცელარი-აში მსახურობდა მწერლათ და, თუმცა ღარიბათ, მაინც ჯამაგირით არჩენდა ცოლსა და წერილ შვილს... შემდეგ, არ ვიცი რა მიზეზით, სამსახურიდან დაითხოვეს. დარჩა უსაქმოთ, მიჰყო ხელი ლოთობას. უიმისოდაც ღარიბი მისი ოჯახი ახლა უფრო გადატყდა. მისმა მეუღლემ ველარ აიტანა სიღატაკე და ქმრის ცუდი ყოფა-ქცევა: ჩავარდა ქლექათ და მცირე ხანს შემდეგ დალია სული. დარჩენ მცირე-წლოვანი შვილები ლოთის მამის ამარათ, ხშირად ხმელი პურიც-კი არ მოეპოვებოდა საზრდოთ. უპატრონოთ, დაყრილი ბავშვები დაეჩვიენ ქუჩა-ქუჩა წანწალს და, ვინ იცის, რა გარყვნილებას არ ჩადიოდენ მთელი დღის და ღამის განმავლობაში! დაიზარდენ ამ თრევა-წანწალში. მამა მოუყვდათ. მაგრამ თუნდა ცოცხალიც ყოფილიყო, შვილებისთვის მაინც ვერაფერი იმედი იქნებოდა; მამის სიკვდილის შემდეგ შვილებმა მიყიდ-მოყიდეს, თუ-კი რამ კიდევ გადარჩენოდა იმათ ლოთ მამას გაუყიდელი. გაინაწილეს ფული და გაშორდენ ერთმანეთს. ამის შემდეგ, უფროსი ქალი გაიქცა სხვა ქალაქში, ვილაც ერთ მოქეიფე ყმაწვილთან, და მას უკან იღარავის გაუგია, რა მოუვიდა მკვდარი იყო, თუ ცოცხალი; ერთი ვაჟი ციმბირში დაჰკარგეს ვი-

ლაკ მდიდარის კაცის მოცლისა და გაძარცვისათვის; მეორე ძმა (სულ ხუთნი იყვნენ — ორი ვაჟი და სამი ქალი) ლოთობ-კინტოობაში ატარებდა თავის სიცოცხლეს; ერთი ქალი მოკვდა; ყველაზე უმცროსმა, ლიზამ, ის იყო, ნატალიისთან იბოვა თავშესაფარი ლიზა არ იყო მაინცადამაინც ლამაზი ქალი, მაგრამ მისი სიყმაწვილე და ჯანსაღობა ავსებდა ამ ნაკლს.

ერთ დღეს ნატალიამ და სონამ ქრისტიანე ცირკში წაიყვანეს. ამან ცოტათი გააართო ქრისტიანე. იმ დამეს კარგ გუნებაზე დაიძინა. მეორე დღეს ჩვეულებრივ შოაწვა გულზე სევდა, მაგრამ ნატალიამ ფაეტონში ჩასო და სასერიანო წაიყვანა. ეტობოდა იმ სერიანობამაც დიდათ ასიამოვნა ქრისტიანეს. გავიდა კიდევ ხანი და ქრისტიანე ცოტა-ცოტათი შეეჩვია თავის მდგომარეობას. ნატალია აშწნევდა ამას და ძლიერ სასიამოვნოთაც ჰქონდა.

— აქი ვითხარი, ქალო, შეჩვევი-მეთქი. ახლა ხომ აღარ ხარ „სკუჩხათ“? — შეილაპარაკა ერთ დილას ნატალიამ და შევიდა ქრისტიანესთან. ეხლაც აღარ გადმოხვალ ჩემთან? არ გირჩევნია ჩვენთან იძინო? — ჰკითხა მან ბოლოს.

— აქანაი რა მიჭირს? უპასუხა ქრისტიანემ.

— აქ მარტოა ხარ, მოგწყინდება: იქ-კი ყმაწვილები დადიან, გაერთობი, — იქ სჯობია.

— მე აქანაი მიჩვენია.

— მართალია, შვილო, გირჩევნია, მაგრამ აქ ქალაქია, ყველაფერი ფული ღირს. ჯერ ოთახის ქირა, მერე ხარჯი. ცოტა არ არის; ყველას თავისი ანგარიში აქვს. თუ შენვე არ ეცადე, შვილო, ვინ უნდა დაგარჩინოს? ჩვენ თითონაც ძლივს გამოგვაქვს თავი. თუ კუთით მოიქცევი, შენისთანა ანგელოზს თავის რჩენა რათ გაუჭირდება! აი სონა და ლიზაც თავისთავით ცხოვრობენ. მოდიან ყმაწვილი კაცები, ატარებენ დროს და ფულს აძლევენ. შენ ხომ ბევრათ ლამაზი ხარ სონასა და ლიზაზე, შენ უფრო გაჩუქებენ ფულს.

ქრისტიანე თვალეზგაშტერებული უყურებდა დედაბერს, რომლის ლაპარაკიდან ბევრი ვერც-კი გაიგო-რა. ისე-კი მიხვდა საზოგადო აზრს, რომ დედაბერი სახლის და ხარჯის ფულს სთხოვდა და თან აჩვენებდა გზას, საიდანაც უნდა შეეძინა ქრისტიანეს ეს ფული. ქრისტიანემ ვერ მოახერხა პასუხი დედაბრის სიტყვებზე; „სონა თუ დამიხსნის, თუ არა, სხვა რა გზაი მაქ!“ — ფიქრობდა უბედური.

— მოიფიქრე, შვილო, მოიფიქრე! — ურჩია ბოლოს დედაბერმა და გავიდა გარეთ. ამის შემდეგ, სონა რომ შევიდა, ქრისტიანე მეტად დაღონებული

რა დაგმართია? — ჰკითხა სონამ.

ნატალია არ მაცუნებს, კირა მიმეცო, — უპასუხა ქრისტიანმა, — სად ვი-
შოვნო ფული? მამყემებია ყმაწვილი კაცები ვაჩუქებენო. მე, სონა, სიივე რაც
ექენი, იგიც შეყოფს! მშვიდო, მოვტყუები და ამას ვერ შევიძლებ; სონა, მომეხ-
ბარე, ვინმესთან კოგოთ დავდგები, ერთ ნატეს მჭალს და სველ ნაცმევ ტან-
სამოსს ნუ დამამალიდეს, და სხვაი არ მინდა შენი ჰირომე, სონა, მომეხმა-
რე რამე!

— რა უნდა ექნათ, ჩემო ქრისტიანე! აქ ძალიან ძნელი საპოვნია საძო-
ჯამაგრო ადგილი. ათასი მშვიდრი ქალი და კაცი ტრიოლებს ამ ქალაქში და
ეძებს მოჯამაგროთ დასადგომ ადგილს, მაგრამ მნათელი კ ვერ მოულობს. მე-
რე კიდევ შენ, სადაც უნდა დადგე მოჯამაგროთ, ძალით იქნება, თუ ნე-
ბით, ერთ დღეს მაინც ვერ ასცდები იმას, რისაც ახლია ასე გეშინია. გოგოე-
ბი, სოფელშიც ვერ ინახავენ თავს წმინდათ, თორემ თფილისში, რა სათქმე-
ლია! ამიტომ გირჩევ, ამ თავითვე შეურიგდე ბედს. რა ვუყოთ! მეც ვიცი,
რომ კაი საქმე არ არის, მაგრამ რას იზამ. ჩვენს იღბალს რომ აქ მოუყუ-
ნიათ! არაფელია, პირველათ გაგიძნელებდა, მაგრამ მალე შეეჩვევი. განა ჩვენ
ადამიანები არ ვართ, რომ შევეჩვიეთ!

— რა ექნა, სონა, ესე მეშინია, შემეშინე, მგონია.

— ვიცი. პირველათ ისე გეჩვენება, თორემ აბა მერე ნახე, თუ შეგეში-
ნოს!

არა, სონა, ამას ნუ მეტყვი. შენ იმდონი სიკეთე მიყავი, რომ თუ
გაქ, ნატალიას მიეცი ჩემ მაგიერ ქირა. ამასობაში ღმერთი მოწყალეა. რამეს
გვეიკლოვ, ვინმე დიდ კაცს გიავო რაფა არ დასქირდება.

სონას გაეცინა და მერე უთხრა:

აბა რა უნდა გაიკლიო, ქრისტიანე? ვინ გყავს შენ აქ, რომ გიპატ-
რონოს? ჩვენისთანებს ნატალია, ან მისთანა ვინმე თუ უპატრონებს, ისიც მა-
შინ, თუ სარგებელს ხედავს შენგან, თორემ სხვა გზა სად გვაქვს! მერე კიდევ
შენ პასპორტიც არ გავს. აქ თუ ნატალიამ არ მოგინებრა რამე, პოლიცია
დაგკეტრს და დედ-მამასთან გაგზავნის. ნატალია, იცოდე, თუ მის პირობაზე
არ დაეთანხმე, შენთვის თავს არ შეიწუხებს.

შესაძლებელია, სხვა ქალისთვის სონას ასეთი გულითადი რჩევა არ და-
ეწყო. პირიქით, ქრისტიანს ადგილზე რომ სხვა ქალი ყოფილიყო, სონა ეტ-
უოდა: „დედა-კაცო, რას მეტიჩარობ! განა შენ ჩვენზე უკეთესი ხარ, რომ ვერ
გაგიკვებია თავი! ბევრს ნუ ლაპარაკობ, ან შემოდი ჩვენთან ფსონში, ან არა

აქედან დაგვეკარგო!“ მაგრამ ქრისტინე ისეთი რბილი არსება იყო, რომ რაც უნდა გულქვა ყოფილიყო ადამიანი, მაინც სიბრაღელსა და სიყვარულს გრძნობდა მის მიმართ. სონას რჩევამ ძლიერ დააფიქრა ქრისტინე. იმ დღეს არც სალილი უქამია და არც ვახშამი. ნატალიას თითქო ენდურისო, ხმას არ სცემდა. „რა უნდა ვქნა! — ფიქრობდა ქრისტინე — შინ დამბრუნება აღარ შემიძლია; ან რომ თქვას კაცმა. შინ არ იყო, რომ სამჯერ მივედი წყალზე თავის დასარჩობათ? მართალია, პე შინა მიყვარს, ცას და ქვეყანას მირჩევენია, მარა მე აღარ ვუყვარვარ შინას, ყოველ დღე იმას მიჩიოდენ — მომეტარიყავი, უკეთესი იყოვო. ახლა მაინც, რომ მივიდე, ბაბას ვერ გადავურჩები მოუკლავი. არა, შინა აღარ არის ჩემთვის! გავათავე, მოვშორდი შინას! აწი აქანაი უნდა გევიკლიო რამე. მარა რაი? სონამ მართალი თქვა: ვინ მუაეს მე აქანაი პატრონი? ნატალიეი, თუ სარგებელს არ ხედავს, არ დაგაყენებსო! სონას თუ რამე დეურჩა, არ დამადლოს, მარა რა აქ? ისიც ნატალიეს ხელშია. ან რეიზა უნდა მომცეს სონამ! თუ გინდა შენც ჩემსავით იშოვნეო, მეტყვის. იმან რომ არ მითხრას, ჩემითაც უნდა ვიფიქრო. ვოგოთაც რომ დიდგე ვინახესთან, მაინც ვერ გადურჩებო! აბა რა ვქნა! შეეჩოვიო, სონამ. არა, ვერ შევეჩოვი! მოვკტე, ვერ შევეჩოვი! ვერა, ვერა!“ — იწყებდა, ათავებდა და ხელახლა უბრუნდებოდა ქრისტინე ამავე ფიქრს. ასე გაატარა მთელი დღე. თავი საშინლათ უზურდა და სტკიოდა. ქრისტინე დაწვა ლოგინში, მაგრამ ძილი-კი არ ეკარებოდა. ჩამდენსაც უფრო უკვირდებოდა თავის მღვამარეობას, იმდენად უფრო უნუგეშოთ და ყოველ მხრივ გზამოჭრილათ გრძნობდა თავს. შუალამე გადასული იყო, როცა ფიქრებისაგან მოქანულ ქრისტინეს დაემინა. მეორე დღეს რომ გაიღვიძა, თავიც და გულიც ისე დამძიმებული ჰქონდა, თითქო ლოდები ჩაუწყვეიათ შიგაო. გამოღვიძების შემდეგ დიდხანს თვალგაშტერებული იწვა. შემდეგ თითქო რაღაც ახალი ფიქრი დაეძრა, მაგრამ ვერ გამოერკვია ჯერ კიდევ. „სონამ მართალი თქვა, ჩემს იღბალს ასე უჭრია. რა ვქნა, თავს ხომ ვერ მოვიკლავ! ვითომ მე სონაზე უკეთესი ვარ, მის ტოლობას რომ არ ეკადრულობ! სონა თუ-კი შეეჩეია, მე რაღა ვარ! მეც შევეჩოვი!“ გარკვევით გაურბინა უკანასკნელ თავში ფიქრმა; ერთი კიდევ გაიმერა ეს გადაწყვეტილება და ბოლოს დაეთანხმა კიდევ, თითქო ამის წინააღმდეგ აღარ მოიძებნება რამ მოსაზრებო. დიად, გადასწყვეტა დასდგომოდა იმ აზრს, რომლის გარდა, მისი ფიქრით, სხვა გზა არ არსებობდა, მაგრამ ამასთან ისეთი სევდა შემოაწვა გულზე, თითქო იმ ქვეყნიერების სტოვეებს და სხვა პლანეტაზე მიდის ძალაუნებურათო, თითქო ყოველივე რაც ცოტადანთ მაინც მის გულს

ათბობდა, რასაც პატივის სცემდა, უფსკრულში შთანთქო; თითქო უნდა გამოიტეროს ყოველივე ესეო, წასკდა ცხარე ტირილი. დიდხანს, დიდხანს სტიროდა პირქვე დაშობილი. ბოლოს ადგა, მოიწმინდა ცრემლები და შევიდა ნატალიასთან.

— რა ამბავია, ქალო, თვალები რომ ტირილით დაგისივებია? — უთხრა გულმტკივნეულათ ნატალიამ.

ქრისტინეს ჟურადლებაც არ მიუქცევია ნატალიას სიტყვებისათვის.

— მე იმიზა მოვედი, მეც სონასავით შენთან მინდა დავდგე, — ცივათ უთხრა დედაბერს.

— აკი გითხარი, შეილო, ჩემი ხარ-მეთქი! მე რომ თვალს შევაღებ, მერე ჩემია! მე ვიცი შენი პატივცემა! — სიხარულით და ალერხით შესძახა ნატალიამ.

სონამ შეხედა ქრისტინეს თვალებზე და ჩალაც სიბრაღულით უთხრა:

— გეტყობა, კარგი გლოვა-ტირილი გადაგზთია ამ საქმის გადაწყვეტაზე! ქრისტინემ მხოლოდ ნაღვლიანათ შეხედა თავის დადრონი ცისფერი თვალებით, მაგრამ-კი არა უპასუხა-რა.

იმ საღამოს ნატალიამ თავისი ზანდუკიდან ამოიღო ერთი ხელი ტანისამოსი, მორთო ქრისტინე და ფაეტონით წაიყვანა სადღაც, საიდგანაც თითონ ნატალია იმ საღამოსვე დაბრუნდა, ქრისტინე-კი მეორე დღის მოიყვანეს ფაეტონითვე.

ამას შემდეგ ჩქარა გაითქვა ქრისტინეს სიღამაზე თფილისის მოქეიფე ყმა-წვილ-კაცებში. არ ვიცი, როგორ მოახერხა ეს ნატალიამ, მხოლოდ ეს კია, რომ ქრისტინეს თფილისში ყველა ურჩის ქალათ იცნობდა და სახელათ რაბილას ეძახდენ.

VIII

ბავიდა ხანი მას შემდეგ, რაც ქრისტინე გაიპარა მშობლების სახლიდან. დათია გაქალაჩავდა. მისი შეუღლე მარიკაიც საკმაოთ მოხუცდა და მოტყდა. ქრისტინეს ვაჟი, გოგი, ახლა თავის „ბაბუას“ ახლომახლო ყანებში მარტო უზიდავდა სადილს, იმოდენა გაიზარდა. გოგი მეტათ საღი, თვალტანადი, ცქრილა და საყვარელი ბავში იყო. მარიკას და დათიას ისე უყვარდა გოგი, რომ ამაზე მეტათ არც ერთ მშობელს არ შეუძლია უყვარდეს თავისი შვილი. რაც უნდა ჯაჟრიანი და ნაღვლიანი ყოფილიყო დათია, ცელქი, მოტრინე გოგი

რამეთუ, მიიწვია გააცინებდა: გოგის ბავშური, ზარივით წკრიალა სიმღერა ერთ წაშს მიიწვია ვადაწმენდა მის გულიდან ღარდს. თუ რამ სიხარული იყო და-
საის ოჯახში, ისე გოგისაგან. მხოლოდ ერთი რამ სჭირდა გოგის ცული: მე-
ტისწეტი ანჩხლი იყო. როცა გააჯავრებდა ვინმე, ეს თოვლივით თეთრი ბავ-
ში, როგორც კუპრა, ისე გაშვდებოდა და, დანა შეხედებოდა ხელში, თუ
წალდი, სულ ერთი იყო, მიიწვედა გაძგავრებელისკენ დასაკრავათ. გინდა ში-
ნაური ყოფილიყო, გინდა გარეშე — არ დაერიდებოდა. ამბობდნენ ეს საშინელი
სიანჩხლი მას შემდეგ დასჩემდა, რაც შეზობლის ბავშვებმა დაუწყეს ჯავრობა და
დახილი — „ბუშაღია“-ო.

გოგის მამა, იასონ უქმაძე, ეხლა დასარისტიანებული იყო; მელანივით
შავი წვეთი გრძლათ ჰქონდა მოშვეებული სოფელ ნიგვზიანში ყველა ერთდ-
ბოდა და პატივსა სცემდა ამ თავმოწონე აზნაურს. ბეჟანს ჩაებარებია მის-
თვის ოჯახში უფროსობა, და თითონ აბლა მოსვენებით სცხოვრობდა. შვი-
ლებიც ჰყავდა იასონს: ერთი მისი შვილი სკოლაში დადიოდა კიდევ. მხო-
ლოდ ცოლქმობა-კი ვერა ჰქონდათ ტკბილი იასონსა და მის მეუღლეს: ექვია-
ნობდნენ ერთმანეთის შესაებ, და უსაბუთო იქვიც არ იყო ეს იქვი: ერთხელ-
ვე დაჩვეულ იასონს ხშირად ეჭირა სხვებზე თვალი და, თუ შემთხვევას წახვ-
და, ზურგს არ შეაკცევდა. თავის მხრივ იასონის მეუღლეც არ რჩებოდა ქმარს
უქან და, როგორც ამბობდნენ, ორ სამჯერ ნახა მამამთილმა, რომ მისი რძა-
ლი და ერთი ნიგვზიანელი ყმაწვილი აზნაური სხვა გვარს ლაპარაკში იყვნენ
გარაუდნი და ერთად დროს ატარებდნო. ხანდახან იქამდი მიაწევდა იასონს
და მის მეუღლის შორის უკმაყოფილება. რომ განქორწინებას ცოტა-ლა უკლ-
დათ, მაგრამ, როგორც იყო, ბოლოს რიგდებოდნენ ერთმანეთში. გოგი, რა
თქმა უნდა, თავის შვილათ-არ მიიჩნდა იასონს. მხოლოდ, როცა ვინმე გაე-
ხუმრებოდა — „ესა და ეს ბავში (გოგი) შენი მზგავსიაო“, იასონი ვადაიხარხა-
რებდა და უპასუხებდა: — „ჩემია და აბა რა გასაკვირველია, რომ მე შემგზავ-
სებოდეს!“ მერე დაატანდა. „იკით, რა ლამაზი იყო მისი დედა! მთელი წე-
ლიწადი მოუნდი იმის ხელში მოგდებს. ნეტა სად არის ახლა?“ დიდი ხანია
ქრისტიანე აღარავის ენახა სოფელ ნიგვზიანში. ხალხს კიდევ დაავწყდა ისიც
და იმის ამბავიც. მხოლოდ სოფლის ბიჭების სიმღერებში-ლა თუ დარჩენილი-
ყო, მაგალითად შემდეგი ლექსები:

„დავწევი და გულში ჩამყვა,
ჩამყვა. ვერ დავიძინეო.

დავდნი მერე, რაც რომ ვნახე,
დათივის ქრისტიანო“.

„ჩემო მკვლელო, ჩემო მწველო,
თვალ-ჟუჟუნა ქრისტიანო,
ერთი მაინც მაკოცნიე,
ეს ვედრება მისმინეო!“ და სხვა.

ქრისტიანე ვერ დაევიწყათ მხოლოდ მის მშობლებსა და და-ძმებს. „ვაი ჩემს დღეს, რა შვილი დამელუბა!“ — ამოიხვნეშებდა ხშირად დათია, მაგრამ ისე მწარეთ და ნაღვლიანათ, რომ ცრემლი მოერეოდა მაყურებელს. მარიკა-კი პიუჯდებოდა სახლის ლოჯეს, სადაც ქრისტიანეს უყვარდა ჯდომა, იგონებდა თავის ქრისტიანეს და ღვრიდა ცრემლებს. მართალია, მარიკას „მარჩიელები“ ანუგეშებდენ — „შენი ქრისტიანე ვილაც ერთ დიდკაცს ყავს ცოლათ და ერთ დღეს, თქვენ სიზმარ-ცხადი არ გეცოდინებათ, ისე გესტუმრება ქმარშვილიანათ“ — ო. ეს „მარჩიელის“ სიტყვები დიდი იმედი იყო გლეხ დათიასა და მისი მეუღლისათვის; ისინი მუდამ დღე-მთელიოდენ — აი დღეს, — აი ხვალ გამოჩნდება ჩვენი ქრისტიანე; რამდენსაც ძალლი დაიყუფავდა, იმდენს კარებს მივარდებოდა მარიკა; ცხენოსან ქალს რომ დაინახავდა მომავალს, გული სიხარულით დაუწყებდა ცემას — ჩემი ქრისტიანე იქნებაო, მაგრამ გავიდა წლები მას შემდეგ, რაც „მარჩიელმა“ ქრისტიანეს მოსვლა იწინასწარმეტყველა და ქრისტიანე-კი არ გაჩნდა. ისიც ვერ გაიგეს დათიამა და მარიკამ, სად იყო მათი ქალიშვილი. ერთხელ-კი ვილაცამ მიუტანა ამბავი, ქრისტიანე თფილისში არისო. (თუ როგორ გაიპარა ქრისტიანე, ეს მის მშობლებისთვის სამუდამოთ შეუტყობელი დარჩა). ამ ამბით აღტაცებაში მოსულმა დათიამ, როგორც იქნა, იშოვა საგზაო ფული და წავიდა თფილისის, მაგრამ მოგეხსენებათ, გამოცდილობათვისაც ძნელია თფილისში ასეთი საქმის გაგება, თორემ სოფელი გამოუცდელი გლეხი რას გახდებოდა! დათია ჯერ მატარებლიდგან თფილისის ვაგზალზე რომ ჩამოხტა, მაშინ კინაღამ აერია გზა-კვალი და არ დაიკარგა თფილისის ქუჩებში. მერე, როცა ერთმა ვილაც მადლიანმა კაცმა აჩვენა ღუქანი, სადაც შეეძლო ღამის გათევა, მოყვა ჩვენი დათია კითხვას: „აქნაი ქრისტიანს თუ იცნობთ, სა დგას, მასწავლეთ“ — ო. ამაზე ბევრმა სასაცილოთ აიგდო გამოუცდელი გლეხ-კაცი, რაც ძლიერაჯავრებდა დათიას; ბოლოს ვილაცამ პოლიცია დაუსახელა — იქ იკითხო. დათია დიდის ძეპნითა და კითხვით მიადგა პოლიციას.

— „შენ რომ ამბობ, იმდენ ხანს აქ უპასპორტო ქალს არავინ მოაყვანიებდა. ტყუილია, აქ არ არის შენი ქალი“ — უპასუხეს პოლიციაში, როცა როგორც იყო, გააგებია თავისი თხოვნა. დათია დაბრუნდა შინ ხელსარიელი.

მარიკა ისე ლოგინიდან არ წამოდგებოდა, რომ ქრისტინეს შესახებ სიზმარი არ ეთქვა: „ვითამ ძუძუის მწოვარა იყო და ხელში ვათამაშებდი ჩემს ქრისტიანს“... „ვითამ ვათხოვებდით, მაყრები ცხენზე იჯდენ და გვიძახოდნენ — გვაგვიანდება, გადარჩით, მოგვეციტ ქალიო, მარა ქრისტიანი ტიროდა და ვერ გვშორდებოდა“... „ვითამ მოკაზმულიყო და მისებურა ჯილდსავით საყდარზე მიმყობოდა“... და, ვინ მოსთვლის, რა გვარი სიზმარი არ უთქვამს მარიკას! ერთ ღამეს კი მეტათ გულგამხეთქი სიზმარი ნახა: ვითომც მისი ქრისტინე ხუთი წლისა იყო და თავისებურათ ეზოში დაპარპარებდა და თამაშობდა. ამ დროს ჩამოირბინა სერიდან გველმა, დაავლო პირი და წაიღო. მარიკაი დაედევნა უკან, მაგრამ სად არის, თვალიც ვეღარ მოჰკრა! ამ სიზმარმა ისე შეაშინა მარიკაი, რომ იმ სიზმრის შემდეგ გულის ფრიალი და მშიშარაობა დასჩემდა. დათიამაც იცოდა ხანდახან სიზმრის თქმა, მაგრამ დათიას სიზმარი უფრო მოკლე და მარტივი იყო; მაგალითად, ერთ დილას წამოდგა და უთხრა ცოლს:

— წუხელ ქრისტიანი მოსულიყო და ქე იჯდა შენთან. პატარა გოგომ კი არაფერი იცოდა დედისა და არც ნაღვლობდა. მართალია, შინაური და გარეშე ხშირათ ეუბნებოდნენ — „კაი დედა გყავდა, ღამაში დედა გყავდა“-ო, მაგრამ იმას მაინც ვერ წარმოედგინა სხვა დედა გარდა მარიკისა. ის მარიკას უწოდებდა „ნენა“-ს.

დებსა და ძმებსაც მუდამ ახსოვდათ საყვარელი და ქრისტინე. — „ვაიმე, დაო! შენისთანაი ჩვენში არც ერთი არ არევი!“ იტყოდა ამოოხვრით ხან ერთი და ხან მეორე. ხანდახან კიდევ აყვედრიდნენ დედ-მამას: „თქვენ მოაძულეთ თავი და დაკარგეთ“-ო. ამ საყვედურზე მარიკაი ტირილს მოყვებოდა. დამწვარ დედას აგონდებოდა ის სიტყვები, რომლებიც ქრისტინემ გაპარვის წინა დღით უთხრა: — „მარჩიელი იმას მიჩივს, რაც შენ და ბაბას გინდათ ჩემთვის, — მოკტები“-ო. ქრისტინეს დაკარგვის შემდეგ მიხვდა, რას ნიშნავდა ეს მწარე სიყვარული. დათია-კი შეილებვის საყვედურზე ხმას არ იღებდა, მაგრამ სახეზე-კი ეტყობოდა, რომ ეს საყვედური ძლიერ სტანჯავდა.

მარიკას ბოლოს დროს თვალს დააკლდა. ამ დროს ის მეტათ შესაბრალისი იყო: როცა რომელიმე შორეულ მეზობლის ქალი მივიდოდა მასთან სტუმრათ, ძალდატანებით უმზერდა, უმზერდა—იქნება ჩემი ქრისტინა, მაგრამ ჯერ არ ამელანებს მოსვლასაო.

მიდიოდა ასეთ უიშვლო, დაუსრულებელ ლოდინში მოხუც ღატას და მის მეუღლის სიცოცხლე.

IX

ძარგი ხანი გასულიყო მას შემდეგ, რაც ქრისტიანებ პირველათ დასდგა ფეხი თფილისში. მას შემდეგ კიდევ ბევრი ქრისტიანეს მსგავსი სტუმარი მიიღო ამ ქალაქმა. ნატალია აღარ იყო ცოცხალი. იმ ადგილას, სადაც ერთ დროს ნატალიას სახლი იდგა, ახლა ორსართულიანი ლამაზი შენობა გამოეჭიმათ და ვიღაც ცოლ-შვილიანი მდიდარი კაცი იდგა შიგ. ქუჩიდან ქუჩაში დადიოდა ერთი სახე-დასახიჩრებული სწეული დედაკაცი და გამვლელ — გამოშვლელს სთხოვდა: „ღეთის გულისთვის, მიწყალობეთ ერთი გროში“-ო. უმრავლესობა ჩვეულებრივი გულციობით უქცევდა გვერდს, მაგრამ გამოერეოდა ხანდახან ისეთი, რომ ერთს, ან ორ კაპიკს აძლევდა ამ მათხოვარს. ქალაქის გუშაგნი ხშირად სდევნიდნენ ამ დედაკაცს, რადგანაც, ამათი ფიქრით, ეს დედაკაცი სხვა მათხოვრებზე უფრო აძულებდა ხალხს თავს. „Жидовка проклятая! проходу не дает людям!“ — უწყრებოდა ხან ერთი გუშაგი და ხან მეორე. ამ წყრომზე დედაკაცი მოშორდებოდა შუა ქუჩას, დაჯდებოდა სადმე ქუჩის კუთხეში და იძახოდა: „გამიკითხეთ, ღეთის გულისთვის“-ო, მაგრამ რა რომ აქ ყურადღებას არ მიაქცევდნენ, ისევ გადიოდა შუა ქუჩაზე და ეჭირა გაწვდილი ხელი. აბა ვინ იფიქრებდა, რომ ეს დედაკაცი ქრისტიანე იყო, ის ლამაზი, მორცხვი ქრისტიანე, რომელიც ერთ დროს ისე უტოკებდა გულს და ანატრებდა თავს ნიგვზიანის ყმაწვილ-კაცობას! გარდა ცისფერი თვალებისა, რომლებიც ახლა ისე შესაბრაღისათ გამოიყურებოდა მის დაგლაზაკებულ სახიდან, აღარაფერი მოგაგონებდათ ადრინდელ ქრისტიანეს.

ქრისტიანე და სონა, სანამ არ მოკვდა დედაბერი ნატალია, არ მოშორებოდა მას; ნატალიას სიკვდილს შემდეგ რამდენსამე ხანს კიდევ ერთად სცხოვრობდნენ ისინი. შემდეგ ქრისტიანე ვიღაც ერთმა აფიცერმა აიყვანა ხასათ. კარგა ხანსა სცხოვრობდა ის ამ აფიცერთან. როცა აფიცერს მოსწყინდა, ანუ როგორც თვითონ ამბობდა, როცა „რაზილა გახუნდა“, აფიცერმა ვიღაც სხვა ქალი შეიყვარა და ქრისტიანეს თავი დაანება. დაიწყო ქრისტიანემ ცალკე ცხოვრება. (სონასი და ლიზასი, რაც ერთხელ მოშორდა, მას შემდეგ აღარაფერი გაუგია). თუმცა-ღა თავის სიღამაზისა ბევრი აღარა შერჩენოდა, მაგრამ სახელი „ურჩიის ლამაზი ქალისა“ ჯერ კიდევ ბევრ მოქვიფე ყმაწვალს იზიდავდა მისკენ.

ერთ დღეს, ვილაც ყმაწვილებმა ზაისვეს ქრისტიანე ფაიტონში და გასწიეს ორთაქალისკენ, სადაც მთელი ღამე დუღუკითა და ღვინის სმით უნდა გაეტარებიაო. არ გასულა ორი-სამი საათი სმის დაწყების შემდეგ, რომ მოქეიფეთ მიუვიდათ ჩხუბი ქრისტიანს გამო და შეიქნა ხანჯლების ტრიალი.

— რას გაგიშტერებია თვალები, წამო რაღა! — უთხრა ერთმა ყმაწვილმა ქრისტიანს და მოჰკიდა ხელი წასაყვანათ.

— თავი მამიკედეს, თუ ეგ აქედამ გაგატანო! მაშ მე დედაკაცი ეყოფილვარ! — გადაუღდა წინ მეორე ყმაწვილი ხანჯლით.

— გასწი-მეთქი. აბა, ბიჭო, და გაგიბედოს ვინმე ხელის ხლება! — შესძახა პირველმა ყმაწვილმა ქრისტიანს და გაიგდო წინ.

— ეე! ხედავ ამ ხანჯალს! ლუკმა-ლუკმათ აგკუწავ, თუ არ გაჩერებულხარ! — ბოუტანა ხანჯალი ქრისტიანს სახესთან მეორე ყმაწვილმა!

— გასწი-მეთქი!

— არ იშლი, მიგყავს რაღა!

— მიმყავს!

— ვერ წაიყვან!

— წაიყვან!

— მაშ, აჰა, თუ წაიყვან! ამ დროს რამდენჯერმე გაიღვია ქრისტიანს სახეზე იმ ყმაწვილის ხანჯალმა, რომელიც ქალს წინ უხვდებოდა, და რამდენსავე ადგილას დაჭრილი ქალი გულშემოყრილი დაეცა ძირს. — აი წაიყვანე! დაიძახა ქალის დამჭერელმა ყმაწვილმა და გაიქცა. იმას გამოუდგენ სხვებიც, და გულშემოყრილი ქრისტიანე კი დარჩა იქ.

როცა ქალი გონს მოვიდა, წამოდგა ზეზე; მისდა ბედათ იქ ერთი კინტო უხვდა და იმის შემწეობით მიადწია თავის ოთახს. მეორე დღეს ქრისტიანმა განუცხადა პოლიციას, რაც შეემთხვა, მაგრამ, რადგანაც ქრისტიანმა იმ ყმაწვილ კაცების შესახებ, რომლებმაც წინა დღით ის წაიყვანეს ორთაქალაში და დასჭრეს, იმაზე მეტი არაფერი იცოდა, რომ ერთს კოტე ერქვა სახელათ, მეორეს — ვანო, მესამეს — სოსო და სხვა; მეტი ვერც გვარი დაასახელა, ამ ყმაწვილებისა, ვერც ის ადგილი, სადაც ეს ყმაწვილები სცხოვრობდნენ, — დიად, ამ საქირო ცნობათა უქონლობის გამო პოლიციამ ვერაფერი შემწეობა ვერ აღმოუჩინა ამ ქალს, გარდა იმისა; რომ სამკურნალოში გაგზავნა და იქ მოარჩინეს; მოარჩინეს, მაგრამ სახე მეტათ დასახიჩრებული გამოჰყვა. შეხედვა შეგუზარებოდა, ისე აჩნდა ორ-სამგან ჭრილობის კვალი. ამას შემდეგ, რა თქმა უნდა, თავის რჩენა ადვილი საქმე აღარ იყო მისთვის, ხანდახან პურის ფუ-

ლიც აღარ ჰქონდა და ერთი დღიდან მეორემდე შშიერი იჯდა. ამ დროს ავათ-
მყოფობაც გაუძლიერდა და ხშირად იწვა სამკურნალოში. უკანასკნელ, სახ-
ლის ქირის მიცემაც ველარ შეიძლო და სახლის პატრონმა გარეთ გამოაგდო.
ახლა სადღა უნდა შეეფარებია თავი? დაუწყო ძებნა — იქნება ან სონა, ან ლი-
ზა ენახო სადმე და, შესაძლებელია, გაიხსენონ ჩემი ამხანაგობა, არ დამავდონ
შიმშილით სასიკვდილოთო, მაგრამ ვერც ერთი მათგანი ვერ ნახა. სხვა ღონე
აღარ იყო, დაიწყო მათხოვრობა და ქუჩა-ქუჩა წანწალი. მაგრამ რას გახებო-
ბოდა მათხოვრობით? ის თავის დღეში გამოუცდელი და ცხოვრების უცოდინ-
არი იყო და მათხოვრობაშიაც ეგეთი უცოდინარობა და უწერხულობა თან
დასდევდა. ისიც არ იცოდა, სად და რომელ ქუჩაზე დადის უფრო ბევრი ხალ-
ხი, სად ეპყრობოდნენ უფრო ყურადღებით მათხოვრებს; რომელ დღეს უნდა
ჩამოიაროს ოჯახები და სთხოვოს მოწყალება. ფულის მოზოგება და ფრთხი-
ლათ ხარჯვაც არ იცოდა: ჩაიგდებდა ხელში თუ არა ორიოდ გროშს, აი-
ღვენებდა თან რომელსამე ნაცნობ მათხოვარს, წაიყვანდა ღუქანში და ერთ
კაპეიკასაც არ მოიჩინებდა, ისე დახარჯავდა, რაც-კი ებოდა; ამიტომ ხშირად
ეგდო შშიერი.

ერთ დილას ერთმა ქალაქის გუშაგმა იპოვნა ქრისტიანე ქალაქის ქუჩაზე
ძლიერ ავათმყოფი. გუშაგმა შეატყობია ეს ამბავი, სადაც რიგი იყო. პოლი-
ციის მოხელემ გამოკითხა ავათმყოფ ქალს, გყავს ნაოქსავები, თუ არაო.

— მყავს მამა, დედა, შვილი, დები, ძმები. თვითონ მე რახილა-კი არა,
ქრისტიანე მქვია, გვართ ხელმოკლიძეები ვართ, ქრისტიანები, გთხოვთ, გამ-
გზავნოთ მამასთან. მინდა სიკვდილის წინ ერთი ჩემი გოგი ენახო, — უთხრა
ქრისტიანემ პოლიციელს.

— რას ამბობ, დედაკაცო! შენ ურიის ქალი ხარ, რახილა, ყველა გიც-
ნობს! — უთხრა გაკვირვებულმა მოხელემ, რომელიც თვითონაც კარგათ იცნობ-
და ერთ დროს „ლამაზს ურიის ქალს, რახილას“.

— არა, მე ურიის ქალი არა ვარ, არც რახილა მქვია. ეს მოგონილი
იყო, ნატალიამ მოახერხა. მე დათიეის ქალიშვილი ვარ. მიქენით მოწყალება,
გამგზავნეთ მამაჩემთან, ამისრულეთ ეს თხოვნა!

— მერე სადაური ხარ, რომელი მაზრის? — შეეკითხა მოხელე.

— ჩვენს სოფელს ნიგვზიანი ქვია.

— მერე სად არის ეგ ნიგვზიანი. რომელ გუბერნიაში, რომელ მაზრა-
ში? ესენი აღარ იცოდა ქრისტიანემ. ის ერთ ხანს გაჩერდა და მერე უთხრა:

— ეგენი მე არ ვიცი. თქვენ ნიგვზიანში გამგზავნეთ და მერე თვითონ

თვითონ მივაგნეა. მოხელეს გაეცინა. ქრისტინეს სიტყვიდან ვერაფერი გაიგო, საღაური იყო ეს ქალი. ქრისტინე გაგზავნეს საავათმყოფოში.

საავათმყოფოში ქრისტინე მრუდს და მართალს ყველას ეხვეწებოდა, „შინ გამგზავნეთო“, მაგრამ საავათმყოფოს მოსამსახურეებს და ეკიმებს არც-კი გაეგებოდათ ქრისტინეს თხოვნა-მუდარა. იმათ ავათმყოფის ბოლდათ მიაჩნდათ ქრისტინეს სიტყვები და მის მიერ „გოგის ნახვ“-ი ნატერა.

ოჩი-სამი დღის შემდეგ ქრისტინე თითქმის უკეთ შეიქნა, ძილი მოუვიდა, რამდენიმე კოვზი წვნიანი საჭმელი შექამა. „აწი აღარ მჭირია ამათთან ხეყენა, მოვრჩები და ჩემით წავალ შინ“, ამოდებდა თავის თავს ქრისტინე. მართალია, ქრისტინემ იცოდა, რომ წასვლისათვის ფული იყო საჭირო, ფული, რომელიც არ მოკპოვებოდა, მაგრამ ახლა ისე ენატრებოდა თავისიანების ნახვა, რომ ამ დაბრკოლებას არაფრათ სთვლიდა. „ვაგონში სადმე მივიმალე (ქრისტინეს ახსოვდა, რომ თფილისში რკინის გზით მივიდა) და ისე წავალ“-ი; ისიც ახსოვდა, როცა ისა და სონა მოდიოდნენ, თუ როგორ დაიშალა ვაგონის სკამს ქვეშ ერთი ბიჭი. — „რისთვის იმალე“-ი? — ჰკითხა მან მაშინ სონას, — „ფული არ ქონია, ბილეთი ვერ უყიდე და ამიტომ კანდუქტორებს ემალვისო“, უპასუხა სონამ. „ნეც, ისე დავიმალავი, როგორც მაშინ იმ ბიჭმა ქნა“, ამბობდა ახლა თავის გულში ქრისტინე. აქამდეც ბევრჯერ უნატრია ქრისტინეს: „ნეტაი ჩემი გოგი, ჩემი მშობლები და დამეები მაჩვენაო“. ახსოვდა, რომ ხანდახან სონა და ის დაჯდებოდნენ, მოიგონებდნენ თავისიანებს, თავიანთ უმანკო ბავშობას, თავიანთ სოფლებს, მოუყვებოდნენ რამე ამბავს ამ მოგონებისას ერთმანეთს და ბოლოს ისე აღედგებოდათ ამ მოგონებით და ამბებით სევდა-ნალღელი, რომ ორივეს ცრემლი სდიოდათ თვალთაგან. ბევრჯერ გაუტარებია ქრისტინეს მთელი ღამეები ტირილით თავისიანების და მეტადრე გოგის მოგონებაში, მაგრამ მაშინ ეს მოგონება და ნახვის ნატერა მხოლოდ ღროვებით აღუძრავდა სევდა-ნალღელს და შემდეგ ისე გაუვლიდა: მშობლებთან წასვლა და იმათი ნახვა მაშინ ერთხელაც არ განუზრახავს, რადგანაც ფიქრობდა, რომ „მე, გარყენილს, აღარ მიმიკარებნო“. ახლა-კი ისე გავლიძებოდა იმათი ნახვის წადილი, რომ არაფერს აღარ ერიდებოდა. გამიწყურენ, გამოლაზონ, მომკლან, ოღონდ ერთი თვალი შევაფლო“-ო, ამბობდა ის თავის გულში. პირველათ, როცა ახლათ მოშორებული იყო ქრისტინე თავისიანებს, ერთ-ორჯერ თავის გოგი-კი ნახა სიზმარში, თორემ მშობლები, ნათესავები და თავისი სოფელი ძილში ერთხელაც არ დასიზმრებია; მაშინ სულ სხვანაირ, არაჩვეულებრივ სიზმრებს ხედავდა ძილში. მაგალითად, ქრისტინეს ახსოვდა იმ ღროინდე-

ლი შემდეგი სიზმარი: ვითომც ეგდო ერთ საშინელ უფსკრულში; მის გარე-
შემო ისეთი წყვილია, რომ ისეთი სიბნელის წარმოდგენა არც თვალების და-
ხუჭვით და არც ბნელ ღამესთან შედარებით არ შეუძლია აღამიანს; არსად ხმა
ბაიბური არ ისმის; ქრისტინეს უნდა გაინძრეს, ფორთხვით მაინც გაიაროს ახ-
ლო-მახლო, ცდილობს, ცოდვილობს, მაგრამ თითის განძრევაც ვერ შეიძლო,
თითქო რაღასაც მისი ხელი გაუქცევებიაო! უნდა ხმა ამოიღოს, დაიძახოს, და-
იძახოს, ცდილობს, იტანჯება, მაგრამ არ იქნა. კრინტიც ვერ დასძრა. გრძნობს
ისეთ შიშს, რომ ცხადათ შეუძლებელია ასეთი შიშის გამოცდა. აი ასეთ თა-
ვის მღვდმარგობასთან უკავშირო სიზმრებს ხელავეა ძილში ქრისტინე უწინ,
როცა ახალი მოსული იყო თფილისს. ახლა-კი, როცა იმდენი ხანი გასულიყო
მას შემდეგ, ათასგვარ სხვა შთაბეჭდილებათა და მოგონებათა ობი გადაკვრო-
და ზემოდან მის ხსოვნას. ისე ნათლად ხელავეა სიზმრებში თავის მშობლების
ოჯახს და თავის სოფელს, თითქო ცხადიაო. დახუჭავდა თუ არა თვალებს და-
საძინებლათ, დაუდევბოდა თვალწინ ნათლად: აი ვითომ ის ბავშია, ისეთი ბჭ-
ში, როგორიც ახსოვდა მას თავისი თავი; მშობლები ეალერსებიან, იხუტებენ
გულში. დიდი ხანია, დავიწყებული ჰქონდა, რომ მშობლებმა აღდგომა დღეს
პირველათ „წაიტანეს“ ეკლესიაზე, მაგრამ ახლა ქრისტინეს უნაკლულოთ გა-
ნუმეორდა სიზმარში მაშინდელი შთაბეჭდილება. აი ვითომ ქრელის ტანისა-
მოსით მოკაზმული მიყვა მშობლებს ეკლესიაზე. ხელავს, ეკლესია გავსილა
სხვადასხვაფერ ტანსაცმელით დაკაზმულ ქალებით, კაცებითა და ბავშვებით.
სანთლების სინათლეზე ბრჭყალებენ ხატები, ისმის ღვდლის ღალადი და, თით-
ქო თითონ ეკლესია იძლევა ხმასაო, გაგრძელებული გალობა. ამ სიზმრის შემ-
დეგ, რომ გამოიღვიძა ქრისტინემ, მისი ფიქრით, ვითომ რამდენსამე წამს კი-
დეგ ესმოდა მის ყურს ის გალობა. რა ტყბილისა და ნეტარების ღიმილით გა-
მოახელდა ხოლმე ქრისტინე თვალებს მას შემდეგ, როცა ძილში ისე ცხადათ
ნახავდა ან თავის გოგის, ან მშობლებს და ნათესავებს! მაგრამ როგორ დანა-
ღვლიანდებოდა ხოლმე, როცა დარწმუნდებოდა: რომ ეს სიზმარი, მოჩვენება
იყო! „ღმერთო, ერთი აღრე მომარჩინე და წამიყვანე შინ! ერთი, ერთი უნ-
და ვნახო და მერე მოვკტე. ჩემი გოგი ახლა დიდი იქნება!“ ფიქრობდა ქრი-
სტინე, გასაკვირველი ის არის, რომ ამ უკანასკნელ დროს იქვი აღარ ეკარ-
გებოდა ქრისტინეს გულს. ერთხელაც არ წარმოუდგენია, რომ ჩემი ღედ-მამა
ეგებ აღარც-კი იყვენ ცოცხალნიო; გოგიც, შესაძლებელია, მოკვდაო. მას შემ-
დეგ, რაც ის ამათ მოშორდა, ამათი ხომ აღარა გაუგია-რა, მაგრამ, ქრისტი-
ნეს ფიქრით და წარმოდგენით, ყველანი კარგათ იყვენ. უმოხუცებულესი ადა-

მიანი რომ დასტოვა თავის სოფელში, ისიც კი ცოცხალი ეგულეობდა ქრისტი-
ნეს. „ახლა შინ რომ მივალ, პირველათ თუ ჩემი გოგი შეგხვდა, კი ვერ მიც-
ნობა რომ მისი დედა ვარ, მე-კი იმას ერთი შეხედვით ვიცნობ“ — ებასებო-
და ქრისტიანე ფიქრებში თავის თავს. ვინ იცის კიდევ რამდენმა ასეთმა ფიქრ-
მა და მოგონებამ არ გაუბრინა ქრისტიანს გონებაში! ძნელი წარმოსადგენია
სულის მდგომარეობა იმ აღმამებისა, რომელსაც დიდებანია დიუკარგავს ნა-
თესავეები და ის კუთხე, სადაც აღიზარდა, სადაც პირველათ ივრძნო სიყვარუ-
ლი ქვეყნიერებისა, და უკანასკნელ ეპოს ხელახლა აღძვრია სურვილი და ნა-
ტეხა იმ დაკარგული ნაცნობი ნათესავების და არემარის ნახვისა. ქრისტიანე ახ-
ლა ჩქარობდა, რაც შეიძლება, ადრე მორჩენილიყო და ადრე გამგზავრებუ-
ლიყო თავის სამშობლო სოფელში, მაგრამ მისმა ავთმყოფობამ ხელახლა იბ-
რუნა პირი და საიმედოს არას უქადლდა ქრისტიანეს...

შემოდგომის მოწყენილი დღე იყო. პირმოკუშული ცა წვიმა-აღდარს უქე-
დოდა თფილისს. ყრუ და მღუმარე სასაფლაოზე ვილაც ორ მესაფლავეს ჩიე-
შვით სამარეში ერთი მიცვალებული და ჩქარობდენ, რაც შეიძლება, მალე მიე-
ყარათ მიწა და დროიანად მორჩენილიყვენ საქმეს. ეს მიცვალებული გახლდით
ქრისტიანე, რომელმაც ერთი კვირის ავთმყოფობის შემდეგ განუტრევა სული
თფილისის საფლავთმყოფოში. აღარ ელირსა იმისი ნახვა, რაც ისე ენატრებო-
და უკანასკნელ ეპოს!! მესაფლავეებმა გაათავეს დამარხვა, ერთი კიდევ მისწო-
რისწორეს საფლავეზე მიწა და გამოეშურენ, რომ წვიმას არ მოესწრო მთ-
თვის.

რო არის კაცის სიცოცხლე! ვინ იცის, ეს დედაკაცი საიდან იყო მო-
სული და ახლა სად დაიძარხა! იქნება ამის ნახვის როგორ ნატრულობდენ ამის
პირისუფლები! — უთხრა ერთმა მესაფლავემ მეორეს.

— ეჰ, ესეი ეს წუთისოფელი! არ გაგიგონია:

„ეჰ, სოფელო, რაშიგან ხარ,
რას გვაბრუნებ, რა ზნე გბირსა!
სად წაიყვან სადღურსა,
სად აღუფხვრი სადით ძირსა!“

უბასუხა მეორე მესაფლავემ, რომელსაც საღლაც დიესწავლა ეს რუსთა-
ველის სამართლიანი ჩივილი აღმამიანის ხანმოკლეობაზე.

გასამართლებელი და ხაფარჯიშო კითხვები: აღნიშნეთ მთავარი ფაქტები ე. ინგოროყვას ცხოვრებიდან, რა მოვლენას აქცევს ე. ინგოროყვა უმოკრეს ყარადღებას გურული გლეხის ცხოვრებაში? რა და რა მიზეზებს ასახელებს იგი გლეხის უკმაყოფილების დარღვევის მიზეზად თვის მოთხოვნებში? „მოსე მწერალი“ და „სიმონა“? დაახასიათეთ მთავარი გმირები ამ მოთხოვნებისა, აგრეთვე „ჩვენი ქვეყნის რაინდისა“ და „ქრისტინესი“. შეაფასეთ ე. ინგოროყვას მიერ დახატული ზოგიერთი ტიპები ანალოგიურ ტიპებს გ. წერეთლის ნაწერებში.

საწერი თემები: 1. სოცლის მოხელე-მწერალი (დახასიათება „მოსე მწერალი“-დან). 2. სიმონა ძალაძე და დავით ცროძე (დახასიათება, მოთხოვნიდან „სიმონა“). 3. მკლავაძე და მცირეშვილი (დახასიათება „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“-დან).

ბიბლიოგრაფია და კრიტიკა. დღემდე არსებობს მხოლოდ ერთადერთი სრული გამოცემა ე. ინგოროყვას თხზულებებისა. ეს გამოცემა ეკუთვნის კ. თაყაიშვილს, თფილისი, 1914 წ. გამოცემას დართულო აქვს ერთი კრიტიკული წერილი იგ. ჩომბათლისა: „ხალხის გულის შესაიდუმლე“. ამ წერილს გარდა იხ. კიდევ ალ. ხახანაშვილის „ქართული სიტყვიერების ისტორია“ (მეცხრამეტე საუკუნე), გვ. 248—258.

II

ლუკა რაზიკაშვილი

(ვაჟა-ფშაველა)

1862 — 1915

ლუკა რაზიკაშვილი ჩვენს მწერლობაში ცნობილია **ვაჟა-ფშაველას** პსევდონიმით იგი დაიბადა 1862 წელს სოფელ ჩარგალში (ფშავში). მამა მისი მღვდელი იყო (პაულე რაზიკაშვილი) და თავისი შვილი თელავის სასულიერო სასწავლებელში მიაბარა. მაგრამ პატარა ლუკა ვერ ურიგდებოდა სასულიერო სასწავლებლის წესებს და აქედან იგი გადავიდა თფილისის სამოქალაქო სასწავლებელში (საოსტატო ინსტიტუტთან). აქ კურსის დათავების შემდეგ, შევიდა გორის საოსტატო სემინარიაში. როცა სემინარია დაამთავრა, სოფლის მასწავლებლად დაინიშნა (თიანეთის მაზრაში), მაგრამ მალე მასწავლებლობას თავი გაანება და გაემგზავრა შორეულ რუსეთს სწავლის განსაგრძობად, სახელდობრ პეტერბურგის უნივერსიტეტში შევიდა თავისუფალ მსმენელად. აქ მან დაჰყო ორიოდე წელს და შემდეგ უსახსრობისა გამო იძულებული შეიქნა სამშობლოში დაბრუნებულიყო. იგი გაამწესეს „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ სკოლაში სოფელ თონეთში. რამოდენიმე წლის შემდეგ აქაც მასწავლებლობას თავი დაანება და დასახლდა სოფელ ჩარგალში. სადაც ცხოვრობდა სიცოცხლის უკანასკნელ წლამდე თავის ცოლ-შვილში. 1915 წელს იგი დასნეულდა და თფილისში ჩამოიყვანეს საექიმოდ. აქ იგი გარდაიცვალა ქართველთა მიერ დაარსებულ წმ. ნინოს ლაზარეთში (ქართული გიმნაზიის შენობაში) და დასაფლავებულ იქმნა დიდუბის ეკლესიის გალავანში ქართველ მწერალთა და მოღვაწეთა „პანთეონში“.

როგორც დაბადებით, ისე პირველდაწყებითი აღზრდით ვაჟა-ფშაველა ნამდვილ საოცრეო წრეს ეკუთვნოდა: ჩვენი მთა საზოგადოდ და უშავი კერძოდ პოეტების ქვეყანაა: აქ მთელი ხალხი პოეტია; ხოლო რაზიკაშვილების ოჯახი ნამდვილი ბუდე იყო მგონებისა: ლუკა რაზიკაშვილის უმცროსი ძმები (თედო და ნიკო) დღესაც ცოცხლები არიან და ფრიად საპატიო ადგილი უჭირავსთ ჩვენს მწერლობაში (ნიკო რაზიკაშვილი „ბაჩანას“ სახელითა უფრო ცნობილი). ლუკამ ლექსების წერა უკვე საოსტატო სემინარიაში ყოფნის დროს დაიწყო და მას შემდეგ უკანასკნელ წლამდე კალამი არ გაუგდია ხელიდან. იგი დამპყრდა საზოგადოდ სამშობლო ქვეყნის ჰირ-ვარამს, მაგრამ განსაკუთრებული ძალა მისმა ნიჭმა გააძლიერა მთის ბუნებისა და მთიულთა ცხოვრების, მათი ლხენისა და გაჭირვების, მათი გმირული სულისკეთებისა, იდეალებისა და სოფლმშენებლობის ვაჟოხატვაში. აქ ვაჟა ფშაველა

გვერდში უდგას ჩვენი მთიულეთის მეორე დიდ მხატვარს ალექსანდრე ყაზბეგს; მაგრამ მათ შორის განსხვავებაც დიდია: ყაზბეგის ნაწერებში ავტორის შინაგანი მსოფლიო, სუბიექტიური ელემენტი, სკარბობს და სჩაგრავს გარეშე სინამდვილეს, ობიექტიურს მსოფლიოს; როცა ყაზბეგის მოთხოვნილება, ჰკითხულობთ, თავს ისე ჰგონობთ, თითქმის თვალეზზე ინტელიგენტური სათვალეები გქონდესთ გაკეთებული და ამ სათვალეების გავლენით მოთხოვნიების გმირებიც გაინტელიგენტებულ არსებებად გეჩვენებიან. ვაჟას თხზულებებში კი პოეტის პიროვნება სრულებით არა სჩანს (განსაკუთრებით პოემებში): პირიქით, ავტორი თითქმის განზრახ სცდილობს თავისი ენაობა ოდნადაც არ აგრძნობინოს მკითხველებს. მისი სურვილია მთიულთა ცხოვრება და შინაგანი მსოფლიო პირდაპირ, უმეშვეოდ, შეუფერავად და შეუცვლელად წინ დაუყდოს მკითხველს; და რადგან ხალხის ცხოვრება და სოფლმხედველობა შვიდროდ დაკავშირებულია მის ენასთან, ამიტომ ვაჟა ფშაველა ძალიან ხშირად იმავე სტილთა და ენით გველაპარაკება, რომლითაც მისი პოემების გმირები ლაპარაკობენ. ამ მხრით ვაჟა ფშაველა უკიდურესად ობიექტიური მხატვარია, ძლიერის ნიჭით და პოეტურის ზეშთაგონებით დაჯილდოებული.

1. ს ი მ ლ ე რ ა

არც-რა ტანთ მცვია, არც ფეხთა,
 დაედევარ დედიშობილა,
 მეც იმათ ჯოგადამა ვარ,
 ვინც სიღარიბით ცნობილა.
 ამ წუთის-სოფლის თორწენში
 ბევრი სხვა გამოცხობილა.
 ჩემს გარდა, ასეთს ყოფაში
 მრავალი სხვაცა ყოფილა.
 ყველას სამარე მაგველის,
 ვინც დედის მუცლით შობილა.
 საგმობიც ვიყო, ქედს არ ვხრი,
 თავი მდიდარი მგონია,
 ისეთი, თქვენმა ძმობამა,
 ჯერ არვის გაუგონია.
 მთლად მე მეკუთვნის ქვეყანა:
 მთაში — მთა, ბარად — ბარია,
 ზღვა და ხმელეთი ერთიან,
 ცას — ვარსკლავების ჯარია,
 დილით მზე მანათობელი,
 ღამის გუშავი მთვარია.
 მდიდარა სიმდიდრით ღიღინი,
 ბეჩავთ ქვეთინი მწარია,
 ავდარი, ჟინელი, ცის ქცევა,
 ცა მოწმენდილი, დარია;
 დილით გაფურჩენა ვარდისა,
 მთელი იმისი გვარია;
 ია, ულრანს ტყეს მოსული,
 თაღ-კაბა, ენა მტკბარია;
 კლდის თავს გაშლილი პირი-მზე, —

მთის სასახლო ქალია;
 მარგალიტივით მდელაზე
 ბჰყვრიალა დილის ცვარია...
 ზამთრის ზეგების ქუხილი,
 გაზაფხულს წვიმის ღვარია.
 იქ ჯოჯოხეთი, სამოთხის
 თუ დამიკეტეს კარია.
 ხარს ვგევარ ნაიალაღარს,
 რკით მიწას ვჩხვერ, ვბუბუნებ:
 „ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე!“ —
 მძინარეც იმას ვდუღუნებ;
 საწყალთ საწყლობა რო მესმის,
 იმათ ვარამზე ვწუწუნებ.
 არც როს უსაქმო არა ვარ,
 მუდამ ვკოწიწობ, ვიღუტუნებ.
 ცოტა მაქვს, ცოტას ვჯერდები.
 ბეჩავთაც გავუზიარებ.
 სიკეთისათვის სიკეთეს
 არავის დაუგვიანებ.
 ავის თქმით, ავის ქცევითა
 გულს არვის დაუზიანებ.
 ხარს ვგევარ ნაიალაღარს
 რკით მიწას ვჩხვერ, ვბუბუნებ:
 „ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე!“ —
 მძინარეც იმას ვდუღუნებ.
 საწყალთ საწყლობა რო მესმის,
 იმათ მაგივრად ვწუწუნებ;
 ხანდიხან ჟინი ამიღებს,
 სიმღერას დაგაგუგუნებ.

2. მესტიის ჩვილი

სოფლის წყლოვლებმა გამსენეს,
ამაღებინეს სტივრიო,
ისიც ქურდებმა მამპარეს
და იმიტომა ვსტირიო.
რად უნდათ შაჩვენებულთა?
არ არი გასაყილია;
უვერცხლოს, შეუზიკავსა
წვალეზედ ცრემლი ჰკილია?!
თვითონ გავთალე ველურად
ღერწაში დიდგულისანი,
სალტები გადავუქირე
ბედკრულთ და ოხერათ თმისანი...
მის ქარასხაში ჩავქსოვე

სოფლის წყლოვლი და ქირიო...
ვერვინ შეატუბს იმასა,
უფრო იმიტომ ვსტირიო...
ჩემის ქამანჩის მამპარავს.
მიწამ დაუხრას პირიო!!...
აეაჰმე, ჩემო ქარასხავ,
აღარ მამიხვალ ხელადა,
რომ შევიყარნეთ ძმობილნი
და გავიყარნეთ ველადა;
ამოგაჟღერო, ტილო,
ვაკენესო მთა და ბარიო, ---
ქალს და კაცს მოსიცილეთა
ვადინო ცრემლის ღვარიო...

3 დამსეტყვე, ცაო

დამსეტყვე, ცაო, დამსეტყვე,
აქა ვარ ჩემი თავითა;
გულითა გაუტეხელი,
მოუღალავი მკლავითა,
რაც უნდა ქირი მომეკრძო,
ბილწთ არ შევეცვიო ზავითა;
მცნებას ვერ შემაცვლევიანებ
მოზღვავებულის ავითა!
განა მარტო ვარ ამ ქვეყნად,
სხვაც მრავალია ჩემფერა,
ვისაც არავინ არ სწყალობს,
წყველის უბარებს. .
ის ვიცო, მითი ვნუგეშობ, . . .
გულიც მან გამიერთფერა.
ხან მინდორ-ქალებს დავეთლავ,
ხან შევაბიჯებ სერ-სერა;

დავუკრავ მქვარტილიან ჩონგურს
ათასჯერ, განა 'ერთხელა!
და'ზედ დავმღერებ იმასვე,
რასაც დღესნამდე ვმღეროდი...
მთავ, შენ ის ჩემი ნათქვამი
გულ-მკერდზე, დაიწვარიდი!
ბარო, წარბნი და წამწამნი
იმ სიტყვით დაიკეროდი!..
ისევ მტერი ვარ იმისა,
ვისაც დღესნამდე ვმტეროდი, —
იგივე მიყვარს, იგივე,
ვისაც ამ სოფლად ვრჩეობდი!
სანამა ვცოცხლობ, ჭგულში მაქვს
კეთილსა'ვეყანდე ზიარად,
ვერ მივცემ მტერსა მამულსა
საჯიჯვანად, დასაზიანად...
ნუ გეგონებთ დავლაჩრდი,
ჯერ ისევა ვარ ფხიანად!..

4. კიდევაც ვნახავ გაზაფხულს

ძიდევაც ვნახავ გაზაფხულს,
ყელ-მოღერებულს იასა,
სიკვდილის სიცოცხლედ მქცეველს
იმის სიტუტფეს ღვთიანსა;
ამწვანებულსა მთა-ბარსა
დამწყაზრულს, ყვაელიანსა.

—

კიდევაც ვნახავ ცა სქექდეს,
თოვლის წილ წვიმა ცვიოდეს,
ანოყივრებდეს მიწასა,
მდინარეები ხვიოდეს.
ალარვინ იტანჯებოდეს
და აღარც ვისა ჰშვიოდეს,
სიმართლის გამარჯვებასა
მთაზე არწივი ყიოდეს.
მეც მას ბანს ვეუბნებოდე,
გული აღარა მტკიოდეს.

—

გუშინ-წინ ვნახე, გუშინაც
გველი სწამლავდა იასა,
აშლიდა შხამსა და გესლსა,
ვერ. კი აძლევდა ზიანსა.
დღეს ვხედავ, ია მთელია,
სუნნელოვანი, ნაზია, —
ვუტქერ და ვამბობ იმასვე:
რა ტურფა, რა ლამაზია!
გველი დაღოდავს მუცლითა, —
არჩობს ბოდმა და ბრაზია.

კიდევაც ვნახავ, -- უხვალა
ვარდნი, იანი ჰყვოდენ;
ნაცარ-მტვრად იქვენ ქცეულნი,
ვინაც გუშინაც ზვაობდნენ,
შხამის და გესლის მთესველნი
მოისნენ, არაობდნენ,
ჩვენის სიკვდილის მსურველნი
ყორნები ველარ ჩხოდნენ!
დაპეროს სიცოცხლის სიომ
მომაკედავ არე-მარესა,
გაუათასდეს სინათლე
ცაზე მზესა და მთვარესა,
უხვალა სძღენიდენ წყალობას
ამ ჩვენს დაჩაგრულს მხარესა.
ჩვენც: მსხვერპლნი ძალმომრეობის,
კრემლს აღარ ყვრიდეთ მწარესა,
ჩიტების ტყბილი გალობა
ისმოდეს ყოველ მხარესა.
ვიხილავ სანატრელს სახეს,
რომ ამდგარიყოს მკვდრეთითა,
გვერდს ედგნენ მისნი ზვარაკნი,
გაფიცულები გვერდითა
ქაბუკნი, თავდადებულნი,
ტრფილის მეტის მეტითა. —
ტანს უმშვენებდეს წყლულები
ერთგულს მამულის შვილებსა,
ანგელოზები დაფნისა
გვირგვინს ადგამდენ გმირებსა.

5. ლ ა ზ ე მ თ ა შ ი.

ღალად... წვრილნი ვარსკვლავნი
აყვავდნენ, დასხდნენ ცაიედ :
მთვარე კი ჯერ არსადა სიანს,
არ დაგენათოის თაევნდა.
ჯერ თუ არ გაუღვიძნია,
ისევ თუ სძინავს მკლავზედა!
ჯერ გამარჯვება არ უთქვამს,
შემომჯდარს გორის ფხაზდა
სხივნი არ დაუგზავნია
პირის საბანათ წყალზედა.
მზავს ლკირს ბნელით გამოსვლა,
დადგომს სწორე გზაზედა.
მთებს ჩაუცივით შავები,
კმუნვით დასცქერენ ხევებსა;
ცივს ნიავს შესთავაზებენ
უფსკრულს მოარულს მდეგებსა:
ტყისათვის ძაძა ჩაუცვამს
სიბნელეს დანატევებსა.
გორით გორს ბუი გასძახის,
თრთიან ყვავილნი მთებისა;
ქოჩორს უფარცხნის ნიავი,
დარაჯათ დაადგებისა.
მთიდან იციან ღვე-ღუი —
რათ არ ჰყევს ჯოგი მგლებისა?!
წყალი სჩქევს, ხევი ჩასტირის,
განა ერთი და ორია:
აქაც, იქ, იმას იქითაც,
საცა ფერცხალა გორია,
ლაჰაზის მთების ასულთა
ხმა ხმისთვის შერეწონია.
მაღლი შენ, ყველა ერთმანეთს,
უფალო, დაუბონია;

ამაზე ტურფა და კარგი
მე სხვა აღარა მგონია!..
ხევი მთას მონებს, მთა ხევსა,
წყალი ტყეს, ტყენი-მდინარეთ,
ყველანი — მიწას და მიწა —
თავის აღზრდილობა მცენარეთ.
და მე ხომ ყველას მონა ვარ,
პირზე ოფლ-გაღმდინარეთ!
ეხლა ცა წყნარობს... სოფელსაც
გულ-წყნარათ დაეძინება,
უეცრად შუა-ღამისას
ცას ჯანლი დაეფარება,
შავი ზღვის შავი ვეშაპი
პირლია დაგველირება,
ჩვენ მოსვენებით მძინარეთ
საქმელით დაგვეპირება.
მოსქდება ქარი ღო ღვარი,
სდგას ღეწა, — მტერევა ბრძოლისა;
დროება ჩამოვარდნილა
დიდი შიშის და ძრწოლისა;
მთელი მთა-ბარი იქცევა,
მეორ მოსვლაა სწორეთა!
მოჰკაწრავს ღვარი ტყე-კლდეებს,
მოაქვს და მოსდგამს ყორეთა.
ბუნება მბრძანებელია,
იგივ მონაა თავისა,
ზოგჯერ სიკეთეს იხვეპავს,
ზოგჯერ მქნელია ავისა;
ერთფერად მტვირთველი არის
საქმის თეთრის და შავისა;
საცა პირი-მზეს ახარებს,
იქვე მოხრელია ზევისა...
მაინც კი ღამაზი არის,
მაინც სიტუფით ჰყავისა!

ნ ა ნ წ ი ვ ი

პრწივი ვნახე დაჭრილი, —
ყვავ-ყორნებს ეომებოდა,
ეწადა ბეჩაეს აღგომა,
მაგრამ ველარა დგებოდა,
ცალს მხარს მიწაზე მიითრევს,

გულის პირს სისხლი სცებოდა.
ვაჰ, დედას თქვენსა, ყოვებო,
ცუდ დროს ჩაგიგდავთ ხელადა,
თორა ვნახავდი თქვენს ბუმბულს
გაშლილს, გაფანტულს ველადა!

7 ბ ე ბ ე რ ი ლ ო მ ი

დაბერდა ლომი, დაბერდა,
კლანკებსა ხმარობს ველარა;
დაედვა შეუდრეკს ძალას
ყამთ ვითარების ბეგარა.
სხეულით დაუძლოურებულს
ვინ შაიბრალებს ნეტარა?!
ის დრო აღარ აქვს მეფესა,
მიწას რო სდრეკდა ტოტითა,
გმირულის გავლით ვაეკაცი,
პამაცი გადაბოტევითა.
ველარ სტეკს წინანდებურად,
ბუნაგშია წევს წყნარადა,
ნადირთა თავზარ დამცემი,
ეხლა იმაღვის თავიდა;
გაგვს თორმეტის წლის სნეულსა,
გულით ისეა ავადა,
ფიქრი უპირო სოფელზე
სახეს ატყვია შავადა.
დაბერდა ლომი, დაბერდა,
კლანკებსა ხმარობს ველარა:
დაედვა შეუდრეკს ძალას
ყამთ ვითარების ბეგარა.
ტანი სულ დაჰყოფრებია,

შემომტერევი ბწყალები,
არ ანათებენ ძველებრივ
მისი ლამაზი თვალები.
ბეჩაო ნადირთ მეფეო,
ნეტავ ვის შაებრალეები?
წასვლია ძველი ილეოთი,
წყულულად ჰქცევია ტყავიო,
ვაჰმე, რა საბრალო არის,
რა ძნელი სანახავია!
სიმშლით შაწუხებულნი,
ჰქეკავს თავგების სოროსა,
თხოულობს მოწყალებასა,
რომ ტანჯვა დაიშორასა.
უტრს ვინ მიუდგებს საწყალსა?
ყველა თავისთვის ნადირობს,
ზოგი თავხედი და ბრიყვი
ჯავრის ამოყრას აპირობს.
ბევრს იამს ბუნების ცოდვა,
დაუძლოურება გმირისა,
არც ერთი ლომის სიბერეს
ნადირი არა სტირისა.
ვეფხვს უფრო გამაზარებია
სისხლს აგავის პიროსა:

გალაღებული ირემი
ფურს უხმობს, მთაზედ ჰყვირისა.
დაბერდა ლომი, დაბერდა,
კლანჭებსა ჰხმარობს ზეღარა,
დაედვა შაუდრეკს ძალას

ემათ ვითარების ბეგარა.
იგონებს იმ დროს, როდესაც
ნადირთა გუნდი ებარა
და ლეში იმის ბუნაგში
გამოუღეველად ეყარა.

ჩ უნუგეშო ყოფნა

იას, ბნელ ხევში მოსულსა,
დიდი ქანდარი ჰფარაედა;
ეწადა დიდ ხანს სიცოცხლე,
წადილს აღარა მალავდა:
ინაბეზოდა, კრთებოდა,
მზის სხივს ელოდა მალლითა;
შეჰფოფინებდა სამყაროს
გაშტერებულის თვალითა.

მზის სხივი აკლდა, ელოდა,
მზე აღარ ამოდიოდა;
ჩიქილათ მისი სხივები
თავზე არ ეფინებოდა.

ამოიკენესა ჩაგრულმა,
გულ-მოკლულს ეტირებოდა.

მზე ვეღარ აწვდენს სხივებსა
ბნელის ჯუღრმულის წყვილიდას,
ვერ უმთელებდა წყლულ გულსა
ფერ-გახუნებულ იასა.

ია კენებოდა, კვდებოდა,
მიწასვე ებარებოდა;
გაღმა კი ყვავილთა გუნდი
სამოთხეს ედარებოდა.

მზე უხვად ნათელსა ჰფენდა,
ჯავრი არ ეკარებოდა,
იას სიკვდილი ამ დროსა
მით უფრო ემწარებოდა:
ხედავს, რომ სხვანი ლბინობენ,
მას მიწა ეფარებოდა.

ჟ ქ უ ჩ ი

ბალახი ვარ მთისა, ერთის დიდის, სალის კლდის შუა გვერდზედ მოსული. ჩემს გვერდით სხვა მცენარე ვერა ხარობს. განგებას მხოლოდ ჩემთვის დაუწერია: ქუჩო! კლდე იყოს შენი დედ-მამა, შენი ბედი და იღბალი, შენ წარსული და მომავალიო!

— კლდეო! განა, რომ შენა ხარ ჩემი დედ-მამა, ჩემი მცველი და პატივნი?

— მე ვარ, ნუ გეშინიან, შავ-ბნელო.

გარშემო მარტყია მაგრად დაქედილი ლოდები. ვინ იცის, სადამდე აქვს გადგმული ძირი; ზოგი ამთგანი ყურსაც არ მიგდებს, თითქოს არც-კი ვარ.

სებობდეს; ისინი თვალ-დაშტერებით დასცქერიან უფსკრულს. რას ეძებენ, რა დაუკარგავთ იქ? მე არ მეტყვიან, ათასჯერაც რომ ვკითხო. რალასაც ფიქრობენ. უსაზღვროა იმათი ფიქრი, გამოუცნობელია იმათი გულისწადილი. ხანდახან კლდე ოხრავს, ალბად, დარდი რამ აწუხებს. სხვაფრივ შეუღრეკელი და გულმაგარია ჩემი დედა; იმას როდი აშინებს ზვაფი, რომელიც ზამთრობით ქექა-ქუხილით თავზე დაგვაწვება ხოლმე, მოვა და გრიალით ჩავარდება უფსკრულში, დაეცემა და, თითქოს დაისვენაო, მძიმედ ამოიოხრებს. კლდე ხანდახან კიდევ სტირის. მეც ვსტირი მაშინ. დედის ცრემლებსა ვხედავ და იმიტომა. დედა-ჩემი თავის დახოცილ შვილებსა სტირის, რომლებიც მუდამ თვალწინ უწყა; ბევრიც რომ უნდოდეს, თვალს ვერხაიდან მოაცილებს. კლდის შვილები ლოდებია, დაბლა რომ ყრია ერთი-ერთი მანეთზედ, კლდის ძუძუთგან მონაწყვეტი, იმის მკერდის ანაკლგეი...

ბაგრ; დაბლიდან როგორ გულსაკლავად შემოსცქერაან თავის მშობელს, თითქოს ეხვეწებოდნენ, რატომ მანდ არ აგვიყვან, რატომ შენს ახლოს არა ვართო. ამაო იქნებოდა იმათი თხოვნა, იმათი ვედრება, კიდევ რომ შეეძლოთ ანის ნატვრა; მაგრამ არ შეუძლიან. მეც იმათ დაცქერი თავზე და თითო-ორილ წვეთობით ნამს ვასხურებ. იმათთვის ეს მეტისმეტად სასიამოვნოა.

ნეტა ერთიც არის მეგობარი მომცა, ხანდახან მაინც გამოვესაუბრებოდი. ღმერთმა ყვავილებს უშველოთ, გაღმა მთის ფერდიდან რომ გამომცქერიან. ტყილად დუდუნებენ, ტყილად მღერიან ნაზის, დაბალის ხმით; ისინიც, როგორც მე, ბედკრული, შესტრფიან პირი-მზეს. ლამაზო პირი-მზევე, როგორ შორსა ხარ ჩემზედ, მაგრამ მაინც როგორ მიკოდავ გულსა!

მე როგორ შეესტრფი, თვალ-გულ-დამშეული შეესცქერივარ, თვალს ვერ ვარიდებ ერთს წუთსაც, ისე მიყვარს, და ის-კი ერთხელაც არ გადმომხედავს, რომ ჩემი მოკლული, დამწვარი გული გაუკაცლდეს; ის მზეს შესცქერია, იმას ეჭრფის. პირი-მზე მზის მოტრფალია. აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე თვალს და პირს იმას აყოლებს; როცა მზე ჩავა, დაიქეთინებს, იწყენს სატრფოს განშორებას. პირი-მზეს ტირილი მეც ამატირებს. გუშინ, ვგონებ, მეც გადმომხედა. არა, ის წმინდაა, უცოდველი, მე-კი უშნო და ცოდვილი. მე განა სისხლთა და ბურტყლით უნდა ვიყო შემეურული?! ეს სულ იმ ბებერის არწივის ბრაღია, ჩემს გვერდით რომ ბუდობს. გაიღვიძებს თუ არა დილით, მოჰყვება საზარელს ყეფას, ვილაცას ემუქრება, აბრიალებს იმ დიდრონს, სისხლის მოყვარულს თვლებს და მერე გასწევს სადავლოდ: ყველა ფრინველზეა გზას უთმობენ. მოიტანს ნანადირევს, დაჯდება ჩვენს ზემოდან ერთს ამოჩეშებულს ლოდ-

ზედ, სწიწკნის, სისხლი ჩამოსდის და მე დამდის. საიდან მოვერიდები? სისხლით წითლად ვილესები, მერე მზე დამხედავს და ახშობს ჩემს ტანზე ამ სისხლს. იკურთხოს წვიმის გამჩენი! ხანდახან ის გამბანს ხოლმე. უთუოდ ამ სისხლის გამო მარიდებს პირი-მზე თვალსა, თორემ ერთხელაც იქნებოდა დამიძახებდა: ქუჩო! კლდის შვილო, გამარჯობა, შენო.

მიყვარს ეს ყვირილი... იმას კაცები პირი-მზეს ეძახით, რადგან პირი და თვალები მუდამ მზისკენ აქვს მიპყრობილი, მზის მოტრფიალეა! როგორც შვილის თვალები თან დასდევს დედას და სცდილობს არსად დაეშალოს დედა, ისე ამისი. მზე დედა, პირი-მზე — შვილია მზისა.

ვინ იცის, თუ მე პირი-მზე მიყვარს! მაინც რაა ასეთი სიყვარული? მე იმასთან ვერ მივალ, ის ჩემთან, ერთმანეთს ვერ ვაკოცებთ. ასეთი სიყვარული სასიამოვნო ტანჯვაა. მოუთმენლად ველი განთიადს, მაშინ დავანახავ ხოლმე ჩემს სატრფოს. როცა ზამთარი დადგება, ჩემი გულიც მაშინ ჩაშვადება და პირი-მზეც მიწაში ჩაღნება. ნეტავი მეც ჩაღნებოდე, რომ ეგებ ერთი ჩემი ნაწილი შეხედებოდეს იმისას პირისპირ. დადგება გაზაფხული, პირი-მზე ცოცხლდება და მეც მაშინ ვცოცხლდები. მაგიწყდება ჩემს ქელზედ მოკიდებული ხვესი და ობი, თავი პირი-მზე მგონია და გიჟივით ვამბობ: შენი ქირიმე, ლანა ზო, შენი!

ნეტავ ვიცოდე, სად მიდიან ზამთრობით ყვავილნი? ვგონებ, ამას სიკვდილი ჰქვია. ვინ მასწავლა მე სიტყვა სიკვდილი? აი ამ ღოდმა, ჩემს გვერდზე რომ ცხვირი წამოუშვებია და მრისხანედ დასჩერებია ქვეყანას. ამან და ორასის წლის ბებერმა არწივმა. არა, სიკვდილი კარგი არ უნდა იყოს. გუშინ რომ მაგ დაუსვენარმა ბებერმა ერთი როკო შეყლაპა ჩემს თავზე, რამდენს კენესოდა საბრალო და ის-კი შეუბრალებლად სწიწკნიდა, გლეჯდა თავისი ალმასის ნისკარტით.

— ქუჩო, ბენტერავ, მაგასა ჰქვია სიკვდილიო! - წამომჩურჩულა ღოდმა. მე კაცბის სიბრაღეებით ვსტიროდი. თუ მართლა ესაა სიკვდილი, კარგი არ უნდა იყოს...

ერთხელ საზარელი სანახავი ენახე, ისიც სიკვდილსა ჰგავდა. ავერ დაბლა, შორს რომ დიდი მიწდორი მოჩანს, იმ მიწდორზედ მოხდა ეს აშხავი. ორ პირად, ორის მხრიდან გამოჩნდა ხალხთა გროვა. ყველანი ლამაზები იყვნენ ლამაზად ჩაცმულ-დახურულები; ცხენებზედ ისხდნენ ტურფად, მოხდენით და ერთმანეთისკენ მიდიოდნენ სისწრაფით. სიშორის გამო არ მესმოდა, რას ამბობდნენ. დაერივნენ ერთმანეთს. იარაღის ბჭეკრიალს თვალს ვერ ვუხსწორებ,

დი, მწვაჟდა. ერთმანეთს ცხენებიდან ჰყრიდნენ, ქელაღდნენ, მახვილსა სცემდნენ.

ბოლოს დროს, თითქოს ჯანლი დაეხვიაო, დაიმაღლნენ ყველანი. ჯანლი რომ გადიკრიფა, საღამო-ხანიც მოახლოვდა. ენახე, რომ მხედარნი თავის ცხენებითურთ ეყარნენ მინდორზე უსულოდ, როგორც აი ეს ლოდები. ეს სურათი ჩემთვის სატირელი სურათი იყო და ვიტირე კიდეც. სილაშაზე; შვენივლა დაჰკარგოდათ. ეს მეწყინა და ამან ამატირა.

მზეო, დამხედე! წვიმავ, დამნამე! კლდეო მაღალო, შეინახე ჩემი ფესვები, სიცოცხლეს ნუ დაუკარგავ, ნუ ამოშობრი, ნუ ამომავდებ.

პირი-მზევ, ტურფავ, ლაშაზო! შენის სილაშაზის მზეს, ათასში ერთხელ წაიცი გადმოშვდე, მაღირსე შენი ღიმილი! საწყალი, ბეჩავი ქუჩი ვარ, შემიბრალო! ნაივო მთისავ, ბუნების მაცოცხლებელო სულო! დამხერე, გააგრილე ჩემი მხურვალე გული!

არწივო, მედიდურო ფრინველო! თუ გწამს ღმერთი, ეცადე, რომ ჩემს თვალებს არ აჩვენო, როცა უცოდველ სულდგმულთა სისხლს აქცევ; ჩემს ყუბებს ნუ გაავგონებ იმათს კენესას, რადგან იმათი კენესა ჩემი კენესაა, ჩემი გულის ოხვრა დავაგება. დამბადებელო, დამიფარე, შემიფარე უნაყოფო კლდეზე დაკიდებული ქუჩი!..

10 ხ მ ე ლ ი წ ი ფ ე ლ ი

შველას და, მათ შორის, მეც მიყვარს მაღალი, მწვანით, ყვავილებით მორთული მთა; გაზაფხულის სუნი, ახლათ ამომავალი ბალახი, ახლათ დამდნარი ყინულისათვის რომ უჯობნია, უცოდველად, უვნებლად ამოუჩენია თავი და შეკუყურებს მზეს, ქვეყანას, იქმალება, ინახება, მაგრამ ნახს, მიზნედილს სახეზე გამოუთქმელი ტრფიალება გადაჰფენია: —გავცოცხლდი, მაღლი ჩემს გამჩენსაო, —თითქოს დუდუნებს. საამურიჲ გაყინული ხეები გაზაფხულის სითბოთი ზოგნი რომ გაიფოთლებიან და სხვანი აყვავილდებიან. მიბუნდებულს, უღრანს, ბნელს, დაბურულს ტყეს ხომ რა შეედრება!..

მაგრამ ამ ჟამად ყველაფერი მავიწყდება და თვალთ წინ მიდგება მხოლოდ ერთი ხმელი წიფელი. ისიც უღრანს ტყეში დგას, ერთი კლდის თავზედ. ამ კლდესაც ხავერდივით მწვანე ხავსი გადაჰკრია. ხმელს წიფელს სხვა ხეები გარს უდგანან, თითქოს განგებ განშორებიან და ამაყად დასჩერებიან თავზე. ხმელი ქიფლის ახლო რამდენიმე ჟოლის ფეხია მოსული, შველისა და ირმის ნაკნე-

ტის ფოთლებით. ისინი გადმოძაბულან და გადმოსკქერიან დაბლა მდინარეს; მის ღესევებში რამდენაჲმე ძირ-ტკბილა მოდის, ზამთარ-ზაფხულ მწვანე, დატკბილულ-ფოთლებიანი. ხმელს წიფელს წასვლია სიციოცხლის ნიშან-წყალი: სამი ტოტი-ლა შერჩენია შუა წელს ქვევით, ზედა ტანი მოტეხილა და ხევში ჩაჩხატულა, გახილულა. ამ საშს ტოტში წელიწადში მარტო ერთს გამოუფე ხოლმე სამი თუ ოთხი ფოთოლი, ისიც ფერ-წასული, დამკქნარი, გაყვითლებული. სხვა ხეებს-კი რომ ღუჭუროთ, დატვირთული ღგანან ბუნების სარჩოთი. არაფერად ავდებენ ხმელ წიფელს, ყურადღებას არ აქცევენ; მხოლოდ ზამთრობით, როცა ოიოზონაც შემოგძარცვებათ ხოლმე საპატარძლო ტანისამოსი და, ცოტათ თუ ბევრად, დაუახლოვდებიან ხმელ წიფელს, მაშინ თუ შეაქცერდებიან, ისიც გაკვრით... ეს მოხდება სწორედ მაშინ, როდესაც პირ-ბადრი, სახე ნათელი, თმა-გაშლილი, „ადგილის დედა“ ბუნების სანუგეშოთ სიყვარულზე, სიწმინდეზე და სიციოცხლზე ზღაპარს უამბობს, მაშინ შეუზუზღუნებენ ხმელს წიფელს: „რას გაშტერებულხარ, საწყალო? ყური დაუგდე, რას ამბობსო!“

ხმელი წიფელი ამოიკენესებს ღრმა კენესით და არც ავად, არც კარგად ყურს არ ათხოვებს ამ ამაყ მცენარეთ, მაგრამ „ადგილის დედის“ ზღაპარს კი ყურს უგდებს; თითოეული მისი სიტყვა ლახვარივით გულზე ესობა და უჩუმრად ცრემლს ღვრის.

საბრალო წიფელი! ერთი დრო იყო, რომ ესეც ამაყათ გაბარჯღული იდგა, სხვა ხეებს ბევრით მაღლა ასცილებოდა და თავის დიდრონ ტოტებითა და ფოთლებით ქოხივით ეხურებოდა თავს მთელ ტყეს. მთიდან ბარად მომდინარი არწივი მის კენწეროზე ისვენებდა, მოჰყვებოდა ამაყად ყეფას. ეხლა კი სულთ-მამბრძოლს დაჰფარებია, წაქცევ-წაქცევაზეა მიშხადული. ტანზე რამდენსაჲმე ადგილს საცოდავს გამხზარი ქერქი ასძრობია და ტიტველი გვერდები უჩანს. ერთს ალავს უფრო გრძლად აპყრია ქერქი და დედამიწისკენ გრძლად გადმოშვერილა; გვერდებთ, ხანჯალი დაუციათ და ნაწლევები გადმოუყვრენიებიათო. ჭიაც ბევრი თუ აქვს ამ წიფელს, რომ რამდენჯერაც მის ახლო გავლა მომიხდება, ზედ მუდამ კოდალასა ვხედავ. ეს დასაქცევი ერთ-თავად ზედ არის და, რაც ძალი და ღონე აქვს, ურახუნებს იმ გასახმობს, გასავერანებელს ნისკარტს; თან კიდევ დასკივის, დაჰკივის, თითქო ნიშანს უგებსო. აგერ რამდენს ადგილას ამოუღრუტნია წიფელი გულამდის. საცაა გულსაც ფქვას დაუწყებს. წიფელი ღვას, შეუშფოთრად, წარბ-შეუზრელად; არც ავს ამბობს, არც კარგსა.

როცა ქარი უბერავს, სხვა ხეები ირწყვიან, მხოლოდ ხმელი წიფელი არ ინძრევა; წინათ-კი, როცა იგი ჯან-საღათ იყო, სიცოცხლით სავსე, ქარის ბერვაზე დაიწყებდა ზღვასავით ღელვას; მისი ტოტები და ფოთოლები ქეჩა-ქუხილივით ხმაურობას ასტებდნენ. ხმელი წიფლის ტოტები ამაყათ დედაშიწას სცემდნენ, ასკდებოდნენ. დიახ, ეხლა ქარს ვეღარ მიჰყვება ხმელი წიფელი სხვა ხეებივით; ძველებურად, შეუპოვრად გულ მკერდს ვეღარ უპყრობს ქარიშხალს. არ მოიდრიკება-კი ხმელი წიფელი და, თუ მოსტყდება, იმისი რა ვთქვათ... მოსტყდება, წაიქცევა, გვერდზე წაწვება, ფესვები გამოჩნდებათ, აღმა თავდაქერილები, თითქმის ლოცულობდენ, ღმერთს ევედრებოდენ, შველას სთხოვდენო. ზაფხულობით უფრო შესაბაღისია ხმელი წიფელი. სხვა ხეები მორთულან მწვანის ფოთლით, უვნებელნი, უდარდელნი: მათზე ათასი ფრინველი სხდება საგალობლად, ქედნები ღუღუნებენ იმათ ტოტებზე. ქერონა ჩიტი დაჰყარავს დაუსრულებელ გალობას, წიპრია იკლებს სტვენით იმათ არე-მარეს და მოუსვენრად გადახტ-გადმოხტის; ყელ-მოღერებული შველი და ირემი იმათ იჩრდილავს. ეს გაფოთილი ხეები ამაყათ დასცქერიან ბეჩავს ხმელ წიფელს, იმისი ეჩოთირებათ და ამბობენ: „ნეტავი შენ არ გვაუშნოვებდეთ?“ არ იციან, რომ ხმელი წიფელი იმათზე მეტად იხსენიება, და არიან, იპოვებიან ისეთნი კაცნი, რომელთაც მოსწონთ და უყვართ უბედურებაში ჩავარდნილი ხმელი წიფელი... სოფელში დღეში სამჯერ მაინც მოიგონებენ ხმელ წიფელს. სადა გყვანდათ დღეს საქანელიო? მაშამ რომ ჰკითხოს თავის შვილებს, ისინი უჩვენებენ ხმელი წიფლის მიდამოს. გაღმითს ან გამოღმითს, თავს ან ბოლოს.

— ხმელი წიფლის ძირს, კლდეში, ვეფხვი დაბუდებულია, — ხმა არის სოფელში: — ლეკვები დაუყრიაო. მონადირეებს ენახა ხმელი წიფლის გარშემო დედა ვეფხვის და იმისი ლეკვების კვალიო.

— ეს სააბედო სოკო ხმელ წიფელს ავაჭერო, — ამბობს მეროე.

დიახ, არ იციან უგნურმა ხეებმა, რომ ხალხს ჯერ არ დაუვიწყნია ხმელი წიფლის სახელი, კიდევ ახლავს იმისი სიღიაღე.

განა ყველა, რაც ხმელია,
კაცისგან საწუნარია!?
ათასს ცოცხალსა ბეგრჯელა
ათჯერ სჯობს ერთი მკვდარია.
შენის დანახვით, ტიალო,
გულს დარდი მაწევს ცხარია,
რაკი გხედავ რო ბეჩავად

და უპატრონოდ ხარია, —
 თითქო დაქარესო განგაში,
 სამგლოვიარო ზარია.
 მინდა რომ დიდხანს ნახარში
 და გულში ნადულარია
 გაგიზიარო ვარამი,
 მდიოდეს ცრემლის ღვარია.
 რისთვის მოსულხარ, ბეჩაეო,
 არ იგლოვები მკედარია?!
 შენთვის არც წაწყმედა არი,
 არსად ცხონება არია!
 ვინ არ შეგიკრავს კუბოსა,
 ვინ არ აგინთოს სანთელი?...
 ვაჰ, რა ძნელია, კედებოდეს,
 იკარგებოდეს სახელი!

ლამ-ლამობით ათასში ერთხელ ხმელს წიფელზე ბუ შეჟდება და დაკო-
 დილის ხმით მოჰყეება გულ-მოკლული ძახილს: „ვერა, ვერაო,“ მოსაწყლებული თავს დაჰკი-
 დებს, და „ლრუ, ღრუო“ ხმა დაბლა გულს ჩასძახებს.

ზამთრობით მგელი ესტუმრება ხოლმე ხმელ წიფელს, აიტუზება იმის გვერ-
 დით და ღმუის, შიმშილისგან შეწუხებული. ხელი წიფელი შეუშფოთრდა
 ღვას, არც ავს იტყვის. არც კარგს; ღვას გაშტერებული; იმან არც სიბრა-
 ლული იცის. არც სიმბუღვარე; არც სამტროთ აუდუღდება გული, არც სა-
 მოკლად: თქრობს ხელი წიფელი თავის თავზე, წარსულზე, აწყყოსა დამო-
 ჰაელობე; გულში თითქო ღრმად ჩაქდევია მწუხარება; ხანდისხან გაღმაც-
 ქერდება შის ერთი უცხვის ჰოლოზე ამოსულს, პატარა დისახულს ყლორტს,
 რომელიც მზეს და წვიმას უცდის. რომ გაიზარდოს. ეს-ღა იმისი ნუგეში ..

11 ო ბ ო ლ ი

„პლარც დედა მყავს, არც მამა.
 ალარც ძმა, ალარც ბიძები;
 სულ დამელია თვის ტომი,
 ტყის ნადირივით ვიზრდები“

ტან-ფეხ-შიშველი დავდივარ,
 ნამტრიალევი, მშეირი.
 მუხთალი რაბა ყოფილა
 წუთისოფელი კბიერი!“ —

ამას ფიქრობდა ობოლი,
მიღ-მოდოდა ვეღზედა,
აშტერდებოდა ყვაილებს
მტირალი თავის ბელზედა.

მოფრინდა კრელი ჰეპელა,
ობოლს დააჯდა ხელზედა.
მოუყვა: „დაო, პატარავ,
ვიზედა სტირი? რადაო?
მეც ობოლი ვარ, გენაცვა,
თუმცა მშობლები მყავდაო;
ღლაჩეინ მყავს მოწყალე,
გამიქრა, დამეკარგაო.“

მაგრამ არ ესტირი, ენაეარდობ,
ტირილი რაში ვარგსაო?
მზეს ეუჭერეტ, ვსუნავ ყვაილებს;
იას, ყაყაოს, ვარდსაო;
ბულბულის სტეგნას ყურს ეუგდებ,
მითი ვიქარებ დარდსაო;
ობლებს ტირილი რას გვიშველს,
რას შევეყრებით კარგსაო?
მოდო, ჰეპელად იქეცი,
ვიფრინოთ მთა და ბარსაო!“
იმ დროსვე გამოცუნცულდა
ჯაგიდან კურდღლის ბაქია:
— „რამ შევაშინა, დობილო,
სახე-რად დავიპრანქია?
სამ დღეს მივლიდა მშობელი,
მის შემდეგ სადღაც გამიქრა.
ბნელაში დაერჩი, ვტიროდი,
რაკი სანთელი ჩამიქრა,
მაგრამ არ მოგვედი, ხომ მხედავ?“
ბაქიამ კისერს ასწია.
აწყაპუნებდა ყურებსა,
თან ტიტიკობდა ჰაწია:

— უღედოო გამოვიზარდე.
მოვლა ერწყაღე თავისა,
ბალახის ძოვა, წყალის სმა.
მტერზე დაჰყეტა თვალისა.
მეც ობოლი ვარ თქვენსავეთ,
მშობლები აღარ მყავისა.
ვენაცვალეები მინდერებსა,
უყურეთ, როგორ ჰყავისა!.
ნაირ-ნაირი ბალახი
ნაირ-ნაირი ხმებია...

შევერთდეთ, დაუკავშირდეთ
ერთმანეთს როგორც დებია.
შენც იქ დაგაწვენ. დობილო,
ბექომში, სადაც ეწეებია.
არ გირჩეენია ჩემთანა,
რომ მუდამ მარტო რჩებია?
გიშოენი საზრდოს უხედა,
რითაც მე ვიკვებებია.
რა გინდა, აბა, ხოფელში
დახვალ ტირილით ჰკედებია?!

ობოლი ძისდევს ბაქიას,
წინ მიუძღვება ყურსკეობა.
ენახოთ, სოროდან თავჯნამ
თვალეები გამოაჭყიტა.
„მეც თქვენი ძმა ვარ, მიბილეთ,
მისწრუწუნებდა მგზავრებსა, —
მეც ობოლი ვარ, თქვენს მეტი
არაფინ დამიხავენსა.“

მოფრინდა ბერი ქედანი,
ობოლს დააჯდა მხარზედა,
ჩასწურულებდა ყურშია
რალაცას ტრედის ხმაზედა.
ტოროლა თითქოს ლოცავდა,
დასტრიალებდა თავზედა:

კაქაქი გარსა ზეღიდა,
თალხები ეცვა ტანზედა:
„უშველოო რამე ობოლსა!“
კრიალებს, შველა სწადიან.
„უშველოო!?“ ყველა იძახის,
რაც მწერნი ადი-დადიან,
თუ ფრინველები მინდვრისა...
ვინ იცის, რასა სჩადიან!
საგრძნობი იგრძნო ყველამა,
„უშველოო“, გაიძახიან.
ბალახიც მინდორ-ველისა,
მწერნიც და რანიც ჰყვავიან;
იქვე პატარა ნაყადიც
აშფოთებულა ძალიან.
— შენი ვარ, თავს შამოგველე,
სხვებისთვის არა მცალიან!
ანუგეშებდა ობოლსა,

მირაკრაცება ველადა.
მთილი ბუნება ხელებს შლის
ჩაგრულის დასაცველადა...
საითლაც მოულოდნელად
ირემიც გაჩნდა ხელადა,—
ირემი რქა-ბუდიანი,
პირმშოი შვილი მთებისა.
ლადის ნიავის მსუნთქველი
და მოტრფიალე შვებისა.
უყურეთ ყელ-ყურ ლამაზსა,
უყურეთ რასა შვრებისა!..
„ღამაცათ, მე გაუწიო
მაგიერობა დედისა!“
სთქვა: ობოლს ტახტად მიუძღვნა
ბორჯღლი ტოტები რქებისა
და გაიტაცა მთისაკენ
მოძულეებული ძმებისა.

12 შვლის ნუკრის ნამბობი

I

ბაწაწა ვარ, ობოლი. ბედმა დამიბრძოვა: ცუდ დროს დავობლდი; ტან-ზედ მაცვია პატარა, მოკლე ბეწვიანი, თეთრის თვალებით მოწინწკლული თხელი ქათიბი. ჯერ რქები და კბილები არ ამომსვლია, ჩლიქებიც არ გამმაგრებია.

გზა-დაკარგული დავდივარ. აი დახედეთ ჩემს სისხლიანს ფეხსა, ეს წყლის დასაღვეად რომ ჩავედი ხევში, მაშინ ვიტყინე... გული მიწუხს... გული... საბრალო დედაჩემი! მანამ დედა მყვანდა ცოცხალი, სულ ალერსში ვყვანდი: ძუძუს მაწოვბდა, მიაღერებდა, მაფრთხილებდა. რალა მეშველება მე საბრალოს ეხლა! ძუძუს აღარა ვწოვ, მხოლოდ ბალახის ნამსა ვსუტავ დილით და საღამოთი, როდესაც ნამია, და რძის ნდომას იმითი ვიკლავ. უპატრონო რომ ვარ, სულ მეშინიან, ვკანკალებ, მუდამ დღე სიკვდილს ველი, გზა არეული დაუხეტები... ღმერთო, რამდენი მტერი გვყავს!

წელან ველის პირად გავედი დაღონებული... იქით-აქეთ თვალს იავლებდი. უცებ ჩემს თავზედ ჰქვა გაისმა; ავიხედე მალა: მხრებ-შეკუმშული, ნისკარტ-დაღებული, უზარ-მაზარი ლეგა ფრინველი მოდიოდა პირდაპირ ჩემს. მე, შეშინებული, ტყეში გადავხტი. წამოვიდა ის წყეული ფრინველი, ტანი ველარ შეიმაგრა და ჩემს ნადგომ ადგილს დაეცა. ყრუანტელი მივლის, როდესაც იმისი მოკაცული ნისკარტი და აღმასივით ბრწყინებები მაგონდება. პირდაპირ მოვიდა და, იქ რომ არ დაეხვდი, ბალახებზედა და მაყვლოვანზედ მხრებით ტყლაშუნი გადინა. მიავლ-მოავლო საზარელი ყვირელი ავადები, ეწეონა ჩემი გაქცევა, აიწია, ძლივს განთავისუფლდა, კინალამ მაყვლებში ჩაება. მე ერთს ხეს ვეფარე და იქიდან გულის ფანქვალით ცალის თვალით გავეყურებდი.

გენაცავლე, ტყეო! შენ ბევრს მშველი, თორემ აქამდის ჩემი ქათბის ბეწვიც არ იქნებოდა! გული მეუბნება, მტრის მსხვერპლად გავხდები. ჯერ მე გამოუტყდელი ვარ, მხოლოდ ერთი კვირა ვიყავი დედასთან. ის მასწავლიდა, ვინ იყო ჩემი მტერი და ვინ მოკეთე. ეხლა ვინ-ღა მასწავლის? სულ შამბში ვწვები, ვიმალები, მუმლისა და კოლოებისაგან მოსვენება აღარა მაქვს, დედასთან კარგად ვცხოვრობდი, თავისუფლად ვსუნთქავდი.

მე და დედაჩემი, აგერ ტყიანი სერი რომ წამოწოლილა და აქეთ-იქით ხეები ჩაუდის, იქ ვცხოვრობდით. მუდამ დაჩრდილულნი დაბურულის ტყით; უხვედრი იყო ჩემი ბინა. დედაჩემი დაწვებოდა ხოლმე გორაკზე. მე გვერდით მოვეწვებოდი; სამივე მხრიდან ხეები გვეფარა, - მეოთხეს თითონ გაიყურებოდა. ხანდახან ყურებს დააქცევტდა, მე შეეყურებდი და ვბაძვდი იმის ქცევას, ჩემს პატარა ყურებსაც ავცქევტდი. სამჯერ უჩვეულებრიო ხმაურობა შემოგვესმა: ის არა გვანდა არც წყლის ჩქრილს, რომელიც მუდამ მესმის, არც შაშვის ფაჩუნს, არც კოდალას რაკუნს, არც კიდეც ხმელის ხის წვერიდან ჩამოვარდნილ ტოტის რახუნს და არც ნიავისაგან გაშრილებულ ფოთლების ხმას... ეს შეენიშნე მე: რა წამს ამ უცხო ხმას გაიგონებდა დედაჩემი, ზე წამოვარდებოდა და მეტყუდა: „შვილო! მომყე, მე მომყეო!“ გაიქცეოდა და მეც მივხტადი, რაც ძალი და ღონე მქონდა; არც ვიცოდი და არც მესმოდა, თუ ვის უფროხოდა. ეხლა-კი ვიცი... ოჰ, რამდენი მტერი გვეყავს? ოჰ, აღამიანო!.. რატომ არ გებრალეები მე, პატარა? რატომ არ მაძლევ თავისუფლებას, რომ გულ-დასვენებულმა თავისუფლად ვიარო, ვთელო ლამაზი მწევანი ბალახი, გადავდე სერზე და დავსტკებ საღამოს ნიავის სიოთი?!

ვერ გავცილებივარ ტყეს. თუ გავედი ველად, უნდა ტყის პირს არ მოეცილდე, მაშინაც ნახევარი სიცოცხლე მაკლდება! სულ აქეთ იქით უნდა ვი-

ყოფი, ვეფარო ხეებს, კლდეებს, ბალახებსა და ქანკალით ეკაშო საჭმელი, შიშისაგან ზეზეურად უნდა დავდნე!... რას გიშაგებ; ადამიანო, მითხარი, რას? რა დაგიშაგა საბრალო დედაჩემმა, რა შეგისვა, რა შეგიკაშა, რომ მოჭალი და უპატრონოდ დამავდე, დამაოზდე? ოჲ, ადამიანებო! თქვენს ხერხსა და ღონეზე ხართ დაიმედებულნი და ჩვენი ჯავრი არა გაქვსთ... არა გრძნობთ, რომ ჩვენ გვიყვარს თავისუფლება, არა გრძნობთ, თქვენის შეუბრალებელის გულით, რომ ჩვენც გვიყვარს სიცოცხლე, ბუნება: ფოთლის შრიალი, წყლის ჩქრიალი, რომელსაც სულგანაბული ეგრე ხშირად ყურს ეუფდებ ხოლმე, ბალახის პიბინი და ტყის ცხოველებთან ერთად ნაფარდობა... შენ-კი, ოჲ, ადამიანო!... თვალებ-დასისწლიანებული. გაუაყიციებული დამეძებ მე და ჩემს ფერს სუსტსა და უპატრონოს ათასს სხვას... იარაღი გაქვს, მოგვეპარები მუხთლად, გვკრავ ტყვიას და გამოგვასალმებ წუთი-სოფელს...

II

როგორ არ უნდა მეშინოდეს? ჯერ სულ ერთი კვირაა, რაც მე წუთი-სოფელს ვხედავ, და რადღენი შიში და ვაება გამოვიარე! გუშინწინ წვიმიანი დღე იყო. სიცოცხლითა და სიმშვენიერით აღსავსე დედაჩემი წიფლის გვერდზედ იდგა და გემრავლად იცოხნებოდა... მეც გვერდით ვუდექი, მიხაროდა ღედასთან დგომა. მტერი და სიკვდილი არც-კი მაგონდებოდა დედის იმედით. ხშირის ფოთლებიდან წვიმის წაში კამკამით ჩამოდიოდა... მე თავს ვუშვერდი, რომ სასიამოვნო წვეთებს გავეგრძელებინე...

— არ გიამა, შეილო? — მკითხავდა დედა.

მე თავს ვუქნევდი და ვბრდი, ხან ბუბუბებში ვბურჩნიდი.

ჩვენ წინ ერთ ხმელ ხეს გარშემო კოდალა ევლებოდა და ისე მაგრა უკუნებდა, რომ მიკვირდა, — დედაჩემი ამოდენაა და არ შეუძლიან ეგრე ტყის გახმაურება, როგორც ამ პატარა ჩიტს მეთქი! უფლიდა გარშემო ხეს ფხეების ფხაკუნით და ხან ერთსა და ხან მეორე ადგილას ჩაჰკრავდა ნისკარტს... კოდალას ცელქობას მე სიხარულით შეეცურებდი, უცებ „ჩხი!“ „ჩხი!“ მომესმა. მოვიხედე გვერდზე; თავზედ ერთი ჩიკვი გვევლებოდა. თავი მოაფარეო, — მითხრა დედაჩემმა თორემ: ჩიკვი თვალებს დაგთხრისო!... მე თავი მოვაფარე. დედაჩემი იგერებდა თავით იმ საძაგელს. ჩიკვი ჩემკენ იწევდა; ბევრი იცოდელია, მერე დაავანება თავი, ავამოკატონებული წიფლის ტოტზე

შესვლა და მოჰყვა კნაფლს. იმისი ხმა სწორედ ჩემს ხმას ჰგავდა. დედას გაეცინა და მითხრა:

— დიდი ეშმაკი რაზეა, შვილო, ეგ ჩიკვი, გაუფრთხილდი!.. შენისთანა პატარა ნუკრებს ძლიერ ემტერება, შვილო... კრუსუნსა და კნაფლს მოჰყვება და ახლო-მახლო რომ შენისთანა ბრიყვი და გამოუცდელი ნუკრი შეხედეს, ბანს მისცემს, გადაეძრახება. მაგასაც ეს უნდა: მიახტება და თვალებს გამოხიჩქნის!

მე ტანში ერუინტელმა დამიარა...

— ხმასაც არ გაეცემ, დავემალები მაშინათვე!

— ჰო, ეგრე, ეგრე, შვილო, მანამ დედა ცოცხალი გყავს, ნუ შეგეშინდება; როცა მე აღარ გეყოლები, მაშინ სიფრთხილე გამართებს!

— ოჰ, რამდენი გამრცდილება მაქვია ჯერ კიდევ მე, საცოდავს!..

III

მართელ ძლიერ დაცხა. დედაჩემი საწოლიდან ადგა და მიიხრა, წყალზე წავიდეთო. წავედით, დავუვეით წვრილიანს სერს, ჩავიარეთ შამზე და ჩავედით ხევში. ხევი ღრმა იყო, მზის სხივები ვერ ჩასწვდებოდა, აქეთ-იქით ნაპირებზე ხეები ერთმანეთზე გადაკანძულიყო წვერებით. ხის ძირებზე, იქვე ხევის პირად, ეოლის ფესვები იყო ამოსული, წითლად თავი დაეხრათ და გადმოჰყურებდნენ წყლის დენას. ცივი ანკარა ხევი მოჩუბჩუბებდა გალიპულს ქვებზე, ერთის კლდიდან მეორეზე გადადიოდა და გუბდებოდა. დედაჩემი მივიდა და ჩადგა შიგ კუბეში; მე ძლივს დავდიროდი ქვებზე, ჩლიქები მტკიოდა.

— მოდი, შვილო, ჩადექ წყალში. საამურია სიტყვები წყალში დგომა.

მე მივედი და კრძალვით ჩავდგი ჯერ ერთი ფეხი; წყალი საშინლად ცივი იყო და გადმოვხტი ისევ უკან.

— ცივია, არ შემიძლიან დგომა.

— არაფერი გიშავს, უნდა ეხლავე შეეჩიო, შვილო! ცოტა ხანი დაედექი წყალში, და მერე გამოვბრუნდი უკან ჩვენს ზევით ნაკაფიანებში ხმაურობა ისმოდა.

— ეგ საშიში ხალხი არ არის, — მითხრა დედამ: ერთი დედაკაცი და პატარა ბაღლია. ჩვენი მტერი ეგრე არა ყვირის. ჩვენ მაინც სიფრთხილე გვმართებს: ესე წვრილიანზე ავიაროთ, ეოლის პირად ნუ დავენახებოთ. დედაჩემი წინ წავიდა. მე გულმა არ მოჰოშინა და გაყხედე: ტანი დაეწალე, მხოლოდ

თავი გამოვჩინე. ამ დროს ქვეიდან ხმა მომესმა; „ვაი, ვაი, დედილო, მგელი, დედილოჯან, მგელი!“

— ნუ გეშინიან, შვილო, გენაცვალე; აბა სად არის, დამანახვეო? — ჰკითხავდა დედა. აგე, ყურები არ გადმოუტყვეტია, ადამიანო, ტყილამ! — თვალ-ცრემლიანი უჩვენებდა ბავშვი თითით ჩემზე.

— უი, შენ-კი გენაცვალოს დედა, მგელი კი არ არის, შვლის ნუკრია, შვილო! ჰა, რა ლამაზია!

— დავიჭიროთ, შენი ქირიმეო, — ეუბნებოდა პატარა დედას და თან მოუთმენლად ემზადებოდა ჩემკენ გამოსაქცევად.

— არა, გენაცვალოს დედა, ციადოა. შვილო, როგორ იქნება, განა მას არა ჰყავს დედა! ხომ უნდა იტიროს იმან თავისს შვილზედ!

მე სულგანაბული ყურს ეუბნებდი და მიამა, რომ გავიგონე ერთად ერთი სიტყვა ჩვენი შებრალებისა. მე კიდევ მიწოდდა ყური მეგდო, მაგრამ დედაჩემი დაბრუნებულიყო, მოირბინა და მითხრა:

— ჰაი, შე ბრწყინო. გჯერა, რასაც ეგენი ამბობენ?! რას უყურებ იქა? წავიდეთ ჩქარა, მომყე! ეგენი წავლენ, ასწავლიან მონადირეს ჩვენს ბინას და გამოგვასალმებინებენ სიცოცხლეს. საბრალო დედაჩემი წინაღვე გრძნობდა, რომ ასე იქნებოდა.

IV

შეკუნტრუშდა დედაჩემი, შეკუნტრუშდა მეც და გავსწიეთ ზეითყენ სკუპ-სკუპით. სულ ბოლო დროს მხოლოდ ეს-ღა გავიგონე: „უი, დედაც იქა ჰყოლიაო!“

შეუღდეკით შამბიანს, ბუერიანს გვერდობს. ბუერის ძირები ცივის წყაროებით იყო მორწყული. აქა-იქ ლაფზე ეტყობოდა ჩემსაებრ პატარა ნუკრის ნაფეხურები. საშინლად ცხელოდა. ვსწუხდით. დავწექით ბუერებში. იმისი განიერი ფოთლები არ გვაკარებდნენ მწვავე მზის სხივებს. უცებ გარშემო შე-მორტყმულ მთების წვეკებიდან ამოცვივდნენ ღრუბლები, შეიყარნენ ერთად. ცამ დაიგრიალა, იქექა, ელვა გაიკლანა.

წვიმა სვეტ სვეტად ჩამოდგა გაღმა სერებზე, მალე ჩვენს გარეშემოც ხის ფოთლებსა და ნამეტნავად ბუერებზე დაიწყო ტყლუშა-ტყლუშა. ისეთი ხმაურობა დადგა, თითქოს ტყე და მთა-ბარი იქცეოდა, ყველა სულდგმულმა ხმა გაკმინდა: ჩიტები ველარ ბედავდნენ ჰიკიკის, ცელქობას... სამაგელი ჩხიკვი,

რომელიც ისე მაშინებდა წინეთ, ეხლა სრულებით არ შეჩვენა ისე საზარელი: დამჯდარიყო წიფლის შიმელაზე, მიეხუტა თვალები და ნისკარტიდან ცინგლი ჩამოსდიოდა, მხრები საცოდავად ჩამოეშვა. იმის ახლოს იჯდა გულწითელი ჩიტი, „წიფლის ჩიტა“, უწყინარი, უვნებელი, ლაბუა. მშვენიერად მიეხუტა თვალები! მოფრინდა „წიპრანა“ და „პრიწ, პრიწ!“ შესძახა. ჩხიკვს შეეშინდა, გაახილა თვალები, გაუსკდა გული, მიასკდა ხან იქით, ხან აქეთ, უშნო „ჩხიი, ჩხის!“ ძახილით. მე გამეცინა. წინად ყველაზედ ღონიერი ის მეგონა, ეხლა კი გავიგე, რაც შვილი ბრძანებულა.

გადაიქუხა. ჩიტებმა მორთეს ერთხმად სიმღერა. ბალახებმა და ხის ფოთლებმა სიხარულის ცრემლს დაუწყეს ფრქვევა. დედაჩემს ნაწვიმზე სიარული უყვარდა... წავიდოდა ველად და მეც თან გამიყოლებდა. ეხლა წავედით, შეუდექით ველის პირებს, გავსწიეთ მთისკენ. ტკბილი ხმა ისმოდა სალამურისა. მთის ძირზე გაშლილიყო ცხვარი და ტკბილად სძოვდა ახლად დანამულს ბალახს. მზეგორის პირას იყო ჩამალული ნახევრამდე. იმისი მკრთალი სხივები მხოლოდ მთებისა და ტყის წვერებს ეთხოვებოდა.

გორის პირზე ზევით მხრივ იჯდა ნაბად-წამოხვეული მეცხვარე და შეეცკოდა სალამურს. იმის გვერდით წამოყუნტებულიყო ბანჯღვლიანი, საზარელი შესახედავი ძაღლი; ცოცხლად აყოლებდა თვალებს ცხვრის ფარას და ხანდახან აჩერდებოდა აღერსიანად თავის პატრონს.

— კუდს ადგილას მოვედითო, — მითხრა დედაჩემმა მეცხვარე უიარაღო, იმისი ნუ შეგეშინდება, მაგრამ ის ძაღლი დაიყრის ჩვენს სუნს და იქნება გამოგვეკიდოსო. მობრუნდი უკან, თვალი გეკიროს: თუ ჩვენკენ გამოიქცა, მე დავენახები და შენ ბალახებში ჩაიმაღეო. ჩვენს დანახვაზე ცხვარი წაფრთხა და დაიწყო ჩვენკენ ყურება. მე ხშირისა და დაბერებულის არჯაკელის გროვაში ჩავიმაღე და არ ვაშორებდი თვალს იმ კუდბუთქა ძაღლს.. ცხვრის დაფრთხობა და ძაღლის წმუტუნთი ერთი იყო. ცქერტა ყურები და გამოექანა ჩემკენ...

მეცხვარემ დაგვკა კვილი, მე ავკანკალდი. დედაჩემს შეასწრო თვალი და გაექანა იმისკენ. დედაჩემი გასრიალდა და ერთ წაშს დამეკარგა თვალიდან. ცრემლი მოვიერია, გული მოვიკვდა: ვაიმე, დედავ, თუ დაგიკიროს მაგ წყეულმა! დიდი ხანი მესმოდა ბრაგა-ბრუვი და ხევიდან ქვების ჩხრიალი

ვაიმე თუ დაიჭირა დედაჩემი და თავის აღმასის კბილებით სწეწს! დაბინდდა. მეცხვარემ მოუსტვინა ცხვარს და შეაყოლა ბინისაკენ. გულის ფანქალით ვადვენებდი თვალს იმის მოძრაობას. საწყალოს ცხვრეს სცემდა ზოგს

ვადი კომპლით და ზოგს ქვებს ესროდა. ერთ პატარა ჩემოდნა ბატყანს მი-
აოტყა ქვა, საბრალო წაიქცა და საკოდავად დაიწყო ფეხების ქნევა. მეტყუ-
არე ავიდა ზეკით და დაუწყო ძაბილი „ყურშიაჲ“. ცოტა ხანს შემდეგ, ცის
ტაბანზე დაეინათე. რომ იმისი ყურშია, წითელ ენა-გაღმავლებული, ედგა პატ-
რონს გვერდით.

მე შემწონდა: ვინ იცის. ჩემი დედის სისხლით აქეს—მეთქი გამზურული
ლაშ-პარა. დაბნეულა, დაუკუნეულა. მძაღრობა აღარსაიდან ისმოდა, რა იქნა
დღეღანე? იქნება ვეღარ მიმოვოს, თუ ცოცხალია?

ცოტა ხანს შემდეგ ხავილი შემომესმა. დედისების ხმათა გვანდა. მეც გა-
ვეებულარე. საბრალო აფორთქლებული მოიჭრა ჩემთან.

— აქა ხარ. შეილო? ნუ გეშინიან, შენი დედა ცოცხალია. ძაღლი და
მკელი ვერაფერს დააკლებენ. ცოცხალი ხარო? — მკითხავდა.

— ცოცხალი ვარ, — ეუბასოზე მე.

მიადრისა დედაშ... ნეტა ვის შევეტარო, ვის შევეხვეწო, ვინ არის ისე-
თი ძაღლში. რომ დედაჩემის თვალებში ჩამაბედოს. დაშატყბოს იმისი ალფა-
რით.

მოგონი ენდა. მოვიწვილო? ეს ჯაფი? ნეტა სისხლის — მშველ მტერს მეც
მოვეცაო? რისთვის დავრჩი მე ცოცხალი?

წინა დღეს ცოცხალს, მშვენივრით სავსეს ჩემს ნუგეშს შევეტარე, და
რა მომავონებდა, თუ მეორე დღეს დანეკარგებოდა სამუდამოდ!

V

მაგლი ღამე დაუდიოლით ევლზე, აღარ გვეშინოდა. გავედიოთ სვილში და
ტყბილად შევეტყუოდით. თენება დაიწყო, მივიქცეთ ტყეში. წყველი იყო
მე დღის ვაჟინება! ევლზედ სქლად იწვა ბაღაში. ევლში იდგა ორი-სამი ძირი
ბაღი: ჯგუფ-ჯგუფად გველოდენ ჩიტები, მაშვები; ცოილ-ხვილი ისმოდა: ზოგ-
ნი პოდოოდენ და ზოგნი მიდიოდენ, მიეზიდებოდენ შეილგისათვის საზო-
ღოს. დედამ ვაბაფრთხილა და მიღბრა: საშიშია ამ დროს სიარული, ჩვენი
მტერი ნაწვიმზე დაგვექცეს, აქეთ-იქით ზვადი გვეჭროსო.

ეს დღე ტყანასკნელს გაფრთხილება დედაჩემისაგან. დედაჩემი სწყუბდა,
თითქოს სიკვდილს ვაჩნობდა. მოკენეტდა ერთ ფეხიოლს და გაყურდებოდა.

ჩემს ხევილ უკუდარდიო, ერთმანეთზე მიწყობით ამოსვლა. იმათ წინ
იდგა სამი თუ ოთხი შეკეპილული და აწუთწუტებულნი არყო.

უცებ, როგორც ცის ქვეშ, იგრილა თოვმა. იმის ხმამ დაიარა მათები და კლდეები, ხის ფოთლებმა და მცენარეებმა კანკალი დაიწყეს, ბოლი გაერთმა ნამიანს ბაღახზე, დედა-ჩემმა ერთი კი ამოიყენესა და წაიქცა. ვაიმე! მე იქვე გავისხიპე. დედა-ჩემი მიგორავდა, ვებდავდი თავქვე და სისბლიანს კვალს სტოვებდა ბაღახზე. არყების უკანიდან გამობრა აბაღვაზმა ბიჭი, ლევა ზოხის კალთები აეცვალთა, „გაუმარჯოსო!“ დაიძახა და სასწრაფოს წკრიალით გამოიკიდა დედა-ჩემს უკან. საწყალი დედა-ჩემი ცდილობდა აღეგმოს. წამოიწვედა ხოლმე, მაგრამ ისევ ჩაიხვეოდა მუხლებში. დაეცემოდ და გაგორდებოდა. მე მოვედი, ტანში დავიშაღე, როდესაც შეჩვენებულმა მოაღირომ ამოიძრო პრალა ხანჯალი და გამოუსო დედის ყელში. სისბლმა იფეთქა და გადერწყია ხეებზე. ვაიმე! სულ ცხადად ვებდავდი, მაგრამ, რითი ვუშველი-
 რი მე, საკოდავი? ავერ ძებუებზე, იმ ძებუებზე, რომელსაც მე ვწოდდი, დაუსო ხანჯალი და გამოშეშა. შეცდო კისერზე და გასწია. მე დავიწყე ტირილი. გული შემოწუნდა. მას აქეთ ცოცხალ-მკვდარი ვარ; ვტრირი და ეს არის ჩემი ნუგეში; დავდუარ და შევსტირი ხეებს, მთას, კლდეებს. დავსტირი წყალსა და ბაღახს, მაგრამ ჩემთვის დედა არა ჩნდება, დედა-ჩემს ვეღარ ვებდავ, ვარ რაბოლი და, ვინ იცის, ვინ დამეპატრონება, ვინ შეიღებავს ჩემი სისბლით ხელებს?!

13 ბ ა ხ ტ რ ი ო ნ ი

I

დღემ დაიხურა პირბადე,
 მთებმა დაბუკეს თვალები.
 აღარ შეუთავყენ საფლავში
 გმირთ ოფლის მღვრიელი ძვალები.
 ქარი ქვითინებს... ღრუბელთა
 ხარი თქვეს შესახარება:
 გული ვერ მოუფებანიათ,
 ცრემლი სდით აღაზნინი;
 ჩრეცებს, ჩალობაზებს
 მთების გულ-მკერდი კლდინი.
 გაკოცხლდა, ცას ებუქება

ღრმა ღელე, წყარო-ფშინი.
 გადაიკრიფნენ ღრუბელნი,
 ქუჩი გაწირეს ცუბინი.
 გაივსო რძითა მთათ ძუძუ,
 დაუშრომელად რძიანი.
 მოგესალმებით, ქედებო,
 მომაქეს საღამი გვიანი,
 ჩემსამც სამარეს აქებენ
 თქვენი დეკა და ღვიანი!
 თქვენგანა გულობს ეს გული,
 შეგ გრძნობა უღელს ღვთიანი

თქვენი მიწოვავ მეც ძუძუ,
ღალიან-ბარაქიანი.
ნუმც გაჯავრდება პირი-მზე,
ნუმც დამწყევლიან იანი,
რომ იპათ დედის ძუძუთი
ესუქდები ცოდვილიანი.
მეც მიგებემავ იგი რძე,
რითაც თქვენ დაიზარდენით;
თქვენავე გარგებთ, დობილნო,
თუ უხვად დაიხარჯენით!

II

ბოროტ რამ ჩასდგამს შუბის წვრად,
მუხა-იფნებით ფარული.
იქ ჰყრია დიდი ლოდები
შავ-ფერი, ციხის კარული,
ლიბო დათხრილი კოშკები,
უმზეოდ ჩამოგვალული.
ბერი ტიროდა დიაცი,
ისმის ქვითინი ქალური.
რამდენი სიპები აწყვავ!
მოსჩანს აკლდამის პირები.
გმირთა სამარეს, როგორც ხატს,
სამთხვევლად დავედირები.
ეს ფშაველთ სალოცავია,
დღეს დღეობაა ამისა.
არ ვიცი, თვალი მატყუებს, —
მიშლის წყვილადი ღამისა!
ხალხს ნუ თუ დაჰვიწყებია
წმიდა გიორგი თავისა?!
ეს რაღაც ცუდ საქმეს ჰნიშნავს,
მომასწავებელს ავისა.
საჯარეს დიაცს რა უნდა?
არაღა მზანდის დანაღა?

მარტოს აუნთავ სანთლები
და ხატიც უდიდებია;
მარტოს დაუკლავ საკლავი,
თითონვე უტყავებია;
მარტოდ-მარტოკას დიაცსა
ხატ-ღმერთი უხსენებია!
აქ არც ხევის ბრის ხმა ისმის,
არსად ფშაური ღრგობა.
ვინ გიჟი იტყვის იმასა,
რომ დღეს აქ იყოს დღეობა?!
ბრალადა ბეუტავს სანთელი,
ცრემლი წინ უდგა გუბელა.
მტრისამც დედასა გველი ჰკბენს
და ჩაუძვრება უბელა, —
გმირთა აღმზრდელთა ძუძუებს
გაიხდის თავის ბუდელა!

III

შცბად გაისმა ფეხის ხმა,
კაცი გამოჩნდა უცხო რამ,
ჩამოგლეჯ-ჩამოწეწილი,
ერთი ყარიბი, უშნო რამ.
სანთლისა შუქზე წამოდგა
დატანჯულისა ფერითა,
მხარზედ თოფ-გადაგდებული
გაბუდებულის წვერითა,
დანჯღრეულ ქარქაშიანი
ხმალი წელს ერტყა წნელითა.
ადვილად საცნობი იყო
კაცი ფშაურის ერითა.
დადგა, დაეყრდნო თოფის ტუჩს,
ცრემლებს იწმენდდა ზელითა,
იზიარებდა ბებრის დარდს
სახლის შამშახანის ხმელთა.

თავის დარღვებში გაართული
ღიაცი მოხვედა ვერასა,
ტიროდა, ემღურებოდა
ხოშარელთ ბედისწერასა.
გულს იმჯილავდა, ჰკითხავდა
ნანგრევებს ცრემლის დენითა:
„სრულ ჩვენ რადა ვართ ტანჯვაში,
კენესა რად ისმის ჩვენითა?
როდემდის უნდა ვსტიროდეთ,
მიწა ვასველოთ ცრემლითა?
ან მიწა რად არა ძღება
დამნდარის გულის წვენითა?!
როდემდის უნდა ვიბანოთ
აისხლით პირი და ხელები?
შვილთა მაგივრად დედებსა
ქუტუს გვიწოდეს გველები?!
როდემდის უნდა ფეხითა
ვლახოთ ჩვენივე წელები,
ცეცხლები გვერტუას ათასი,
კულის, გონების მწველები?!
ვაჰმე, გაგვიწყდა, აღარ გვჟავს
ამ ფშავის ხევის მცველები!“
დიდხანს უცქირა უცნობმა
მოხუცის მოთქმას მწარესა;
მიჰხვდა, რომ უბედურება
სწვევია ფშავის არესა.
ათრთოლებულის ხმით ჰკითხავს
უცნობი უცნობს დიაცა:

მგზავრი

— „ვინა ხარ, ნეტარ, დედაო?
ვისას რას მოსთქვამ ზიანსა?“ —
ვერ გაიგონა ნათქვამი,
ისევ ზარს ამბობს ხმიანსა...

— შენ გეკითხები, დედაო,
რად სვამ ბაღლამით ფიალსა?

სანათა (ბებერა)

მადლობა ღმერთსა, თუ კიდეც
კაცი ვიხილე თვალითა. —
ადგა და ჯოხზე დაეყრდნო
ხანხალით, ძალის-ძალითა.
— მოხვედი, შვილო, მშვიდობით.
შვილო, წყალობა ხატისა!
აღარ მეგონა, თუ მამრი
კიდეც მიწაზე დადისა.

მგზავრი

შენიმცა მწყალობელია,
შენთა შვილთა და ქმარისა.
ერთს გკითხავ, დედა-შვილობას,
მითხარ პასუხი ამისა:
დიაცს ვინ მოგცა ის ნება,
საქმე აკეთო მამრისა?
ფეიქრობ, ღროება დამდგარა
იმ მეორ-მოსვლის წამისა.
ხომ არ აყრილან ფშაველნი,
ჩქამ რო არ ისმის ხალხისა?
როგორც მინახავ, არ არის
ლხინი კაცის და ქალისა.
შენობა მინდა გავიგო,
ვარ თქვენის მიწა-წყალისა.

სანათა

ჩემ რა იკითხვის, დედილას,
უკლოსი, ბედით შავისა,
დაეკარგე ყველა თვის-ტომი,
ვინაც კი მყვანდა თავისა;

წარღვნა დაგვეცა ზოშარელთ
წყეულთა თათრის ჯარისა.
მამრთა შააკლეს მტერს თავი,
ხსენება გასწყდა კაცისა.
ვასუქდა ზოშარის გორი
სამარებით ხშირითა.
ვინც დაერჩნით ცოცხლათ დიაცნი,
დახოცილებსა ესტირითა.
ჩვენ რო გენახვენ მტირალთა,
ბალებიც ატირდებიან;
გლოვის მიზეზსა გვკითხავენ,
დედებს რო გვაკვირდებიან.
არ მიიღებენ პასუხსა,
უფროვე აყვირდებიან;
ძუძუთ ვათირებთ ბალებსა,
რძისთვის რო ატირდებიან!
რად გვინდა დედებს შვილები?
რაზედ ესწვალდებით ნეტავი?
გაჰზდი, გალაღებს ვაჟკაცი,
ლამაზი, გორის მდრეკავი;
გალაღებს, მაგრამ ტყუილად:
დღეს მთელი, ხვალე მკვდარია;
მოვა, წაიღებს უეცრად
სისხლისა ნიავ-ღვარია!
პირ-სისხლიანის მსინჯველი
შვილის ღუშმანიც არია!
სანათაი ვარ მე, შვილო,
აფხუშოური ქალია.
აქა ვარ გამოთხოვილი,
ბერიძე მყვანდა ქმარია.
შვიდი გავზარდე ვაჟკაცი,
თითო ლომისა დარია.
შვილივ გამიწყდა ერის დღესა,
მამაც იმათთან მკვდარია.

ზოშარის გორზედ დავმარხენ,
თავზე დასტირის ქარია.
ორს კვირას საფლავებ ვსთხარე,
იმათ თავ-შესაფარია. --
რა ეს სთქვა, ამოქვითინდა,
ღვარა ცრემლები მწარია.
— ჩემს ქმარ-შვილებთან ბევრს სხვასა
გამოეჯარა კარია.
ვინ ემსახუროს, მაშ, ხატსა?
მაშ, ვინ აუნთოს სანთელი?
მაშ, ვინ დაგვიკლას საკლავი?
ვინ მოაკმიოს საკმელი?!
უკაცურთ კაცობა გვმართებს,
მანამ სულ გვიდგას პირშია.
ხატიც შაგვინდობს ცოდვასა,
რო გენახავს გასაქირშია.
ეხლა ის მითხარ, დედილას,
სადაური ხარ, ვისია?
იქნება ჩვენობა გეთქმის,
იქნება იყო სხვისია?

მგზავრი

დელაო, დელა-შვილობამ,
მეც ბევრი ენახე ჳირია.
ოც წელს სულ სხვისა შვილად ვარ,
სამშობლო გამიწირია,
მათურელი* ვარ ძირადა,
სახელად მქვიან კვირია,
ჩემფერა უკეთურები
ყუნკებიც ბევრი ჳირია.
ფშავს უბინადროდ რჩენილი,
წაველ საძებრად ბედისა.
ვაჰ, მოგონება ჩემის დღის

*) თჳმია.

დამსხმელი არის რეტისა!
 მზიდველი არის ეს ქელი
 ტანჯვისა მეტის-მეტისა.
 ჩემი ამბავი შორს წავა,
 მოკლედ რო მოვსჭრა სჯობია:
 ვინ არ გეტყოდა ჩემს ამბავს,
 ვინცა კი ჩემი მცნობია!
 ობლოზის, ბეჩავობისა,
 დღესაც ზედ მაძე ობია;
 საღ სიცივეში ვგდებულვარ,
 ორ-კვირაობით მშიერი.
 არც ისე დროულიცა ვარ,
 უცხოვს ვგონივარ ხნიერი.
 ოცი წელია მწყემსად ვარ,
 თუშეთს, უცხოვსა მხარესა
 და ფშავის-ხევის სტუმარსა
 მარტო ვხედავდი მთვარესა.
 საბაროდ გადმამავალთა
 ამბავს ვკითხავდი წეროთა.
 რა წერილობას გაგვიწევს,
 თოვლზე ამბავი ვწეროთა?
 ოც წელს მიწა მაქვ ლოგინად,
 ცა მახურია საბნადა;
 ავდარში შავი ნისლები
 ტანზე მეხვევა ნაბლადა.

სანათა

მიკვირს, ან ეხლა რო მოხვალ,
 ოცს წელს ნამყოფი სხვანა?

მგზავრი

საქმე გაჭირდა, დედილო,
 ურჯულო თათრებისგანა!
 დათარეშობენ, კახეთი
 მისცეს ქარსა და ნიაფსა;

საცა სურთ, ყურძენსა სჭამენ,
 საცა --ქანჭურს და კლიავსა.
 აწიოცებენ ქალ-რძალსა,
 ნამუსსა ჰხდიან ძალადა.
 ჰკრფავენ ურჯულოები
 სილამაზესა ღალადა.
 არა ჰზოგავენ, დედილამ,
 ვინც კი მოუთ თვალადა.
 მთელი კახეთი ქცეულა
 ჩიქილა-მოხდილ ქალადა.
 არა სჩანს ზელის შამქცევი
 მტრის ამომკრელი ჯავრისა,
 კაცი არ ჩნდება შამყრელი
 და წინ გამძლილი ჯარისა.
 იქ ჩვენთანამდელ მოდიან,
 ცხვარსა თარობით გვტაცებენ.
 არ ვინ გადურჩათ რჯულ-ძალთა,
 ყველას ბევარას ადებენ.
 ვისაც ჰკელენ გზა-გზის პირებზე,
 თავებს მარგილზე აგებენ.
 შადიან სხვისა სახლშია,
 კარს უკრძალავად აღებენ.
 დაჯავრდენ ოუშნი, რო ნახეს
 ქვეყანა ნაოხარია.
 პირი ქნეს, იმათ წინ უძღვის
 ზეზგაი საოცარია,
 სუყველამ ტანზე აისხა
 აბჯარი საომარია.
 მე გამოგზავნეს საჩქაროდ
 ფშავს და ჭევესურეთს გზირადა
 და დამაბარეს ხევეწნითა
 სიტყვა, სათქმელი პირადა:
 „ჩვენაც ხომ თქვენი ძმანი ვართ,
 სისხლით, ხორციით და რჯულითა.
 მტერმა დაგვჩაგრა, გვიშველეთ,

გაუტეხელნო გულითა.

უბაროდ განა არ იცით,
მთანიც რო ვერა გვარობენ.
გვიშველეთ, ფშაველ-ხევსურნო,
ბარზე თათრები ხარობენ.
ჩვენის საყდრების ტრაპეზთან
ეხლა მოლები გალობენ.
ბევრია დაღონებული,
უთხარო, ბევრნი წვალობენ!“
მახსონდა, ამ დღეს ხოშარელთ
აქ გექნებოდათ ხატობა;
ვიცოდი, ეწყინებოდათ
კახეთის რბევის შატყობა
ღმერთმან აცხონოს ისენი,
ჩვენც იმათ მივდევთ კვალზედა.
იქნება ამ ორს კვირაზე
შავხედე შავეთის კარზედა.
მანამა ვცოცხლობთ, მტერი გეყავ,
ბევრათ სჯობს ვიყვნეთ ცდაზედა.
როცა დრო მოვა, დე, გაქრეს
ბედის ვარსკვლავი ცაზედა!
ცოცხალს კი უნდა ეხუროს
ვაჟკაცსა ქული თავზედა.
სიცოცხლეს აუგინასა
სიკვდილი მიჯობს ხმაზედა.
როს ჩემი ბინა სხვას რჩება,
ჩემი ცოლი და შვილები,
თუ ღუშნის ხმალი არ მომკლავს,
მე თვითონ გავიგმირები.
დედა-შვილობას, ნუ სჩივი,
ღმერთმან აცხონოს გმირები,
რომ არ წაიღეს საფლავში
ლაფით მოსვრილი პირები.

სანათა

— ეგებ ინებოს ბატონმა,
გაგმარჯვებიყოსთ მტერზედა;
თუ ამას გავიგონებდი,
არ ვიტირებდი მკედრებზედა;
იმავე დღეს, შვილო, დედილამ,
ჭრელს ჩავიცომდი კაბასა;
არ ვიგლოვებდი იმიერ
ჩემს ჯულურას და საბასა;
ჩემს წარბ-დაღურბლვილს ივანეს,
კარგა ხმარობდა დანასა;
ვენაცვლე იმის გულ-მკერდსა;
შაიხდომლებენ შანასა;
ჩემს ტანა-დაბალს ხუშარას
ბატარას, შუბიანასა.
ვაჟკაცის წესი სცოდნიყო,
არა ჰგავ ჯუბიანასა;
მეხად დაეცა მტრის ჯარსა,
მისთიბდა, როგორც ყანასა
ეცადა, მაგრამ ვინ დაჰლევს
რიყეზე ქვებს და ლოდებსა!
ვინ დაჰლევს თათრის ლაშქარსა,
უთვალავს. გასაოცებსა?!
თუ ამაყრდით მტრის ჯავრსა,
შვილთ არც კი მოვიგონებდი,
რალა მიჭირდა, თუ მტრისას
გაჟლეტას გავიგონებდი.
გულიდამ ეკლის სალტასა
მაშინვე მოვიფუნებდი.
შვილო, დედილამ, მე თვითონ
წავალ, შავეტრებ ფშაველთა;
ქველას შავეტრებ ჩემს დარდსა,
ვისაც შავხედები გზა-ვიელთა.

მე თუ რვა სული შავსწირე,
თითოს ვერ გაიმეტებენ?
ფშაველნი აიშლებიან,
თუ მტერს სამ დაიმედებენ!
ღმერთო და ჩვენო გამჩენო,
ხატებო ფშავეთისაო!
ააესეთ თათრის სისხლითა
ველები კახეთისაო.
შენ გაუმარჯვე ჩვენს ჯარსა,
დავლათო ახმეტისაო!
გვაკმარე, ღმერთო, ზარალი,
გვეყო, რაც სისხლი გვიღვრია,
გვეყო, რაც მტერთან ბრძოლაში
ძვლები გადაგვიყრია.
გვეყო ამდენი ცრემლის ღვრა.
დაუშრომელი ვაება;
არ თუ ვებრალვით სწყმონი,
რომ აღარ გვწყალობს ღვთაება?!
გვიშველე, ლაშარის ჯვარო,
დაგვქირდა შენი თავია;
შენი ფრანგულით აკურთხე
თუშ-ფშაველ-ხევსურთ ზავია;
ნუმც დაელუპვისთ, შენს მადლსა,
ზღვაში შესული ნავია.
ჩაუძელე, ლაშარელოა,
ტანზე შაიბი ხმალია,
გვიქირს და გამოგვაყენე
შეუმუსრავე ძალია.“
ასე მოსთქვამდა ღიაცი,
თავ-დაკიდებით მდგომარე:
„გვიშველე, — სულ ბოლოსა სთქვა:
— შენა ხარ ჩვენი მომხმარე!“

მგზავრი

ამინ! გიშველოს უფაღმა,
ღმერთმა გიცხონოს შვილები;
გაცხონოს, ჩემო დედაო,
ღვთისგანმც ნუ გაიწირები!
ღიღხანს საუბარს ვაგრძელებ.
სვლას-კი არ ვფიქრობ რაღა მე?

სანათა

ძნელადა ბნელა, დედილამ.
ველარსად წახვალ ამ ღამე.

მგზავრი

ხევსურეთს მინდა გადასვლა,
მეტი არ არის ჩარაო;
მიტანა უნდა იმ ამბავს, —
რაც ზეზამ დამაბარაო!...
უნდა ჩაეუდგე სოფლებსა, —
ვიარო კარის-კარაო.

სანათა

ღვთით, ხელიმც მოგემართება!
წადი, იარე ჩქარაო.
მეც სულელი ვარ, ბებერი,
წასვლას რომ გირჩევ ხვალია.
პური-ოთ გშიან, დამწვარო,
ნამგზავრ-ნატანჯი ხარაო.
აილო ქადა-პურები,
მთლიანად ჩააბარაო.
— ნეტავ მაჩვენა კიდევა
ფშაველის ჯარის ფარაო!

მგზავრმა ზაიღვა საგდალი.
პირ-თავქვე ჩაეღარაო.
ქვეით გაისწა ლოდებზე
მგზავრის ხელის ბუნის ჩხარაო.

IV

ცაზედ დაჰქრალან ვარსკვლავნი,
პირი ენურვის მთვარესა,
მთანნი, თავ-ჩაქონები,
ფიქრს ძისცემიან შწარესა.
ცა თვალს უცემდა სატრფოსა,
გრიალი მოდის შორბითა,
მოდიხ ხმა კრიაშულისა
მარჯვნივ და მარცხნივ გორითა.
და გამოსმა ზარის ხმა
ლაშარის ჯვარის გორითა.
ცხრა-აო კუთხიდან მოდიან
ფშაველ-ხეცსურნი რბოლითა...
თითქოს გასწყუნენო, ფშაველთა
იტყოდენ აღარ ყოლითა!
არა, ყოფილან კიდევა,
გადარჩომიან რბევასა,
თათრების უბრალებლობას,
იმათ ხმალ-ხანჯრის ქნევასა.
ფიქრობენ ზოშარელების
სისხლის თათრებზე ზღვევასა.
ივსება ლაშარის გორი
ქორ-შავარდნების ფარითა;
დროშები გზას უკურთხებენ
ელერით, აწვდილის ტარითა.
როშკით მოიღენ ხეცსურნი:
სუმელჯაურნი ცხრანია,
ამლითა— ბათაკის ძენი,
ქანქარაულნი ძმანია;

გუდუნელთ ჩამოსძლეულია
აოშარელთი ხარია;
ხიესურთ, რო ზევამ მთისანა,
წინ ამძღვარეს ქარია:
ქორმეშელთ, ჰიელთ ბიჭებსა
ლულულეობიცა სტანია.
ხახმატელთ ცხენთა ფეხის ხმამ
შაზრიალა მთანია;
მგლური დააწყვეს ნაბიჯი,
მოკლევად გადმოვლეს გზანია.
თითოს ხევს არავისასა
თან მოსდევს ლაშქრის ღვარია.
ფშაველის შვილებიც მოვიდნენ,
სულ-თქმა თან მოჰყვანთ ჩქარია.
რა საამური დრო არის.
რა საამური წამია!
მოვიდნენ აფხუშელები,
მკოდნენი თათრის ზნისაო;
წინადაც უცდავ თათრები,
როს დრო ყოფილა ცდისაო.
ბერი მაუძღვა ლუხუმი,
ლურჯამ მაილო თქვრანი;
პატრონის გულის მკოდნვა
თვალ-მოკლეარე ჯერანი.
წითელს ფარს აჯიგლავებს
მახინცაური ვერანი.
ძმობამ, რო კარგი ჰყოლია,
არც იმას მტყუენობს მერანი!...
კლდეთაც კი ესმისთ, სალს კლდეთა,
მათურელთ გულის ძგერანი...
ცაბაურ-გაბილოურთა
ცხენთაც მაილეს ტყვერანი.
მოგროვდნენ ყოველის მხრიდან
ვაჭები ლომის ფერანი...

დიატ-ლა დაჰრიათ მარტოთა
პატყლის სართავად კერანი.

V

მთაზედ დაენთო ცეცხლები,
როგორც ვარსკვლავნი ცაზედა:
თაფ-მოხდით სდგანან მხედარნი,
თავის „ბატონის“ კარზედა.
ბრჭყვინავენ აღმასივითა
ღროშები ცეცხლის აღზედა.
კივი უბერავს ნიავი,
ლაშქარს ნაშს აყრის თავზედა.
ჰღუმარედ სდგანან, პირქუშად,
სულთქმაც კი გაიგონება,
მხედართა გულის პასუხი
ერთს ფიქრად შაიკონება:
ხატი რას ურჩევს ლაშქარსა,
რა გამოუა ბრძანება?
ქადაგი ხატს ეკითხება,
ჩურჩული მიდის საჯარეს.
მხედართ, საუბრის გამგონეთ,
მუზარადები დახარეს.
მუხლ-მოდრეკილნი ჩამოსხდნენ,
პირ-ჯვარი დაისახიან,
ციურის კრძალეა-შიშითა
პირები შიჩმასიან.
აგერ ქადაგიც გამოჩნდა
განაცრებულის სახითა;
შემკრთალი იყო ისიცა
ხატის პირის-პირ ნახვითა.
შემოუძახა ლაშქარსა
ხმით მდიდურით, მკვახითა:
„უაჲს ჩვენს ლაშარის ჯვარსა,

მის კარს რო შავიყ-რენით,
ქვეყნის წამწყემდთან საომრად
მალე რო ავიყარენით.
წინ მომევება სიცილით,
ბედლის კარს მოდვა მზებურა,
ტანთ ეცვა ლურჯი ბექთარი,
თავზე ჩაქქანი ეხურა.
დიდია ჩვენი ბატონი,
მადლით ცას სწვდება მთებურა;
თან გვატანს თავის ლოცვასა,
ფრანგული ამეფეურა.
გვიქადის გამარჯვებასა,
წინ წაგვიძვდება თავადა.
ჰნახავთ, --ნუ გაგიკვირდებთ,
სიტყვას ნუ ჰკადრებთ ავადა.
გაიგებთ იმის წაძლოლას,
მიჰხედვებით კილა-კავადა.
რო ნახოთ, ქება უთხროდით,
სალმით იცვნოდეთ სალადა.
ლურჯს ცხენზე მჯდომი იქნება,
წინ მოარული ლალადა“.

— ვენაცვლეთ მაგის დავლათსა!
ლირსნიც არა ვართ ნახვისა!
რად ჰკადრობს ადგილით დამკრას,
საჟმო რად ვყვევართ თავისა? —
ამოსთქვა სულ-თქმით ლაშქარმა,
ცეცხლ-დანთებულმა პირზედა.

— უყვარან ფშაველ-ხევესურნი,
დამდგარნი ერთსა პირზედა.
უთხრა პასუხად ქადაგმა,
მდგომმა საჯარის თხრილზედა.
ლომი საომრად მზადდება.
კბილს ააჩქამებს კბილზედა!

VI

საღმთო ჰქმნეს ფშაველ-ხევსურთა,
დაჰკლეს ხარი და ცხვარია.
ჩამოსხდნენ. ბელუსს, საჯარეს
გარს შემოფრტყა ჯარია.
ყველას თან უდგას საგზაო,
საჩქაროდ ნადუღარია.
ადიდეს ლაშარის ჯგარი,
თამარის ნაჩუქარია;
ადიდეს დიდი თამარი,
ის ღმერთთან წილ-ნაყარია, —
თავის ოფლით და ამაგით
ხმელეთი დაუფარია.
მოიხსენიეს მხედარნი,
ვინც ველზე დარჩა მკვდარია.
არსადა მათთვის სამარე
და მიწა ზედ საფარია.
ყორნებს რო უთხრავ თვალები,
სვავთ მხრებით დაუფარია,
მაგრამ იმათი სახელი
დროს-სვლას ვერ მოუპარია!
ხვეის-ბრობს ბერი ლუხუმი,
ხმა-ტკბილად მოუბარია.
გმირთა ქებით და დიდებით
გული ვერ მოუფხანია.

VII

ჰეგლა ჰურსა სკამს, საუბრობს
ავსა თუ კარგსა მქუხარედ.
მარტო კვირია არა სკამს,
სდგას ჯოხ-დაყრდნობით, მღუმარედ.
ჩასჩერებოდა მიწასა
ყელ-გადაგდებით, მკმუნვარედ.
რას ფიქრობს ობოლ კვირია,

ამის გამგები ვინ არი?
არა მელაენდება გულიდამ
ფიქრები ამომდინარი.

— ობოლ კვირიავე, მშობილო,
პური შაქამე ბატარა,
იქნებ შაგცივდა, ობოლო,
არაყათ შაჰსომ რად არა?
ჰა, ვაჟო, ცოტანი შასვენ,
აჰა, დაიჭი მათარა.
დღეს თუ რას შავკამთ, თორო ხვალ
ვისლა სცალიან საქმელად,
ერთ-ურთის საპატიჟოდ და
ტკბილი სიტყვების სათქმელად?

ამას ეტყოდნენ მხედარნი
კვირიას მუდარებითა.
ახლა კვირიამ მიუგო
ოხვრით და მწუხარებითა:

— არა, კვირია გენაცვლოსთ,
სასმელს არ დავეკარები.
საქმელსა, თუ კი მშოილდეს,
აროდეს დავეზარები.
წელანის ხალი* შავსკამე,
გუდაშიც მიძე მრავალი.
თუ ვის გინდარისთ, მიირთვით,
თუ ვის გაკლიათ საგძალი.

— იქნება ცუდ სიზმარ ჰნახე,
გულზე დაგაწვა ისაო? —
შაჰკითხა ბერმა ლუხუმმა,
ვალა უტაცა ხმლისაო.

— რა ჰნახე, ჩემო კვირიავე,
აგრემც მიტირებ ბერასა,
გვითხარ და ნუ დაგვიმალავ,
ლუხუმი მოგხდის წერასა.

*) ქუმელი

კვირია

— რა გაიგება სიზმრისა,—
მე მაინც გეტყვით ვერასა.

ლუხუმი

— თუ არ გვიამბობ, კვირიავე,
ჩამოგყრით დროშის ჭერასა,
სიზმრის დამალვა გირჩევენავ
ამდენი ხალხის წყენასა?!
სთქვი წუხანდელი სიზმარი,
ვითომ კი ხმარობ ენასა?
საპოხი უნდა, ობოლო,
მხედართა გულის კბენასა.

კვირია

— გვიამბობთ, თუ გვიამბათ,
მე რაცა ენახე, ეს არი:
დღე იყო მეტად მრისხანე,
ცა მოღრუბლელი, მკვხარი.
მიედივარ ტრიალს მინდორზე
თავ-მომწონარი მხედარი.
შავს ცხენზე ვიჯე, მიჰქროდა,
მეგონა, ვზივარ ქარზედა.
სამი დაენტო სანთელი
ჩემის ფრანგულის ტარზედა.
შუქი ციური ჯვარადა
გამომესახა ფარზედა.
მინდორი იყო ტრიალი,
არა რაი ჩნდა მაზედა.
ყოილი, ხშირი ყოილი
დაფენილიყო გზაზედა.
გავხედე, მინდვრად მოცურავს
შავი ვეშაპი ქშენითა,
ყოილთან მიწას მაჰლოკდა

ცეცხლის მსროლელის ენითა.
პირითაც ცეცხლი სდიოდა.
საზარელ იყო მეტადა.

მნახა, გულ-ზეავად მომმართა,
ეუნდოდი დასაკვნეტადა.

პირი დაადო ვეება,
ჩასაყლაპავად მიტია,
მაგრამ ხმლითა ვეც, გავუპე
თავი, როგორაც ფიტია.

მოკლულმა შემომანთხია
ბოროტი სისხლი პირზედა.

ცხენი წამექცა, თვითონაც
მიწას დავეცი ძირზედა.

გონი წამსვლიყო... გონთ მოვედ,
მეოცა სახილვებელი:

ქვეშ მეგო თეთრი ლოგინი,
ტკბილადა საძინებელი,
გვერდს ეგდო ჩემივე ცხენი.

სრემლითა სატირებელი;
თავს მედგა დიდი ჭანდარი,
სიცხეში საჩრდილობელი,

ზედ იჯდა ბერი ქედანი,
დამლულუნებდა თავზედა.

მზეც ამობრწყინდა .. მეჩვენა,
მნახა, გაბრუნდა წამზედა,

წითლად გაწირა მხოლირდა
ობოლი სხივი მთაზედა.

გაბრუნდა, თვალთ დამიბნელდა
და მიმეძინა მკლავზედა.“

რა დაასრულა კვირიამ,
ჩაიკასკასა ტკბილადა.
ეწყინა ლუხუმს სიზმარი,
სრემლები მოსდის წყვილადა:
— კეთილად ახდეს! — მაინც სთქვა
გულ-აყურებით. რბილადა.

VIII

სიზმრის თქით უკელა ჩაფიქრდა,
დაბლა ჩაჰკიდა თავია...

გამოერკვივნენ მალედვე
გაჩნდა სხვა სანახავია:
ქვიშის ჩხრიალი მოისმა,
თან ფეხის ჩქამი ცხენისა...
ეს ვინ-ღა მოდის ნეტარა,
ჩუმად, უძრავად ენისა?
დაღუმდნენ. ზოგნი წამოდგნენ,
იქით მიაპყრეს თვალია...
თამამად, ვაჟკაცურად
თავს წამოადგათ ქალია.
ცხენს იჯდა მამაცურად,
წელს თუმც არ ერტყა ხმალია;
ხელთ ეპყრა შუბი წვერ-მახვი,
მამისგან მონაპარია.

უცხო ქალი

ხელ მოგიმართოსთ, მხედარნო!
მადლი ხატ-ღმერთის თქვენზედა!
გწყალობდესთ ლაშარის ჯვარი
გასულელებს ბრძოლის ველზედა! —
ღიმილითა სთქვა ლელამა,
შუქი გამოხდა პირისა.
სამშური საცქერად
ვარღზე ცვარები დილისა! —
ქალი ჰგავს სამოთხის ყვავილს,
ნარწყავსა უკვდავებითა;
ხორც-შესხმულ სიყვარულსა ჰგავს,
აუწყველს უწყავებითა.

ლუხუმი (ლეკას)

ვისი ხარ, შვილო? რას დახვალ?
მტრობა გგულავდეს იქნება?!

ლელა

სამოყვროდ მოველ, მამილავ,
თუ კი უფალმაც ინება.
შახწეს ქალი ვარ ბაჩლითა,
მენაც თქვენს კვალზე დამდგარი;
ავად თუ კარგად, ღმერთმ იცის,
დედათ ჯარზეთ ამდგარი.

ხოშარეული

ეს სწორედ მოჩვენებაა,
ეშმაკეული ხმა არი!...
ახლა რო ასდევ, დიაცო,
ადგომის მიზეზ რა არის?

ლელა

სხვა არა მინდა, გენაცვლეთ,
თქვენს მტერს გულსა ჰხედეს ლახვარი
და ჩაეყაროს უსურმაგს
ბოროტს თვალგებში ნაცარი!
(ლაშქარში ჩოჩქოლი ისმის:
„ეს სადიური, რა არი?!“)
ვერ მიხვდით? პირდაპირ გეტყვით:
თათრებთან ომი მწადიან,
მინდა რო ჯავრი ვიყარო,
ბევრს რამ ავს საქმეს სჩადიან:
იკლებენ საქართველოსა,
ბუმბერაზობით დადიან.
რად გიკვირსთ, ფშაველ ხევსურნო,

იქნებ მიწუნებთ ქალობით?
ჩემთ ძმა: ცხონებამ, გარგებდით,
ჩვენთ სალოცავთ წყალობით!
ხმლის ქნევით ვერ გაგაკვირვებთ,
ფარ-შუბის დაგელებითა,
მაგრამ ჩემს საცდელს მაინცა
ვეცდები გამგელებითა.
ნუ გავიწყდებათ, ბახტრიონს
ციხე სამ უდგათ მაგარი,
შიგითაც მოწყობილი აქვთ
სანგალ-საყურზე-საფარი;
კარებსა, მაგრა დაკეტილს,
ათას მხრივ უდგა ჩაფარი.
ნეტავ იქ დედასთან მომკლა,
თათრებისაა საყარი!
მაგ ძალთ ძმათ სისხლიც მიმართებს,
უნდა ვიძიო იგია.
სისხლის აღება, ხომ იცით,
მუდამ წესი და რიგია.
ან უნდა თათრის ხმლით მოვკვდე,
მე თავი გადამიღვია.

ლუხუმი (ჯეჯას)

— მამა სადა გყავს, სულ-კრული?
ქალს რადა გგზავნის ომშია?
რაკი არ გვიჭირს მხედარი
ამ სულის მხუთავს დროშია!

ხოშარეული (თავისთვის)

— დიაცს უყურეთ, სულელსა,
უნდა გაგვრეკოს ფონშია...
კაცჩი დედაკაცს რა უნდა?
რად არა ფიქრობს გონშია?

ლუხუმი (ჯეჯას)

— მაშ, არა ოქვაა შანშემა,
ჩამეეშვებლოს ლაშქარსა?
მაშ, არ თუ ჰკმაზავს ლურჯასა,
ტანთ არ ისხამსა აბჯარსა?

ლელა

— რაკი არ უნდა ბეჩავსა,
რაკი არ ერჯის გულია!
ლოგინშია წვეს... ბეჩავსა
მრავალივა სკირს წყლულია.
თქვენი პირისქნა გაიგო.
ცა გაუწითდა სნეულსა,
მაგრამ რას იზამს, რო სული
ველარ ერევა სხეულსა.
აბჯარნი მიმატავინა,
შამაკმაზვინა ცხენია;
ზედ შეჯდა, მაგრამ დასუსტდა,
დაბლავე გადმეერია.
თქვენს მტერს, რომ იმის ყოფნაა,
მე ვშველ, გვერდს უქცევ ხელითა;
მკლავშიაც ხომ სკირს ნაჭრევი,
ველარ მუშაობს წელითა.

რა ეს სთქვა, ლელას ცრემლები
წამოუვიდა ხშირად:
„ვინ იცის, იქნებ მამიკედეს,
გამიხდეს დასატირალა!“

სუმელჯი (ჯეჯას)

— შენ, ჩემო დაო, გირჩენავ,
მამასვე ჰყვანდე გვერდითა;
ან წყალს მიაწვდი, ან წყლულებს

შაუხვევ ნაკუწებითა.

ჩვენცა ვეყოფით თათრებსა,
ჯავრს არ შეგაჰმევთ მტრისასა;
უფროდ აღარ ღავლაბავთ
ბილიკებს ჩვენის მთისასა;
ჩვენ ვიძევთ სისხლისა, ნუ სწუხარ,
შენის ღელის და ძმისასა.

ლაშქარი

სუმელჯიმ კარგი გირჩია,
წასვლა გირჩენავ, ქალოა,
შენის ყოლით და არ ყოლით
არ გვიბედენებს ძალოა.
ჩვენაც ვგვიანობთ, გზა გველის,
ეს საუბარიც კმარაო.
ზოგი ხო დღეს ვიუბენით,
ზოგიც ვიუბნოთ ხვალაო.

ლუზუმი (ფელას)

— ჩემს ძმას უთხროდი, შანშესა,
ყოჩაღად იყოს, ფხიანად,
ყველაღად ვკმარვართ მტრისადა,
სადავლოდა და ზიანად.
ლუზუმმა დამაბარაო,
კარგა უამბე, კეკიანად.

ლელა

— როგორ წავიდე? ვერ წავალ;
სიზმრებსა ვსინჯავ ავეებსა...
კაცი რამ მოდის კუპრივით,
დაათრევს კაცის თავებსა;
მოდის, წინ მიწყობს ღრეკითა
ჩემთ ძმათ სისხლიანს მკლავებსა.
ის რო წავა და სხვა მოვა,

ღიაცი მზისა ფერია;
მეტყვის: „უთხარ რამ, ლელაო,
ეგ არის თქვენი მტერია!“
ამ ტანჯვაში ვარ სულ მუდამ,
ძილი არაა ჩემთვინა...

ესა სთქვა განაცრებულმა,
ცრემლებიც ჩამეედინა.
ცხენი მოღრიჯა, გასწია,
ქვითინი გაჰყვა კვალადა;
წავიდა გულ-ჩათუთქვილი,
მივალის ძალის-ძალადა.
ქალის ქვითინსა მდულარეს
მთანი იწერენ მკერდზედა;
ცრემლით ატირდნენ წყარონი,
ჩამომდინარნი გვერდზედა;
დაბერებული პირი-მზე,
კუზი ეტყობა წელზედა...
ოცნება ტანჯულის ქვეყნის
ქვითინებს მთისა წვერზედა.

IX

ღელეს ჩავიდა მწუხარე
ვარდი, ვარდის წყლით ნაბანი;
უძრავი ჰბურავ თავზედა
ყვავილიანი საბანი.
მოულოდნელი ხმა ესმის,
კაცის კივილი შორითა,
ჩამორბის, ჩამოუძრახნებს
კაცი ახადის გორითა:

— მოიცა, ქალო, და-ძმობას,
ცოტა იარე წყნარადა.
რა გაქვითინებს, ბეჩავო,
იყავი უწყინარადა!

ლელა ჩამოხდა ცხენიდან,
ცხენი მიაბა ხეზედა,
ჩამოჯდა დაღონებული,
შუბი დაიდვა გვერდზედა.
აგერ: გამოჩნდა ისიცა,
ვისიც ესმოდა ძახილი,
ქალთან პირდაპირ მივიდა,
ვით ამოწვდილი მახვილი.

კვირია

შენ და ღ მე ძმა, ლელაო!..
თუნდა მიმიღე მამადა...
ჩემს ესე დატევებასა
ნუ ჩამამართმევ ავადა.
მე კვირია ვარ, მიტრიე,
თუშეთით მოსულ გზირია,
თუმცა-კი თქვენის წყლისა ვარ,
ფშავეური მიღვა ძირია,
გოგოლაურთა დისწული,
მათურელ გივის შვილია...
შენი პასუხი მესმოდა,
იქვე ლაშქარში ვერიე,
უფროსთა საუბარშია
მე ველარ ჩამოვერიე.
თუმცა-კი დამიჯდა ჭკვაშია
შენი გაყოლა თანაო...
აქარდნენ, იუკადრისეს
ღიაცის წამოყვანაო.
რომ ხერხი ღონეს სჯობია,
ლაშქარი ჰფიქრობს განაო?
საცა ჰოს უნდა ამბობდნენ,
იქ იძახიან: არაო!
ზოდი ჰფიქრობენ, ბახტრიონს

ბევრი თათარი სტანაო;
ჯერ შესვლა არი საჰირო,
რო კაცს იხმაროს დანაო.
საქმე ციხეა, უფრო-კი
მაგარი ციხის კარები,
რო ლაშქარს ჰქონდეს მტრისაკე
გზა, ლაღად გასატარები.
მე და შენ, დაო, ესრე ექნათ,
მეც თავს არ ვზოგავ, იცოდე:
ჩვენ ჯარზე უწინ წავიდეთ.
შენაც ჩემთანა ხვილოდე.
ჩვენ ორნი წავალთ ერთადა, -
მივმართოთ თათრის ბინასა;
მივესალმები ყარაულს,
სხვებზე თავს მდგომს და წინასა;
თან ვეტყვი: ყუინს მოვართვი
ფეშქაშად ტურფა ქალიო;
გთხოვთ მანუგეშოთ მენაცა,
კაცი ვარ შესაწყალიო.
კარს გაგვიღებენ ციხისას,
მარჯვედ მოვხვდებით შიგითა;
შენ თუნდა ხელსაც ნუ გასძრავ,
ჩენს ჯარს მე ვუშველ იქითა.
ჯარი ხელამდე არ მოვა,
ჩვენ სულ წინდაწინ ვიართო;
მზას ვიყვნეთ, ციხის კარითა
საქმე წაღმ დავატრიალოთ.
ცისკრის ხანს მოვა ლაშქარი,
ჩვენც იქ დავხვდებით მარჯვედა;
ვეცდები კარი გაუღლო,
თუნდ დამკლან ციხის კარზედა.
შენ რაღას იტყვი ამაზე,
ვამბობ თუ არა ჭკვაზედა?

ლელა

მზადა ვარ, შენი ქირიმე,
როგორც სჯობს, იცი უკელა;
მე-კი გონება არ მიჭრის,
გამხდარს დარდ-ბოლმის ბუდედა.
მტრის ჯავრი გულში მიღვია
შავის ალაზნის გუბედა.
ეგრ იყოს, როგორც შენ აშობი,
ჯარს არ ვიტყვი მაგაზე,
ოღონდ დააბას ჩვენმ ჯარმა
თათრები ვირის ბაგაზე.
იზოდენს როგორ არ შევძლებ,
რომ დამკლან დედის კალთაზე...

ამ პირობაზე დამდგარნი,
ორნიე გორი-გორ ჩადიან;
ოღომც ეშველოს ჩვენს ჯარსა.
— ორსვე სიკვდილი სწადიან.

X

ცამ გადიბანა პირიდან
მური, ნაცხები ღრუბლისა,
გადაეფინა სამყაროს
ლოცვა-კურთხევა უფლისა.
შუქი დაეცა ლაშქარსა,
მთების ბრწყინვალის შუბლისა,
ლაშარის გორზე წავიდა
ლაშქარი ღრუბლის ჟღერითა.
„შადეგით“, ჰყვირის ლუხუმში,
სამელავიანის ხელითა:
„ვეერა ჰნახეთა, ბატონი
წინ მიგიძღვება ცხენითა!“

პირველი მხედარი

ენახე, ცის ტატნად დავატყვე
მთა გადალახა სწრაფიდა;

გარს ევლო შუქი ბრწყინვალე,
ციდამ მოსული ძაფადა.

მეორე მხედარი

ლურჯს ცხენზე იჯდა, ლამაზი
სხივი თავს ედგა ღვთიური;
რო ენახე, გულში ჩამიდგა
სიამოვნება ციური.

მესამე მხედარი

მე ტრედის ფერად მიჩვენა,
სხივი მისდევდა მზიური;
შორს გაანათა ელვასებრ
ასი ბარული ღლიური.

მეოთხე მხედარი

ჯერაცა ვებდავ, მივალის
ტურფა, სიტურფით ქსოვილი;
ისრ ჰშვენის ცხენზე, ვით ველზე
გაზაფხულისა ყოილი.

ლაშქარი (ეროხმად)

იდილოს შენი სახელი,
ჩვენო ბატონო, ძლიერო!
ჩაგვიძღ, მოგდევთ ჩვენაცა,
საყმოს საშველად მზიერო!
ადიღე ლაშარის ჯვარი,
ცისა და ქვეყნისა იერო!
ნეტავ, რა მტერი იქნება, —
ეხლა გაგვიძლოს, ბიჭებო,
ჩვენი კვალი ხარ დღეს შენა,
ლურჯაის დანაბიჯებო!

ლაშარის ჯვარის ცხენისა
ნატერფალია ელვარე;
ალტაცებულსა ლაშქარსა
გული გაჰხდია მღელვარე.

XI

იქიერიბანდა, ცისკარი
სულს ჰღევს, თანდათან ჰქრებოდა, --
ნეტავი ყველა ლამაზსა
ესე სიკვდილი ჰხედებოდა!
დღეს მკედარი, ხვალე დილითა
ცოცხალი წამოდგებოდა;
სრულის ჯანით და იერით
თვალებს წინ დამიდგებოდა.
ნეტავი ცეცხლი ციური,
ვისაც-კი გულში ჰნთებია,
ჯერ ნუ გაუქრეს, თუ გაჰქრეს,
ისივაც ამოჰგზნებია!
მკედარია უგრძნობი კაცი,
უსაზარლესი მკედარზედა,
მით რომე სიცოცხლე უდგას
სალის ყინულის ტახტზედა.
არ ებრალება მოყვასი,
მის წინ რომ აცვან ჯვარზედა.
ისე მოკვდება, ვერ შესდგეს
ერთს წამს ტრფობისა მთაზედა.
შორს არის, მეტად შორს არის
დაშორებული მაზედა.
ქაობში არის ჩაფლული,
ვიცნობ მოწამულს ხმაზედა.
საზარელია დადგომა
უგრძნობელობის გზაზედა!

XII

ზადვიდნენ ალაზნის თავსა,
ზოების წვერები ჩნდებოდნენ.
საცა გაჰხედავ, ყოველგან
გასაშტერონი დგებოდნენ:
ზოგნი ცის გულ-მკერდს ჰკოცნიან,

ზოგნი უკანა რჩებოდნენ:
იმათ ჩაუთქამ ქვეყანა,
ბუნების სისხლით ძღებოდნენ;
ნამძინარევი დევები
ისევ ბუჩანში არიან,
ერთს ადგილს დგომით ტანჯულნი
შეკირვებულან ძალიან.
მზე რომ მოვადის, მაშინის
შავს ნისლეbs გადაიყრიან,
თუნდ მთლად ქვეყანა დაეცესთ,
აბჯართ არ ჩამაიყრიან.
გულ-მკერდს ერთმანეთს აბჯენენ,
წარბშეუხრელად მდგარნია,
წვანან ხმაამოუღებლად,
როგორც საფლავში მკედარნია.
ნეტავ ბუნების ქმნილება
სხვა მათ რა შეედარება,
მალ-მალე შავი ჯანდები
თავზე რომ დაეფარება?
ნისლი ფიქრია მთებისა,
იმათ კაცობის გვირგვინი.
მიყვარს შეუღრეკს მათს მკერდზე
ხშირის ბალახის ბიბინი,
ტიალის ობლის ნიავის
გულის მგმირავი სისინი.
არწიენი დაფარფაშობენ,
უფსკრულს ავლებენ თვალებსა,
მალლიდამ ჩამოჰხარაიან
თავისგან დახრულს ძვალებსა;
ლალი შვილები მთებისა
ერთმანეთს ეძრაბებიან;
ამ დროს ომში მყოფ გვირგვინსა
ტიალნი ემსგავსებიან.

უყვარსთ, რო ჰხედვენ ერთ-ერთსა,
იმიტომ ეხასებაან!

ლაშქრისა გულიც აივსო
სიამოვნებით სრულითა,
ყველა დაჰხედავს კახეთსა
ათრაოლებულის გულითა.

XIII

ლაშქარი შედგა კოტა ხანს,
ხმა გამოისმა კითხვისა:
„კაცნო. კვირია რა გვექნა?“
ყველა ამასა სჩივისა.
ენტება ხოშარეული,
როგორაც ბურღო თივისა.

ხოშარეული

იფიქრეთ, ფშველ-ხევსურნო,
ეგრე არ გარგებთ ტარება,
მზირმა მზირობა არ გვიყოს,
თავს არ მოგვხვიოს წვალება.
ვინ იცის, ნათრევ კაცია,
არ იყოს ღალატიათი,
დუშმანი არ გაგვიფრთხილოს,
საქმე ქმნას ნახლართიანი.

ლაშქარი

რა გაიგება, იქნება
ბრიყვა გაგვიყიდოს ფულზედა,
ფიცი გატყბოს უსირცხვოდ
ხელი აიღოს რჯულზედა,
კოცხლად დაგვმარხოს, თვითონვე
მიწა გვაყაროს გულზედა.

ლუხუმი

კაცნო, რას ამბობთ ნეტარა?
რად ჰგრეხთ დიაცებრ კორებსა?

ფარ-ხმალით მოკაზმულები
აჰკიდებხართ ჯორებსა!

რად არ გაჰხედნებთ, ბრიყვებო,
ჩვენის სამშობლოს გორებსა?
ვის გაუჯონავ, სად თქმულა
ამბავი, ძველად თხრობილი,
მითხარით, ნუ დამიძალავთ,
ვინც კი კაცი ხართ ცნობილი,
ეგრე მუხთაოდ ღალატი,
ეგრე უღმერთოდ ტყუება,
მტრისა სალხენად ძმებისა
შინაით გამოტყუება?!
სრულ სიცრუევა, ნუ იტყვით,
თქვენ გენაცვლებათ ლუხუმი.
არ რადმე შეჰაშნიკება

სიტყვა კოჰლი და ლუგუმი.
კაცს მაგის მეტად ვერ იცნობთ,
მაგის მეტ არ გაქვთ შნოება?
თავის ფიქრიდან შემკრთალთა
ეხლო მოგკიდათ ცხროება.
ღალატს რა უნდა ჩვენ შია?
როგორი გვადგა დროება?!

სუმელჯი

ფიქრმა თვითონ სთქვა, რაცა
ესთქვით.

ეს ნურვის გაუკვირდება;
ყველაც კი იტყვის ამასა,
ვინც საქმეს დაუკვირდება.
არც კაი, ბოლო იმათ აქვ,
ვინც ერთ-ერთს აუხირდება.

ლაშქარი (ერთხმად)

არა, ტყუილად ნუ ვიტყვით,
კოდვას ნუ ვიდებთ კისრადა,

მშვილდაც ნუ ვაგებთ კვირის,
ნუ ვათამაშებთ ისრადა.
კვირის ლალატი არ უნდა,
სხვა რამ ფიქრი აქვ წყევლსა,
თვალ-სრემლიანსა, ობ-აღსა,
გულზე ეკლებით ხეულსა,
ფრე ქურდულად გაპარულს,
ერთბაშად გადათხეულსა.
ვის ეწადება ლალატი
სწორჩიით გამორჩეულსა?!

ლუხუმი

ეგრე თქვით, მაგას მოგელით,
სიხუვას წყნარსა და რჩეულსა.
ლუხუმიც მალე შეატყობს
კრულს, ლალატობას ჩვეულსა...
თანდათან ცნობას მოვიდა
ჯული-გონება ლაშქრისა.
აპეროზიას კლდიდამა
კივი ნიავი მაჰქრისა.
ბიდიან ფეხშეუშლელად,
ჯალთა ჩაკეცეს მთებისა.
ჩაკი დაუშლის მგზავრობას
სოსახევეები გზებისა.
აღმა-გამოდმა მწყრომარე
ფივილი მოდის წყლებისა
და ალაზანიც, ბარს დინჯი,
სოაში მეტადა სწყრებისა;
სირს უთხრის სალსა კლდეებსა,
აფხე ჩაჩქანი ჰდებისა!..

XIV

ნაქერალაში დამდგარან
უშები თექიანები;
ულ-შაულდრეკი ომშია,

ლაშქარბას ბედიანები.
გარს სანგლად შემოუვლიათ
ხევეები ბუქიანები.
ელიან ფშაველ-ხევისურთა,
თვალა იმათე სქერიათ;
წინ მიეგებნენ ლხენითა,
დროშები დაუქერიათ.
ლუხუშმა ცხენი გაქუსლა,
წავიდა თამაშობითა;
შამაუძახა თუშებსა
შუბლ-შეკვრით, კამათობითა:

ლუხუმი

სადა გყავთ, თუშნო, ზეზვი,
რად არ მაჩვენებთ თვალითა?
მე-დ იმან უნდა ვიომოთ,
ნაქებ რო არი მკლავითა. —
აღარა ხუმბრობს ლუხუმი,
მკერდ-შეღობილი ფარითა.
— მე ჯერ თათრებთან რა მინდა,
მაგის სისხლი მწყურია,
დულს და გადმოდულს გულიდამ
მაგის მტრობა და შურია.
შეჩერდა თუშის ლაშქარი,
გულზე წავსო მურია:
ფიქრობენ: რამ გააგიყა,
ლექიაა, თუ ურია?
შეელის მაგივრად, თავხედსა
ჩვენივე სისხლი სწყურია!
ზეზვამ მყის იცნო ძმობილი,
ვეფხვი ხმალ და ხმალ წავიდა,
გაეკიკლავენ ერთანერთს
ხმალ-შუბლებით და ფარითა;
მემრე აკოცეს მხურვალედ,
ამბავსა ჰკითხვენ ძმურადა.

ეროპანეთისა სურვილი
ორსვე ჰქონიყო წყლულადა.

ლუბუმი

გენაცვლე, ძმავ ზეზვავ,
რო თვალთ ვნახე კიდევ.
მიტარს, ძმობაჲ, ბჰალ-და-ბჰალ
შენი მტრისავე მიწეჲ.
კაცო, შენც დაბერებულხარ,
გაგზჰირებია ქალარი;
ცხენი სადა გყავ, მიტირე,
ი შენი ცხენი — საღარი?

ზეზვა

ლაშქროჰან ჩამამაბერა,
ძალ-ღმადღურად გდგამა,
სრულ ლაშქარსა ვარ, რაც კია
ძღმეს პანბლიტა დედაჲ.
ჯირ შინთან, ძმავ ლუბუმო,
რამდენჯერ ვიყავ ომშია?...
წელში ორჯელ თუ დღემბის
ჩემი საფერხე ვომშია.
საღარი მაგათ მომიკლეს,
ვისაც დღეს უნდა უტოთ,
მაგ ძალთა ერთი კოცხალოც
გარეთ არ გამოუტოთ.

ლუბუმი

სრულ მაგონდება, ძმობაჲ,
საცა რა გადავცხედია:
უნდა გადაგხედეს კიდევაც...
ეს არის ჩვენი ბედია.

ზეზვა

შეც მაგონდება ბევრი რამ.
ერთი კი უფრო ცხადდა:
ერთბელის, საბუის ბოლოს,

ლევებ რო ვაცხვეთ ქადადა.
ათუ გახსონს, ერთ ღესს ხმლითა ვცდ:
ქიზად მოვწყვიტე თავია!

ლუბუმი

შენის ჟრანგულის ნაქრევი
ისც ისეთი მწვავეა?

ზეზვა

თავი ვავორდა მიწაზე.
ტოტებმ დაუწყო კაპლნი,
იტყოდი, სარეკელსა
წისქვილზე ვააჰე რაკლნი.
შინ შაგებრალო, ურჯულო,
მოგიწყლიანდა თვალეზი:
უთლოთ, საით ენახვე,
მოგაფუროთებდნენ ქალები.
შე არ ჰებრალების, ლუბუმო,
მოუნდათლავი აროდის,
მაგათ სიწლტის ნალველი
უელში ღლღლით ამოდის.
ვისაც ჩვენ არ ვებრალებით,
ჩვენ შავიბრალოთ რისადა?
სიკვდილი თვითონ უფალსა
ვაუჩენია მტრისადა!

ერთ-ურთს სალაში მიართვეს,
ფიცით შაიკრა ჯარია.
მალლიდამ მაკურთხებელი
თავზე დადგათ ჯვარია.
შაილებება სისხლითა
ქართველთა მთა და ბარია.
დილის მზის სხივით იპოხენ
ქედებს კახეთის მთაწია.

XV

ხუთშაბათ დილა გათენდა,
სისხლია ნიაფ-ღვარია,

ხატრიონს თათრის შვილებსა
ღლე გაუთენდათ მწარია.
ქადმოდგა ბორბალაზედა
თავისუფლების მთვარეა.
ღაზნისაკე წავიდა
ქრჯულოს სისხლის წყალია.
ნაღესის ფრანგულებისა
ქასა სწვდებოდა ალია.
სოულ სისხლით დანაბეჭდია
ჭიომართ დანაცვალა.
კარავ-საჩები მტრებისა
მიგრეულ-დანაგალა.
განწყვიტა ჩვენმა ლაშქარმა
მტერი, უღმერთოდ დალია.
მჭკივის თათრებს ზეზვია,
შეტოვარი, მალია;
გულ-რკინას ხოშარეულსა
წუა გადუტყდა ხმალია!
ცრემლი ერევა თვალბეზე,
სწუხს ამისაგან, შწყრალია.
ლუხუშმა თოფი გამაჰკრა,
აჰ აუფეთქდა ფალია;
ღროშას მიუძღვის ლომივით,
ამაიწვდა ხმალია.
შემაუძახა ლაშქარსა,
ვულ-დინჯმა, ომში ცხარია:
„შამყევით, ვისაც ქულ გხურავთ,
ვინაც არა ხართ ქალია!“
აიგსო თათრის ძელებითა
იმ ბატრიონის არეა.
ციხე-გალაენად ეკება,
ისე გამრავლდა მკედარია.
ეს ის ღრო იყო, როდესაც
მთასა ჰლოცავდა ბარია.

როს სალოცავად მიაჩნდათ
მთიელის ხალხის გვარია...

XVI

— საით მოსდინხართ, ფშავლებო,
ცხენ-ხეთქით, რიალითაო?
ღრეობით, მიაჩრულადა,
ჩაჩქნების კრიალითაო?
ლაშარის ჯვარის დროშისა
საამო წყრიალითაო?!

— საით და კახეთს ვიყვებით,
ბატრიონს ჩავიყარენით;
ჩვენა, თუშნი და ხევსურნი
პანკისში შავიყარენით.
ეცადეთ ჩენი საცდელი,
ეხლა კი გავიყარენით.

— რა გქონდათ, კაცო, საცდელი,
რა გქონდათ საომარია?

არ თუ გაგიგავ, კახეთი
თათრების ნაობარია!
თათრები ეხოცეთ, მოგვიდის
ცხენები ნაოფლარია;
გავწირეთ გულ-სისხლიანი
ყვინი ნათოფარია;
სალაშარიჯეროდ მოგვაქცის
ზინათი ნაშოვარია
და გადმოვლახეთ საფშაოლ
ტმათანა ნათოფარია;
სავსეა თათრების ძელითა
ფშავლების ნაომარია.
შეფემ გვიპოდა საჩუქრად
სახნავე-დ სამოვარია.
სახელს უმატეთ სახელი —
ძვირფასი საპოვარია.

— საკაციო ვინღა მოგაქვისთ,
ნაბღებში შახვეულები?

— კვირიაი და ლელაი,
ჩენთვის სისხლ-დანთხეულები.
ღმერთმა აცანოს ესენი!
ამათ გაგიღეს კარები!
რო შავიჭრენით შიგითა,
ჩვენ წინ ეყარნენ მკვდარები.
მოგვაქვს დავმარხოთ იქავე,
სად მამა-პაპა ჰპარხია,
სადაც აბარავ მიწასა
იმათ გული და სახია.
მძიმეა თავის ქვეყანა,
თავის წყალ-ქალა ძლიერა!
მიწაც ტკბილია მშობლურით,
გულს რომ ეყრება ფხვიერა.

— ვის მოგილოცოთ სახელი,
ვინა ხართ სახელიანი?

— პირველ — ობოლი კვირია,
სახე აქვ ნათელიანი;
მეორე — ლელა ბაჩღელი,
ქალი ხელ-ფარტენიანი;
მესამე — ბერი ლუხუმი.
კურთხეულ გამდელიანი;
მეოთხე — ხოშარეული,
არწივი მხარ-კვერიანი;
მეხუთე — გივი სუმელჯი,
მოგვეყვის ნაჭრევიანი.

— თუშში ვინ ვარგდა, მითხარით,

კაცად ვინ უფრო არია?
— ზეზვაი, ძმაო, ზეზვაი,
მთელის თუშების დარია.
არა ყოფილა გაზდილი,
მოპრო სდგომიყო ტანია.

ისა ყოფილა ვაჟკაცი,
ღირსი წელთ ერტყას ხმალია.
ლომია, უფალსა ვფიცავთ,
სწრაფი, ვით ელვა-ქარია,
ჰშვენოდა, ძმობამ, ვაჟკაცსა,
დაზარნიშული ფარია.
მაგრამ დავიჭრეს რჯულ-ძალთა,
გაწირეს ცოცხალ-მკვდარია.
თუ გაზრდის, — ფურმა გაზარდოს
აი მისთანა კარია!

ვერ ვნახეთ, რო დაეცნესოს,
ან შეცვლილიყოს სახითა.
თუშთ შაიჭირვეს ძალიან,
კრემლით ატირდნენ ცხარითა.
თავით დაურქვეს დროში
მისივე შუბის ტარითა.

— ახლა ისი სთქვით, მოყმენო.

ვინ დარჩა სირცხვილიანი?

— წიწვოლამ ლაფით გაგვთხიფა,
გაგვექცა სირბილიანი!
ნეტარ სად დაიმალება
სიცოცხლით სიკვდილიანი?
ფშავში როგორღა შოალის
ღიაცო ჩიქილიანი?
არ ვარგა მაგათი გვარი,
უჯიშო, სიცილიანი!
ხალხში როგორღა გამოვა?
ხატში როგორღა მოდგება?
უკლოს, უკეთურს, ბეჩაესა
სად დაეკარგა გონება?!
რად არ ირჩივა სიკვდილი
და თათრებისა მონება?
ვინღა გაივლევს ახლოსა,
ჩააქვავებენ დედანი.

მიწამ შაქამოს ცოცხალი
ე მაგისტანა მხედარი!
ომშით გამოქცეულსა
მეხი დაეცეს, მეღვარი!
არ ვარგა, იმიტომ თქმულა,
კაცი, ქალებში მკეხარი.

— ბერი სადღა ლუხუმი,
დამრიგებელი ფშავისა?

— ეხლა გავიტყდეთ ჩვენაცა,
აუგი გითხრათ თავისა:

იმისა ვერა გავიგეთ,
გულში ესა გვაქვს ჯავრადა.
მტერი რო მთა-ტყეს მოეცა,
ჩვენ თან მივსდევდით ჯარადა.
მისი ველარა გავიგეთ,
იქნებ თუშთ გაჰყვა წვეულად;
ზეზუაის დაჭრა ეწყინა,
ძმობილს თან ჰყავდეს ძმეულად.
ვერა ვიცით რა, ესა გვწყინს,
გვრცხვენინ, ჰხრად გვეცევიან;
დაკარგვა ჩვენის პატრონის
საგონად გარდაგვეცევიან.

XVII

ღამესა სძინავს მთა-ბარზე,
ბუნება დასვენებული,
მანათობელი ქვეყნისა,
მთვარეც ხომ ჩასვენებული.
მოისმის ივრის ჩხრიალი,
სიზმარს უამბობს ქალასა,
ერთად ჰკეცს საუბარშია
ცისა და ქვეყნის ძალასა.
ცა თავისათვის მყუდროდ სდგას,
გვერდ-სუფთა, ვარსკვლავიანი.

მუხაზედ ჩამოკიდული
კაცი სჩანს სამ-მკლავიანი.
თავი დაურჩევ მხედარსა,
თუ იყო გულ-ჯავრიანი?
იორი ყურსაც არ უგდებს,
ნელად აქანებს ტალღებსა.
არ ედარდება, დაობლდნენ,
მამა აღარ ჰყავ ბაღებსა.
იემისგან უარ-ყოფილსა
გადაუგდებენ ძაღლებსა.

XVIII

სხლოვანს ატირდა ბებერი,
მოსთქვამს ზარს ზარიანად:
„ნეტავი თავზე დამეცეს
მთა-ღელე ბარიანად!
ნეტავ, არც შვილი მყოლიყო,
არც გავჩენოდი დედასა,
თუ ამას მოვესწრებოდი,
ამდენ სირცხვილის კრეფასა!
შვილო! სირცხვილი მაჰმიე,
ძუძუ დასწყევლე დედისა!
თვითონ შენა ხარ მწამლავი
თავის უბედო ბედისა.
რად იქ არ მაჰყვდი, ბეჩაეო,
რად ხარ ყელ-საბელიანი!?
რად არ მომიხვედ, წიწოლავ,
პირნათლი, სახელიანი?!
გასწირე თავის ხსენება,
საწყევარ-სარბევიანი!
— მარტოდ რად სტირის დიაცი,
გვერდით არა ჰყავ სოფელი?
არ იმის მოზარეთ ზარი,
გულს ლახვარ-დამასობელი?

თასი დაღვარეს ხატშია:
ახლოს მიუღვეს არვინა,
წიწოლას დანაშაული
აწეულია ცამდინა,
დამცრო ჩვენი სახელი,
მთელს ლაშქარს გული ატკინა.
არც ვინ სამარეს გაუთხრის,
არც ვინ შაუკრავს კუბოსა;
მარტომ იტიროს დედამა,
კრემლი წინ დაიგუბოს!

XIX

იტყვიან: მაღლის მთის ძირსა,
ულრანს, უდაბურს ტყეშია,
ლუხუმში იწვა დაკრილი,
ნატყვიარი სკირს მკერდშია.
იქვე მაღალი კლდე იყო,
გამოქვაბული შავდა,
ხავსით მორთული, პირ-ქუში,
მრისხანე სანახავდა.
იქა ბუდობდა ვეება
გველი, მორთული ჯაგრითა,
ბევრისა ცოდვის მომქმედი,
პირზე დორბლების დაყრითა.
ბევრი ჩაენთქა ტიალსა
მონადირე და მხეცები.
იწვა, უცდიდა დავლასა
თვალეებით დანაცეცები.
გადამთხვალიყვნენ იქილამ
ნადირნი გულის თრთოლვითა.
ვერ გაჰხედნებენ იმ ალაგს,
ისე ეშინისთ შორითა.
ერთს ღღესა გველი, ვით ნისლი,
გაწოლილიყო ხეზედა,

წიოდა გულ-ჯავრიანი,
თანაც თბებოდა მზეზედა.
ამ დროს შაესმა კვნესის ხმა
ჯაგარ-აშლილსა გვერდზედა.
გაჰხედა, ნახა, — კაცი წევს,
სულის მაბრძოლი, ეული,
გასცქერის ცისა სივრცესა
სასო-მიხდილი, სნეული;
მკერდზე ატყვია მიმხმარი
სისხლი წყლად ამორწყეული.
გველს შეებრაღა ლუხუმში,
მისკე წავიდა ზღაზვნითა,
მიაშრილაღებს ხმელს ფოთოლს
დიდრონის ტანის გლარზვნითა.
ზედ დააშტერდა სნეულსა
თვისის გველურის სახითა,
დასცქერის სულის მაბრძოლსა
გულის მზარავის თვალითა.
დაფიქრდა გველი ძლიერა,
გული ევსება ბრალითა.
ბევრის ცოდვების მომქმედსა
გადაუბრუნდა გუნება:
რა სიბრალულთ იმსკვალვის
მისი გველური ბუნება!
ზედ გადააწვა, მკერდზედა
წყულულსა ულოკდა ენითა.
თან მკერდს უსველებს მხედარსა
კრემლების ჩამოდენითა.
აყრუებს ტყესა და ველსა
ოხვრითა რამოდენითა!

მთელს ერთს თვეს ასე უეწიდა
ადამის ტომის მტერია,
ბოროტების გზა გაუშვა,
კეთილი დაუჭერია!

საქმელსაც თვითონ უზიდავს,
ასმევს წყალს ლალის მთისასა;
ღამ-ღამ ზღაპარსაც უამბობს
ორის ობოლის ძმისასა.

ამბობენ: შაადლებინა
სნეულსო ფეხზე დადგომა;
ელირსებოა ლოუხუმსა
ლაშარის გორზე შადგომა!

1892 წ.

14 სტუმარ-მასპინძელი

I

ღამის წყვდიაღში ჩაფლული,
გამტენარებულის სახითა,
მოსჩანს ქისტეთის მიდამო
სალის კლდეების ტახტითა.
ბნელს ხევზე მოჰყევს მდინარე,
გულ-ამღვრეული ჯაფრითა.
გადმოხრილიყვნენ მთანიცა,
ხელ-პირს იბანდნენ წყალზედა;
ბევრი მომკედარა მათს მკერდზე,
სისხლს ვერ იხდნენ ტანზედა;
ძმის მკვლელის სისხლი სწყურია,
კაცი რომ მიდის გზაზედა.
გზას ვამბობ, თორემ რა გზაა,
ვიწრო ბილიკი კლდეზედა?
სავალად მეტად ძნელია,
ფეხს ძლივს აცილებს ფეხზედა.
გაღმა სჩანს ქისტის სოფელი
არწივის ბუდესავითა, —
საამო არის საცქერლად
ღიაციც უბესავითა.
სოფლის თავს სძინავს შავ ნისლსა

დაფიქრებულის სახითა.
კურს უგდებს არე-მარესა,
გულ-ლაღობს სანახავითა.
სტუმარი ცოტა ხანისა
ხვალ სხვაგან წავა აქითა.
წავა, გადივლის გორებსა,
ქედებსა ყინულიანსა;
აბნელებს, უხილავად ჰქმნის
ქვეყანას ხილულიანსა.
თუ მონადირეს ატირებს,
გზა-დაკარგულსა კლდეშია,
აღაღებს მგელსა და ქურდსა,
მოარულთ სიბნელეშია.

II

ზევიდამ ვინღაც უცნობმა
კლდის ლოდი გადმოაგორა,
მგზავრმა შეჭხედა პირ-აღმა,
წინ უდგას მაღალი გორა,
კურს უგდებს... ცოტა ხანს შემდეგ
მოესმა ქეიშის ჩხრაილი.

მგზავრი სიათას იმარჯუებს:
მტერი არ იყოს ტიალი.
შესცქერის გაფაციკვებით
ფეხზე შემდგარის თოფითა,
ჰხედავს, რომ მაალაჯუნებს
კაცი ორ-კაპის ჯოხითა.
შავი რამ მოსთრავს პირ-თავექვე,
ქეიშა ჭანავდა იმითა.
არას ამბობდა უცნობი,
სიტყვა არ მოსდის პირითა.
უბრკეყინავს სალტე თოფისა,
ვით წვიმის ცვარი დილითა.

— ვინ ხარ, რა სულიერი ხარ,
რას იარები ამ დროსა?

-- ვინ გინდა? მონადირე ვარ,
კაცს შენ ვერ გხედავ სანდოსა.

-- რაობით სანდო არა ვარ?
სიტყვას რად ამბობ მკდარესა?
ვითომ რომ დავგეტილომ
შენებრ ამ კლდიან მხარესა?
მეც მონადირე გახლავარ,
დღეს-კი ვეხეტე უბრალოდ.

— წესია მონადირისა,
ხომ მაინც დაპრჩი უვალოდ?

— ესეც ვალია, ძმობილო,
ძლივს-ღა დავათრევ ფეხებსა,
სულ დავიარე კიუზი,
არა ვსტოვებდი ხეებსა.
ზედ შავი ნისლი ჩამოწვა,
ნიავე მისცა ძლიერი,
ხევებით შემომღებულა,
როგორაც მგელი მშვირთ.
თვალ-წინ გზას ველარ ვარჩევდი,
კლდეზე გადადრუნას ვლაშობდი,

ხამად ვარ, გეზი არ ვიცი,
ამით ძლიერა ვწვალობდი.
ბევრგან დავაფრთხე ნადირი,
ცხადად ფეხის ხმა მესმოდა,
ან როცა გადაფრთილის
ჯიხვის რქა კლდეებს ესმოდა.
ის იყო გულის საკლავი,
თვალთ ვერაფერს ვხედავდი,
სროლას ან მოკვლას ვინ იტყვის,
წინ სვლას ველარა ვხედავდი.

უცნობი ახლოს მოვიდა,
შორი-ახლოსა მდგომარე,
„გამარჯვებო“ მისძახა,
ნუ სჩივი, ნუ ხარ მწყრომარე.

— შენც გაგიმარჯოს, ძმობილო,
ჰოცო ნადირი მხტომარე.

— აი ნადირი, რას სჩივი?—

უჩვენა ჯიხვი რქიანი, —
მკვდარი, რქებ-გადადგებული,
დაღუმებული, ქკვიანი?
თუ გინდა ეხლავ გავიყოთ,
როგორც ამხანაფთ ორადა,
ჩიჩიკ არ მინდა მე მეტი,
გავინაწილოთ სწორადა.
ამალამ ჩემთან წამოდი,
სახლი არ მიდგა შორადა.
სადაური ხარ, ძმობილო?
სახელიც მითხარ შენია!
ნუ სწუხარ, საზრდო შენთვისაც
დღეს უფალს გაუჩენია.
წილი გდებია შენაცა
ამ ჩემგან მოკლულს ჯიხვშია.
რად გიკვირს, არ გეხუმრები,
არც გეფერები პირშია.

მაშ, თუ ეს ასე არ არის,
რად შემეფეთე ამ დროსა?
შაჰრცხვის, ჩემ თავად, ვინც შენა
ნაწილი დავიკარგოსა.

რა გქვიან? სახელი მითხარ?

ხევსური სჩანხარ იერიით.

— ნუნუა მქვიან, ძმისაო,
გადმოხვეწილი ჭიელით, —
იცრუა ზვიადაურმა,
თვისი სახელი დამალა.

რა ქნას? მის სახელს იცნობენ,
ქისტებს ბევრს სისხლი ავალა;
ბევრს ქისტს მოაჭრა მარჯვენა,
უდროდ საფლაოში ჩალალა.

— შენი სახელიც მასწავლე?
ჩემი ხომ გითხარ მართლად?

— ჯოყოლა მქვიან, ძმობილო,
ალხასტაიძე გვარადა;
არ მოგვიხდება, ერთ-ურთში
სიტყვა ვიუბნოთ მცდარადა.
სახლი აქ ჯარეგას მიდგა,
ქავი და ციხე კარადა.
ამალამ ჩემთან წამოდი,
მე გაგიძღვები თავადა.
თუ კარგად არ დაგიხვდები,
არც დაგიხვდები ავადა.

ხვალ თითონ იცი, ძმობილო,
საითაც გინდა, იარე.
ზოგს მე გვიამბობ ჩემს დარდსა,
ზოგიც შენ გამოიზიარე,
— საცა არ მიხნავ, ძმობილო,
იქ ვმკო -- ეს სადაურია?

ყელი მოგიჭრავ ჯიხვისთვის,
ფეხებიც ჩატყაულია.

გესტუმრო, უარს არ გეტყვი,
გიშველი ჯიხვის ზიდვასა,
წილს კი არ მოგთხოვ, იცოდე,
თავს არა ვკადრებ იმასა.

შამოატყავეს ნადირი,
წავიდნენ ჯარეგაშია,
ბევრი იუბნეს ამბავი,
ერთ-ურთს გაეცვენ გზაშია.

III

მოვიდნენ. კოშკები დაჩნდა,
აქა-იქ ჰყეფენ ძაღლები;
კარებში იცქირებიან,
ცნობისმოყვარე ბაღლები.
დაეტყო ცხადად კლდის მსგავსად
სიპით ნაგები სახლები.

— აი, ეს ჩემი ოჯახი,
ჩემი ციხე და სახლია;
მობრძანდი, როგორც ძმა ძმასთან,
ნათლი-მამასთან — ნათლია.
ცოლს დაუძახა ჯოყოლამ:
— გამოიხდე კარშია!

ეტყობა თავ-მოწონება
მასპინძელს საუბარშია.
სდგანან დერეფანს, უცდიან...
ცეცხლი ჰკრთებოდა ღველფზედა,
ჩონგურს უკრავდა დროული,
კაცი რამ უჯდა გვერდზედა.
დამძღვრდა გმირობისასა,
მამა-პაპათა ცდისასა:

როგორ არბევდნენ ფშავ-ხევსურთ,
სისხლს ჰრ არჩენდნენ ძმისასა;
ყველგან მადლობას სწირავენ
მარჯვენას კაი ყმისასა;

გამოჩნდა ქალი ლამაზი,
შავის ტანსაცმლით მოსილი.
როგორაც ალყა ტანადა,
ვარსკვლავი ციღამ მოცლილი.

— აი, სტუმარი მოგვგვარეთ, —
*ღვთის წყალობაა ჩვენზედა, —
როგორც დაგვხედები, დიაცო,
ეხლა ჰკიდია შენზედა.

ქალმა სალამი მიართო:

— სტუმარო, მოხველ მშვიდობით!
— შენდაც მშვიდობა, გაცოცხლოს
თავის კმრითა და წილობით!

სტუმარს აბჯარი წაუღო,
მიიპატიჟა შინაო;

ქალი მისდევდა უკანა,
ჯოყოლა მიდის წინაო;
თან მისდევს ზვიადუფრი,
ძმობილი გაიჩინაო.

IV

ძაცი რომ სჩანდა სახლშია,
ქალარ-შერთული ხნიერი,
წამოდგა ისიც ფეხზედა,
როგორც კლდის ვეფხვი, ძლიერი.
სტუმარად მოსული უცნობი,
სტუმარს პატივს სცემს სხვისასა,
ფეხზე ადგომა წესია,
წესს ვერ დაარღვევს მთისასა.
მაგრამ, როს ნახა უცნობი,
ფერი დაედო მგლისაო;
ადვილად აიცნობოდა,
რასაც ჰფიქრობდა ისაო.
არ ეჭაზნიკა დროულს ქისტს
დანახვა უცხოს ყმისაო.

გული სცემს ბრაზ-მოარეული,
სახეც არ ჰმალავს აშასა,
ხანჯრისკენ ხელი მიუდის,
ჩუმად სინჯავდა დანასა,
მაგრამ სტუმარი სხვის სახლში,
ვერ აშლის ხათაბალასა.
ადგა და ჩუმად გავიდა,
თითზე იკბინა მწარედა,
სამჯერ ჩაიკრა გულს ხელი,
როცა გავიდა გარედა.
წავიდა. კარი-კარს დადის,
ენასა ჰღესავს შხამითა:
„ქისტებო, ჩვენი მოსისხლე
შემოგვეპარა ღამითა.
სჩანს, რო ჯოყოლა ვერ იცნობს,
არ უნახია თვალითა
ეგ ჩვენი ამომგდებელი,
ჩვენი მრბეველი ძალითა;
გაუშაძლარი მუდამ თამს
ჩვენის სისხლით და ძვალთა.
დღეს ჩვენს ხელს არის, ვეცადოთ,
ვაგემოთ გემო მწარია,
მაგათ მოკლული ამ ზაფხულს
გვყავს უპატრონო მკვდარია.
სიტყვით, თუ არ ვამბობ სიმართლეს,
თუ ჩემი სიტყვა მცდარია?!
გაიგოს ჩვენმა ღუშმანმაც,
არ გვაქვს უჯიშო გვარია.
მიკვირს ჯოყოლას ჰკვისაგან,
მტერს რად გაუღო კარია,
ვისა ჰმასპინძლობს ჰკვა-თხელი,
ცნობაზე რად არ არია!
ცხვირიდან უნდა ვადინოთ
ზვიადაურსა მშარია,

თუ არა, დიაცო დაუთმოთ
ჩვენი ხმალი და ფარია“.

აღელვდნენ ქისტის შვილები,
ყველამ შაიბა ხმალია,
აღელვდა მთელი სოფელი:
ბალო, კაცი და ქალია.
უნდა შესწიროს თავის მკედარს
ზვიადურის თავია;
უნდა მტრის საფლავზე დაკლან,
როგორაც წესი არია.
გაგზავნეს ერთი მზვერავი,
თან აბარებენ ჩუზადა.
მივიდღეს ჯოყოლასთანა
მეზობლურადა, ძმურადა;
სოფლის განზრახვა არას გზით
მას არ ჩაუგდას ყურადა.

ივანშმოს, იმუსაიფოს,
გაიგოს სტუმრის ლოგინი;
ღამე დაეხსნენ, შაკონონ,
არ უნდესთ ბევრი ლოღინი.
მივიდა მოყურიაღე
ლიქარდიანის ენითა,
სახელს ულოცავს ჯოყოლას,
ლაღობს, არ არის წყენითა.
ხალბათობს, ამბობს ამბებსა,
ენას აკვესებს კვესითა.
ვინ იცის, გული სავეს აქეს
გველის შხამით და გესლითა.
ივანშმეს. თვისი სტუმარი
მასპინძელს მოსწონს გულითა.
კარგი ვაჟკაცი ეტყოდა,
ფიცულობს თავის რჯულითა:

— ეს ერთი ცნობა, ზეალ ძმობა,
ერთად შევეთვისდეთ სულითა...

მოიპატივა საძილად,
დაუთმო თვისი ლაქანი.
— არაო, სტუმარი ეტყვის,
არ მინდა ლეიბ-საბანი.
მე დერეფანში დავწვები,
შინ ძილს არც კი ვარ ჩვეული.
ასრულდა მისი წადილი,
გულიდამ ამოწეული.
მოყურიადეს ეს უნდა,
ამაღ არს აქ მოწვეული.
წავიდა ვახარებული,
შეატყობინა ყველასა.
მამლის საჯდომი თუ იცის,
მეტე რა უნდა მელასა!

V

-- რა ამბავია. დიაცო?
ხმალი მინდა და ხანჯარი!
სახუმრო საქმე არაა,
თავზე დაგვესხა მტრის ჯარი!
ნამდვილ აკლებას გვიპირობს,
გელაღატობს ჩვენი სტუმარი;
ძმობით და მეგობრობითა
შემოგვეპარა ლაშქარი!
სუ, დიაცადე!.. მოვსტყუდი..
ჩვენი ქისტები არიან.
რისთვის მოვიდნენ ამ დროსა,
რას ბეკობენ, ვის რა სწადიან?!
ყური დაუგდე კარგადა,
კაცისა მესმის ხრიალი.
რა მქისე ხმაურობაა,
რა საზარელი გრიალი!
ჩემს სტუმარსა ჰკვლენ სწორედა,
უდგასთ ხანჯრების პრიალი.

იყურე უნამუსო, იმ,
ჩემს იჭახს როგორ სთელავენ!
გავიგო. აბა, წავდე,
რაზე, რისთვისა ჰლელავენ?

ეს სთქვა ჯოკოლამ, წამოდგა,
ხელხანჯრიანი წავიდა. -
გააღო სახლის კარები.
შეუპოვარად გავიდა.

— რას ჩადით? — შემოუძახა:
ვის სტუმარს ჰპოქავთ თოკითა,
რად სტეხთ საუფლო ჩვენს წესსა,
თავს ლაფს რად მასბამთ კოკითა?
ჩემს სჯულსა ვფიცავ, სისხლს
დავღვრი,

განანებთ ბრიყულს ქცევასა,
განანებთ, თუმცა ძმანი ხართ,
ჩემის კაცობის ქელვასა!..

— რას ამბობ, შტერო, რას
ამბობ?

რად არ მოდიხარ ცნებასა?
მოსისხლე სტუმრის გულისთვის
ძუძუს ვინ მოსჭრის დედასა?! -
შემოუძახეს ქისტებმა
ერთხმად, ძლიერად, კეკითა; --
შენ და შენს სტუმარს, ორივეს
ერთად ვადგისერით ბეკითა.
თემს რაც სწადიან, მას იზამს
თავის თემობის წესითა.
მთელის ქისტების ამომგდე
სტუმრად რადა გყავ სახლშია?
ზეიადაურის სახელი
ბეშმაკ კი იცის მთაშია.
ეს იყო მუდამ, ქვეა-თხელო,
ჩვენის გაელეტის ცდაშია,

მგლურად რომ გვეტევებოდა,
რო გვიჯდებოდა გზაშია.

ჯოკოლა ცოტას შეფიქრდა,
პირს სინანული წავსო,
თითქოს ნატყორცი ისარი
ზედ გულის კოვზზე დაესო.
-- თვით ამან მოჰკლა შენი ძმა
არყიანებში თოფითა,
ჩვენ ვიცნობთ მაგის სახესა,
გადაღესულსა ცოფითა.
„გახლაფართ ზეიადური“,
ჩამოგვეკიოდა გორითა;
სულ კარგად ვიცით, ცხადადა,
თვალს ვადევნებდით შორითა.
აავსო უშვე-ხევისურეთი
აკით წასხმულის ძროხითა.
უკან გაუდგა ლაშქარსა
ფეხ-მარდი, ლეგის ჩოხითა.
თავს რად იმურტლავ, ბეჩაფო,
ამასთან ჯდომა-ყოფნითა?!

— ეგ მართალია, იქნება...
რაც უნდა მითხრათ ბაგითა,
მითც ვერ მიიბამთ ჩემს გულსა
თქვენ გულისთქმასთან ძაფითა;
დღეს სტუმარია ეგ ჩემი,
თუნდ ზღვა ემართოს სისხლისა,
მითაც მე ვერ ვუღალატებ,
ვფიცავ ღმერთს, ქმნილი იმისა.
მე გთხოვ გაუშვა, მუსაო,
ნუ სტანჯავ უდიერადა,
როცა გასცდება ჩემს ოჯახს,
იქ მოეპყარით ავადა.
ვის გაუყიდავ სტუმარი?
ქისტეთს სად თქმულა ამბადა?

რა დავაშავე ისეთი,
რომ მომიხედით კარადა?
თვის რჯული დაგვიწყებიათ,
მიტომ იქცევით მცდარადა;
ჩემს ოჯახს პასუხს რით აძლევთ?
სახლში ხართ, განა შარადა!
ვაი თქვენ, ქისტის შვილებო,
მომდგარნო ჩემს კარს ჯარადა!
უიარაღოს აწვალვით,
გული რასა ჰგრძნობს თავადა?

მუსა (ჭოფოფას)

შენაც ამასთან შაგონავთ,
იემის პირს რომ სტებ, თავ-ხედო!
ჩვენის ნარჩევის დარღვევა
შენ როგორ უნდა გაპბედო?
აყეფდი ქოფაკივითა,
აბდა-უბდაობ შტერადა;
ამ გიაურის გულისთვის
მეგბსაც იპყრობი მტერადა.
არ იცი, რომ შენი საქმეც
დღეიდან წაუა ცერადა?!

ჯოყოლა (მუსას)

რაო? ქოფაკო?! შენ ამბობ?
ახლა ძალდაც გამხადე!?
იძრო ხანჯარი, მუსასა
გულში უმარჯვა ვადამდე.

— უყურე თვით ძალს, უყურე,
გამითამადა სადამდე!
ჩემის კაცობის დამქცევნო,
ლანძღვასაც მემართლებითა?
აღლახსა ფეიცაც, გაგმუსრავთ,
მანამ ამკაფავთ ხმლებითა,

გრისხადესთ ცა ქეყენის მადლი,
უსაშარსლოობის შერცნითა!

— რა კნა უღმერთომ, რა კნაო,
გაგიცა, კევაზე მცდარია...
ჯოყოლას თავზე დაეცა
მთელი ქისტების ჯარია,
ხელი შეუერეს... არ მისცეს
ნება, ეხმარა ხალხია...
ხელფეშეკრული დერფენს
დაადეს, როგორც მკედარია.
წყველა ხალხისა ქეჭმა,
ნაფურთხი წვიმის ცეცარია.
წამოიყენეს დაქრილი,
ზვიადაუროც სტანია...
რას ამბობს ზვიადაური?
სახე რადა აქვს მტენარია?
ბოლმა მიტომ ჰქალავს ვაჟაცა,
რომ ხელთ არა აქვს ხალხია:
„ჩამიგდეთ ხელში, ძაღლებო,
კარგი დაგიდგათ დარია“.
ამას ამბობდა დინჯადა,
სხედ არას მოუბარია.
მიჰყავდათ სასაფლაოზე.
სადაც ქისტების მკედარია,
უნდა თავის მკედარს შესწირონ,
რომ იქ უზიდოს წყალია.
მსახურად ჰყავდეს, მორჩილად
და გაუბანდოს ჯღანია...

V1

სოფლისა გაღმა გორია,
დამწვარი, ქვიშიანია.
ბევრი წევს იქა ვაჟაცა,
გულ-ლომი, ჯიშიანია.

ძირს მოსდგამს ბეჭი მღუმარე,
 ნალვარი, თიხიანია.
 ხმალი-ხანჯრის, თოფის მხმარეთა
 არა სძგერს გული მაგარი;
 იმათ სქამს მიწა უენო,
 სასტიკი, გაუმადლარი;
 მასში ეშლება ყველასა
 აღამიანის იერი.
 ვერ გვიხსნის სიკვდილის ბრჭყალით
 ძალა, ვერც სიტყვა ცბიერი.
 ბუნების კოდვა ესაა,
 მუდამ საწყინო ჩემია:
 აესა და კარგსა ყველას ჰკლავს,
 არაფერს გადურჩენია.
 ყველა მგზავრთათვის ინთქმევა,
 როცა ილუპვის გემია!..
 მზე ჯერ არ ამოსულიყო,
 ნამს ჯერ ბალახზე ეძინა,
 არ დაებერა ნიავსა,
 დაბლა არ ჩამოეფინა,
 ურიცხვი კაცი და ქალი
 ქალაზე შემოეფინა.
 მოჰყავდა ზვიადაური
 ხელ-შეკონილი გროვასა,
 ყველას უხარის მის მოკლა,
 ან ვინ დაიწყებს გლოვასა?!
 სიკვდილი ყველას გვაშინებს,
 სხვას თუ ჰკლენ, ცქერა გვწადიან;
 კაცნი ვერ ჰგრძნობენ ბევრჯელა,
 როგორ დიდს კოდვას სჩადიან,
 რამდენი ავსულის ვიცი,
 წარბ-შეუხრელად დადიან;
 თავის მტანჯვების შემუსვრა
 ან-კი ვის არა სწადიან?!.

VII

აი საფლავი ქისტისა,
 ხალხი მოკრტყა გარსაო,
 მოლა მოჰყვება ლოცვასა,
 იხსენებს თავის მკედარსაო:
 „ნუ იტანჯები, დარღაო,
 ნუ შეიწუხებ თავსაო,
 მოვსდები შენი მოძმენი
 შენის სამარის კარსაო,
 მსხვერპლსაცა გწირავთ, იხარე,
 არ გაქმევთ მტრისა ჯავრსაო“.
 — ძალ იყოს თქვენის მკედრისადა! —
 ვაჟკაცი იღებს ხმასაო,
 ბეწვს იშლის ბრაზ-მოკრეული,
 როგორაც ვეფხვი თმასაო.
 საკირის ცეცხლი ედება
 სამსხვერპლოს გულისთქმასაო.
 რა მოსდრეკს წარბ-დარღუბილსა,
 ქედ-ჩაჟანგებულ მთასაო!
 აქცევენ ზვიადაურსა,
 ყელში აბჯენენ ხმალსაო:
 „დარღამსაც შეეწირება“,
 ყველა დასძახის მასაო.
 „ძალ იყოს თქვენის მკედრისადა!“ —
 უპასუხებდა ხალხსაო.
 არ იდრიკება ვაჟკაცი,
 არ შეიხრია წარბსაო.
 გაოცდნენ ქისტის შვილები,
 ხალხი ღგებოდა ყალყსაო.
 „ღამის რო არ შეეწიროს,
 ერთი უყურეთ ძალსაო!“
 ჰყვირიან, თანაც ნელ-ნელა
 ყელში ურჭობენ ხმალსაო.

„ძალე იყოს“; ყელში იმზობდა,
შანამ მოსჭრიდნენ თავსაო!
„უტკირეთ, ერთი უტკირეთ,
არ ახამამებს თელსაო!“
სიცოცხლე ჰქრება, სისხლი დის,
ზვიადური კვდებაო,
გული ვერ მოჰკლა მტრის ხელმა,
გული გულადვე რჩებოდა
და ამ სურათის მნახველი
ერთი დიაცი ბნდებოდა,
კრემლებს მალავდა ლამაზი,
ხალხზე უკანა დგებოდა;
მოშველებასა ჰლამობდა:
„ნუ ჰკლავთ!“ ეძახის გულიო.
ფიქრობდა პრპ-პირფული:
ნეტავი მომცა სულიო,
ნეტავი ნებას მაძლევდეს
დებაკაცობის რჯულიო,
რომ ეგ ვაცოცხლო, სხვას ყველას
გავაფრთხობინო სულიო.
ნეტავი იმას, ვინაცა
მაგის მკლავზედა წვებოდა,
ვისიცა მეკრდი ან გული
მაგის გულ-მკერდსა სწედებოდა?
ნეტავი იმას, ოდესმე
ქირას ტრფობა გაუცდებოდა!?
ქისტები გაწყრდნენ, იტყიცეს;
ვერ აუხრულდით წადილი,
ვერ გაუყუათეს თავის მკვდარს
მის შესაფერი სადილი.
დაკლულმა დაჰკლა მათ გული
და გაუცრუა ქადილი.
მეურაცხეოფიო უნდოდით
ერთად გაეძროთ ხანჯრები

და გაეყუათ მკვდრის გვაშე
სისხლით ნალღბი ფანჯრები.
მარამ ვერ ჰბედვენ, სტყვენთან:
„სოდღა-ა!“ ცვლდა ჰტიტობდა.
ხალხის გული და გონება
სასინანულოდ მოჰქროდა.
სიტყვებს, როცა სახლში დაბრუნდნენ,
თავ-თავებზე ჩამოდიოდნენ:
ხომ მაგას არ მოუტყულებდით
მტრებს! ავს რამ არ სჩადიდნენ?
კარგი ვაჯჯაკა უოწილა,
ყველა ილლახსა ჰფიცავდა,
იმიტომ ვიფხვებდნენ გვებრძოდა,
თავის მარჯვენას იცავდა.
მავრამ მტერს მტრულად მოგვქე,
თვითონ სტყალსა ბრძანაო,
ის სჯობს, რაც მალე ვეცდებით.
გულში გაფურცლი დანაო.
წავიდნენ. ზვიადური
ზეზე გაწირეს ტილადა.
თუნდა ძაღლებმა ათრიონ,
ფრინველთა ჯიჯგონ ზიარად
არ შეეწირა, ეგდოსო,
ეგეც ეყოფა ზიანად.
ამას იძახდნენ ქისტები
თავმოწონებით, ხშიანად.
ამ ხმასვე იმეორებდნენ
ბნელი ხეები მაიანად.
ჩამოდგა საღმრთო ეპი,
მთიდან მზის სხივი წამოხდა,
სიბნელე მოიპარება.
სინათლეს სული ამოხდა
დადგნენ, სულ დადგნენ მზის სხივი,
ალარ ელავდა ქქიანა;

ოღირსადო სჩანს, გამჭრალო
 თეთრი აზა შავის მთისაო.
 ნალელთ ნაქარგი, ნაქსოვი
 სახე ამ საღის კლდისაო,
 რომ მუდამ მგლოვიაჩეა,
 ცრემლი ანკარა სდისაო.
 სიკვდილსა გლოვა უხდება,
 მკვდარს ძმის — ტირილი დისაო,
 ტყესა — ხიზ-იზმის ნაფრენი,
 ზოგ დროს — უმუილი მგლისაო.
 ვაქცასა — ოშში სიკვდილი,
 ხელში — ნატეხი ბმლისაო.
 ზვიადაურსა გლოვობდა
 შუთთა და გლოვა წყლისაო,
 ნიადად ჩამონადენი
 ოხვრა მალაღის მთისაო.
 ცრემლი ნისლევის ჯარისა
 ნაბრძანებია ღვთისაო,
 და წყაროს პირზე დიაცი, —
 ტურფი, ლამაზი, — ქისტისა,
 შუბლზე და მკერდზე წყალს ისხამს,
 დრო და დრო გული მისდისა.
 ბევრი იტირა ჩუმიად,
 თუმცა დრო და დრო ჰკრთებოდა;
 ზვიადაურის სიკვდილი
 თვალებში ელოდებოდა.
 სტიროდა, მგვრამ ტირილი,
 არ იყო, ეხატებოდა:
 ერთ მხრივ ხათრი აქვს თემისა,
 მეორით — ღმერთი აშინებს;
 ქისტეთის მტრისა მოზარეს
 თავს რისხვას გადმოადინებს.
 ეს ფიქრი გონებისა,
 გული თავისას ჰშერებოდა,

კაცის კაცურად სიკვდილი
 გულიდან არა ჰქრებოდა.
 ქალის გულს იგი სურათი
 წიგ გაეყარა ისრად;
 იმან დაადვა ლამაზსა
 დაკლულის გლოვა კისრად;
 სიბნელეს უცდის, მივიდეს,
 ლამით იტიროს მკვდარიო;
 იმას აღარა ჰფიქრობდა,
 ჯოყოლა როგორ ირიო.
 ვის ცოლი ვის ქმარსა სტირის?
 რას სჩადის ჰქვაზე მკდარიო?
 იქნება ჰკლავენ ჯოყოლის,
 სახლსაც შეუხსნეს კარიო!
 წამოდგა, იხედებოდა,
 როგორც დამუთხალი ნადირი,
 ხედნებ-ხედნებით ამოვლო
 ხევის კლდიანი ნაპირი;
 წყვდიადში საზარლად ისმის
 წყალთ ანაძრახი საყვირი.
 ამოვლო კრძალვით საფლავთან,
 მკვდარს მუხლ-მოყრით დაეყრდნო,
 ქვითინებს გულ-ამოსკვნითა,
 ცრემლსა სიბი ქვა დაედნო.
 აიხსნა დანა, მიჰმართა
 ზვიადაურსა იმითა,
 აიჭრა ნიშნად, სახსოვრად
 სამი ბალანი პირითა,
 ჩიქილის ტოტში შეჰჭვია
 ბროლის თითებით თლილითა...
 ეს რა ხმა ესმის, დგანდგარი?
 ყურებს გაუღის თივილი...
 საფლავებიდამ მოესმის
 მკვდრების წყრომა და ჩივილი!

თითქოს ბოლღებიც ატირდნენ,
გაუდისთ მწარეთ წივილი!
საერო წყრომის ხმა ისმის,
საერთო გულის ტკივილი:
„რის შერები, უნამუსოვო“,
გამწარებულნი ჩიოდნენ, —
„მიღალი ღმერთი გრისხავდეს“!
სამართ შემოჰკიოდნენ.
აჩქარებული ღრუბლები
ცის პირზე გადმოდიოდნენ.
გაიქცა, მირბის, იხედავს, —
მკვდარნი მისდევენ სწორია.
„შინით სად გაგვეხვეწები,
იქით თუ გაგვეშორია?“
ხმა ისმის დანადგენები,
ბასვე ეძახის გორია,
გარშემო დაუღლებული
განა ერთი და ორი.
„უნამუსოვო“! მისძახდნენ
ტან-დაწყებილნი დეკანი,
ბილახნი, ქვანი, ქვიშანი,
იმ არეშარეს მდებარნი.
აგერ, საფლავით ამოდგა
მისი მკვდარი ძმა ებარი,
თავის ტოლგმზი უსწორო,
ქისტეთს განთქმული მხედარი.
თან მიჰკიოდა თავის დის,
სიტყვა პირს მოსდის მკვებარი:
„ვაჰ, დაო, დაო, რა მიყავ?
რისხვა რად დამეც მედგარი?
მეორე საფლავში ჩამდეც,
ერთს, სამარეში მდებარი!
მაგით მიმტყიცებ ღობასა,
შენი ქალობა ეგ არი““!

ბილიკზე მოსუნსულებდა
სასაფლაოსკე მყეფარი.

VIII

— სად მიხვალ, სადო წყეულო?
საითკე მიეჩქარები?
ვინ გაქმევს კაის ყმის ლეშსა,
ძაღლო, დიგიდგა თვალები!
შენს საჯიჯგნადაც გამხდარა
ზვიადაურის ძვლები!?! —
სთქვა ეს ილაზამ და ქვებსა
ესროდა ხშირია-ხშირად.
მირბის და მისდევს შმაგათა
კლდიანის ხევის პირადა.
ხმა ისევ ესმის მკვდრებისა,
მას ბანს აძლევენენ მთანიცა,
სამღურავეს ეუბნებიან
ილაზას გიშრის თმანიცა.
მოუახლოვდა თავის სახლს,
სინათლე მოსჩანს იქითა;
უნდა იძახოს: „მიშველეთ“,
ხმა მიიწვდინოს შიგითა.
მაგრამ ვერ ამბობს ვერაფერს,
ოფლი წყლად მოსდის შუბლზედა.
მივიდა სულშეხუთული
და გადიიქა ზღუბლზედა.
კერის პირს იჯდო ჯოყოლა,
მუხლი გადევდო მუხლზედა.
„ვაჰმეო“ ეს კი იძახა,
სიტყვა გაუშრა ენაზე.
ქვარამ მოჰხვია ცოლს ხელი
და მიითრია კერაზე.
— რა დაგემართა, დიაცო?
ჩაეციხებდა მშფოთარე,

სხვა სადარდელი მაკლია,
 ეხლა შენ მექნა მოზარე?!
 რა დაგეპარა, რა არი?
 მითხარ, გახსენი ბაგეო?!
 ხომ არვინ მოიწადინა
 გადაეგორე მკლავზეო?
 მითხარ, არ გაქმევ იმის ჯავრს,
 განანებ ემაღ წამზეო.
 ჩემის ნამუსის შებღალველს
 მალე მოვიყვან. კეკაზეო,
 როგორც ვანანე მუსასა,
 მიხდომა სხვისა კარზეო. —
 პასუხს ელოდა ცოლისგან,
 დასჩერებოდა თავზეო.
 და თანაც ხანჯარს ჰბღუჯავდა.
 ხელი ეკიდა ტარზეო.
 ქალი ვერაფერს ამბობდა,
 გაჰმტკნარებოდა სახეო.
 თავს დასტრიალებს ჯოყოლა,
 ელის, რას ეტყვის ცოლია;
 შუალამის დროს აღაზამ
 თან-თან მოიცა გონია.
 უთხრა-ჯოყოლის: — რას ამბობ?
 თავი რად დაიღონია?
 რად მოიგონებ იმასა,
 რაიც არ მოსაგონია.
 სულ ტყუილია... კაცისა
 არსად მინახავს კაქანი,
 ვინ გამიბედავს მაგასა,
 რად მინდა ლეჩაქ-კაბანი?!
 სასაფლაოდამ დაებრუნდი,
 შენს ცხენს ვეძებდი ხევებში,
 ცხენის მაგივრად ბედკრული
 შიგ გვევრიე დევებში.

დამისვდა შავ-ნაბდიანი,
 უზარ-მაზარის ტანისა:
 ჯერაც თვალემაში მიეღავს
 სიმყრალე იმის კანისა;
 დიდ-ყურა, კბილებ-ლაქუნა,
 უმსგავსო, ფერად შავისა.
 ხელები გამომიწოდა,
 დიდი ხელები თავისა,
 მთის ოდნად სჩანდა მის თავზე
 მოშავფრო ქუდი ტყეისა;
 თან მითხრა: ჩემთან წამოდი,
 ჩემთან იცხოვრე, ქალო,
 ბევრი მაქვს ოქრო და ვერცხლი,
 არაფერს დაგიმალო;
 მე ვამოვიტყე, შევშინდი,
 დევიც მომდევდა ღრიალით;
 მთელი ქვეყანა იძვროდა
 იმის ფეხებ ქვეშ გრიალით;
 მზარავედა ეს ხმა, მთა-ბარიც
 წაღმა-წყულმა ტრიალით,
 ძლივს მოვადწიე და გამცნე
 ჩემი ვაება ხრიალით.
 ჯოყოლა ეტყვის: დევს გარდა
 სხვა რამ საქმეა კრდევა,
 ჩემს კეკას არ სჯერა ნათქვამი,
 ჩემი ფიქრები ირევა.
 ნამტრიალვეი რადა ხარ?
 ლაწეებზე ცრემლი გდენია;
 ჩქარა სთქვი, სწორედ მითხარი,
 თორემ ვერ მომიტმენია!
 სადარდო, საგულისხმო რამ
 გრძნობა გულის გადაფერენია.
 ჩემს თვალემა ვერ დამემაღვის
 იმ გრძნობის ნაკვალევია;

არ შაიძლება, არ დაჩნდეს
ნასვამი, დანალევია!..

— რა დაგიძალა, ჯოყოლავე,
ან რად შემირისხავ თქმისაღა? —

ეტყოდა ცოლი და ნაზი
თრთოლა მიეცა ხმისაღა: —

ცრემლები შემიწირია
იმ შენის მეგობრისაღა.

ძლიერ შემბრალდა ბეჩავი,
რომ უცხოეთში კედებოდა,
არც ნათესავი, არც მოძმე,
რომ ვისმეს შეპბრალებოდა!
მაგრამ, როს ჰკლავდნენ ხანჯრითა,
ოდნავაც არა ჰკრთებოდა.

იქნებ შენც გცოდე, ღმერთსაცა,
მაგრამ ვიტირე, რა ვქნაო!

— მაგისტვის როგორ შეგრისხავ,
ტყუილს სჯობს სიმართლის თქმაო.
იტირე?! მადლი გიქნია,
მე რა გამგე ვარ მაგისა?
ღიაცს მუდამაც უზღება
გლოვა ვაჟკაცის კარგისა.

IX

მეორე დილას ალაზამ
ძროხა გარეკა მთისაკე,
ჩამოდიოდნენ ფრინველები,
იზიდებოდნენ მკვდრისაკე;
ალაზაც მიიპარება
სასაფლაოს თავს კლდისაკე;
იქილამ აფრთხობს ყორნებსა,
სვავთა მხარ-მოფარფაშეთა,
ორბებსა გაუშამღრებსა,
მკვდრის ლეშზე მოყაშყაშეთა;

ხელს ამუშავებს და ჰმალავს
თვალეზს, მზებერ მოკაშყაშეთა.
კლდილამ გაღისვრის კენჭებსა
და თან წინდს ქსოვს ვითომა,
ოსტატობს, ხალხმა ვერ შესძლოს
იმის ფიქრების მიხედობა.

X

ბისოს მოვიდა ამბავი,
ვით ნაქუხარი მეხაღა:
„მოუკლავთ ზვიადური,
ციო ჩამოსული სვეტაღა,
ფშავ-ხევსურეთის ფარ-ხმალი,
გამოსადეგი მეტაღა!“
შავის ამბესა გამგონეთ
ზარი გამართეს ღელათა.
ბისოს სტიროდა ბებური,
მოსთქვამს, ქვითინებს მწარეღა:
„ბედ-კრული რად ვარ ცოცხალი?
მეც მაწას მიმბარეთა;
მკლავნი მაჩვენეთ შვილისა,
მოიტათ, ჩამბარეთა!
ჩემის შვილისა მარჯვენით
გულს მიწა მომაყარეთა;
ვაჰმე, რაღა ვარ ცოცხალი?
რისთვის-ღა ვსთელავ არეთა?!
მკვდარო, რად არ მეც ადრევე
თქვენთან არ დამიბარეთა?
როგორ ვიგონო თავის ძე
ურჯულლოს არემარეთა?“!

ვაჟკაცო გაიგეს ამბავი,
გასაგონარი ჰიროთა,
ერთმანეთს გადაეძრახნენ
ბოლმით შემკულის პიროთა;

რად გიკვირთ, როცა ჩვენს მფარველს
ცხარის ცრემლითა ვსტირითა?!

გამოიტანეს შუბები
დუმით ნაპოხის ცხვირითა,
ფარ-ხმალით მოკაზმულები
ჯარს ამზადებენ დილითა.
ეს ხომ ახალი არ არის,
სისხლმა იდინოს მილითა.
იძახის აპარეკაი:

„საგძალი გინდათ კვირისა“! -
— „ქულზე კაც უნდა წავიდეს“! -
ბაბურაული ჰყვირისა.
აღელვებულია ბორკენა,
ხმა არ გეგონოსთ სტივრისა!

XI

ქარში გამოდი, ჯოყოლავ,
წყნარად ნუ სწევხარ კერასა,
რამდენი ხალხი მოერტყა
იმ ჩვენის მთების წვერასა?!
ჩვენთან მოდიან სტუმრად,
ჩვენ გვიპირობენ წვევასა,
შეგვანანებენ დედათა —
შვილთა აკვნების რწვევასა.
საქონელს ერეკებიან,
რეულობაა როგორი?!
აავსო ჯარმა, შეპხებენ,
ჯარეგის თავი, სამ-გორი,
დამთხვალთა მენახირეთა
კლდეების მოსდევს ნაგორი.
წადი, უშველე თავისებს,
მტრის დასახვედრად მირბიან,
შენც ისე წადი ჯოყოლავ,
როგორაც სხვანი მიდიან.

- გაყვე?! რას ამბობ, კეკე-
თხელო?

არ გამავლევენ ახლოსა!
მარტოკამ უნდა ვიომო,
მაელმა ჯარეგამ მნახოსა;
ვინ ერთგულია, ვინ არა,
ქვეყანამ დაინახოსა.
ქისტებს ორგული ვგონივარ,
გამდვარი თავის რჯულზედა,
ჰფიქრობენ, ვითამ ჯოყოლამ
თავი გაჰყიდა ფულზედა,
ქისტეთის მოლაღატე ვარ,
ხელ-აღელვებული სულზედა;
მოაქვთ და ცოცხალს მადებენ
საფლავის ქვასა გულზედა.

ამას ამბობდა ჯოყოლა,
თან აბჯარს ისხამს ტანზედა:
წელზე შაიბა ფრანგული,
თოფი გადიგლო მხარზედა,
ქისტს არ მაუდის ჯიშობა,
მუხარადის დგმა თავზედა.
მარტოკა მიდის ცალს მხარეს,
თავ-დადებული ცდაზედა,
მტრის დასახვედრად სხვანიცა
შამოეფინენ მთაზედა.

XII

ჩამოდის ზევსურთა ჯარი
დროშა მოჰქონდა წინასა;
მიჰმართეს სასაფლაოსა,
მღუმარეს ქისტთა ბინასა:
მოძებნონ თავისი მკვდარი,
მოკრიბონ გმირის ძვალები,
ზვიადაურის მტანჯველთა

თირში მოსთხარონ თვალგები.
 დაუხვდათ ქისტის ჯარიცა,
 ხევ-ხევის პირას მალუღი;
 შამოესროლეს თოფები,
 მაყრები შემოსალტული;
 გზას არ უთმობენ ხევსურთა
 ბიჭები ამოსხარტული.
 ორივე მხრიდან თოფებსა
 ზედ დაკიჟინით ისვრიან,
 ორსავე საქმე აწუხებს,
 ორნივე მედგარდ იბრძვიან.
 ბლომად დალია ტყვიამა
 სისხლი, — მოძოვა ქუჩია,
 მაინც არ გატყდენ ქისტები,
 სდგანან ვით ციხე-ბურჯია.
 ბაბურაულმა ხევსურთა
 ხმალ-და-ხმალ ჩასვლა ურჩია.
 მივიდა საქმე ხმალზედა,
 ფარმა გზა მისცა საკაფი,
 საძვეარი აქვთ ხევსურთა
 ძვირი განძი და ალაფი.
 ფარო, ნუ ჰმტყუენოზ გორდასა,
 შენა ხარ მაგის ჯალათი;
 თავქვე მორბინალთ ხევსურთა
 წინ კლდე დაუხვდათ წარაფი.
 კლდიდამ გადუხტა უეცრად
 ქისტი ხმალ-მოღერებითა,
 აკვირვებს ქისტის ლაშქარსა
 მტრის ჯარის მოგერებითა.
 ზოგს მოტყუება ეგონა,
 ამბობდნენ, — მოჩენებითა:
 „ეგ ვინ უხვდება ხევსურთა?
 ჩვენი მხარეა, ვინ არი?
 ის უნდა ჯოყოლა იყოს,

სწორედ ნამდვილად ის არი“: —
 საქვა ერთმა, სხვანიც დასთანხმდნენ.
 გაოცებულნი უცქერენ.
 როგორ არ უფრთხის გროვასა,
 თუმცა ხმალ-ხანჯრებს უღერენ.
 მოკლეს კიდეცა, იქცევა,
 მკერდს ხანჯრის წვერით უწერენ.
 ეხლაც მასხარად აგვიგლო,
 წინად ხომ ბევრჯელ აგვრია,
 სოფლისა გადრა ინდომა,
 ჩვენ-კი ტალახში გაგვრია.
 მარტოკა მტრის ჯარს დაუხვდა,
 სწორეთა დავლათით დაგვრია.
 ხევსურთ ჯოყოლა გასწირეს
 მკედარო, კლდის თავსა, კეტამზე.
 თითონ დაესხნენ ქისტებსა,
 ჩამოფეინენ ფერდაზე.
 გახდა ხმალ-ხანჯრის ტრიალი,
 დაკრული მიდის მკერდამდე;
 ფარ-ხმალის ჩხერა, წკრიალი
 ცას აღიოდა ღმერთამდე.
 გაიქცა ქისტის ლაშქარი,
 კოშკებს მიჰმართეს გრიალით,
 უკან მისდევნენ ხევსურნი,
 თავზე ჩაქნების პრიალით;
 მოკრიბეს სასაფლაოზე
 ზვიადის ძელები ტრიალით:
 ზოგი სად ეგდო, ზოგი სად,
 ფრინველთ ნაჯიჯგნი ფრიალით;
 მოკრიბეს ძელები ხურჯინში
 და გამობრუნდნენ შინათვე.
 გამოირეკეს ცხვარ-ძროხა,
 გადმოავლიეს მთანია;
 ამოიყარეს მტრის ჯავრი,

სად არღო რაღა არიო?
 უცხოეთს მაინც არ დაჰრჩათ,
 შინ მოაქვო თავის მეცდარია,
 ფწვე-ხეცსურეთის იმედი,
 ქვე ცისე, რკინის კარიო.
 მოძვენი ღაბტირებენ
 თავის მეცდარა თავის წესზედა,
 მიაპარებენ სამარეს
 მაშა-პაპათა გვერდზედა:
 ძვირად ღირს დანადინარო
 თავისის ცრემლი მკერდზედა!

XIII

— უცხოთ კაცისა მოზარევე,
 ხეცსურთ მოგიკლეს ქმარია
 წადი, იტირე, ალაზვე,
 სამარეს მიადარია.
 თავს დაჰყრან ტალღებს ყორანი,
 წვერ-ულევაშს უცრის ქარიო.

— შენს მტკრსა ისეთი ყოფნა,
 რო ჩემი ყოყნა მწარეა!
 აღარეინ მივლინს ახლოსა,
 არეინ მიჰარა მზარია.
 იქვე დავარბე კედლის თავზე,
 საფლავიც გაუთხარია;
 სუყველამ ზურგი მაქცია,
 ყველაყა განზე მდგარია.
 სასაფლაოც კი შეჰიკრეს,
 რო დამემარსა ცხედარი:
 ჯოყოლამ გვ-ღალატაო,
 მაგის ადგილი ევ არი,
 საცა მარტოყა მოიბდა,
 ჩვენთვისა ჩირქის მცხებარი,
 თემის პირისა გამიტეხი,

ორგული, დაჟღეგარი.
 ცეცხლი მწვეავს, ძმაო, ცეცხლი მწვეავს,
 უალო, მოუღებარი;
 გულს მიკლავს, გონებას მირეცს
 ფიქრები გაუგებარი!
 ცოლი სტიროდა ჯოყოლას,
 ცრემლს ასხურებდა ხშირად.
 არჩეო ყელ-გადაგდებული,
 თმა ხშირი, მთვარე პირად.
 ეკერებოდა გულ-მკერდზე
 ქმარს მარგალიტის ღილადა.

XIV

ღამეა ბნელი, დენგმა,
 დგანდგნარებს არე-მარეო.
 ღმერთო, მოჰხედე ტანჯულთა,
 უშველე, შაიწყალეო!
 კარგი კარგია მაინცა,
 ბეჩავი შაიყვარეო!
 ტანჯულთა ლოცვა-მუდარა-
 გულს ვარდად დაყვარეო!
 თუ არ უშველო, საწყლების
 სულელები მიიბარეო!..
 გეყო მაგდენი მუქარა,
 ღრუბელიო, გადიყარეო!
 მდინარე მოჰქუხს, მრისხანებს,
 ზედ ასქეგებოდა ლოდებსა,
 არ იცის, რისთვის კგოდებსა.
 არ ეშინიან ტანჯვისა,
 იმან არ იცის სიყვდილი.
 ერთი რამ იცის მხოლოდა:
 ცრემლის ღვრა, მაღლა ყვირილი,
 მუდამ ჟამს უცინარობა,

მარტო ტირილი, ტირილი...
ქარი სცემს დაბლა ხეებიით,
ჩამოკიეინებს მთებია;
ქალი სდგას, მდინარეს-დასცქერს.
კლდეზე გაშლილის თმებითა;
სხივ-მიხდილ ვარსკვლავს მაგონებს
მკრთალად მთრთოლარის ყბებითა.
არ იღებს ხმასა... შემკრთალი
ქართის, რომ დაჰსცქერის მდინარეს;
რა საზარლადა ხმაურობს,
როგორ საზარლად მდინარებს!
ლაშ-დაღრენილი, სასტიკი
შავი ხეობა მძვინვარებს.
„თავს ნუ იკლავო!“ აბა, თუ
ერთმა ურჩიოს მაინცა.
დახუჭა ქალმა თვალები,
მსწრაფლად მორევში ჩაიქცა.

რალადვიცოცხლო, რილასთვის?
ამას ჰფიქრობდა ქალია.—
ქისტებში ჩემი ერთგული
კენჭიც კი არსად არია.
ორთავ შევცოდეთ, ქისტებსა,
მათ შამჩვენეს ქმარია...
მე უფრო დიდი ცოდვა მაქვს,
უცხოხთვის ცრემლი ვღვარია.
წყილო წყალმა აღაზა,
ლამსა და ქეშას შაპრია.

XV

რმ კლდის თავს, საცა ჯოყოლა
მოჰკლეს ხევსურთა ბრძოლაში,
ლამ-ლამ ჰხედავენ სურათსა
ზავისგან ნავულის გორაში:
კლდის თავს წადგება ჯოყოლა,

სასაფლაოსკენ იძახებს:
„ზვიალაურო, ძმობილო,
რად არ მაჩვენებ შენს სახეს“?
სასაფლაოდამ წამოვა
აჩრდილი ფარ-ხმალიანი,
გულზე უწყევია დაკრეფით
მკლავები სამკლავიანი.
მივა და მიესალმება
თავის ძმობილსა მღუფარედ.
იქვე აღაზაც ამოდის
სახე მოწყენით, მწუხარედ.
ენტება ცეცხლი მათ გვერდით,
მკრთალადა ბეუტავს მთაზედა;
იმათ ჰმასპინძლობს აღაზა,
ჯიხვის მწვადს უწვავს ალზედა.
ვაჟკაცობისას ამბობენ,
ერთ-ურთის დანდობისასა,
„სტუმარ-მასპინძლის წესზედა
ცნობის და და-ძმობისასა.
როცა მათ ჰხედავს ერთადა,
კაცი ვერ ძღება ცქერითა;
მაგრამ გაჩნდება ჯანლი რამ
კურუმად შავის ფერითა,
დაეფარება სანახავს
წერა მწერელის წერითა.
ზედ აწევს ჯადოსაფითა,
არ დაიმტკრევა კვერითა,
ვერც შეულოცავს მლოცავი,
არც აიხდება ხელითა.“
მხოლოდ მდინარის ხმა ისმის,
დაბლა მიქანავს ხელითა
და უფსკრულს დასცქერს პირი-მზე
მოღერებულის ყელითა...

გასამეორებელი კითხვები, თემები და სავარჯიშოები. მოიგონეთ მთავარი ფაქტები ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებიდან. მისი მხატვრული ნიჭის ძირითადი თვისება. ჭკონის პიროვნება ლირიკული ლექსების მიხედვით: „სამღერა“, „მესტიის ჩივილი“, „დამსეტყველა“, „კიდევაც ვნახავ გაზაფხულს“. ბუნება და ცხოვრება ვაჟას პოეზიაში („ლამე მთაში“, „უნუგუნო ყოფნა“, „ქუჩი“, „ხმელი წითელი“, „ობოლი“, „შვლის ნუკრის ნამბობი“, აგრეთვე შესადგირი ადგილების ჩვენება ზემომოყვანილ პოემებში). სამშობლო ქვეყნის სიმბოლიური სახე ვაჟას პოეზიაში („არწივი“, „ბებერი ღომი“ და სხვ.). „ბაზტრიონის“ მთავარ გმირთა დახასიათება და მთელი პოემის დედააზრი. ოჯახური დამოუკიდებლობა და თემისათვის თავდადება „სტუმარ-მასპინძელში“.

ბიბლიოგრაფია და კრიტიკა. ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა პირველი კრებული გამოცემულია ქართვ. შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ თფილისში 1899 წელს. შემდეგი დროის ნაწერები გამოცემულია „შორაპნის“ ფირმის მიერ სათაურით: „ცრემლები“.

კრიტიკული წერილები იხ. კიტა აბაშიძის „ეტიუდები“—წ. II, გვ. 184; ალ. ხახანაშვილის „ქართ. სიტყვიერების ისტორია“ (მე-19 საუკუნე), გვ. 201—221.

დავით კლდიაშვილი

(დაიბადა 1862 წელს)

გიორგი წერეთლის რეალისტურ სკოლაში, ეგნატე ინგოროყვას (ნინოშვილის) შემდეგ, თვალსაჩინო ადგილი დაიჭირა დავით კლდიაშვილმა. იგი დაიბადა 1862 წელს, სოფელ სეიმონეთში (იმერეთში). ათ წლამდე ქუთაისში სწავლობდა ერთ კერძო სკოლაში, ხოლო, როცა ათი წლისა შესრულდა (1872 წ.), რამოდენსამე სხვა ქართველ მოწაფესთან ერთად, წაყვანილ იქმნა კიევის, სამხედრო გიმნაზიაში, სადაც დაჰყო 1880 წლამდე. აქედან იგი გადავიდა მოსკოვის სამხედრო სასწავლებელში, რომელიც 1882 წელს დაამთავრა, მიიღო ოფიცრობა და დაინიშნა ბათუმში. აქ მსახურობდა იგი დიდხანს, დაჯილდოვებულ იქმნა პოლკოვნიკის ხარისხით და გამოვიდა სამხედრო სამსახურიდან, რის შემდეგაც გამწესდა შავი ქვის მრეწველთა საბუღოში, ქუთაისში. უკანასკნელი ომის დროს დავით კლდიაშვილი კვლავ ჩაეწერა მხედრობაში და მიიღო მონაწილეობა სამშობლოს დაცვაში.

სამწევრო ასპარეზზე დავ. კლდიაშვილი 1894 წელს გამოვიდა, როცა დაიბეჭდა მისი პირველი მოთხრობა „შერისხვა“, რასაც მოჰყვა მოთხრობები: „მსხვერპლი“, „სოლომონ მორბელაძე“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირება“, კომედია „დარისპანის გასაჭირი“ და სხვანი. თავისი მოთხრობების საგნად დ. კლდიაშვილს ალებული აქვს უმოთხრობად იმერელი ხელმოკლე აზნაურების ყოფა-ცხოვრება, მათი დროგადასული და ნიადაგ გამოცლილი წოდებრივი თავმოყვონება, მავსე ჩვეულებანი, პირმოთნეობა და სხვ. ნიჭიერი მწერალი შეუდარებლის რეალობით გვიშლის თვალ წინ თავისი გმირების კომიკურ მხარეებს, ღრმა შინაგან ტრადიზმთან შეერთებულს; და მით იწვევს მკითხველში არა მხოლოდ სიცილს, არამედ გულწრფელ სიბრალულსაც ამ გმირებისადმი, რომელნიც მსხვერპლნი გამხდარან თანამედროვე ცხოვრების უღმრთელი პირობებისა („სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირება“, „დარისპანის გასაჭირი“) და დრომოკმეულის ცრუმორწმუნეობრივი შეხედულებისა ადამიანის ცხოვრებაზე („მსხვერპლი“).

3. სამანაშვილის დედინაცვალი

მოთხრობა

I

ბეკინა სამანაშვილი, რასაკვირველია, ღარიბი აზნაური იყო, გვარიანი ღარიბიც. აბა, რა სიმდიდრეს მოასწავებდა ის ოცდაათი ურეში სიმიანი, ორმოცი ჩაფი ღვინო და ათიოდე ბათმანი ლობიო, მის მამულს რომ შემოჰქონდა და რითაც თავს ირჩენდა წლიდან-წლამდე ბეკინას ოჯახში; მაგრამ ბეკინას კი თავისი თავი მდიდრებში მოჰქონდა და ვინ იქნებოდა, რომ თავის სიღარბეზედ ერთი სიტყვა წამოეცდევინებინა ბეკინასათვის? როგორც იმერეთში ამბობენ, ერთობ-გადაპრანჭული აზნაური იყო ჩვენი ბეკინა.

როცა შინაურობაშიაც ლაპარაკს გააბაზდა ბეკინა თავის გამოუღწევლ სარჩოზედ, ღონიერ ლუკმაზედ, მისი ერთად-ერთი ცოლ-შვილიანი ვაჟი-შვილი პლატონი, თუმცა ტრახბახობად მიაჩნდა მოხუცებული მამის ასეთი სიტყვა, მაინც არას ეუბნებოდა საწინააღმდეგოს და მხოლოდ პირჯვრის გამოსახვით იტყოდა ხოლმე:

— ამაზედაც გმადლდბ, უფალო, ამაზედაც გმადლოზ, უფალო!

ამ წამომახილით პლატონი თავის გულითადს მადლობას უცხადებდა ზეციერ მამას, რომ შემცილებელი არავინ გაუჩინა მის ღარიბ ლუკმაში. თავის ცოტაზედაც კმაყოფილი, ამ თავის მცირედიტაც ბედნიერი, იგი გულმოდგინებით ურტყავდა თოხს მიწას და ოჯახში სრული კმაყოფილება სუფევდა: თუ რამ საწყენად ჰქონდა ამ ოჯახს, ეგ იყო პლატონის ცოლის მეღანოს ხშირი შვილოსნობა. ყოველ საოჯახო საქმეში მარჯვე მეღანომ, შვილოსნობაშიაც არ დაავდო თავისი სიმარჯვე, და სულ მოკლე ხანში ოთხი შვილი შესძინა ოჯახს. ხშირად უხუპრია ამაზედ რძლისათვის ბეკინას (ა უთქვამს ღმრთი):

— შე ქალო, ზოგ საქმეში სიმარჯვე მარებელი კი არა, მანებელიცაა... ე შენი კმარი შეიბრაღე, შე კარგო ქალო! — და ამასთან ბეკინა გულიანად გაღიზარბარებდა ხოლმე.

არაფერია... შიშს გულში ნუ შოუშობ... ღმერთი მოწყალეა, თავის გაჩენილს უმოწყალოდ არ დაავდებს, ვენაცვალე მის ძლიერებას... ყოჩიუ-

ლი მისი ნებაა!.. ალბათ სურს, რომ სამანიშვილები მოამრავლოს!.. პასაც ჰვყენად მხოლოდ რჩეულები უნდა, რომ ყავდეს! ხა, ხა, ხა!..

არც პლატონს ჰქონდა სასიამოვნოდ, რასაკვირველია, ბევრი შვილები, მაგრამ რას იზამდა, მხოლოდ თავს გააქნევდა, როცა მათ თვალს გადააუღებდა ხოლმე.

ამ გარემოების გარდა სხვებზე სწორედ ბედნიერად სთვლიდნენ სამანიშვილები თავიანთ თავს. დროებამ ისე მოიტანა, რომ მათი მცირე ქონებაც კი სიმდიდრედ ითვლებოდა, და მის მქონებელს არა თუ აკმაყოფილებდა, არამედ ბედნიერად აგრძნობინებდა თავის თავს და მადლობას წარმოათქმევინებდა უფლისადმი.

რა შესაშურებელი უნდა ყოფილიყო ასე ცოტაზედ დამყარებული კმაყოფილება და ბედნიერება?!. რა სახარბიელო უნდა ყოფილიყო კაცის მოუთხოვნელობით მოპოვებული გულის სიმშვიდე?!. მაგრამ ბედნიერება, რაგვარიც უნდა იყოს, ვის შერჩენია ბოლომდის, რომ სამანიშვილისას ფეხი მოედგა მკიდრად? ან კი რა საფიქრებელი იყო, რომ ასე ცოტათი შემოტყუებული ბედნიერება ისევ ცოტა მიზეზითვე ხელიდან არ გამოეცლებოდათ, სუსტს საფუძველზედ დამყარებული კმაყოფილება არ მოესპობოდათ!.. უბედურობის დასაწყისად ბედმა მოუსპოა დღე საწყალ მარიკას, ბეკინას. ცოლს.

დედის სიკვდილი თავის თავადაც მწარე იყო შვილისათვის, რომ სხვაფერიც სამწუხარო არ ყოფილიყო. ბეკინა მეტად ჭარმაგი მოხუცებული იყო და ამის გამო საშიშარი იყო, უცნაური სურვილი მეორე ცოლის შერთვისა გულში არ გავლებოდა; დედინაცვლის დანახვის შიში და დედინაცვალთან „თან-მომყოლისა“ თავზარსა სცემდა აქამდის გულდამშვიდებით მცხოვრებელს აზნაურს; აი მაშინ იქნებოდა სწორედ „ძმა ძმისთვისო—შავ ღღისთვისო“. ცოლმაცა და ქმარმაც გააორკეცეს მოხუცებული მამის პატივისცემა და მოვლა: ორივენი გვაფაციკვებით თავს დასტრიალებდნენ დაქვრივებულ ბეკინას და თავგამოდებით ემსახურებოდნენ; თვალში შეჰყურებდნენ, რომ ყოველ მის სურვილსა და საწადელს მისგან გამოთქმამდის მიმხედარიყვნენ და იმ წამსვე აესრულებინათ. ერთის სიტყვით, პლატონიც და მელანიაც დღე-და-ღამ იმის მეცადინობაში იყვნენ, რომ მოხუცებულის გული მოევოთ და თავიანთ თავი შეეყვარებინათ, რაც შეიძლებოდა, მეტად. ამაში კიდევ მიაღწიეს თავის წაღილს. ბეკინა ღიდად აფასებდა რძალ-შვილისაგან ყურადღებას, მეტად მადლიერი იყო მათი და, გულაჩვილებული, კიდევაც იტყუადა ხოლმე მათთანაც და სხვებთანაც:

— ეჰ, ერთი ჩემს მარიკასაც დასცლოდა ამისთანა ყოღნა, ამათთანა ღვთის-ნიერ შვილების მზერა! ჰეი, ჰეი! თან ამოიოპრებდა ზღაღმა ამ სიტყვებთან ერთად ბეკინა.

ამის გამგონ ცოლქმარს იმედი ეძლეოდა, რომ ბეკინა მეტად დაშორებული უნდა ყოფილიყო რაიმე მათ საწყენ საქციელს და ბოლოს კიდევ სრულიად გული დაიმშვიდეს. მაგრამ ბეკინას ამ კმაყოფილებასა და განცხრობაში, შვილების სიყვარულთან, სხვადასხვანაირი ნატვრაც გულში ეპარებოდა და ღრთოთ განმავლობაში ეჯინებოდა. იმ სასიამოვნო მდგონარეობაში, მას რომ ეღირსა, უფრო სიამოვნებით, უფრო ტკბილად იგრძნობდა თავის თავს თავისი შესაფერისი ამხანაგის რომ ჰყოლოდა ვინმე. ასე ფიქრობდა გუნებაში ბეკინა და ეს აზრი, შემდეგ სურვილად გადაქცეული, ბოლოს აუცილებელ წაღილად გადაექცა; მის გუნებაში, ასე რომ მოაგვაროს, ბედნიერთა უბედნიერესი კაცი იქნებოდა. მისი აზრით, ეგ მისი წადილი მის მოსიყვარულე შვილებს არც კი უნდა სწყენოდათ.

— განა ჩემს კარგად ყოფნაზედ არ მეცადინებენ?!. რასაკერაველია არ ეწყინებათ!! — აჯერებდა თავის თავს ბეკინა — ან კი რაზედ უნდა ეწყინოთ... ცუდი მამა ვიყავი მათთვის თუ?.. საცხოვრებელი არ აქვთ ჩემგან ჩაბარებული თუ? სულ ხომ მათ ვერ შეეწირავ ჩემს თავს, თუმცა, ღმერთია მოწამე, რა რიგად მაგენი მე მიყვარან!.. არც ეწყინებათ, რა... არ შეიძლება, რომ ეწყინოთ!.. მე რომ იმათ უყვარვარ!..

ასე ფიქრობდა ბეკინა და იმით გაათავა, რომ ერთ დღეს კაცი მიუზღავნა შვილს და გამოუცხადა თავისი სურვილი ცოლის თხოვისა.

ადილი წარმოსადგენია, რა რიგად მოხვედებოდა პლატონას გულს ამის გაგონება.

— მლუპავ, მამა? — მივიდა იგი ბეკინასთან, — მლუპავ?!.. დანას მიყრი ყელში?.. რატომ მიმეტებ, შენი ჰირიმე?!.. — ძლივს წარმოსთქვა პლატონმა და, ხმაჩაწყვეტილმა, უნუგეშოდ ხელები გაშალა.

— გლუპავ?!. რათა, შვილო, რათა?!.. შენისთანა შვილი უნდა დაღუპოს მამამ?!..

— აბა რაა?..და ისევ სიტყვა გაუშრა პლატონს.

— კარგი, თუ გიყვარდე, კარგი! — მხიარულად შესძახა ბეკინამ. — შე კარგო კაცო, მე ერთი ბებრუხანა მოვათრიო. შენ რატომ უნდა დაიღუპო, შვილო?!.. რა დაგლუპავს, თუ გიყვარდე?

— შვილი გეყოლება...

- ხა, ხა, ხა! - გაღიზიანებული ბეკინამ და სიტყვა გააწყვეტინა პლატონს.
--შვილი გეკოლებო?... ხა, ხა, ხა!.. რაღა დროს ჩემი შვილია, შე კაცო?!
ხა, ხა, ხა!

- მამა... შენ ნუ მომიკვდები, სიკვდილის მსგავს საქმეს მიპირებ... შენ
ნუ მომიკვდები!..

- ერთი შენი დაჯინებული ლაპარაკი ღრეს, პლატონ!.. დედაბერმა
რავა უნდა შეგაშინოს, შე გლახაკო!?... ასე რატომ უნდა შეწუხდე?... ეგ შე-
ნი შიში, მამაშვილობამ, სრულიად უსაფუძვლოა... რამე გეგნებათ კი არა,
თუ დამიჯერებ, სასარგებლოც იქნება: საწყო მელანოს ცოტა შეღავათი მა-
ინც მიეცემა, თვარა აღარაა ქალი!.. უკირს ერთ ადამიანს - თელი ოჯახი კი-
სერზედ აწევს!..

- ბატონო, ნელანოს ჯაფას რას დევძებ, შენ ნუ...

- რატომ რას დევძებ?... - გააწყვეტინა სიტყვა ბეკინამ. რატომ არ
დევძებ... ისიც ჰქვია არაა ჩემი?

- ბატონო, შენ სხვებზე შეგვიბრალო და ჩვენს ჯაფას ნუ კითხლობ,
ნუ დარდობ... ღმერთს ჯაფისათვის ვეყვართ გაჩენილი!.. - ეუბნებოდა პლა-
ტონი - მამა, შენი ქორიზე, გადათქვი ცოლის თხოვა და რა გინდა ჩემგან!..

- ნუ ხარ ჯინიანი, შვილო!.. შეუტია ბეკინამ. მარტო შენს თავზედ
კი არ უნდა იფიქრო ადამიანმა, შვილო!

პლატონს ეწყინა ეგ უთანასწოელი სიტყვა მამისაგან და კუშტად უთხრა:

- ბატონო, დროც კი აღარაა შენი ცოლი თხოვის!

ბეკინამ ქორივით გადაშხედა შვილს და წელში გაიმართა.

- ერიპა! - შესძახა მან, ერიპა! რა მოსხლეტილი დამინახე! თქვენის-
თანა ახალკახდეზს კადევ ერთ ათს ერთად ვაჯობებ ჯანითაც, სიპრთელითაც,
შეხედულობითაც და ვაჟკაცობითაც!.. არა, შვილო, მაგი სულ ტყვილია!..
სულ ტყვილია!..

- რაში შემატყვე დაძაბუნება!.. მმ!.. და ბეკინამ მარჯვენა ხელით შეი-
ბერტყა თავისი გრძელი, გაქ ღარავებული წვერი და მერე თავაწონებით გადი-
გრიხა თავისი ლაპაზი ულკასები.

- არა, შვილო! მიუახლოვდა ბეკინა შვილს და მხარზედ ხელი დაა-
დო. არა, შვილო, მაგისთანა ლაპარაკს თავი დაანებე... ღმერთმა იცის, და
მან ისე ჩემი სული შეიყვაროს, რაევარც მე თქვენ მიყვარდეთ და მან იცო-
დეს, თუ მე თქვენთვის ცუდი რამე გულში მედვას!.. არც იფიქროთ, რომ
ჩემგანთ თქვენ, რამე დასაკლისი საქმე კი არა, უბრალო წყენაც შეგხედეთ!..

მაგრამ ნორც თქვენ აჯინდებით, შვილებო!.. ღმერთმა იცის და ყველაც ხედავს, რომ არა გიჭირთ-რა: მიწაც საკმაოდ გაქვთ, თუ სხვაზედ მეტი არა, წყალიც, სახლიც, კარიც... ტყეც და ველიც!.. (ეს კი მეტი წამოსცდა ბეკინას ტყე სრულიად არა ჰქონებია)... სამწუხარო რა გაქვთ?! ღმერთი უფრო მეტს მოწყალეობს მოგცემს, უფრო გიწინამძღვრებთ, თუ მეც მომხედავთ, შემინახავთ და ჩემი უკანასკნელი დღეების გამწარებას არ ინდობებთ... რა ექნა, შვილო... მეც კაცი ვარ, მეც ადამიანი ვარ!.. მყოლებოდა დედა-შენი ცოცხალი, ჰეი, შვილო, ჩემისთანა ბედნიერი ქვეყანაზედ კაცი არ იქნებოდა!... მაგრამ რას იზამ... უფალომ ასე ინება და დღეს ნუ ამიტყლებით, ნუ აპეშლებით; თქვენ რომ კარგები ხართ, სხვას, გარეშეს ნუ ათქმევინებთ, მოხუცებული მამა შეაწუხესო... ისე მომეჩეცით, როგორც ქე ხართ კაი, მშობლის მოსიყვარულე შვილები!.. ღმერთი დაგიფასებთ და ამისათვის კიდევ დაკაჯილოვებთ, ყოველ განსაცდელს აგარიდებთ!.. კარგის - ღმერთიც კარგი მწყალობელია, შვილო!... ნუ მეწინააღმდეგები! გარწმუნებ, პატიოსან სიტყვას გაძღვე, თქვენ არაფერი დაგიშვდეთ, წაგიხეთ, ერთი ხნიერი დედა-კაცი მე სახლში შემოვიყვანო. ცოტა ხანს ვიცხოვრებთ ტკბილად, სიამოვნებით ერთად და მერე ღმერთმა კეთილად მოგახმაროთ ეს ოჯახიცა, ეს სახლიც, ეს კარიც... ყორიფელი, რაც რამ გაგვაჩნია, შვილო!

- ბატონო, შვილი რო გეყოლოს, შვილი... მაშინ? დაატანა პლატონმა.

- შენ დღეს კაცი ვერ გელაპარაკება, შვილო, მხარი ისთე გაქვს მოქცეული! -- წყენით უთხრა ბეკინამ... - თუ კაცის სიტყვას არ გაიგონებ, აბა რაღა მოგიხერხო, შვილო?! მეტი დაჯერება მე არ შემიქლია და ღმერთმა შეიღობა მოგცეს!... ჯინიანი კაცი გარეშეც სასიამოვნო არაა, თვარა შვილი რა!?

II

მერ გადაათქმევინა პლატონმა ბეკინას მისი სურვილი და ამან მეტად აუშლვრია გული. სხვაც მიუჯავნა მამას ამის თაობაზედ, მაგრამ ბეკინა გაჯიუტებაში ართმევდა შვილს მის საქციელს და არ იშლიდა თავის განზრახულებას. იგი დარწმუნებული იყო და ყველას არწმუნებდა, რომ შვილი აო მიეცეპოდა მისგან მოყვანილ დედა-კაცს, რომ ღმერთი მის მოსიყვარულე შვილეს, არა თუ დააკლებდა რამეს, შეჰპატებდა კიდევ უსაუზოდ. პლატონი

ამ შემატებაზედ ძალიან უარს ამბობდა, ოღონდ კი თავისი, რაც ხელში ეჭოდა, მტკიცედ ჰკავებოდა; მაგრამ ბეკინა თავისას იმეორებდა და შეუწყველა იდგა თავის სიტყვაზედ.

ერთის სიტყვით, ამ მხრით საქმე წაგებული იყო გამოუბრუნებლად. სკირო იყო ისეთი რამ ხერხის ხმარება, რომ ბეკინას გულისწადილის ასრულებასთან, პლატონი იმედინად ყოფილიყო, რომ თავის მიწის ოარიოდენაღლეით მთლად შერჩენოდა და დღესაც მის გასაძღოვად ძლიერ საკმარისი ლუმა ორად არ გაჰყოფოდა.

— დევილუპე... წმინდათ დევილუპე! — იძახდა პლატონი, წმინდათ დევილუპე, თუ რამ არ ვისაშვალე, რამე არ ვიღონე!...

გამწარებული ყმაწვილი-კაცის გულში ცეცხლი ტრიალებდა. მისი ტვიწისქილის ბორბალსავით მოუსვენრად ბრუნავდა, რომ რამე ხერხი მოეგონა. „ძმურად“ არ გაჰყოფოდა მისი „სიმდიდრე“, რომ ახლანდელ მწირ ლუკმზედ. შეჩვეულ კუქს უფრო დამცირებულ ლუკმაზედ შეჩვევა არ დასკირბოდა.

— იფიქრე, ქალო, იფიქრე, ეგებ შენც მოიგონო რამე... ე ოხერი თვი აღარ მუშაობს!.. ბრუ მესხმის მხოლოდ!... — გამწარებით ეტყოდა ხოლმე პლატონი ცოლს.

— მე რა უნდა მოვიგონო!.. რა უნდა გირჩიო? მოწყენით მიუგებე ქმარს მელანო.

— რა მოვიგონო?... ჰმ!.. სხვას რას გეიგონებს თქვენგან კაცი! — გულმოსული წაილაპარაკებდა პლატონი და ისევ თავის ფიქრებში გაუხვევოდა გულებული.

ქართული ანდაზა: გაჭირება მაჩვენეო და გაქცევას განახეობო. პლატონა სამანიშვილი ქართველი კაცი იყო და ამასთან იმერელი აზნაური.

— მამა! — მივიდა რამდენსამე დღის შემდეგ იგი ბეკინასთან, — მამა, რაინებე ცოლის შერთვა და აღარ იშლი, ნება შენია. აწი რაღა მეთქმის.. შენება... მაგრამ ერთი სათხოვარი მაქვს და ამაზედ არ გამაჩბ ლეზ, იმედია უარს არ მეთყვი!..

პლატონს ზედ ეტყობოდა, რომ იგი წინანდელ ცუდ გუნებაზედ აღიყო.

— რა იყო, შვილო?... ერთის მაგიერად ორი მითხარი!

— მომანდევ ეგ საქმე მი.. მე გინახავ ქალს!

ბეკინა გაკვირვებით მიაჩერდა შვილს.

— ღმერთიანი... მაშვალს თავი დაანებე და საშენო ქალს მე მოგინახავ!
შენ ნუ ზომიკედები!...

— შე კაცო, უწინ თავს იკლავდი... ნებას არ მაძლევდი და ახლა მაშე-
ლათაც კი მიღვები! — ღიმილით მიმართა ბეკინამ შვილს და უნდობლად და-
უწყო ტყერა. — რას მივაწეროთ ახლა ეგ, პლატონ?.. — გაიცინა ბეკინამ.

— რას უნდა მიაწეროთ?

— მაინც, მაინც!... მამაშვილობას, გამაგებიე, თუ გიყვარდე! — ჩატიფე-
ბით უთხრა დაინტერესებულმა ბეკინამ.

— ბატონო, თქვენი გულისწადილი ხომ აგისრულდებათ და!

— კი, ძარა მაინც!... მამაშვილობას, მიიხარი! ჰა! შენს ცოლ-შვილს
გაფიცე!... რა მოიგონე ახლა შენ?!.

— არაფერი, შენ არ მომიკვდე, იმისთანა, რომ შენი საწყენი იქნეს...

— ჰო!

— ქალს მოგინახავ იმისთანას, რომ არც შენი დასაწუნებელი იქნება და
არც ჩემთვის საშიშარი...

— ჰო, ჰო! — აჩქარებდა გახალისებული ბეკინა, — ჰო!

— ახალგაზრდა, ყმაწვილი ქალი, რასაკვირველია, შენი საქმე არაა.

— რასაკვირველია, მარა არც უკბილო დედაბერი ივარგებს, შე კაცო!
— გაიცინა ბეკინამ.

— უკბილო დედაბერი ვის რად უნდა! ასე, ხნიერი დედა-კაცი რომ იქ-
ნეს, არავინ დაგვცინოს.

— ჰია, ჰო! — ეთანხმებოდა ბეკინა.

— ქვრივი...

— მაგასაც არა უქირს-რა!..

— ქვრივი... ორ ნაქმარები!

ამ უკანასკნელ სიტყვაზე პლატონიც შეჩერდა, მამას შეხედა და ბეკინაც
მიაშტერდა გაკვირვებით შვილს.

— ჰო, ორ ნაქმარები!.. — გაიმეორა სიტყვაგაგრძელებით პლატონმა,
რა უნდა უქირდეს?.. შენ არ მომიკვდე, არაფერი!

— რას ცუდლუტობ, შე კაი კაცო!?. თვალი თვალში გაუყარა ბეკი-
ნამ შვილს, რას ცუდლუტობ შენ, ვე-ბატონო?

— შენ არ მომიკვდე, შენთან მე არ ვცუდლუტობდე და არც გატუ-
ებდე!.. შენ სრულიად წაგებული არ იქნები, დედის სული არ წამიწყდეს!..
ის კი არა, მოგებული დარჩები... მე მხედება მეტა შრომა, თვარა შენ ქეც

დამიბადლი მერე!... გიაშება. ბატონო, ახლა რომ შენმა ცოლმა ბავშის ქყვი-რილით გამოგვიქექოს ყურები?..

— ეჰ... შენ კიდევ შენსას მოჰყვები!..

— ვინ იცის, ბატონო, ვინ იცის! ის არ ჯობია, რომ უფრო დაიმედებული იქნება ადამიანი!..

— ორ ნაქმარები დედაკაცი რაღა იმედია?

— რა იმედია და აი მოგახსენებ!.. შენ ცოლი გინდა; მე მინდა, რომ მამულის გამყოფელი არ დენახოს ჩემმა თვალებმა... თვითონ ამბობ, ყმაწვილი ქალი არ მინდაო... მოგინახავ სწორედ რიგიან ქალს, რომ ვერავინ დაგ-ცინოს, შენ ნუ მომიყვდები, ორ ნაქმარებს იმიტომ გეუბნები, რომ ქვრივებ-ში ამოვარჩევ, გამოვნახამ იმისთანას, რომ ორ ქმარს უკოლოდეს და არც ერთ-თან შვილი არ მიცემოდეს... ორივე ქმრის ხელში რომ უშვილო დარჩენილი-ყოს.. ამისთანა დედა-კაცი სწორედ საიმედო იქნება შვილის უკოლობაზედ... თუ ორ ქმართან შვილი არ მიცემია, შენთან რაღა ღმერთი გაუწყრება... ამ რიგათ, შენც მოსვენებული იქნები, მეც იმედიანად ვიქნები და ვიცხოვრებთ ისე, რაფარც გვიცხოვრია... ამ ჩვენს წუთისოფელს ჩვენს წესზედ ამგვარადვე გაავტარებთ და ჩვენ მერმე რაც იქნება. ის ღმერთმა იცის და ჩვენმა მამავალ-მა!.. ესაა ჩემი თხოვნა... შენ არაფერი გაკლდება და ჩემთვის კი ისეთი საქ-მე იქნება, თუ გინდ ჩემი მამულის ნახევარი ხელ-ახლად შემეძინოს!.. მაინც ამით თუ შევინარჩუნებ, თვარა სხვა რა ძალა მაქვს, რა ღონე შემწევს? ამი-ტომ გთხოვ, მომანდო ეგ საქმე, მაშვალს თავი დაანებო!.. უხვირო ქალს არ შემოვიყვან ოჯახში, ამაში პატიოსან სიტყვას გაძლევ!

ბეკინამ აცალა შვილს, ეთქვა თავისი სათქმელი და ყურადღებით მოის-მინა მისი სიტყვა. მას ახლა კიდევაც ეცინებოდა პლატონის ნალაპარაკებზედ და უკვირდა, საიდან რა მოიგონა ამ კაცმაო. შვილის თხოვნაზედ, წინადადე-ბაზედ, კიდევაც თანახმა გახდა ბოლოს, თუმცა ესეც კი დაატანა:

— ნება შენი იყოს, პლატონ ჩემო, მაგრამ ახლა შენ მიჩქარი სიკვდილს, შვილო, და ეს არის! — სიცილით უთხრა მან შვილს.

— რავა, ბატონო?

— ი წყეულმა მეც რომ გამაყოლოს წინანდლეებს, რას მიპირობ მაშინ? აჰ.. ხა, ხა, ხა! ავი სანდობია მაგისთანა მთვარეზედ დაბადებული დედაკაცი!..

— შენისთანა ღონიერ ადამიანს ის ვერაფერს გიზამს, ამას რა ლაპარაკი უნდა! შენ არ მომიკვდე! .

— კარგი, კარგი, შეილო! — იამა ბეკინას შეილის სიტყვა, — კარგია, შეილო... ასე ქენი, მარა საქმეს შორს ნუ გადადებ, თვარა!..

— არა, ბატონო, ამ დღეებშივე შეეუდგები... რალაზედ გავაჭიანურო... საქნარი მოლეული არ ჯობია!..

— ჰო, ჰო! რასაკვირველია, რასაკვირველია!.. მარა გახსოვდეს, შეილო, უხეირო ვინმეს არ შემყარო... თორემ სირცხვილს ვაქმევ, პლატონ, მიგიტოვებ ქალს და სხვას მერე მე თითონ ამოვიჩჩევ!.. მამაშვილობას გფეიცები! — ღიმილით უთხრა ბეკინამ.

— ბატონო, მაგ რა საკადრისია!.. რატომ ვიზამ მაგ საქმეს!.. — მიუგო პლატონმა, ამაზედ მეტად არ გჯერათ ჩემი?!..

— ჰო და აბა ჰე!.. აბა ჰე!.. აწი შენ იცი — მე თანახმა ვარ... ოღონდ არ დაგვიანო, ესეც ვახსოვდეს!.. მეტ რაღას მომთხოვ კიდევ, შეილო, — ყო-რიფელი შენს ნებაზედაა და ეგ არი!.. აწი მაინც ვერაფერში მისაყვედურებ, შეილო!

სასაყვედურო კი ჰქონდა პლატონს, მაგრამ რა გამოვიდოდა მასზედ სიტყვის განახლებით?! ისიც კარგი იყო მისთვის, რომ მამა ამ უქანასკნელ თხოვნაზედ დაიყოლია და ამით იმედი ეძლეოდა — განსაძელი თავიდან აეცილებინა. ახლა საჭირო იყო მხოლოდ ნაფიქრი საქმის ასრულება; საჭირო იყო მოენახა მისი მხსნელი ორ ნაქმარევი, უშვილო ქალი, რომ ქმრებთან სამ-სამი წელიწადი მაინც ნამყოფი ყოფილიყო, რომ არც ბებერი ყოფილიყო მაინცდამაინც და არც მახინჯი; განსაკუთრებით უშვილობაზედ საიმედო ყოფილიყო.

საქმე-არც ისე ადვილი იყო, რომ უცბად თავი მოჰპოვოდა და ამიტომაც პლატონი იმ დღესვე შეუდგა მას, რა დღესაც მამა-მისმა ამაზედ მზრუნველობის ნება დართო. წყალ-წალბებული ხავსს ექიდებოდაო, — ასე იყო პლატონის საქმეც.

დატრიალდნენ ორივე ცოლ-ქმარი. დღე-ღამე მხოლოდ იმაში იყვნენ გართულნი, რომ ეგებ თავიანთ ნაცნობებში მოეგონათ რომელიმე უშვილო ქვრივი დედაკაცი, ეგებ მათში გამოჩენილიყო მათი სასურველი, მათთვის სა-ნატრელი, სადღენიაცლოთ გამოსადეგი. არსება.

— არქობო ქვაშავაძის ნაცოლები. . უშვილო არ იყო?!.. გათხოვდა მერე.. ქმარსაც ბარე ხუთი წელიწადი ყავდა!.. ნეტავი თუ ცოცხალი ყავს ის მეორე ქმარი?.. ა, არ იცი, მელანო?

— რაფა არა... მარა იმას, შენ კაცო, პირველი ქმრის ხელშიაც კი ყავდა ერთი შეილი!.. — მიუგო მელანომ.

შეილი სად ყავდა?... შენ არ მომიკვდე! ნატალიას შეილი სად ყოლია?!

— ყავდა, წვილებს გეფიცები, შენ ნუ მომიკვდები! გავიწყდება, თვარა შეილი რაღა არ ყავდა. . დიდ ხანს კი იყო უშეილო!

— ოჰ! აბა ეგ მახსოვდა მე!.. და პლატონი გაჩუმებული ახლა სხვებს იგონებდა და ახსენებდა.

— გოჯასპირ ხასიშეილის ნაცოლები?... საწირეთელი ხასიშეილის?... კი იცნობ შენ იმას, ჰო, ჰო, ის, მგონია, ისე მავონდება, ვითომც ხასიშეილმა იგი ქვრივი ითხოვა... უშეილო იყო მაშინაც!..

— აჰ! გოჯასპირ ხასიშეილმა ქვრივი კი არ შეირთო, შე კაცო... დედ-მამის სახლიდან წეიყვანა და ქვრივად მას დარჩა... უშეილოა კი... მარა რაი! ჩვენთვის ის არაფერი გამოსადგევია; ერთ კმრის ნაყოლია, — წუწუნით ვაათავა სიტყვა მელანომ,

ბევრს ეწვალნენ ამრიგად ცოლიც და ქმარიც, მაგრამ ვერას გახდნენ.

— ჩემ დასთან წავალ... ეგებ დარიკომ მიმასწავლოს სადმე და ქვე ამო-მარჩევიოს!.. ა, რას იტყვი, მელანო?—დაეკითხა პლატონი ცოლს, რაკი ჰხედავდა, რომ მისი მცლადინეობით არაფერი გამოდიოდა.

— ძალიან კარგს იზამ, ღმერთმანი! - მიუღო მელანომ, — ძალიან კარგს იზამ!.. უნდა მიიკითხ-მოიკითხო, აბა, რაღა იქნება?!..

— წავალ... ხვალვე წავალ!..—ამოიოხრა პლატონმა,—ეგებ ცხენი გამოვართვა ვისმე და წავალ... თუ დეეგვიანე, მაგ დალოცვილი მე აღარც კი მომიცდის და თავისას იზამს!.. ჰეი, ჰეი!—ნაღვლიანად წამოიძახა მან და მეზობლებში წავიდა ცხენის სათხოვრად.

III

დილა იყო აღრიანი, მეორე დღეს რომ პლატონმა ძალზედ გამხდარი, ზურგდაშეხებული ცხენი გადმოიყვანა ეზოში, მიაბა სამზარეულო სახლის გვერდით მდგარ კეინცხასთან და კმაზა დაუწყო.

— ამაზედ შეჯდომა რაღა შეგიძლია?—უთხრა მელანომ.

პლატონმა რომ ცხენს უნაგირი შეადგა, ცხენმა სულ კანკალი დაიწყო.

— აბა, ფეხით ვის მივადგე, შე კალო?!

კი, მარა სულ არ მოგჯება ამ საცოდავს ზურგი?

— ფეხ-ფეხა მივეყვები, ბატონო, ფეხ-ფეხა მივეყვები!.. სირცხვილისათვის მიმყავს, თვარა-რა!.. შენ ეგ მოსართავი მომეცი და ამის ჯაფრი ნუ გაქვს!..

— აი ამოგივარდა პატრონი! — მიადახა პლატონმა, მოსართავს რომ ხელი მოჰკიდა. — მეიტა, მელანო, ჩხინკი იქნება რამე... ენა არ ქონებია აბზინდს!.. მეიტა, მეიტა მალე, თუ ქალი ხარ!

დაამაგრა მოსართავი ჩხინკით პლატონმა, დაიხურა ქუდი, გადაიგდო ბეჭებზედ ყაბალახი, მოხსნა თავისი თეძოვებ-ამობუსკული რაში და თითქმის წაათრია უგულოდ მიმყოლი ცხენი ქიშკრისკენ.

სწორედ ამავე დროს აივანზედ გამოვიდა ახალუხის ამარა ბეკინაც და, რა დანახა მიმავალი შვილი, გადასძახა:

— მიხვალ, პლატონ?

— მივდივარ, ბატონო, მივდივარ... რაფარც მხედავთ! — მიუგო პლატონმა.

— აბა ჰე, შენ იცი!.. ღმერთმა კეთილად გამგზავროს! — მიატანა სიტყვა ბეკინამ.

პლატონმა გაღიარა ეზო, გავიდა ქიშკარში და მალე ორღობებში მიმავალი, გზას იქით-აქეთ მიმყოლ ხეებში მიიმალა.

— ე ბედლოური ვის გამაართოვა, მელანო ჩემო? — მიჰმართა ბეკინამ ქიშკრიდან უკან გამობრუნებულ რძალს.

— პავლია ღომიშვილის, ბატონო!

— არ დოუვარდეს გზაში, შე ქალო! — გაიცინა მოხუცებულმა.

სხვის შესახედავად წვიცვანა, ბატონო... სას რცხვილნამუსოთ, თვარა სხვებზე რას არგია!

— არაფერია... არაფერი... პლატონი მარჯვე კაცია... მოხერხებულია, იმას არაფერი გოუჭირდება, — ჩაიციან ბეკინამ და იქით დიიწყო ცქერა, საიტაც ის იყო პლატონი გზას დაადგა.

გულჯავრიანი პლატონი ერთხანად გაუძღვა თავის გახრეკილ ცხენს, მაგრამ ბოლოს ამასაც მოთმინება დაეკარგა განუწყვეტლად აღვირის ჩაქვითა და შეძახებით.

— შენც ჯინაზედ მიდგები, შე ოხერო!?. — გააჩერა მან ცხენი და გულმოსული მოაჯდა ზურგზედ, გადაჰკრა წკეპლი და ფერდებგამოშვებული ცხენი აძუნძულდა. — შენ მაინც მოგერვეი, სხვასთან თუ ვერაფერი ვავაწყე!.. კიდეც დამიდგები ჯინაზედ?!.. და მან შეუბრალებლად გადაუჭირა და გადაუჭირა წკნელი, მაგრამ პლატონის გასაჯავრებლად და თითქოს მის დაქაღნების გასამტყუნებლად ამ გახრეკილმა პირტუცვამც მალე იძულებული გაჰხადა მხედარი ხელახლავ ჩამოეკეციეთებინა. გულდამწვარმა ყველასაგან ამკვარის დაჯახნებით

პლატონმა გაიგდო წინ ეს გახრეკილი პირუტყვი და, უკან ფეხდაფეხ მიმყოფი, გრძელის წყეპლის ცემით მიერეკებოდა ჯახრაც ცხენს.

ნახევარზედ მეტი გზა გაიარა პლატონმა თავისუფლად, ისე რომ მიმავალ-მომავალი კაცი არ შეხვედრია; ასე თავისუფლად მიმავალი იგი თავის ფიქრებში იყო გართული, თავის მგზავრობის აზრის აღსრულებით იყო გაბრუებული. უეცრივ ცხენის ფეხის ხმა მოესმა პლატონს; მიიხედა უკან და უკმაყოფილებით პირი ისევ გამოიბრუნა. ვიღაც ხანში შესული კაცი მოათხოხარიკებდა მაღალ ცხენს.

— ჰეი, თქვენი, თქვენი!.. თავისათვის წაიღუდუნა პლატონმა, მას ახლა ყოველი მოხუცებული კაცის დანახვა ეჯავრებოდა თავის მამის გამო!..

— გამარჯობა, ყმაწვილო! — შესძახა წამოწეულმა ცხენოსანმა.

— ღმერთმა გაგიმარჯოთ, ბატონო! — მიუგო პლატონმა და დარცხენით შეაჩერა თავისი ცხენი.

მან ახლა იცნო, ვინც იყო ეს ჩასუქებული, წვერებმოპარსული, კაზიროკ-კუდიანი, ქოლგით ილლიის ქვეშ, წითურის სახის კაცი და იმიტომაც დაატანა თავის პასუხს: „ბატონო“. იგი იყო იმ კუთხეში ცნობილი სახელის მექონე აზნაური ივანე გვერდევანიძე, სოფლის ადვოკატი.

— სად მიხვალთ, ყმაწვილო? — შეეკითხა გვერდევანიძე პლატონს.

— აგერ გიახლებით, ბატონო, მაღლაშენში! — და პლატონი შეჯდა ცხენზედ.

— კაი დაგემართოს. აბა მგზავრები ვყოფილვართ ამ ერთ ხანაზედ!..

ეწვინა ეს პლატონს. ათასწილად ერჩია მარტოდ, თავისუფლად მგზავრობა, მაგრამ ახლა მეტი გზა არა ჰქონდა, ხათრს ვერ გაუტეხავდა ამ მოსახთარებელ კაცს, უნდა ერბინა თავისი ძვალ-ტყავ-გადაკრული ცხენი გვერდევანიძის თხოვართან.

— რა ხანია მოვდივარ და ერთი კაცი არ შემხთომია... ხმა გამეცა ვისმესთვის! მოვდივარ ასე მუნჯათ! — სთქვა გვერდევანიძემ.

— სად ბრძანებულხართ აქეთ, ბატონო? — რომ ხმა ამოეღო, შეეკითხა პლატონი.

— ქვედურეთში ვიყავი... ბრეგადეები არიან, აზნაუშვილები... შენი მტერი იქნა დამსილი და დაგლაზავებული... ისინი დამსილი არიან... და, რა-ვარც იცით ახლანდელი ჩვენი აზნაუშვილების ამბავი, გაყოფა უნდათ, მაგრამ ვასაყოფი რომ არაფერია, ერთი მეორეს წაგლეჯაზეა გამაძლინებული, რამე ხერხით უნდა მტერი რომ ირგოს; ერთმანეთს აღარაფერს ანებებენ და

ტიჰყინობენ, დავიდარაბობენ, ჩხუბობენ დილიდან საღამომდინ, ჰკლავენ ერთმანეთს.

— ცუდი დრო მოვიდა, ბატონო, ერთობ ცუდი დრო!.. ხალხიც მომრავლდა!.. ჩხუბით თუ გაიწმინდება ცოტაზედ მაინც ქვეყანა, თვარა... მაგრამ ეგ თქვენ უკეთ მოგეხსენება, რასაკვირველია! შენიშნა თავის მხრით პლატონმა.

— შეიძლება, შეიძლება! — დაატანა გვერდევანიძემ. — ჰო და იმას ვამბობდი, ამ ბრეგაძეებმა მთხოვეს მათში ჩამოვარდნილიყავი და რამე რიგათ გამერიგებინა ისინი... ხელის მოსაკიდებელი საქმე არაა, არც გავერეოდი, მართალი გითხრა, ნამეტანი შეუსმენელი და დოჯერებელი ხალხია, მაგრამ უარი ვეღარ ვუთხარი, უფრო იმიტომ, რომ ჩემი ნათესავი ქალია იმ ოჯახში... დედინაცვალია ამ ბრეგაძეების და მათ ჩხუბში და უწესრიგობაში საწყალი კვრივი დედა-კაციც ნამეტანი შევეწროებაში ყავთ!.. სოცოცხლე გოუმწარეს უბედურს!..

— თუ შეილი ყავდა მაინც ამ დედინაცვლობაში?! — წამოსცდა პლატონს სრულიად უნებურად.

— აჰ! შეილი არც უწინდელ, პირველ ქმრის ხელში ყოლია და არც ამ მეორე ქმრის ხელში! უბედური უშვილო, ერთი საწყალი დედა-კაცია. იმიტომაც უფრო პერბალება... გერები ოუტყდნენ, აი ისე, როგორც იცი ღარიბი ოჯახის ამბავი... დედინაცვლის შენახვა კი არა, თვისი თავი ძლივს გამოაქვთ წლიდან წლამდინ!.. მამის ხელში ქე იყვ ისე ერთგვარი ოჯახი, და ახლა სამად გასაყოფი რომ შეიქნა, ამ დედინაცვალსაც თავისი წილი საქვრივო გამოსაყოფი შეექმნა, — არც ერთს აღარაფერი ურჩება და, რასაკვირველია, ტიჰყინობენ, ერთმანეთს ედავებიან, ერთი მეორეს ხელიდან გლეჯენ, თუ რამ ხელში ხედათ...

ასე ლაპარაკობდა გვერდევანიძე, მაგრამ მისი სიტყვები პლატონის ერთ ყურში რომ შედიოდა, მეორე ყურში გადიოდა. მისი ყურადღება სრულიად იმან დაჰყრო, რაც ამ კაცისაგან იმ ქვრივ, გაწვალებულ დედინაცვალზედ გაიგონა: ეს სწორედ ძვირფასი რამ გასაგონი გაიგონა პლატონმა.

— ქვედურეთში... ბრეგაძეებისას! — იმეორებდა პლატონი, თითქო ეშინოდა არ დაეწყებოდა უშვილო დედაცაც... არც პირველ ქმრის ხელში ჰყოლია შეილი, არც მეორეს ხელში!.. რომელი ბრეგაძეა ნეტავი?!..

და ამ მოულოდნელად გასახარელ ამბის გაგებით აფრენილ პლატონს ერთმა ისეთმა სურვილმა წამოუარა უფრო დაწვრილებით გამოიკითხა ყოველივე

გარემოება ნახსენებ უშვილო ქვრივისა, რომ კინალამ ის იყო კიდევაც გააბა ლაპარაკი, მაგრამ დროზედ გონს მოვიდა, დროზედ მიხვდა ამის უადგილობას და ენა ჩაიკვნითა: ამ კაცთან ისე ვაგლახად ლაპარაკი საფრთხილო იყო, მისი აზრით. გვერდევანიძეს შეეძლო ერთს უხერხულად დაცთენილ სიტყვაზედ მიხედომოდა, რაც გუნებაში ედგა და ამიტომ პლატონი ამ ხანად დაკმაყოფილად გაგონილით, ჩაიმაჩა გულში მისი სიტყვა და მოძულეებით მიაჩინდრიკებდა ენაგადმოგდებულ ცხენს, სმენად გადაქცეული, ეგებ ამ დალოცვილ კაცს კიდევ დასცდენოდა მისდა გამოსადეგი რამ სიტყვა.

— ასე კარგია ჭკვიანი კაცის ორიოდ სიტყვა! — ხალისიანად ამბობდა გუნებაში ძუნძულით მიმყოლი პლატონი — ყოველთვის სასარგებლო რამეს გეიგონებ, მიხვდები!..

გვერდევანიძე კი თავის სიტყვას განაგრძობდა.

— ასეთია, ჩემო ბიძია, ეს ჩენი მდგომარეობა და რას იზამ? გაჭირვების დრო შემოგვესწრო და მეცადინეობა გეჭირია, ძალიან გაფრთხილება გეშურებებს ამ გაჭირვებასთან. ი დალოცვილი ღმერთიც თავის მოწყალებას ჩვენზედ ძველებური წესით გეცხადებს: ხალხს ამრავლებს, ყოველ ოჯახს შვილებით აესებს. მადლიანს თითო-ოროლა შვილი ღვეკლო, ამათ მაგიერათ სარჩო მიემატებია, ის არ აჯობებდა, შენი ჭირიმე? ა? — გაიცინა მან.

— მაინც, მაინც, ბატონო, ნამდვილი სიტყვა გახლავსთ, რასაც ბძანებთ! — ამოიოხრა პლატონმა. — მართალი ბრძანებაა!.. თქვენისთანა კაცს რა უჭირს და ჩვენ ამბავს კაცი ნულარ კითხულობს, ბატონო, თვარა თქვენ ჩემზედ უკეთ მოგეხსენებათ!.. ნამეტან უსაშუალოებაში ვართ ჩაფარდნილი და გასაკვირველია, რომ კიდევ ასე ხალისიანათ ვართ, არაფრათ ვაგდებთ ყორიფელს, არხეინად ვართ და იმას კი აღარა ვფიქრობთ, თუ რა მოგველის წინ?.. რას გვიპირობს მამა ზეციერი!.. მარა თავს თუ არ მივეძაღეთ, გული თუ არ შევიმაგრეთ, სულ წაებდებით, ბატონო, სულ ერთიანად და ის იქნება! — მკვერმეტყველობამ გაიტაცა პლატონიც, თავის ენაწყლიან მოსაუბრეს ნაყურები.

ტკბილად მიმუსაიფობდნენ ჩენი მგზავრები და ამ ლაპარაკში პლატონი-სათვის დროც შეუმჩნევლად გადიოდა და გზაც ერთობ მოკლდებოდა: კიდევ დიდის სიამოვნებით ივლიდა ამ კაცთან იგი, რომ უეცრად თავისი გადასახვევი გზა არ დაენახა. პლატონმა შეაჩერა ცხენი და თავდაბლად მიმართა გვერდევანიძეს:

— მშვიდობით ბძანდებოდეთ, ბატონო!

— ოჰ! აქეთ, მიდის თქვენი გზა?

დიახ, ბატონო!.. ნურას უკაცრავად... გეახლებოდით ერთ ხანაზედ კიდეც, რომ საჭირო საქმე არ მქონდეს სწორედ!..

რატომ, რატომ, შე კაცო!.. იცოცხლეთ, აწი მეც მალე მივალ სახლში... შეილობით!

— შეილობით ბძანდებოდეთ! ისე ფეხს რაჯა ზოუყრავს ადამიანს ღმერთი, რომ არავინ შეგხედეთ კიდეც!? საამებლად გააყოლა გვერდევანიძეს სიტყვა პლატონმა და მერე თავის გზაზედ გადუხვია.

— ასე ჯიბა კაცის შეხვთომა! — ამბობდა გუნებაში პლატონი — ჰმ, ქვედურეთში, ბრეგაძეებისას.. სამი ძმა ყოფილან... გამოვეყთხავ და, თუ რიგინი ვინმეა... გვერდევანიძის ნათესავია, მარა ეგებ ვინმე ოხერი გვარიშვილის იყვეს... ყორიფელს გევიგებთ!.. ეს ხომ გულში მეყოლება, თუ ღარიკომ სხვასთან ვისმესთან არ მიმასწავლა!.. გევიგებ ამბავს და, თუ ღვთის რისხვა არაა, კიდევაც გავათავებ საქმეს!.. კი, კი, ასე ვიზამ, ასე ვიზამ, — ხმა მალლა წამოიძახა პლატონმა და ამ წამოძახებასთან — ალბად პირუტყვემა სხვა რამ იფიქრა — ცხენიც გაჩერდა. პლატონმა ერთი ორი აჩუკ მიიძახა, ქუსლიც შემოაჩუკა ფერდის ძელებზედ, წყეპლაც გადუქირა, მაგრამ ცხენი ისევ იმავე ადგილას იდგა, ფეხსაც არ იცვლიდა.

— პლატონი, იძულებული შეიქნა ჩამოხტარიყო. დაინახა მქელავი, არაქათ-გამოლეული, ერთიანად გაოფლიანებული ცხენი, რომელსაც აბურძგენილი ბალანი საცოდავ შეხედულობას აძლევდა და მხედარმა თავში ხელი შემოიკრა:

— ეს მუდრეგი რაღა მოსახმარი იქნება აწი? სულ ერთიანად გადატყაული ექნება ამ უპატრონოს ზურგი... აჩუ! მიიძახა გულმოსულობა და თან ჯოხიც გადაჭრა.

შეღავათ-მიცემული ცხენი მისუსტებულის, აძიძიგებულის ნაბიჯით აპოლიკდა ქვებიან ბრეკზედ და, რაც შეეძლო, რაც ღონე ჰქონდა შერჩენილი, მიჩანჩალებდა და ცდილობდა, უკან ჩამოეტოვებინა თავისი ჩამოქვეითებული მხედარი, რომ მტკივან ზურგზედ არ შესკუბებოდა ხელახლად. რამდენიმე მანძილზე კიდევაც აუსრულა წადილი გასაქირში ჩავარდნილ პირუტყვს, მაგრამ ბოლოს პლატონი მაინც დაეწია, გააჩერა და მარდად მოახტა ზურგზედ. ამ კაცმა თავისი თავმოყვარეობის დაცვა ამჯობინა მის შებრალებას და სიძის ქიშკრამდი ამხედრებული მივიდა.

აქ პლატონი ჩამოხტა ცხენიდან; გააღო ქიშკარი და ეზოში შევიდა.

IV

მზოს კარებში ყმაწვილი ქალი გულზე ახუტებული ბავშვით გლესხ თავზე ადგა, რომელიც ალბად ბოსტანს რაგვადა. ქალი მობრუნდა, რაკი გლესხ მა ანიშნა სტუმრის ეზოში ჩამოსვლა, მოაჩერდა ამას და, რაი იცნო თავისი ძმა პლატონი, უცბათ ჩამოსვა მიწაზედ ბავშვი, გაისწორა თავსაფარი და ერთის ძახილით, სიხარულით აფრენილი გამოექანა ძმისაკენ. ბავშვმა შექნა ღრიალი, აბღავლდა მეორე იქვე მყოფი უფროსი გოგოც, მაგრამ დარიკოს მათი აღარაფერი ეყურებოდა.

— შენი ჭირიმე... შენ დაგენაცვლოს შენი და დარიკო!.. რა დღე გამოითენდა ეს?... უიმე, უიმე!... მოქაქანობდა დარიკო და დამა მხურვალედ გადაეხვივნენ ერთმანეთს.

— მობრძანდი, შენი ჭირიმე!.. მობრძანდი! — მიუძღოდა აფუსფუსებული დარიკო ძმას სახლისკენ, — მალაქია!.. მალაქია!.. ჩემო მალაქია, გადადექი და მანდედან კირილეს მიაძახე... შენი ჭირიმე... თავი დაანებე მაგას!..

გლესხმა მიატოვა სამუშაო, გაიქცა წინ და, რაც ხმა ჰქონდა, დაიწყო ყვირილი:

— კირილე... ბატონო კირილე!.. კირილე, უ—უ...

— რაზედ აბრუნებ, დარიკო ჩემო! წყვიდეს!... — უთხრა პლატონმა დას.

— ეს ესაა ცხენზედ შეჯდა, რალაცა საქმე მაქვსო და წვეიდა, გამიქრა ხელიდან... ვერ დავამაგრე სახლში... დაყანყალობს ასე ტყუილა-უბრალოდ!... რა მოვუხერხო აღარ ვიცი... გამიჭირდა საქმე!..

ბავშვები კი ისევ ღრიალებდნენ ბოსტანთან; ერთი მიწაზე ფართხალობდა და გოჭივით ჭყვიროდა.

— გოგო, ნინოია!... წადი, გოგო, ბოვშებს მიხედე... გააჩუმე გასაწყვეტლები სახლში შეიძახა დარიკომ და რიკულებთან გაყოლებულ საჯდომ ფიცარზედ მჯდარ პლატონთან თვითონაც ჩამოჯდა. მალაქია კი ისევ თავმოძულებით უყვიროდა კირილეს...

— რას შევბით, ძმაო, ხომ კარგათ ხართ? — წუწუნით იკითხა დარიკომ.

— მადლობელი ვარ... ვართ ისე, რავარც იცი, — მიუგო პლატონმა.

— ჩემი რძალი ხომ კარგათაა, შენი ჭირიმე?... ბავშვები?..

არიან, ლეთის მადლით...

მამა?... ვაი — მისი გაძაღლებული სიცოცხლე? — ამოიხვნეშა დარიკომ.

რა ექნა, ძმაო, კვლარ მივხედე მე უბედურმა ამ ვაჭირკების, განწარების ხანს...

ა. ექნა? მარტოდ ეწრიალობ ამ ოჯახში, ერთი საათი ვერ მიმიტოვებია. .
ისზედ დაეტოვო, შენი ჭირიმე?... და ამასობაში ველარც მე განახეთ და თქვენ-
ანაც დაეწყებული შევიქენი, ძმაო?... წუხს კიდევ უბედური?... ან კი რა
აახარებს მის გულს, დედიჩემის დამკარგველს! .. ხომ არ ავადმყოფობს მინც,
ჰენ დაგენაცვლე?

— ავადმყოფობას რა უნდა მასთან?... ავადა კი არა!.. ჰმ?... — გაიფრუ-
უნა პლატონმა.

— ჩემი მომდურავი კი იქნება და მემართლება კიდევაც, — ისევ ამოიოხრა
დარიკომ.

— ტყვილა წუხარ მაგას, ჩემო დარიკო... ჩვენ აღარავის ვახსოვართ, ჩემო
ოო!

დარიკომ გაკვირვებული სახისმეტყველებით გადაჰხედა ძმას. ამის სიტ-
უა მეტად ეუცნაურა და ვერ მიუხედა, რას ნიშნავდა იგი.

— მამაშენი რომ მწუხარეა, ისე ყოველი ჩემი კეთილი შეაწუხოს ღმერთ-
... რას ამბობ!.. მწუხარეა კი არა — საქორწილოდ ემზადება ის კაცი! — გაი-
ინა პლატონმა.

— რა ხუმრობა იცი, პლატონ? — იწყინა დარიკომ.

— შენ არ მომიკვდე, არ გეხუმრებოდ!...

დარიკო გაშტერდა.

— იმას აღარც დედა-შენი ახსოვს, აღარც მკვდარი და აღარც ცოცხა-
ი ვინმე!..

— პლატონ, პლატონ! ძმაო!...

— აგერ ნახავ!.. საქმე გადაწყვეტილია!

— რა არი ახლა, პლატონ?!... გადავირევი ეს არი!... ტყვილა...

ძლივს სიტყვას ამბობდა შეწუხებული ქალი, რომელსაც ხუმრობა ეგო-
ისევე-ძმის ნათქვამი.

— ცოლ-შვილს გეფიცები!... ქალს თხოულობს!.. რა მეხუმრება, კაცი
ლოზედ ვსკდები.

— უიმე, უიმე! — იყვრა დარიკომ და გამწარებული ლოყაზედ ხელს ირტ-
ბდა, — უიმე... უიმე!... ეს რა გეიგონა ჩემმა ყურებმა!...

— რა გაეწყობა! — ამოიოხრა პლატონმა.

— ასე მალე დასაფიცებელი ქალი იყო საწყალი დედაჩემი?... ღმერთო,
მკალი... ღმერთო, მომკალი! რატომ მიაწია მაკ უბედურმა ამ დღემდე.

ზგისთანა საქმეს რომ ზევება?! ენ უნდა შემოათრიოს დედაჩემის მაგიერი მაგ ჭკუდაკარგულმა, ენ? პოტქით ამბობდა დარიკო.

უკანასკნელი მისი სიტყვა პლატონს აღარ გაუგონია და პასუხი არ მიუცია მასხედ, იმიტომ რომ ენაში შემოჯირითდა აზვის ლამაზი წაბლის ფერ ცხენით კირილე და ერთი ყოვინით მიჰპართა ცოლიძმას.

— პლატონს, პლატონს ვახლავართ!.. პლატონს ვახლავართ! დარიკო, კედელს ნახშირი, ნახშირი კედელს!... ასე უნდა, შეპატიოსანო კაცო, მოყვრის მივიწყება!.. აი, შენ კი რა გითხრა!... შემოსაშვები ხარ სახლში!? . ძალიანაც შემცდარა ეგ შენი დაია, თვარა მე რომ ეყოფილიყავი, არასფრის გულისათვის არ შეჰმოგიწევდელი, ფეხსაც არ შემოგადგმევინებდი! ხა, ხა, ხა!... და მაღალი ტანის კობტად ჩაქცული მნოიანი ახალგაზრდა კაცი გრძნობით მიეგება თავის ცოლიძმას.

— რაღა ზვადობით, პლატონ ჩემო?

— მაღლობელი ვახლავართ... ვართ ისე...

— ჩემი სიმაჟური როგორ არი... ჩემი ძვირფასი ბეკინა? ხომ ყოჩაღია კიდე?

— სხვაგან რომ დაყილობ, იქაც მივიდოდი, ენახავდი და საკითხავად აღარ გეჩქუპოდა! — უთხრა მოწყენით დარიკომ ქმარს.

— მივსულიყავი!.. სადაც მგლოვიარობა, იქ რა მიმიყვანს! მაინც რო აღარაფერი გეშველათ, თქვე დალოცვილებო?! — მიუბრუნდა კირილე ცოლიძმას. გაგეგონია ამდენს ხან მგლოვიარობთ?

— შენ არ იცი, თვარა კი ხანია გათავებული გვაქვს, — მიუგო ღიმილით პლატონმა.

— ქეიფის მეტი რომ არაფერი გაგონდება; ნეტავი შენ, შე უბედურო, — წაუღლაპარაკა დარიკომ.

— ჩვენ ვახლავართ მიმინაშვილები! წამოიძახა კირილემ და წამოიქრო ფეხზე ამდგარი. მიმინოს შვილები.. მიმინოს!... ჩვენთან რა უნდა მწუხრებას.. ჩვენს თავს არავის არ დავატყვევებებთ... გვაროვნობით ვართ ასე!.. სადაც სიამეა და მოლხენა, იქ ჩვენც ვართ, ასე მოგედგამს გვაროვნობით!.. აბა, შენი ქირილე, ორიოდ დღე ვიცოცხლო, გული მწუხარებით ევესო მოლხენა დავაკლო და ისე წავაყრევინო ზედ მიწა?! შენც არ მომიკვდე... გაზედ მეტი სისულელე იქნება?! კაცი მუდამ მხიარული უნდა იყვე და სხვა საც იამება შენი სხედვა! აბა, ასე უნდა, შენ რომ ხარ? ძმა მოგივიდა და!

მოწყენილი ხარ! არა გრცხვენია! — და კირილემ გულიანად გადიხარხარა. — მართლა, რა ნაირი ხარ, ღარიკო ჩემო... შე კალო, ძმის პოსვლია გეწყინა თუ?

— რა ცული ამბავი ზოგუტანე მერე? — ღიმილით სთქვა პლატონმა და ღარიკოს გადაჰხედა.

— ჰო!

— ქორწილში პატივობენ.

— არიქა, მიჰველე, პლატონ! ვინ, ვინ, თუ ღმერთი გწამს?

— მამა მაგისი!

— ა?... მამა მაგისი?

— ჰო, ქალს თხოულობს შენი სიმაური!.. და შენ იცი, კირილე, რაფა მოუღბენ!

— ხუმრობ, თუ მართალს ამბობ, პლატონ? — გაკვირვებით შეეკითხა კირილე.

— შენ ნუ მომიკვდები, მართალს ვამბობ.

— ხა, ხა, ხა, ხა! — გადიხარხარა კირილემ. — ხა, ხა, ხა, ხა!.. აი და ბეკინა.. აი და შენი ჭირიმე!.. შენ გენაცვალე შენს ღამაზე წვერებში!.. ხა, ხა, ხა! შერცხვენილი ვიყე, თუ სანაქებოდ არ მოვუღბინო... შერცხვენილი ვიყე!.. იმისთანა მაცურულით მივყვები, რომ იქოურობას გავაყრუებ, ტყე და ველს შეეძრავ!... როდისათვის აპირობთ, ა, როდისათვის?

— ჯერ, შე კაცო, ქალია მოსანახი!

— ქალის მეტი რაა დედამიწაზედ!.. რაღას აკვიანებთ!.. მაშვალი ვინა გყავთ?

— მე ვარ! — მიუგო პლატონმა!

კირილე ერთი შეწერდა და მერე გადიხარხარა თავის რიხიანის სიცილით.

— შენ ხარ მაშვალი?.. თუ ძმა ხარ! ხა, ხა, ხა!

— მე ვარ. მე, ჩემო ძმაო, რას იზამ?! კაცი სიკვდილამდინ ყორიფელს უნდა მოელოდეს, თუ სიქაჩლესო... ანდაზებიც კი დამავიწყდა ამ უცნაურობაში!..

— შენ რაფა მაშვლობ მერე? შენს საწინააღმდეგო საქმეში უწყობ ხელს?

— აბა, რა უნდა ქნა, მეტი გზა რომ არ გექნება, ჩემო საყვარელო ძმაო!? ბევრი ვეზვეწე, ბევრი ვეწინააღმდეგე, მარა არაფერი გამეწყო, ვერაფერი შევასმინე, კარგი შეილი ხარო და ღმერთი არ ჩავადლებს გასაქირშიო. ყოველ უბედურებაზე ავაშორებსო, ღოუჯინია და, ვინ იცის, მის სიტყვაზედ იქნება თუ არა, ასე მოწყალებით გადმოგხედოს ღმერთმა, — ეგებ დაჯილდოების მა-

კერაღ, კიდეც მიწყრებოდეს, რაზედ ინახავ მაგისთანა გამსუნაგებულ კაცსაო, — და ამის გაგებადნ ვითომ მე დავაპირე ჩემის მეცადინეობით ავიცილო თავიდან მოახლოვებული უბედურება... ისე თვალეზი უბრძანებდათ მაგ უხეიროებს, არ უნდათ შეხედონ, რომ ერთი ქალის შონაშენს არ ყოფნის ოჯახის ქონება — ორი ქალისას რა უნდა ეყოს!..

პლატონი მასხრულის კილოთი დაწვრილებით მოუყვია ცოლ-ქმარს თავის ჰდგომარეობის ამბავს და იმას, თუ რაჲ აფიქრებინა თავის დედინაცვლის მოაყვანად მამას მაშვლად დასდგომოდა.

დარიკო ხმაგაკმენდილი იჯდა მწუხარებისგან კრიკაშეკრული; კირილე კი ერთობ გამხიარულდა. მისმა სიცილმა იქაურობა გააყრუა.

— ეგ ყოლიფერი ძალიან მოგისაზრებია... მარა რომ ეყოლოს, კაცო, შეილი! ხა, ხა, ხა!.. შეილი რომ ეყოლოს? სეირი არ იქნება?! რას იზამ მაშინ, პლატონ?! ხა, ხა, ხა!.. — ხარხარებდა კირილე.

— რაე ეყოლება... ორ კაცთან ქალი უშვილო ყოფილიყვეს, ე მამა-ჩემი რაღა განსხვავებულ კაცად უნდა გამოჩნდეს ვითომ?!

— კი, მარა ეს მითხარი, ვთქვით, ეყოლა ახლა! რას იზამ მაშინ, ა? არ ეშვებოდა კირილე.

რა ვიცი, რას ვიზამ... ახლა რაე გითხრა? რა ვიცი, რომ გავმწარდები, რას მეტყვის გუნება...

— მაინც, მაინც!?!..

— რა არი ახლა ასეთი სულელური ჩაცვიება?! — შეუტია კირილეს დარიკომ.

— რაც მერე იქნება, ის ღმერთმა იცის! დაუბრუნდა გაწყვეტილ სიტყვას პლატონი, — რაც შემდეგ იქნება, ის ღმერთმა იცის და ახლა უნდა გამოგიტყდეთ, იმისთვის მოვედი თქვენთან, რომ შემწეობა მომცეთ ამ ჩემს გაჭირვების დღეს...

— ღმერთი კი რამეს შემადლებიებდეს და შენ: ძმაო!.. წუწუნით სთქვა დარიკომ.

კი, ბატონო, თუ კი რამეში გამოგადგები?! დაატანა კირილემაც.

— ჩემს კუთხეში არავინაა იმისთანა დაწყევლილი სულიერი, მე რომ მჭირია, და ეგება აქ, თქვენსკენ, იყვეს ვინმე?..

— ვინ უნდა იყვეს!.. ჩაფიქრდა დარიკო.

შენ ათას ადგილას მიდი-მოდიხარ, კირილე... ეგებ იცოდე სადმე?..

— ხა, ხა, ხა! — გაღიხარხარა კირილემ. — განა დედაბრების ამბების შე-
სატყობად დავდივარ, კაცო!!.. ქალებს რას დავეძებ, მე ქეთისათვის დავდი-
ვარ, შე კაცო!!.. უშვილო დედაბრები ღმერთსაც მოძულეებული ჰყავს, მე მათ
რას დავეძებ!...

— ვერავინ გეიხსენე, დარიკო? — მიუბრუნდა დას პლატონი.

— ვერა, ძაო!!.. ვერა!!.. აქ არც კი უნდა იყვეს მაგისთანა ვინმე!..

— აბა, სხვაგან საძებრად გამხდომია საქმე! — სთქვა პლატონმა.

— მეც შენთან ვარ მძებნელი, როგორც კაცი! — წამოიძახა კირილემ. —
ძმობას ვეფიცები!!.. არაფრის გულისათვის არ დაგშორდები... ეძებნოთ, პლა-
ტონ, ეძებნოთ! ხა, ხა, ხა! ჩემს ღლეში ამგვარ უცხო საქმეზე არ მივლია
და აქედან ვიცი, რომ ბევრი გასართობი ამბები მოგველის! რამდენ დედაბერს
სანატრელად გაუხდით უშვილოდ ყოფნას... ხა, ხა, ხა! ერთი ჩხუბი და ცი-
ლობა უნდა აუტეხოთ ერთმანეთში საწყალ დედაბრებს უსათუოთ!... არ შე-
იძლება უამისობა!..

— რა სისულელეა ახლა მაგ? ეგებ შენი წაყოლა სულაც არავის უნ-
დოდეს!.. ძალაზე ხარ თუ? — მიჰმართა დარიკომ.

— ძალაზე ვარ!.. თუ მაგისი მამა ბეკინა — მეც მამათ მერგება... სიმა-
ურია ის კაცი!.. არ უნდა გევისარჯო მისთვის?!

— არავინ არ გთხოვს!

— აბა, რაზედაა ეს კაცი მოსული!.. თვითონ არ თქვა, შემეწითო! ეგ
გადაწყვეტილი საქმეა, რომ მე პლატონთან წამსვლელი ვარ სადენინაცვლოს
საძებრათ!.. ხა, ხა, ხა! ეს გათავებული საქმეა, ჩემო დარეჯან, ამაზე ნულარ
შეწუხებები... ნუ გეწყინება და უმჯობესია ვახშამზე დავგიტრიალდე, შენ ნუ
მომიკვდები!.. კი, ჩემო დარეჯან... შენებურად, ისე, გულუხვად!

— ეგ არაფერი შენი სასწავლებელი საქმეა... შენ შენს საქციელს აზრი
დაატანო, ის გირჩენია... წყენით მიუგო დარიკომ და ზეზე წამოდგა.

— ე, აკი არ გამოგულისდა?! — მიაძახა კირილემ, — აკი არ გამოგულისდა?!
კაი, მამა შენი ნუ მოგიკვდება, კაი, თუ გიყვარდი!.. წაყოლას ვერ გადაე-
იქცამ და სხვა რამე თუ უხეირო სიტყვა მოთქვამს, ბოდიში მომითხოვია, შენ
ქალო... მეტი რა ვქნა? ბოდიში მომითხოვია! წაყოლით კი, რომ მომელა,
ბაინც უნდა წავყევე, რამ... არ ვიცი, არ ვიცი, რა არ მიქნა!.. შენ რას იტყვი,
პლატონ?

— შენი ნებაა! — მიუგო მან, თუმცა გუნებაში ძალიან სწყინდა კირილეს
დაჯინება.

მან კარგად იცოდა კირილეს ხასიათი და მასთან მგზავრობა, მერე ამნა-
რ საქმეზე, მეტად საფრთხილო იყო. რასაკვირველია, იგი სასერიზოდ მიდი-
და, როგორც თვითონ სთქვა, და ამასთან ყველგან ტყუილ-უბრალოდ მუ-
დამ ჩხუბის ამტეხი კირილე სწორედ ხელ-შემშლელად თუ წაჰყვებოდა, თო-
რემ საქმეში შემწედ არა. პლატონს არ ეგონა, თუ ასე აიჭინებდა მასთან მგზავ-
რობას მისი სიძე, თორემ ასე არ დაიწყებდა ლაპარაკს.

— შენი ნებაა! — უთხრა პლატონმა, — მარა ეგებ ბევრი სიარულიც არ
დაგვკირდეს. . აგერ გზაში, ივანე გვერდევანიძე რომაა, იმას შევხვთი და ისე,
ლაპარაკში მოჰყვა თვითონ — ქვედურეთშიო, ბრეგაძეებისას, ყოფილა ერთი
დელა-კაცი, იმისთანა, მე რომ ვეძებ, სამნი ძმანი ყოფილან ის ბრეგაძეები...
ხომ არაფერი გაგიგონია, დარიკო მათ შესახებ?.. ეგებ იცნობდეთ კიდევ, ა?..

— ბრეგაძეები... ქვედურეთში... არა, ძმაო, არა! არ ვიცი!

— ისე, სიტყვას მოჰყვა!.. ძალიან აქო... გვერდევანიძემ.

— მივიდეთ და ვნახოთ მერე!.. წამოიძახა კირილემ.

ასე ხამათ რავა მივიდეთ... ჯერ ამბავი უნდა გვეიგო... ეგებ უშვილო
იყოს, მარა კაცს ვავდეს, რა ოხრად მინდა მაშინ! — სთქვა პლატონმა.

— ეკლესიაზე მივიდეთ, კვირა დღეს! მივიკითხ-მოვიკითხოთ, შევხე-
დეთ...

— არა, არა, მაგრე არ შეიძლება!..

— რადგანაც მაგრეა, ჩემო ძმაო, შენ მამიდა — მაგისტან მიდი... ჰკითხე
სალომეს და სწორ ამბავს ის გეტყვის იმ ქალის შესახებ!.. ქვედურეთი მათ-
ზე შორს არ არის და უსათუოდ ეცოდინება იმის ამბავი, შენ რომ ქალს ამ-
ბობ! — ურჩია პლატონს დარიკომ, — თუ არა და შეიძლება თავად იმას ეგუ-
ლებოდეს ვინმე მაგვეარი!

— ბრავო, ბრავო! — შეჰყვირა კირილემ. — ბრავო, დარიკო! აი, და ყო-
ჩაღ. ქალო! ეგ ნამდვილი რჩევაა, შენ ნუ მომიკვდები.

— მინც ასე ვიზამ! — დასთანხმდა პლატონი.

— აბა, მივდივართ ხვალვე მამიდა-ჩემთან! წამოიძახა კირილემ, — ხვალ!
არა, პლატონ?

— ხვალვე უნდა წავიდეთ!

--- შენ არსად წამსვლელი არა ხარ! — შეუტია ცოლმა კირილეს.

— თუ გიყვარდე, მაგაზე ნულარაფერს მეტყვი! ჩემი საქმე მე უკვეთ ვი-
ცი!.. შენ შენს საქმეს მოუარე!

დარიკომ რაღაცა წაილაპარაკა გულ-მოსულმა და ვახშმის განკარგულების მისაცემად წაიდა.

— და თუ გინდა, პლატონ, — დაიწყო კირილემ სიცილით, — აგერ ახლოს ერთი კაი აზნაურიშვილი მოკვდა და ზეგ ასვენებენ... ხომ იცი, სატირაღაში რამდენი ქვრივი დედა-კაცია მიმსვლელი... მივიდეთ; დავდგები ისეთ ადგილას, რომ ერთი შეხნიერებული დედა-კაცი ვერ გამომეპარება შეუმჩნეველი... ყველას ამბავს ვიკითხავ... ეგებ იქაც ვნახოთ შენი ორ-ნაქმარები უშვილო... ეგ უფრო ადვილიც იქნება და საჩქაროც! . ა, რას იტყვი შენ?

— შე კაცო, ასე გამოსაქვეყნებლად კი არ მინდა ეგ საქმე, — ღიმილით მიუგო პლატონმა.

— აბა, მამიდა-ჩემ სალომესთან გავსწიოთ, რავარც დარიკომ გვირჩია!.. ძალიან კარგი! ეს საქმე ასე გვაქვს დაწყობილი ხომ და ახლა მე წავალ და ბიკს მოვავლებივებ შენი ცხენისათვის... შენ კი ცოტა მოისვენე, ნამგზავრი ხარ და მერე ვახშმისათვისაც ცოტა შემეპარება დაგვეკირდება, რომ ქეფიანად შევედღეთ აქედანვე საქმეს, ხა, ხა, ხა! — გაღიხარხარა კირილემ, შეიყვანა ოთახში პლატონი და თვითონ კი დაბლა ეზოში ჩავიდა.

— ჰეი, ჰეი! ნეტავი შენისთანა ხასიათის მექონე კაცს! — უნებურად წამოიძახა ოთახში მარტოდ დარჩენილმა პლატონმა, — ყორიფელი ჩალად უღირს!.. თავის ქეიფს მისდევს... ან კი რა უქირს?! ჯერ კიდევ ეყოფა მამის დანატრვარი... ჩემისთანამ იკითხოს, ჰეი!.. — ამოიოხრა პლატონმა; შეიხსნა ქაშარი, გაიხსნა ჩოხა და მიწვა იქვე კედელთან მდგარ ტახტზე.

შებინდებული იყო, პლატონი რომ კირილემ გამოაღვიძა.

— ადე, ადე, პლატონ! შენ ნუ მომიკვდები, იმისთანა ვახშამს გვიმზადებს დარიკო, რომ შენი მოწონებული!.. მართლა, კაცო, რამ შეგაჯინა იმისთანა ბედაურზედ, შენ რომ მოგიყვანია?

— ჰო, — მიაჩერდა პლატონი სიძეს.

— შენ არ მომიკვდე, იმან ჰიშკრამდინაც ველარ მიგიყვანოს შენ, ისეა!.. — გაღიხარხარა კირილემ.

— ზურგი ექნება გაფუჭებული! — დაღონებით წაილაპარაკა პლატონმა.

— აქვს და არა! სულ ერთიანად აქვს გადაშვლებილი!

— იმ ამოსაგლებ გვერდევანიძეს ნაწყალობებია მაგი ამბავი! ამოაგდო მისი ოჯახი ჩემმა გამწენმა — მაინც ამოსაგლებია, რაც ის ბოროტებას სთესავს! . რა მეშველება ახლა? — შეწუხებით წარმოსთქვა პლატონმა, — ახალი კირი არ ევითებ?

... არაფერია, არაფერი! — ხალისიანად შესძახა კირილემ, — გულ-მაგრად იყავი! ცხენს ვერ გიშოვი თუ?

— ამას რაღა ვუყო?

— მაგ დავტოვოთ... ეგერ მეზობელი ყაძახი მყავს, წამალი იცის იმის-თანა, რომ სამ დღეში მოუჩვენებს ზურგს... ჩვენ წვედიდეთ და, რომ დავებრუნდებით, ცხენს გამოკეთებულს დავახვედრებს დარიკო. არაფერია!.. აბა, წვედიდეთ და ერთი ორიოდ სადღეგრძელო დავლიოთ შებრაწულ გოჭზე. ღმერთსაც შემწეობა ვთხოვოთ და ასე გავატაროთ ეს დრო!.. სამწუხარო ჯოჯოხეთშიაც არ მოგვკლდება და აქ მაინც მოლხენით ვიყვეთ, შე კაცო!..

ცოტა ხნის შემდეგ სამნივე ვახშმის სუფრას მიუსხდნენ. გამახიარულებული კირილე ათასნაირ სადღერძელოებს იგონებდა და ჩაცემბით აძალებდა ცოლის ძმას ღვინოს.

— ნუ აწუხებ, კირილე! — ეუბნებოდა დარიკო, მაგრამ კირილე თავისას მაინც არ იშლიდა.

— აბა, რათ მინდა ოჯახი, თუ ჩემთან მოსრული კაცი, მერე კიდევ რა კაცი, ცოლიძმა, ქორწილში რომ მპატივობს, არ დავათვრე რჯულზე... რომ ასე არ ვუქნა, მასთან რომ მივალ, აღარც მე დამალევინებს და წყალ-ნასვამს გამომიტუპრებს... რაზე ვუმტრო ჩემს თავს? რატომ ვქნა ეგა!? ხა, ხა, ხა! სულელი ვარ?! თუ გიყვარდე, ერთბაშად გამოკალე ეგ ყანწი... სადღენიაც-ლოს სადღეგრძელოა! უმაგრე... მაგრე!.. შენი ჭირიმე, „ბეზ კაპლი“, „ბეზ!“ — ხრიალობდა კირილე კიდევ ღიბხანს.

V

მეორე დღეს სიძე და ცოლიძმა თავის გზას გაუდგნენ მხიარულ გუნებაზე მყოფნი. კირილე მაინც მეტად ხალისიანად იყო, რადგანაც ბევრ რასმე გასართობს გამოელოდა ამ მოგზაურობიდან: მისი წარმოდგენით, ერთი დავიდარაბა უნდა ატეხილიყო უშვილო ქვრივ-დედაბრებს შორის, რაკი ყურს მოჰკრავდნენ მათ მოგზაურობის საგანს. გაფრთხილებაც საჭიროდ მიაჩნდა, რომ ვინმეს არ შემოეტყუებინა მათთვის შვილებ-ამოწყვეტილი დედაბერი შვილის უყოლის მაგივრად. ყოველმხვე ამან, კირილეს ცოცხალის ენით გამოთქმულმა ბევრი აცინა პლატონიც და ბოლოს ესეც ხუმრობის გუნებაზე დააყენა.

ასე სიცილით და ხალისიანად მიემგზავრებოდნენ ორივენი, რომ უეცრად კირილემ ხელის შუბლზე შემორტყმით შეაჩერა ცხენი და წამოიძახა:

— აუიპ!..

— რა იყო? — მიაკითხა პლატონმა შეშინებით, — რა იყო, კირილე?

— არაფერი, არაფერი! გაწიოთ ჩვენთვის!...

— რაღა გაგახსენდა, ვაი თუ რაიმე საჭირო საქმე გქონდეს?

— არაფერია, კაცო, არაფერი! გამო... დაჰკარი მაგ ცხენს.

— თუ საიდუმლო არაა, მითხარი, თუ ძმა ხარ... შენ არ მომიკვდე, მე შენ არ დაგაბრკოლო.

პლატონს იმედი მიეცა, ეგებ რაიმე გზით განთავისუფლებულიყო თავის თანამგზავრისაგან და ამით ჩუნიად და დაუბრკოლებლად ეკეთებია თავისი საქმე.

— შენ არ მომიკვდე, ჩემი გულისათვის მე შენ არ შეგიშალო ხელი!

— არ ეშვებოდა იგი კირილეს.

— კაცო, რა უნდა იყოს, მივალ თუ არ მივალ, შაფათაძის ქორწილს ამით არც შეემატება რამე, არც არა დააკლდება!... წამო, კაცო, წამო!

— ქორწილში ხარ დაპატიებული?

— წამო, კაცო!... შაფათაძის ქორწილი რა სახსენებელია... ასე წამომცთა, რომ გამახსენდა!...

— როდისაა?

— ამაღამ.

— თუ ძმა ხარ, ჩემი გულისათვის შენ იმ კაცს ნუ მოიმღურებ... დაპატიებული ყავხარ და არ მიხვიდე?! რატომ უნდა აწყუენო!... მაშიდა-შენამდი გზას მეც კარგად გევიგნებ... პირველად ხომ არ მივდივარ იქითკენ?... თუ ძმა ხარ, კირილე, ნუ დაკარგავ მხიარულებას.

— გითხარი, რომ არაფრის გულისათვის არ დაგშორდები-ქვა და გათავებულია, შენთან უნდა ვიარო... ქორწილებს რაღას დავეძებ?!.

— აბა, მე უკან გბრუნდები და ხვალ წავალ სალომესთან! — სთქვა პლატონმა და ცხენი მოაბრუნა.

— შენ არ მომიკვდე... დარიკო არ მომიკვდეს!.. სახლში რაღა გაგაბრუნებ!? გამოეკიდა კირილე და ჩოხის კალთაში წაავლო ხელი.

— რატომ შვრები ამ საქმეს, კირილე? გავბრუნდები და შენ სახლში დავიკტი... ჩემი საქმე ისეთია, გინდ დღეს მივსულვართ სალომესთან, გინდ ხვალ!.. სულ ერთია! მე შენ გეტყვი, არავინ მიგვასწროს და წეიყვანოს, ჩვენ რომ ქალს ვეძებთ?!.

— რა იცი... შეიძლება შენსავით სხვაც ვინმე დაწრიალობდეს და თავ-

მოგლეჯილი ეძებდეს უშვილო დედაბერს!... სიცილით სთქვა კირილემ.
— ხა, ხა, ხა!... წამოდი, კაცო!

— სწორედ აღარ მივდივარ! — გადაწყვეტილ სთქვა პლატონმა.

— ბიჭო! გინდა, რომ დარიკომ სახლში აღარ შემიშვას?... შენ რომ მიბრუნებული დაგინახოს, რა დღეს დამითენებს ის ქალი, ამას აღარ კითხულობ?

— არაფერს არ ვათქმევინებ!

— შენ რავა დაგისწრებს ჩემს აწიოებაზედა!?

— აბა, ვიყოთ ასე გაჩერებული ამ შარაში და ის იქნება! — ცოტა არ იყო, უქმყოფილობით წარმოსთქვა პლატონმა და ცხენს აღვირი მიუშვა.

კირილე გაჩუმდა; არ იცოდა, რაღა ექნა და ჩაფიქრებული იყო მცირე ხანს. ამ კაცის უკან გაბრუნება შიშს ჰგვრიდა დარიკოს მხრით, თან გულით ქორწილშიაც უნდოდა წასვლა. რა ექნა, აღარ იცოდა! ამის გამო გადამეტებულ გასაქირში ჰკრძნობდა თავის თავს; მაგრამ ასეთი მდგომარეობა მხოლოდ რამდენსამე წუთს გაგრძელდა; კირილეს გამჭირიანება გონებამ უცბად იპოვა მხსნელი გზა.

— პლატონ, რადგანაც ასეა ჩვენი საქმე, რომ შენ მამიდა-ჩემთან აღარ მიდიხარ და ვერც მე ვაგიშვებ უკან სახლში, ერთს რამეს გეტყვი და, თუ ძმა ხარ, უარს ნუ მეტყვი!

— ჰო!

— არც ერთს გული აღარ დაგვწყდება...

— თქვი, კაცო!

— მოდი ორივემ ამაღამ შაფათაძისას მივიდეთ!

— შაფათაძისას?! — გაიკვირვა პლატონმა.

— ჰო! და ამაღამ იქ ვიქნებით, — ხვალ კი წავალთ სალომესთან!

— რას ამბობ, კირილე!... გაღირია ჩემი მტერი! კაცს არ ვიცნობ, არ მიცნობს... ქორწილში მივიდე უცნობი კაცი?!.

— რა გიკირს?..

— ტყვილი არაა, ახლა მაგ? — და პლატონმა ისევ მიაბრუნა ცხენი და წყება დაჰკრა, მაგრამ კირილემ უცბათ უტაცა ხელი აღვირს თავებში და გააჩერა ცხენი.

— პლატონ, თუ ჩემი სიყვარული გაქვს!.. თუ ჩემი ძმობისა რამე გწამს, ახლა გევიგებ ამას... გაფიცებ შენს კოლ-შვილს, შაფათაძისას წამოხვიდე!..

— გასაკვირვებელი საქმეა, შენ ნუ მომიკვდები!.. რას იტყვის ის კაცი, ამისთანა უცხო კაცი დღეს კარზე მივადგე? — გაჯავრებით წარმოსთქვა პლატონმა — რას იფიქრებს, კმ?!..

— იტყვის, რომ კაი კაცი ყოფილაო! — სიცილით დაატანა კირილემ. — სხვა რას იტყვის?! შაფათაძის წვევას მივიღებ, მივალ, თან კარგ, პატიოსან აზნაურიშვილს, მასზედ გამოჩენილს, მიუუყვან და იმას მიწყენს?!.. რავე გეკადრება!... ეწყინება კი არა, თავზე შემოგვევლება! შე კაცო, შენთან რომ მოვიდე და უცხო კაცი მომყვეს, ჩემი კეთილი, საწყენად დაგირჩება?.. ა, მითხარი, თუ ძმა ხარ?.. კარში გამომადგებ? ა?

იმე!

— ჰო და ეგ არის!.. მერე მე მასპინძელს ვეტყვი, მიზეზს გავაგებინებ — საქმე გვაქვს, უსათუოდ ხვალადრიანად წამავალი ვართ-თქვა, ძალიან საკირო საქმეზედა-თქვა და ასე, ისე... ერთი სიტყვით, ჩემებურად... შენი პატივისცემაც მინდოდა თქვა და ამისთანები!.. ნახავ აგერ, როგორი მადლობელი დაგირჩეს!.. რა განაღვლებს, კაცო, მასპინძლის მეტს ხომ არავის ეცოდინება, დაპატიჟებული ხარ თუ არა მასპინძელთან, გეუბნები, მე ვიცი!..

საშველი აღარ მისცა კირილემ და პლატონი იძულებული გახდა დათანხმებოდა შაფათაძისას წასვლაზედ. სურვილ-ასრულებული კირილე ძალიან ქეიფს და დროს გატარებას ჰპირდებოდა ქორწილში, სადაც, მისი სიტყვით, დიდძალ საზოგადოებას ექნებოდა თავი მოყრილი თავმოშწონე მასპინძლისაგან.

— ტანისამოსიც რომ არ მაცვია... ასე რავე ივარგებს? — თავის გაქნევით სთქვა პლატონმა, რომელსაც ძალიან უძნელდებოდა უცნობ კაცისას ამნაირ დროს დაუპატიჟებლად მისვლა. — აღარ ვიცი, ღმერთმანი... ვინ რას არ იტყვის?!.

— ერთი შენც კიდევ! — მიაძახა კირილემ, მე რა, შენზედ უკვეთ მაცვია თუ!.. ნეტავი ნახევარი იქ მყოფი ჩვენსავით იქნებოდნენ გამოწყობილი! რას ამბობ?!

ახლა ყოველივე ამნაირი ლაპარაკი სრულიად ამაო იყო, რადგანაც გზა შაფათაძისკენ ეჭირათ. მეზავრებს ნელნელა მიჰყავდათ ცხენები, რომ მაინც-დამაინც აღრე არ მისულიყვნენ, სხვა სტუმრისათვის არ მიესწროთ

სალამოვდებოდა, როცა შაფათაძის ეზოში ჩავიდნენ. აქ უკვე ბლომად მოეყარათ თავი დაპატიჟებულთ. აივანზე ქალები დამსხდარიყვნენ, მოსამსახურენი იქით-აქით დარბოდნენ წესრიგის გამგებელთა ძახილზე.

ეზოში სტუმრები მიდი-მოდოდნენ, ისმოდა მხარული სიცილი, ხითხითი. ღობეს დაყოლება ცხენები იყვნენ მიბმულნი სარკებზედ. კირილმაცა და პლატონმაც აქვე მიიბეს ცხენები. კირილე იმ წამსვე ნაცნობებში გაერია, აქეთ-იქით გავარდ-გამოვარდა, ყველას დაენახა, ყველა ნახა; მოძებნა ხანში შესული მასპანძელი, მიულოცა ქალიშვილის გაბედნიერება და იქვე მოუყვა პლატონის შესახებაც. მოხუცებული ძალიან კმაყოფილი დარჩა, მადლობაც უთხრა კირილს, თან რომ აწვია ისეთი ოჯახიშვილი, როგორც მისი ცოლიძმა იყო, პლატონს კი — კადრებისათვის. სხოვა და იმედი გამოსთქვა, რომ მოლხენით დაამშვენებდნენ მისი ოჯახის ბედნიერ დღეს. ამნაირმა მიღებამ დაავეწყებინა პლატონს თავისი უხეირო მდგომარეობა. ცოტა ხნის შემდეგ, იგივე შეუერთდა საზოგადო აფუფუნებლობას, იგივე თავისუფლად ჰკრძნობდა თავს და მზად იყო მოსალხენად.

შორიდან მოისმა ზურნის ხმა. ხალხი ძეინძრა. ზურნის ხმა თანდათან ახლოვდებოდა; გახშირდა სროლა დამბაჩებისა და რევოლვერებისა. აივნის სულ ერთიანად მოიფინა ქალებით; მთლად მიდამო თითქო გაცოცხლდა, ამოძრავდა; ზურნის ხმა თანდათან უფრო მკაფიოდ მოდიოდა; ისმოდა მომყოლთა ძახილი: „ჰაი, ჰაი!“ და რამდენსამე ხნის შემდეგ ჩიტივით შემოფრინდა იარაღში ჩამჯდარი, თავზედ უკან მოქცეულ კოხტა ქუდით, ყმაწვილი, რომელმაც დაძახებასთან „მეფე მოდის!.. მახარობელი ვარ!“ ერთი-ორჯელ ჩამოუარა თავისი აქაფებული ცხენით აივანს, შემდეგ ქორივით ეძგერა კიბეზედ თასით მღვარ ყმაწვილს, სწვდა თასში და წართხეულ, გაქცელტილ თასით გავარდა ისევ ეზოდან მოახლოვებულ მაყრიონთან შესაერთებლად. ეს იყო მახარობელი.

— ბრავო, ბრავო! — ჰყვიროდა იმის სიმარდით აღტაცებაში მოსული ხალხი და ამ ხმაურობას შეუერთდა: მოსულთა ჭრიამული, თოფების ხატქა-ხუთქი, ცხენების თქარა-თქური და მათრახების ტყლაშუნი მათდა შესახებებლად.

სიძე მოვიდა თავის მაყრიონით.

პლატონს სრულიად გადაავაწყდა თავისი საძებარი უშვილო და ორ-ნაქმარები სადენინაცელო, მამა ბეკინაც, ყოველივე დარდები და გაშლილი გულით ამ საზოგადო ხალისიანობას მისცა თავი. ახლა მოწყურებული კაცივით უნდოდა მხოლოდ გული ეჯერა დღევანდელი გასართობის დაწაფებით. სხვებთან ერთად იგი ცხენით წაჰყვა დედოფალს ეკლესიამდე და იქიდან უკრთ-წამლების მაყრულით გამოჰყვა ახლად ჯვარდაწერილებს. გრძელ თანჯატურში მთელი ღამე მისი სიმღერა არ შეწყვეტილა, მოხუცებულმა შავთაძემ განსაკუთრებული მადლობაც უძღვნა პლატონს მოლხენისათვის.

საზოგადოება დიდ მზიარულობაში იყო ცეკვა-თამაშს ბოლო არ უჩანდა, თუმცა ქალები თითქმის სულ ერთიანად წავიდნენ-წაძოვიდნენ მოსასვენებლად. გათენიებას აღარაფერი აკლდა. ღვინის სმაში შეჯიბრებული ყმაწვილ-კაცობა კი, ჯერ აღგომას არც კი აპირებდა. ზურნის მოღლილი, მისუსტებული ხმა ისევ ეფინებოდა იქაურობას ამ ღამეში, სხვადასხვა სიმღერებთან შენაცვლებით.

თუმცა ძალზედ მთვარალი იყო პლატონი, მაგრამ თვალი მაინც კირილესაკენ ეჭარა, რომელიც დაჩემებით სკლიდა ყანწს ყანწზედ. ცოტა წინაღობა იმ კუთხეში, სადაც კირილე იჯდა, რაღაც ლაპარაკიც ატყდა, მაგრამ ისევ მალე მოსპეს. კირილე ისეთ ნაირად გამოიყურებოდა და ემაჯურობდა, თითქო რაღაც სამიზეზოს ეძებდა, რომ ჩხუბი აეტეხა, ჩვეულებისამებრ. პლატონმა შეატყუა ეს და, რამდენადაც მოეცა, ებოძა, მისკენ ახლოს მიიწია.

— ძალიან შემცდარი ხარო! წამოვარდა კირილე და ნამალევად გადამდგარი ვეგერტილმა ღვინიანი სტაქანი წინ დაუდგა იმ ყმაწვილს, რომელმაც მოპარვა მოინდომა ღვინისა. — ძალიან შემცდარი ხარო.

— მე დავლიე და გ-დავედი... შემცდარი თქვენ ბრძანდებით! — მიუგო ყმაწვილმა.

— ეგ გაკლიათ და ახლავე უნდა გამოცალით! გულ-მოსულობით მიაძახა კირილემ.

— ხელ-მეორედ რაზედ დავლევ!..

— დალიეთ!.. მე მითქვამს თქვენთვის!..

— მოითმინეთ, მოითმინეთ, ყმაწვილებო! — მიაძახეს აქეთ-იქიდან.

ატყდა ყაყანი. ვინ კირილეს მხარეს იჭერდა, ვინ — მეორე ყმაწვილისას.

— დალიე ახლავე! — ისევ მიაყვირა კირილემ. — მაცალეთ ერთი, თუ შეიძლება. ამას რაღა ვაპატიებ მაგ სტაქანს, — მერე ტრაბახობით ყურები მაგან უნდა გამომიჭედოს?..

— შენთან რა ტრაბახობა მჭირია... რა კაცი ხარ იმისთანა! — მიაძახა თავის მხრით ყმაწვილმაც.

— რაც კაცი ვარ, ახლავე გაჩვენებ, მაგ გამოცალე თუ არა! — დაუბღვირა კირილემ.

— კირილე, კირილე! — ამუხილებდნენ აქედან.

— კოსტა, კოსტა! — აწყნარებდნენ მეორე მხრიდან ყმაწვილს.

— რა კაცია... რა კაცია! ერთი შეგვახედვინოს მაინც! — იყვირა კოსტამ.

— უი, შე ცინდალო, ცინდალო! — მიაძახა კირილემ, დავლო სტაქანს ხელი და, არც შიგ ღვინო იყო, სულ ერთიანად ცხვირპირში შეასხა ყმაწვილს.

ერთი თვალის დახამხამებაზედ ეფხვივით სუფრაზედ ახტა კოსტას ძმა. მის ხელში გაიპრიალა სატევარმა კირილეს დასაბრუნებლად და უსათუოდ იქვე დაათავებდა კიდეც, რომ ამნაირი ჩხუბ-კინკლაობაში გამოქნილ ყმაწვილებს უცბად ხელიდან არ გამოეგლიჯათ მოელვარე იარაღი.

შეიქნა ერთი ყვირილი, არევ-დარევა. ახლა ხელდახელ ეცნენ ერთმანეთს; გახურდა მუშტების მოქნევა; გამზავებლები დიდ შეცადინეობაში იყვნენ, ყვიროდნენ, აცილებდნენ მაჩხუბართ ერთმანეთს, მაგრამ ვერას ხდებოდნენ.

VI

მზე კარგად ამოსული იყო, პლატონს რომ გამოეღვიძა მეორე დღეს. მიიხედ-მოიხედა, ამ ოთახში მასთან მხოლოდ კირილე იწვა ტახტის მეორე ბოლოში, — სხვა არავინ იყო.

გამოღვიძებისათნავე გაახსენდა წუხანდელი ამბავი და გული უსიამოვნოდ მოეკუმშა. უცბად წამოდგა საწოლიდან, გადიცვა ახალუხი, მივიდა ფანჯარასთან და ეზოში გადიხედა. იქაურობას არავითარი მიმსგავსება არ ჰქონდა წუხანდელი მასპინძლის ეზო-სახლ-კარობისა. ჯერ აზრად ვერ მოუვიდა, რას ნიშნავდა ეგ, მერე კი მიხვდა, რომ უსათუოდ მეზობლისას გადაგვიყვანეს გაზაფხულის შემდეგაო. ბუნდად ახსოვდა, რომ ის და კირილე ცხენებზედ შესესეს და სადღაც გამოაქანეს ახალ გათენებულზედ; ახსოვდა, რომ ჩხუბი მოუხდათ, მაგრამ დაწვრილებით არაფერი აგონდებოდა, იმდენად მთვრალი იყო იმ დროს. ახლა კი გული მოსდიოდა, ბრაზი ერეოდა, რომ ამ გადარეულ კაცს დაუჯერა, მის სიტყვას აჰყვა და ამნაირი სამარცხვინო ამბავი შეემთხვა. რა იყო ამ უცნობ ოჯახში დაუბრუნებლად ქორწილში მისვლა, ჩხუბი, აყალ-მაყალი... მათი ასე გადმოგდება ეზოს გადმოღმა! აბა, ამ სრულიად უცნობ სახლში, ნაჩხუბართ, ნაცემ-ნატყებთ რა უნდოდათ?!

— მე, ოხრიშვილს, რა მრჯიდა ქორწილში სასიარულოდ?.. რა მექორწილებოდა?.. საქმე არ მქონდა მე, უპატრონოს, თუ?.. ჰმ!.. თავი რაზედ შევიტყუებინე?.. სალაპარაკოდ რაღა მივეცი ჩემი თავი ამ სულელთან იმდენ ხალხს!.. რაღა არ უნდა მომკლას ჩემმა პატრონმა? რაღა არ უნდა მომკლას?.. რაღა ვარ შესაბრალელებელი... რაზედ ვიმდურები ჩემისთანა ოხერი მამის შეუბრალებლობისათვის!... და ჯავრ-შემოწოლილი პლატონი ხან დაჯდებოდა, ხან მოუსვენრად დადიოდა ოთახში; მერე, თითქო რაღაც გაახსენდაო, ჩაიცვა

წულები, შეიკრა ახალუხი და ჩოხას დაავლო ხელი; გაშალა უყურა, უყურა და გულომოსულმა დააპერტყა ტახტზედ. ჩოხა სამ-ოთხ ადგილას იყო გახეული.

— შენ კი გაუქრი შენს პატრონს! — წამოიძახა და კირილეს გადახედა. ამ წამოწახებამ კირილეც გამოადგოდა.

— ადექი, პლატონ? — კირილე ცქვიტად წამოჯდა საწოლში.

პლატონმა ხმა არ გასცა.

— ძალიან არ ვსდევით იმ ცინდალს, კოსტაა თუ პროსტა! ხა, ხა, ხა, ხა! შენ ნუ მომიკვდები, ეყოფა ერთ ხანაზედ!.. კაი ხანია, მისი ჯიჩი მკირდა და კიდევაც ევისრული სურვილი, ვიჯერე გული მისი ტყეპით!.. ძალიან მარჯვეთ არ ვიყავით?!. შენ, შენ? აი და პლატონ!.. მტერს მოხვდა შენი მუშტი! ერთი მეც მომხვდა შეცდომით!.. აქამდისინ არ ვიცოდი, თუ მაგისტანა მწარე ხელის პატრონი იყავი!.. იცოცხლე, იმათ ღღეს გვერდები აყვებოდათ!.. ხა, ხა, ხა! — ისე ხალისიანად ამბობდა ამას და თან იცინოდა კირილე, რომ უამისოდაც გაჯავრებულს პლატონს, ამით მხოლოდ ჯავრი ემატებოდა უფრო.

მან ველარ მოითმინა სიძის ასეოი უღარდებლობა და სიტყვა გააწყვეტინა.

— ახირებულია, ღმერთს ვფიცავარ!.. შენ რა სიკვლეო დაგაყარეს... დაიხედე შენს თავზედ, წარბი გაქვს გაჩხილი!..

— ძალიან? — ისე რკითხა კირილემ, ვითომც აქ არაფერიყო.

— გეყოფა!

— არაფერია... ამასაც ვაზღვევებ, სადაც იქნება!.. თუ ღღესვე არა!..

— შენ, ჩემო ბატონო, რაფარც გნებადეს, ისე ქენი და ერთი ეს ჩოხა გამიკერვინებზე ვისმეს და ჩემს გზას დავადგები!..

— რაფა, ჩოხა შემოგახიეს?.. უყურე იმ ლაწირაკებს!.. სხვა რა შეუძლიათ, დედაკაცებივით იმ წამსვე ჩოხაში უნდა გეცნენ და ტანისამოსი უნდა შემოგაფხრიწონ... აი მაგათ კი დავასხი თავსლაფი!..

— ბატონო, ერთი შენ ეს სიკეთე მიქენი და რაზე რიგათ გვევტოო...

— ახლავე, ახლავე! გვარიანათაც გვძინებია! ეჭე, რამდენზედ წამოსულა მზე!

კირილე წამოდგა და აჩქარებით ჩაეცმა დარწყო.

— ამ ოხრიშვილებს ჩოხების მარტო ხევა შესძლებიათ! — წამოიძახა მან, ჩოხას რომ ხელი მოჰკიდა. — სულ ერთიანად არ მოუთხლებშიათ კალთა!.. აი თქვენ კი რა გითხარით, თქვენ კი რა გითხარით!..

დაავლო ხელი ორივე ჩოხას, გააღო აიკანზე კარი, გაჰყო თავი და დაი-
ძახა:

— ცაციე, ცაციე! და როცა ამ დაძახილზედ აივანზედ გამოირბინა
ფეხშიშველია პატარა გოგომ, კირილემ გაუწყვდინა ჩოხები და უთხრა: — ბიძი-
კო, თუ შეაძლება, ეს ჩოხები, რავარც იქნება, ისე გამოიღამე... რავარც იქ-
ნება!.. ღამეში ღობეს გამოვედევით და ასეთი უბედურება მოგვივიდა! აბა ჰე,
შენს გაზრდას!..

გოგომ გამოართვა ჩოხები და ფეხების პრაგუნით გადირბინა აივანი. კი-
რილემ მიხურა კარი. პლატონი წარბებ-შეკრული იქით-აქეთ დადიოდა. კირი-
ლე ატყობდა, რომ ამრეზილი იყო და ხმას აღარ იღებდა, მაგრამ ცოტა ხნის
შემდეგ ასე მუნჯად ყოფნა ვეღარ შეიძლო. ზეტ-ხანს კირილემ და წამოიძახა:

— ახალ ჩოხებს გვიკერავენ, თუ რა დღემართათ ამ ოჯახდაქცეულებს...
აწი სადილათაც დაჯდებაან და არ დაგვაგვიანდეს!..

ეს ნამეჭიანი იყო პლატონისთვის; იგი მიბრუნდა და გაკვირვებით გადა-
ხედა კირილეს.

— ღმერთმანი, კიი ძალი დღეა გასული! დროით ჯობია მინც მისვლა!

— სად. უმაწვილო?

— როგორ თუ სად?.. სადაც წუხელ ვიყავით!

— მართლა ამბობ მაგას, თუ ხუმრობ?

— მართლა ვამბობ... რა ხუმრობა უნდა?... აბა, არ მივიდეთ?... რა მი-
ზეზია?

— შენ, ჩემო ძმაო, რავარც გნებავდეს, ისე იარე და მე კი შენი მგზავ-
რი აღარ გახლავარ...

— რა იქნა, შე კაცო?... რა მოხდა ამისთანა? გინახამს, რომ, ქორწილი
იქნება თუ დღეობა, რამე ლაპარაკი არ მოხდეს.. რა ვუყოთ მერე?... მარტო
ჩვენს თავზე მომხთარა, რაც წუხელ საქმე მოგვიხთა, თუ როგორაა, ან რა იყო
ასეთი რამე... სხვას არავის შეხეთომია თუ?

— შენ, ბატონო, რავარც გნებავდეს და მე დრო არ მაქვს...

— დრო არ მაქვს, თვარა გეიქცევიან შენი დედაბრები სადმე?

— გეიქცევიან თუ გაჩერდებიან, ეგ სულ ერთია, მე დროზედ უნდა მივ-
ბრუნდე სახლში მე კი ასე უთავბოლო ყანყალი არ შემიძლია...

— შე კაცო, ერთი დღე რა უნდა იყოს! მე თვეობით ვრჩები ხოლმე
სახლის გარეთ. მაგრამ, რომ მივბრუნებულვარ სახლში, ყოველთვის ყორიფე-
ლი ისევ დამხთომია, როგორც დამიტოვებია!

კაცია და გუნება!..

ამ ლაპარაკში გოგომ გაკერილი ჩოხებიც შემოუტანა, მერე მოართვა პირსაბანი წყალი ორივეს, სიძე-ცოლიძმას და ორივე ჩაქმულ-დახურულნი წასასვლელად მზად იყვნენ. კირილე ბევრს ეხვეწა შაფათაძისას მიბრუნებულობენ ისევ, მაგრამ პლატონი ვერას გზით ვერ დაიყოლია; ის კი არა, პირდაპირ უთხრა სიძეს, რომ მათი ერთად მგზავრობა, როგორც ეტყობაო, შემდეგში აღარ უნდა იქმნეს საქმისათვის სახიერო. ამის გაგონებამ კირილე ძლიერ დააფრთხო; შიშს მიეცა, პლატონი არ გაჯიუტებულიყო და უკან არ გაბრუნებულიყო მისდა თავიდან მოსაცილებლად. სწორედ ამის შიშით კირილემ გადათქვა შაფათაძისას მიბრუნება; მზად იყო ყურ მოჰკრიღ ყმათ გახდომოდა ყველასფერში პლატონს და კიდევაც მოუხშირა ისეთს ლაპარაკს, რომელიც მათი მგზავრობის საგანს შეეხებოდა.

— პლატონ, სატირალში არ მივიდეთ?.. რომ გითხარი დღესაა ის ტირილი! — მიმართა მან პლატონს.

— ჩემი სატირალიც მეყოფა — სხვისაში არ გავერიო, ჩემო ძმაო! მიუგო პლატონმა და ვაგიდა აივანზე. კირილეს თან გაჰყვა; ეზოში ბიჭი დაინაა, მიიხმო, ცხენები მოითხოვა, მადლობა დააბარა მასპინძელთან, რომელიც უკვე შაფათაძისას წასულიყო დილიდან და ორივე შესწდნენ ცხენებზედ და გზას გაუდგნენ.

პლატონი ხმა-ამოუღებლად იჯდა ცხენზედ! ხმა-გაკმედილი კირილეს გვერდით მისდევდა. კირილეს გაუგებრობა ჰკლავდა იმის შესახებ — თუ რას ფიქრობდა მისი გაბუტებული ცოლიძმა; აპირობდა ახლა წასვლას მაშინდა მის სალომესთან, თუ სახლში ბრუნდებოდა? საჭირო იყო ამ გულმოსული კაცის გახალისება, თორემ ამნაირ გუნებაზედ მყოფი უსათუოდ სახლისკენ გაემართებოდა. დიდხანს ემზადა ამისათვის კირილე და ბოლოს მიმართა ცოლიძმას ღიმილით:

— პლატონო!.. კაია, შე კაცო... დღეიწყე, თუ გიყვარდე, რაც ჩემით შეგვემთხვა... მიჯავრდები კიდევ?

— სულაც არა, — ცივად მიუგო პლატონმა.

— რაფა არა?.. ვერ გატყობ თუ?.. შე კაცო, პეტრე მოციქულმა სამჯერ იუარა ქრისტეს მოწაფეობა, მაგრამ ამისათვის სამილდენიოთ არ დასჯილა, ისევ საყვარელ მოწაფეთ დარჩა და შენ ჩემით ერთი უსაპოვნობა შეგემთხვა, ამასაც ველარ დამეიწყებ? კაია, თუ გიყვარდე!

პლატონს უნებლიედ გაელიმა ამ სიტყვაზედ. კირილეს იამა და ისეთნაირად შეუწნდა, ისეთნაირად დაუტრიალდა, რომ ცოტა ხნის შემდეგ მართლაც ყველაფერი გადავიწყა პლატონს და გულ-ამღვრეული კაცი გაახალისინა. ამ გარემოებამ წათამამა და სიტყვა შეაპარა მამიდა-მისის შესახებ:

— კიდევ კარგ დროს მივალთ!—სთქვა მან.

— სად?—იკითხა პლატონმა.

— მამიდა-ჩემთან!

— ასე შემოფხრეწილი ჩოხით მივიღე სალომესთან?..

— შემოფხრეწილი კი არა!.. სულაც არაფერი არ ეტყობა მაგ შენ ჩოხას... ახალივითაა, თავი ნუ მომიკვდება!..

გადასახვევი ახლოს იყო და ახლა კირილე უფრო თავგამოდებით დაფაცურდა, რომ ცოლიძმა სახლისაკენ არ გაეშვა, რას არ მოჰყვა, რას არ მასხრობდა, რომ გაეცინებინა და ამასობაში თავის სიტყვაზედ დაეყოლებინა.

აგერ გადასახვევთანაც მივიდნენ, საიდანაც მარჯვნივ უნდა გაეხვიათ, თუ კირილეს მამიდასთან იყვნენ წამსვლელნი.

კირილემ მასხრობას უფრო მოუმატა. პლატონი კარგადა ხედავდა, რა ცეცხლშიაც იწვოდა მისი სიძე.

— პლატონ... ბიჭო, გაიხსენე პეტრე მოციქული... რა ეპატივა მას და ვისგან?! მეც მეპატივოს, ბიჭო, შენგან, რა დიდი საქმე იქნება, ერთი მეპატიოს!.. ნუ გადამკიდებ დარიკოს, თუ რაიმე სიბრაღული გაქვს ჩემი, ნუ გაახლებ შენს დას ჩემზედ და რა გინდა ჩემგნით! თუ დარიკო გამიგულისდა, უნდა დავჯდე სახლში და ხომ შემეხუთა სული და გული!.. მიხედ, კაცო, ღმერთს!.. ბიჭო, ერთხელ შეგცოდენ, მეტი ხომ არა!.. ბიჭო, პეტრე მოციქულის ამბავი გეხსენებ, შე უღვთო, შე უღვთო!.. წამოდი აქეთ... მარჯვნივ მიდის ჩვენი გზა. მარჯვნივ—ღმერთი გამარჯვებას მოგცემს!..—და კირილემ გადაუხვია მამიდა-მისისკენ მიმავალ გზაზედ.

პლატონი სიცილს ვეღარ იკავებდა, გაცხარებით მოლაპარაკე კირილეს რომ უყურებდა,—ერთ ხანზედ ცხენი შეაჩერა და მერე, როცა კირილემ აღვირში მოჰკიდა ხელი და მარჯვნივ გადაახვევინა, იმანაც გულიანად გადიხარხარა და გაჰყვა სიძეს.

— ძალიან არ დოუშინებიხარ დარიკოს, კირილე? ხა, ხა, ხა!

— ნუ შეგეშინდება შენ!.. ის რომ არ მყავდეს, ჩემო ძაო, ჩემს ეზოში ძაღლს ვერ ნახავდი გამვლელს!.. ვეფთხილები, არ გაეაჯავრო მაინც ჩემზედ სხვა რაღა სიკეთე აყრია ჩემგან?! რამდენადაც შემძილია, ამას ვცდი-

ლობ, თუმცა ხშირად ესეც მაგიწყდება, ჩემდა საუბედუროდ!.. ერთობ სულგრძელი აღამიანია, ძმობას გეფიცები!.. ლეთისნიერი აღამიანია, ლეთისნიერი აღამიანი, რომ იტყვიან!.. და შენც შეგატყობს კაცი, რომ მისი ნათესავი უნდა იყვე!.. შეგატყობს! — სიცილით დატანა კირილემ! — თუმცა მშვენიერი სადილი დამაკარგვინა და შენც დაჰკარგე!.. იმ ოხერ შაფათაძეს ძალიან მასპინძლობა ექნება ღღეს... ძალიან მომზადებული იყო!.. გლახა გუნებაზედ იყავი, თვარა არაფერი არ გვიკირდა, რომ მივბრუნებულიყავით!.. ერთი იმათაც თვლებს დოუბრიალებდი... ცნობას მიცემდი!.. ახლა კი ასე მშიერ მუცელზედ კარგა ხანს მოგვიხიება თრევა, სანამ მამიდა-ჩემამდინ მივაწევდეთ!

— ისევ შაფათაძე გაგახსენდა? — გაიცინა პლატონმა — მე რომ შენი ვიყო, ხმასაც აღარ ამოვიღებდი... შენც საკმაოდ გერგო, ჩემო კირილე, მუშტები, შენ ნუ მომიკვდები!..

— ჩემგანაც არ დაჰკლებიათ, ნუ გეშინია!.. კიდევ უფრო მივართმევდი, რომ ზელიდან არ გამოეგლიჯათ... კირილემ კიდევ დიდ ხანს ილაპარაკა თავის ყოჩაღობაზედ, ბევრი იტრაბახა თავის სიმარჯვეზედ და მთელი გზა იმის ამბებში იყო, თუ სად რა ჩხუბი შეხვდომია, ვისთან რითი გათავებულა და რა ვაჟაკობა გამოუჩენია. მაგრამ ამ ლაპარაკშიაც ხშირად აგონდებოდა დაკარგული, მიტოვებული ლჭინი და ეს გახსენება უფრო უცხოველებდა შიმშილის გრძნობას და, ამითააწერილებული, თავს იმით ინუგეშებდა კიდევ, რომ გზაში დუქანი ეგულებოდა, სადაც შეეძლო წინა დამეს სმით ამომწვარი ყელიც დაეღობო და ცარიელი მუცელიც ორიოდელე ლუქმა პურით დაეკმაყოფილებინა.

VII

მზე კარგა გადახრილი იყო, ჩვენი მგზავრები რომ იმ ჯიმშერ სალობერძის სახლს მიუახლოვდნენ, რომელსაც ჰყავდა კირილეს მამიდა სალობე.

სალობერიძე ერთი იმ აზნაურთაგანი იყო, რომელთაც რაღაც მანქანებით ღღეს კიდევ შერჩენიათ იმდენი მამული, რომ შეუძლიათ რიგინად იცხოვრონ და გაუქირვებლად გაუძღვენ თავიანთ ოჯახს. მოხუცებული ჯიმშერი სწორედ გონიერი კაცი იყო, შეგნებული; და ეგ იყო მიზეზი, რომ მის სახლში ყოველივე თავ-თავის რიგზედ იყო; უსაქმურს აქ ვერ ნახავდით; რაც გაეწყობოდა, შვილებისათვისაც სწავლა არ დაუკლია; ცოცხალი გონების პატრონს ჯიმშერს საინტერესოდ ჰქონდა ყოველივე საზოგადო საქმე და მის ახლოს ყოველთვის გესმოდათ აზნაირ საქმეზედ სჯაბასი; თვით კარგი მოლა-

პარაკე, მასთან სხვასაც ენა ამოედგმებოდა ხოლმე და ლაპარაკის ხალისი ემატებოდა. შეძლებით ლინიერს, პურადს, სტუმართ-მოყვარე სალობერიძეს ყოველ დღე თითქმის სტუმარი ჰყავდა სახლში: ვინ მოსალაპარაკებლად მოდიოდა, ვინ რჩევის საკითხავად, ვინ შემწეობის სათხოვნელად, ვინ ისე ტყუილად, სანახავად, რომ მეგობრული კავშირი არ შეეწყვიტა ამ კაცთან, მეტადრე ყმაწვილ კაცობას უყვარდა სალობერიძისას თავის მოყრა: აქ მათ ზედებოდათ მიძღვნილ მასპინძელი, რომელმაც მათი აყოლა იცოდა, რომელთანაც იგი იგივე იყოფოდა, უდარდელად მასხარობდნენ, ოხუნჯობდნენ, ენა-მახვილობდნენ და სიამოვნებით ატარებდნენ დროს ამ ენაწყლიან და ხალისიან მოხუცებულთან.

დღესაც თავი მოეყარათ აქ ყმაწვილებს და, მოღბენილ სადილს შემდეგ, ფართო აივანზედ გამოფენილთ, ერთი სიცილი, ხარხარი და ყაყანი ჰქონდათ. ზალაში ისევ აულავებული იყო სუფრა, რადგანაც სადილიც ისიცა გათავდა.

ეზოში შემოსულ კირილეს ამათგან დანახვა და მიძახება: კირილე! კირილე! — ერთი იყო.

კირილეს ძლიერ ესიამოვნა ამ შეკრებულების დანახვა, ერთი დაჰკივლა უცნაურად, გადაჰკრა ცხენს მათრახი და, შურდულივით გაქანებული ცხენი, რომელმაც ერთი თვალის დახამხამებაზე გაღირბინა ფართო ეზო, კიბეზე შეაგდო.

— ჰაი, ჰაი! — თან დასქექა კირილემ.

— მაგ შეჩვენებული უსათუოდ გაღეშლია! — წამოიძახა ჯიმშერმა ღ სხვებთან ერთად კიბისკენ გამოიქცა. — ფეხი ხომ არ მოუტეხია? — იკითხა მან.

კიბეზე შემოგდებულმა ცხენმა ფეხი ეღარ მოიმაგრა და წაფორბილებული მძივდ დაეცა გვერდზედ; დაეცა კირილეს, მაგრამ ისევ მარდად წამოვარდა და ახლა აქელებული იდგა, ყმაწვილებით გარს შემორტყმული.

— რავე იქნება, ყმაწვილო, ასეთი გოუფთხილებლობა?! მიმართა ჯიმშერმა კირილეს.

— ბიძისა ვახლავართ!... უკაცრავად, შენი ჰირილე! — და კირილე ბიძამისს მიესალმა.

აივანზედ ავიდა პლატონიც და, ჯიმშერის მისალმების შემდეგ, სხვებსაც მიესალმა.

კირილემ შეიხედა ზალაში და, სუფრას რომ თვალი მოჰკრა, წამოიძახა:

— ამიტომაა სასიამოვნო აქ მოსვლა! იფი... შენი ჰირილე, შენი, ჩემო ბიძა! — და ამასთან იგი მივიდა სტოლთან, დააგდო ჯერ ერთ ბოთლს ხელი.

მერე მეორეს, მესამეს და, 'ცარიელები რომ შერჩა, პოდნოსიო ჩაის ჩაჰმობო' ჯიბელ ჯიშურის ქალიშვილს მიადება:

— მაგ ჩაის რომ დაატუნტურებ, მაგის მაგიერათ, შე ქალო, ერთი პოთლი ღვინო შემოიტანო, ის სჯობია, ჩემო ვერიჩკა!

— ჯერ ეს მიირთვი და მერე ღვინოსაც მოგართმევ, — მიუგო ვერიჩკამ.

— თუ ჩემი სიყვარული გაქვს, ჩემო ვერიჩკა, ერთი პოთლი ახლავე შემომირბენიე!

— კი პატონო! უპასუხა ვერიჩკამ და სხევებს მიაწოდა ჩაი.

კირილე მთვრალი იყო და პლატონი თვალს არ აშორებდა მას. გზაზე, წყნარად, პლატონის საუბედუროდ, მათ შეხვდნენ კირილეს ვიღაც ნაცნობი ქალები და ძლივს-ძლივობით დააშორა მათ თავისი სიძე მისგან გატანჯულმა პატონმა. ახლა ისე ამოიყენა კირილემ პოთლების დანახვაზედ ღვინო, რომ ისი გადატკმევინება ყოვლად შეუძლებელი იყო. რა ხერხი არ იხმარეს, რომ როგორმე ზალიდან გამოეტყუებინათ აივანზედ; ჰპირდებოდნენ, აი აგერ მოგტანთ ღვინოსო, აი აგერაო, მაგრამ ბოლოს კირილესაც შეატყო. რომ ახოვნას არავინ ასრულებსო და აპილილდა, გული მოუვიდა, გასწვრა.

— რა იქნა, კირილე... ასეთი ყველას შეწუხება გაგონილა? დაწყნარდი. უპაწილო! — მივიდა მასთან პლატონი, — ნუ შეაწუხე ყველა!

კირილემ ერთი თვალბრტყლით გადაჰხედა და მიადება:

— ვის ყველას ვაწუხებ, ბიჭო, ვის ყველას?... თუ ყველათ შენი თავი მიგაჩნია?... რა იქნა, თუ იცი? დედინაცვალს, ერთს კი არა, ათას გიშოვი! ბიძია, თუ შენ გაწუხებ, ბოდიში მომიხდია და ამას რა აწუხებს, კითხე, თუ გიყვარდე!...

— დაწყნარდი, ემაწილო! — შეუტია შეშინებულმა პლატონმა, რომ კირილეს არ წამოსცდომოდა მეტი.

— ძალიან არ წუხს!... ერთ უშვილო დედაბერს დეიძებს სადედინაცვლოდ და მითხარით, ჩემგან რა შეწუხება მიჰყენებია... დავსდევ უკან მძებარივით! მეგებ, ბიძია, გეგულეობოდეს სადმე უშვილო დედაბერი და ამ ემაწილს ეგებ ბული დაუშოშმინო!...

პლატონი გაშრა, სირცხვილით ცოცხლებში აღარ ერია; მზად იყო იქვე გაეგორებინა ეს გაღეშილი კაცი, რომელსაც აღარც-კი, ესმოდა აწუხებო აქვეყნისა, რომელიც სრულს გონებაზედ აღარ იყო და რომლისაგანაც ამდენი ჭაუვაგლახი გადაჰხდა სულ მკირე ხანში. მაგრამ შეიკაფა თავი. რაღაც წაი-

ბუტბუტა, აივანზედ გავიდა და რიკულს მიეყრდნო გაწიწმბებული. კირილე კი თავისას არ იზლიდა.

— კოსტა! — მიაძახა მან ზალაში შემოსულ მისამსახურე ბიქს, კოსტა, ბიქო, ღვინო! არ გესმის შენ?

— ახლავე, ბატონო! — მიუგო ბიქმა და უცხად გავარდა ზალიდან. ღვინო მინც არავის მოჰქონდა.

— ევრიჩკა! ასე წაბთით? — მიაძახა მამილაშვილს კირილემ, — ღვინო გა მოგელიათ?!

— ახლავე იქნება! — წამოიძახა და ესეც საჩქაროდ ჩამოეცალა კირილეს.

კოსტა ხანს კიდევ უყურა და ბოლოს მოთმინება დაეკარგა; ერთი წიბიწუნ მოიხედა ზალაში წარბმეკმუხენით, წამოაეღო ქუდს ხელი და აჩქარეულად ნაბიჯით გაემართა ზალიდან, გაიარა აივანი და ეზოში ჩავიდა.

— სად მიხვალ, ყმაწვილო? — მიაძახა უკან ჯიმშერმა; კირილემ ხმაც არ გასცა და ისე ჩავიდა ქვევით; შეჯდა თავის ცხენზედ, წამოვიდა აივნისაკენ და პლატონს შესძახა ბრძანებლობით:

— წამოდი... პლატონ!.. არ გესმის?

— ბომ არ გადარეულხარ, ყმაწვილო? — მიუგო პლატონმა აივნიდან.

— სად უნდა წახვიდე, ყმაწვილო?.. მიმართა ჯიმშერმა, — სად უნდა წახვიდე?

— არ გესმის შენ ჩემი? — ისევ შემოსძახა პლატონს. ცხენზედ შეჯექა ახლავე, თვარა!

— ნუ ირევე, ყმაწვილო! — კვლავ მიმართა ჯიმშერმა ჩაფით მეიყუდე ღვინო, თუ კი ავრე გულით გინდა!..

— თქვენი ღვინის მწყურვალეს თავსლაფი დავასხი!.. — შენ ეი, პლატონ!.. ჩემი არ გესმის?!

ჯიმშერი გაჩერდა ამის გაგონებაზედ. პლატონი მივიდა რიკულებთან და გაჯავრებით გადასძახა:

— რა ღმერთი გიწყრება; კირილე?.. რა ღმერთი გიწყრება?!.. ასეთი გადარევა იქნება?!

— არ მოხვალ?

სად უნდა წამოვიდე, ყმაწვილო?

— არა?!.. — იყვირა კირილემ, მიატრიალა ცხენი და შურდულივით გაექანა ხმაღამოღებული პლატონის საჯდომ ცხენისკენ.

— მოჰკლა ცხენი, ცხენი მოჰკლა! იყვარეს აივანზედ და. უსათუოდ ცხენი საზარლად დაიკრებოდა, რომ აივნიდან ჩამოქანებულ პლატონს ქვა არ ესროლა ცხენისათვის და მისი დამფროხალი ცხენი გვერდზედ არ გამბტარიყო. მაგიერად ღონიერად მოქნეულმა და ცხენს დაცილებულმა ხმაღმა მთვრალი კირილე მარჯვნივ ისე გადიტანა, რომ თავი ველარ შეიმაგრა და მიწაზედ მძიმედ დაეცა.

შეიქნა ერთი წივილ-კივილი; კირილე კინალამ ხმაღს წამოეგო. ყველა იმისკენ მირბოდა და მათ წინ კიდევ პლატონი.

— მიშველეთ, მიშველეთ! — გამოვარდა და მისკენვე გაექანა ხნიერი ქალი, რომელსაც უკან ვერჩიკა მისდევდა.

კირილე კი წამოდგა ზეზე, აიღო ხმალი და პლატონისკენ წამოვიდა და-სარტყმელად, მაგრამ პლატონს წინ ჩამოუდგა ერთი ყმაწვილთაგანი, სწვდა ხელში კირილეს და ჩააგებინა ქარქაშში ხმალი.

— კირილე... შეილო!.. რა იყო?.. რა მოგივიდა, გენაცვალოს მამიდა შენი! — ალერსით ეუბნებოდა ხნიერი ქალი, მამიდა მასი სალომე, მაგრამ კირილეს ამისი არა ესმოდა-რა, მეტის გაჯავრებისაგან ხმაგავმენდილი იგი მოაჯდა ცხენს, შემოჰკრა მათარახი და თქრშალით გაექანა კოშკისაკენ.

— გოულეთ... გოულეთ მაგ შეჩვენებულს კოშკარი!.. გოულეთ... მაგ თავლაფდისხბულს. მაგას! — მიაყვრა უკან ჯიმშერმა.

— რა არი, ყმაწვილო!.. — რა ნიერი საქციელია?!.. — შეუტია ჯიმშერს სალომემ, — რა კეუა ახლა მაგ?!...

და შეწუხებული ქალი, ერთ ადგილას გაშეშებული, მისჩერებოდა ქვევითკენ მიმქროლავ ძმისწულს, რომლის ქული-და მოსჩანდა, თითქო ქარისაგან მოტაცებული, ღობეების სარებს ზევით.

— რა იყო? რა მოუვიდა მაგ უბედურს?.. ვინ აწყენინა, ასე რომ გადი-რია მაგ შავ-დღეზედ დაბადებული? — წუწუნობდა სალომე. პლატონი ამ ქვეყნად აღარ იყო ჯავრით.

— რატომ მკვდარი არა ვარ ახლა!.. რაზედ ფეხები არ მომტყდა და მაგას მე წამოეყევი? — გაიძახოდა საკოდავი.

— რა ვუყოთ, ზიძიკო!.. შენი რა ბრალია!.. მაგ შეჩვენებულმა ასე არ იცის ყოველთვის!.. მადლობა ღმერთს, რომ ასე ადვილად მივჩრით კიდევ! — გაიცინა ჯიმშერმა.

— თქვენ ნუ მომიკვდებით, რაც მე ამ ორ დღეში გადაზხდა მაგისგან, არ ვიცი, თუ როდისმე კაცს ამდენი გასაჭირი ენახოს ერთის კაცის მიზე-

ხიას!... — ნაღვლიანად ამბობდა პლატონი და მოჰყვა, რაც ამბავი მოუვიდა შათაძისას, კირილე რა ნაირად დათვრა გზაზედ ღუქანში, საიდანაც ძლიერ-ძლიოებით წამოიყვანა აქეთ, ეს კაცი, რომელსაც წინანდელი მწუხარებაც ეყოფოდა, ამ ახლად გადახდილი უსიამოვნობის შემდეგ, მეტად გამწარებული იყო. ისეთნაირ კილოთი ლაპარაკობდა, სწორედ შეეცოდებოდა კაცს, რომ თვით ამბავი სასაცილო არ ყოფილიყო.

საცხა ჩეჩეხება ახლა ის უბედური და ერთი საცოდავობა უნდა მოხთეს! — წაილაპარაკა მწუხარებით სალომემ.

ჩეჩეხება კი არა!... ერთი შენ ჯავრობ კიდევ! — მიმართა ჯიმშერმა.

აბა, რა!... ო, ღმერთო, ღმერთო! — ამოიოხრა სალომემ და აივნიდან სახლში შევიდა.

პლატონის მოთხრობილმა ამბავმა ბევრი სხვა წინანდელი თავგადასავალი გაახსენა კირილესი იქ მყოფთ და, ცოტა ხნის შემდეგ, აივანზედ ისევ სიცილ-ხარხარი და ერთი ხმაურობა ისმოდა; ისევ კარგ გუნებაზედ დადგნენ ყველანი და წინანდებურად სიამოვნებდნენ.

პლატონი კიდევ დიდხანს იყო უგუნებოდ. მარტოდ მჯდომი ზალის კუთხეში. პატარა რვეალ სტოლთან, ჩაით წინ და ჯერ კიდევ ვერ დაეწყინარებია თავისი გული. რა რიგად არ ღანძლავდა და აგინებდა თავის თავს, რომ ამ გადარეულ კაცთან მეზავრობა არ დაიშალა და ამდენი უსიამოვნება და გაწვალება გამოიარა; გაწვალება გაწვალება იყო, მაგრამ მას უფრო სირცხვილი ჰკლავდა, იმ წყეულმა რომ მთელ საზოგადოებაში წიმოიძახა და მისი საიდუმლო გაამჟღავნა. რასაკვირველია. ახლა სამასხაროდ იქნებოდა აგდებული. ამ უმაწვილებისაგან, რომელნიც დიდიდან საღამომდი მხოლოდ იმაში არიან გართულნი. რომ საოხუნჯო, სასაცილო და სამასხარო საგანი რამ ან მოიგონონ. ან შეაძნეონ ვისმე. ამაზედ იკლავდა თავს პლატონი და იმნაირ გუნებაზედ დადგა, რომ მზად იყო ზელი აედო თავის განზრახვაზედ, მიეტოვებინა თავისი საქმე, ამ წამსვე უკან გაბრუნებულიყო სახლში, თავი მიენებებინა ყველივესათვის და დაე, რაც უნდა მომხდარიყო.

მშვენიერი ადგილი ამოგიჩევიათ, თუ კაცი ვარ!... ამ ტკბილ სასტოლთან ტკბილი მუსიკა უფრო მოსახერხებელია, თავი ნუ მომიკედება!

და ამის მიტკმელი, მომღიზიარე სახის, ასე ოცდაშვიდის, ოცდაცხრა წლის უმაწვილი კაცი მოუჯდა გვერდით.

ახნაური არისტო ქვაშვიძე გახლავარ... იმედი მაქვს, ახლოს რომ

რედ!.. კეთილშობილი კაცი ყოველთვის კეთილშობილი კაცისაგან უნდა განიხილებოდეს!.. და თუ ჯერ ჩემი ნამდვილი კეთილშობილება მე თქვენთან არაფრით დამიმტკიცებია, იმედი მაქვს, მალე თვალსაჩინოდ დამიმტკიცოთ!.. ღია

პლატონი, მეტად უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა. რა ეპასუხნა, რა მიეგო ამ უცნაური კაცისთვის? მერე კიდევ ეს კაცი ისე სხაპა-სხუპით ისროდა სიტყვებს, რომ ამ მოულოდნელი თავდაცემით გაფაციცებული, იგი მისჩერებოდა ქვაშავიძეს და არ იცოდა, რა პასუხი მიეცა მის ბედზედ ეს ყმაწვილი თითქო არც კი აცლიდა მაგიერ სიტყვას, იგი თითქო ჩქარობდა თავის სათქმელის დათავებას, რომელიც მოკლე არ უნდა ყოფილიყო, როგორც ეტყობოდა.

ყმაწვილმა კაცმა რომ თავისი თავი დაწვრილებით წარუდგინა პლატონს, საკმაოდ რომ გააცნო, უფრო ახლოს მიიწია მისკენ და ხმადაბლა მიუთხა:

— თქვენ მართლა ეძებთ სადღეინაცვლო ქალს?.. გკითხავთ ამას, როგორც პატიოსან კაცს — მართლა ეძებთ?

პლატონმა თვალები მიაშტერა ამის შემკითხველს. რისთვის ეკითხებოდა ამას ეს კაცი? რა უნდოდა, რა ჰქონდა გუნებაში ამ კითხვის დროს? აი კირილეს ნაწყალობები ამბავი! — გაიფიქრა პლატონმა.

— ეძებთ ხომ?! — განუმეორა კითხვა არისტომ, რადგანაც პლატონი პასუხს უგვიანებდა. — ხომ?

— ბატონო, რაღაცას უქკუო, გონება-დაბნეული კაცი წამოაყრინტალებს, რა გასაგონარია, თუ ღმერთი გწამთ?..

— არა, არა! — გააწყვეტია სიტყვა არისტომ. — არა, პატიოსნებას გაფიცებთ, პატიოსნებას... მითხარით!

— ბატონო!

— არა, თქვენ არ იფიქროთ, რომ მე რაიმე ცუდი აზრით და უხეირო განძახებით გეკითხებოდეთ!.. მოგახსენეთ, ვერ მიცნობთ ჯერეთ, მართალია, მაგრამ რომ გამიცნობთ, ცუდ კაცად არ მიმიღებთ-თქვა, მოგახსენებთ თამაშად!..

— ბატონო, მაგას რაზედ. .

— თვითონ ბატონი ხარ და კეთილშობილი და, როგორც კეთილშობილს, ისე გკითხავ მეც, კეთილშობილი კაცი, მითხარით, მართლა ეძებთ თქვენ სადღეინაცვლოს, თუ არა?

პლატონმა ველარ შეიძლო დაეფარა თავისი საიღუმლო ამ უცნაურად ჩა-
ცივებულ კაცთან.

— ვეძებ! — მიუგო მან ბოლოს.

— თქვენ ძმა გაუფო?

— არა!

— და?

— გათხოვილი!

— კაი დაგემატოსთ! ბედნიერი კაცი შენ ეოფილხარ!.. ახლა დედინა-
ცვალს ეძებ, ორ-ნაქმარებს, უშვილოს, იმიტომ რომ გეშინია, მამულში მო-
ზიარე არ გაგჩნდეს — ეგ ადვილი მისახვედრია და, თუ ჩემს პატიოსნებაში ეჭვი
არ შეგაქვს, ამის მიზეზი, იმედი მაქვს, არ მომიცია თქვენთვის, სანდო კაცად
მიყურებთ...

— მაგას რაზედ ნებულობთ! რატომ არა! — დაატანა პლატონმა.

— არა, არა! მე სხვანაირი კაცი ვარ... ოსტატობით გამოგლეჯილ,
დაცდნილ სიტუეით მე არაოდეს არ ვისარგებლებ, ამას მე ჩემს თავს არ ვა-
კადრებ, თქვენ არ მომიცდეთ! თუ მენდობით, თუ დაიჯერებთ ჩემს სიტყვას,
მე მიგასწავლით სწორედ იმისთანა ქალს, რომელიც ნამდვილ სათქვენოა, თქვე-
ნი ხელმოსაკიდებელია .. არ წარმოიდგინოთ, რომ მე შენი მოტყუება მწა-
დეს. მშინ ღმერთმა აქვე გამათავოს! მე ქე. მაქანალი არ გახლავარ, ზოგი-
ერთივით არ იფიქროთ... არც ვიკადრებ მაგნაირ ხელობას?

— რასაკვირველია!

— არა, ამას იმიტომ გეუბნები, რომ ეგებ შენ სხვაფერ იფიქრო რამე.
ქალი კი სწორედ ზედ გამოჭრილია იმაზედ, თქვენ რომ გწადიათ!.. ორ-ნაქ-
მარებია, შვილი არ ყოლია თავის დღეში, არც მოხუცებულია; კაცმა რომ
თქვას... მშვიდობიანი, წყნარი, გულ-კეთილი, არც უღამაზო — ის კი არა,
ყმაწვილ-ქალობაზედ ირეოდნენ მის სიღამაზისათვის!..

— ნამდვილ იცით ეს ყოლიფერი?

— ვიცი?... შე დალოცვილო, მამიდა ჩემის ამბავი თუ აღარ ვიცი, ვილა
ჯანდაბის ამბავი მეცოდინება?... აღარ დაგიმაღავ, სწორედ მამიდაჩემია ის ქა-
ლი, რომ გეუბნებით — და თუ მე ჩაცივებით გესაუბრებით, ეგ იმიტომ რომ
პირველ შეხედვიდანვე ჩემი გული მოიგე და იმიტომ განვიძრახე შენთან და-
მოყვრება, დანათესაება, თვარა სხვა რომ ვინმე ეოფილიყო, ხმასაც არ გაე-
ცემდი!... გამოტყბილი გითხრა, ზღაფორთი ბევრი დამკირდება, ქალი რომ
ღვეიყოლიო, მაგრამ კარგი კაცის გულისათვის კაცი რას არ იზამს.

-- სად ცხოვრობს მამიდა თქვენი? -- შეეკითხა დაინ ტერესებულო პლატონი.

— ქვედურეთში!

— ქვედურეთში?!.. გაკვირვებით განიმეორა პლატონმა.

— ჰო!.. რამ გაგაკვირვათ? ა?

— ისე!.. ქვედურეთში მე კიდეც მითხრეს ერთ ქალზე...

— ვინ გითხრა? — გააწყვეტინა სიტყვა არისტოპ. — ვინ?

— არა... ისე, ლაპარაკში სიტყვას მოჰყვა, თვარა...

— ვინ იყო მანც, თუ კაცი ხარ!..

— ადვოკატი რომაა, ივანე გვერდევანიძე .. გცნობებათ!..

— უი, უი!.. და ივანეს სიტყვას უნდა აჰყვით... ცნობით რავა არ ვიცნობ, ბიძა-ჩემია ი სულ წაწყმედილი, ის!.. იმის სიტყვის დაჯერება გავაწილა?.. მხოლოდ მოტყუებაზედაა გამაყადინებული ყოველ წამში... ივანე რა ეშმაკათ გინდა...

— არა, ყმაწვილო, გინებით არც იმას უგინებია ის ქალი — ის კი არა, ძალიან აქო... ძალიანაც აქო...

ასე დაგეწყო, შე დალოცვილო, თავიდანგე...

ტყველა გამალანდვიე ნათესავი... ცეცხლი შემომეკიდა. რა ვიცი, დღეს კაცი კაცს ისე ვერ ახსენებს, რომ მისი გინება და (ყუდათ მოხსენება თანვე არ დაატანოს .. მე ვთქვი ახლა, თუ ივანემ თავისი ნათესავი ავინა... ბრევადის ქვრივზედ გითხრათ რამე?

— სწორედ .. სწორედ.

— ჰო და ეგ არის... ჩემო ძმაო, პირობა ხომ არ გვქონებია, —ორივეს ერთნაირად გვექო ის აღამიანი?... აღბათ ღვთის ნებაც ურევია ამ საქმეში, თვარა ერთნაირად მოლაპარაკე კაცი სადმე შეგხვდომია შენ ჩვენში, თუ ძმა ხარ?

— გვერდევანიძემ არც კი იცის, თუ რა საქმეზედ ვარ მოსიარულე.

— ჰო და ეგ არის .. ეგ არის, ჩემო ძმაო და კეთილო! ღმერთმა ათქმევინა მას და შენ გაგაგებინა თავისი სურვილი ივანეს პირით... სხვაგან ნურსად გადავარდებო... ჩქვე გაინიშნა შენი საქმე... ღმერთს ყვარებიხარ... თქვენი სახელი, უკაცრავად?... ჰო, ღმერთს ყვარებიხარ, პლატონ-ჩემო. ამიტომაც მეტი ლაპარაკი საჭიროც აღარ არი და გადავწყვიტოთ საქმე... ძმობაზედ ხელი მივცეთ ერთმანეთს. ჰა! და არისტომ ხელი გაუწვდინა პლატონს.

პლატონი კი ახლა მეტად აირია და გაუბედავობამ შეიპყრო, გარდაწყვეტილების მიღების წინ წამდგარი. არისტოს სიტყვა ერთობ ნამდვილ სიტყვად

ქვეყნებოდა. ეს ქალი მართლა და ბეკნას პედი უნდა ყოფილაყო. აბა, რა იყო, რომ იმ წამიდანვე, თავის ჰიშკარს თეხი ვადნობდა თუ არა, მხოლოდ ამ ქალზედ ელიამარაკებთან ყველანი, შემადურიც და დამადურიც. უსათუოდ ეს უნდა იყოს ნამა პოსის ბედი! მაგრამ ამასთანავე გადაწყვეტილების მიღებაც უნებლადობდა. ვაი თუ უფრო სწრაფად სხვაგან ჰიშკარებოდეს და ამაზედ გადაწყვეტილი საქმე გათვალვდესო!

— ორნაქმარები! მამიდა თქვენა, არა? — ჰკითხა პლატონმა, რომ უფრო დარწმუნებულიყო და ერთხელ კიდევ გაეგონა დამაჯერებელი სიტყვა.

— რასაც ირველია!... ორნაქმარები!... წინედ უცნობლადეს ყავდა, მერე — ბრეგადეს!

— შეილა არ ყოლია არც ერთთან?

— გეფიცები პატრონებს, შეილა არ ყოლიდეს თავის დღეში!

— დიდ ხანს ყავდა უცნობლადეს?..

— თუთხმეტი წელიწადი! — და არისტოს გაეცინა

— თუთხმეტი წელიწადი!... ბრეგადეს?

— რეა! — ისევ სიკლლით მიუგო არისტომ.

— რეა.

— ჰო, რეა! ეგ ნამეტანია, ყმაწვილო! — ვეღარ იკავებდა სიკლის არისტო.

— რას იზამ კაცი — გაქრეება თითხიარ სისულელეს გაფიქრებებს და თან უსერიოზოდ გალაპარაკებს! — ღიმილით მიუგო პლატონმა რეა წელიწადი... და შეილა არც ამასთან ყოლია?

— არა, ყმაწვილო, არა!... — მოუთმენლად ამბობდა არისტო, გეუბნები: აღარაა შენი ლაპარაკი საჭირო... ადრეც ბელო, შეგდრეც სტენებზედ, მივიდეთ, ენახოთ ის ქალი, დეფთარხანით და მორა, საქმე გაეთავიოთ!... აბა, ბელო... ბელო ქვედურეთში მივდივართ! საქმე გათავიებულია!

პლატონი გაუბრაყელიდ იჯდა თავის ადგილას და არისტოს შეჰყურებდა: იგი ისევ ყოყმანობდა, საბოლოოდ ვერ სწყვეტდა საქმეს...

ჰო, ყმაწვილო!

— ცოტა მოშითმინეთ!... ასე უცბათ!...

— ე, თქვენ. როგორც გატყობთ, გაუბედარი კაცი ყოფილხართ! გავიგონათ ასეთად გაუბედობა. ამდენი ყანყალი!... საქმე ცხადი და ნათელი — რაღა მოთმინება და გადადებ-გადმოდებია საჭირო კიდევ!

— არა... არა!... ასე სულღოუთქმელიდ არ შემოძლია, ცოტას ხნის შემ-

დედ მოგახსენებთ ჩემს პასუხს. ასე აჯობებს ელდედას! — თავის სიტყვებზე იღვა ბლოკონი.

ბევრს უცადა ქვაშავიძე პლიტონისათვის სიტყვა დაეცოფებინა, მაგრამ მინც ვერას გაბდა.

— მაგარი კაცი ყოფილობა, მშობას ვფიცავაო!.. ძალიან მაგარა!.. რა გიყვარება!.. აბა, ამ ვაშშობაში მინც გევიგებ შინ სიტყვას და მინაბდი მოთმინებას კიჭონებს!.. — ამ საგანზედ ლაპარაკი გამოღეფულად უნდა ჩაიყვანო ვაშშობაში... ორნივე ჩაბნდნენ, სანამ ახალ სალაპარაკო საგანს მიაგნებდნენ.

— კი არ ვაყინულა ეს ჩენი ჩი?.. — წაფლავ ბელო სტაქანს არისტომ. — შენ რომ არა, უფრო თბილის დაღვე მოგვიტეზებოდა ოჩაიეს! — ღიმილით დაატანა მან.

— ცოვი კბილებს შეინახეს!.. — მიღვო პლიტონმა.

— ვეცე მართალია! — სთქვი არისტომ, უცბად გამოკალა სტაქანი და. ფინჯნით და კოვხით ბელში აოვანზედ გვიდა, რომ მოსამსახურესათვის გარდაეცა. აქ ისე სიცილით და მიაბრუნება სუფევდა. სახლში ბოჰ არ ემატი-ეზობადი პლიტონს, ასე ჩაკეცებით რომ მისდევო მაგ კაცს!.. ჰქონდა სიცილით ერთმა ყმაწვილთაგანმა არისტოს.

— შეგონია ძალიან უარით გამოისტუმრეს ზნაქობაზედ! ხადი დაღვე. ზნაქო ბუდეშა!.. არისტო, ბოჰ! — დაატანა გეორგი.

— არ ეტყობა! ბარგიც თან ოუკრავს! ბა, ბა, ბა!

რაგა? ასე სახელ-გატეხილია არისტო, რომ ამდენი ბეწონი ქირდება, სახლში რომ ვინმე მიიწვიოს? — სიცილით იკითხა ჯიმშერმა.

მიიწვიოს კი არა, მიიტყუოს, ბატონო, მიიტყუოს! ყველა ჩემსავით სულელლები კი არ არიან!.. წამოიძახა ერთმა კობრა, მაღალი ტანის, ლამაზი სახის ყმაწვილმა.

— რაგა იცო, კოტე... რაგა, შენ რომ დაგპატიო?!.. — მიაძახეს ამ ყმაწვილს სხვებმა და ისტყდა ერთი ხითხითი.

— კიბი, ნურღა გამხსენებთ. თუ ღმერთი გწყამო!

— აბრუნა მან თავის წისქვილი! — ღიმილით მიძახა არისტომ.

— მოჰყევი, მოჰყევი, კაცო!.. მიაძახეს ყმაწვილს... ჯიმშერს არ გეუგონია მაგ ამაგი!

— გეგბრიყვდი, ბატონო, გეგბრიყვდი და ვესტუმრე მაგ უფროსს... არ მოძეშეა, თქვენ ნუ მომიყვლებთ. თუარა ჩემით რაგა წვედიდა!.. ჯერ დიდ

იანს უარს ვეუბნებოდი და მეგრე, რომ აღარაფერი გამეწყო, მე ვთქვი, კაცი დამემღურება-თქვა, — რაც იქნება, ვეწვევი — მეთქი... ავდეკი და წვევდი... წვევდი, სწორედ აპრილი იყო... მე ვთქვი, ღვინო ჯერ კიდევ ექნება კაცს, სირცხვილში აღარ ჩავადგებ-თქვა!.. ამის გულისთვის ტალახი ბევრი ვსრისე, ღობე ბევრი გავარღვიე, გზები ისეთი, რომ ძლივს გავატანე... რაფარც იქნა, მივედი, მივაწიე!.. დაღლილი, დაქანცული, მოვისვენებ ერთი, ვაშბობ ჩემს გუნებაში!.. მივედი ახლა, გადვიხედე ეზოში — სალადა... ფიცრები ყრია აქაც, იქაც!.. აგერ გამოუწყევიათ სახლი, სვეტია მხოლოდ და მასხრებასავით მარტო ერთი კარი ოუკიდნიათ!.. ჩვევდი ეზოში... ვუყურე, ვუყურე. მომივიდა გული, მივაფურთხე ერთი და გამოვაბრუნე ცხენი და გაცეცხლებული მივდივარ უკან!.. ვილაცა კაცი შემხვთა, ვკითხე: ბიჭო, არისტო ქვაშავიძის სახლი სად არის-თქვა და... ბატონო, არისტოს ფიცრების მეტი არაფერი აქვსო, სახლი ს.დ აქვსო!.. თურმე ძმები გაყოფილან, სულ ფიცარ-ფიცრად გოუტანიათ სახლი და ახლა ორივეს რომ მთელათ აღარ აქვთ მასალა, ქე არიან ისრე უბინაოთ... დაყანყალებენ იქით-აქით. მაგათ ღმერთმა შეიღობა მისცეთ და მე რალაზედ მპატიეობდა, ჰკითხეთ ერთი!

— გაყოფამდი გაპტიეობდი... მაშინ უნდა მწვეოდი... ჩემი რალა ბრალია. არა, ბატონო ჯიმშერ!.. კაი, თუ გინდ აგრე იყო, არ დამითვრიხარ იმ ღამეს მერე? — მიმართა სიცილით არისტომ კოტეს.

— ეგ კი!.. რომ ვბრუნდები ის არის, გვეხედე აგერ არ შემომეყარა გზაში ეს ჩემი მასპინძელი!.. აი შენ ასეთო, აი შენ ისეთო — მივაძახე გაცეცხლებულმა... არ გრცხვენია, ასე მომატყუე, მომკალი?! გულზედ ვსკდები კაცი — ეს კი იცინის!.. სადმე თავი მიმადლები, შე უღმერთო, ეგხვეწები დაღლილი, მკვდარი კაცი! წამიყვანე, სადაც შენ მიეთრევი-თქვა!.. წამიყვანა, ბატონო, ვილაცა ნათლიმამა ყოლია, ვინ ოხერმა მოანათვლია მაგას შეილი, წამიყვანა, მომაყენა ყაზახისას!.. მოიფხანა ყაზახმა თავი, მარა რა რიგად!.. რა არ მოგვიტანა, რა არ მოგვართვა, რა მასპინძლობა გაგვიწია... ამ შეჩვენებულმა კი დათვრა და — სულ ერთიანად სტაქნები და საინები დოუფშვნა!.. ახლაც მრცხენია, რომ გამახსენდება!..

— ხომ დაგათვრე?.. ამაზედ იყავი მოსული და რალას მემღური კიდევ, ჩემო ძმაო!.. დრო გაგატარებდი — ვალი გადამიხთია!.. — დაატანა არისტომ. მეტი რალა გინდა?!..

— ეგ იმ კაცმა გვცა პატივი, შენ კი არა?!..

— ჩემით!.. აბა მარტო მიბრძანებულა ავი... პარა შენ რომ მოჰყვები მასხრობას, ხვალამღა ვერ გაათავებ!.. ხელი გაუქნია არისტომ და ოთახში შევიდა.

ბაზღღვამდე საზოგადო სიცილში ისევ განაგრძობდა თავის მონაყოლ ამბავს, არისტო კი ამ დროს სალომეს დევნებდა, რომელიც ვახშმის თადარიგში იყო.

IX

— ბიძი, სალომე სადაა? — ჰკითხა ზან ჯიმშერის პატარა ქალიშვილს.

— უკან ბალკონზეა, ბატონო! — მიუგო ბავშვმა.

არისტო გავარდა იქით და, სალომესთან მისულშა, ხმა-დაბლა უთხრა:

— თუ შეიძლება, ბატონო, ერთი წამით!.. — და თვითონ წინ წამოუძღვა სალომეს.

— უკაცრავად ვარ, საქმეს მოგაცდინეთ! — დაიწყო არისტომ, როცა ორივე ერთ მივარდნილ ოთახში შევიდნენ და არისტომ კარი მიიხურა. — თქვენს ქმარ-შვილს, კარგ ქმარ-შვილს გაუცებთ, შემეწიოთ ერთ პაწია საქმეში!.. მლოცავი ბევრი გაყვით, მაგრამ ერთი რომ მიიმატოთ, ამით არას წააგებთ... მადლია, და ღმერთი კიდევ უფრო მეტი მწყალობელი იქნება თქვენი, რაევარც ახლა არის!

სალომე განცვიფრებული შეჰყურებდა ამ უცნაურ კილოზედ მოლაპარაკე კაცს, რომლის სიტყვებიც მისთვის სრულიად გაუგებარი იყო.

— რა იყო, არისტო?

— ახლავე მოგახსენებთ... ამ სათშოვე!.. მამიდა-ჩემს გაბრალებთ... უბედურ მამიდა-ჩემს... ბრეგაძეს რომ ყავდა...

— რაა?.. ხომ არაფერი დამართია?... ა?

— ახლა დევმართა?!.. ჩავარდნილია, თქვენი მტერი ცეცხლსა და გენიაში ჩავარდა მგლების ხელში!.. თქვენც გაგონილი გაქვთ იმათი უწესურობა და თავლაფდასხმისა!.. რა ქალი და რა ოჯახში მოემწყურა, რა ოჯახში?!.. რა შეჩვენებულების ხელშია! თან მეცოდება საწყალი, საბრალო მამიდა-ჩემი, და თანაც მერცხვინება, ვერსად ვერ გამიმხელია მათთან მოყვრობა; ღარიბი, ღატაკი, დამსილიო, რომ გაგიგონიათ, სწორედ ისინი არიან!.. ებრძვიან ერთმანეთს, ეპოქინებიან... კაცი ვერ მიხვალ, ვერ მიგიღებენ; ვერც თავათ სადმე ჩნდებიან, გდიან ისე და აქვთ ერთი ჩხუბი, ერთი დავიღარაბა ერთმანეთში!.. მე რომ ახლობელი მოყვარე ვარ, მე ვერ მივდივარ, არ შემიძლია უბედური

ნათესავი ვნახო წელიწადში ერთხელ მაინც!.. რა რიგად მივიდე? მე შენ გეტყვი, მ-ღება შეუძლიათ, ბინა აქვთ, სახლი, კარი, სასმელი, საჭმელი... ჰმ!.. ჩემს სისხლ-ხორტთან ვერ მივიდე წელიწადში ერთხელ, ორხელ!?! გაუგონია კაცს!?!.. ნარტო მრცხენია, ამისთანა მოყვარე რომ მყავს... მერცხვნება, შენ ნუ მომიცემა... და აგერ შემთხვევა არის და თქვენს სულის დევნაცვლი... თქვენს შემწობას ნუ მომაკლებ... სულის საცხონებელი საქმე ქენი... შეეწე საწყალს, გულ-შეწუხებულ, დამწვარ-დადაგულ, დახრაკულ დედა-კაცს... შეეწიეთ, ღმერთი თქვენც შეგეწიეთ!..

— რითი, ჩემო არისტო, რითი? — ეკითხებოდა გაკვირვებული ქალი, არისტოს მჭევრმეტყველებით გულაჩვილებული. — რაობით, არისტო ჩემო!?

— მხოლოდ ერთი თქვენი სიტყვა, სხვა არაფერია საჭირო! ერთად-ერთი სიტყვა! თქვენს ძმისწულს რომ ეგერ სამანიშვილი მოჰყვა, — დაიწყო უფრო ხმა-დადაბლებით არისტომ, — ის სამანიშვილი სადღინაცვლოს ეძებს... ორ-ნაქ-მარებს და უშვილოს!..

სალომეს გაეღიმა.

— მაშა ახირებია, ცალი უნდა შევირთოვო და მაგას მამულის გამყოფელიდან უნდა თავი დეიფაროს!.. და ეძებს დღინაცვლათ ორ-ნაქმარეც, უშვილო კალს. დიად!.. ჰო, და მამიდა-ჩემი სწორედ, ზედ გამოჰკრილი რომ იტყვიან, ისეა მაგათ საძებარზედ...

სალომე რალაცას ჩაფიქრდა.

— პართლა არ ყოფია მგონი ელენეს შვილი! — წაილაპარაკა მან..

— არა, ბატონო, არა!.. შეჩვენებული ვიყვე, თუ ვტყუოდე!.. თუ როდისმე ყოლოდეს, რა ხანია თქვენ მას იცნობთ, თქვენ გაიგონებდით.

— კია ოცი წელიწადი!

— ჰო-და... ოცი წელიწადიც ხომ შვილი არ ყოლია... მერე კაი შეგვიანებული იყო, რომ გოუთხოვებიათ... ახლა ეყოლება მაგას შვილი?.. თავს დავსდებ, ბატონო, ხელს მოვიკრი... რაც გინდათ, ის მიქენით!.. ვის გოუგონია მაგის შვილი აწი!.. ცხარობდა არისტო.

— მერე მე რითი უნდა შეგეწიო, არისტო ჩემო?

— ურჩიეთ მაგ სამანიშვილს დღინაცვლათ ელენე!.. გამოჰკითხეთ აქეთ-იქით, ამბავს კითხავთ და, როცა სიტყვა ჩამოაგდოს... თქვენ უსათუოდ გკითხავო რჩევას და ამას გვედარებით, მიქენით წყალობა, თქვენს სიტყვას ის კაცი გაჰყვება, უკეთ მამიდა-ჩემი! იცხონეთ სული, შეეწიეთ გაჰირვებულს!.. მაგ ყმაწვილი ერთადერთი შვილი ყოფილა ოჯახში... როგორც ეტყობა კი,

კოტა მაგარი კაცია, მარა რიგიანი უნდა იყეს! ჩემთვისაც ძალიან იქნება, ბატონო, მიხვალ კაცი კაცთან, ნახავ, გნახავს, მტერ-მოყვარეობას გაგიწევს!.. შენი ჰირიმე, ჩემო ბატონო, ჩემო!.. ერთი სიტყვით... რაღა ეთქვა!.. — და სიტყვა რომ აღარ ეხერხებოდა, ყელმოგრებილი არისტო ყანყარატოში მარცხენა ხელის წავლებით, წვერებ-წამოშვერილი, უცნაურად ეღრიკებოდა სალომეს.

— შენი ჰირიმე... შენი... შენი!

— ბატონი ბრძნდები... კი, ბატონო! მაგაზედ რად გინდა მაგდენი ხეყნა!..

— შენს სულის ღმერთი გაახარებს!.. ჩემო ბატონო, ჩემო!

— კი, ბატონო; კი!..

— იმე, რაღა ეთქვა... რითი გადაგხადოთ მაგიერი!.. წამოიძახა არისტომ და ჩააფრინდა ხელებში სალომეს და კოცნა დაუწყო.

— მაგაზედ, შე კაცო, რა... ნეტავი კი რამე იქნებოდეს და!..

— კი, იქნება, კი... აწი კი იქნება კორიფელი... და კაცი არ ვიქნები, თუ დღე არ გოვუმწარე იმ ოხრიწვილებს!.. შე ვაჟურებივმ იმათ თავიანთ სგირს... სამკერიფოს რომ გადავშლეკივბ!.. მაშინ ექნებათ საბუთი. ცუდი კაცი მიძახონ!.. აბა, ბატონო სალომე!.. მეტი რაღა შეგაწუხო კიდევ!..

--- მოგახსენე და სწორედ ვეცტები... მეტი ხეყნა რაღა საჰიროა!

— თქვენ გაცოცხლათ ღმერთმა უკუნითი უკუნისამდე... თქვენ გაცოცხლათ!.. წამოიძახა გრძნობით არისტომ და უცბად დაატანა: — ახლა კი ისევ ზალაში შევალ, თვარა ეგებ ქე შემნიშნოს გამოპარვა და ეკვიც ეილოს რამე იმ კაცმა!.. ნურას უკაცრავად! შენი ჰირიმე! უნდა შევიპარო ისე, შეუმჩნევლად!..

და კმაყოფილი არისტო ოთახიდან უცბად გამოვარდა და მარტოდ დასტოვა გაოცებული სალომე.

ამ დროს პლატონი ერთ წვეცეტებაში იყო. თუმცა მის გარეშემო ერთი ხმაურობა და ჟრიამული იდგა, მას არა ესმოდა-რა, თავის აზრებში იყო წასული: იგი თითქო ვერც ამჩნევდა, რა მხიარულობა სუფევდა ამ საზოგადოებაში; ვერ ჰხედავდა, რა რიგათ ეჯიბრებოდნენ ეს ყმაწვილები ერთმანეთს, თუ ვინ უფრო მეტ სიცილს გამოიწვევდა, ვინ უფრო აამებდა მათ საყვარელ მასპინძელს, რომელიც გულით ერთობოდა და ხალისობდა. პლატონი ხანდახან თუ ათხოვებდა ყურს, რაც ამბავი ხდებოდა მის მახლობლად, თორემ სულ იმას ფიქრობდა, რა ექნა, რა გარდაწყვეტილებას დასდგამოდა? მიეღო ამ ქვაშაჰდის წინადადება, თუ არა? გადაეწყვიტა ამ ვილაც ბრეგაძის ქვრივზედ საქ-

მე, თუ სხვაგან ეძებნა სხვა ქალი? ვაი თუ ეყოლოს შვილი?!. მარა თუ მარო-
ლა ორ—ნაქმარებია, უშვილო!.. შვილი რაღა ეყოლება... რა ღმერთი გოუწყ-
რება! რა, ჯინი ხომ არ ქირს მისი?! იგი ათასნაირად სწონიდა ამ საქმეს. ხან
ასე ფიქრობდა, ხან ისე. ხან გადასწყვეტდა, ხან ისევე მეტ გაფრთხილებას ურ-
ჩევდა თავის თავს!.. დრო კი მიდიოდა და საჭირო იყო რაიმე გარდაწყვეტი-
ლება მიეღო, საჭირო იყო პასუხი მიეცა ქვაშვაძისათვის, დაპირებისამებრ.
ეძიოს სხვაგან? უარი უთხრას ქვაშვიძეს?... იო სალომესთან მივიდეს და და-
ეკითხოს? მაგრამ რა რიგათ? ვინ მისცემს იმდენ თავისუფლებას ახლა სალო-
მეს, რომ მასთან თავისუფლად მოლაპარაკება შეიძლოს?... საწყალს, ამ გაწა-
ჟაწიაში მყოფს, თავბრუ ესხმოდა; მოღალუღი ტვინი ხეირიანად ვეღარც კი
მოსაზრებოდა და დაღლილი პლატონი იჯდა ხანდახან გაყუჩებული, გაყერყე-
ჩებული. ამ გაწვალებაში მყოფს უეცრივ არისტოს ნათქვამი გაახსენდა. ეგე-
ბა მართლაც ეს ქალი მამა-მისის ბედი იყვეს!?. მართლა, რა არის აბა, რომ
სულ თავიდანვე ამ ქალს უხსენებენ და ყოველი გარემოება ისე ეწყობა, რომ
უსათუოდ ამ ქალის მხსენებელი ხდება ყველგან, თითქო განგებ პირი შეეც-
რათ ამაზედ!.. ხომ არაფერ იცოდა? მას ხომ ერთი სიტყვაც არ დასცდენია
თავის საიდუმლოს შესახებ გვერდევანიძესთან თვითონ იმან ახსენა და აქო
ეს ქალი... ქორწილიდან სახლში ბრუნდებოდა, მაგრამ მინც აქეთ წამოვი-
და... აქ მოვიდა და, თითქო განგება იყოს, ეს ქვაშვიძე დახედა და ამავ
ქალს ურჩევს დაძალებს!.. რა უნდა იყოს ასეთი უცნაურად მოწყობილი ამბა-
ვი?... რას მიეწეროს?... ასე უმნიშვნელოდ რაღა იქნება, რაღა ხდება ეს ამბა-
ვი!?! ეგებ მართლა ღმერთი ანიშნებდეს და გაკვირებულს დახმარებას აძლე-
დეს, ეწოდეს, საქმეს უადვილებდეს... ბედზედ უთითებდეს!.. აბა, რატომაა
ასეთი უცნაური, თითქმის შეთანხმებული, ერთპირიანი ლაპარაკი ყოველგან
ამ ერთ ქალზედ!?!.. და ამაზედ, ამ აზრზედ შეჩერებული პლატონი, რაც უფ-
რო უკვირდებოდა ყოველ გარემოებას, უფროდაუფრო რწმუნდებოდა, სჯე-
როდა, რომ აქ სხვა არა უნდა ყოფილიყო—რა, რომ ბრეგაძის ქვრივი მამა-მი-
სის ბედი უნდა ყოფილიყო და მას უთითებდენ ზედ, ანიშნებდნენ. ამ აზრმა
ისე შეიპყრო პლატონი, რომ რამდენსავე წუთს შემდეგ, თითქო მძიმე ტვირთ-
მოხსნილივით, რაღაც გასაქირისაგან განთავისუფლებულივით, მან მხიარულად,
თავისთავად წაილაპარაკა:

— სწორედ... სწორედ... სწორედ ასე უნდა იყვეს!.. რაც იქნება-იქ-
ნება... ბედს სად წაუხვალ, სად დევმალეგი კაცი!?

და გულგახსნილი ახლა გუნებაში ღმერთს ეხვეწებოდა ისევ, რომ შეებ-

რალეზია მისი ცოლ-შვილი, მისი თავი და ყოველივე უბედურება თავიდან აცილებია.

გულმოშვებული ახლა იგიც შეუერთდა საზოგადო მხიარულებას; ახლა იგიც სიამოვნებით შეჰყურებდა ამათ მასხრობას, იცინოდა ამათთან, ამ უღარდელ ყმაწვილებთან.

— იყოს კაპასი... აგგულიც! რას დამაკლებს?! - გაურბენდა ხანდახან თავში და მერმე ისევ ყური ამ ყმაწვილებიკენ ჰქონდა.

— მარა, ვაი თუ დედაცაი უარზედ დადგა, მაშინ? — ისევ უბრუნდებოდა თავისას პლატონი — მაშინ?... ეგ რაფა შეიძლება!.. რაკი ბელია, უსათუოდ დათანხმდება, რაფა შეიძლება!.. ანუგეშებდა თავის თავს, — ეს არისტო რა აქნა?

უნდოდა ახლავე შეეტყობინებია მისთვის თავისი გარდაწყვეტილება, ეთქვა, რომ ხვალ უსათუოდ წასულიყვნენ ქვედურეთში და საქმე გვეთავებინათ. დაუწყო არისტოს ძებნა თვალით და ის იყო აიენიდან ზალის გაღებულ კარებში არისტოც გამოჩნდა.

არისტომაც მოჰკრა თვალი პლატონს და რა შეამჩნია სახეზე რაღაც კმაყოფილება, წამოვიდა ამისკენ.

— რას შერები, კაცო?.. ხმა-დაბლა ჰკითხა მან. — როგორ გადაწყვეტი?

— ხვალ წვეილეთ ქვედურეთში! უთხრა პლატონმა.

— აბა, რალას მაწვალებდი, შე კურთხეულის შეილო!.. ძმობას გეფიცები, იმდენს სამკერიეოს ავადებიებ, რომ!..

— არა, არაა... რაში მინდა, გაჭირვებულების წანართმევი!.. სამკერიეოს რას დავეძებ!..

— ერთი შენ კიდევ! — შეუტია არისტომ.

— მაგას თავი დავანებოთ... ეს მითხარით — მამიდათქვენი უღიამაზო ხომ არაა?... მტერმა არ გაგვცინოს, მოყვარესაც არ ეწყინოს!..

— უღამაზო? მიბრძანდით. . მონახეთ მეორე მისი დასადარი ქალი... რითაც გნებათ — სილამაზით, შეხედულობით, ჯანმრთელობით?... რას ამბობთ?!.. ჰმ!.

— კაი დაგემართოს, კაი დაგემართოს!.. აბა, ხვალ... ნულარ გადავდებთ!

— არა, არა! — მიუგო არისტომ — დარდი ნუ გაქვს... აწი მე ვიცი!

პლატონი ერთობ კარგ გუნებაზედ დადგა; აღარც კი დაეძებდა მაინც და მაინც სალომესთან წინანდელ გარდაწყვეტილებისამებრ მოლაპარაკებას,

რჩევის კითხვას; დარწმუნებული იყო, ბეკინას ბედს მიაგნო და რამდენსამე ხნის შემდეგ მოსალოდნელად გამზადებული ვახშმის სუფრას მიუჯდა და მზიარულად ელაპარაკა სალომეს, შემდეგ ვერიჩას სიმღერაშიაც მხარი მისცა; შეუერთდა საზოგადო ყიჟინს და გულმოდგინებით სცლიდა ყანწს ყანწზედ.

— არისტო, პლატონ, აბა, ჰე, აბა, ჰე! უძახოდა მათი მოღბენით ნასიამოვნები ჯიმშერი — არიქა, პლატონ!.. ჩემს პლატონს სიცოცხლე და დღე-გრძელობა და ყოველივე სიკეთე! — მიაძახა მან, გადისვა ტუჩებზედ ხელსახოცი და წამოდგარმა გაუშვირა ყანწი. — მოდი ერთი მაგ შენ ლამაზ წვერებში გაეცოცა!

პლატონი წამოვარდა, გადმოხტა ტახტიდან, მივარდა ჯიმშერთან, გადაეხვია მოხუცებულს, მზურვალედ აკოცა გულში და იქვე ავსილი ღვინით სასმელს სულდაუთქმელად გამოცალა.

გათენებამდი დიდი ხანი აღარც კი რჩებოდა, სუფრიდან რომ წამოდგნენ არისტო, პლატონი და მათთან კიდეც ორიოდვე ყმაწვილი. სხვებმა უფრო ადრე მიატოვეს სუფრა და ზოგი იწვა ზალაში ტახტზედ გაგებულ ქვეშაგებში, ზოგი კი ოთახებში.

— ერთი ჩვენც წავდეთ თავი და მერე გავსწიოთ ჩვენთვის! — სთქვა არისტომ და პლატონთან ერთად ეზოში ჩავიდნენ. ნიგვზის ქვეშ ორივემ გაიხადეს ჩოხები, დაიდვეს თავქვეშ, შეიხსნეს ახალახის ლილები, გაგორდნენ სახლიდან ჩამოტანილ ნოხზედ და ერთი წამის შემდეგ ორნივე, ღვინისაგან გაღლეკილნი, მძიმე-მძიმედ ქმინავდნენ ძილმორეულნი.

აგერ ინათლა და ამოვადილი მზის საამური სხივები მოეფინა დედამიწას. არე-მარე ჩაჩუმებული იყო, ტკბილ ძილში გართული; ყოველივე მიწყნარებული, მიყურებული თითქო ნაზობდა ამ თბილ, მანებოვრებელ, ნაზ სინათლეში.

მოუსვენრად გატარებულ ღამის შემდეგ ამ მშვენიერ დილას თითქო სწაღდა დაკარგული ძალღონე დაებრუნებინა ყმაწვილებისათვის, რომელნიც პას მინდობიან და აგერ გარეთ ამწვანებულ ბალახში გამოსულან დასასვენებლად.

პლატონისა და არისტოს გარდა სხვებიც გორავდნენ ნათიბში, ღრმა ძილში წასულნი. აქვე სძოვდნენ მათი ცხენები.

მზემ კარგად წამოიწია. ჰაერიც თანდათან უფრო თბებოდა: სხივებს ძალა ემატებოდა და მათ ქვეშ მძინარის ძილიც უფრო მოუსვენარი ხდებოდა: აკამდის უძრავად მწოლარე, ახლა ხან ერთ გვერდზედ გადაბრუნდებოდა,

ხან მეორეზედ, მოუსვენრად შლიდა ხელებს; არიდებდა პირს ზევიდან დაჩე-
რებულ მზეს, ნიკვზის ფოთლებს შუა შემოპარულ მის გამთბარ სხივებს...

— უჰ! თავზე არ წამოკვდგომია მზე! უცბად წამოფარდა ზეზე არისტო
და პლატონს დაუწყაო ლვიძება.

— ადე, ადე, ემაწვილო!.. წავიდეთ, თვარა გაშუადღევდა ეს არის! ნუ-
ლარ დევიგვიანებთ!.

პლატონმა ძლივს გაახილა თვალები, ზანტად წამოდგა დაღალული, მაგ-
რამ აფუცურებული არისტო აჩქარებდა, ძილის ნებას აღარ აძლევდა. რამდე-
ნისამე ხნის შემდეგ ორივემ ჩაიკცეს, დაიხურეს, დაიჭირეს ცხენები, შეკაზ-
პეს, ბიკის პირით მადლობა შეუთვალეს მასპინძელს, შეჯდნენ ცხენებზედ და
კასწიეს ქვედურეთისკენ.

X

სალობერიძის სახლიდან ქვედურეთამდე კაი შორი გზა ჰქონდათ ჩვენს
გზაყვებს. მზე იწურებოდა, ესენი რომ ზემოსნებულ სოფელში შევიდნენ
და არისტომ რომ ცხენი გააჩერა ერთი ჩანგრეულ, ღობეში დატანებულ წყნე-
ლის კიშკართან.

— მივალწიეთ, ღეთის მადლით! წამოიძახა მან და ცხენიდან ჩამოხტა.
ჩამოხტა პლატონიც.

— აქაა? — იკითხა მან.

— აქ გახლავან, აქ! — რაღაც მტრულად წარმოიხტქვა არისტომ. — აქ გახ-
ლავან. . ე, იმ ქოხში უფროსი ძმა გევიდა დროებით. . ამაში კი საშვალაი და
უნცროსი არიან!.. ეი, მასპინძლო! დაიძახა არისტომ, კიშკარი რომ შეაღო
და ეზოში შევიდნენ.

— მე შენ გეტყვი, ხმას ვერ გააწვდენ თავიდან ბოლომდი, იმხელა გაშ-
ლილი ეზო აქეთ ამ შეჩუქნებულებს!.. ჩაბარდნენ პატრონს, თუ რა დეემარ-
თათ, რომ არავინ სჩანს! — წაილაპარაკა წინ მიმავალმა არისტომ!

ოდის ყურედან თავსაფარ უკან წაქრული ქალის თავი გამოჩნდა და იმ
წამსვე მიიმალა; მერე იქიდანვე გაიხტა წივებ-ვატიტვლებული, პერანგა ბავ-
შვი, შეჩერდა, მიტრიალდა უცბად. ამოიფარა სახლის ყურეს და იქიდან და-
უწყაო ყურება მოსულეებს.

— ეწყინათ ჩვენი მოსვლა ამ პედრეგებს! — წაილაპარაკა არისტომ და მზად

იყო კიდევ ერთი-ორი ასეთი გინება ზიეძღვნა მასპინძლისათვის, რომ აივანზედ გამოჩნდა თვაგანჭილი, ლამაზის სახის, ახალუხზედ ღვედშემორტყმული, გაშლილი ჩოხით ყმაწვილი კაცი და სტუმრებისაკენ წამოვიდა.

ეს იყო უმცროსი ბრეგაძე—სერაპიონი.

— პლატონ სამანიშვილი გახლავთ!.. სერაპიონ ბრეგაძე!— პირველი მისალმების შემდეგ გააცნო ერთმანეთი არისტომ.

მობძანდით, ბატონო!— მიიპატიეთ სერაპიონმა მოსულეები: ეს ცხენები მიბოძე, არისტო!

— სერაპიონ ჩემო, აქედანვე უნდა გამოგიტყდე, რომ ამაღამ თქვენს იქით გზა აღარა გვაქვს.. ველარსად წავალო და, თუ ძმა ხარ, ცხენებისათვის საცვები გვიშოვე, შენი კირიმე!— უთხრა ბრეგაძეს არისტომ.

— კი, ბატონო!.. რამდენიც გნებავთ!.. კი ბატონო! ჯერ აგერ დავაბამ და მერე მე მოუვლი თავად!.. სახლში მიბრძანდით!

— დავითი შინაა?— იკითხა არისტომ სერაპიონის უფროსი ძმა.

არ გახლავს!.. და სალამოს გიახლებათ... სხვაგან საქმე ჰქონდა!

— კიი დაგემართოს! წაილაპარაკა არისტომ და თან გუნებაში დაუმატა:— აბა, საქმეს დაჩქარება უნდა იმ მხეცის მოსვლამდი, თვარა მერე დროსაც ველარ ვიშოვი, მამიდა-ჩემს სიტყვა უთხრა. — მამიდა-ჩემი რას შერება, სერაპიონ ჩემო?

— რას იზამს?.. კარგათაა!.. აგერ თავადაც მოდის!

მართლაც ოთახიდან გამოვარდა აივანზედ ხნიერი დედაკაცი, ჩამოირბინა კიბე და კვატასავით მოაბაჯბაჯებდა არისტოსკენ, თან თავსაფარს ისწორებდა და თან გაიძახოდა:

— შენი კირიმე... შენ დაგენაცვლა მამიდა-შენი ელენე, შენა! ჩემო გვრიტო და მალხაზო!.. ძლივს არ მოვესწარი კიდევ შენს ნახვას! შენი კირიმე, შენი, შენი!— და სიხარულით გაცეცებული ქალი ეხვევოდა თავის ძმის წულს და მხურვალედ ჰკოცნიდა. — არ გრცხვენია, ბიჭო, ასე რომ მიმივიწყე... ასე უნდა მამიდას დავიწყება?.. ასე?..

— აწი ხშირად გნახავ, მამიდა ჩემო .. უფრო ხშირად!.. სტუმარი მოგიყვანეთ, მამიდა, სტუმარი! ახნაური პლატონ სამანიშვილი, ბეკინა სამანიშვილის შვილი! ძალიან სასიამოვნო სტუმარი!— ეშმაკური ღიმილით დაათვა არისტომ სიტყვა.

ხნიერი დედა-კაცი უცბად მიტრიალდა, თავი დაუკრა პლატონს, ზელი ჩამოართვა და თანაც მოიბოდღეშა.

— ღმერთო, მომკალი! სინჯულმა გამომაჩერჩეტა მე უბედური! თვალე-
ბი რაფა ანება მე უბედურს! მობძანდით, სახლში მობძანდით! ნუ მიძრახავთ,
ჩემო ბატონო!

— რას ბრძანებთ, ბატონო! — მიუგო პლატონმა — რათ სწუხართ მაგის-
თვის!..

— დავიწყებული ვყავარ, ჩემო ბატონო, სულ დავიწყებული! ერთხელ
წელიწადში რაფა არ უნდა ვნახოს შენთანა?!

— გამხნედი, მამიდა-ჩემო! აწი უფრო ხშირად გნახავ ხოლმე-თქვა, აკი
გითხარი!

— უწინაც მპირდებოდი, მარა...

— ახლა აღარ მოგატყუებ, შენ არ მომიკვდე! — სიცლით მიუგო არის-
ტომ.

— ნეტავი მაგას მოეცეწებოდე-და!

— კი მოესწრები!..

სერაპიონს კიდევაც გაუკვირდა არისტოსაგან ეს დაჯინებული სიტყვა და
უნდობლად მისჩერებოდა ამის მთქმელს, რადგან ვერ მიზნედარიყო ნათქვამის
მნიშვნელობას.

პლატონი-კი დაკვირვებაში იყო გართული. ეს დედაკაცი სწორედ ურიგო
არ იყო; თავის ხნოვანობის მიხედვით, შეხედულობაც სასიამოვნო ჰქონდა:
მართალია, ეტყობოდა გამოსვლის წინ უნარული მოესვა პირზე, თვალების
უბეები სულ ამოთვთრებული ჰქონდა ამ საცხებლით, მაგრამ მაინც მისი კი
ფერი და წითური ლოყები თვალში ეცა პლატონს და, თქმა არ უნდოდა, რომ
ბეკინა ვერ დაუწუნებდა ამ ქალს! რაც ზეტს უკვირდებოდა პლატონი, თან-
დათან რწმუნდებოდა, რომ გულკეთილი, კარგი ადამიანი უნდა ყოფილიყო.
ამას იგი მის სახეზედ კითხულობდა ნათლად! და ამასთან სალომესაგან ამისი
ქება რომ აგონდებოდა, რომ ავონდებდა ამისი უშვილოსნობა, რომ ორი
ქმრის ნაყოლი იყო, რომ მას შეეძლო მისი ლუკმის დაცვა განუზიარებლად,
პლატონის გული სიხარულით ივსებოდა; მეტი სიამოვნებისაგან აჩქარებით
ტოკავდა ზე სიყვარულიც ეღვიძებოდა ამ ადამიანისადმი; ამ უკანასკნელი გრძნო-
ბით, თუმცა ჯერეთ გამოუთქმელით, მას სწაღდა ამ თავითვე თავისკენ მიეზბრო
ეს ქალი, მიეზბრო და ნაშუსზედ შეეყენებინა, რომ სიყვარულისათვის სიყვა-
რულითვე ეპასუხნა მასაც და არა ბოროტებით, მის მოძულეებით.

— სჩანს, მართლადაც ღმერთი მწყალობს! — გაიფიქრა კმაყოფილმა პლა-
ტონმა.

მიპყრობილი თვალთ იგი ცდილობდა არისტო მიეხვედრებინა, რომ მას მოსწონდა მამიდა მისი, რომ იგი თანახმა იყო და სწადდა, რაც შეიძლება მაღე, დაეწარებიათ მისი აფანცკალებული გული თანხმობის სიტყვის გაგონებით. იგი ისეთ ნაირმა მოუთმენლ აბამ შეიპყრო, ისეთ ნაირ მოუსვენრობას მიეცა და ისეთმა აჩქარებამ შეიპყრო, თითქო ვისიმე შიში ჰქონდა, მოცილე არ გამოჩენოდა, ვისმეს არ წაეროზია მისთვის ეს მოხუცებული ქალი, ხელიდან არ გამოეგლიჯა მისთვის ასეთი ძვირფასი არსება.

არისტო ადვილად მიუხედა, რასაც პლატონის თვალები ეუბნებოდნენ; მაინცდამაინც მისთვის არაფერი საჭირო იყო პლატონის ნიშნები. კი, მართალია, ამით საქმე ადვილდებოდა, მარტივდებოდა, — თორემ მის გუნებაში საქმე გადაწყვეტილად იმ წამიდან მიაჩნდა, რაკი პლატონს ამ ეზოში ფეხი შემოადგმევინა; იმ წამიდან, რაც უნდა უარზედ დამდგარიყო პლატონი, არისტოს გადაწყვეტილებით, იგი იძულებული შეიქმნებოდა, — მას მოახერხებდა არისტო — უსათუოდ დედინაცვლად მიეღო მამიდა-მისი. მაგრამ, რაკი პლატონმა ქალი მოიწონა და თანახმა ხდებოდა, მას საქმე უადვილდებოდა და ამით შეხალისებული არისტო მიზეზს ეძებდა, რომ მამიდა-მისი ოთახში შეეხმო და გამოეცხადებინა მისთვის მათი მოსვლის მიზეზი; ეგ მით უფრო საჭირო იყო ახლაც ექმნა, რომ დავითი სახლში არ იყო და მეთვალყურე უფრო ნაკლები ეგულებოდა.

ის იყო არისტომ ამის ასრულება დააპირა, რომ აივანზედ გაიწვია და ვითის ცოლი, ნუჩია, ყმაწვილი, სახე-გამზდარა ქალი, თითქმის ტიტველა; ძუძუთა ბავშვით ხელში. მან სტუმრებს ხელი ჩამოართვა და ხმა-ამოუღებლად მიჯდა კუთხეში, პატარა, დაბალ სამ-ფეხა სკამზედ.

პლატონი ძალიან გემდუროდათ, რომ არ ნახულობთ! მიმართა არისტოს ნუჩიას, ჩვეულებრივი მისალმების შემდეგ.

ახლა საქმე ისე ჰქვს, რომ აწი აღარ ვაძქვევინებ მაგნაირ სამდურავს ჩემზედ! — მიუგო არისტომ.

— კი დაგემართოს!

— მაგასაც ვნახეთ! — სთქვა ელენემ.

აგერ ნახავ! — სთქვა არისტომ და მერე უცებ დაატანა: უკაცრავად ვარ, სერაპიონ^წ ჩემო, ცხენებისათვის რომ გთხოვ! აწი ქე დაღამდება-და!

— ახლაც, აჰ, ახლაც? — წამოდგა სერაპიონი და ქვევით ჩავიდა.

— მამიდა-ჩემო, ეს ლეკურ-ხანჯალი შემინახე შენ! — წამოდგა არისტო, შევიდა შიგნით სახლში; მას თან შეჰყვა მამიდა-მისიც.

არისტომ გადიძრო ლეკური და გადასცა ელენეს; ახლა ხანჯალს რომ იხსნიდა, კარებისკენ თვალბ-დაჭერილმა, დაბალი ხმით ელენეს მიახალა შემდეგი სიტყვები:

— მამიდა, იმ ემაწილს დედინაცულათ უნდიხარ, იცოდე და აქედანვე მითქვამს შენთვის, არასფრის გზით უარი არ მოხერხდება!

— ასე მასხრობაში უნდა გაატარო, შე დოუწყნარებელო, შენი წუთი-სოფელი?! — მიუგო ხნიერმა ქალმა.

— შენ არ მომიკდევ, მე შენ არ გეხუმრებოდე!.. შენ არ მომიკდევ!.. კაი ოჯახი, კაი მამული.. სხლი, კარი! პატოსანი აზნოუშვილები!.. კარ-მაგი მოხუცებული.. არც ისე მოხუცებული მაინცდამაინც!

— სუ, შე უხეირო, სუ! გეყოფა.. სხვა რამეზედა იმასხრე... შენ გენაცვალე... სხვა რამეზედა!.. ღმერთო, მომკალი!..

— კი არ გემასხრები, საქმეს გეუბნები და გეიგონე ჩემი. ღმერთი გამიწყრეს, თუ გეხუმრებოდე! შერცხვენილი ვიყო, თუ პირდაპირ ამაზედ არ ვიყვეთ მოსული! არ დეიჯერებ კიდე? ამ მხეცების ხელში რომ ხარ, მებრალეები და ღმერთმა გაღირსა და ეს არის! — და არისტო მოუყვა: სამანიშვილების ამბავს ელენეს, აწონებდა მათ, თუმცა თვალათაც არ უნახავს მათი ცხოვრება, ჰპირდებოდა, რომ სულ აღარ მოგზორდები, რაკი სამანიშვილისას მიგიყვანო, ათასნაირ ფერადებით უწერდა ახალ ოჯახში ცხოვრებას.

— გზა არ გაქვს, გზა, უარი სთქვა! რას ამბობ? კაი ოჯახი, კაი სასმელი, კაი საქმელი, ყორიფელი ბეერი!.. მე სულ შენთან ვიქნები! მეტი რა გინდა კიდე? არა... უარის თქმა ყოვლად შეუძლებელია.. ყოვლად შეუძლებელი! ლაპარაკი საჭიროც კი აღარაა!.. შენ არ მომიკდევ! — გადაწყვეტილ ამბობდა არისტო.

ამნაირ უცნაურ, მოულოდნელ ამბის გაგონებით ხნიერი ქალი ზან „უიმეს“ იძახდა, ზან კიროდა გაოცებული, ზან აწუმებდა თავის ძმისწულს, ზან რას ამბობდა და ყოველივე ეს სიზმარივით ეჩვენებოდა საწყალს. მას სრულიად არ სჯეროდა ძმისწულის სიტყვა, ასე რომ არისტოს გულიც მოუვიდა ბოლოს, რომ ამ დედა-კაც ვერაფერი შეასმინა, ძლივს, როგორც იქმნა, როდესაც დააჯერა, რომ მართალს ეუბნებოდა, რომ მოხოველი სახლში ჰყავდა მოსული და დარწმუნებულმა, რომ აქ ხუმრობა აღარ იყო, ელენემ უნებლიედ ამოიხვნეშა და მისდა უნებურად წამოსცდა:

— ვინ გამიშვებს აქედან, შეილო?

— რატომ?

-- ბარჯი დაჭირდებით!.. თქვს ვერ ირჩენენ და ამნაირ საჭმისათვის რა მოეძებნებათ?

— ჩემს კბილებს!.. მაგათ ხელში, რომ მოვკვდე, მაინც არ დაგტოვებ, რაკი ამნაირი საშვალეზა შეძლევა... რას დევძებ მაგათ? . კისერიც უტეზიათ!..

— რას იზამ, შეილო?... რას მოუხეჩებ?

— რას ვიზამ?... რას ვიზამ და მოგიტაცებ — ამას ვიზამ!

— უიმე!.. უიმე!.. და პირზედ ზღლი მიიღარა ელენემ — უიმე!.. ჩეჩი გა-
მოჭენება გინდა ამ მოხუცებულაზს ხანს .. უიმე! უიმე! აჰ, არ თქვა, მაგ!..
რა, არა, შენი ჰირინე!.. ასე გავატარებ გაძლესკულად ჩემს წუთი-სოფელს...
არაფერს არ დევძებ, შენ დაგენაცვლე! -- აწრიალდა იგი.

მაგრამ არისტო თავისას არ იშლიდა. გადაწყვეტიტ გამოუტახდა, რომ
იგი უსაფუოდ უნდა წაჰყოლოდა სამანიშვილს, გამოუტახდა მოტაცებაც რა
ვევარად უნდა მოეხერხებიათ ელენე ესტუმბებოდა ერთ თავის ნათესავს, საი-
დანაც წაიყვანდნენ და ჯვარს დასწერდნენ ბეკინაზედ. არისტო ხმის ამოღების
ნებასაც აღარ აძლედა მოხუცებულ მაჰიდას, რომლის გონებას რალაც ბუ-
რანი შემოჰხვევოდა ყოველ ამ გაგონილისაგან.

ამსახარში კი აივანზედ დარჩენილი ნუჩია და პლატონი, თუმცა თითო-
ორგოლა სიტყვიტ შეენაცვლნენ ერთმანეთს, მაგრამ მუხსაიფი მაინც ვერ გამო-
აწყვეს და მოელოდათ მეტად სამძიმო, უხერხული ჭდგომარეობა — ხმაგემენ-
დით სხდომა, რომ მათდა პიდად ბავშმა ჰირილი დნიწყო და ერთ წამის შემ-
დეგ ისეთი ყურთა სმენის წაძლები ჰყვირილი მორთო, რომ ნუჩია იძულებუ-
ლი შეიქმნა ამდგარიყო და სტუმარი გაენთავისუფლებინა ამ უსაქციელო ბავ-
შვის შემზარავ წივილისაგან.

მარტოდ დარჩენილმა პლატონმა პირი ეზოსაკენ მიიბრუნა და იქაურო-
ბას დაუწყო თვალთვლება.

წამოწოლილ ბინდში ახლა კიდეც უფრო გულდამწყვეტი შეხედულობა
მიიღო აქაურობამ, ვიდრე პირველ დანახვაზედ ჰქონდა. პატარა ხრიოკი, და-
ფერდებული ადგილი, აქა-იქ ჩამტვრეული ღობით შემოვლებული: ფერდობზედ
მიკრული, წინიდან ბარჯვებზედ შეყენებული პაწაწინა ოდა, რომლის აივან-
ზედ იჯდა ახლა პლატონი; ცოტა მოშორებით გლეხური სახლი, ალბათ, უწინ
სამზარეულოდ ხმარებული, რომელიც უფროსს ძმას გადაეტანა და რომელშიც
ახლა სცხოვრობდა თავისი ცოლ-შვილიტ, -- ეს იყო ის შენობები, რაც ამ ეზო-
ში სჩანდა. ღობეს გადაღმა მოსჩანდა ისლიტ დახურული, ერთი მეორეზედ

მიკრული, გლეხის სახლები; ქვევით, დაეკებულაში მოსწანდა დანარჩენი სოფელი, როგორც ეტყობოდა, ღარიბი, შეუძლებელი.

წინად მიუჭრებელი, მიჭუმეჭული სოფელი თითქო ახლა შეხალისდაო, გამოიღვიძაო: ორლობებში თავდაღმართიდან ერთი ჯლივინით მოერეკებოდნენ საქონელს, მოისმოდა უკან მომდევარ წყევსების მათზედ ყვირილი, შეწყრომა.

სახლების ერდოებიდანაც აქა-იქ კვამლმა იწყო ამოფშუება.

ამ პატარა ქოხშიაც სიცოცხლემ გაიღვიძაო თითქო; პატარა გოგომ ჩაფით წყალი მოარბევინა, მერე, ეტყობოდა, ცეცხლიც დაანთეს და, რამდენისაზე ხნის შემდეგ, გაღებული კარიდან მკაფიოდ მოისმა მჟადის მცხობელის ხელების პარტყა-პურტყი. პატარა, თავშიშველა და ფეხშიშველა შვიდი-ჩვენ წლის ბიჭმა, პარკით გვერდზედ, სახრით ხელში შემორეკა ეზოში რამდენიმე სული საქონელი; ამას უკან შემოჰყვავრძელ-წვერა, შეხსნილი ახალუხით, ძელით მხარზედ, ღვედში ნაჯახ გარკობილი კაცი, რომელმაც ერთი გაჯავრებით შეჰყვირა ბავშვს, როცა საქონელი ქოხისკენ გაეშურა; ბავშვი-გაიქცა და ისევ აქეთ გამოერეკა პირუტყვნი. მოჰკრა თვალი თუ არა აივანზედ უცხო კაცს, იგი იმ წამსვე ოდის უკან მიიმაღა. ეს კაცი იყო დათია ბრეგაძე. ცოტა ხნის შემდეგ, ქოხის მახლობლად, გადასაბიჯზედ, გადმოაბიჯა მხარზედ შეშა-გადებულმა მერე კაცმა, — ეს უფროსი ბრეგაძე იყო — კარებთან დაავდო ეს ტვირთი, მოიხედა ოდისკენ, მოაჩერდა პლატონს და სახლში შევიდა.

— ის ვინაა, აივანზედ რომ წამოჰიმულა? უსია ოვნებით, წარბებ-შეხრით შეჰკითხა დათიამ ცოლს, რომელიც ცეცხლს ანთებდა ოდის უკან გადმოხურულში, რაიც სამზარეულოს მაგიერობას უსრულებდა ამ ოჯახს, მას შემდეგ, რაც ანტონმა სამზარეულო სახლი გაიტანა შიგ დასადგომად, სრულს განყოფილობამდინ.

— რა ვიცი, ვილაც სამანიშველიაო!.. არისტომ მოათრია! — მიუგო სერაპიონმა.

— არისტომ?!.. მაგ ოხერი კიდეგ მეეთრა?!.. რა მინდაო?..

— რა ვიცი, რა უნდა!.. დაწანწალობს, სხვა რა ენდომება!.. რაი მევიდა, სულ იმას ძიხხის, რომ აწი უფრო ხშირად ვივლიო... მაშიდა მისს არწმუნებს!..

— მისმა სიცოცხლემ!.. მე იმას აქ ბინა დავადებო!.. ორივეს კარში გავყრი!.. რა გვარია ის კაცი?..

— სამანიშვილი, ბატონო, სამანიშვილი! . რა იქნა ამდენი კითხვა? - გაჯავრებით შეუტია ნუჩიამ. -- ვახშამი გვკირია აგერ ..

-- რა ვახშამი უნდათ?.. - დაიწყო დათიამ.

ახლა მაგას მომიყევი კიდე! - გააწყვეტინა სიტყვა ცოლმა.

-- აბა, რა!.. რაც მაქვს, ის ჭამონ, იმასაც კარგათ გაახლებიან!.. არა, მაგათმა სიცოცხლემ, ძროხას დავუკლავ ახლავ!

— ჰო, ხმელა ჭადი და ლოპიო მიუტანეთ!.. იმ უცხო კაცი მაინც უნდა მოიბრძოთ, თქვე დალოცვილებო!.. ასეთი თავის-მოჭრა, გამოჭიანურება არ გამიგონია მე!.. წადი, ბატონო . მიუბრუნდა სერაპიონს ნუჩია — წადი, ყმაწვილო, და ერთი ქათამი რაევარცხა იქმნას, მონახე და დამიპირე .. არ შეიძლება ასე!..

— სად მოვნახო ახლა ამ ჩამობნელებულში... საცხა ორიოდ წიწილია, არც კი ვიცი კარგად, რომელ ხეზედ ჯდებიან!

— ეგერა კვინცხაზედ, ეგერ, ეჭ — ანიშნა ნუჩიამ — წადი, ღვთის გული-სათვის!.. მერე უფრო გაგვირდება!..

სერაპიონი მიბრუნდა და ზანტად, ბურტყულით წავიდა კვინცხისაკენ.

-- დედა, ჭადი მინდა მე! მშია! — მივიდა დედასთან ახლად დაბრუნებული სამწყესურიდან დათიას შვილი.

— მიეცა, შვილო! ვერ ხედავ აგერ, რამდენი საქმე მაქვს?! დათია, შეუ-მატე ამ ცეცხლს, შე კაცო!..

-- მშია მე, რა მევიცაღო!

-- დაგამზათ გამჩენმა! — შეუტია ნუჩიამ, რომელმაც ის იყო ჭადებისათვის ფქვილს წყალი დაასხა გობზედ. — დაგამზათ გამჩენმა!.. ჰა შენ თითონ არ შეგიძლიან, რომ მონახო და ჭამო!?! აი, შენ შეგარცხენა ღმერთმა! — და ნუჩიამ შვილს გადმოუგდო ცივი ჭადის ჩაბები; მერე უცბად მიბრუნდა, წა-მოაგდო პატარა ღოქს ხელი, გაუშვირა იგი პატარა ბიჭს, რომელიც მაღიანად ილუკმებოდა ამ ცივ ჭადს და უთხრა:

— მალაქიასთან გადირბინე ვარლამია და უთხარი, დედა შემოგვხვეწა-თქვა, ჩემო მალაქია, ეს ერთი ღოქი ღვინო გამომიგზავნე-თქვა და მე ვიცი შენი პატივისცემა-თქვა .. ჩემო მალაქია თქვა, ძალიან შემოგვხვეწა დედა-თქვა!.. უთხარი, რომ უცხო სტუმარი მოუვიდა-თქვა. ჰა, დროზედ ქენი, დროზედ, ჩემო ვარლამია.

ბავშვმა გამოართვა ღოქი და დედის დამტკბარ სიტყვაზედ შველივით მოჰკურცხლა.

— ნელა, ბიჭო! დოქი არ გატეხო? — მიიძახა ნუჩიამ.

არისტომ რომ მამიდა-მისთან გაათავა ლაპარაკი, აივანზედ გამოვიდა და ხმა დაბლა ხალისიანად უთხრა პლატონს.

— ერთ წამში მოვკვარახვინე საქმე, ერთ წამში... კინალამ არ გადემე-რია საწყალი დედა-ბერი! ხა, ხა, ხა! მარა იმედია ამათსავით შენ არ შემიკრავ ნათესავთან სასიარულოთ გზას! რასაკვირველია! — და არისტო მოუყუვა, თუ როგორ უნდა დაებოლოებიანათ მათ თავისი საქმე.

— სამკერავოს მერე, ბიძა-ჩენს ივანეს ამოვადებინებთ!.. ნახევარი იმან წეილოს საქმის საწარმოებელი, ნახევარი, შენ... რა გენაღვლება! მაგათ კი არ შევარჩენ-და!

— ქონდეთ, ქონდეთ... ცოდვა! არაფერი გააჩნიათ!

— რას დავეძებ! მე რა კარგი მახსოვს მაგათგან.

ეზოდან მოისმა რაღაც ხმაურობა... აგერ გაირბინა ქათამშაც, მას უკან მისდევდა ძაღლი დასაქერად. აგერ კაცის ფეხის ხმაც მოისმა, რომ მირბოდა.

— ეს ოხრიშვილები, თავი ნუ მომიკვდება, ახლა დასდევენ ვახშმისათვის ქათამს!.. სად იყვნენ აქამდის?! ვაი თქვენს პატრონს, თქვენს პატრონს! პლა-ტონ, სანამ ესენი ქათამს იტყრენ, ერთი ცხენებს დაეხედავ ჩუმათ, თვარა მე დარწმუნებული ვარ, ერთ კვნიტ ჩალას არ აღირსებენ და ხვალ, შენი მტერი იქნა, ისენი იქნებიან! — სთქვა არისტომ და ფეხ-აკრეფით ჩავიდა კიბეზედ და მიბნელებულში გასწია იქით, საითაც ცხენები ეგულებოდა.

ქათამს ისევ დასდევდნენ დასაქერად და ამიტომ არისტო მორიდებით მი-დიოდა წინ, რომ არავინ შეხვედროდა.

უეცრივ რაღამაც გაისისინა ჰაერში და არისტოს მძიმედ მოჰხვდა ქოლოკი მარჯვენა კუნთში.

— არ მომკლა ამ ვირმა! — გამწარებით წამოიძახა მან და იქვე დაეცა მი-წაზედ გულ-შეწუხებული. აი თქვენი რჯული, აი თქვენი!.. ოოოჰ! ოოოჰ! ქე არ მომკლეს ამ ურჯულოებმა... ერთი წრიბა ქათმის გულისათვის... ამო-გივარდათ ოჯახი! ოჰ, ჰო, ჰო! წრილობდა ტკივილისაგან მიწაზედ არისტო და ორივე ხელებით იხელავდა კუნთს: — თქვენ დაგწყევლოთ ღმერთმა, თქვენ შეგაჩვენოთ დამბადებელმა! ვის გაუგონია ღამეში ქოლოკებით ქათმის დევნა! ყველაფერში უხეიროები, ყველაფერში!...

ახლა ეს ქათმის დევნა ეზოს მეორე ყურედან მოისმოდა. არისტო წამო-დგა და დაკოკლებით მაინც ცხენებისკენ წავიდა.

— თითქო განგებ ჩემთვის ესროლოს ამ შერყენებულს! — გაეცინა თვით არისტოს. — ძალიან არ გაუხარდება, რომ გეიგოს!..

და მან გადასწყვიტა, რაც შეეძლო, ძალა დაეტანებია თავის თავისთვის, დაელოა ტკავილი და მასპინძლისათვის, მათდა სასიხარულოდ, არ გაეგებნებია ეს ამბავი.

ტენებს მართლმ არაფერი საქმელი არ ჰქონდათ — იდგნენ საცოდავად, ხესთან მიბმულნი ბაწრით, არისტომ თავი გააქნია, გულში ჩაირტყა მუშტი დაქაღნებით და უკან გამობრუნდა გინებითა და ლანძღვით მასპინძლის მიმართ.

აივანზედ რომ ამოვიდა არისტო, პლატონი იქ აღარ დაუხვდა; იგი დათასთან მუსაივობდა ოთახში და ამით შეუერთდა არისტოც. ეს უკანასკნელი, შეტად ცუდ გუნებაზედ დამდგარი, ისეთ კილოზედ ელაპარაკებოდა დავითს, რომ პლატონი შიშმა აიტანა — ვაი თუ რამ კინკლაობა მოხდეს ამით შორისო, მაგრამ რაღაც პანქანებით დავითი მოთმინებით იტახდა არისტოს გადაკრულ სიტყვებს, უყურადღებოდ სტოვებდა მათ და ამის წყალობით ვახშამაც მშვიდობიანად ჩაიბრა და მშვიდობიანობაში მოსვენების დროც წამოეწია.

სტუმრები ცალკე დააწვიეს ოთახში; დავითი თავის ცოლითა და მათთან ელენეს მეორე ოთახში დაწვენენ; სერაპიონმა გარეთ, აივანზედ, დიიგო ქვეშავები.

ორსავე ჩვენს მგზავრებს მალე მიეძინათ, მაგრამ ისევ მალე გამოეღვიძათ ბავშვის კივილ-წივილზედ, რაიცა მეორე ოთახიდან მოისმოდა. ეტყობოდა, რომ იგი მალე არ დაწყნარდებოდა და უფრო უმატებდა ჰყვირილს დედისა და მამის გაჯავრებით „სუ“-სა და „ჩუ“-ს მიძახებაზედ.

— გაფხრეწა!.. გაგლეჯა! — ეუბნებოდა აქედან მოთმინება დაკარგული არისტო, — არ გადარჩენა... ყველასი!..

— კაი, კაცო! გეიგონებენ! — აჩუმებდა პლატონი.

— გეიგონონ!.. ვაი და ვუი ყველას!.. რა დამაძინებს, თუ გიყვარდე, ამ ჯოჯოხეთში?!

მაგრამ დაღალულობამ მაინც დასძლია და, ცოტა ხნის შემდეგ, არისტოსაც და პლატონსაც ტკბილად ეძინათ, თუმცა ბავშვი ისევ ჭირვეულობდა კიდევ დიდ ხანს.

XI

შვილის მშველობა შეტად სასიამოვნო დაურჩა მოხუცებულ ბეკინას. ძალიან იამა გუნებაში ისიც, რომ ქალის მოტაცება სჭირდებოდა. ბეკინას გაახსენდა ყმაწვილ კაცობა, ამისთანებს ჩვეული გიჟმეობა; ეს გარემოება რომ

ვაახსენდებოდა, რაღაც შემატებულ სიკოცხლეს ჰგონობდა, სასიამოვნო ზრ-
მელი ფენებოდა სახეზედ, თუმცა ზეალს კი უფრო საყვედურით: — ეგ მო-
ტაცება კი, ზეალო, საჩუქო საქმე აღარაა!... უნდა აგერიდებია ეს!

ყველაფერი მოთავებული იყო, საქრო იყო მხოლოდ შუათანა ლბინი-
სთვის მომზადება, რომ გაყრუებულ სახლში აო მოეყვანათ პირველად ოჯა-
ხის დედა.

პლატონმა მიიპატიჟა დანიშნულ დღისათვის ახლო მეზობლობა. მივიდა
სიძესთან და, როგორც იყო, შეირაგა შემონწყურალი კირილე, რომელსაც სახო-
ვა ქალის მოსაყვანად წაუღია, რაზედაც კირილემ სიხარულით თანხმობა გა-
მოუცხადა.

— ახლა ისევ გულ-დამშავდებით შეგვიძლია ეივით! დარწმუნებული ვარ.
ამ ჩვენ დედინაცვალს არასფრის გზით შეილი არ მიეცემა... ეს გათავებუ-
ლია... კაი ქალიცაა, შენ ნუ მომიცდები, თვარა აგერ თავად ნახავ!... შენთვი-
საც კი იქნება — ცოტა რაცაა რაცაზედ ყურს მაინც გიგდებს!... წაგეზმარება
ხანდახან რამეში!... — ეუბნებოდა გულდაწყნარებული პლატონი მელანოს.

— დახმარება მისი ის იქნება, თუ შეგვარჩენს, რაზედაც ახლა ვართ...
მეტი არაფერი არ მინდა მისგან!

... რასაკვირველია!... მაგია, აბა! დარდი ნუ გაქვს!

დადგა სანატრელი დღეც ბეკინასათვის. პლატონმა, არისტომ და კირი-
ლემ, რამდენისამე სხვა კმაწვილის თანხლებით მოაყვანეს ელენე სამანიშვილი-
სას და მოხუცებულებს ჯვარი გადასწერეს. პატიოსანმა აზნაურმა საკადრისი
ლბინი გადიხადა. ამ სიხარულის დღეს კირილემ სწორედ დაპირებისამებრ გან-
სხვავებით მოუღბინა თავის სიმამრს და სხვებიც მოაღბინა, უჩუბრად, უცე-
მა ტყეპოდ.

პლატონის სიტყვა გამართლდა: მელანოს ძალიან მოეწონა ახალი დე-
დამთილი, რომელმაც მალე გაათავა პატარძლობა და ძძლის ხელის-შემწყობი
შეიქნა ყოველ საქმეში. ბეკინაც ძალიან კმაყოფილი იყო, და ეს კმაყოფილე-
ბა მით უფრო ახარებდა, რომ ელენემ მალე, სულ მოკლე ხანში, ოჯახის
წევრთა სიყვარული დაიმსახურა და ამ დედა-კაცმა სიამ-ტკბილობა შეჰმტა
სახლს.

პლატონი იმდენად გულ-დაჯერებული იყო დედინაცვლით, რომ მზად
იყო ხელი აეღო მის საქერივოს გამორთმევაზედ ბრეგაძეებისაგან და არისტოს
ეხვეწებოდა საქმის მოსაპობს ამის თაობაზედ და ძალიან სწყინდა, რომ არის-
ტო არ სთანხმდებოდა და მის თხოვნას არ იჯერებდა.

— ბევრი გაქვს ყორიფელი?... გაწყენს, რომ შეგემატოს ცოტა რამე თუ?
— ეუბნებოდა პასუხად არისტო.

— არა, მარა... იმათგან!...

— ერთი გულჩვილი შენ შემხვითი კიდეც!... შენც კარგად გამოგადგება, ჩემო ძმაო!... რაზედ უნდა დაკარგოთ?.. არ ვიცი! რაც მეტი გვექნება, უფრო მეტს მოვილხენთ, პლატონ ჩემო! არა, ბატონო ბეკინა?

— რასაკვირველია, რასაკვირველია! უპასუხებეკინამ, რომლის სული და გული შეიქმნა ეს კაცი და რომლის მოშორება მას ახლა სამძიმოდ დაურჩებოდა, თუმცა, ღვთით, არისტოს მხრივ ამაზედ შიში არ ექირვებოდა იგი ჯერ-ჯერობით, როგორც ეტყობოდა, კიდეც კაი ხანს არ აპირობდა ფეხის მოცვლას ამ ახალ ბინიდან.

ასეთ საერთო სიამოვნებაში, კმაყოფილებაში, ერთმანეთის სრეყარულში მიდიოდა დრო და ჟამი სამანიშვილის ოჯახში და ერთ დრომდე კიდეცაა გაგრძელდებოდა ეს ბედნიერების ჟამი, რომ ერთ დღეს მელანოს თავზარდამცემი, გულის ამრევი, ჭკუაზედ შემშლელი ამბავი არ გადაეცა თავის ქმრისათვის, რითაც გული მოაყვანია პლატონს ისე, რომ ამან კიდეცაა შეუბღვირა და მიამახა წყრომით:

ნუ სულელობ ერთი შენ!.. რა სახუმრო საგანი ნახე ახლა?

— კი არ გეზუჰრები, საქმეს გეუბნები!.. გეუბნები, ისეთ ნიშნებს ვატყობ ამ ქალს, რომ შეშინია ორსულად არ იყვეს!.. შვილები ნუ მომიკვდება!.. არ გითხრა, აბა!?! მე თვითონ აგერაა გაღვირევი... რა ამბავია ეს ჩვენს თავზედ!?! ღმერთო, შენ დაგვიფარე! იწერდა პირჯვარს მელანო.

პლატონი სრულიად დაიბნა და ხმა-გაკმენდილი მისჩერებოდა ცოლს; სრულიად არ სჯეროდა მისი ჩაქვამის სინამდვილე, თუმცა გულმა მოუხვენრად ტოკვა დაუწყა.

— მოგებლანდა... აბა, რავე შეიძლება?...—წაილაპარაკა მან და ცოლს მოშორდა; თბითქო ეშინოდა, რომ უფრო დაბეჯითებული, თავზარდამცემი რამ არ გაეგონა მელანოსაგან.

— რასაკვირველია, მოგებლანდა!.. აბა, კარგათ დოუეკირდი, თუ არ ცლები, გეიგებ მაშინ!

— ნეტავი, ნეტავი. შენის კარგა ყოფნით!

— კი არ მოვეკლავ მაგ უბედურს!.. ღმერთმანი, მოვეკლავ! — ამბობდა თავისთავად პლატონი, ცოლის სიტყვები რომ გაახსენდებოდა ელენეს შესახებ.

— ღმერთმანი, მოვკლავ! ეჰ, სისულელეა, რასაკვირველია, სისულელე... მე-
ლანოს მოეჩვენა მხოლოდ!

სალამო ეპი იყო, მელანომ რომ უთხრა თავისი ექვი ქმარს და ვახშამ-
ზედ პლატონი იმდენად თავის საინს არ დასჩერებოდა, რამდენად თვალი დე-
დინაცვლისკენ ჰქონდა, მაგრამ იგი ვერაფერ ცვლილებას ვერ ამჩნევდა.

— ძალიან არ მოტყუვდი, მელანო? ღიმილით უთხრა მან დაწოლის
ხანს ცოლს...

— არა, პლატონ, არა, არ უნდა ვცდებოდე, შენ არ მომიკვდე!..

— კაი, ნუ გადამრიე კაცი!

— რა ვქნა, შენ დაგენაცვალე, მეც შიშში არ ვარ?

პლატონი გაჩუმდა. ამ საგანზედ ლაპარაკი-კი არ უნდოდა; გულიც რა-
ღაც სევდით ევსებოდა ამის გაგონებაზედ, თუმცა დაჯერებამდი მეტად შორს
იყო. მელანომ ისევ დაიწყო ამ საგანზედ ლაპარაკი, მაგრამ პლატონმა სთხო-
ვა გაჩუმებულიყო, სხვა რამეზედ ელაპარაკნა. მან სცადა ძილისათვის მიეცა
თავი, მაგრამ ცოლის სიტყვები ყურებში ედგა და ზარივით წკრიალი გაჰქონდა.

— ვაი თუ მართლა უბედურება ეწია?! ფიქრობდა პლატონი — ისეთ
ნიშნებს ვატყობ! აჰ რაღა შეიძლება?!.. ვინა თქვა, ვის გაუგონია, ამგვარი
ამბავი მომხდარიყვეს?! — ორ-ნაქმარეც, უშვილოს... ამ სიკვდილის წინ შეილი
მიეცეს?... ჰმ!..

და პლატონი ამშვიდებდა, აწყნარებდა თავის გულს, ცდილობდა, რომ
სისხლი თავში არ აეარდნოდა, ტვინი მოესვენებო; გვერდიდან გვერდზედ ბრუნ-
დებოდა, ცდილობდა დასძინებოდა, მაგრამ ძილი მაინც არ ეკარებოდა... ყუ-
რებში ისევ ცოლის სიტყვები ესმოდა, რომელთაც მისი ტვინი მოუხსენრად
ედავებოდა, ეწინააღმდეგებოდა. დიდ ხანს იბორკა, დიდ ხანს იტრიალა ასე
გაწვალეებით საწყალმა პლატონმა, რომ ისევ მელანოს ხმა მოესმა:

— ე, შეხედე, შე კაცო, აუ ვცდები! თუ სისულელეს გეუბნები! ე, შეხედე!
ე, თუ ვცდები... ე, რაღა ეტყობა! ახლაც ვერ ხედავ?

და ფანჯრიდან ანიშნებდა იგი პლატონს ეზოში მოსიარულე ელენეზედ.
პლატონი მისჩერებოდა ხმა-ამოუღებლად, გულ-აფანცვალეული. დედინაც-
ვალმა თითქო დაინახა ფანჯრასთან მდგარი გერები და ამათენ გამოსწია.

— ე, ე .. უიმე .. უიმე, იყვია მელანომ — უიმე!.. ახლაც ვცდები...
კიდევ ვცდები!.. ვაი დედა შენს, ვაი დედა შენს! — და მუშტით ემუქრებოდა
იგი დედინაცვალს — ველარც ახლა ატყობ?..

ატყობს და არც ატყობს! რასაკვირველია, ატყობს, რასაკვირველია. ჰხედავს თავისი თვალით. ცხადად ჰხედავს თავისი უბედურების მომასწავებელ ნიშანს და, ამ მოუღონებელი უბედურების წინ წამდგარს, ენაც ერთმევა, გონებაც ეკარგება, სისხლიც უშრება და გაქვავებული, გაღენჩებული, გრძნობამიჩლუნგებული გაცივებული თვალებით, თითქო მიკრული იმ ადგილას, სადაც იგი იდგა, მისჩერებია ამ უღვთო დედაკაცს, რომელთანაც არც პატივისცემა გაუვიდა, არც სიყვარული, არც სამსახური, რომელიც ასე უღვთოდ იმეტებდა მასაც, მის ცოლ-შვილსაც, შეჩვენებული, დაწყევლილი!

— ღმერთო, რა შეგცოდნე?! რა შეგცოდნე? — სასოწარკვეთილებით, ნაღვლით გულ-ავსებული ჰკენესის აგი — რა შეგცოდნე?

— იკით! იკით! შე წყევლო! — უყვირის დედინაცვალს პლატონი. — იკით, თვალით მაინც ნუ დამენახებ! — მაგრამ ამას თითქო არ ესმის პლატონის ხმაო, ისევ მობაჯბაჯებს ფანჯრისკენ, მობაჯბაჯებს მძიმედ, ძლივს-ძლივობით.

— იკითა, შე შეჩვენებულო! იკით, თორემ მოგკალი ეს არი! ღმერთო, რომ არ ესნის?..

არ ესმის თავისი ხმა არც პლატონს, თუმცა ჰყვირის, რაც ღონე აქვს: ზნა პირიდან არ ამოდის, იქვე გულში რჩება უღონო, სუსტი, გაუგონარი და ეს უმატებს გამწარებას, უფრო უკლავს გულს, უხუთავს სულს. უმწვერვალესად აღელვებული კაცის თვალწინ ყოველივე აიჩრია, აიშალა, ამოძრავდა; აცახცახებული, მართოლადეი ძლივს სდგას ფეხზედ, ეს რაღა ამბავია?! რა არის ეს?! რა ამბავი ხდება დღეს ამ სახლში? ვინ შვრება ამას! ღმერთო, მომკალი!! ვინ გადმოაგდო ეს ქათმები, წრიალ წრიალით ეზოს რომ მოეფინენ; იმათ აჰყენენ ბატებიც, კვატებიც, ორიოდ ინდაურიც; მიდიან იკით-აქეთ, ცალკალკეღმბიან, ზოგი ელენეს მისდევს, ზოგი ფანჯრისკენ მორბის პლატონთან. აქვე მორბის ფენთხებ-გამოზზეკილი, ძაღვად გამხდარი უქმელობით, სანაშენო მაშკა ღორი, აუშვერია დინგი, რაღაცას ღრუტუნობს, თითქო კითხულობდეს რაღაცას; ცხვარი ვიღამ გადმოაგდო ბელიდან, სასუქი ცხვარი? ვინ ქნა? რა ამბავია! ვინ ოხერი სჩადის ამას?! რა უნდათ ამ ხარებს, ასე რომ დაზმუიან? რა ამბავი ხდება ამ ეზოში? რამ გადარია ყველა? ვინ გამოალაგა გარედ კოდი, საცერი, სამტკიცო, ქოთნები, გობი და კოვზი, როდინი, კეცები? ვინ იშლება და ირევა ასე უცნაურად? სული ეხუთება პლატონს და აზრ-დაზნეული მხოლოდ უგუნურად მისჩერებია და მეტის განცვიფრებისაგან აღარ იცის, რა ქნას, რა სთქვას.

— შუაზედ, შუაზედ! — დაიძახა ვილსამ.

მოისმა ერთი წკრიალი და შთლად! აშხარეულია შეინძრა, შეფაფლავდა და დარღვევას ეპირებოდა...

— მალე, მალე! — დაიძახა ელენემ, — მალე, ყორიფელი გაჰყავით, სულ ყორიფელი, სულ!

აქ კი მოიკრება უკანასკნელი ძალ-ღონე, რაც ხმა შესწევდა გამწარებულ კაცს, შეეცადა და მორთო ყვირილი:

— შეიცადეთ, შეიცადეთ! გაჩერდით! ნუ ჩქარობთ!... ეგებ მკვდარად დაიბადოს! შედექით! ეგებ ღმერთმა სიცოცხლე არ აღირსოს! გაჩერდით, თქვე ოხრებო! ნუ შევებით მაგას! გაჩერდით, გაჩერდით, გაჩერდით, გაჩერდით! გა, გა! — ცდილობდა პლატონი დაეყვირა; მაგრამ ხმა მისი არავის ესმოდა, ის ისევ იქვე სწყდებოდა, ჰქრებოდა; სახლის კედლებს კი ლაწა-ლუწი გაჰქონდა; ყოველივე ინგრეოდა, ყოველივე იშლებოდა, ნაწილდებოდა; პლატონის ძახილი არავის არ ეყურებოდა, მხოლოდ ელენეს ხმასა და ბრძანებას მისდევდნენ. — მალე, მალე! ყორიფელი გაჰყავით! — არ წყნარდებოდა იგი. და უღონო, გულ-ჩათუთქული, გაწიწმატებული პლატონი, როგორც იქნა, მოსლტა თავის ადგილს; მიეჭრა ფანჯარას, მოინდომა იქით გადახტომა და ამ დაწყევლილ დედნა-ნაცვლის იქვე წახზომა, მაგრამ იქვე დაეცა უძლურივით ატრებულის, ბავშვივით აღრიალებული, მწარე ცრემლებით თვალებ-ჩამოხნელებული.

— პლატონ, პლატონ! რა დაგემართა; რა დაგემართა: კაცო? — შიშისაგან გადარეული ეკითხებოდა მელანო ქმარს, რომელიც ისევ ტიროდა შემზარავად — გამოიღვიძე, პლატონ! ნუ გადარიე, კაცო, ბავშვები!

პლატონის უცნაურ ღრიალზედ გამოღვიძებულ ბავშვებს ერთი ვაი-ვაგლახი შეექმნათ და თვითონაც შეშინებული მელანო ხან იმათ აწყნარებდა; ხან პლატონს უძახოდა და მის გამოფხიზლებას ცდილობდა. როგორც იქნა, პლატონმაც გამოიფხიზლა, მიიხედ-მოიხედა, მაგრამ ბნელაში რას დაინახავდა.

— კინაღამ არ შეგვეშლეს, შე კაცო, ყველა! — უსაყვედურო მელანო ქმარს. ბავშვები აღარ არიან შიშით! რა სიზმარი ნახე მინც ასეთი უცნაური? კაი, თუ ღმერთი გწამს?!

— მაშ ეს სიზმარი იყო! — და პლატონმა შუბლზედ ხელი გადისვა და მერე პირჯვარიც გადისახა.

— რა ამბავია, მელანო? რა დეემართა პლატონს? — მოისმა ბეკინას აღშფოთებული ხმა ზეჟორე ოთახიდან.

— არაფერი, ბატონო... სიზმარი გახლდათ! — მიუგო მელანომ.

— სიზმარში?

— დილა!

— ჩვენ კი ალარა ვართ-და! ახლა დაიწყო მაგისტანა სიზმრები მაგ კაც-მა.. წინად არ იცოდა ხოლმე!.. გული დაუშოვინე, რძალო, გული!.. და ამ სიტყვებთან ბეკინას სიცილიც მოისმა.

მელანომ კარგად ახსნა პლატონის სიზმარი: მისი სიტყვით, ყოველივე მოსალოდნელი განსაცდელი თავიდან უნდა ასცდენოდეთ: სულ მოკლე ხანში უსაფუოდ უნდა მოშლოდა მუცელი ელენეს, თუ ნამდვილ ორსულად იყო.

ამ უკანასკნელი გარემოების საბოლოოდ გადაწყვეტას, მის უეჭველობის შეტყობას ბევრი ხანი ალარკ კი დასჭირებია, თუმცა პლატონისთვის მთელმა საუკუნემ გაიარა, გაწყალგბის, წამების საუკუნემ. უეჭველი შეიქმნა, რომ ელენე მიზეზობდა, რომ იგი მძიმედ იყო. მელანოც და პლატონიც უგუნუ-რებივით შეჭყურებდნენ ერთმანეთს, ხმა-ამოუღებლად, გაშტერებულ-გაქცევე-ბულნი.

ბეკინამაც შეატყო ცოლს მისი მდგომარეობა და მოხუცებულს თავზარი დასცა ამ გარემოებაზე. ბეკინას შეოცება უცნაურად და ეწყინა უზომოდ. ახ-ლა მიუხედა პლატონს გამოცვლას ამ უკანასკნელ ხანებში, ახლა გაიგო რძლის დასვენდინება. და მოხუცებულ ბეკინას ეტკინა გული, შეეწანა თავისი ახირე-ბა. ხომ ჩაავდო საყვარელი შვილი ცეცხლსა და მდელარებაზე? ხომ მოუსპო ხილისი და გულის მშვიდობა? დამნაშავედ წარმოუდგა თავისი თავი შვილის წინაშე და მით უფრო სწუხდა, რომ სამეგლს ზხას ვერსად ხედავდა.

— მაინც ამ ოხრიშვილმა რაღა ჩემს სახლში გამოიჩინა თავისი ქალო-ბა?! მჰ! სევდიანად ამბობდა ელენეზედ გულმოსული ბეკინა.

ბეკინა მხოლოდ იმით ინუგეშებდა ამ შეწუხებაში თავს, რომ ნებადარ-თო შვილს ქალი თვითონ ამოერჩია, რომ ელენე მისის სურვილით, მისი ამო-რჩევით ჰყავდა ნათხოვი.

გულდაწყვეტილი პლატონი კი მოსასვენებელ ადგილს ვეღარ პოულობ-და; ქუთა შერყეულივით ხან სად დადიოდა, ხან სად, მუშაობაზეც გულ-აც-რუებული, თავის მწუხარებას გადაყოლილი.

— ბიჭო, რა მიქენი? რა მიქენი შენი ოჯახი დაიქცა.. მაინც ქეა დაქ-ცეული!.. რა დაგიშვე, შე უსინდისო! ეუბნებოდა გამწარებით არისტოს.

ბიჭო, რაზედ დაგვირდა ჩემი დაღუპვა, შე უღებო, რაზედ შემომჩიე ეს სასიკვდილე მამიდა შენი? რა დაგიშვე. ბიჭო!..

მეიკო, მეიკო, პლატონ, საყვარელი ძმაო! შენ რა უსიზღოდად გყვები, შენ კაცო! მაქალი, ძაცალი! შენ საღვთისმეტყველოდ ეძებდი იმის იახა ქალს, რომელიც უკიდურესად ასე არაა, ა?

კი!

უშვილოს, შენ რა რომ არ ყოლიდა იმისთანას, ა?

რასაც ვეძებდი!

ხელში მოგეცა, ჰემო ძმაო, შენი სასურველი ძმურად დაგეხმარე, ღმერთი არ გიყნობდა, მარა პირველ სეტყლიდანვე შენი სიყვარული გულში გრძნობო... ამიტომ წაგყვები, საჭე გაგასაფრებო. ცუდი რა ბიჭია, ძმაო ჩემო საყვარელო!

რომ დაიბნეოდა?

ეგ რა ვიცი, ჰემო პლატონ!

ეგზე წინაა, ყაყა შეილი და შენ...

რჯული, ბატი, ჯერა! შეგეგებულები ყოცო, ასე დაგეხმარებო. ახლა არის შემთხვევა, დადებოდა თუკნის ღამე ხი ახალი პაუზა, ბატი

ახლა, ა არის! პლატონ! სიტყვას ვეძებ აიბოზდა სევდადმოვირეული საწყელი ვიცი, - რატომ სიყვარული არ ყოლიდა...

ეგ, ჰემო ძმაო, მამა-შენს დაიბნეოდა, უცნაური კაცი ყოფილი.

ვიღებები, არისაო, წმინდათ ცილობები! წამოიხსნა პლატონმა, ხათი ვარსილი ცილობები, რა თი ვარსილი? რა თი უდაბნოთ გამოიქრა ყელი ამა-ჩემმა... რა გქვია, რა შეგეგებება? რა შეგეგებება?

გული გემაგრე... გული გემაგრე, პლატონ! უდარდელად მიახსნა იოსებმა, - გული გემაგრე, ღმერთი მაწყვალდა! ყოვლისმეტი ღმერთი!

ღმერთი... თუ ღმერთი, რა დაშავა, რა აწყენია ამისთანა? რომ ასეთი სასჯელი მიგსჯა? რა ქნა ისეთი, რომ ამგვარი წერა დაიმსახურა? ხის გულსათვის ისჯება ასე მწარეთ? და პლატონი ყოველ თავის ნამოქმედარს, ყოველ თავის წარსულს იხსენიებდა და არჩევდა, თუ რით შეეძლო განერისხა ღმერთი, და გამოიწვია მისგან ასეთი მისი შეუბრალებლობა არასდროს, სრულიად არასდროს საბოლოო არ უქნია: კაცი არ მოუკლავს, არ დაიჭრის, არ უგმამნია ჯერეთ, ჯერეთ არც უჭირდნია, არაფერი მოიხრავს, არაფერი არაფერი... ამ სიტყვებზე კი შესდგა, შეგერდა პლატონი, არ წაურთმევია, ჯერად ბოძი არაიყვანა ბრეგბეგებს... კანონიერად კი, არა ბოძი მაინც არაიყვანა მისზედ უფრო საწყალი, მისზედ უფრო გაჭირვებული, თითქმის მშვერლებს: შეკოდების მაგივრად უკანასკნელ ღმერთს სტა-

ცებს და ამისათვის ვის ჩოუყარა ხელში საცოდავები, ვის? კაცი-ჰშია გვერდევანიძეს, ამ შეუბრალებელ კაცს?! და ღმერთი შეიპრალებდა-ლა?! რასაკვირველია, არა! თავისთავად გაიძახოდა პლატონი და გულგახეთილი გვერდევანიძას გაიქცა, რომ საქმე მოესპობია, ეთქვა, რომ გროშა, კაპიკი არ უნდოდა, ზრევანების გამონართევი. ამით აპირობდა პლატონი განრისხებულ შემომწყრალ ზენას გულის-მოგებას, თავის დანაშაულობის გამოსყიდვას და იმედობდა, რომ დაუბრუნდებოდა, რასაც ხელიდან აცლიდნენ, რომ მის შენანებასთან ერთად მის დედინაცვალსაც მუცელი მოეშლებოდა.

გვერდევანიძემ არ შეიწყნარა პლატონის თხოვნა; ბევრიც იცინა პლატონის სიტყვებზედ. პვერი შრომა ჰქონდა გაწეული და რომ საქმე მოესპო, ხომ მოსალოდნელი გასამრჯელო დაეკარგებოდა. პლატონმა თვითონ იცის რისი გადახდა, ოღონდ კი საქმე მოსპობილიყო და ბრეგადებს არაფერი გადახდომოდათ. მან მისცა გვერდევანიძეს ვექსილი და გამობრუნდა სახლში, ცოტათი იმედ-გაღვიძებულად, მომლოდინე, რომ მისი მსხვერპლი მიღებული იქნებოდა და მის დედინაცვალს გაუწყალდებოდა მისთვის თავზარ-დამცემ მოზარეს ჩასახულობა.

XII

მაგრამ იმედი არ სრულდებოდა; ხანი გადიოდა და საზარელი არსება ზრდაში შედიოდა; კიდევ ცოტა ხანი და პლატონს თვალითაც დაენახებოდა თავად და თავის ხმასაც გააგონებდა.

ეს გარემოება შეშლილივით ხდიდა პლატონს. ამ კაცმა სრულიად გონება დაჰკარგა, გაქირვეულდა, დაეკარგა ყოველივე მოთმინება. ისეთი ხასიათი დაიჭირა, რომ კაცი ვეღარ სცნობდა. ხსნას, საშველს რომ ვერას ხედავდა სხვას თავის მაწუხებლის მოსაშორებლად, იგი უცნაური წინადადებით მივიდა თავის მამასთან. ბეკინამ სულ იყვირა, როცა შეილის ნათქვამი გაიგონა; მოხუცებული კაცი კინაღამ გადიოდა.

ღმერთი დღეიწყე, შე უბედურო!.. ღმერთი აღარ გაგახსენდა, მაგისთანა აზრები რომ თავში მოგივიდა?! მოხუცებულ კაცს მაძალე სულის წასაწყემედი საქმე ჩევიდინო?.. ღვთის ჩასახული კაცი მოვკლა?.. გავიყდი, შე ღმერთ-გამწყრალი? რაფა მეუბნები—დედაკაცს მუცელი მოვაშლივინო?! რომ გაფიქრებია ამნაირი უღვთო საქმე, რამ?—ყვიროდა ბეკინა შეილის ნათქვამით

გაცეცხლებული. პლატონი კი წარბეზებრილი, სახე დაღვრემილი იდგა ეჲ ადგილას ვაჟუღბული ჯიუტად და დაბლა იმზირებოდა.

რა იქნა, ომერცხანი, რა გაქეთ ამდენი სადავიდარაბო, როს კაცმა თქვენგან ერთი ტკბილი სიტყვა ვეღარ გვიკონა ამ ბოლო ღრისა? სულ მობლუშვა. სულ უსიამოვნობა! სიტყვა ამაჲ. შემომსწრებმა ელენემ, რომელიც იქვე მიჯლა ტახტზედ დამძიმებული... მტრისას იქნა ასე, მტრისას!

— კაი, კაი!.. შენ არაყინ გვიზხავს არაფერს, — შეუტია ბეკინამ პლატონმა მწყრალის თვალია გაღახედა დედინაცვალს და ისევ შიბბრუნა პირი.

— შენ არ მომიკვდეს, არც მამას და არც შვილს ღარავინ არ მოგიწონოსთ ეგ ამბავი!

ამისი თქმა იყო და პლატონი ეცა ელენეს; ნახუცებული ქალი გაგორდა ტახტზედ; ის-ის იყო პლატონი წიხლს მუცელში უპირობდა ჩაბრტყმას, რომ ბეკინამ ხელი ჰკრა: წიხლი ასედა ელენეს, მხოლოდ მჩატედ მოხვდა ხელზედ; პლატონი უცბად მოტრიალდა და ისევ უნდა ჩაბრტყა მეორედ წიხლი, მაგრამ ბეკინამ ხელი წაავლო გამხეცებულ შვილს, რომელიც გიჟივით ჰყვიროდა:

— არ მოკვდები! არ მოკვდები! ახლაც არ მოკვდები! — და მარჯვენად გამოისროლა კარებისკენ.

ფეხ-მძიმე ქალის ყვირილს იქაურობა მიჰქონდა. პლატონი ახლა სწორედ მხეცი იყო, შეუბრალებელი, სისხლის მსმელი; მას უნდოდა ამ მოკივარი არსების დათავება, მისი სისხლი სწყუროდა და გააფთრებული იწევდა მისკენ და უსათუოდ ცოდვას დაატრიალებდა, რომ ბეკინას ძახილზედ მელანო არ შეზავარდნილიყო და გამგელვებული პლატონი გარედ არ გამოეგდოთ.

— გამიღეთ, კარი გამიღეთ! — უცნაურად ღრიალებდა იგი, — კარს გამიღეთ ახლავე! მელანო, კარი, თვარა შენც მოგკალი ეს არი! მოშორდი ახლავე მაგასსიკვდილეს... გეუბნები მოშორდი თქვა!

მაგრამ მელანო ბეკინასთან ერთად გადაქცეულ ელენეს მოსულიერებას ცდილობდა, თავს დასტრიალებდა საბრალო მოხუცებულ დედინაცვალს, რომლის სიცოცხლე ბეწვზედ ეკიდა. ამ დღიდან პლატონი ნამდვილ ნადირივით შეიქმნა; დღითი საღდაც დაეხეტებოდა, შინ მხოლოდ საღამოობით მიდიოდა, ისიც დაწოლის ხანს; თვით მელანოსაც აღარ სცემდა ხმას, ისეთ ხასიათზედ დადგა.

ბეკინა ამ სოფლად აღარ იყო ჯავრისაგან.

— მომკვდარეყავი... მაჩიკასთან ერთად მიწას შეეკეპა და ამ დღეს არ მოესწრებოდი ნეტავი! ნაღვლიანად ამბობდა მოხუცებული!

იმედად ამ უბედურების გაბოსაკეთებლად ის უჩჩებოდა, რომ გგებ ელენეს ვაჟი არ მისცემოდა და ქალიშვილი დაჰბადებოდა: ამას შეგებო პლატონის დამშვიდება და დაწყნარება და ბეკინა მოუთმენლად მოელოდა ამ დღეს და ყოველ წამში ღმერთს ამას ეკედრებოდა „ღმერთო, ელენეს გოგო აყოლე“!

მაგრამ მალე ეს იმედიც მოესპო საწყალ ბერაკეს: ელენეს ვაჟი შეეძინა და ამასთან ყოველივე იმედი განქრა წინანდელ სიამტკბილობის ხელოხლავ დამყარებისა მის ოჯახში.

მეტად დაჯავრიანდა ამის გამო ბეკინა; მისი მოწყენით ყოფნა უხასლობა ზვილის შეძენის შემდეგ, მუნჯად ყოფნა ცოლთან გულს უთუთქავდა მულოგინე ელენეს; რომლის მიმხედავი, მისი შემცოდებელი, მხოლოდ ერთად ერთი მელანო იყო.

— ღმერთი გადაგიხდის, ზვილო. ღმერთი შენი გულკეთილობისათვის; ღმერთი გადაგიხდის! ვენაცუალე მის ძლიერებას, წვალებისა და უსიამოვნებისათვის ეყოლივარ ვაჩენილი იმ დალოცვილს!.. მადლობას ვწირავ!.. რა კქნა, რას იზამ? ყოველ სულიერს თავთავისი ზედი აქვს! რაში ეჭირვებ ღმერთს ჩემი ტანჯვა-წვალება, ჩემი გაჯახირება? ვის რა დავუშავე... ჩემით რა მიქნია ვისმესთვის სული? გულდაწყვეტილი, გაუხარებელი თავის სიუკუხლეში, ელენე ცდილობდა დღევანელი მწუხარებაჲ მოთმინებით აეტანა. რაკი ძმა გაუჩნდა ქვეყანაზედ პლატონს, მან იმ წამსვე ცალკე გასვლა აიჭინა.

ბიჭო, შე რას მიპირობ, მე... მოხუცებულ კაცს? ნუ მისპობ წუთისოფელს, ორიოდღე დღე დამჩჩენია მხოლოდ სასიცოცხლოდ!.. ბიჭო, მამა ვარ შენი, რაც უნდა იყოს! სად უნდა წახვიდე?

— მე ჩემიც ბევრი მყავს მოსავლელი! ჩემი ტვირთიც მეყოფა... სხვას არ შეეცალა ჩემი თავი! მე ჩემსას მოეუვლი, ჩემსას დევეპატრონები! — გაჯიუტებით და გულცივად ამბობდა პლატონი!

— ბიჭო, მოხუცებულმა: მამა-შენმა რაღა ქნას? ხომ იცი, რომ მე შენთან ალარ შემოძლია? ბიჭო, შებრალება ალარ იციან თქვენში?

— შე შემიბრალა ვინმემ? — წაილაპარაკა პლატონმა და პირი იქით მიიბრუნა.

— შევეცთი, შევილო, შევეცთი—ალარ შეპატივებაჲ! ნუ მომიძულეობ, შეკაცო, საბოლოოდ! მინდოდა, ასე რომ მომხდარიყო შეგონა? შემატინა ეშმაკმა... შენც იმედი გქონდა, რომ ასე არ იქნებოდა, რა ვქნათ ახლა, ღმერთმა ასე ინება... ჩვენ რა ვაგვეწყობა! ნუ გამიმწარებ, შევილო, ამ უკანასკნელ დღეებს, ნუ ჩამაშაბებ! ისევ, როგორც წინეთ, ვიცხოვროთ სიამტკბილობით... ღმერთი ამისათვის მაგიერს გიზღავს, ხელს მოგიმართავს, შეგეწევა, გაკირებებს შეგიმსუბუქებს... კი, შევილო, კი ჩემო საყვარელო! ვინ გეიგონა ჩვენი გაყრა! კი, ჩემო პლატონ, კი! მენი კეთილი გულის ამბავი არ ვიცი განა?... რაც შენ ჩემი სიყვარული გქონდა, ასე უცებ რაღა დამეკარგება, როგორ დავიჯერო?! კი, კი, ჩემო პლატონ! ემუდარებოდა ბეკინა გულ-ამღვრეულ შეილს, მაგრამ უკანასკნელს წინანდელი გულიც დაჰკარგოდა და გრძნობაც იგი მტკიცედ იდგა თავის გარდაწყვეტილებაზედ.

იმდენად სძულდა ახალი დაბადებული ბავშვი, რომ არც თავად უნახავს და ცოლსაც ნებას არ აძლევდა მასზედ ხმა ამოეღო მასთან.

ბევოს შეეცადნენ მეზობლებიც, მამა და შეილი არ განთვისებულიყვნენ, მაგრამ პლატონი ვერას გზით ვერ დაიყოლიეს; ათასნაირ პირობებს უდებდა ბეკინა შეილს, რომ მამულის ნახევარში მოზიარეთ არავინ შეეცოლებოდა, თუ გინდ ათი შეილიც მისცემოდა კიდევ, მაგრამ პლატონი მაინც თავისაზედ იდგა — მას ახლა ამნაირი პირობებისა ალარ სწამდა-რა.

რამდენისამე თვისს შემდეგ მამა და შეილი გაიყარნენ. პლატონმა ძველ სამოსახლოზედ დაშორებით ამოარჩია ადგილი, ჩამოაწანა სამზარეულო სახლი, შეიყვანა შიგ თაყუბი ცოლ-შვილი და დაიწყო ისეთივე ცხოვრება, როგორც ანტონა ბრეგადემ, რომელსაც ამ ერთი წლის წინად იაფთი შეკოდებით მისჩერებოდა დავითის ბავნიდან.

ბეკინას მეტი შეილი ალარ მისცემია. საყვარელი შეილის მოძულეობა მეტად დაანადგლიანა მოხუცებული, მეტად დააძწუსარა და ამ მწუხარებაში კიდევაც ხუთის წლის შემდეგ ამ ჭრიისოფელს მოაშორა. სიკვდილის წინ მან მოიხმო „თავისი პლატონი“, აცრემლებელი თვალებით უკანასკნელად მიტევაბა სიხოვა „მისი სისულელისათვის, უწყებობისათვის“ და „შვდღეზედ გაჩენილ“ ძმის, უდანაშაულო ჩვილის შეპატივებას ეცდებოდა, ემუდარებოდა. მარადია, პლატონის აღფრთქვა მომავლად მისი ნების ასრულება, მაგრამ ბეკინა ადვილედ არეობდა, ჰქაძნობდა, რომ იგი ვერცხვრელად არ ჰპირდებოდა: ძმებს კეთილი განწყობილება არასოდეს არ ექნებოდათ; ატყობდა ბეკინა და საწყალ მოპყვადებს მზამად ჩაჰყავდა ეს გარემოება სიყაში.

და ბეკინა არ შეცდარა, რომ ისეთი წინად გრძნობა ჰქონდა.

მის მომრიგებელ მოსამართლეს სახლის აივანზედ ძალიან ხშირად შევხედებათ შავებით მოპოკლი ხნიერი ჯედა-კაცი, რომელსაც ხან მზად დავეცილი მისართმევი თხოვნა უჭირავს ხელში, ხან ისეა—ხელ-ცარიელი; გვერდთ უყენია ოთხი-ხუთის წლის პატარა შავთვალა მალხაზი ბავშვი ჩიათის ზღუზით, წითელი წკლევით, კიბროკიანი ქუდით თავზედ, უქამროდ, და მოსამართლესთან პისელოს დროის მოწვევამდი ეს დედა-კაცი გულ-დამწვარი უამბობს ხოლმე ნაცნობთ და გარს შემოსეულ მაყურებელთ თავის გაჭირვებას. უსაშვალეობას და მწუხარებას, რაც მათ, ორივე დედა-შვილს; ადგათ მისი გერის, პლატონ სამანიშვილსაგან, რომელმაც აღარც დობე შეარჩინა, აღარც საზღვარი, აღარც ადგილი და იძულებულს ხდის საწყალ მოხუცებულ ქვრივ დედა-კაცს იწანწალოს ყოველ კვარა სასამართლოში.

ეს დედა-კაცი გახლდათ, როგორც თავადაც მიხვდებოდით, ბეკინა სამანიშვილის ქვრივი ელენე და პატარა ბავშვი—შვილი მისი, რომელმაც ჯერ კიდევ არც-კი იცოდა, რასაცვირველია, რამდენი უსიამოვნება მოიტანა მისმა გაჩენამ და ამიტომაც ასე ხალისიანად იცქირებოდა აქეთ-იქით და სიამოვნებით შეჰყურებდა ამ მოუფსფუსე ხალხს.

გასამეორებელი და საგარეოში კითხვები. გადმოეცით დავით კლდიაშვილის მოკლე ბიოგრაფია. რომელ სალიტერატურო სკოლას ეკუთვნის დავ. კლდიაშვილი? ჩვენი ქვეყნის რომელი კუთხიდან ჰყავს მას აყვანილი გმირები თავისი ნაწერებისათვის? ასწერეთ პლატონ სამანიშვილის გაჭირვება და უჩვენეთ ამ გაჭირვების მიზეზები („სამანიშვილის დედინაცვალი“). გადაიკითხეთ მოთხრობა „ქამუშაძის გაჭირვება“, დაახასიათეთ მისი მთავარი გმირები.

ბიბლიოგრაფია და კრიტიკა. დავ. კლდიაშვილის თხზულებები გამოცემულია ორ ტომად. ქუთაისი 19 წელს. მისი თხზულებების კრიტიკული მომხილვა ეკუთვნის კიტა აბაშიძეს („კრიტიკები...“). გვ. 283-288. ალ. ხალვაშვილის („ქართული სიტყვიერების ისტორია“, მეორე წიგნი, **БИБЛИОТЕКА** **Гр. Гос. Библиот.**)

სტირის, წვერს იპყდენის საწყალი
მოხუცი მამა ნინია:

მოუკვდა კარუმაღათი,

მოუკვდა ვაფიშვილია!

თმა მხრებზე გადასწვია

საბრალო გოგო ანასა,

მწუხარედ, გულის-საკლავად

მოსთქვამს, იძახის ამასა:

„ადეკი, ილო, ნუ გძინავს,

ნულარ აწუხებ მამასა!

გუფიო ჩწუხს, სული შფოთდებო,
ვაი ჭირს ამისთანასა!

ადეკი, ძაო, ადეკი!

ადეკი, რადროს ძილია?

ბიბინებს მთა და მინდორი,

უჭრის ნიაფი გრილია!...

მაგრამ ეს თხოვნა არ გესმის:

დაგიბუქია თვალები...

მშვიდობით, ძაო, მშვიდობით,

შენს სახელს ვენაცვლები!“

1885 წ.

ს) ეგდომედილის ლექსებიდან:

1 მ ე გ ო ბ რ ე ბ ს

მეგობრებო, წინ... წინ გასწით,
ნუ შედრება თქვენი გული!

დე, მკერდს სისხლის დაღი აჩნდეს

და შუბლს ოფლის ნაკადული!

წინ, წინ! მედგრად შევებრძოლოთ

ჩარბ-უკუღმართ ამ ჩვენ დროსა,

ჭირის ოფლში გავატაროთ

სიმაართლის და ძმობის დროშა!

დეე, ჩვენ ტოლთ, უგვანოშვილთ,

• კერპის წინა ხარონ ქედი!

ფუ იმ ვაჟკაცს, ვინც ინატროს

მათი სვე და მათი ბედი!

დე, ისევ მათ ავარჯიშონ

საქვემძრომთ მკლავი, ენა,

სხვა აკენესონ და ამ კენესით
თვით იპოვონ შეგვა-ლხენა!...

მომავალი იმათ თვის ხეედრს
წარმოუძღენის, დასდებს მსჯავრსა,

შეაჩვენებს იმათ საფლავს

სამარცხეინოს, საზიზლარსა!

მეგობრებო, ჩვენ ნუ გვინდა

ამნაირი სვე და ბედი:

ბრძოლა იყოს ჩვენი ღებინი,

სატრფილოდ გულს იმედი!

მას უშიშრად შევებრძოლოთ

ჩარბ-უკუღმართ ამ ჩვენ დროსა

და ჩვენს რაზმს წინ წავუძღვაროთ

სიმაართლის და ძმობის დროშა!

2 ასოთამწყობის სიმღერა

ჩვენ სულ ვაწყობთ ერთმანეთზე

პაწაწინა ლითონ-რკინას:

ზოგი აქეთ, ზოგი იქით,

ზოგი კიდევ განაპირას!

აარჩიე, რიგზე დადევ,
კააკეთე რკინის ბადე:
ანთან ბანი, განთან დობი
და ერთმანეთს შეუთუარდე!

ასე ვაწყობთ ერთმანეთზე
პაწაწინა ლითონ-რკინას,
ზოგსა აქეთ, ზოგსა იქით,
ზოგსაც კიდევ განაპირას.

ვერაფერი ხელობაა,
კუჭს ვერ აძღობს ეს ტიალი,
მაგრამ რას იქმ, საცა არ სჯობს,
მინც ვამბობთ: „აღა ბალი!“

შვედრის სუდარას საზე გვიგავს,
თვალეები კი გამჭრალ სანთელს:
ლომიც იყო, ვერ აიტან
ფეხზე დგომას, ძმაო, ამდენს!

ხერხემალი გამიშეშაა,
მუხლეები მთლად მიკანკალეებს,
ოითები სულ დამიდუნდა,
ველარ ვშლი ღვერცვხრი მკლავებს!..

ასე ვაწყობთ ერთმანეთზე
პაწაწინა ლითონ-რკინას:
ზოგსა აქეთ, ზოგსა იქით,
ზოგსაც კიდევ განაპირას!

3 სახლების მხურავი

სხვებისთვის სახლებს ეხურავ,
შე კი ქუდიც არა მაქვს:
მაკოტელო, ჩაქუჩი,
დავდივარ და თან დამაქვს:
აი ჩემი ხაზინა.

სულ ეს არა, რაც არა...
მდიდარი თუ გვერდს მიხვევს.
მეც მყავს ზემო ანჯარი...
ეხ, ნეტავი იტყვიან:
როცა ღვინა ხუტდება.
დასერილი ფეხები
როგორ მტკივა, წყრელდება!

ან და ზამთრის სიცივე
როგორ შიგლის გულშია,
როცა კისერ-წახრილი
ვცოცავ ცის კიდურშია!

მაგრამ ანტონასათვის,
აბა, ვას ენადლეება...
რა ფუყოთ, რომ ჩიტოვით
ის სახურავზე კვდება!..

დაჰკარ, დაჰკარ ჩაქუჩი,
დააშურე სახურავს!..
სხვებისთვის რკინა ვცედავ.
შე ქუდიც არა მხურავს!

4 პირველი სხივი

მთას ბურუსი შემორჩემა,
ნისლს მიწდარი დაუფარავს.
ქარი გაინავს და ბოპოქრობს,
არც მთის აკრძობს, მხარავს!

ტყეს ტოტები დაუშვია,
ბაღში ვარდი მთლად გახრწნილა...
წყველიაღია... ხუ, ზუმ სადღაც
დაიკვნება, დაიკვნება!..

რას ღაცვებ ბუნებასა
კრემლებსა და კაქანასა:
ოფიცის ძაძით შემოსილსა
მალსა ეს და მალსა ბარსა?
გულში, გულში გაზაფხულის
ხივმა დაჰკრა, გაიკინა,

და იმედმა ურთა შესხმულმა
აღმადგინა, აღმადგინა!
ქარი კენესა, ჩანგი მღერის,
სიხარულით არათოლავს გული...
ეს პირველი სხივი არას:
მეგობრებო, გაზაფხული!

მ ი რ ა ნ ი

შალხზე შემდგაოა ღრუბელი,
ტებილით უცნის განთიადს
და იქროს ზეწარს აფარებს
წუხარე ღამის ბეაშადს:
იფეთქ აღმოსავლეთმა,
წითელი დროშა გაშალს,
კლდეზე მიჯაქულს ამირანს
სივები გადაყარა.

და ამა, ამ დროს აღსრულდა:
მეო გასდლო გულმა გმარისა,
მელაქი გაშალა; მიღწეა
წყვეთი ქაჯი რკინისა!

მოდის გულ მსყიდებელი,
ბოა-ბარი აძლევს სალამსა,
ხიდის და უმღერს სიყვარულს,
თავისუფლების აღამსა.

მღერის: „სო კლდეზე მიკოულსა
მყოფა ტანჯვა, ვაება:

მერდს რომ მიგოჯდა ყოვანი,
წ ზემ მახეში გაება...“

რაკდენი საუკუნეა,

ე გარს მებვია წყვილია,

აღიქვხი ხელებს მკრავდენ.
თეებს სიღრღნადა წიანგი!

თავს დამკრუნენ სვავები,
ღეშე ხრამებში დნეოდა
და თვალებიდან უშრეტი
სისხლის ღვინო ქაფი დგებოდა...

და ამა, ამაღა შევეშრე
მე ჯოჯ ბეაშის ვენა.
მეყო რაც აღნობამდისა
მე ტანჯვითა მომიანენია.

ასე მოიმღერს გმირთ-გმირი:
აზვითებული გულითა
და განერტი გულ-მწარდი
უთოთაღავს სიხარულითა!

ყალბზე შემდგარა კისკარა,
ლიბლით გასცქერს განთიადს,
შუქურა ბეწარს აფარებს
წუხარე ღამის ბეაშადს.

იფეთქა აღმოსავლეთმა,
წითელი დროშა გაშალა.
და თავისუფალს ამირანს
სივები გადაყარა!

მოკლე საბიბლიოგრაფიო და სამოგრაფიო შენიშვნები. — დავითაშვილის ნ. —
ჩეუბის სრული კრებული, ზედადნო ბიბლიოთეკა და კოლხეთის ბიბლიოთეკა, კავშირ-
მა 1930 წელს თბილისში (ქუთაისელი წერტილი ეკუთვნის მთავრობის შეიქსს). ბოლო ევ-
ლოშვილის თხზულებათა უკანასკნელი გამოცემა ეკუთვნის 1916 წელს (თბილისი). მოკლე
კრიტიკული შენიშვნები ჯორიე მგოსნის შესახებ იხ. ალ. ხან-ბაშვილის „ქართული სიღ-
ვერების ისტორია“ ქვეყნარეკტე საუკუნე, თბილისი 1913 წ., გვ. 161 - 163 და 150 - 255.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

გვ. რ. დ.

ინსტრუქცია:

3

კასპეორებული კითხვები, ცენები
საფარჯიშობი. ბიბლიოგრაფია
კოიტეკა

ეგნატე ინგოროვს (ბიბლიოგრაფია)

5

პოსტ მუერალი

7

აიბონა

40

ბენი ქვეცის რაინდი

87

ქრისტინე

135

ვასპეორებული და საფარჯიშო კითხვები.

სასწერი თემები, ბიბლიოგრაფია და

კრიტიკა

125

II

ლუკა რაზიკაშვილი (ვატა ჟუპეკლა)

187

სიმღერა

189

მესტერის ჩივილი

190

დამეტევე, ც.ო

190

კიდევაც ვნახე ვახუშტის

191

ლამე მთაში

192

არწივი

193

ბებერი ლობი

193

უნუგეშო ყოფნა

194

ტუჩი

194

ხმელი წიფელი

197

ობოლი

200

შელის ნუკრის ნაამბობი

202

ბახტრიონი

209

სტუმარ-მასპინძელი

233

III

დავით კლდიაშვილი (ბიოგრაფია
სამანაშვილის დედინაცვალი
ვასპეორებული და საფარჯიშო კი
ხვები. ბიბლიოგრაფია და კრიტიკა

IV

შრომის მგონებნი:

დავითაშვილი და ვედოშვილი
(ბიოგრაფია)

ა) დავითაშვილის ლექსებიდან:

სიმღერა ჩუქურთმის მკრელისა

ტუშის სიმღერა

კლდის პასუხი

ჯეჯილი

ისმის ტირილი

ბ) ვედოშვილის ლექსებიდან:

მეგობრებს

ასოთამწყობის სიმღერა

სახლუბის მზურავი

პირველი სხივი

ამირანი

სარჩევი